ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΓΑΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
(ΜΕΡΟΣ Ζ΄)

36

Printed in Greece
Athens 1965

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ΜΕΡΟΣ Ζ')

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1965

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ΜΕΡΟΣ Ζ')

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΑΜΦΙΒΑΛΛΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΚΑΤΑ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ.*

1. Τὸ προκείμενον ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ κατὰ Ἰωάννην· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν.[1]» Ἕκαστος τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν, διορατικοὶ ὄντες, καὶ ἐνηχούμενοι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, διηγοῦνται πᾶσαν τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σωτηρίαν, τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, Πῶς; Ἑρμήνευσον ἡμῖν. Ἄκουσον, ἀγαπητέ. Οἱ μὲν προφῆται, καθὼς προεῖπον, διορατικοὶ ὄντες, σημαίνουσι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι πρὸ τοσούτων γενεῶν, δεικτικῶς δεικνύοντες ὡς παρόντα τὰ μέλλοντα. Ὁμοίως καὶ οἱ μεγάλοι εὐαγγελισταὶ ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Λόγου, τὰ προκηρυχθέντα διὰ τῶν προφητῶν βεβαιοῦσιν ἕκαστος τὴν προσημασίαν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Οἷον· ὁ μέγας προφήτης Ἡσαΐας λέγει· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;[2] Τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν.[3]» Ἐπιδημήσαντος δὲ τοῦ προσημανθέντος πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἑωρακὼς αὐτὸν παρερχόμενον ὁ μέγας Βαπτιστής, Ἰωάννης πληρῶν τὸ προσημανθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγει· «Ἰδοὺ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.[4]» Ἰδοὺ βεβαιοῖ τὴν προφητευθεῖσαν φωνὴν ὁ μέγας Βαπτιστής. Ὁμοίως καὶ ὁ ἱεροφάντης Μωσῆς περὶ τούτου τοῦ μώλωπος, δι' οὗ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος σωτηρίας ἔμελλε μέτοχον γίνεσθαι, τί ἔλεγεν; «Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου·[5]» καὶ πάλιν λέγει· «Ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἐπὶ ξύλου.[6]» Οὐκ εἶπε πρῶτον τὴν ζωήν, εἶτα τὴν κατάραν· ἀλλ' εἶπε πρῶτον τὴν κατάραν, ἔπειτα τὴν ζωήν. Ἔπρεπε γὰρ πρότερον προσηλωθῆναι τὸ χειρόγραφον τῷ σταυρῷ, καὶ νυχθῆναι τὴν πλευρὰν τοῦ Λόγου τῇ λόγχῃ, ἵνα ὁ μώλωψ ἐν τῇ νύξει καθάρσιον γένηται τῇ οἰκουμένῃ, τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 501.

1. Ἰω. 1, 1-3. 2. Ἡσ. 53, 7-8. 3. Ἡσ. 53, 5. 4. Ἰω. 1, 29. 5. Δευτ. 21, 23. Γαλ. 3, 13. 6. Δευτ. 28, 66.

2. Τάλανες οἱ ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι, τοιούτων καὶ τηλικούτων σημείων καὶ εὐεργεσιῶν γενομένων παρ' αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ τὸν ἐπιδημήσαντα παρ' αὐτοῖς δοξάζειν καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τοῖς γινομένοις, ἐκ τῶν ἐναντίων ἔλεγον· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.[1]» Ὁ μέντοι ἥλιος συνέστελλε τὰς ἀκτῖνας, μὴ φέρων ὁρᾶν τὸν Κύριον κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ ἰκρίου. Καὶ δύο σὺν αὐτῷ ἦσαν λησταὶ κρεμάμενοι·[2] καὶ τοῦ ἑνὸς καταρωμένου, εἶπεν ὁ ἕτερος ληστής· «Τί καταρᾶσαι τῷ δικαίῳ; ἡμεῖς κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἑαυτῶν πεπόνθαμεν· τί σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ;» Τῷ δὲ Ἰησοῦ ἔλεγε· «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.» Καὶ ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν· «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.[3]» Ὢ μεγάλου πράγματος! τῆς κατάρας προσηλαθείσης, ἠνέῳξε τὸν παράδεισον ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῷ ληστῇ. Ὢ τοῦ μακαρίου ληστοῦ τούτου! ἀφήρπασεν ἐν τῷ κόσμῳ ληστεύων, ἀφήρπασε καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ. Περὶ τούτου εἶπεν ὁ μέγας προφήτης· «Καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγξεται.[4]» Οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ κάνθαρος περὶ τὰ ἀκάθαρτα σχολάζει ἀκάθαρτος ὤν· οὕτω καὶ ὁ ληστής ποτε ἐσχόλαζεν ἐν ταῖς ληστείαις· ὅτε δὲ ἐν τῷ σταυρῷ ἦν, ὡμολόγησεν αὐτός, καθὼς προεῖπον, καὶ πληροῦται εἰς αὐτὸ τὸ προφητευθέν· «Καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγγεται·» Φθεγξάμενος τοίνυν ἠξιώθη προαρπάσαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας προφήτης Ἡσαΐας δεικτικῶς δεικνύων ὡς παρών· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται Υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ[5], «ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.» Μελλούσης τοίνυν ταύτης τῆς προφητικῆς σημασίας πληροῦσθαι, ἀποστέλλεται ὁ μέγας ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ὁ ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης παρεστηκὼς σημᾶναι τῇ ἀχράντῳ Θεοτόκῳ καὶ ἀπειρογάμῳ Μαρίᾳ, καὶ λέγει πρὸς αὐτήν· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.[6]» Κύριον δὲ λέγων, τὸν κοινὸν δεσπότην ἐσήμανεν, ὁμολογῶν τὴν συνδουλείαν. «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σε· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ Ἅγιον κληθήσεται.[7]» Ἀληθῶς, ἀγαπητοί, ἅγιον καλεῖται ὁ ναὸς τοῦ μέλλοντος ἁγιάζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Καὶ πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς προφήτης· «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος.[8]»

3. Τούτων τοίνυν πληρωθέντων, λέγει ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν.[9]»

---

1. Ματθ. 27, 40. 2. Πρβλ. Ματθ. 27, 44. 3. Λουκ. 28, 40-43. 4. Ἀββ. 2, 11. 5. Ἠσ. 7, 14. 6. Λουκ. 1, 28. 7. Λουκ. 1, 35. 8. Ἠσ. 9, 6. 9. Ἰω. 1, 1-3.

Εἰ δι' αὐτοῦ πάντα γέγονεν, ἄρα ἐκτός ἐστι τῶν γενητῶν, καὶ φανερόν ἐστιν, ὅτι ἐν τῷ Πατρὶ ἦν πάντοτε. Τάλανες οἱ Ἰουδαῖοι νέοι οἱ Ἀρειομανῖται, οἱ μὴ ὀρθῶς ἀναγνόντες, μηδ' ἀκριβῶς ἐρευνήσαντες τυφλοὺς ἔχοντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμούς, νομίζοντες τὸν κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων κτίσμα εἶναι. Ἀκούσατε τοῦ μεγάλου εὐαγγελιστοῦ τό, «Ἐν ἀρχῇ». Ὦ χριστομάχε Ἀρειανέ, εἰ ἦν εἰπών, ὅτι Ἐν ἀρχῇ γέγονεν, εἶχες ἂν χρῶμα λέγειν, ὅτι Ἰδοὺ ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ γέγονεν. Εἰ δὲ εἶπεν· «Ἐν ἀρχῇ ἦν», ζήτησον ἀκριβῶς, καὶ εὑρήσεις τὴν ἀλήθειαν· ἔπειτα ἐπερώτησον τὸν μέγαν εὐαγγελιστὴν λέγων πρὸς αὐτόν· Ὦ εὐαγγελιστά, εἰπὲ ἡμῖν τὴν πραγματείαν τῆς ἀρχῆς, καὶ τοῦ ὄντος Θεοῦ Λόγου· ὅτι χριστομάχοι Ἀρειανοὶ νομίζουσι κτίσμα εἶναι τὸν κτίστην τῶν ὅλων· εὐθέως λέξει σοι ὁ μέγας εὐαγγελιστής· Ἀνάγνωθι τῆς κοσμοποιίας τὴν Γένεσιν, οὕτω λέγουσαν· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.[1]» Ἔστω τοίνυν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι, εἰς τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. Ἦν ὁ Θεὸς Λόγος πρὸς τὸν Πατέρα, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν. Οὐκοῦν καλῶς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.» Ἰδοὺ τριχῶς τὸ «ἦν», οὐδαμοῦ τό, «οὐκ ἦν.» Καὶ ὁ μέγας ἀρχάγγελος Γαβριήλ, ὅτε πρὸς τὴν ἄχραντον καὶ ἀπειρόγαμον Θεοτόκον ἔλεγε· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι», οὐκ εἶπεν, ὅτι Πνεῦμα ἐπὶ σὲ γενήσεται, ἢ δύναμις ποιηθήσεται ἐπὶ σέ, ἀλλά, «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.» Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἐδήλωσε λέγων· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία.[2]» Ἀλλ' ἐρεῖ πρὸς ταῦτα ὁ Ἀρειομανίτης, ὅτι Πῶς λέγει ὁ Παροιμιαστὴς ὅτι «Κύριος ἔκτισέ σε ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ;[3]» Ὦ ἀσεβέστατε, οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀρχαγγέλου λέγοντος τῇ Παρθένῳ· «Τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ Ἅγιον κληθήσεται;» Ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς πραγματείας τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔλεγεν. Ἐπειδὴ δὲ πεπαλαίωται ἡ ἑξαήμερος ἡ παλαίωσις ἐν τῇ παραβάσει τοῦ πατρὸς τοῦ γένους ἡμῶν Ἀδάμ, καὶ εἰς θάνατον καταπεπτώκει τὸ γένος ἡμῶν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς πέμψαι τὸν ἴδιον Υἱὸν Θεὸν Λόγον, λαβεῖν τε, καθὼς προεῖπον, ἐκ τῆς ἀπειρογάμου Παρθένου τὸν ναόν, τὸν ἄνθρωπον. Καὶ λέγει ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος· Εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καταπέμψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, γεννώμενον ἐκ γυναικός.[4] Ὁρᾷς, ὅτι περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεώς ἐστιν.

4. Εἰ δὲ θέλεις ἀκοῦσαι περὶ τῆς ἀδιαιρέτου καὶ μιᾶς θεότητος, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ·[5]» καὶ πάλιν λέγει· «Ὅς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε,

1. Γεν. 1, 1. 2. Α' Κορ. 1, 24. 3. Παρμ. 8, 22. 4. Πρβλ. Γαλ. 4,4. 5. Ἑβρ. 1, 3.

μορφὴν δούλου λαβών.[1]» Ὁρᾷς, ὅτι περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεώς εἰσιν αἱ τοιαῦται φωναί. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.[2]» Καὶ πάλιν λέγει Φιλίππῳ· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν.[3]» Καὶ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· «Ἴδετέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι.[4]» Καὶ πάλιν λέγει· «Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω.[5]» Καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου λέγει ὁ Πατήρ. «Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ἑαυτοῖς ὕδωρ συναγαγεῖν.[6]» Οὐ χθὲς ἡ πηγή, καὶ σήμερον τὸ ὕδωρ· μὴ γένοιτο! Ἀεὶ πηγή, ἀεὶ ὕδωρ. Τάλανες οἱ ἀχάριστοι Ἀρειομανῖται· τούτων κρείττων εὑρέθη ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὃς ἑαυτὸν θεὸν νομίζων εἶναι, καὶ εἰκόνα ἑαυτοῦ στήσας ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς Ἀνανίαν, καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαήλ· καὶ τοῦ δροσοποιοῦ λόγου ἐν μέσῳ αὐτῶν γινομένου, καὶ ἐξελάσαντος τὸ πῦρ, καὶ αὐτῶν ὑμνούντων· καὶ ἐλθόντος τοῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἑωρακότος αὐτοὺς ὑμνοῦντας, ἔλεγε τοῖς παισὶν αὐτοῦ· «Οὐχὶ ἄνδρας τρεῖς ἐνεβάλομεν εἰς τὴν κάμινον;» Οἱ δὲ εἶπον· «Ἀληθῶς, βασιλεῦ.» Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· «Ἰδοὺ θεωρῶ ἐγὼ ἄνδρας τέσσαρας, καὶ ὁ τέταρτος ὅμοιος Υἱῷ Θεοῦ.[7]» Ὦ Ναβουχοδονόσορ, σεαυτὸν θεὸν ἐποίησας, πῶς οἶδας, ὅτι ὅμοιος Υἱῷ Θεοῦ ἐστιν; εὐθέως εἶπεν· Αὐτὸς κατένυξέ με εἰπεῖν. Κρείττων τούτων εὑρέθη Ναβουχοδονόσορ τῶν ἀσεβῶν, καὶ μηδὲ ὅμοιον, μηδὲ ὁμοούσιον λεγόντων τὸν Υἱόν. Εἴπατε τοῖς ἀσεβέσι μὴ βλασφημεῖν, ἀλλ' εὐφημοῦντας προσκυνεῖν τὸν ὄντα Θεὸν Λόγον ἐν πνεύματι, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται ἡ ἀσέβεια τῆς βλασφημίας αὐτῶν.

5. Τούτων τοίνυν ἐξοστρακισθέντων καὶ ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ θείου χοροῦ, εἴπωμεν καὶ πρὸς τοὺς τούτων ἀδελφοὺς τοὺς Πνευματομάχους τοὺς Τροπικούς, τοὺς λέγοντας τὸ Πνεῦμα εἶναι κτιστόν. Ὦ Τροπικέ, οὐκ ἤκουσας τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν;[8]» Ἰδοὺ ἡ Τριὰς ἀδιαίρετος. Καὶ πάλιν ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ διηγούμενος ὁ μέγας θεράπων Μωσῆς· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο τοῦ ἐπάνω ὕδατος.[9]» Ὁμοίως καὶ ὁ μέγας Παῦλος λέγει· «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρᾶζον· Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ.[10]» Καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι.[11]» Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ἐλθὼν σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν

---

1. Φιλιπ. 2, 6-7. 2. Ἰω. 14, 10. 3. Ἰω. 10, 30. 4. Μαλ. 3, 6. 5. Ἰω. 16, 28. 6. Ἱερ. 2, 13. 7. Δαν. 3, 25. 8. Ψαλμ. 32, 6. 9. Γεν. 1, 1-2. 10. Γαλ. 4, 6. 11. Ἰωὴλ 3, 1.

ἐμοί·[1]» καί, «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια·[2]» καί, «Ἐὰν ἀπέλθω πρὸς τὸν Πατέρα μου, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλ' ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν Παράκλητον τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας.[3]» Ἰδοὺ τὸ Πνεῦμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ Πατρί. Ἰδοὺ ἡ Τριὰς ἀδιαίρετος, τὸ τρίπλοκον σχοινίον, ἐν ᾧ τὰ δράγματα σφίγγοντες προσφέρομεν τῷ Πατρί. Καὶ οὗτοι οὖν σὺν τοῖς Ἀρειομανίταις ἀπώλοντο.

6. Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν ἀτυχέστατον Σαμοσατέα Παῦλον, τὸν λέγοντα, ὅτι ἀφ' οὗ προῆλθεν ἀπὸ τῆς ἀπειρογάμου Παρθένου, ἀπὸ τότε Υἱὸς ἐχρημάτισεν. Ἄφρον, οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Ὁ πατὴρ ὑμῶν Ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο ἰδεῖν τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη.» Καὶ τῶν ἀχαρίστων Ἰουδαίων λεγόντων πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον, «Οὔπω τεσσαράκοντα ἔτη ἔχεις, καὶ λέγεις ἑωρακέναι τὸν Ἀβραάμ;» Ἀπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔλεγεν· «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι.[4]» Εἰ, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, αὐτός ἐστι, πῶς λέγεις, ὅτι μετὰ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν Υἱὸς ἐχρημάτισεν; Οὐκ ἤκουσας ἐν τῷ Παροιμιαστῇ, αὐτὴ ἡ Σοφία πῶς ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε· καθημέραν εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ[5]», ὅτε ἐποίησε τὴν οἰκουμένην, συμπαρήμην αὐτῷ; Καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας Παροιμιαστής· «Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν.[6]» Ἰδοὺ ἀεί ἐστιν ἐν τῷ Πατρί·» καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία·[7]» Τί πρὸς ταῦτα λέγει ὁ ἀνόητος Σαμοσατεύς; καὶ οὗτος, ἐξυδαρώσας τὸν θεῖον τοῦτον οἶνον, καὶ πιών, καὶ τυμπανωθείς, ἀπώλετο σὺν τοῖς Ἀρειομανίταις.

7. Εἴπωμεν καὶ πρὸς τοὺς ἀσεβεστάτους Μανιχαίους, τοὺς τρυγιοὺς τῶν κακῶν. Ὦ ἀσεβέστατοι Μανιχαῖοι, λέγετε δύο ὑποστάσεις εἶναι, ἀγαθοῦ τε καὶ πονηροῦ; Καὶ λέγεις τὸν πονηρὸν θέλοντα μάχεσθαι τῷ ἀγαθῷ, ἵνα λάβῃ μέρος τι· καὶ ὁ ἀγαθός, φησίν, ἀγαθὸς ὢν καὶ μὴ θέλων μάχεσθαι, δέδωκε παραχωρήσας μέρος τι τῷ πονηρῷ, καὶ γέγονε τῷ πονηρῷ ἓν ἥμισυ μέρος, καὶ τῷ ἀγαθῷ ἥμισυ μέρος. Καὶ μεταμεληθέν, φησίν, ἦλθε τὸ ἀγαθὸν παρασκευάσασθαι εἰς πόλεμον, καὶ ἐσχημάτισεν ἑαυτὸν ἐν τῷ τοῦ πονηροῦ σχήματι. Ἀλλ' ὦ ἀσεβέστατε Μανιχαῖε, ὅτε ὁλόκληρον ἦν τὸ ἀγαθόν, λέγεις, Οὐκ ἠθέλησε μάχεσθαι, καὶ ὅτε ἥμισυ γέγονεν, ὡς λέγεις, εἰς πόλεμον ἦλθε. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ ἀσεβέστατος Μανιχαῖος, ὅτι «Ἦλθον ζητῆσαι τὸ ἀπολωλός.[8]» Ὦ πολλῆς ἀφροσύνης! Ποῦ οὖν ἔτι ἀγαθοῦ γνώρισμα; Μάλιστα ὅτι καὶ τὸ τοῦ πονηροῦ σχῆμα ἀνέλαβε κατὰ σέ. Ὥσπερ οἰκοδεσπότου γυναῖκα ἐὰν ζωγράφος γράψῃ ἐν εἰκόνι παραχρῆμα ἀσέμνως, καὶ παρερχόμενος ὁ οἰκοδεσπότης ἴδῃ τὴν ἰδίαν

---

1. Ἰω. 14, 10. 2. Ἰω. 14, 6. 3. Ἰω. 16, 7. 14, 18. 15, 26. 4. Ἰω. 8, 56-58. 5. Παρμ. 8, 30. 6. Παρμ. 3, 19. 7. Α' Κορ. 1, 24. 8. Λουκ. 19, 10.

γαμετὴν παρὰ σχῆμα οὖσαν, οὐκ, ὀργισθεὶς καὶ πλήρης θυμοῦ γινόμενος ἀναιρήσει τὸν τοῦτο τολμήσαντα ποιῆσαι; Πόσῳ μᾶλλον τὸν λέγοντα, ὅτι τοῦ πονηροῦ σχῆμα ἀνέλαβεν; Ἰσχυρότερόν ἐστι τοίνυν, οὗ ἀπεχρήσατο τὸ σχῆμα. Ταῦτα τῶν ἀφρόνων καὶ ἀσεβῶν τὰ τολμήματα. Ὦ ἀσεβέστατε τρυγιὲ τῶν κακῶν Μανιχαῖε, οὐκ ἤκουσας τοῦ Ματθαίου λέγοντος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως· «Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ;[1]» Ἀλλ' ἐρεῖ, ὅτι Οὐ δέχομαι τὴν Παλαιάν. Καὶ ἐγὼ ἐρῶ πρὸς αὐτόν· Διὰ τί οὐ δέχῃ τὴν Παλαιάν; Οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος τοῖς ἀσεβεστάτοις καὶ ἀχαρίστοις Ἰουδαίοις· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, ὅτι Μωσῆς περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε.[2]» Τί ἐλάλησεν, ὦ Κύριε; «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ.[3]» Τοῦτον τὸν προφήτην ὡμολόγει ἡ μακαρία Σαμαρεῖτις λέγουσα. «Κύριε, θεωρῶ, ὅτι προφήτης εἶ σύ.[4]» Εἰ καὶ ἄνθρωπον καὶ Κύριον καὶ προφήτην ὡμολόγει ἡ μακαρία Σαμαρεῖτις· ἰδοὺ πάντῃ καὶ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, οἱ μεγάλοι καὶ οἱ ἅγιοι ὁμολογοῦσι. Πῶς δύναται βότρυς εἶναι ἄνευ ἀμπέλου; Πῶς δύναται βεβαιωθῆναι πᾶσα πραγματεία, καὶ ἡ εἰς τὸν κόσμον μέλλουσα ἔσεσθαι σωτηρία; Ὁμολογήσουσιν οἱ σημάντορες οἱ μεγάλοι προφῆται καὶ ὁ νόμος· μάλιστα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι «Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρις Ἰωάννου·[5]» καὶ πάλιν· «Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον οὐδὲ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι.[6]» Ὦ τρυγιοὶ πασῶν αἱρέσεων! Αὔταρκες αὐτοῖς ἐστι τὸ ὄνομα πρὸς τὴν πίστιν αὐτῶν. Περὶ τούτων εἶπεν ὁ μέγας ψαλμῳδὸς Δαυίδ· «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι[7]», καὶ αὐτοὶ μὴ ὁμολογήσαντες τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν, ἀλλὰ φαντασίαν, λέγοντος τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;[8]» Καὶ πάλιν λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπηρέτην τὸν ῥαπίσαντα αὐτόν· «Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με τύπτεις;[9]» Μὴ δύναται φαντασία τύπτεσθαι ἢ προσηλωθῆναι ἐν τῷ σταυρῷ; Οὐκ ἄρα σῶμα ἦν; Καὶ πῶς λέγει, ὅτι φαντασία ἐστί; Καὶ οὗτοι συνεξαφανιζέσθωσαν νομίζοντες ἄκρατον εἶναι τὸν θεῖον οἶνον καὶ εἰς ἔκστασιν γενόμενοι ἀπώλοντο.

8. Εἴπωμεν καὶ πρὸς Μαρκίωνα καὶ Οὐαλεντῖνον καὶ Βασιλίδην τὸν λέγοντα ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ παρελθόντα τὸν Κύριον διὰ τῆς ἀχράντου καὶ ἀπειρογάμου Μαρίας. Ὦ ἀσεβέστατοι! οὐκ ἠκούσατε τοῦ μεγάλου ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ λέγοντος πρὸς τὴν ἄχραντον Παρθένον Μαρίαν. «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.[10] Πνεῦμα

1. Ματθ. 1, 1. 2. Ἰω. 5, 46. 3. Δευτ. 18, 15. 4. Ἰω. 4, 19. 5. Λουκ. 16, 16. 6. Ματθ. 5, 17. 7. Ψαλμ. 13, 1. 8. Ἰω. 8, 40. 9. Ἰω. 18, 23. 10. Λουκ. 1, 28.

ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Τὸ γὰρ ἐκ σοῦ Ἅγιον κληθήσεται.[1]» Εἰ οὖν εἶπε, Διὰ σοῦ, πιθανὴν εἶχον τὴν ἀναισχυντίαν· ἐν δὲ τῷ λέγειν, «ἐκ σοῦ», δείκνυσιν, ὅτι ἐξ αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος τὸν ναόν, ἄνθρωπον. Καὶ οὗτοι συνεκβαλέσθωσαν μετὰ τῶν νῦν Ἰουδαίων χριστομάχων Ἀρειομανιτῶν.

9. Ὁμοίως καὶ πρὸς τὸν ἀνόητον καὶ ἀτυχέστατον Ἱερακᾶν εἴπωμεν, τὸν νομίζοντα ὑψοῦν τὴν παρθενίαν καὶ ἀθετεῖν τὸν γάμον. Ὦ Ἱερακᾶ, εἴπωμέν τι νομικόν· Ὁ Θεὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἤγαγε τὴν Εὔαν πρὸς τὸν Ἀδάμ. Ἀλλὰ τί λέγεις, ὅτι Οὐ δέχομαι τὴν Παλαιάν; ἔστω· ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ οὐκ ἤκουσας. Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ συνανεκλήθη Κύριος ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας εἰς τὸν γάμον, καὶ οἴνου λείψαντος, πεποίηκε τὸ ὕδωρ οἶνον:[2] Καὶ πάλιν τῶν Ἰουδαίων λεγόντων πρὸς αὐτόν· «Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποστασίου», τί εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος· «Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν βιβλίον ἀποστασίου πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν·» γέγραπται γάρ· «Ἃ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.[3]» Ἔπειτα πῶς δύναται κλάδος ὑποστῆναι ῥίζης μὴ ὑποκειμένης; Πῶς δύναται παρθένος εἶναι, πατρὸς καὶ μητρὸς μὴ ὄντων; Καὶ οὗτοι σὺν τοῖς ἑταίροις αὐτῶν ἀπόλοιντο.

10. Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν Νοβᾶτον, τὸν λέγοντα ἑαυτὸν καθαρόν, καὶ νομίζοντα ἀναιρεῖν τὴν μετάνοιαν. Πλήρης βορβόρου καὶ δυσωδίας ὤν, οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου λέγοντος· «Οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν;[4]» Καὶ πάλιν ὁ μέγας Ἰώβ· «Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ᾖ ἐπὶ τῆς γῆς.[5]» Καὶ πάλιν τῶν μαθητῶν λεγόντων τῷ Κυρίῳ· «Ποσάκις συγχωρήσομεν τῷ ἁμαρτάνοντι; ἕως ἑπτάκις;» Ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς αὐτούς· «Οὐχί, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά.[6]» Ἀνακυλιομένης τῆς ἐπαγγελίας διαιωνίζεται ἡ μετάνοια· οὐχ ἵν' ἀκούοντες ἐπιμένωμεν ἁμαρτάνειν· μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἵνα δείξωμεν τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τῶν ὅλων Θεοῦ· καὶ πάλιν διὰ τοῦ μεγάλου Ἡσαΐου ἐπικηρύσσοντος τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ λέγοντος αὐτοῦ· «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ· Υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν[7]», καὶ τὰ ἑξῆς. Οἴδατε, ἀδελφοί. Καὶ μετὰ τὸ αὐτοῦ τὴν τοσαύτην γενέσθαι ἀπειλήν, λέγει· «Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν.[8]» Ὦ μεγάλης ἀγαθότητος! Καὶ πάλιν τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου εἰπόντος πρὸς αὐτόν, ὅτε ἐπερώτησε τοὺς μαθητὰς λέγων· «Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;»— «Οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι Ἠλίας εἶ· ἄλλοι ἔλεγον προφήτης.» Καὶ αὐτοῦ

1. Λουκ. 1, 35. 2. Πρβλ. Ἰω. 2, 1-11. 3. Ματθ. 19, 6. 4. Ἰεζ. 18, 23, 32. 5. Ἰὼβ 14, 4-5. 6. Ματθ. 18, 21-22. 7. Ἡσ. 1, 2. 8. Ἡσ. 1, 16.

εἰπόντος πρὸς αὐτούς· «Ὑμεῖς δὲ τίνα μὲ λέγετε;» Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπε· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον. Εὐθέως δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· «Μακάριος εἶ, Σίμων βὰρ Ἰωνᾶ· ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. Σοὶ δώσω τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας οὐρανῶν· καὶ πάντα ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς.[1]» Καὶ τοσαύτας ἐπαγγελίας λαβών, εἶπε τῷ Κυρίῳ· «Ἀκολουθήσω σοι, ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ, καὶ θήσω τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ.» Εὐθέως εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· «Ἀμὴν λέγω σοι· σήμερον πρὸ τοῦ ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με.[2]» Καὶ ἀρθέντος τοῦ Κυρίου εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καϊάφα, καὶ παντὸς τοῦ συνεδρίου μετὰ τοῦ Καϊάφα, καὶ τοῦ Πέτρου ἑστῶτος ἐν τῷ πυλῶνι, ὃν καὶ ἰδὼν ὁ παῖς εἶπε πρὸς αὐτόν· Οὐκ εἶ σὺ μετ' αὐτοῦ; Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτόν· Οὐκ εἰμί. Καὶ πάλιν τῆς θυρωροῦ εἰπούσης πρὸς αὐτόν· Μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν Γαλιλαίων εἶ; Ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν· Οὐκ εἰμί. Καὶ τοῦ ὑπηρέτου ἐπερωτήσαντος αὐτόν, ἠρνήσατο, καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε. Καὶ στραφεὶς ὁ τῶν ὅλων Κύριος προσέσχε τῷ Πέτρῳ· καὶ ἐδάκρυσεν ὁ Πέτρος, καὶ διὰ τῶν δακρύων ἀπενίψατο τὴν ἄρνησιν ἐν αὐτῇ τῇ μετανοίᾳ.[3] Καὶ πάλιν ὁ ἅγιος προφήτης εἶπεν· «Ἄστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ.[4]» Εἰ ἄστρα οὐ καθαρά, πῶς σὺ τὸν καθαρὸν καὶ εὔσπλαγχνον, καὶ φιλάνθρωπον Θεὸν σκληρὸν καὶ ἀφιλάνθρωπον λέγεις; Καὶ οὗτος συνεκβαλλέσθω μετὰ τῶν ἄλλων αἱρεσιαρχῶν.

10. **Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν δείλαιον Φρύγα τὸν λέγοντα μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδεδημηκέναι Μοντανὸν καὶ Πρίσκιλλαν.** Ταῦτα γραιῶν πτύσματα ἴσως ὡς κεκεπφωμένων. Πῶς δύναται μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος πάλιν προφήτης ἐπιδεδημηκέναι; Οὐκ ἤκουσας, ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου; Ἄκουσον σύ, λαὲ τοῦ Κυρίου. Ὥσπερ βασιλεὺς μέλλει καταντᾶν ἔν τινι πόλει, καὶ ἀποστέλλει σημάντορας λέγων· Ἰδοὺ ποίῳ σχήματι μέλλω ἔρχεσθαι. Ἐὰν δὲ ἐπιδημήσῃ, καὶ ἐπιγνῶσι τὴν ἐνσημανθεῖσαν ἐπιδημίαν, προσκυνοῦντες αὐτόν, οὐκ ἔτι χρεία τοῦ σημαίνοντος· αὐτοψὶ γὰρ ἑώρακα αὐτὸν τὸν σημανθέντα. Ἐὰν δέ τις εἴπῃ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ὅτι μέλλει ἔσεσθαι ὁ βασιλεύς, οὐκ ἂν καταπτύσωσιν αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ πόλει λέγοντες, ὅτι· Ὃν ἑωράκαμεν καὶ ἔχομεν μεθ' ἑαυτῶν, πῶς σὺ λέγεις, ὅτι σημαίνω ὑπάρχειν ἄλλον; Καὶ οὗτοι τοίνυν σὺν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν ἀπώλοντο.

11. **Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὴν νέαν αἵρεσιν, τὴν ἐκ Συρίας ἐλθοῦσαν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς Ἀπολλιναριστάς·** καινὸν δόγμα προσενέγκαντος Ἀπολλιναρίου, σῶμα μόνον λαβόντα Θεὸν ἐκ τῆς ἀχράντου καὶ ἀει-

1. Ματθ. 16, 13-19. 2. Λουκ. 22, 33-34. 3. Πρβλ. Λουκ. 22, 55-62. 4. Πρβλ. Ἰὼβ 15, 15.

παρθένου Μαρίας, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον ἀντὶ ψυχῆς ὄντα. Ὦ ἀτελέστατε καὶ ἄψυχε! Εἰ, τελείου τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὴν ἐντολὴν πράξαντος, καὶ ἐκβληθέντος τοῦ παραδείσου, καὶ εἰς θάνατον καταπεσόντος, μερικῶς ἔσῳζε τὸν ἄνθρωπον· καὶ πῶς ἔμελλε σῴζεσθαι ἡ ψυχή; Οὐκ ἤκουσας τοῦ μεγάλου προφήτου Ἡσαΐου κατὰ τῆς ἀθεΐας σου κηρύσσοντος, ὅτι «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλοῦσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος.[1]» Μὴ εἶπεν, ὅτι Σὰρξ οὐ παιδίον καὶ υἱὸς ἐγεννήθη. Γνῶθι, ἀσύνετε, ὅτι, παιδίον λέγων, τέλειον ἄνθρωπον δείκνυσι. Δειχθέντος τοίνυν τοῦ τελείου, ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, ἁπλῇ τῇ φωνῇ λέγει· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν.[2]» Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· «Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται.[3]» Εἰς τίνα φθάνει αὕτη ἡ φωνή; εἰς τὸν Θεὸν Λόγον; Ἄπαγε! Ὁ ἀτάραχος Θεὸς Λόγος, ἐλθὼν τὴν ταραχὴν παῦσαι, αὐτὸς ἔλεγε τὴν φωνήν; Ἀλλὰ τὸ σῶμα μᾶλλον θέλεις λέγειν, ὅτι αὐτὸ εἶπε; σφάλλῃ, καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα ἀκίνητόν ἐστιν, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ ἦν ἐν αὐτῷ. Οὐκ ἤκουσας Μωσέως λέγοντος· «Ἐμφάνισόν μοι αὐτόν;» καὶ εὐθέως ἀκούει· «Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται.[4]» Μετὰ δὲ τὸ τεθῆναι τὸ σῶμα ἐν τῷ μνημείῳ σὺν τοῖς σώμασι, πῶς κατήρχετο ἡ θεότης ἐν τῷ ᾅδῃ σῶσαι τὰς ψυχὰς γυμνή; Μᾶλλον ἀπολέσαι αὐτὰς κατήρχετο ἢ σῶσαι. Οὐδεὶς γὰρ ἠδύνατο ἰδεῖν τὴν θεότητα γυμνὴν καὶ σωθῆναι. Οὐκοῦν ἄρα τῆς ψυχῆς χρεία· ἵνα ἐν τῇ ψυχῇ δυνηθῶσιν αἱ ψυχαὶ σωθῆναι. Καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· «Ὁ καλὸς ποιμὴν τὴν ψυχὴν τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.[5] Ἐγώ εἰμι ὁ καλὸς ποιμήν.» Καὶ πάλιν λέγει· «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν ἆραι αὐτήν.[6]» Καὶ πάλιν χρηματίζει ὁ ἄγγελος τῷ Ἰωσὴφ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ λέγει αὐτῷ· «Ἀναστάς, ἆρον τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἰδοὺ γὰρ τεθνήκασιν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.[7]» Ἰδοὺ πάντῃ μαρτυρεῖται ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ Λόγου, ὅτι τέλειον τὸν ναόν, ἄνθρωπον ἐφόρεσε γενόμενος ἄνθρωπος, ἵνα σωθῇ πᾶν τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τί ἐρεῖς, ὅτι διὰ Ἡσαΐου εἶπε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχή μου;[8]» Ἀφρονέστατε. Ὥσπερ διὰ τούτου τοῦ μεγάλου προφήτου· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.[9]» Καὶ πάλιν· «Παιδίον ἐγεννήθη·[10]» καὶ πάλιν, ὅτι «Ἄνθρωπός ἐστι», καί, «Τίς γνώσεται αὐτόν;» καὶ περὶ τούτου ἐσήμανε δι' ἑαυτοῦ

---

1. Ἡσ. 9, 6. 2. Ἰω. 1, 1-3. 3. Ἰω. 12, 27. 4. Ἔξ. 33, 18-20. 5. Ἰω. 10, 11. 6. Ἰω. 10, 18. 7. Ματθ. 2, 20. 8. Ἡσ. 1, 13. 9. Ἡσ. 7, 14. 10. Ἡσ. 9, 6.

ὁ Κύριος, ὅτι ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ, μέλλοντος αὐτοῦ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα σημεῖα καὶ τέρατα ποιεῖσθαι ἐν Σαββάτοις, καὶ ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν αὐτόν, ὑποβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὕβριζον αὐτόν. Διὰ τοῦτο, καθὼς προεῖπον, καὶ αὐτὸ προεσημαίνετο. Λοιπὸν πρὸς ταῦτα τί λέγεις, ὦ ἄψυχε; Καὶ σὺ σὺν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν ἀπόλου.

12. Ἡ δὲ καθολικὴ Ἐκκλησία αὕτη, ὀρθῶς ἀναγνοῦσα καὶ ἀκριβῶς ἐρευνήσασα τὰς θείας Γραφάς, ἐπῳκοδόμησεν ἑαυτὴν ἐπὶ τὴν πέτραν, ἡ τελεία περιστερά, ἡ κατέχουσα τὸν οἴακα τῆς ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς πίστεως ἐν τῷ σκάφει τῷ ἀποστολικῷ. Τῶν κυμάτων προσρασσόντων τῇ ἀκινήτῳ πέτρᾳ, καὶ ἐπαφριζόντων, εἰς ἑαυτὰ ἀναλυόμενα ἐξαφανίζονται. Τρικυμίας δὲ ἡγοῦ πάσας τὰς αἱρέσεις. Ἡμεῖς δέ, παρακαλῶ, τούτῳ τῷ τριπλόκῳ καὶ ἀδιαιρέτῳ σχοινίῳ τὰ δράγματα σφίγξωμεν, τὰς ἐντολὰς ποιοῦντες λέγω, ἵνα καταντήσωμεν ἐκεῖ εἰς τὸν λιμένα τὸν σωτήριον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ εἴπῃ ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ Υἱὸς ἡ σοφία τοῦ Πατρός· «Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκας[1]», καὶ καταξιώσῃ εἰπεῖν καὶ πρὸς ἡμᾶς· εὖ δοῦλοι πιστοὶ καὶ ἀγαθοί· ἐπὶ ὀλίγα ἦτε πιστοί, ἐπὶ πολλῶν καταστήσω ὑμᾶς[2], εἰσέλθετε εἰς τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. Γένοιτο! Ἀμήν.

1. Ἡσ. 8, 18. 2. Πρβλ. Ματθ. 25, 21-23.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΟΡΩΝ.*

1. Ὅροι διάφοροι κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, συλλεγέντες ἀπό τε Κλήμεντος καὶ ἑτέρων ὁσίων ἀνδρῶν καὶ μακαρίων Πατέρων· οὓς δεῖ πρὸ παντὸς ἑτέρου μαθήματος μετιέναι καὶ ἐνστηθίζειν, τὸν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ προΐστασθαι τοῦ Λόγου τῆς ἀληθείας βουλόμενον, καὶ πάντα ἄνθρωπον ὀρθοδόξως φρονοῦντα, καὶ πίστιν πρὸς Θεὸν τὴν εἰλικρινῆ ἐσχηκότα.

2. Πρὸς δὲ ἀκριβεστέραν παράδοσιν ἐκεῖνο εἰδέναι χρή, ὅτιπερ πᾶν τὸ οἱονοῦν ζήτημα ἢ ἐρώτημα τρεῖς τὰς ἐρωτήσεις καὶ ἐξετάσεις ἔχει· οἷον τί ἐστι τόδε πρᾶγμα, καὶ κατὰ τί εἴρηται τόδε, καὶ (ὁσαχῶς) νοεῖται τὸ ὄνομα τόδε. Καὶ ὅτε μὲν ἐρωτῶμεν, τί ἐστι τόδε; πρόδηλον, ὅτι τὸν ὅρον ζητοῦμεν τοῦ πράγματος· ὅταν δὲ λέγωμεν, κατὰ τί εἴρηται τόδε, τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος ἀπαιτοῦμεν, Ἡνίκα δὲ λέγομεν, ὁσαχῶς νοεῖται τὸ ὄνομα τόδε; πρόδηλον, ὅτι πόσα ζητοῦμεν τὰ σημαινόμενα τοῦ ὀνόματος. Ὁ γοῦν ἐκτὸς εἰδήσεως τῶν ὅρων δογματίζειν ἐπιχειρῶν οὐδὲν διαφέρει τυφλοῦ ὁδοιπόρου ὧδε κἀκεῖσε πλαζομένου. Εἰρητέον τοίνυν τῶν προειρημένων τρόπων τριχῶς ποιεῖσθαι τὴν ἐξέτασιν.

3. Ὅρος τῶν ὅρων ἐστὶν ὁ πάντα μὲν ὁρίζων, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ὁριζόμενος· ὥστε μόνος ὅρος τῶν ὅρων ἐστὶν ὁ Θεός. Ὅρος ἐστὶ λόγος σύντομος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. Ὅροι δὲ λέγονται, ὡς ὁράσεις καὶ ὀφθαλμοὶ τῶν πραγμάτων τυγχάνοντες, καὶ ὡς διορίζοντες συντόμως τὴν τοῦ νοητοῦ δύναμιν. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπός ἐστιν οὐσία ἐκ σαρκὸς καὶ ψυχῆς καὶ λόγου καὶ αἵματος καὶ στοιχείων καὶ ἑτέρων πλειόνων συνισταμένη. Ἡμεῖς δὲ περιορίζομεν ταῦτα, καὶ συντόμως λέγομεν διὰ τοῦ ὅρου, ὅτι ὁ ἄνθρωπός ἐστι ζῷον λογικόν, θνητὸν νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. Λέγεται καὶ πάλιν τὸ ἐντελὲς ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου ἀνορθοπεριπατητικόν. Συνέκοψαν δὲ οἱ ὀνοματοθέται τὴν πολυλεξίαν, καὶ ὠνόμασαν αὐτὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν συντομολογίαν. Ἀνορθοπεριπατητικὸν δὲ λέγεται ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ τὰ ἄλογα ζῷα περιπατοῦντα, κλίνοντα τὴν κεφαλὴν βλέπουσι κάτω πρὸς τὴν γῆν· ὁ δὲ ἄνθρωπος περιπατῶν βλέπει καὶ θεωρεῖ τὰ ἄνω. Ἐν συγκοπῇ δὲ ὀνομάζεται ἄνθρωπος. Πάλιν ἄνθρωπος λέγεται, διὰ τὸ ἄνω ἀθρεῖν τὸν ὦπα· τοῦτ' ἔστι διὰ τὸ ἄνω θεωρεῖν τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὴν ἐνέργειαν.

*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 533 κἑξ.**

῾Ο γὰρ ὀφθαλμὸς καὶ ὁ νοῦς πάντοτε ἄνω ὁρᾷ. Καὶ τούτου χάριν εἴρηται ὅρος· ὅτι περιορίζει καὶ συγκόπτει τὴν πολυλεξίαν, καὶ ποιεῖ σύντομον τὴν μακρολογίαν.

4. Πολλοὶ μὲν οὖν εἰσι καὶ ἀναρίθμητοι ὅροι περὶ παντὸς πράγματος. Ἐκ πολλῶν δὲ ὀλίγους τοὺς κυριωτέρους ἐντάττομεν διὰ τὸ ῥᾴθυμον τῶν ἀνθρώπων. Πλὴν τοῦτο γνωστέον καὶ πιστευτέον, ὅτι ὁ φιλοπόνως πράττων τοὺς ὅρους ῥήτορας καὶ δεινοὺς πολυλόγους δυνήσεται εὐχερῶς ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐπιστομίζειν. Ὅταν γὰρ ἐρωτηθείς, τί ἐστιν ὅρος; καὶ κατὰ τί εἴρηται ὅρος; καὶ ὁσαχῶς νοεῖται ὅρος; ἀπορήσει ὁ ἐξ ἐναντίας πρὸς ταῦτα, καὶ καταισχύνεται λοιπὸν ὡς μηδὲν ἐπιστάμενος.

5. Τρία εἰσὶ κατ' οὐσίαν ἀνθρώποις ἀγνώριστα καὶ ἀόριστα, Θεός, ἄγγελος, καὶ ψυχή, μόνῳ Θεῷ κατ' οὐσίαν γνωριζόμενα.

Τί ἐστιν ὁριστόν; καὶ τί ἀόριστον; καὶ τί δυσόριστον; καὶ τί εὐόριστον; ῾Οριστόν ἐστιν ἀνυπέρβατος στάσις· οἷον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, ἡ τοὺς ὅρους αὐτῆς μὴ ὑπερβαίνουσα. Ἀόριστόν ἐστι τὸ μόνον ἄκτιστον, ὁ Θεός. Δυσόριστόν ἐστι τὸ κτιστὸν καὶ ἀόριστον· οἷον ἄγγελος, ψυχή, καὶ δαίμων· ἢ δυσόριστόν ἐστι τὸ μὴ καθόλου, ἀλλ' ἐκ μέρους γινωσκόμενον· οἷον τὸ ξύλον τῆς ζωῆς. Εὐόριστόν ἐστι τὸ ψηλαφώμενον καὶ θεωρούμενον· οἷον ἄρτος καὶ τὰ ὅμοια.

6. Τί ἐστι Θεός; καὶ κατὰ τί εἴρηται Θεός; καὶ ὁσαχῶς νοεῖται Θεός; Θεὸς μέν ἐστιν οὐσία ἀναίτιος καὶ πάσης οὐσίας αἰτία ὑπερούσιος· καὶ λέγεται ἀπὸ τοῦ θέειν, ἤτοι τρέχειν. Τὸ τρέχειν δὲ μὴ τὴν ἀπὸ τόπου νοητέον εἰς τόπον μετάβασιν, ἀλλὰ τὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ πάντα διήκειν· ἢ ἀπὸ τοῦ αἴθειν ἤτοι καίειν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων τὴν ἐποπτικὴν αὐτοῦ διαφεύγει δύναμιν. Δισσῶς δὲ λέγεται ἡ Θεὸς προσηγορία παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, φύσει καὶ χάριτι. ῾Ο μὲν Θεὸς φύσει καὶ οὐσίᾳ ἐστὶ Θεός· χάριτι δὲ καὶ θέσει λέγονται θεοὶ καὶ οἱ δίκαιοι. Καὶ γὰρ ἡ Γραφὴ λέγει· «Ἐγὼ εἶπα· Θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ῾Υψίστου.[1]» Εἴρηται δὲ Πατήρ, ἢ ὡς τὰ πάντα τηρῶν, ἢ ὡς τοὺς οἰκείους παῖδας τηρῶν καὶ στηρίζων οἷα πατήρ. Υἱὸς δὲ λέγεται, ὡς ἂν εἴποις· Οἷος ὁ Πατὴρ τὴν οὐσίαν, τοιοῦτος καὶ ὁ Υἱός· εἴτε ἐξ ἀκτίστου ἄκτιστος, εἴτε ἐκ θνητοῦ θνητός. Πνεῦμα δὲ εἴρηται, ὡσανεὶ πᾶν πνεῦμα, ὀξέως πάντῃ νεῦον καὶ κινούμενον. Εἴρηται δὲ πνεῦμα ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ τετραχῶς, Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα ὁ ἄγγελος, πνεῦμα ἡ ψυχή, πνεῦμα ἄνεμος· ἔστι δ' ὅτε καὶ ὁ νοῦς εἴρηται πνεῦμα.

7. Ἀΐδιόν ἐστι τὸ ἀεὶ διάγον. Καὶ τὸ μὲν ἀΐδιον οὐ λέγεται καὶ ἄναρχον· τὸ δὲ ἄναρχον λέγεται καὶ ἀΐδιον. Ἄναρχον δὲ λέγεται τὸ μὴ ἔχον ἀρχήν· τοῦτο δέ ἐστιν ὁ Θεός. Διὸ καὶ ἄναρχος λέγεται καὶ ἀΐδιος, τουτέστιν ἀτελεύτητος. Οἱ δὲ ἄγγελοι καὶ αἱ ψυχαὶ οὐ λέ-

1. Ψαλμ. 81, 6.

γονται ἄναρχοι· ἀρχὴν γὰρ ἔλαβον καὶ ἐκτίσθησαν παρὰ Θεοῦ. Λέγονται δὲ αἴδια, ἐπειδὴ μέλλουσιν ἀθάνατα ζῆν.

Ἰδίωμα λέγεται τὸ ἰδίως ὑπάρχον ἐν τῇ φύσει, ἐν ἑτέρᾳ δὲ οὐσίᾳ μηδαμῶς ὑπάρχον· ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ γελαστικόν. Οὐδὲ γάρ ἐστι γέλως ἐν ἄλλῃ οἵᾳ δήποτε φύσει.

8. Τί λέγεται φύσις; Φύσις εἴρηται, διὰ τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι, ὥσπερ καὶ οὐσία, ὡς οὖσα καὶ ἐν ἀληθείᾳ γνωριζομένη. Φύσις πάλιν εἴρηται, διὰ τοῦ φύειν καὶ βλαστάνειν. Φύσις καὶ οὐσία καὶ γένος καὶ μορφὴ ἕν ἐστι. Πρόσωπον δὲ καὶ χαρακτὴρ καὶ ὑπόστασις καὶ ἰδικὸν καὶ ἄτομον ἓν καὶ αὐτὸ ὑπάρχει. Ἄλλο γὰρ φύσις καὶ ἄλλο ὑπόστασις. Ἐὰν οὖν εἴπῃ σοί τις ὅτι ἐπὶ τῆς θεότητος πόσας φύσεις ὁμολογεῖς; εἰπὲ μίαν, ὑποστάσεις δὲ τρεῖς. Ἐὰν δὲ εἴπῃ σοι ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, πόσας φύσεις ὁμολογεῖς; εἰπὲ δύο· μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τὰς δύο οὐσίας καὶ φύσεις ἔσχεν ἀτρέπτους καὶ ἀκεραίους, τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν μιᾷ ὑποστάσει. Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος γνωριζόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑποστάσει ὁμολογοῦμεν τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.

Ἐπὶ δὲ τῆς θεολογίας μίαν φύσιν ὁμολογοῦμεν τῆς ἁγίας Τριάδος, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις. Καὶ γὰρ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μία φύσις ἐστί, καὶ μία οὐσία, καὶ μία ἐξουσία, καὶ βασιλεία, καὶ δύναμις· τρεῖς δὲ ὑποστάσεις, καὶ τρεῖς χαρακτῆρες, καὶ τρία πρόσωπα· τουτέστι Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Μία θεότης ἐστὶν ἐν τρισὶ προσώποις γνωριζομένη.

Δέον οὖν καθολικώτερον εἰπεῖν τί ἐστιν οὐσία, καὶ τί ἐστιν ὑπόστασις. Ἡ μὲν οὐσία, καὶ τὸ γένος, καὶ ἡ φύσις, καὶ ἡ μορφή, ὡς εἴρηται, μία ἐστί· τὸ δὲ πρόσωπον καὶ ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ ἄτομον, καὶ τὸ ἰδικόν, ἕν ἐστι. Καὶ γὰρ ἡ φύσις δύναται ἔχειν ἐν ἑαυτῇ πλείους τὰς ὑποστάσεις. Καὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι, ἐξ ἑνὸς σώματος ὄντες καὶ μιᾶς πνοῆς πάντες, μιᾶς ἐσμεν φύσεως καὶ οὐσίας. Ὑποστάσεις δὲ πολλαί. Καὶ γὰρ ὑπόστασις διὰ τοῦτο λέγεται, ἀπὸ τοῦ στήκειν τῇ οὐσίᾳ.

Καὶ ἡ μὲν φύσις καὶ ἡ οὐσία λέγεται καθολική, ἡ δὲ ὑπόστασις μερική. Καθολικὸν δὲ λέγεται τὸ καθόλου πάντα περιλαμβάνον καὶ περιέχον· μερικὸν δὲ τὸ ἔχον μέρος τι οὐσίας. Οἷον, ἐὰν εἴπῃς. Ὁ ἄνθρωπος, ἰδοὺ εἶπας πάντα ἄνθρωπον· καθολικὸν γάρ ἐστι τοῦτο καὶ οὐσιῶδες, καὶ πάντες ἄνθρωποι λέγονται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἰσίν. Εἰ δὲ εἴπῃς, Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἢ ὁ Ἰωάννης, τότε ἕνα ἄνθρωπον ἐσήμανας, ὅτι μερικόν ἐστι τοῦτο. Τὸ γὰρ κοινόν ἐστι, ἐὰν εἴπῃς, Ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ πάντες οἱ ἄνθρωποι ὀνομάζονται. Τὸ δὲ μερικόν ἐστι ἑκάστου τὸ ὄνομα. Ἁρμόζει καὶ τοῦτο τὸν θέλοντα γνῶναι τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, ἵνα γινώσκῃ, ποῖόν ἐστι τὸ μερικόν, καὶ ποῖον καθόλου. Οὐ γὰρ μόνον ἐπ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ

καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὐρανίων καὶ ἐπιγείων, τοῦτό ἐστιν εὑρεῖν. Καὶ εἴπωμεν φανερώτερον· ἀναγκαῖα γάρ εἰσι ταῦτα τοῖς μέλλουσιν ἐκζητεῖν. Λέγομεν δὲ οὕτως. Ἐὰν εἴπῃς, Ὁ ἄγγελος, ὅλην τὴν οὐσίαν τῶν ἀγγέλων ἐσήμανας· κοινὸν γάρ ἐστι τοῦτο τὸ ὄνομα τοῖς ἀγγέλοις καὶ οὐσιῶδες, καὶ πάντες ἄγγελοι λέγονται· Ἐὰν δὲ εἴπῃς, Ὁ Μιχαήλ, ὁ Γαβριήλ, ὑπόστασιν μίαν εἶπας, τουτέστιν ἕνα ἄγγελον. Φύσις γὰρ λέγεται ἡ ἀγγελότης· ὑπόστασις δέ ἐστιν ἑνὸς ἑκάστου ἀγγέλου προσηγορία. Καὶ γὰρ φύσις ἐστὶ μία κοινὴ ἡ ἀνθρωπότης, ὑποστάσεις δὲ Πέτρος, Παῦλος καὶ Θωμᾶς, καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα καὶ οἱ χαρακτῆρες. Ἡ οὖν φύσις ἐστὶν ἡ κυρία καὶ γεννητικὴ τῶν ὑποστάσεων. Καὶ διὰ τοῦτο πάλιν ἐροῦμεν· ἐὰν εἴπῃς· Καὶ φύσις ὁ ἄγγελος, ὅλην τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἐσήμανας. Ἐὰν δὲ εἴπῃς· Μέγας ἐστὶν ὁ Γαβριήλ, ὑπόστασιν μίαν ἐκ πάντων εἶπας. Καὶ ἐὰν εἴπῃς. Τὸ πετεινόν, ἰδοὺ τὴν οὐσίαν πᾶσαν ἐδήλωσας τῶν πετεινῶν· ἐὰν δὲ εἴπῃς, Ἡ περιστερά, ἡ τρυγών, ἡ ἀηδών, ὁ ταώς, καὶ ὁ κύκνος, ἰδοὺ ταῦτα ὑποστάσεις εἰσίν. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν νοερῶν καὶ λογικῶν καὶ ἐμψύχων ἁρμόζει ὁ αὐτὸς τῶν ὅρων κανών, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης ἀψύχου καὶ ἀναισθήτου καὶ ἀκινήτου φύσεως· οἷόν τι λέγω, ἐὰν εἴπῃς, ὅτι Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ἰδοὺ πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῶν φωστήρων ἐσήμανας. Αὕτη λοιπὸν ἡ οὐσία τέμνεται εἰς τὰς ὑποστάσεις αὐτῆς· μερίζεται γὰρ εἰς ἥλιον, εἰς σελήνην καὶ εἰς ἀστέρας, εἰς λύχνους, εἰς κηρούς, καὶ εἰς ἄλλα διάφορα. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἀνέμων· ἐὰν εἴπῃς, Πνεῦμα, πᾶσαν τὴν φύσιν τῶν ἀνέμων ἐσήμανας. Εἰ δὲ εἴπῃς, Νότος, ἢ βορρᾶς, ἢ εὐροκλύδων, αὗται ὑποστάσεις εἰσί. Πάλιν ἐὰν εἴπῃς, Τὸ δένδρον, πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῶν δένδρων ἐσήμανας· εἰ δὲ εἴπῃς, Ἡ συκῆ, ἡ καρυά, ἡ κασταναία, ἡ ἀμυγδαλῆ, μίαν ὑπόστασιν εἶπας τῶν δένδρων. Πάλιν ἐὰν εἴπῃς, Τὸ ὕδωρ, ὅλην τὴν φύσιν τῶν ὑδάτων εἶπας· ἐὰν δὲ εἴπῃς, Ἡ θάλασσα, ἡ λίμνη, τὸ φρέαρ, ἡ πηγή, μίαν εἶπας τῶν ὑδάτων ὑπόστασιν. Πάλιν ἐὰν εἴπῃς, Ὁ ποταμός, τοὺς ποταμοὺς πάντας εἴρηκας· εἰ δ εἴπῃς ὁ Μαίανδρος, ὁ Εὐφράτης, ὁ Νεῖλος, τότε τῶν ποταμῶν εἶπας μίαν ὑπόστασιν. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως οὕτω χρὴ πάντα διερευνᾶν, καὶ καθ' ὃν τρόπον ἐγράφησαν διανοεῖσθαι καὶ ἐπιγινώσκειν, καὶ διακρίνειν τί ἐστι φύσις, καὶ τί ἐστιν ὑπόστασις. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἐστὶν ἡ ῥίζα καὶ ἡ πηγὴ τῶν πραγμάτων· ἡ δὲ ὑπόστασις μέρος ἐστὶ τῆς φύσεως. Ἀναγκαῖα γὰρ ταῦτα τοῖς θέλουσιν ἀκριβῶς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιγινώσκειν καὶ ἐρευνᾶν.

II. Περὶ θελήματος, καὶ ἰδιώματος, καὶ ἐνεργείας, καὶ περὶ ἑνώσεως καὶ ὁμοουσίου.

Τί ἐστι θέλημα; Θέλημά ἐστιν οὐσίας νοερᾶς καὶ λογικῆς ἔφεσις πρὸς τὸ καταθύμιον. Πᾶν γὰρ νοερόν, πρόδηλον, ὅτι καὶ θελητικὸν ὑπάρχει· θέλημα γὰρ λέγεται, κατὰ τὸ θέειν λίαν, ἢ τοῦ θελητοῦ λημ-

μα, ἢ ὡς κράτημα. Τριχῶς δὲ θεωρεῖται τὸ θέλημα, θεϊκόν, ἀγγελικόν, καὶ ψυχικόν· ἐπειδὴ αὗται αἱ τρεῖς φύσεις μόναι εἰσὶ θελητικαί. Τριχῶς δὲ καὶ ἐν τῇ Γραφῇ εὑρίσκομεν τὸ θέλημα λεγόμενον, θεϊκόν, τὸ φυσικὸν ἢ τὸ μέσον, καὶ τρίτον τὸ σαρκικόν, ὅπερ σημαίνει τὸ διαβολικόν. Θέλημα θεῖόν ἐστι τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ. Θέλημα δὲ φυσικὸν ἡ ἐργασία τοῦ Θεοῦ θελήματος. Θέλημα δὲ σαρκικὸν ἡ παρακοὴ τοῦ θείου νόμου. Ταῦτα τὰ τρία θελήματά εἰσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον θέλημα φυσικόν, ὅπερ λέγεται κοινὸν πᾶσιν ἀνθρώποις. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ φιλόζωον. Πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλοῦσι τὴν ζωήν, καὶ τὸ ὁρᾶν τὸ φῶς. Ἰδοὺ καὶ τὸ κοινὸν θέλημα. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα θελήματα ἐν ἡμῖν, ἅπερ καλοῦνται γνωμικά. Ἄλλος μὲν γὰρ ἄνθρωπος θέλει ἰδιάζειν, ἄλλος γεωργεῖν· καὶ ἄλλος μὲν πλέειν, ἄλλος δὲ ἀναπαύεσθαι, καὶ ἄλλος ὁδεύειν, ἄλλος γρηγορεῖν, καὶ ἄλλος ὑπνοῦν, καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως· πολλὰ γνωμικὰ θελήματα ἔχομεν οἱ ἄνθρωποι. Ἓν δὲ φυσικὸν θέλημα ἔχομεν πάντες, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ζωήν, ἤτοι τὴν ἀθανασίαν, ἣν ἐλάβομεν ἐξ ἀρχῆς.

III. Τί λέγεται ἰδίωμα.

Ἰδίωμα λέγεται διὰ τὸ ἴδια εἶναι ἅμα· ἀχώριστοι γάρ εἰσι τῶν φύσεων καὶ τῶν ὑποστάσεων αἱ αὐτῶν ἰδιότητες. Ἰδίωμά ἐστι τὸ ἔν τινι φύσει ἰδικῶς γνωριζόμενον καὶ ἐν ἑτέρᾳ μὴ εὑρισκόμενον. Οἷόν τι λέγω· Ἐν τῷ Θεῷ ἐστι τὸ προαιώνιον, τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀπερίγραπτον, ἅτινα οὐχ ὑπάρχουσιν ἐν ἄλλῃ οἵᾳ δήποτε οὐσίᾳ. Ἰδίωμά ἐστι τοῖς ἀγγέλοις τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, τὸ ὑμνολογικόν, τὸ ἀσίγητον. Ἰδίωμα δὲ ἀνθρώπου κυρίως τὸ σύνθετον ἐκ θνητῆς καὶ ἀθανάτου φύσεως, ἐν ἄλλῃ οἵᾳ δήποτε οὐσίᾳ μὴ γνωριζόμενον. Καὶ ταῦτα μέν εἰσι φυσικὰ ἰδιώματα ἕτερα καὶ ὑποτακτικά, οἷον λευκότης, μελανία μακρότης, κολοβότης, γλαυκότης, γοργότης, νωθρότης καὶ τὰ ὅμοια ἅπερ οὐκ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις εὑρίσκονται. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι γοργοί, οὐδὲ πάντες ξανθοί. Τὰ δὲ φυσικὰ ἰδιώματα ἐξ ἴσου καὶ ἐν παντὶ τῷ εἴδει εὑρίσκονται· πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι βροτοὶ ὁμοίως εἰσί, καὶ θνητοί, λογικοί, πλατυόνυχοι, ὀρθοπεριπατητικοί. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα, ἅπερ οὐ λέγονται κυρίως ἰδιώματα, ἀλλὰ συμβεβηκότα. Ταῦτα δὲ γίνονται καὶ ἀπογίνονται· οἷον ἡ νηπιότης, ἡ ὑγεία, ἡ νόσος, ἡ θερμότης, ἡ ψυχρότης· καὶ ἁπλῶς πᾶν τὸ παραλλαγῆναι δυνάμενον συμβεβηκὸς λέγεται.

IV. Περὶ ἐνεργείας.

Ἐνέργειά ἐστι, καθά φησιν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἡ φυσικὴ ἑκάστου δύναμίς τε καὶ κίνησις. Καὶ γὰρ ἕκαστον οὐσιῶδες ἔχει τὴν ἑαυτοῦ ἐνέργειαν· οἷον τὰ νοερὰ τὴν νόησιν, τὰ αἰσθητικὰ τὴν αἴσθησιν, τὰ κινητὰ τὴν κίνησιν, τὰ πετεινὰ τὴν πτῆσιν, τὰ νηκτὰ τὴν νῆξιν, τὰ βλαστικὰ τὴν βλάστησιν, τὰ ἑρπυστικὰ τὴν ἕρπυσιν, τὰ φωτιστικὰ

τὴν ἔλλαμψιν, τὰ γεννητικὰ τὴν γέννησιν· ἅπερ πάλιν, ἀναιρουμένης τῆς ἐνεργείας, ἀναιρεῖται καὶ ἀπόλλυται καὶ ἡ αὐτοῦ φύσις. Ἀναιρουμένης γὰρ τῆς καύσεως, σβέννυται τὸ πῦρ· ἀναιρουμένης τῆς κινήσεως τοῦ ζῴου, ἀπόλλυται ζῷον· ἀναιρουμένης τῆς νοήσεως, ἀπόλλυται τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ λογικὸν αὐτῆς. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι καί τινες διάφοροι φύσεις στερούμεναι τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, ἑτέρας ἐνεργείας τίκτουσιν. Οἷον ὁ λίθος καιόμενος, καὶ ἀπόλλυσι τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν, καὶ γίνεται ἄσβεστος, καὶ καυστικὴν ἐνέργειαν κέκτηται. Καὶ ἡ κέδρος ὁμοίως στερεῖται μὲν τῆς βλαστικῆς ἐνεργείας, καὶ ἰαματικὴν κέκτηται, ἀναιρετικὴν ποιοῦσα τῶν σκωλήκων τὴν κεδρίαν. Δεῖ οὖν τοὺς ἐχέφρονας τὰς τῶν ὄντων προσηγορίας σκοπεῖν, καὶ ἀνακρίνειν, ὡς ἂν δύναιτο εὑρεῖν, πόσας πλείους ἁπάσης ὑπάρξεως προσηγορίας ἐνεργητικάς, ἀλλ' οὐ φυσικὰς ὀνομασίας ἔχουσιν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν ταύτας λαβοῦσαι καὶ ἔχουσαι καὶ λεγόμεναι. Καὶ γάρ, ὡς προειρήκαμεν καθὼς ὀνομάζεται Θεὸς ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, καὶ ἄγγελος ἐκ τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ διακονίας, καὶ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ ἄνω θεωρεῖν τὸν ὦπα· οὕτω κἀν τοῖς λοιποῖς· καὶ γὰρ παρθένος λέγεται, διὰ τὸ θανατοῦν τὴν πύρωσιν τῆς σαρκός· καὶ περιστερὰ διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι πέτεται στερρῶς· καὶ ἔλαφος διὰ τὸ ἑλεῖν τοὺς ὄφεις· χελιδών, διὰ τὸ τὰ χείλη δονεῖν ἐν τῷ λαλεῖν· ὄφις, τουτέστιν ὁ φὰς ἤτοι ὁ λαλήσας πρὸς τὴν Εὔαν ποτέ· δορκάς, ἐκ τοῦ ὀξέως δέρκειν, ἢ ὡς ὁρᾶν· τρυγὼν ἡ τηροῦσα τὴν γονήν, ἤτοι τὸ οἰκεῖον γένος· ἀηδών, διὰ τὸ ἀεὶ ᾄδειν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν χειμῶνι· γύψ, διὰ τὸ γυρεύειν ὕψη· ἵππος, ἐκ τοῦ ἱππᾶσθαι τοῖς ποσίν· ἀετὸς ἀείετος, διὰ τὸ πολλάκις ἀνακαινίζεσθαι καὶ πολλὰ (ἔτη) ζῆν· πετεινόν, τὸ τὴν πτέρυγα τεῖνον· ποταμός, ὡς πότιμον ἔχων ἐνέργειαν· χείμαρρος ὅτι ἐν χειμῶνι ῥεῖ· φύσις, ἐκ τοῦ φύειν τὰς ὑποστάσεις· βοτάνη, διὰ τὸ βαδίζειν ἄνω· ὥσπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ ἄνω θεωρεῖν, ἢ ὡς βλέπειν, καὶ ἡ ψυχὴ δὲ ἐκ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἔχει τὴν τῆς ψυχῆς προσηγορίαν· ψύχειν γὰρ τὸ ζωοποιεῖν λέγεται· διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ζωοποιοῦ ἐνεργείας ψυχὴ λέγεται, διὰ τὸ σῶμα ζωοποιεῖν· καὶ ἕτερα δὲ μυρία ἐστίν, ἃ παρίεμεν, ἵνα μὴ λέγωμεν πάντα κατὰ τὰς οἰκείας προσηγορίας.

V. Περὶ ἑνώσεως.

Τί ἐστιν ἕνωσις; καὶ ποσαχῶς νοεῖται ἡ ἕνωσις; Ἕνωσις μέν ἐστι διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομή· ἕνωσις δὲ εἴρηται διὰ τὸ ἑνῶσαι, τουτέστι συνωθῆσαι καὶ μίξαι τὰ πράγματα. Πενταχῶς δὲ λέγεται ἡ ἕνωσις, συγχυτική, διαιρετική, σχετική, θετική, καὶ ἡ ἁγία ἕνωσις τοῦ Χριστοῦ, ἥτις ὑπὲρ ταῦτα καθ' ὑπόστασιν εἴρηται. Καὶ ἕνωσις μὲν συγχυτικὴ λέγεται, ὡς ἡ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος. Διαιρετικὴ δέ, ὡς ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον. Σχετικὴ δέ, ὡς χρυσοῦ πρὸς χρυσόν. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἕνωσις ὑπὲρ ταῦτα καθ' ὑπόστασιν

εἴρηται. Καθ' ὑπόστασιν δὲ ἕνωσίς ἐστιν ἡ αὐθύπαρκτος ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἁγίας Θεοτόκου τῶν δύο φύσεων συνδρομή· οὔτε γὰρ τὸ σῶμα πρὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπέστη ἐκεῖ, οὔτε ἡ ψυχή· ἀλλὰ σὰρξ ἅμα, καὶ Θεὸς Λόγος ἅμα. Σὰρξ ἔμψυχος λογικὴ ἐν αὐτῷ ὑπέστη, καθάπερ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας συλλήψεως, αὐθύπαρκτος ἡ ψυχὴ συντρέχει τῷ σώματι. Οὔτε γὰρ σῶμα καθ' ἑαυτὸ συνίσταται, οὔτε ἡ ψυχὴ προϋπάρχει τοῦ σώματος, προτύπωσις οὖσα τῆς ἑνώσεως τοῦ Κυρίου.

VI. Περὶ ὁμοουσίου.

Τί ἐστιν ὁμοούσιον, καὶ κατὰ τί εἴρηται ὁμοούσιον; καὶ ὁσαχῶς τὸ ὁμοούσιον; Ὁμοούσιόν ἐστι, τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἀπαραλλάκτως ὑπάρχον. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται ὁμοούσιον, ὅτι τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ δύναμιν κέκτηται. Πενταχῶς δὲ εἴρηται ὁμοούσιον καὶ ὁμογενές, καὶ συγγενές, καὶ ὁμοφυές, καὶ ὁμόφυλον. Ὁμοούσιον δέ ἐστι, τὸ ὂν ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ, ἔχον δέ τινα διαφοράν, οἷον λίθος σαθρός, καὶ λίθος σκληρός· εἰσὶ δὲ ὁμοούσιοι, τουτέστι μιᾶς οὐσίας. Ἔστι δὲ καὶ ξύλον φοίνικος, καὶ ξύλον ἐβένου· ὁμοίως καὶ σὰρξ καμήλου, καὶ σὰρξ ἰχθύος. Ταῦτα δὲ λέγονται ὁμοούσια, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστίν. Ὥσπερ πάντες οἱ ἄνθρωποι τῆς μιᾶς οὐσίας εἰσίν· ἔχουσι δὲ διαφορὰν τὸ εἶναι, ἕτερος μακρός, καὶ ἕτερος κολοβός· ἄλλος δυνατός, καὶ ἄλλος ταλαίπωρος. Ἀλλ' ὅμως μιᾶς οὐσίας εἰσί, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος. Ἑτεροούσιον δὲ λέγεται, τὸ ἑτέρας οὐσίας ὑπάρχον, καὶ μηδόλως τῷ ἑτέρῳ προσῆκον, ἀλλὰ παντελῶς ἀλλότριον καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐκείνου ἀνόμοιον, οἷον ὕδωρ καὶ πῦρ· ἄλλη γὰρ οὐσία τοῦ πυρός, καὶ ἄλλη τοῦ ὕδατος. Καὶ διὰ τοῦτο ἑτεροούσιον λέγεται, ὅτι ἑτεροφυὲς καὶ ἀλλογενὲς ὑπάρχει· ὥσπερ ἄνθρωπος καὶ Θεός, καὶ ἄγγελος, καὶ πηλός, καὶ ἥλιος, καὶ χλόη. Ταῦτα γὰρ κατὰ πάντα τρόπον ἀνόμοιά εἰσι πρὸς ἄλληλα, διὰ τοῦτο καὶ ἑτεροούσια λέγονται· ὡσεὶ διὰ τὸ μὴ μετέχειν ἕτερον τῆς οὐσίας τοῦ ἑτέρου· ἀλλὰ ἄλλη μὲν ἐκείνου, ἑτέρου δὲ ἄλλη, καθὼς εἴρηται.

VII. Περὶ ψυχῆς καὶ νοός.

Δισσῶς λέγεται ἡ ψυχή, μία μὲν ἡ ἄλογος, ἥτις ἐστὶ τὸ τῶν κτηνῶν· ἑτέρα δὲ ἡ λογική, ἥτις ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ μὲν τῶν κτηνῶν, ἐκ γῆς ἔλαβεν τὴν δημιουργίαν κατὰ Θεοῦ πρόσταξιν, ὡς ἡ θεία λέγει Γραφή· «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν.[1]» Ὥστε τὰ ζῷα ἐκ τῆς γῆς ἔλαβον τὴν ψυχήν. Διὰ τοῦτο πρὸς τὰ γήϊνα μόνον ἔχουσι τὴν ὁρμὴν καὶ πᾶσαν τὴν ὄρεξιν, καὶ οὐ φρονοῦσι τὰ ἄνω. Πῶς δὲ ἐγένετο ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς εἴπωμεν. Ἔδωκεν ἡ γῆ κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ σάρκα τοῖς κτήνεσιν· ἡ δὲ

---

1. Γεν. 1, 24.

σὰρξ πεποίηκεν αἷμα. Τὸ δὲ αἷμα γέγονε ψυχὴ κτηνώδης τῷ ζώῳ, ὥστε πάλιν θνήξαντος τοῦ ζώου, τὸ αἷμα πεπηγὸς εἰς σάρκα μεταβάλλεται. Ἡ δὲ σὰρξ φθαρεῖσα, πάλιν ἀναλυομένη, γίνεται γῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἀγνοοῦσι, καὶ οὐ φρονοῦσι τὰ ἄνω. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῆς θείας ἐμπνεύσεως ἔσχηκε τὴν ψυχήν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ θεῖα ἐπιγινώσκει, καὶ τὰ ἄνω διώκει καὶ τὰ οὐράνια νοεῖ, καὶ λογικὸς ὑπάρχει καὶ ἔννους. Ἀλλὰ μηδεὶς ὑπονοείτω, ὅτι τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐνεφύσησεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκεῖνο ἐγένετο ψυχή· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο ψυχὴν ἐδημιούργησεν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα ψυχὴ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τάχα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἡ ψυχὴ ἔμελλεν εἶναι. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διὰ τί οὐκ ἔστι πάντοτε ἀναλλοίωτος, ἄτρεπτος, ὥσπερ ὁ Θεός; ἐκεῖνος γὰρ λέγει ὅτι· «Αὐτὸς ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι.[1]» Ἡ δὲ ψυχή ποτε μὲν οὖσα μωρά, ποτὲ δὲ φρόνιμος· καί ποτε μὲν ἁμαρτωλός, ποτὲ δὲ δικαία· καὶ ἄλλοτε πιστή, καὶ ἄλλοτε ἄπιστος· καί ποτε μὲν ἀγνοοῦσα, ποτὲ δὲ γινώσκουσα· καί ποτε μὲν πρόθυμος οὖσα, ποτὲ δὲ ὀκνηρά. Ταῦτα ἔχουσα, πῶς δύναται λέγεσθαι ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Τὸ δὲ ἐμφύσημα ἐκεῖνο, ψυχὴν ἐδημιούργησεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, λογικὴν καὶ νοεράν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ νοερῶς τὰ ἄνω φαντάζεται, καὶ τὰ ἐκεῖθεν ζητεῖ καὶ ὀρέγεται καὶ ποθεῖ, ὅτι ἐκεῖθεν ἔχει τὴν δημιουργίαν. Ἡ δὲ τῶν ἀλόγων, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπίγειος οὖσα, τὰ ἐπίγεια μόνα ζητεῖ· διὸ καὶ συναποθνήσκει τῷ σώματι. Τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἡ ψυχή, ἀείζωος ὑπάρχει καὶ ἀτελεύτητος. Ἔχει δὲ ἡ ψυχὴ τρία μέρη, λογικόν, θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν. Καὶ διὰ μὲν τοῦ λογικοῦ μέρους ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· διὰ τοῦ θυμικοῦ μέρους ὀργίζεται τοῖς δαίμοσιν, ἀνδριζομένη κατ' αὐτῶν· διὰ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἐπιθυμεῖ τὰ αἰώνια ἀγαθά. Ἔχει δὲ ὁ ἄνθρωπος αἰσθήσεις πέντε σωματικάς, καὶ πέντε ψυχικάς· αἱ σωματικαὶ μέν εἰσιν· ὅρασις, ἀκοή, ὄσφρησις, γεῦσις, καὶ ἁφή. Θεωρεῖται δὲ ἐν μὲν τῇ ὁράσει τὸ λευκὸν καὶ μέλαν, ἐν δὲ τῇ ἀκοῇ, τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρύ· ἐν δὲ τῇ ὀσφρήσει τὸ εὔοσμον καὶ δυσῶδες· ἐν δὲ τῇ γεύσει τὸ γλυκὺ καὶ πικρόν· ἐν δὲ τῇ ἁφῇ, τὸ σκληρὸν καὶ μαλακὸν καὶ θερμὸν καὶ ψυχρόν· τῆς δὲ ψυχῆς τὰ αἰσθητήριά εἰσι ταῦτα· νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, καὶ αἴσθησις. Λέγεται δὲ μιᾶς ἑκάστης αἰσθήσεως ὄργανον, αἰσθητήριον, ἀπὸ τοῦ τηρεῖν τὴν αἴσθησιν αἰσθητικὸν τὸ ζῷον. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι πᾶσα σὰρξ καὶ σῶμα λέγεται· οὐ πᾶν δὲ σῶμα, καὶ σὰρξ ὀνομάζεται. Καὶ οἱ ἀστέρες, σώματα ἐπουράνια λέγονται, οὐ μὴν καὶ σάρκες ἐπουράνιοι. Καὶ τὸ μὲν σῶμα διττῶς εἴρηται, σῶμα ὑλικόν, καὶ σῶμα λεπτόν. Καὶ τὸ μὲν ὑλικὸν σῶμά ἐστι τὸ κρατούμενον διὰ χειρός, καὶ φθορᾷ καὶ θανάτῳ ὑποκείμενον· σῶμα δὲ λεπτόν ἐστι τὸ ἀκράτητον καὶ ἀψηλάφητον, οἷον τοῦ ἡλίου, τῆς σελή-

---

1. Μαλ. 3, 6.

νης, καὶ τῶν ἀστέρων· τὸ δὲ σῶμα τὸ παχὺ καὶ ὑλικόν, ὅπερ λέγεται σάρξ, συνίσταται ἐκ τεσσάρων στοιχείων, ἐξ αἵματος, ἐκ φλέγματος, ἐκ χυμοῦ, καὶ χολῆς, ἢ ὡς ἐξ ἀέρος, γῆς, πυρός, καὶ ὕδατος· τουτέστιν, ἐκ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ ὑγροῦ, καὶ ξηροῦ. Ὁ ἥλιος τὸ θερμὸν καὶ ζωτικὸν στοιχεῖον· ὁ ἀὴρ τὸ θερμὸν καὶ ὑγρόν· ἡ γῆ τὸ ξηρόν· τὰ ὕδατα τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον τίκτει. Ταῦτά εἰσιν, ἐξ ὧν συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος, μᾶλλον δὲ ἡ σὰρξ τοῦ ἀνθρώπου· διὸ καὶ μετὰ θάνατον πάλιν εἰς αὐτὰ ἀναλύεται.

XIII. Περὶ φθαρτοῦ.

Τί ἐστι φθαρτόν; καὶ κατὰ τί εἴρηται φθαρτόν; καὶ ὁσαχῶς εἴρηται φθαρτόν·

Καὶ εἴρηται μὲν φθαρτὸν δισσῶς, σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Καὶ ψυχικῶς μέν, ὅταν τις ἁμαρτάνῃ, λέγεται εἶναι διεφθαρμένος, καθὼς λέγει ἡ Γραφή· «Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἀνομίαις·[1]» σωματικῶς δὲ λέγεται τρισσῶς· φθορά, διαφθορὰ καὶ καταφθορά. Καὶ φθορὰ μὲν λέγεται τὸ χωρισθῆναι μόνον τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἀποθανεῖν· διαφθορὰ δέ ἐστιν, ὅταν τὸ σῶμα βρωθῇ ὑπὸ τῶν σκωλήκων, καὶ μόνα καταλειφθῶσι τὰ ὀστᾶ. Καταφθορὰ λέγεται, ὅταν σαπῶσι καὶ αὐτὰ τὰ ὀστᾶ, καὶ δαπανηθῶσι, καὶ εἰς μὴ ὂν χωρήσωσι παντελῶς. Τοῦτο γὰρ λέγομεν καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι φθορὰν μόνην ἐδέξατο· τουτέστι θάνατον. Διαφθορὰν δὲ ἢ καταφθορὰν τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα ὅλως οὐκ ἐδέξατο, ἀνέστη δὲ τριήμερος πρωτότοκος γενόμενος ἐκ τῶν νεκρῶν.

IX. Διὰ τί λέγεται πρωτότοκος;

Διότι ἀνέστη πρῶτος ἐκ τοῦ ᾅδου, καθὼς καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἀνίστασθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Καὶ ἐπεὶ ἀνέστη πρὸ ἐκείνου ὁ Λάζαρος καὶ τοῦ Ἰαείρου θυγάτηρ, καὶ ἄλλοι πολλοί, διὰ τί οὐκ ἐκλήθη τις ἐξ αὐτῶν πρωτότοκος; Διότι ἐκεῖνοι ἀναστάντες ἐκ τῶν νεκρῶν πάλιν ἀπέθανον. Ὁ δὲ Χριστός, ἀναστάς, οὐκ ἔτι ἀπέθανε. Καὶ ὅπερ ἐφ' ἡμῶν γενήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει, τοῦτο γέγονε καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Πρῶτος γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ ἀνάστασιν, ἧς καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ μέλλον ἐλπίζομεν ἀπολαύσασθαι, ἣν μὴ διαδέχεται θάνατος.

X. Τί ἐστι λόγος, καὶ ὁ λόγος;

Εἴρηται μὲν ὁ λόγος τριχῶς· λόγος ἐνούσιος, ὁ Θεὸς Λόγος, λόγος ἐνδιάθετος, ὁ τῶν ἀγγέλων, καὶ ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ λαλούμενος λόγος· καὶ ὁ προφορικὸς ὁ διὰ τῆς γλώσσης, ὃς λέγεται ἄγγελος νοήματος. Λόγος δὲ εἴρηται ἐκ τοῦ λέγειν.

1. Ψαλμ. 13, 1.

XI. Τί ἐστι Χριστιανός;

Χριστιανός ἐστιν ἀληθινὸς οἶκος Χριστοῦ λογικός, δι' ἔργων ἀγαθῶν καὶ δογμάτων ὀρθῶν συνιστάμενος.

Αἱρετικὸς δέ ἐστι συκοφάντης καὶ κατήγορος ἀληθείας. Αἵρεσις ἡ ψευδὴς ὑπόληψις τοῦ μὴ ὄντος.

Ἄτρεπτόν ἐστι τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον.

Φυσικόν ἐστι τὸ ἐν τῇ φύσει κείμενον, ἢ τὸ ἀληθῶς ἀληθὲς γνωριζόμενον.

Παρὰ φύσιν ἐστίν, ὃ ὁ Θεὸς οὐχ οὕτω πεποίηκεν, ἢ ὅπερ ὅλως οὐ πεποίηκεν, οἷόν ἐστιν ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος.

Τρία φησὶ τὰ λαλούμενα ἐν ἀνθρώποις· τὸ κατὰ φύσιν, τὸ παρὰ φύσιν, καὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν. Καὶ κατὰ φύσιν μὲν ἔστιν ὁ γάμος· παρὰ φύσιν ἡ πορνεία· ὑπὲρ φύσιν ἡ παρθενία. Καὶ πάλιν κατὰ φύσιν ὁ δικαίως συναγόμενος πλοῦτος· παρὰ φύσιν ἡ πλεονεξία· ὑπὲρ φύσιν ἡ ἀκτημοσύνη. Ὁμοίως πάλιν κατὰ φύσιν ἡ σύμμετρος τροφή· παρὰ φύσιν ἡ γαστριμαργία· ὑπὲρ φύσιν ἡ νηστεία. Ὡσαύτως πάλιν κατὰ φύσιν ἡ εἰρήνη· παρὰ φύσιν ἡ ταραχή· ὑπὲρ φύσιν ἡ πρὸς τοὺς ἐχθραίνοντας ἀγάπη. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως.

Ἐτυμολογία ἐστὶν ἡ δυνάμεως τοῦ ὀνόματος ὀρθότης, ἐξ αὐτοῦ τοῦ νοὸς ἑρμηνευομένη· οἷον, Κατὰ τί εἰρήνη; Κατὰ τὸ ἠρεμεῖν τὸν νοῦν. Ὥσπερ πάλιν ταραχή, διὰ τὸ ῥᾷον χεῖσθαι· καὶ πλάνη κατὰ τὸ πλαγιάζειν τὸν νοῦν. Σωφροσύνη, ἢ ἀπὸ τοῦ σῶα φρονεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα φρουρεῖν ἀπὸ ῥύπου. Πορνεία ἢ διὰ τὸ πυροῦν τὴν νεότητα. ἢ διὰ τὸ πηροῦν, ἢ ὡς ἐκτυφλοῦν τὸν νοῦν, ἢ διὰ τὸ πόρρωθεν νεύειν. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως.

Τὸ σῶμα, ἔχον τὴν σύνθεσιν ἐκ τῶν στοιχείων, δέχεται καὶ διάλυσιν, καὶ ἀφανίζεται. Διὰ τοῦτο τὰ σώματα καὶ ἀνθρώπων καὶ ζῴων εὔφθαρτα καὶ εὔθνητα τυγχάνει, ἐκ τεσσάρων συνεστηκότα στοιχείων· λέγω δὴ γῆς καὶ ὕδατος, καὶ πυρός, καὶ ἀέρος. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ τούτων συνεστηκότα ἀεὶ γίνονται καὶ ἀεὶ φθείρονται, τῆς τῶν στοιχείων διαλυομένης συνθέσως, καὶ ἑκάστου πρὸς τὸν ἴδιον ἀναλύοντος τόπον. Αὐτὰ δὲ τὰ στοιχεῖα, ἁπλᾶ τυγχάνοντα καὶ ἀσύνθετα, τὸ μόνιμον ἔχειν, καὶ μέχρι τῆς συντελείας ἀδιάλυτον.

XII. Περὶ ψυχῆς.

Περὶ δὲ ψυχῆς λέγομεν, ὅτι εἰσὶ πέντε πάθη ἐν αὐτῇ, ἅτινα ψυχικὰ πάθη καλοῦνται. Εἰσὶ δὲ ταῦτα, ὀργή, λύπη, φόβος φροντίς, καὶ φθόνος. Ὁ οὖν φρόνιμον ἔχων τὸν λογισμὸν δύναται τούτων κρατεῖν. Ἡ ψυχὴ δὲ ὑπάρχει καθ' ἑαυτὴν θερμή, ὡς πῦρ καιόμενον. Ὡς οὖν τὸ πῦρ τὰ βαλλόμενα εἰς λέβητα ἕψει, οὕτω καὶ ἡ πυρώδης ψυχὴ τὰ παραπεμπόμενα σιτία ἐν τῇ κοιλίᾳ λεπτύνει καὶ δαπανᾷ. Ψυχὴ γάρ, οὐ διὰ τὸ ψυχρὸν τὴν οὐσίαν εἶναι, καλεῖται, καθὼς τινες τῶν ἁπλου-

στέρων ἐνόμισαν· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκ πολλῆς θερμότητος ἀναξηραίνειν αὐτὴν τὰ ὑγρά· ὡς ἔστι πληροφορηθῆναι καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡλίου. Θερμὸς γὰρ ὢν καὶ πυρώδης, πηλὸν ξηραίνει καὶ πᾶν ὑγρὸν ἀνιμᾶται. Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ θερμή ἐστι κατὰ φύσιν, παράθου καὶ ἐκ τῶν ἀποθνησκόντων. Ἧ γὰρ ὥρᾳ ἡ ψυχὴ χωρισθῇ ἐκ τοῦ σώματος, πάντα τὰ μέλη ψυχρὰ καὶ κρυσταλλώδη εὑρίσκονται, οὐδὲν ἧττον πάγου χειμερινοῦ. Ἕως γὰρ ἔχει ἡ ψυχὴ τὴν τροφὴν εἰς ἀφθονίαν, θάλλει τὸ σῶμα καὶ ἀνδρύνεται. Ὁπηνίκα δὲ ἀπορήσει σιτίων, αὐτὸ τὸ σῶμα κατεσθίει καὶ φθείρει. Οὐ γὰρ δύναται τὸ σῶμα ἄνευ τροφῆς ἀντέχειν πρὸς τὴν θερμότητα τῆς ψυχῆς, ὥσπερ οὔτε ἀγγεῖον χαλκοῦν, ἑστὼς ἐπὶ κλιβάνου, δύναται φέρειν ἄνευ ὕδατος τὴν σφοδρότητα τοῦ πυρός· ἐκφρύγεται γὰρ καὶ διαλύεται τέλεον. Οὕτως οὖν καὶ ὁ λέβης τοῦ σώματος, μὴ ἔχων τὴν τροφήν, παρὰ τῆς πυρώδους ψυχῆς ἐκπυρούμενος, ἀπόλλυται παντάπασιν.

Εἴ ποτε δέ σοι περὶ τῆς ψυχῆς τις ἀμφισβητοίη, ἐρώτησον αὐτόν. Εἰπέ μοι, ἐν ὅλῳ τῷ σώματι κεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ἑνὶ τόπῳ; Καὶ εἰ μὲν εἴπῃ σοι, ὅτι ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, εἰπὲ αὐτῷ· Καὶ πῶς τέμνουσι τὴν χεῖρα τοῦ ἀνθρώπου ἢ τὸν πόδα, καὶ οὐ κόπτεται καὶ ἡ ψυχή, ἀλλὰ πάλιν ζῇ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἀποθνήσκει; Εἰ δὲ εἴπῃ σοι, Ἐν ἑνὶ μέρει κεῖται, πάλιν εἰπέ· Καὶ πῶς εἰσι τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ψυχῆς, καὶ πῶς δύναται ἄψυχον μέλος ἔχειν ὁ ἄνθρωπος; Καὶ πῶς ἐστι δυνατὸν ζῆν χωρὶς ψυχῆς; Πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἔχον ψυχὴν νεκρόν ἐστι· καὶ οὐκ οἶδας τί λέγεις. Ἐγὼ δὲ εἴπω σοι, ἐν ποίῳ τόπῳ, καὶ ποίῳ τρόπῳ, καὶ ποῦ ἀναπαύεται ἡ ψυχή. Ἐν τρισὶ τόποις τοῦ σώματός ἐστιν ἐνιδρυμένη, καὶ ὥσπερ ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου εἰς ἕνα τόπον χωρεῖ, καὶ εἰσέρχεται τοῦ οἴκου, φωτίζει δὲ πάντα τὸν οἶκον· καὶ ἡ ψυχή, ἐν τοῖς τρισὶ μέρεσι τοῦ σώματος ἐνιδρυμένη, τὸν οἶκον ὅλον ζωογονεῖ τοῦ σώματος. Κατοικεῖ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει τῆς κεφαλῆς, ὅπερ κότυλον ὀνομάζεται, καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς φλεψίν. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς τρισὶ μέρεσι κατοικεῖ ἡ ψυχή. Διὰ τοῦτο ἣν ἂν ὥραν τρωθῇ ἡ καρδία, ἢ ἐκ τῆς βασιλικῆς φλεβὸς αἷμα ῥεύσῃ πολύ, ἢ ἡ κεφαλὴ κρουσθῇ καὶ τμηθῇ ὑπὸ ξίφους, παρευθὺς χωρίζεται τοῦ σώματος ἡ ψυχή, καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα εὑρίσκεται. Κατοικοῦσα δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις μέρεσιν, ὅλῳ τῷ σώματι μεταδίδωσι τῆς οἰκείας ζωτικῆς δυνάμεως.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΤΕΡΑΙ ΤΙΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.*

Ἐρώτησις α΄. Τί ἐστι Θεός;

Ἀπόκρισις. Θεός ἐστιν οὐσία νοερά, ἀθεώρητός τε καὶ ἀνερμήνευτος. Θεός ἐστι πνεῦμα ἄυλον, ὀφθαλμὸς ἀκοίμητος, καὶ νοῦς ἀκίνητος. Θεός ἐστιν οὐσία δημιουργικὴ πάντων τῶν ἀοράτων καὶ ὁρωμένων κτισμάτων.

Ἐρώτ. β΄. Καὶ διὰ τί λέγεται Θεός, ὁ Θεός;

Ἀπόκ. Θεὸς λέγεται ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, οἱονεὶ θεωρός, καὶ Θεός, ἤγουν θεατὴς πάντων.

Καὶ πάλιν Θεὸς λέγεται ἀπὸ τοῦ θέειν καὶ τρέχειν νοητῶς ἀχρόνως τὰ πάντα. Ὁ γὰρ Θεὸς ἀεὶ πανταχοῦ πάρεστιν.

Ἐρώτ. γ΄. Καὶ πόσοι θεοί εἰσιν;

Ἀπόκ. Εἷς Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος. Λέγονται δὲ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι κατὰ χάριν· ὡς τό· «Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες.[1]»

Ἐρώτ. δ΄. Καὶ ὡς ἔνι εἷς, πῶς λέγομεν αὐτὸν τὸν ἕνα Θεὸν τρισυπόστατον, Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα; Ἰδοὺ γὰρ τρεῖς λέγομεν, καὶ οὐχ ἕνα. Ἀλλὰ δίδαξον ἡμῖν πῶς ἐστιν εἷς Θεός· καὶ πῶς πάλιν τρία πρόσωπα περὶ Θεοῦ λέγομεν. Θαυμαστὸν ἡμῖν δοκεῖ τοῦτο, ὅπως καὶ εἷς ἐστιν ὁ Θεός, καὶ τρία τὰ πρόσωπα αὐτοῦ.

Ἀπόκ. Ἄκουε συνετῶς, καὶ νοήσεις τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον, καθὼς δύναται νοῦς ἀνθρώπων νοῆσαι. Ὡς ἐμοὶ πλὴν δοκεῖ, πρὸς τὴν κατὰ δύναμιν ἡμῖν τῶν λέξεων λέγεται τοῦτο. Ὁ γὰρ Θεὸς ἀνερμήνευτός ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνάμεθα καταλαβεῖν αὐτοῦ τὴν φύσιν· οὐδὲ ὅμοιος ἡμῶν ἐστι μονοπρόσωπος. Εἰ γὰρ ἦν μονοπρόσωπος, ἐγινώσκομεν ἂν αὐτόν, ὡς ἐγινώσκομεν ἀλλήλους ἡμᾶς. Ἀλλ' ἔστιν εἷς μὲν ὁ Θεός, τὰ δὲ πρόσωπα αὐτοῦ τρία. Καὶ βλέπε ἀπάρτι τὰ λεγόμενα. Ὥσπερ ἥλιος ἔνι εἷς, ὁ δὲ ἥλιος ἔχει ἀκτῖνα καὶ φῶς, καὶ εἰσὶν ἐν τῷ ἡλίῳ τρία πρόσωπα, δίσκος, ἀκτίς, καὶ φῶς· καὶ δίσκος μὲν καυχίον τοῦ ἡλίου, ἀκτὶς δὲ καταβαινομένη λαμπαδοφανῶς καὶ κρούουσα πρὸς τὴν γῆν· φῶς δὲ τὸ φωτίζον, καὶ εἰς τοὺς ἐπισκιώδεις τόπους

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 773 κἑξ.

1. Ψαλμ. 81, 7.

χωρὶς ἀκτῖνος. Καὶ ἰδοὺ πρόσωπα μὲν τρία, δίσκος, ἀκτίς, καὶ φῶς. Οὐ λέγομεν δὲ τρεῖς ἡλίους, ἀλλ' ἕνα ἥλιον, οὐδὲ λέγομεν πρόσωπον ἕν, ἀλλὰ πρόσωπα τρία. Ἐὰν γὰρ ἐρωτηθῇς, ὅτι πόσοι ἥλιοι ἐν τῷ οὐρανῷ, μέλλεις εἰπεῖν, ὅτι ἥλιος εἷς ἐστιν· εἰ δ' ἐρωτηθῇς, ὅτι πρόσωπα τοῦ ἡλίου πόσα ἐστί, μέλλεις εἰπεῖν, ὅτι τρία, δίσκος, ἀκτίς, καὶ φῶς· οὕτω νόει καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ. Θεὸς μὲν εἷς, πρόσωπα δὲ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τρία, Πατρός, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἐκ τούτου γίνωσκε, ὅτι, ὥσπερ ὁ ἥλιός ἐστι τριπρόσωπος, οὕτω καὶ εἷς Θεὸς τρισυπόστατος. Τύπος γὰρ τοῦ Πατρός ἐστιν ὁ δίσκος ὁ ἡλιακός, τύπος τοῦ Υἱοῦ ἐστιν ἡ ἀκτίς, τύπος τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Καὶ εἰπὲ οὕτως· Ἐπὶ τοῦ ἡλίου δίσκος, ἀκτίς, καὶ φῶς· οὐ λέγομεν δὲ τρεῖς ἡλίους, ἀλλ' ἕνα καὶ μόνον· ὁμοίως καὶ ἐπὶ Θεοῦ, Πατήρ, Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα εἷς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς. Καὶ πάλιν εἰπὲ οὕτως. Ἐπὶ τοῦ ἡλίου ἀχώριστος ὁ δίσκος, καὶ ἡ ἀκτίς, καὶ τὸ φῶς· οὐ γὰρ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, διὰ τοῦτο λέγεται καὶ εἷς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς· διότι οὐ χωρίζονται τὰ τρία πρόσωπα, τοῦ τε Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ ὥσπερ ὁ δίσκος ὁ ἡλιακὸς γεννᾷ τὴν ἀκτῖνα, καὶ ἐκπορεύει τὸ φῶς, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ γεννᾷ τὸν Υἱὸν καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον. Βλέπε συνετῶς· Ὥσπερ ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου καταβαίνει ἐξ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν, καὶ οὔτε τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου χωρίζεται, οὔτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λείπει, οὔτε ἀπὸ τῆς γῆς, ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τῷ ἡλιακῷ δίσκῳ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ πανταχοῦ, καὶ οὔτε τῶν ἄνω λείπει, οὔτε τῶν κάτω· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατῆλθε πρὸς τὴν γῆν, καὶ οὔτε ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔλειπε, οὔτε ἐκ τῶν οὐρανῶν, οὔτε ἐκ τῆς γῆς· ἀλλ' ἦν καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἀχώριστος, καὶ ἄνω καὶ κάτω, καὶ πανταχοῦ· καὶ οὐδ' ἔκ τινος ἔλειπε. Καὶ ὥσπερ τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐστι καὶ ἐν τῷ δίσκῳ τῷ ἡλιακῷ καὶ ἐν τῇ ἀκτῖνι, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ εἰσέρχεται ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ πανταχοῦ, καὶ φωτίζει, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ μετὰ τοῦ Πατρός ἐστι, καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄνω καὶ κάτω, καὶ πάντα ἄνθρωπον φωτίζει, καὶ οὐ λείπει ποτέ. «Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», φησὶν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.[1]» Ἰδοὺ λοιπόν, ὥσπερ ὃν οὐκ οἴδαμέν ποτε, οὐδὲ γινώσκειν δυνάμεθα, ποταπὸς ἦν· ὅταν δὲ ἴδωμεν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τότε μικρὸν κατανοοῦμεν τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου αὐτοῦ· οὕτω μοι νόει καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ. «Τὸν γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε.» Πῶς οὖν αὐτὸν καταλαβέσθαι τινὰ δύναται; ἀλλ' ἐπειδὴ φῶς ἐστι καὶ ὀνομάζεται ὁ Θεός, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ τούτου φωτὸς ἐξεικονίζομεν αὐτόν, ὥστε λοιπόν, ὡς προείπομεν, εἰς τύπον τοῦ ἡλίου χαρακτηρίζομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα, λέγοντες εἶναι τὸν μὲν Πατέρα δίσκον, τὸν

---

1. Α' Κορ. 2, 10.

δὲ Υἱὸν ἀκτῖνα, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φῶς ἐκ φωτός. Καὶ ὥσπερ ὁ δίσκος, καὶ ἡ ἀκτίς, καὶ τὸ φῶς ἕν εἰσι καὶ τρία, ἀμερίστως μεριζόμενα, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἡ Τριάς, ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἕν ἐστι καὶ τρία, μεριζόμενα μὲν τοῖς προσώποις κατὰ τὸν ἥλιον, ἀμέριστα δὲ τῇ φύσει διαμένοντα. Καὶ ὥσπερ ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου μόνος ἐστὶν αἴτιος καὶ ἀγέννητος, ἡ δὲ ἀκτὶς αἰτιατὴ καὶ γεννητὴ ἐκ τοῦ δίσκου, τὸ δὲ φῶς ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ δίσκου, διὰ τὸ τῆς ἀκτῖνος πεμπόμενον, καὶ καταλάμπον τὰ περίγεια· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ αὐτὸς μόνος ἐστὶν αἴτιος τοῖς δυσὶ καὶ ἀγέννητος· ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς αἰτιατὸς καὶ γεννητός· καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς αἰτιατὸν καὶ ἐκπορευτόν, διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστελλόμενον. Καὶ οὕτως ἔχε, καὶ νόει, καὶ πίστευε περὶ Θεοῦ.

Εἰ δ' οὐκ ἀρκεῖ σοι τὸ τοῦ ἡλίου παράδειγμα εἰς ἐπίγνωσιν τῆς τρισυποστάτου θεότητος, βλέπε καὶ ἄλλην εἰκόνα Θεοῦ· ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅτε γὰρ ἔμελλεν ὁ Θεὸς πλάσσειν τὸν ἄνθρωπον, εἶπε· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.[1]» Ἰδοὺ λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος εἰκών ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἤγουν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἔνι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου μία μέν, τρισυπόστατος δέ· τρία πρόσωπα ἔχει ἡ ψυχή· καὶ πῶς; ἄκουσον. Ἔστιν ἡ ψυχὴ ἓν πρόσωπον· ἡ δὲ ψυχὴ γεννᾷ τὸν λόγον, καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος ἄλλο πρόσωπον. Ἡ ψυχὴ ἐκπορεύει καὶ τὴν πνοήν, καὶ ἰδοὺ ἡ πνοὴ ἄλλο πρόσωπον. Ἰδοὺ πρόσωπα τρία, ψυχή, λόγος, καὶ πνοή. Καὶ γὰρ ὁ λόγος καὶ ἡ πνοὴ τῆς ψυχῆς εἰσιν, οὐ τοῦ σώματος, ἐπειδή, τῆς ψυχῆς ἐξελθούσης ἐκ τοῦ σώματος, οὔτε λόγος ἐναπομένει τῷ σώματι, οὔτε πνοή, ἀλλὰ κεῖται τὸ σῶμα καὶ ἄπνουν καὶ ἄλογον. Ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ πνοή εἰσι μετὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ἐκ τούτου δῆλόν ἐστιν, ὡς, ὅτι καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ πνοὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς εἰσι, καὶ τῆς ψυχῆς εἰσι πρόσωπα· καὶ ἰδοὺ λοιπὸν ἡ ψυχὴ πρόσωπον ἕν, καὶ ὁ λόγος ἄλλο πρόσωπον, καὶ ἡ πνοὴ ἕτερον πρόσωπον. Ἰδοὺ τρία πρόσωπα τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ψυχὴ μία, καὶ οὐ τρεῖς. Εἰ γὰρ ἐρωτηθῇς πόσας ψυχὰς ἔχει ὁ ἄνθρωπος; μέλλεις εἰπεῖν, ὅτι μίαν. Ἐὰν δὲ ἐρωτηθῇς καὶ πόσα πρόσωπά εἰσι τῆς ψυχῆς; ἁρμόζει ἵν' εἴποις, ὅτι τρία· ἐπειδὴ ψυχή, λόγος καὶ πνοή, μία ψυχή, καὶ πρόσωπα τρία. Καὶ ἔστι μὲν ἡ ψυχὴ εἰς τύπον τοῦ Πατρός· ὁ δὲ λόγος τῆς ψυχῆς εἰς τύπον τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ πνοὴ τῆς ψυχῆς εἰς τύπον τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡς γὰρ ἡ ψυχὴ ἀγέννητος, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀγέννητος· καὶ ὥσπερ ὁ λόγος γεννητὸς ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ γεννητὸς ἀπὸ τοῦ Πατρός· καὶ καθάπερ ἡ πνοὴ ἐκπορευτὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτὸν ἀπὸ τοῦ Πατρός. Καὶ εἶπον οὕτω· Ψυχή, λόγος καὶ πνοή, μία ψυχή, καὶ οὐ τρεῖς· ἀχώριστος γὰρ ὁ

1. Γεν. 1, 26.

λόγος καὶ ἡ πνοὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. Ὁμοίως Πατήρ, καὶ Υἱός, ἤτοι Λόγος, καὶ Πνεῦμα, εἷς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς· ἀχώριστος γὰρ ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον ἐκ τοῦ Πατρός. Καὶ καθάπερ ἀόρατος ἡ ψυχή, οὕτως ἀόρατος καὶ ὁ Θεός. Καὶ οὕτως ὅταν διστάζεις ἐν τῷ νοΐ σου, καὶ λέγεις, πῶς ἔνι ὁ Θεὸς εἷς, καὶ ἓν καὶ τρισυπόστατος; ἐνθυμοῦ τῆς ψυχῆς σου, καὶ λέγε. Ὥσπερ ἡ ψυχή μου μία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τρισυπόστατος, ψυχή, λόγος, καὶ πνοή· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἷς ἐστιν, ἀλλ' ἔστι καὶ τρισυπόστατος, Πατήρ, Λόγος, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ λέγε ἐν τῷ νοΐ σου, ὅτι, ἐὰν ἡ ψυχή, τὸ ποίημα τοῦ Θεοῦ ὁμοίως καὶ ὁ ἥλιος, ἐστὶ τρισυπόστατος, ἡ δὲ φύσις αὐτῶν μία, πόσῳ μᾶλλον ὁ Θεὸς ὁ ποιητὴς τούτων! Οὐκ ἐνδέχεται τὸ εἶναι οὕτως, ὥστε εἶναι αὐτὸν ἕνα τῇ φύσει, καὶ τρισυπόστατον τοῖς προσώποις; καὶ ἀληθῶς ἐνδέχεται. Ὡς γὰρ ψυχή, λόγος καὶ πνοὴ τρία πρόσωπα, καὶ μία φύσις ψυχῆς, καὶ οὐ τρεῖς ψυχαί, οὕτω Πατήρ, Λόγος καὶ Πνεῦμα ἅγιον, τρία πρόσωπα, καὶ εἷς τῇ φύσει Θεός, καὶ οὐ τρεῖς θεοί. Οὕτως ἐὰν συλλογίζῃ πάντοτε, οὐ μὴ βλασφημήσῃς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἀλλὰ ἀκμὴν καὶ ἄλλην εἰκόνα Θεοῦ ἄκουσον, ἀγαπητέ. Ἰδοὺ τὸ πῦρ ἕν ἐστι, ἄλλως καὶ τρισυπόστατον. Αὐτὸ γὰρ ἕν ἐστι τὸ ὑποκείμενον πῦρ, τὸ δὲ καυστικὸν αὐτοῦ ἕτερον πρόσωπον, καὶ τὸ φωτιστικὸν αὐτοῦ ἄλλο πρόσωπον. Ἰδοὺ λοιπὸν τρία πρόσωπα τοῦ ἑνὸς πυρός, ἤγουν τὸ ὑποκείμενον πῦρ, καὶ τὸ καυστικόν, καὶ τὸ φωτιστικόν· μία δὲ φύσις τοῦ πυρὸς καὶ οὐ τρεῖς. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· ὁ γὰρ Πατὴρ ἔνι τὸ πῦρ, ὁ Υἱὸς τὸ καυστικόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔνι τὸ φωτιστικόν. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πυρός, τὸ πῦρ, τὸ καυστικόν, καὶ τὸ φωτιστικόν, καὶ αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον πῦρ, ἓν λέγομεν, καὶ οὐ τρία· οὕτω λέγομεν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὰ τρία πρόσωπα, τόν τε Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, Θεὸν ἕνα λέγομεν, καὶ οὐ τρεῖς. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἁγίας Τριάδος ἀρκείτω ταῦτα τῷ πιστεύοντι.

Πλὴν ἄκουσον καὶ ἄλλο πρὸς τούτοις μυστήριον. Ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου διπλῆν ἔχει τὴν γέννησιν, καὶ ἐν δυσὶ φοραῖς γεννᾶται· μίαν μὲν φορὰν γεννᾶται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἑτέραν δὲ ἀπὸ τῶν χειλέων. Καὶ γεννᾶται μὲν ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὅταν ἐνθυμηθῇ τις εἰπεῖν τι. Ἡ γὰρ ἐνθύμησις πρώτη γέννησις λέγεται τοῦ λόγου, ἐπεὶ ἐνθυμεῖται τοῦ εἰπεῖν ἐκεῖνον τὸν λόγον· οὐ λέγει δὲ τοῦτον διὰ τῶν χειλέων, ἀλλὰ φυλάττει τὸν λόγον ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς· καὶ ἔστιν ἡ ἐνθύμησις ἐκείνη πρώτη γέννησις τοῦ λόγου ἀπὸ τῆς ψυχῆς. Ὅμως, κἂν γεννηθῇ ὁ λόγος ἀπὸ τῆς ψυχῆς, πρώτην γέννησιν ὅταν ἐνθυμηθῇ αὐτὸν ἡ ψυχή, ἀλλ' οὐ φανεροῖ αὐτόν, ἀκμὴν δὲ φυλάττει αὐτόν. Ὅταν δὲ θελήσῃ τοῦ φανερῶσαι τὸν λόγον, τότε γεννᾷ αὐτὸν ἐκ τῶν χειλέων. Αὐτὴ δὲ ἡ ἐκ τῶν χειλέων δευτέρα γέννησις τοῦ λόγου, αὐτὴ φανεροῖ τὸν λόγον ἐν τοῖς πᾶσι, καὶ

οὐκ ἔτι λοιπὸν ὁ λόγος ἀφανὴς λέγεται, ἀλλ' ἐμφανής. Ὅταν δὲ γεννηθῇ ὁ λόγος διὰ τῶν χειλέων, τότε οἱ πάντες ἀκούουσιν αὐτόν, καὶ φανερὸς γίνεται τοῖς πᾶσι· καὶ λέγεται αὕτη ἡ γέννησις ἡ διὰ τῶν χειλέων δευτέρα γέννησις τοῦ λόγου· ὥστε δύο εἰσὶν αἱ γεννήσεις τοῦ λόγου ἡμῶν· μία μὲν ἐκ τῆς ψυχῆς, ὅταν ἐνθυμηθῇ τοῦ λαλῆσαι τὸν λόγον, ἥτις καὶ πρώτη γέννησις λέγεται· καὶ ἑτέρα ἐκ τῶν χειλέων, ἥτις φανεροῖ τὸν λόγον πᾶσιν ἀνθρώποις, ἥτις καὶ δευτέρα γέννησις λέγεται. Μάνθανε οὖν ἀκριβῶς, ὅτι, ὥσπερ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου δύο γεννήσεις ἔχει, μίαν ἐκ τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλην ἐκ τῶν χειλέων, οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος δύο γεννήσεις ἔχει, μίαν μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἥτις καὶ πρώτη γέννησις λέγεται· καὶ ἑτέραν ἐκ τῆς σαρκός, ἥτις καὶ δευτέρα γέννησις λέγεται. Καὶ ὥσπερ ὁ λόγος ἡμῶν, κἂν γεννηθῇ τὴν πρώτην γέννησιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὅμως ἀφανής ἐστι, καὶ οὐ φανεροῦται, ἀλλὰ πάλιν μετὰ τὴν γέννησιν μένει ἐν τοῖς ψυχικοῖς κόλποις, οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κἂν καὶ ἐγεννήθη πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἀλλ' οὐκ ἐφανεροῦτο τοῖς ἀνθρώποις· παρέμενε δὲ πάλιν ἐν τοῖς κόλποις τοῖς πατρικοῖς. Καὶ ὥσπερ ὁ ἡμέτερος λόγος, ὅταν βουληθῶμεν, γεννᾶται ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν, καὶ φανεροῦται ἐν τοῖς ὅλοις ἡμῶν πλησιάζουσιν, οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅταν εὐδόκησεν, ἐγεννήθη ἐκ τῶν χειλέων τῶν προφητῶν, καὶ ἐκ τῆς πανάγνου Μαρίας, καὶ τότε γέγονε φανερὸς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Ὡς γὰρ φανεροῦται ὁ ἡμέτερος λόγος γεννηθεὶς ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν, οὕτως δὴ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, γεννηθεὶς ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, ἐφανερώθη πάσῃ τῇ κτίσει καὶ οἱ πιστεύσαντες αὐτῷ σῴζονται. Καὶ ὥσπερ ὁ ἡμέτερος λόγος, γεννηθεὶς ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν, ὅταν ἀπ' αὐτῶν τῶν χειλέων γεννᾶται, οὔτε ἀπὸ τῆς ψυχῆς λείπει, οὔτε ἀπὸ τῶν ἰδίων χειλέων, οὔτε ἀπὸ τῶν ὤτων τῶν ἀκουόντων, ἀλλ' ἔνι καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ ἐν τοῖς χείλεσιν ἡμῶν, καὶ εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀκουόντων, καὶ οὐ λείπει ποθέν, κἂν καὶ χίλιαι χιλιάδες ἀκούσωσι τοῦ λόγου, οὐκ ἐλαττονοῦται ὁ λόγος, ἀλλ' ἀεὶ ἡμῶν πληρέστατος ἦν, οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κἂν καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, καὶ ἐκ τῶν χειλέων τῶν προφητῶν, ἀλλ' οὖν οὔτε ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἔλειπε, οὔτε ἀπὸ τῆς σαρκός, οὔτε ἀπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων, οὔτε ἀπὸ ὅλης τῆς κτίσεως, ἀλλὰ πανταχοῦ παρῆν, καὶ οὐκ ἠλαττονήθη, ἀλλὰ πληρέστατος ἦν. Καὶ οὕτως νόει περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου, ὅτι διπλῆν ἔχει τὴν γέννησιν, μίαν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, καὶ μίαν ἐκ τῆς σαρκός· καὶ ἡ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς προαιώνιος, ἡ δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν· ὥσπερ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος πρῶτον γεννᾶται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τότε ἐκ τῶν χειλέων. Καὶ ταῦτα περὶ τῶν δύο γεννήσεων τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἐρώτ. ε'. Τί τὸ κοινὸν τῆς ἁγίας Τριάδος;

Ἀπόκ. Κοινὸν ἡ οὐσία· κοινὸν τὸ ἄναρχον· κοινὸν ἡ δύναμις, ἡ

ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη. Πάντα γὰρ ἐξ ἴσου ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, πλὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν. Ἴδιον γὰρ τοῦ μὲν Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ γεννητόν, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἐκπορευτόν.

Ἐρώτ. ς΄. Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ πόσας οὐσίας ὁμολογεῖς;

Ἀπόκ. Μίαν οὐσίαν λέγω, μίαν φύσιν, μίαν μορφήν, ἓν γένος, μίαν δόξαν, μίαν ἀξίαν καὶ κυριότητα.

Ἐρώτ. ζ΄. Ὑποστάσεις δὲ πόσας ὁμολογεῖς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ;

Ἀπόκ. Τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογῶ, τρία πρόσωπα, τρία ἴδια, τρία ἄτομα, καὶ τρεῖς χαρακτῆρας.

Ἐρώτ. η΄. Διὰ τί λέγεται ὁ Πατὴρ Πατήρ;

Ἀπόκ. Πατὴρ λέγεται ὁ Θεός, ὡς τὰ πάντα τηρῶν· ὡσανεὶ πάντων τηρητής.

Ἐρώτ. θ΄. Καὶ ὁ Υἱὸς διὰ τί λέγεται Υἱός.

Ἀπόκ. Υἱὸς λέγεται παρὰ τὸ οἷον, ἤτουν ὁποῖος καὶ ὅμοιος· οἷος γὰρ ὁ Πατήρ, τοιοῦτος καὶ ὁ Υἱός, καὶ τροπῇ τοῦ ο εἰς υ, υἱός. Ὅμοιος γὰρ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί.

Ἐρώτ. ι΄. Καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τί λέγεται Πνεῦμα;

Ἀπόκ. Πνεῦμα λέγεται παρὰ τὸ πᾶν νεῦμα ὀξέως ἐπινοεῖν, ἤγουν πᾶσα νεῦσις συντόμως ἐπινοεῖται δι᾽ αὐτοῦ· «Τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα τὰ πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.[1]»

Ἐρώτ. ια΄. Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ πόσα αἴτια;

Ἀπόκ. Ἓν αἴτιον ἐπὶ Θεοῦ λέγω, καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ Πατήρ. Αὐτὸς γὰρ ὁ Πατὴρ γεννᾷ τὸν Υἱόν, καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα. Λοιπὸν γίνωσκε, ὅτι ὁ Πατὴρ μόνος ἐστὶν αἴτιος· ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἔστιν αἴτιος, ἀλλ᾽ αἰτιατός. Ὥστε μὲν αἴτιός ἐστι μόνος ὁ Πατήρ· τὰ δὲ αἰτιατὰ δύο, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Αἴτιος δὲ λέγεται ὁ Πατήρ, διότι γεννᾷ, καὶ οὐ γεννᾶται, ἐκπορεύει καὶ οὐκ ἐκπορεύεται. Γεννᾷ μὲν τὸν Υἱόν, ἐκπορεύει δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ διὰ τοῦτο λέγεται ὁ Πατὴρ αἴτιος.

Ἐρώτ. ιβ΄. Καὶ πόσα αἰτιατά;

Ἀπόκ. Αἰτιατὰ δύο, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὐ γεννᾷ ὁ Υἱός, ἀλλὰ γεννᾶται, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται αἰτιατός. Λοιπὸν ἐάν τις ἐρωτήσῃ, ὅτι ἐπὶ Θεοῦ πόσα αἴτια ὁμολογεῖς; εἰπέ, ἓν αἴτιον λέγω. Καὶ ποῖόν ἐστι τοῦτο; Ὁ Πατήρ. Καὶ διὰ τί λέγεται αἴτιος ὁ Πατήρ; Διότι γεννᾷ τὸν Υἱὸν καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἐὰν δὲ ἐρωτήσῃ σε, ὅτι πόσα αἰτιατὰ λέγεις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ; εἰπὲ δύο. Ποῖα δὲ ταῦτα; Ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ διὰ τί λέγονται αἰτιατά; Διότι γεννᾶται ὁ Υἱός, καὶ οὐ γεννᾷ· ἐκπορεύεται δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐκ ἐκπορεύει.

Ἐρώτ. ιγ΄. Ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τίς πρῶτος;

1. Α΄ Κορ. 2, 10.

'Απόκ. 'Επὶ τῆς ἁγίας Τριάδος οὐδεὶς πρῶτος, καὶ οὐδεὶς ὕστερος, ἀλλ' ἅμα Πατήρ, ἅμα Υἱός, ἅμα Πνεῦμα ἅγιον· καὶ διὰ τοῦτο καὶ συνάναρχοι λέγονται, καὶ ἄναρχοι. Ἄναρχον δὲ λέγεται τὸ πρὸ τῆς ἀρχῆς ὄν. Ἄναρχος λοιπὸν ὁ Πατήρ, ἄναρχος ὁ Υἱός, ἄναρχον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ οὐχ ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δ' ὕστερος, ἀλλ' ἅμα οἱ τρεῖς, Πατήρ, Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Διὰ τοῦτο καὶ συνάναρχοι καὶ εἰσὶ καὶ ὀνομάζονται.

'Ερώτ. ιδ'. Σαφήνισον ἡμῖν καὶ τοῦτο, πῶς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ γεννᾶται ἐκ Πατρός· τοῦτο γὰρ ἐκπλήττει ἡμᾶς.

'Απόκ. 'Επεὶ ὁ Θεὸς ἀθεώρητός ἐστι καὶ ἀνερμήνευτος, οὐδὲ τοῦτο ἑρμηνεῦσαι δυνάμεθα. Πῶς γάρ τις ἑρμηνεῦσαι δύναται, ὃ οὐδέπω αὐτὸς ἐθεάσατο, ἢ παρ' ἄλλων ἀκήκοε πώποτε; Πλὴν ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, φημί, τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ τυπικῶς εἴπωμεν, ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν. Νοητέον μέν, ὅτι, ὥσπερ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου γεννᾶται ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀσπόρως καὶ ἀκατανοήτως, οὕτως γεννᾶται καὶ ὁ Λόγος ἀπὸ τοῦ Πατρός. Καὶ ὡς γεννᾶται πῦρ ἐκ τοῦ πυρός, καὶ φῶς ἐκ τοῦ φωτός, οὕτως γεννᾶται ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ Πατρός.

'Ερώτ. ιε'. Καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πῶς ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ Πατρός;

'Απόκ. Πρέπει σε καὶ περὶ τούτου μὴ ἐρωτᾶν. Καὶ τοῦτο γὰρ ἀνερμήνευτον. Πλὴν μάνθανε καὶ περὶ τούτου. Ὥσπερ οὖν ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς ψυχῆς ἐκπορεύεται, οὕτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Καὶ ὡς ἡ Εὔα οὔτε γεννητὴ οὔτε ἀγέννητος, ἀλλὰ μέσως, οὕτως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Καὶ γὰρ ὁ 'Αδὰμ ἀγέννητος, ὁ δὲ Σὴθ γεννητός, καὶ ἡ Εὔα ἐκπορευτή. Ἡ γὰρ Εὔα οὔτε ἐγεννήθη, ὡς ἐγεννήθη ὁ Σήθ, οὔτε ἀγέννητος ἦν, ὥσπερ ὁ 'Αδάμ, ἀλλ' ἐπορεύθη ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ 'Αδάμ. Καὶ ἦν ὁ 'Αδὰμ ἀγέννητος εἰς τύπον τοῦ ἀγεννήτου Πατρός· ὁ δὲ Σὴθ γεννητὸς εἰς τύπον τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ· καὶ ἡ Εὔα ἐκπορευτὴ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ 'Αδὰμ εἰς τύπον τοῦ παναγίου Πνεύματος. Εἰς γὰρ τοὺς προπάτορας ἡμῶν ἐτυπώθη ἡ ἁγία Τριάς. 'Αλλ' ὁ μὲν 'Αδάμ, καὶ ὁ Σήθ, καὶ ἡ Εὔα σώματα ἦσαν, καὶ χωριστοὶ ἦσαν ἀπ' ἀλλήλων· ὁ δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οὔτε σώματά εἰσιν, οὔτε χωριστοί εἰσιν ἀπ' ἀλλήλων. Μόνος δὲ ὁ τύπος τῆς ἀγεννησίας τοῦ Πατρὸς θεωρεῖται εἰς τὸν ἀγέννητον 'Αδάμ, καὶ ὁ τύπος τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν γεννητὸν Σήθ, καὶ ὁ τύπος τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεωρεῖται εἰς τὴν ἐκπορευτὴν Εὔαν. Καὶ οὕτως νόει καὶ περὶ τούτου.

'Ερώτ. ις'. Ἆρα χωρεῖται ὁ Θεὸς ἐν ἑνὶ τόπῳ, ἢ οὔ;

'Απόκ. Πρόσθες τὸν νοῦν σου, καὶ νόησον, ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστιν ἀθεώρητον καὶ ἀχώρητον· οὔτε θεωρεῖται ὁ Θεός, οὔτε χωρεῖταί

που. Καὶ ἐπεὶ οὐ χωρεῖται εἰς τὸ πᾶν, πῶς ἔνι δυνατὸν φανῆναι ἢ νοηθῆναί τισιν; Οὗτινος οὐδὲ Μωσῆς ὁ θεόπτης, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ἐν τῷ τῆς μεταμορφώσεως ἐκείνου ὄρει, οὐκ ἄλλος τίς ποτε ἠδυνήθη γυμνὴν τὴν θεότητα θεωρῆσαι· ὥστε δῆλον, ὅτι οὐκ ἐν ἑνὶ τόπῳ χωρεῖται, ἀλλὰ πανταχοῦ πάρεστιν ὁ Θεός. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ θεολογίας· ἀπάρτι δὲ ἀρξόμεθα λέξαι καὶ περὶ τῆς οἰκονομίας, ἤτοι περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἐρώτ. ιζ΄. Ἰδοὺ ἐρώτημά σοι ἐρωτῶ, σὺ δέ μοι ἀποκρίθητι. Ἐδίδαξας ἡμῖν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅτι ὁ Θεὸς τρισυπόστατος ἔνι, καὶ ὅτι Πατήρ, Υἱός, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Νῦν δὲ ἐρωτῶ σε. Οὗτος ὁ Χριστὸς τίς ἐστι; Περὶ τούτου θέλω μαθεῖν.

Ἀπόκ. Πάντως ἤκουσας περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὅτι ἓν πρόσωπον καλεῖται Πατήρ, τὸ δὲ ἕτερον Υἱός, καὶ τὸ ἄλλο πρόσωπον λέγεται Πνεῦμα ἅγιον. Ἰδοὺ λοιπὸν γίνωσκε, ὅτι οὗτος ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐνεδύθη σάρκα ἀνθρώπου, καὶ περιεπάτησεν ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ γῇ. Ὠνομάσθη οὖν Χριστός, διότι ἐχρίσθη, ἤτοι ἐφόρεσε τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ διὰ τοῦτο λέγεται σεσαρκωμένος Θεός, καὶ Χριστὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, διότι ἐφόρεσε τὴν τοῦ ἀνθρώπου μορφήν.

Ἐρώτ. ιη΄. «Καὶ τίνα λόγον, ἢ τίνα χρείαν εἶχεν ὁ Θεός, ἤγουν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἵνα σαρκωθῇ, καὶ ὡς ἄνθρωπος περιπατεῖν ἐν τῇ γῇ;

Ἀπόκ. Θεὸς οὐδεμίαν χρείαν εἶχε τοῦ σαρκωθῆναι, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἐδέετο ἰατρείας. Ἐπειδὴ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἔπλασε δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, καὶ ἔταξεν αὐτὸν βασιλέα εἰς πάντα τὰ κτίσματα, ἵνα πάντα δουλεύωσιν αὐτῷ, καὶ κατοικεῖν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ὡς Θεοῦ εἰκών. Εἰδὼς τοῦτο ὁ διάβολος, καὶ φθονήσας τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀξίαν, συνεβούλευσεν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ παρακοῦσαι τοῦ Θεοῦ, ἵνα διὰ τῆς παρακοῆς ἐξώσῃ αὐτὸν τοῦ παραδείσου καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀξίας, καὶ θνητὸν τὸν ἀθάνατον ἀπεργάσηται. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὡς μὴ ἔχων πεῖραν κακίας τοῦ πονηροῦ, ἤκουσε τῆς συμβουλῆς τοῦ διαβόλου, καὶ παρήκουσε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔκτοτε ἐδέξατο τὸν θάνατον τῆς ἁμαρτίας, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ἐξ ἐκείνου γενόμενοι ἄνθρωποι, ὡς ἐκ προγόνων τὴν ἁμαρτίαν λαβόντες, ἐκράτησαν ταύτην· καὶ ἴσχυσεν ἡ ἁμαρτία κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἔπεμψε δὲ ὁ Θεὸς προφήτας καὶ διδασκάλους εἰς τὸν κόσμον, ἵνα διδάξωσι τὸν κόσμον, ἤγουν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ στραφῶσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν οἱ προφῆται τοῦ διορθώσασθαι. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Θεὸς ἐν ἑαυτῷ· Καταβήσομαι, καὶ φορέσω σάρκα, καὶ γενήσομαι ἀνθρωπόμορφος, καὶ διδάξω τὸ πλάσμα μου, καὶ στραφήσεται ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου συμβουλῆς, καὶ ἔσται πᾶς ἄνθρωπος ὡς Θεὸς οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ θέσιν. Καὶ

τοῦτο βουληθεὶς ὁ Θεὸς εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρός, καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, συγκατέβη ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς καθαρὰν κοιλίαν παρθένου γυναικός, καὶ προσλαβόμενος σάρκα ἐξ αὐτῆς, ἐνηνθρώπησε· καὶ πάλιν ἐκ τῆς γυναικὸς ἐξελθών, καὶ ἐγκαταλείψας αὐτὴν καθαρὰν καὶ ἐσφραγισμένην παρθένον ἀμόλυντον, καθάπερ τὸ πρότερον, περιεπάτησεν ἐν τῷ κόσμῳ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος, καὶ τότε ὠνομάσθη Χριστός, διὰ τὸ χρισθῆναί τε καὶ φορέσαι τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ σάρκα φορῶν.

'Ερώτ. ιθ'. Καὶ πῶς ἦν δυνατὸν σάρκα παρθένον γεννῆσαι, καὶ πάλιν μένειν παρθένον; καὶ τοῦτο θαυμαστὸν ἡμῖν καὶ πάνυ ἐξαίσιον φαίνεται· δίδαξον ἡμᾶς καὶ περὶ τούτου, δεόμεθα.

'Απόκ. Εἰ καὶ θαυμαστὸν ἡμῖν δοκεῖ τοῦτο, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπου τὸ ἔργον, Θεοῦ δέ· ὅπου γὰρ βούλεται Θεός, νικᾶται φύσεως τάξις· καὶ πάλιν· «Θαυμαστὸς ὁ Θεός[1]», καὶ «Θαυμαστὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.[2]» Πλὴν ἄκουσον περὶ τῆς γεννησάσης Παρθένου ποικίλα καὶ ἐναργέστατα σύμβολα· μνήσθητι, ὅτι παρθένος ὢν ὁ 'Αδὰμ τὴν Εὔαν ἐγέννησε· καὶ πάλιν παρθένος διέμεινε, καθάπερ τὸ πρότερον. Καὶ ὥσπερ ὁ 'Αδὰμ παρθένος ἐγέννησε καὶ παρθένος διέμεινε, οὕτω καὶ ἡ Θεοτόκος Μαρία, παρθένος οὖσα, ἔτεκε τὸν Χριστόν, καὶ πάλιν παρθένος διέμεινε. 'Αλλὰ καὶ ἄλλο πρὸς τοῦτο μυστήριον ἄκουσον. Ὥσπερ οἶκος περιπεφραγμένος πάντοθεν ἀνατολικὸν ἔχων ὑέλινόν τε καθαρὸν καὶ λεπτότατον παραθυρίδιον, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου αἱ ἀκτῖνες αὐτοῦ διαπερῶσι τὸν ὕελον καὶ εἰσέρχονται πάντα τὸν οἶκον καταφωτίζοντες· καὶ πάλιν παρερχομένου τοῦ ἡλίου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀκτίνων ἐξερχομένων, ὁ ὕελος οὐ συντρίβεται, ἀλλ' ἀβλαβὴς ἐκ τῶν εἰσερχομένων τε καὶ ἐξερχομένων προσκρούσεων τοῦ ἡλίου διαμένει ἀκτίνων, οὕτω μοι νόει καὶ περὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας. Αὕτη γὰρ ἡ πάναγνος, ὡς οἶκος οὖσα περιπεφραγμένος, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καθάπερ ἀκτὶς θεϊκὴ ἐκ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης τοῦ πατρὸς κατελθών, καὶ διὰ τοῦ ὑελίνου παραθυριδίου τῶν ὠτίων αὐτῆς εἰσελθών, τὸν πανάγιον οἶκον αὐτῆς κατεφώτισε, καὶ πάλιν ὡς οἶδεν αὐτός, ἐξῆλθε, μὴ λυμήνας τὴν παρθενίαν ἐκείνης τὸ σύνολον· ἀλλ' ὡς πρὸ τοῦ τόκου, καὶ ἐν τῷ τόκῳ καὶ μετὰ τὸν τόκον παρθένον ἁγνὴν διεφύλαξε. Σὺν τούτοις δὲ καὶ ἕτερον φωτολαμπὲς καὶ θαυμαστότατον, κἀκείνων παρόμοιον ἐκτύπωμα ἄκουσον. Ὁ μαργαρίτης ἐν τῇ 'Ερυθρᾷ θαλάσσῃ γίνεται· γίνεται δὲ οὕτως. Αἱ ἄκραι τῆς 'Ερυθρᾶς θαλάσσης ξηραί εἰσιν, ὀλίγου χύσιν ὕδατος ἔχουσαι. Εὑρίσκονται δὲ ἐκεῖσε ὀστρακοδέρματά τινα θαλάσσια ἐν πάσῃ τῇ 'Ερυθρᾷ θαλάσσῃ ἐκείνῃ, πίνναι ὀνομαζόμενα. Ἵστανται οὖν αἱ πίνναι ἐκεῖναι ἀεὶ κεχηνυῖαι, καὶ ἐκδεχόμεναι βρώματα εἰς τροφὴν αὐτῶν. 'Εν γοῦν τῷ

1. Ψαλμ. 67, 36. 2. Σοφ. Σειρ. 11, 4.

ἵστασθαι αὐτὰς κηχηνυίας καὶ ἐκδεχομένας τὴν ἑαυτῶν τροφήν, συχνῶν γενομένων ἐκεῖσε τῶν ἀστραπῶν, κατέρχεται ἡ ἀστραπὴ πρὸς τὴν πίνναν, καὶ εὑρίσκουσα τὰ τῆς πίννης ὄστρακα ἀνεῳγμένα, εἰσέρχεται εἰς αὐτήν· ἡ δὲ πίννα, εὐθὺς συστελλομένη καὶ συσφιγγομένη καθ' ἑαυτήν, ἐντὸς αὐτῆς ἀποκλείει τὴν ἀστραπήν. Ἡ δὲ ἀστραπὴ τυλισσομένη εἰς τοὺς φορβείους τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίννης, καταλαμπρύνει αὐτούς, καὶ ποιεῖ αὐτοὺς μαργαρίτας. Ἐξερχόμενοι δὲ οἱ μαργαρῖται ἀπὸ τῆς πίννης, πίπτουσι πρὸς τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης ἐκείνης, καὶ οὕτως εὑρίσκουσιν αὐτοὺς οἱ γυρεύοντες αὐτούς. Οὕτως μοι νόει καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου. Θάλασσα μὲν ὁ κόσμος, καὶ ἡ Παρθένος κογχύλη. Ἵστατο δὲ ἡ Παρθένος καθάπερ πίννα ἐν τῷ ναῷ, ἐκδεχομένη τὸν οὐράνιον ἄρτον Χριστὸν τὸν Θεόν, ὃς καὶ κατελθὼν καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ, ὡς ἀστραπή, καὶ ἐντετυλιχθεὶς ἐν ταῖς λαγόσι τῆς παρθενίας αὐτῆς, λαμπροειδῆ κατεσκεύασε τὴν παναγίαν σάρκα, ἣν προσελάβετο σαρκωθείς· καὶ οὕτως ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς ὡς καθαρὸς καὶ πολυτίμητος μαργαρίτης ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ χωρὶς ἄρρενος συνουσιασμοῦ. Καὶ ὥσπερ ὁ μαργαρίτης οὐράνιός ἐστι καὶ ἐπίγειος, οὐράνιος μὲν κατὰ τὴν ἀστραπήν, ἐπίγειος δὲ κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίννης· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐράνιός ἐστι καὶ ἐπίγειος· οὐράνιος μὲν κατὰ τὴν θεότητα, ἐπίγειος δὲ κατὰ ἀνθρωπότητα. Καὶ ὥσπερ ὁ μαργαρίτης κατασκευάζεται ἄνευ συνουσίας ἄρρενος καὶ θήλεος ἐξ ἀστραπῆς καὶ τῆς πίννης, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ἄνευ συνουσιασμοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος ἐκ τῆς θεότητος, καὶ τῆς σαρκὸς τῆς Παρθένου. Καὶ ὥσπερ ὁ μαργαρίτης συντριβόμενος, πολλάκις ἡ μὲν ὕλη τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίννης συντρίβεται καὶ διαλύεται, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ λαμπρότης τῆς ἀστραπῆς πάσχει, ἀλλ' ἡ μὲν λαμπρότης τῆς ἀστραπῆς ἀπαθὴς διαμένει, ἡ δὲ ὕλη τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίννης μόνη συντρίβεται καὶ πάσχει, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δεῖ σε νοεῖν. Μαστιζομένου γὰρ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ πάσχοντος ὑπὸ τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων ἐν τῷ σταυρῷ, ἡ μὲν ὕλη τῆς σαρκός, ἤγουν ἡ ἀνθρωπότης, μόνη ἔπασχε, ἡ δὲ θεότης ἀπαθὴς διέμεινε. Καὶ ταῦτα λέγων, ἀντιστομίζεις Θεοπασχίτας, καὶ τὴν ἔνσαρκον διδάσκεις οἰκονομίαν. Ἐντεῦθέν σοι τὸ ἀμφίβολον, ἀγαπητέ, χάριτι Χριστοῦ διαλύεται.

Ἐρώτ. κʹ. Ἰδοὺ ταῦτα πάντα, θεοείκελε Πάτερ, ἁρμοζόντως ἡμῖν ἐδίδαξας. Ἀξιοῦμέν σε δέ, ἵνα καὶ τοῦτο ἡμῖν ἑρμηνεύσῃς τὸ ἀπορούμενον, διὰ τί οὐκ ἐδίδαξεν ἡ θεότης μόνον τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἔσωσεν αὐτὸν ἄνευ σαρκός; τί γὰρ ἤθελε τοῦ φορέσαι τὴν σάρκα;

Ἀπόκ. Καὶ περὶ τούτου καλῶς ἐρωτᾷς· ὅθεν ἄκουσον καὶ καλῶς τὴν ἀπόκρισιν. Κατ' ἀρχάς, ὅταν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπλανήθη ὑπὸ τοῦ διαβόλου ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἐνίκησεν ὁ διάβολος τὴν θεότητα, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Διὸ καὶ ἔπρεπε πάλιν αὐτὴ ἡ νικηθεῖσα ἀνθρωπότης ἵνα καὶ πάλιν αὐτὴ νικήσῃ τὸν ἐχθρὸν αὐτῆς

τὸν διάβολον, καὶ πάλιν παραλάβοι τὸν δι' ἐκείνου πρὶν ἀπολέσαντα θεῖον παράδεισον. Εἰ γὰρ γυμνὴ ἡ θεότης προσήρχετο καὶ ἐνίκα τὸν διάβολον, ἔμελλε καυχηθῆναι ὁ διάβολος, ὅτι οὐ θαυμαστόν, εἰ καὶ ἐνικήθη· ὑπὸ τῆς θεότητος γὰρ προσβαλὼν ἐνικήθη. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ κατεδέξατο ὁ Θεός, ἵνα γυμνὴ ἡ θεότης αὐτοῦ προσπαλαίσῃ τὸν διάβολον, ἀλλ' ἠβουλήθη, ἵνα ἡ ἀνθρωπότης, ἡ νικηθεῖσα ὑπὸ τοῦ διαβόλου, αὕτη καὶ μόνη νικήσῃ τὸν νικήσαντα ταύτην διάβολον. Προγινώσκων οὖν πάλιν ὁ σοφὸς Θεός, ὅτι οὐκ ἠδύνατο μόνη ἡ ἀνθρωπότης νικῆσαι χωρὶς τῆς θεότητος, ἐκρύβη ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ ἡ θεότης, ὅπως ὁ διάβολος, θεωρῶν τὴν σάρκα, καὶ μὴ γινώσκων, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ ἡ θεότης ἐστὶ κεκρυμμένη, προσέλθῃ καὶ προσπαλαίσῃ τῷ Χριστῷ, καὶ οὕτως νικηθῇ ὑπὸ τῆς κεκρυμένης θεότητος. Ὅπερ καὶ γέγονεν.

Ὥσπερ γὰρ ὁ ἁλιεύς, βουλόμενος κυνηγῆσαι ἰχθύν, οὐ γυμνὸν τὸ ἄγκιστρον βάλλει εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλ' ἐνδύει ἔξωθεν σκώληκα δόλῳ τὸ ἄγκιστρον, καὶ οὕτως ῥίπτει αὐτὸ εἰς τὴν θάλασσαν ἐνδεδυμένον τὸν σκώληκα, ὁ δὲ ἰχθύς, θεωρῶν τὸν σκώληκα μόνον, καὶ μὴ γινώσκων, ὅτι σκώληξ μέσον ἐκείνου ἔχει τὸ ἄγκιστρον, ἀλλὰ νομίζων δίχα ἀγκίστρου τὸν σκώληκα εἶναι μονώτατον, πλανώμενος ὑπὸ τοῦ ἀγκίστρου κρατεῖται, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Βουληθεὶς γὰρ κυνηγῆσαι τὸν ἐν τοῖς ἀπείροις ὕδασι τῆς ἀβύσσου ἐμφωλευόμενον ἰοβόλον ἰχθύν, ἢ μᾶλλον μέγαν δράκοντα τὸν διάβολον, οὐ γυμνῇ τῇ θεότητι αὐτοῦ τῷ διαβόλῳ προσέφερε, ἀλλὰ δόλῳ τὸν σκώληκα τὴν παναγίαν αὐτοῦ σάρκα, ἣν ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς παναγιωτάτης γῆς, δίχα φυρμοῦ ἐνεδύσατο, κατὰ τὸν φάσκοντα θεῖον Δαυΐδ· «Ἐγώ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος[1]», ἐκάλυψε τὸ ἱερώτατον ἄγκιστρον τὸν κοσμοσωτήριον αὐτοῦ σταυρόν, ἐν αὐτῷ προσπαγείς, καὶ δι' αὐτοῦ λαθεῖν βουληθεὶς ὁ ἰοβόλος καὶ ὀφιοδήκτης οὗτος ἰχθύς, ὁ μέγας δράκων διάβολος, ὁ τοῦ παραδείσου ἐξώσας καὶ θανατώσας τὸν ἄνθρωπον, νικηθεὶς ἀπώλετο. Ὥστε ἡ μὲν θεότης εἰς τύπον τοῦ ἀγκίστρου ἐστίν, ἡ δὲ ἀνθρωπότης εἰς τύπον τοῦ σκώληκος. Θεωρήσας οὖν ὁ διάβολος ἔξωθεν τὸ ἀνθρώπινον καὶ μὴ νοήσας τὴν ἐν αὐτῷ ἔσωθεν ἐγκεκρυμμένην θεότητα, ἐπλανήθη, καὶ προσελθὼν τῇ ἀνθρωπότητι, ἐκρατήθη ὑπὸ τοῦ ἀνεικάστου καὶ ἀκατανικήτου ἀγκίστρου τῆς θεότητος· καὶ οὕτως ἐνικήθη ὁ μέγας δράκων διάβολος. Διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθεν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ γυμνῇ τῇ αὐτοῦ θεότητι κυνηγῆσαι τὸν διάβολον, ἀλλ' ἐφόρεσε τὴν σάρκα, καὶ οὕτως εἰσῆλθε. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ γενέσθαι τὴν σάρκωσιν. Καὶ ὥσπερ αὐτὸς ὁ διάβολος, βουληθείς ποτε πλανῆσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβαλεῖν, οὐ προσῆλθε τῇ Εὔᾳ γυμνῇ τῇ ἑαυτοῦ διαβολότητι, ἀλλ' ἐφό-

1. Ψαλμ. 21, 7.

ρεσε σάρκα τὸν ὄφιν, καὶ οὕτως προσῆλθε, καὶ ἐπλάνησεν αὐτήν· ᾔδει γὰρ ὁ δόλιος, ὅτι, εἰ προσέλθῃ αὐτῇ γυμνῇ τῇ διαβολότητι αὐτοῦ, οὐκ ἂν αὐτὴν πλανῆσαι δυνήσεται· καὶ διὰ τοῦτο ἐνεδύθη ὥσπερ σάρκα τὸν ὄφιν, καὶ διὰ τοῦ σαρκοφόρου ὄφεως τὴν Εὔαν ἐπλάνησε. Καὶ ὁ μὲν ὄφις ἐφαίνετο, ὁ δὲ διάβολος οὐκ ἐφαίνετο. Καὶ διὰ τοῦ φαινομένου ὄφεως ἐνήργει ὁ ἀθεώρητος ὄφις διάβολος. Δύο γὰρ φύσεις ἐν ἑνὶ προσώπῳ ἀπῆγον τότε ἐπὶ τῶν προπατόρων τὴν ἔκπτωσιν. Καὶ ὥσπερ τότε διαβολότης καὶ ὀφιότης δύο φύσεις ἐν ἑνὶ προσώπῳ ἡνώθησαν, καὶ ἡ μὲν μία φύσις, ἤγουν ἡ ὀφιότης ἐφαίνετο, ἡ δὲ ἑτέρα, ἤτοι ἡ διαβολότης, οὐκ ἐφαίνετο, καὶ ἐξέβαλε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ παραδείσου, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον θεότης καὶ ἀνθρωπότης ἡνώθησαν· καὶ ἡ μὲν ἀνθρωπότης ἐφαίνετο, ἡ δὲ θεότης οὐκ ἐφαίνετο, καὶ διὰ τῆς φαινομένης ἀνθρωπότητος ἡ θεότης ἐνήργει ἡ ἀθεώρητος, καὶ τὸν ἐκ τοῦ παραδείσου πάλαι ἐξορισθέντα ἄνθρωπον, αἱ καλαὶ δύο φύσεις αὗται, ἡ θεότης φημὶ καὶ ἀνθρωπότης, εἰς αὐτὸν πάλιν καὶ νῦν ἐνέβαλον. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐσαρκώθη καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς ἀπεράντους αἰῶνας Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΡΙΑΔΟΣ, ΕΝ Ω ΔΙΑΛΕΓΟΝΤΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΑΝΟΜΟΙΟΣ ΑΡΕΙΑΝΙΣΤΗΣ.*

ΑΝΟΜΟΙΟΣ.

1. Χριστιανὸς εἶ;

Ὀρθόδοξος. Καὶ πάνυ. Ἀνόμ. Τί ἐστιν ὁ Χριστιανισμός; Ὀρθ. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, τὸ δὲ οὐκ ἀσφαλές. Ἀνόμ. Διὰ τί; Ὀρθ. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι Χριστοῦ δοῦλός εἰμι, ἀναγκαῖον εἰπεῖν· τὸ δέ, τί ἐστιν ὁ Χριστιανισμός, οὐκ ἀσφαλές, ἐὰν μὴ γνῷ τίς ἐστιν ὁ ἐρωτῶν, μήποτε εὑρεθῶ βάλλων τὰ ἅγια τοῖς κυσίν, ἢ τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. Καὶ γάρ, ἐάν με ἐρωτήσῃς. Πιστὸς εἶ ἢ κατηχούμενος, ἑτοίμως λέγω ὅ εἰμι· τί δέ ἐστι τὸ εἶναι πιστόν, οὐ λέγω, μήποτε καὶ Ἰουδαῖος ᾖ ὁ ἐρωτῶν. Ἀνόμ. Ἀλλ' ἐγώ σοι λέγω ὁ ἐρωτῶν σε, ὅτι Χριστιανός εἰμι. Ὀρθ. Οὐκ ἤρκεσέ σοι τὸ εἰπεῖν ἐμέ, ὅτι Χριστιανός εἰμι· οὐδ' ἐμοὶ ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν σε, ὅτι Χριστιανὸς εἶ· ἐὰν μή μοι εἴπῃς, τί ἐστι Χριστιανισμός. Καὶ τότε δὲ οὐ πάντως εἶ Χριστιανός· οὐδὲ γὰρ τὸ εἰδέναι τί ἐστιν ὁ Χριστιανισμός, τοῦτό ἐστιν εἶναι Χριστιανόν· ἐπειδὴ οὐδὲ τὸ εἰδέναι τί ἐστιν Ἰουδαϊσμός ἐστι τὸ εἶναι Ἰουδαῖον· οὐδὲ τὸ εἰδέναι τί ἐστιν Ἑλληνισμός, τοῦτό ἐστι τὸ εἶναι Ἕλληνα. Ἀνόμ. Οἶδας τὸν Θεόν; Ὀρθ. Ναί. Ἀνόμ. Ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν οἶδεν; Ὀρθ. Οὔ. Ἀνόμ. Οὐκοῦν οὐκ οἶδας αὐτόν; Ὀρθ. Οἶδα αὐτόν, ὡς ἐνδέχεται ἀνθρώπου φύσει εἰδέναι. Ἀνόμ. Ἄλλως οὖν αὐτὸν ἴσασιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἄλλως αὐτὸς ἑαυτόν; Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Ἀνόμ. Πῶς; Ὀρθόδ. Ὅτι, ἐὰν μή τις τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ κτήσηται γνῶσιν, ἀδύνατον γνῶναι αὐτόν, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν οἶδε. Τὴν δὲ αὐτὴν τῷ Θεῷ κτήσασθαι γνῶσιν ἀδύνατον, μὴ τῆς αὐτῆς αὐτῷ ὄντα οὐσίας. Οὐκ ἐσμὲν δὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ οὐσίας. Οὐκ ἄρα τὴν αὐτὴν αὐτῷ ἔχομεν γνῶσιν. Ἀνόμ. Ἐὰν οὖν θέλῃ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι τινί, οὐ δύναται; Ὀρθ. Ἀποκαλύπτει μέν, ἀλλ' οὐχ οὕτως αὐτῷ ἀποκαλύπτει ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν οἶδεν· ἀλλ' ὡς δύναται γνῶναι ὁ καταξιούμενος. Διότι τῷ μὲν Ἰεζεκιὴλ ἀπὸ ὀσφύος καὶ ἄνω ἠλέκτρινος ἐγνώσθη· τῷ δὲ Δανιὴλ παλαιὸς ἡμερῶν· τῷ δὲ Ἡσαΐᾳ καλυπτόμενος ὑπὸ τῶν σεραφίμ.

2. Ἀνόμοιος. Σὺ οὖν πῶς αὐτὸν οἶδας, ὡς ἠλέκτρινον, ἢ ὡς

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 20, σ. 1116 κἑξ.

παλαιὸν τῶν ἡμερῶν; Ὀρθ. Παρ' αὐτῶν μαθὼν οἶδα, ὅτι ὑπὲρ πάντα ἐστὶ τὰ γνωρισθέντα αὐτοῖς. Εἰ μὴ γὰρ ἦν ὑπὲρ αὐτά, οὐκ ἂν διαφόρως ἐφαίνετο· καὶ διὰ τοῦτο ὁ Μονογενὴς λέγει· «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε.[1]» Ἀνόμ. Ἄλλο ἐστὶ τὸ ἑωρακέναι, καὶ ἄλλο τὸ ἐγνωκέναι; Ὀρθ. Ἐπὶ Θεοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλο καὶ ἄλλο· αὐτὸς γὰρ τὴν θεωρίαν ἐπὶ τῆς γνώσεως ἔλαβε, λέγων· «Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμί, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με; Φίλιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα μου.[2]» Ἀνόμ. Εἰ οἶδας, ὅτι ὑπὲρ τὰ φαινόμενά ἐστιν, οἶδας τί ἐστιν. Ὀρθ. Γελοῖον λέγεις· μὴ γάρ, ἐπειδὴ οἶδα, ὅτι ὑπὲρ τὰ φαινόμενα σώματά ἐστιν ἡ ψυχή, οἶδα καὶ τί ἐστι ψυχή; Ἀνόμ. Ἐγὼ οὕτως αὐτὸν οἶδα, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν οἶδεν. Ὀρθ. Τί οὖν ἐστιν ὁ Θεός; Ἀνόμ. Αὐτὸ τὸ ἀγέννητον. Ὀρθ. Τὸ εἰδέναι, ὅτι ἀγέννητός ἐστι, τοῦτό ἐστι τὸ εἰδέναι τὸν Θεόν. Ἀνόμ. Καὶ πάνυ. Ὀρθ. Ἴσασιν οὖν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες τοῦτο. Τὴν αὐτὴν ἄρα τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Ἕλλησιν ἔχεις γνῶσιν, τοῖς μὴ γινώσκουσιν αὐτόν. Ὅτι γὰρ ὁ μὴ γινώσκων τὸν Υἱὸν οὐ γινώσκει τὸν Πατέρα, τὰ Εὐαγγέλια εἰρήκασιν. Ἀνόμ. Οὐκ οἶδεν οὖν ὁ Θεὸς ἀγέννητον ἑαυτόν; Ὀρθ. Ἀλλ' οὐ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ ἡ οὐσία, ὃ κατειλήφαμεν. Ἀνόμ. Μίαν λέγεις θεότητα, καὶ τρεῖς ὑποστάσεις; Ὀρθ. Λέλυται μέν σου ἡ πρότερον γνῶσις. Ἀποκρινοῦμαι δέ σοι καὶ οὕτως· Ἄλλο ἐστὶν ὑπόστασις, καὶ ἄλλο θεότης· οὐχ ὡς ἄλλο πρᾶγμα καὶ ἄλλο, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι σημαινούσης τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τῆς θεότητος. Ἡ μὲν γὰρ ὑπόστασις «τὸ εἶναι» σημαίνει· ἡ δὲ θεότης «τὸ τί εἶναι». Ἀνόμ. Οἷον, ὡς τί; Ὀρθ. Ὡς Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ Τιμοθέου τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ μία ἀνθρωπότης. Ἀνόμ. Οὐκοῦν τρεῖς θεοί; Ὀρθ. Μὴ γένοιτο εἰπεῖν! Ἀνόμ. Εἰ οὕτως εἰσὶν αἱ ὑποστάσεις ὡς Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ Τιμοθέου, τρεῖς θεοί· τρεῖς γὰρ ἄνθρωποι, Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Τιμόθεος. Ὀρθ. Κατὰ τὰς θείας Γραφάς, οὐκέτι οὐδὲ αὐτοὶ τρεῖς ἄνθρωποι. «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔνι ἄρσεν, καὶ θῆλυ, οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, οὐκ ἔνι δοῦλος καὶ ἐλεύθερος· ἀλλ' οἱ πάντες ἐν Χριστῷ ἕν ἐσμεν.[3]» Ἀνόμ. Οὐκέτι οὖν εἰσι τρεῖς, Πέτρος, καὶ Παῦλος καὶ Τιμόθεος; Ὀρθ. Τρεῖς μέν εἰσιν, ἀλλ' οὐ τρεῖς ἄνθρωποι. Ἀνόμ. Πῶς; Ὀρθ. Ὅτι τρεῖς εἰσιν ἄνθρωποι, ὅταν ἀνομίαν ἔχωσι τὴν καρδίαν, ὡς Ἕλλην, καὶ Ἰουδαῖος, καὶ Χριστιανός, ὅταν δὲ τὸ αὐτὸ λέγωσι, καὶ μὴ ἔστιν ἐν αὐτοῖς σχίσματα, τρεῖς μέν εἰσιν ὑποστάσεις, εἷς δὲ ἐν Κυρίῳ, μίαν ψυχὴν ἔχοντες καὶ μίαν καρδίαν· καὶ τρεῖς μέν εἰσιν ἀριθμῷ, ἀλλ' οὐχ ἑτερότητι φύσεως ἢ καρδίας. Ἀνόμ. Ἐγὼ τοὺς τρεῖς τρεῖς λέγω. Ὀρθ. Ἐγὼ δὲ τρεῖς λέγω, ὅταν ᾖ ἐν αὐτοῖς σχίσμα· ἐὰν δὲ κατὰ τὰς ἁγίας Γραφὰς γένωνται κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ, ἕνα λέγω καινὸν ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ μένειν τὰς ὑποστάσεις. Ἀνόμ. Ἀλλὰ ταῦτα ἐπὶ ἀνθρώπων εἴρηται· ἐπὶ δὲ Θεοῦ ἄλλως.

1. Ἰω. 1, 18. 2. Ἰω. 14, 9. 3. Γαλ. 3, 28.

᾿Ορθ. Εἰ ἐπὶ τῶν διῃρημένων σωματικῶν, ὅταν μὴ ᾖ σχίσμα διανοίας, τὸ εἷς καὶ τὸ ἓν κεῖται ἐν τῇ γραφῇ, πολλῷ πλέον ἐπὶ τῶν ἀΰλων καὶ τῶν ἀσωμάτων. Ἢ τοίνυν δὸς ἐκεῖ σχίσματα, ἵνα εἴπωμεν τρεῖς θεούς, τοῦ μὲν τόδε θέλοντος, τοῦ δὲ τόδε· ἤ, εἰ οὐκ ἔτι σχίσμα, εἷς Θεὸς Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς εἷς ἄνθρωπος οἱ ἐν Χριστῷ κατηρτισμένοι, καθὼς γέγραπται.

3. ᾿Ανόμοιος. Οὐκ ἔστιν οὖν διαφορὰ Πατρός, καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος; ᾿Ορθ. ᾿Εν τῇ φύσει οὔ· ἐν τῷ θελήματι οὔ· ἐν τῷ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι, καὶ ἐκπέμπειν καὶ ἐκπορεύεσθαι, ναί· ᾿Ανόμ. Τί ἐστι γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι, καὶ ἐκπέμπειν καὶ ἐκπορεύεσθαι; ᾿Ορθ. Ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ γεννᾷ, τουτέστιν ἐγέννησεν· ὁ δὲ Υἱὸς γεννᾶται, τουτέστι γεγέννηται· καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἐκπέμπει τὸ Πνεῦμα τουτέστιν ἐξέπεμψε. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται, τουτέστιν ἐκπεπόρευται.[1] ᾿Ανόμ. ᾿Εκπορεύεται, εἶπε· μὴ γὰρ καὶ ἐκπεπόρευται; ᾿Ορθ. Καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, «Γεννᾷ με», εἴρηκε. «Πρὸ» γὰρ «πάντων βουνῶν γεννᾷ με[2]», εἶπεν. Ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ γεννᾷ με, ᾿Εγέννησε, νοεῖς, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ἐκπορεύεται, ἐκπεπόρευται, νόησον· ἔθος γάρ ἐστι γραφικὸν ·ὡς τό, «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα[3]», τουτέστιν, Ὁ ποιήσας· καὶ τό, «Ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς[4]», τουτέστι, θεμελειώσας. ᾿Ανόμ. Αὕτη ἐστὶν ἡ διαφορά; ᾿Ορθ. Αὕτη. ᾿Ανόμ. Τὴν δὲ φύσιν τὴν αὐτὴν λέγεις; ᾿Ορθ. Τὴν αὐτήν. ᾿Ανόμ. Καὶ πῶς δύναται ἡ αὐτὴ φύσις εἶναι, εἰ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾶται; ᾿Ορθ. Τίθης δὲ ὅμως, ὅτι ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾶται; ᾿Ανόμ. Ναί; ᾿Ορθ. Εἰ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾶται· ὁ γεννῶν ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως γεννᾷ, καὶ ὁ γεννώμενος ἐκ τῆς τοῦ γεννῶντος φύσεως γεννᾶται. ᾿Ανόμ. Μὴ γένοιτό μοι εἰπεῖν, ὅτι ἐκ τῆς φύσεως ἐγέννησεν ὁ Θεός! ᾿Ορθ. Οὐκοῦν οὐκ ἐγέννησεν. ᾿Ανόμ. ᾿Εγέννησε κτίσας; ᾿Ορθ. Πρῶτον αὐτὸν ἔκτισε, καὶ τότε ἐγέννησεν· ἢ πῶς; Φανερώτερόν μοι εἰπέ. Οὐ νοῶ γὰρ τί ἐστιν, ἐγέννησε κτίσας. ᾿Ανόμ. Τὸ γέννημα τοῦ Θεοῦ κτίσμα αὐτοῦ ἐστιν, ἐπειδὴ ἁπλοῦς ἐστι καὶ ἀσύνθετος· καὶ οὐκ ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει, ἀλλ' οἷς γεννᾷ, τούτοις καὶ κτίζει. ᾿Ορθ. Εἰ ἁπλοῦς ἐστι καὶ ἀσύνθετος, τί λέγεις, οἷς καὶ οἷς: Ἔνθα γὰρ τό, οἷς καὶ οἷς, ἐκεῖ πολλά. Εἰ δὲ ἀσύνθετος, οὐκ ἄρα πολλά.

4. ᾿Ανόμοιος. Οὐκ ἔστιν οὖν ἁπλοῦς ὁ Θεός: ᾿Ορθ. ᾿Εγὼ δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ἁπλοῦν λέγω. Καὶ γὰρ ἄγγελος ἁπλοῦς ἐστι, καὶ ψυχή, καὶ τὸ φῶς· οὐ γὰρ ἐκ μερῶν ἢ μελῶν σύγκειται. ᾿Ανόμ. Εἰ τοίνυν καὶ ὑπὲρ τὸ ἁπλοῦν ἐστιν, οἷς γεννᾷ καὶ κτίζει; ᾿Ορθ. Πάλιν λέγω μὴ λέγε, οἷς γεννᾷ καὶ κτίζει· τὸ γὰρ ἁπλοῦν οἷς καὶ οἷς οὐκ ἔχει· πολλῷ δὲ πλείω τὸ ὑπὲρ ἁπλοῦν οἷς καὶ οἷς οὐκ ἔχει. ᾿Ανόμ. Ὡσαύτως οὖν γεννᾷ ὁ Θεός, καὶ ὡσαύτως κτίζει: ᾿Ορθ. Οὔ. ᾿Ανόμ. Οὐκοῦν σύνθετος:

1. Πρβλ. ᾿Ιω. 15, 26. 2. Παρμ. 8, 25. 3. Ψαλμ. 103, 4. 4. Ψαλμ. 103, 5.

Ὀρθ. Μὴ γένοιτο! Εἰ ἄλλοις γεννᾷ καὶ ἄλλοις κτίζει, σύνθετός ἐστιν: Ὀρθ. Οὐ λέγω, ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει, ἀλλὰ ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτίζει. Ἀνόμ. Πῶς γεννᾷ, καὶ πῶς κτίζει; Ὀρθ. Ὑποστάσει γεννᾷ, καὶ ἐντολῇ κτίζει. Ἡ γὰρ ἐντολή, σύνδρομον ἔχουσα τὴν δύναμιν, παρίστησιν ὃ βούλεται ὁ ἐντειλάμενος· ὑποστάσει δὲ γεννῶν, οὐκ ἀνέχεται ἐντολήν, ἵνα μηδὲν μέσον ᾖ τοῦ γεννῶντος Πατρὸς καὶ τοῦ γεννωμένου Υἱοῦ. Ἀνόμ. Μὴ θέλων οὖν ἐγέννησεν; Ὀρθ. Ὁ γεννηθεὶς ζῶσα τοῦ γεννήσαντός ἐστιν εἰκών, καὶ ὑπερβαίνει τὴν θέλησιν ἡ εἰκὼν τῆς ὑποστάσεως. Πρῶτον γὰρ δεῖ νοεῖν τὴν εἰκόνα τῆς ὑποστάσεως, καὶ τότε τὸ θέλειν, ἢ μὴ θέλειν. Τῆς δὲ ὑποστάσεώς ἐστι γέννημα καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος ὁ Υἱός· πρὸ τοῦ θελήματος νόει τὴν τῆς ὑποστάσεως εἰκόνα. Ἀνόμ. Τί ἐστιν: Ὑπερβαίνει τὴν θέλησιν ἡ εἰκών: Ὀρθ. Ὅτι τὴν οὐσίαν, καὶ ἄνευ τοῦ τόδε θέλειν, νοῆσαι δύνῃ· ἄνευ δὲ εἰκόνος οὐ δύνῃ. Ἡ γὰρ θέλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται· ἡ δὲ εἰκὼν τῆς οὐσίας οὔτ' ἄρχεται, οὔτε παύεται. Καὶ ἄλλως· Θέλων ἐστὶν ἀθάνατος, ἢ μὴ θέλων; Ἀνόμ. Θέλων. Ὀρθ. Πρὸ τοῦ οὖν θελήσει, οὐκ ἄρα ἀθάνατος. Ἀνόμ. Ἀιδίως θέλει εἶναι ἀθάνατος; Ὀρθ. Καὶ ἀιδίως Πατήρ. Ὡς γὰρ οὐ δύνῃ εἰπεῖν, ὅτι μὴ θέλων ἐστὶν ἀθάνατος οὐδ' ὅτι μὴ θέλων Πατήρ· καὶ ὥσπερ οὐ προηγεῖται τῆς ἀθανασίας θέλημα, οὕτως οὐδὲ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ' ἀιδίως ἐστὶν Υἱὸς ἐκ Πατρὸς θέλοντος γεγεννημένος, εἰκὼν τῆς ὑποστάσεως ἀπαράλλακτος.

5. Ἀνόμοιος. Ποῦ γέγραπται, τῆς ὑποστάσεώς ἐστιν εἰκὼν ὁ Υἱός; Ὀρθ. Τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως[1] οὐδὲν ἄλλο νοῶ ἢ εἰκόνα εἶναι τῆς ὑποστάσεως. Ἀνόμ. Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὐ γέγραπται εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ; Ὀρθ. Ἀλλ' οὐχὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως. Ἄλλο δέ ἐστιν εἰκόνα Θεοῦ εἶναι, καὶ ἄλλο χαρακτῆρα ὑποστάσεως αὐτοῦ. Τὸ γὰρ ἔργον τοῦ ἐργασαμένου τεχνίτου ἔχει τὴν εἰκόνα τῆς τέχνης, οὐχὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως. Ἀνόμ. Τί λέγεις οὐκ οἶδα· σαφέστερον εἰπέ. Ὀρθ. Τοῦ τέκτονος τὸ βάθρον ἔχει τὴν εἰκόνα τῆς τέχνης· ἐὰν γὰρ ἴδω βάθρον, οἶδα, ὅτι ὑπὸ τέκτονος ἐγένετο· κἂν ἴδω πλοῖον, οἶδα, ὅτι ὑπὸ ναυπηγοῦ ἐστι τὸ ἔργον, τοῦ ἐργασαμένου εἰκὼν καὶ δόξα τῆς τέχνης· οὐ μὴν καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως. Οὐ γὰρ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐργασαμένου ἔχει τὸ βάθρον ἢ τὸ πλοῖον· ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἄνθρωπος τῇ ὑποστάσει, τὸ δὲ βάθρον ἢ τὸ πλοῖον οὔ. Οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος τοῦ θεμένου αὐτὸν Θεοῦ εἰκὼν καὶ δόξα ἐστί. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν ἅγιον Σολομῶνα. «Ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται καὶ δοξάζεται ἐκ τοῦ γεγονότος·[2]» οὐ μὴν χαρακτήρ ἐστι τῆς ὑποστάσεως τοῦ πεποιηκότος, ἀλλ' ἢ ἄρα τῆς ἐνεργείας. Ὁ δὲ Υἱὸς χαρακτὴρ ἐνυπόστατος. Λέγει γάρ· «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα μου·[3]» οὐδεὶς δέ, ἑωρακὼς ἄνθρωπον, εἶδε τὸν Πατέρα. Ἀνόμ. Ποῦ γέγραπται, ὅτι χαρακτήρ ἐστι τῆς ὑποστάσεως ὁ Υἱός;

1. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3. 2. Σοφ. Σολ. 13, 5. 3. Ἰω. 14, 9.

Ὀρθ. Παρὰ τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους. Ἀνόμ. Οὐκ ἐκκλησιάζεται; Ὀρθ. Ἀφ' οὗ κατηγγέλη τὸ Εὐαγγέλιον Χριστοῦ, Παύλου εἶναι πεπίστευται ἡ ἐπιστολή· καὶ μετ' αὐτῆς εἰσιν ἐπιστολαὶ ιδ' αἱ πᾶσαι τοῦ Παύλου. Ἀνόμ. Ἀνέγνως, ὅτι ἐν μὲν πάσαις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμφέρεται, ἐν δὲ ταύτῃ οὔ; Ὀρθ. Ὅτι Ἑβραίοις ἔγραφεν· ἦσαν δὲ κατηχηθέντες περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἀποστασίαν διδάσκει· καὶ ἵνα μή, σειριάσαντες αὐτοῦ τὸ ὄνομα, κλείσωσι τὴν ἀκοήν· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν πατέρων ἤρξατο, λέγων· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ.[1]» Ὅτι δὲ αὐτοῦ ἐστιν ἡ ἐπιστολή, φανερόν ἐστι καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς. Μέμνηται γὰρ καὶ Τιμοθέου, λέγων· «Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ, ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς.[2]»

6. Ἀνόμοιος. Κἂν δῶμεν, ὅτι Παύλου ἐστὶν ἡ Ἐπιστολή, ἀλλὰ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως ἐν τῇ ὑποστάσει ἔχει τὸ εἶναι, οὐκ ἐν ἰδίᾳ ζωῇ; Ὀρθ. Ἀλλ' οὐ μόνον εἴρηται χαρακτὴρ ὑποστάσεως, ἀλλὰ καὶ Υἱός, ἵνα τὸ ἐνυπόστατον νοήσωμεν. Ἀπαύγασμα γὰρ εἴρηται, διὰ τὸ συναϊδίως ἐξ αὐτοῦ εἶναι· χαρακτὴρ διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ὑποστάσεως· Υἱὸς διὰ τὸ ἐνυπόστατον. Ἀνόμ. Καὶ ἡμεῖς λέγομεν πάντα εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὀρθ. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἔστιν ἐκ τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ δημιουργικῶς· ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τῆς ὑποστάσεως γεννητικῶς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορευτικῶς. Ἀνόμ. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς ὑποστάσεως λέγεις; Ὀρθ. Ἐπεὶ πόθεν; Ἀνόμ. Ποῦ γέγραπται, ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐντολῆς, τὰ δὲ ἐκ τῆς ὑποστάσεως; Ὀρθ. Ὁ Δαυὶδ λέγει περὶ τῶν ἐκ τῆς ἐντολῆς· «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις, αἰνεῖτε αὐτόν, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτόν, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτόν, ἥλιος καὶ σελήνη, αἰνεῖτε αὐτόν, πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς. Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.[3]» Περὶ δὲ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ γέγραπται· «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε·[4]» καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·[5]» καὶ ἐν ἄλλοις· «Πνεῦμα γὰρ παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται·» καὶ ἐν ἄλλοις· «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν.[6]» Ἀνόμ. Ἐκ γαστρὸς εἶπε καὶ στόματος, οὐκ ἐξ ὑποστάσεως. Ὀρθ. Ἐπὶ Θεοῦ ὅταν λέγωνται μέλη ἢ μέρη, ἀνθρωποπαθῶς μὲν λέγονται, θεοπρεπῶς δὲ νοοῦνται· εἰ δὲ μή, ποίαν γαστέρα σωματικὴν ἐπὶ Θεοῦ ἔχομεν νοῆσαι; Ἐγώ, γαστέρα ἀκούων, τὸ γεννητικὸν τῆς φύσεως νοῶ, καὶ στόμα τὸ διδακτικόν· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων ἔστιν ὅτε κέχρηται ἡ Γραφὴ ταύτῃ τῇ συνηθείᾳ, ὡς ὅταν λέγῃ· «Ἀπὸ

---

1. Ἑβρ. 1, 1-2. 2. Ἑβρ. 13, 23. 3. Ψαλμ. 148, 1-5. 4. Ψαλμ. 109, 3. 5. Ἰωὴλ 3, 1. 6. Ψαλμ. 32, 6.

τοῦ φόβου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς.[1]» Καὶ ἐνταῦθα γὰρ οὐ γαστέρα ἡμῶν λέγει τὴν σωματικήν, ἀλλὰ τὴν τῆς φύσεως γεννητικὴν δύναμιν.

7. Ἀνόμοιος. Ποῦ γέγραπται ἐπὶ Θεοῦ φύσις; Ὀρθ. Παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· «Ἀλλὰ τότε μέν, οὐκ εἰδότες Θεόν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς· νῦν δέ, γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ[2]», φύσει δηλονότι. Καὶ ἐν ταῖς καθολικαῖς Ἐπιστολαῖς γέγραπται· «Δι' ὧν τὰ μέγιστα ἡμῖν καὶ τίμια ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως.[3]» Γινόμεθα δὲ θείας κοινωνοὶ φύσεως τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀνόμ. Οὐκοῦν καὶ τὸ Πνεῦμα θείας ἐστὶ φύσεως; Ὀρθ. Εἰ ἡμεῖς τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θείας ἐσμὲν φύσεως, οὐχὶ τὸ Πνεῦμα τὸ παρεχόμενον ἡμῖν τὴν κοινωνίαν; Ἀνόμ. Καὶ τὸ Πνεῦμα οὖν λέγεις θείας εἶναι φύσεως; Ὀρθ. Οὐχ ἁπλῶς θείας εἶναι φύσεως, ἀλλὰ τῆς οὐσίας. Αὐτὸς γὰρ εἶπεν ὁ Πατήρ· «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·[4]» ὁ δὲ Υἱός· «Οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρός μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.[5]» Καὶ ὁ Ἰὼβ θεῖον εἶπε τὸ Πνεῦμα, οὕτω λέγων· «Ζῇ Κύριος, ὃς οὕτω με κέκρικε, καὶ ὁ Παντοκράτωρ ὁ πικράνας μου τὴν ψυχήν· εἰ μὴν ἔτι τῆς πνοῆς μοι ἐνούσης, πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιόν μοι ἐν ῥισί, μὴ λαλήσει τὸ στόμα μου ἄδικα.[6]» Ὁρᾷς, πῶς τῆς ἁγίας Τριάδος μέμνηται· «Ζῇ Κύριος», λέγων τὸν Υἱόν· καί, «Ὁ Παντοκράτωρ ὁ πικράνας μου τὴν ψυχήν», τὸν Πατέρα· «Πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιόν μοι ἐν ῥισί», τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Χριστοῦ γάρ ἐστιν εὐωδία τὸ Πνεῦμα· καὶ ὥσπερ ἐκ τῆς εὐωδίας διὰ τῶν ῥινῶν τὸ μύρον γινώσκεται, οὕτως καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος Χριστός. «Οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.[7]» Καὶ οἱ ἀπόστολοι Χριστοῦ εὐωδία ἦσαν, καὶ εἰσίν· ἐπειδὴ καὶ ναοὶ τοῦ Πνεύματός εἰσι. Λέγει γὰρ Παῦλος· «Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν. Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν.[8]»

8. Ἀνόμοιος. Εἰ ἄλλως κτίζει ὁ Θεός, καὶ ἄλλως γεννᾷ, σύνθετός ἐστιν; Ὀρθ. Σύνθετος μὲν οὐκ ἔστι· μὴ γὰρ γένοιτό μοι εἰπεῖν! ὑποστάσει δὲ γεννᾷ, καὶ ἐντολῇ κτίζει. Εἰ δὲ ὡς κτίζει, οὕτως καὶ γεννᾷ, τὸ κτίσμα αὐτοῦ γέννημα αὐτοῦ ἐστιν. Ἀνόμ. Καὶ πάνυ. Ὀρθ. Ἔκτισε δὲ τὸν κύνα· τόλμησον εἰπεῖν τὸν κύνα ἐκ γαστρὸς γεγεννῆσθαι, καὶ ἄλλο τι τῶν κτισμάτων. Ἐγὼ γὰρ λέγω, ὅτι καὶ τὸν κύνα καὶ πάντα τὰ ἄλογα μετὰ καὶ πάσης τῆς ἄλλης κτίσεως ἔκτισεν ὁ Θεός· Εἰπὲ καὶ αὐτός, ὅτι καὶ ἐκ γαστρὸς αὐτὰ ἐγέννησεν, εἴπερ ὡσαύτως κτίζει καὶ γεννᾷ. Ἀνόμ. Ἄλλως οὖν κτίζει, καὶ ἄλλως

---

1. Ἡσ. 26, 17-18. 2. Γαλ. 4, 8-9. 3. Β' Πέτρ. 1, 4. 4. Ἰωὴλ 3, 1. 5. Ματθ. 10, 20. 6. Ἰὼβ 27, 2-4. 7. Α' Κορ. 12, 3. 8. Α' Κορ. 6, 19-20.

γεννᾷ; Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Ἀνόμ. Οὐκ ἔστιν ἀσύνθετος; Ὀρθ. Οὐκ εἶπον, οὐκ ἔστιν ἀσύνθετος, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸ ἀσύνθετόν ἐστιν· ἄλλως δὲ γεννᾷ καὶ ἄλλως κτίζει. Ἀνόμ. Πῶς οἷόν τε; Ὀρθ. Ὁ νοῦς ὁ ἐν ἡμῖν, ὁ κατ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ γεγονώς, οὐκ ἔστιν ἀσύνθετος; καὶ ἄλλως γεννᾷ λόγον, καὶ ἄλλως κτίζει, ἃ κτίζει. Ἀνόμ. Πῶς ἄλλως γεννᾷ καὶ ἄλλως κτίζει; καίτοιγε ὁ νοῦς οἷς κτίζει, καὶ γεννᾷ. Ὀρθ. Ψεῦδος· γεννᾷ γὰρ ἐξ αὐτοῦ λόγον, κτίζει δὲ ἐξ ὕλης οἰκίαν, πλοῖον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἀνόμ. Οὐκοῦν καὶ Θεὸς ἐξ ὕλης κτίζει; Ὀρθ. Τὰ μὲν ἐξ ὕλης, τὰ δέ, μὴ ὄντα, ὑπεστήσατο. Ἀνόμ. Πῶς; Ὀρθ. Τὴν ὕλην καὶ τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐξ οὐδενὸς ὑπεστήσατο. Ἀλλ' ἡ βούλησις, σύνδρομον ἔχουσα τὴν δύναμιν, ὑπεστήσατο ὅσα ἠθέλησε· τὰ δὲ θνητὰ ζῷα ἐκ τῆς ὕλης ἐποίησεν. Ἀνόμ. Τοῦτο δέχομαι. Ὀρθ. Τὸν δὲ Υἱὸν οὐχ ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθετον λέγεις; Ἀνόμ. Ναί. Ὀρθ. Οὐκοῦν καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ κτίσμα γέννημα λέγεις; Ἀνόμ. Οὔ. Ὀρθ. Εἰ διὰ τοῦτο τὸ κτίσμα τοῦ Πατρός, γέννημα λέγεις, ἐπειδὴ ἁπλοῦς ἐστι, καὶ τὸ γέννημα κτίσμα· ἔστι δὲ καὶ ὁ Υἱὸς ἁπλοῦς, καὶ αὐτοῦ τὸ κτίσμα ἐστὶ γέννημα· καὶ εὑρεθήσεται τοῦ μὲν Υἱοῦ πατὴρ ὁ Πατήρ, τῆς δὲ κτίσεως πάππος. Ἀνόμ. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Πατρὸς τὸ γέννημά ἐστι κτίσμα, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ κτίσμα ἐστὶ κτίσμα. Ὀρθ. Ἐπειδὴ ἁπλοῦς ἐστιν ὁ Θεός, τὸ κτίσμα αὐτοῦ γέννημα αὐτοῦ ἐστι, καὶ τὸ γέννημα κτίσμα· ἢ πῶς; Ἀνόμ. Πάνυ. Ὀρθ. Καὶ τοῦ Υἱοῦ ἄρα τὸ κτίσμα γέννημα ἀσυνθέτου ὄντος· ἢ οὐκ ἄρα διὰ τὸ ἀσύνθετον τοῦ Πατρὸς τὸ γέννημα κτίσμα, ἢ τὸ κτίσμα γέννημα, κἂν ᾖ ἀσύνθετος. Γέννημα δὲ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός· οὐκ ἄρα κτίσμα. Ἀνόμ. Ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ αἴτιός ἐστι, τῆς δὲ κτίσεως ὁ Υἱός. Ὀρθ. Τῆς δὲ κτίσεως οὐκ ἔστι αἴτιος καὶ ὁ Πατήρ; Ἀνόμ. Ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὀρθ. Τίθης δὲ ὅλως, ὅτι αἴτιός ἐστι καὶ τῆς κτίσεως; Ἀνόμ. Ναί. Πάντα γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὀρθ. Εἰσὶν οὖν αὐτοῦ καὶ τὰ γεννήματα πάντα, κύνες, κόρακες, γῦπες, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις λογική τε καὶ ἄλογος. Ἀνόμ. Εἶπον, ὅτι διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτίσθησαν· μόνος δὲ ὁ Υἱὸς ἄνευ μεσίτου γεγέννηται, τουτέστιν ἔκτισται.

9. Ὀρθ. Ἐπειδὴ μόνος ἐκ μόνου, διὰ τοῦτο καὶ γέννημα λέγεις αὐτὸν καὶ κτίσμα; ἢ πῶς; Ἀνόμ. Ναί. Ὀρθ. Τὰ δὲ ἄλλα πάντα, ἐπειδὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγένοντο, κτίσματά εἰσιν, οὐκ ἔτι δὲ καὶ γεννήματα; Ἀνόμ. Οὕτως. Ὀρθ. Ἡ μεσιτεία τοίνυν τοῦ Υἱοῦ ἠλάττωσε τὴν τοῦ Πατρὸς ἐνέργειαν. Ἀνόμ. Διὰ τί; Ὀρθ. Ὅτι, μόνος μόνον γεννῶν, ὡσαύτως καὶ γεννᾷ καὶ κτίζει. Μεσιτεύοντος δὲ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἔτι τὸ κτίσμα αὐτοῦ γέννημα αὐτοῦ ἐστι· καί, ὡς φαίνεται, ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν, καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως, ἐγεννήθη ὁ Υἱός. Ἀνόμ. Διὰ τί; Ὀρθ. Ἔμελλε γὰρ ἅπαντα τὰ κτίσματα γεννήματα αὐτοῦ εἶναι, εἰ μὴ ἐγεννήθη ὁ Υἱός. Ἀνόμ. Οὐ διὰ τοῦ Υἱοῦ οὖν ἐκτίσθημεν; Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτίσθημεν, ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, καὶ οὐκ ἔκτισται. Ἀνόμ.

Αὐτὸς λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ.[1]» Ὀρθ. Καὶ αὐτὸς λέγει· «Ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.[2]» Ἀνόμ. Τί ὅμοιον, «ἔκτισέ με», καί, «ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας;» Ὀρθ. Ὥσπερ τὸ μέλλον γίνεσθαι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὡς ἤδη γεγονὸς ἔλεγεν· οὕτως τὸ μέλλον ἐπὶ τῆς σαρκώσεως, ὡς ἤδη γεγονὸς ἔλεγεν. Ἀμέλει γοῦν οὐκ εἶπε· Κύριος ἔκτισέ με πρὸ ἀρχῆς ὁδοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπολλυμένη ἦν ἡ ὁδὸς τῶν ἄλλων, ἔμελλε δὲ ἡμῖν γίνεσθαι ὁδὸς πρόσφατος καὶ ζῶσα, διὰ τοῦτο λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.» Ἀνόμ. «Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με», λέγει, «πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι.[3]» Ὀρθ. Εἰπὲ καὶ σύ· «Τεσσαράκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις[4]», καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελιώθης; ἵν' ἀκούσῃς· «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω σοι, πρὸ τοῦ τοὺς αἰῶνας γενέσθαι, ἐγώ εἰμι.[5]» Ἀνόμ. Καὶ ἦν αὐτοῦ ἡ σάρκωσις πρὸ τοῦ τοὺς αἰῶνας γενέσθαι; Ὀρθ. Τῇ προγνώσει καὶ αὐτὸ τὸ πάθος· ὥστε λέγειν αὐτόν· «Ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας[6], καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος.[7]» Ἀνόμ. Ἀλλ' οὐ πρὸ τοῦ αἰῶνος τοῦτο ἐλέχθη, ἀλλ' ἀπό τῶν χρόνων Δαυίδ. Ὀρθ. Καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ υἱοῦ Δαυίδ, τουτέστι Σολομῶντος, τό, «Κύριος ἔκτισέ με», εἴρηται. Ἀνόμ. Ἀλλά, «Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με», εἴρηται. Ὀρθ. «Πρὸ» γὰρ «τοῦ αἰῶνος τὸ μυστήριον τοῦτο ἀποκεκρυμμένον ἦν·» ὡς ὁ Παῦλος λέγει, «ὃ νῦν ἐφανερώθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων.» Καὶ ὅτι αὐτός ἐστι τὸ πρὸ τῶν αἰώνων θεμελιωθέν, ἄκουε αὐτοῦ καὶ ἐν ἄλλοις λέγοντος· «Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστι Χριστὸς Ἰησοῦς[8]», τὸν λέγοντα· «Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με.» «Χριστὸς δὲ Ἰησοῦς ἔκτοτε Θεὸς Λόγος κέκληται, ἐξ οὗ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐλέχθη παρὰ τοῦ ἀγγέλου· «Καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν.[9]» Τὸ ἄρα, «Κύριος ἔκτισέ με», καί, «Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με», περὶ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ εἴρηται, τοῦ ἀληθῶς πρὸ τῶν αἰώνων ἀποκεκρυμμένου μυστηρίου.

10. Ἀνόμ. Καὶ πῶς δύναται γεννῆσαι ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ μὴ παθεῖν; Ὀρθ. Τό, πῶς δύναται, μὴ ἐξέταζε· τὸ δέ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως, δέδεικται. Ἀνόμ. Πῶς δέδεικται; Ὀρθ. Ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα, δέδεικται. Τὸ δὲ μὴν ὂν κτίσμα, ἢ ἀγέννητόν ἐστιν, ἢ γεννητόν, ἢ ἐκπορευτὸν ὡς ἐξ αἰτίου. Ἀγέννητος δὲ οὐκ ἔστιν, Υἱὸς ὢν γεννητός· ἄρα οὖν ἐκ τῆς ὑποστάσεώς ἐστιν. Ἀνομ. Καὶ πῶς δύναται εἶναι ἐκ τῆς ὑποστάσεως; Ὀρθ. Εἰ μὴ ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἢ κτίσμα ἐστίν, ἢ ἀγέννητος· ἀγέννητος δὲ οὐκ ἔστιν, Υἱὸς ὤν· κτίσμα οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ἐνετείλατο, καὶ ἐγένετο· ἀλλὰ ἐκ γαστρὸς αὐτὸν

---

1. Παρμ. 8, 22. **2.** Ψαλμ. 21, 17-19. Πρβλ. καὶ Ματθ. 27, 35. **3.** Παρμ. 8, 24. **4.** Ἰω. 8, 57. **5.** Ἰω. 8, 58. **6.** Ψαλμ. 21, 17. **7.** Ψαλμ. 68, 22. **8.** Α' Κορ. 3, 11. **9.** Λουκ. 1, 31.

ἐγέννησεν· ἐκ τῆς ὑποστάσεως ἄρα, καὶ οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστί, καθάπερ τὰ κατ' ἐντολὴν ὑπάρξαντα. 'Ανόμ. Πάλιν οὖν σύνθετον νομίζεις τὸν Θεόν, γαστέρα λέγων. 'Ορθ. Μὴ γένοιτο σύνθετον εἰπεῖν τὸν Θεόν! ἀλλά, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον, τὴν γαστέρα, ἣν εἶπεν ἡ Γραφή, τοῦ Θεοῦ, ἐγὼ τὸ γεννητικὸν τῆς ὑποστάσεως νοῶ. Καὶ γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν κέχρηται, ὡς προαποδέδεικται, ἡ Γραφὴ τῇ συνηθείᾳ ταύτῃ, λέγουσα· «'Από τοῦ φόβου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν Πνεῦμα σωτηρίας.[1]» 'Εν γαστρὶ λέγων, οὐχὶ τὴν σωματικήν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ὑποστάσει. 'Ανόμ. Παρ' ὀλίγον με πείθεις ὁμοουσιαστὴν γενέσθαι. 'Ορθ. Δώσοι σοὶ ὁ Θεὸς Χριστιανὸν γενέσθαι· ὅταν γὰρ ὁμολογήσῃς ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, τότε Χριστιανὸς ἐγένου.

11. 'Ανόμ. 'Ομοούσιον τί ἐστι; θέλω γὰρ καὶ τοῦτο μαθεῖν. Μὴ ὁ αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς καὶ Πατήρ; 'Ορθ. Μὴ γένοιτο εἰπεῖν! 'Ανόμ. Τί οὖν ἐστιν; ἀληθῶς γὰρ θέλω μαθεῖν. 'Ορθ. 'Ομοούσιόν ἐστιν, ὃ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆς οὐσίας· οἷον ἄνθρωπος ἀνθρώπου οὐδὲν διαφέρει, καθὸ ἄνθρωπός ἐστίν· ἄγγελος ἀγγέλου οὐδὲν διαφέρει, ᾗ ἄγγελός ἐστιν· οὕτω καὶ Θεὸς Θεοῦ οὐδὲν διαφέρει, ᾗ Θεός ἐστιν. 'Ανόμ. Οὐδὲν οὖν διαφέρει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ; 'Ορθ. 'Εν τῷ Θεὸν καὶ Πατέρα εἶναι, οὔ· ἐν τῷ Πατέρα καὶ Υἱὸν εἶναι, ναί· ὅτι ὁ μὲν ἐγέννησεν, ὁ δὲ γεννᾶται· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ὁμοούσιον. 'Ανόμ. 'Εν οὐδενὶ οὖν ἄλλῳ διαφέρει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ; Καίτοι γέγραπται· «Τί με λέγεις ἀγαθὸν εἶναι; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός.» 'Ορθ. Οὐκ ἔστιν οὖν ἀγαθὸς ὁ Υἱός; 'Ανόμ. Αὐτὸς εἶπε· «Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός.[2]» 'Ορθ. 'Ορᾷς, ὅτι καλῶς εἶπον, ὅταν ὁμολογήσῃς ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, τότε Χριστιανὸς γίνῃ; 'Ανόμ. 'Εγὼ πιστεύω, ὅτι Χριστιανός εἰμι. 'Ορθ. Χριστιανὸς εἰ ἦς, οὐκ ἔλεγες, ὅτι ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν ὁ Υἱός. 'Ανόμ. Οὐκ εἶπον, ὅτι ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς εἶπεν· «Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός.» 'Ορθ. Καὶ διαφέρειν λέγεις τὸν Πατέρα ἐν τῇ ἀγαθότητι, τοῦ Υἱοῦ; 'Ανόμ. Αὐτὸς εἶπε· «Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός.» 'Ορθ. Οὐκ εἶπε· Μή με λέγε ἀγαθόν, ἀλλά, «Τί με λέγεις ἀγαθόν;» 'Ονόμ. Καὶ τίς ἡ διαφορὰ τοῦ, Μή με λέγε ἀγαθόν, καὶ τοῦ, Τί με λέγεις ἀγαθόν; 'Ορθ. Πολλή. 'Ανόμ. Ποία; 'Ορθ. Τὸ Μή με λέγε ἀγαθόν, ἄρνησίς ἐστιν ἀγαθότητος· τὸ δέ, «Τί με λέγεις ἀγαθόν; ἀντὶ τοῦ, ῞Ινα τί με λέγεις ἀγαθόν, μὴ ὁμολογῶν με Θεόν; ὡς τό, «Τί δέ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε, ἃ λέγω;[3]» 'Επειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ αὐτῷ προσῆλθεν, ἁπλῶς διδάσκαλον ὀνομάζων, διὰ τοῦτο λέγει· «Τί με λέγεις ἀγαθόν», μὴ πιστεύων, ὅτι Θεός εἰμι;» Οὐδεὶς γὰρ ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός.» 'Ανόμ. Καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἀγαθός ἐστιν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀγαθός,

1. 'Ησ. 26, 18. 2. Μάρκ. 10, 18. 3. Λουκ. 6, 46.

ὡς ὁ Πατήρ. Ὀρθ. Καίτοι οὐκ εἴρηται, Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Πατήρ· ἀλλ' «Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. Πῶς δὲ καὶ διαφέρειν λέγεις τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πατρὸς τῆς ἀγαθότητος τοῦ Υἱοῦ; Ἆρα μὴ μεμίχθαι πονηρίαν τῇ ἀγαθότητι τοῦ Υἱοῦ νομίζεις, καὶ διὰ τοῦτο διαφέρειν τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητα; Ἀνόμ. Μὴ γένοιτο! οὐ λέγω μεμίχθαι πονηρίαν τῇ τοῦ Υἱοῦ ἀγαθότητι, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητα διαφέρειν τῆς τοῦ Υἱοῦ. Ὀρθ. Ἀλλὰ ἀγαθότης ἀγαθότητος οὐδὲν διαφέρει, ᾗ ἀγαθότης ἐστίν.

12. Ἀνόμ. Οὐ διαφέρει ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης τῆς ἐν ἡμῖν ἀγαθότητος; Ὀρθ. Ἔστι γὰρ ἐν ἡμῖν ἀγαθότης ἄλλη τις παρ' αὐτὸν τὸν Θεόν. Ἀνόμ. Οἱ Ἰουδαῖοι οὖν καὶ Ἕλληνες τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσιν; Ὀρθ. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἁπλῶς λεγόμενος Χριστιανὸς ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἔχει ὁ ὑποπιάσας τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγήσας, ὥστε δύνασθαι λέγειν· «Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ.[1]» Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἀκούει παρὰ τοῦ Χριστοῦ· «Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προφέρει τὰ ἀγαθά.[2]» Ἀνόμ. Εἰ ἔστιν ἀγαθὸς ἄνθρωπος ὁ προφέρων ἐκ τῆς καρδίας τὰ ἀγαθά, πῶς οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός; Ὀρθ. Ὅτι ὁ Θεὸς οὐ κατὰ μετοχὴν ἀγαθότητός ἐστιν ἀγαθός, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἀγαθότης· ὁ δὲ ἄνθρωπος μετοχῇ ἀγαθότητός ἐστιν ἀγαθός. Ἀνόμ. Καὶ οἱ ἄγγελοι οὐκ εἰσὶν ἀγαθοὶ τῇ φύσει; Ὀρθ. Τῇ φύσει, οὔ· μετοχῇ, ναί. Τὸ γὰρ ὂν τῇ φύσει ἀγαθόν, ὅ ἐστι τῇ φύσει, οὐ τρέπεται. Ἀνόμ. Οἷον τί; Ὀρθ. Ἄνθρωπος τῇ φύσει οὐ τρέπεται· οὐ γὰρ γίνεται ἄλλο τι τῇ φύσει· τῇ δὲ προαιρέσει τρέπεται· τὸν γὰρ αὐτὸν ὄψει ποτὲ πονηρόν, ποτὲ ἀγαθόν· ὡς Παῦλον, ποτὲ μὲν διώκτην, ποτὲ δὲ εὐαγγελιστήν· καὶ τὸν αὐτὸν ποτὲ μαθητήν, ποτὲ προδότην ὡς τὸν Ἰούδαν· καὶ ἀγγέλους, ποτὲ μὲν πονηρούς, ποτὲ δὲ ἀγαθούς. Ἀνόμ. Καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι ποτὲ πονηροί, καὶ ποτὲ ἀγαθοί; Ὀρθ. Ἡ Γραφὴ εἶπεν· «Εἰ γὰρ ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο.[3]» Εἰ δὲ ἥμαρτον, δῆλον, ὅτι ἐξέπεσον τῆς ἀγαθότητος. Καὶ καθόλου πᾶσα ἡ ἀξία τοῦ Θεοῦ κτίσις μετοχῇ ἀγαθότητος λέγεται καὶ ἔστιν ἀγαθή· ὁ δὲ Θεός, φύσει ὢν ἀγαθός, αὐτός ἐστιν ἀγαθότης· διὸ καὶ οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. Ἀνόμ. Καὶ ὁ Υἱὸς οὖν οὕτως ἐστὶν ἀγαθός, ὡς ὁ Πατήρ; Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Ἀνόμ. Καὶ πῶς δύναται λέγεσθαι «Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός», Υἱὸς καὶ Πατὴρ εἰ Θεός; Ὀρθ. Εἷς Θεὸς Υἱὸς καὶ Πατήρ, οὐ τῇ ὑποστάσει, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ λόγῳ τῆς οὐσίας· ὡς πάντες ἄνθρωποι ἐν Χριστῷ εἷς, οὐ τῇ ὑποστάσει, ἀλλὰ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας καὶ ταῖς συμφωνίαις. Ἀνόμ. Ἄλλο γάρ ἐστιν οὐσία, καὶ ἄλλο ὑπόστασις; Ὀρθ. Ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐχ ὡς πρᾶγμα. Ἀνόμ. Οὐκοῦν σύνθεσις. Ὀρθ. Ἄλλο καὶ ἄλλο, εἶπον· οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι σημαινούσης τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τι τῆς οὐσίας·

1. Β' Κορ. 13, 3. 2. Ματθ. 12, 35. 3. Β' Πέτρ. 2, 4.

ὡς ὁ κόκκος τι σίτου λέγεται, καὶ ἔστι σπέρμα καὶ καρπὸς οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο· ἄλλο δέ τι σημαίνει τὸ σπέρμα, καὶ ἄλλο τι καρπός· ὅτι τὸ μὲν σπέρμα τοῦ μέλλοντος γεωργίου ἐστὶ σπέρμα· ὁ δὲ καρπὸς τοῦ παρελθόντος γεωργίου ἐστὶ καρπός.

13. 'Ανόμ. Τί σημαίνει ἡ οὐσία, καὶ τί ἡ ὑπόστασις; 'Ορθ. Ἡ οὐσία τὴν κοινότητα σημαίνει· καὶ εἴ τί ἐστιν ἴδιον τῆς οὐσίας, τοῦτο κοινόν ἐστι τῶν ὑποστάσεων τῶν ὑπὸ τὴν οὐσίαν· ἡ δὲ ὑπόστασις ἰδιότητα ἔχει, ἥτις οὐκ ἔστι κοινὴ τῶν τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποστάσεων, μετὰ τοῦ καὶ ἀριθμὸν ἐπιδέχεσθαι. 'Ανόμ. Ἡ γὰρ οὐσία οὐκ ἔχει ἰδιότητα; 'Ορθ. Οὔτε ἰδιότητα ἔχει, μὴ οὖσαν κοινὴν τῶν τῆς οὐσίας ὑποστάσεων· οὔτε ἀριθμὸν πληθυντικὸν ἐπιδέχεται, μία οὖσα. Τὸ δὲ ἀριθμὸν πληθυντικὸν ἐπιδεχόμενον πάντως ἰδιότητα ἔχει· καὶ τὸ ἔχον ἰδιότητα ἀριθμὸν ἐπιδέχεται. Αὐτὴ γὰρ ἡ ἰδιότης τὸν ἀριθμὸν εἰσάγει. 'Ανόμ. Οὐ νοῶ, ὃ λέγεις· εἰπὲ σαφέστερον. 'Ορθ. Λέγεις εἶναι τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν ἀθάνατον, καὶ ἄφθαρτον, καὶ ἀόρατον, καὶ δημιουργόν, καὶ Θεόν; 'Ανόμ. Ναί. 'Ορθ. Καὶ τὸν Υἱὸν λέγεις ὁμοίως ἀθάνατον, καὶ ἄφθαρτον, καὶ ἀόρατον, καὶ δημιουργόν, καὶ Θεόν; 'Ανόμ. Ναί. 'Ορθ. Ὥσπερ οὖν λέγεις τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν ἀθάνατον, ἄφθαρτον, ἀόρατον, δημιουργόν, οὕτω καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεις τὴν αὐτὴν οὐσίαν; 'Ανόμ. Ναί. 'Ορθ. Τὸν Υἱὸν οὐ λέγεις Πατέρα; 'Ανόμ. Οὔ. 'Ορθ. Οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας ἐστὶν ἴδιον τὸ Πατήρ, ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. 'Ανόμ. Πῶς; 'Ορθ. Ὅτι τὰ μὲν τῆς οὐσίας ἴδια, ὁμοίως εἰσὶ κοινὰ τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· τὸ δὲ Πατὴρ οὐ κοινόν· οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας ἴδιον τὸ Πατήρ, ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. Εἰ δὲ ἄλλο τῆς ὑποστάσεως τὸ ἴδιον, καὶ ἄλλα τῆς οὐσίας ἰδιώματα, οὐ ταυτόν ἐστι σημαινόμενον οὐσία καὶ ὑπόστασις. 'Ανόμ. Οὐκ ἔστιν ἴδιον τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον; 'Ορθ. Οὐκ ἔστιν. 'Ανόμ. Ἔστιν οὖν τῶν ὄντων ἄλλο τι ἀγέννητον; 'Ορθ. Ναί. 'Ανόμ. Τί; 'Ορθ. Γεννητόν ἐστι τὸ πατέρα ἔχον, καὶ ἀγέννητον τὸ μὴ πατέρα ἔχον; 'Ανόμ. Ναί. 'Ορθ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατέρα ἔχει; 'Ανόμ. Οὔ. 'Ορθ. Οὐκοῦν καὶ αὐτὸ ἀγέννητον· οὐκ ἄρα ἴδιον τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον. 'Ανόμ. 'Αλλ' ὁ Πατὴρ καὶ ἀγέννητός ἐστι καὶ ἀγένητος. 'Ορθ. Οὐδὲ τὸ ἀγένητον ἴδιόν ἐστι τοῦ Πατρός, ἀλλὰ κοινόν ἐστι Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος 'Ανόμ. Πῶς; 'Ορθ. 'Αγένητόν ἐστι τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχον· ἢ πῶς; 'Ανόμ. Ναί. 'Ορθ. Τὸ δὲ γενεσιουργὸν ἔχον γενητόν ἐστιν. Οὔτε δὲ Υἱὸς γενεσιουργὸν ἔχει, οὔτε Πνεῦμα (δέδεικται γὰρ ἐκ γαστρὸς ὁ Υἱός, καὶ ἐκ στόματος τὸ Πνεῦμα). Οὐκ ἄρα ἴδιον τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγένητον.

14. 'Ανόμ. Τί οὖν ἄλλο ἴδιόν ἐστι τοῦ Πατρὸς εἰ μήτε τὸ ἀγέννητον ἴδιον αὐτοῦ ἐστι, μήτε τὸ ἀγένητον; 'Ορθ. Τοῦ Πατρὸς ἴδιον τό, Πατήρ· τοῦ Υἱοῦ ἴδιον τό, Υἱός· τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὸ Πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον εἶναι. 'Ανόμ. Ὁ γὰρ Πατὴρ οὐκ ἔστι πνεῦμα ἅγιον; 'Ορθ. Καὶ ὁ Πατὴρ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν, ἀλλ' οὐ Πνεῦμα

Θεοῦ. Τῆς οὖν ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἴδιον, τό, Πατήρ· οὐδαμῶς γὰρ ὁ Πατὴρ Υἱός· καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ ἴδιον τό, Υἱός· οὐδαμῶς γὰρ ὁ Υἱὸς Πατήρ· καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἴδιον τὸ εἶναι Πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον· οὐδαμῶς δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον, Πατὴρ ἢ Υἱός. Ἡ δὲ οὐσία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, κοινή· ὁμοίως γὰρ ἀθάνατος, ὁμοίως ἄφθαρτος, ὁμοίως ἁγία, ὁμοίως ἀγαθή. Καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν μίαν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις. Ἀνόμ. Ποῦ γέγραπται, ὅτι τὸ Πνεῦμα, Θεοῦ λέγεται; Ὀρθ. Παῦλος ὁ ἀπόστολος λέγει· «Οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.[1]» Ἀνόμ. Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ λέγει αὐτὸν τὸν Θεόν. Ὀρθ. Ἀνάγνωθι τὸν Ἀπόστολον, ἵνα ἀκούσῃς λέγοντος οὕτως· «Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ τὸ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ἡμῖν δὲ καὶ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.[2]»

15. Ἀνόμ. Διὰ τί δὲ μὴ καὶ τρεῖς οὐσίας εἴπωμεν; Ὀρθ. Ὅτι ἀνάγκη τῷ ἀριθμῷ τὴν ἰδιότητα δοθῆναι· ἡ δὲ ἰδιότης ἑτερότης· ἡ δὲ ἑτερότης τῆς οὐσίας ἑτεροούσιον ποιεῖ· τὸ δὲ ἑτεροούσιον οὐχ ὁμοίως ἐστὶν ἀθάνατον, οὐχ ὁμοίως ἄφθαρτον, οὐχ ὁμοίως ἅγιον, οὐχ ὁμοίως ἄτρεπτον. Ὁμοίως δὲ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀθάνατον, ἅγιον, ἄτρεπτον. Μία ἄρα οὐσία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, Ὅταν δὲ λέγωμεν τρεῖς ὑποστάσεις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ἀληθὲς εἶναι λέγομεν τῶν ἰδιοτήτων τὴν διαφορὰν ἐν τῇ ὑποστάσει, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ. Ἀνόμ. Λέγεις δὲ ὅλως διαφορὰν ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος; Ὀρθ. Τὴν διαφορὰν ταύτην λέγω, τὸ τὸν Πατέρα μὴ εἶναι Υἱόν, μηδὲ τὸν Υἱὸν Πατέρα μηδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατέρα ἢ Υἱόν· ἵνα μὴ ὀνόματα ψιλὰ νομίσῃς ἀκούων Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ὑποστάσεις ἀληθῶς οὔσας καὶ ὑφεστώσας· ὅταν δὲ λέγωμεν μίαν οὐσίαν ὅτι ὅπερ ἂν νοήσωμεν εἶναι τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν, τοῦτό ἐστιν ὁ Υἱός, τοῦτο καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ Πνεῦμα· περὶ οὗ αὐτὸς ὁ Υἱὸς εἶπεν· «Οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.[3]» Καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται· «Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός·» ἀγαθοῦ ὄντος τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ μετοχῇ ἀγαθότητος, ἀλλ' οὐσίας ταυτότητι. Ἀνόμ. Ἀγαθὸν γὰρ λέγεις καὶ τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Ὁ προφήτης Δαυὶδ λέγει· «Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ.[4]» Ἀνόμ.

---

1. Α' Κορ. 2, 11. 2. Α' Κορ. 2, 9-11. 3. Ματθ. 10, 20. 4. Ψαλμ. 142, 10.

Καὶ ἄνθρωποι λέγονται ἀγαθοί. ᾿Ορθ. Ναί, ἀλλὰ μετοχῇ ἀγαθότητος. ᾿Ανόμ. Καὶ τὸ Πνεῦμα λέγω. ᾿Ορθ. Δύναται οὖν καὶ ἀποβαλεῖν τὴν ἀγαθότητα, ὡς ὁ ᾿Ιούδας, καὶ ὡς ὁ διάβολος; ᾿Ανόμ. ᾿Εὰν θελήσῃ, ναί. ᾿Ορθ. Μή μοι εἴη κατέναντι Κυρίου ἀσεβῆσαι, ὥστε κἂν εἰς νοῦν τοῦτο λαβεῖν!

16. ᾿Ανόμ. Οὕτως οὖν ἀγαθὸν λέγεις τὸ Πνεῦμα, ὡς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν; ᾿Ορθ. Καὶ πάνυ· καὶ γὰρ αὐτὸ οὐ μετοχῇ ἀγαθότητος ἀγαθόν ἐστιν, ἀλλ᾿ αὐτοαγαθόν, ἤγουν ἀγαθότης, ἐστίν. ᾿Αμέλει Ματθαῖος μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει εἰρηκέναι τὸν Κύριον· «Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;[1]» ὁ δὲ Λουκᾶς· «Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;[2]» ᾿Ακούεις, εἰ ὦτα ἔχεις, ὅτι οἱ εὐαγγελισταὶ ταυτὸν γινώσκοντες εἶναι τὸ Πνεῦμα τῇ ἀγαθότητι, καὶ τὴν ἀγαθότητα τῷ Πνεύματι· ὁ μὲν «τὰ ἀγαθὰ» αὐτὸ τὸ Πνεῦμα εἶπεν, ὁ δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτὰ «τὰ ἀγαθά.» ᾿Ανόμ. Οὐκοῦν καὶ Θεός ἐστι τὸ Πνεῦμα; ᾿Ορθ. ᾿Αντίθετον, οὔ. ᾿Ανόμ. Τί θέλει εἶναι ἀντίθετον; ᾿Ορθ. Τὸ ἀντιτεταγμένον τῷ θελήματι τοῦ Πατρός. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἀντιτέτακται, ἀλλ᾿ ἐκ τῆς θεότητός ἐστι· καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν μίαν θεότητα Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. ᾿Ανόμ. Μία οὖν ὑπόστασις. ᾿Ορθ. Οὔ. ᾿Ανόμ. Εἰ μία ἐστὶ θεότης, μία καὶ ἔστιν ὑπόστασις. ᾿Ορθ. Εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, ἐγίνωσκες, ὅτι θεότης τὸ «εἶναι» κοινὸν ταῖς ὑποστάσεσι σημαίνει, ὑπόστασις δὲ τὸ «εἶναι», οὐσία δὲ «τὴν ταυτότητα.» ῾Ως ἀνθρωπότης, τό τι εἶναι κοινόν· ὑπόστασις δὲ τὸ εἶναι· οὐσία δὲ ἡ ταυτότης· οὐ γὰρ πᾶσα ὑπόστασις θεότης, οὐδὲ πᾶσα ὑπόστασις ἀνθρωπότης. Εἰ δὲ οὐ πᾶσα ὑπόστασις ἀνθρωπότης, οὐδὲ πᾶσα ὑπόστασις θεότης, οὐκ ἄρα ταυτὸν σημαίνει ὑπόστασις θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι. ᾿Ανόμ. ῾Η ἀνθρωπότης οὐχ ὑφέστηκεν; ᾿Ορθ. Ναί, ἐν ἀτόμοις θεωρουμένη. ᾿Ανόμ. Οὐκοῦν καὶ ὑπόστασίς ἐστιν. ᾿Ορθ. Εἶπον, ἐν ἀτόμοις θεωρουμένη. ᾿Ανόμ. Τί ἐστιν ἄτομον, καὶ τί ἐστιν ἀνθρωπότης; ᾿Ορθ. ῎Ατομόν ἐστιν, ἡ καθ᾿ ἕκαστον ἡμῶν ὑπόστασις· ἀνθρωπότης δὲ ἡ τῆς οὐσίας κοινότης. ᾿Ανόμ. Καὶ τίς ἡ διαφορὰ κοινότητος καὶ ὑποστάσεως; ᾿Ορθ. ῞Οτι ἡ μὲν σὴ ὑπόστασις οὐκ ἔστι πάντων ἀνθρώπων· ἡ δὲ ἀνθρωπότης κοινὴ πάντων ἀνθρώπων. ᾿Ανόμ. ῾Η ἐμὴ ὑπόστασις οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ἀνθρωπότης; ᾿Ορθ. Οὔ. ᾿Ανόμ. Πῶς οὖν; ᾿Ορθ. ῞Οτι ἡ μὲν ἀνθρωπότης κοινὴ πάντων ἀνθρώπων, ἡ δὲ ὑπόστασις ἡ ἰδιότης ἑκάστου.

17. ᾿Ανόμ. ῾Η ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς οὐκ ἔστι θεότης; ᾿Ορθ. Ναί. ᾿Αλλ᾿ ἡ θεότης τὸ τί εἶναι σημαίνει, ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ εἶναι.

---

1. Ματθ. 7, 11. 2. Λουκ. 11, 13.

Ἀνόμ. Καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ οὐκ ἔστι θεότης; Ὀρθ. Ναί. Ἀνόμ. Δύο οὖν θεότητες. Ὀρθ. Οὔ. Ἀνόμ. Πῶς οὖν; Ὀρθ. Οὐ γὰρ ἄλλη καὶ ἄλλη θεότης ἐστίν. Ἀνόμ. Ἄλλη καὶ ἄλλη ὑπόστασίς ἐστιν. Ὀρθ. Ἀλλ' οὐχὶ τὸ αὐτὸ σημαίνειν εἶπον θεότητα καὶ ὑπόστασιν· ἡ γὰρ ὑπόστασις τὸ εἶναι, ἡ δὲ θεότης τὸ τί εἶναι· ὡς γὰρ οὐκ εἰσὶ δύο ἀνθρωπότητες Πέτρου καὶ Παύλου, οὐδὲ δύο θεότητες Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ἀνόμ. Οὐκοῦν οὐχὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρός; Ὀρθ. Ἡ μὲν ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς καὶ θεότης, καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ καὶ θεότης· οὐχὶ δέ, ἐπειδὴ δύο ὑποστάσεις εἰσί, δύο καὶ θεότης. Ἀνόμ. Πῶς οὐχί; Ὀρθ. Ὅτι καὶ ἀθανασία ὑπόστασις τοῦ Πατρός, καὶ ἀθανασία ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐ δύο ἀθανασίαι. Ἀνόμ. Καὶ οὐκ εἰσὶ δύο ἀθανασίαι; Ὀρθ. Οὔ. Ἀνόμ. Πῶς; Ὀρθ. Ὅτι μὴ διάφορός ἐστιν ἀθανασία· ἀθανασία γὰρ ἀθανασίας οὐδὲ διαφέρει, ᾗ ἀθανασία ἐστίν. Ἀνόμ. Εἴπερ ἀληθῶς ἄλλη ὑπόστασίς ἐστι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, πῶς οὐχὶ ἄλλη καὶ ἄλλη ἀθανασία; Ὀρθ. Ἄλλη καὶ ἄλλη ὑπόστασίς ἐστι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀλλ' οὐχὶ ἄλλη καὶ ἄλλη ἀθανασία. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἄλλην καὶ ἄλλην ἔχομεν ὑπόστασιν, ἀλλ' οὐχὶ ἄλλην καὶ ἄλλην ἀνθρωπότητα. Καὶ ἡ ὑπόστασις Πέτρου ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ἡ ὑπόστασις Παύλου ἄνθρωπός ἐστι· καὶ δύο εἰσὶν ὑποστάσεις, καὶ οὐ δύο ἀνθρωπότητες. Καὶ ἄλλην καὶ ἄλλην ὑπόστασιν ἔχομεν, οὐχὶ δὲ ἄλλην καὶ ἄλλην ἀθανασίαν, ἣν διὰ τοῦ ἑνὸς βαπτίσματος ἐλάβομεν. Εἰ γὰρ ἄλλη καὶ ἄλλη ἀθανασία, ἄλλο καὶ ἄλλο βάπτισμα, καὶ ἄλλη καὶ ἄλλη πίστις, καὶ οὐκ ἔστιν «εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.»

18. Ἀνόμ. Ἀλλὰ ἡ ἡμετέρα ὑπόστασις ἄλλη ἐστὶ παρὰ τὴν ἀθανασίαν καὶ τὸ βάπτισμα· ἄρα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις ἄλλη ἐστὶ παρὰ τὴν ἀθανασίαν. Ὀρθ. Οὔ. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ὑπόστασις καὶ ἀθανασία ἐστί· καὶ οὐ μόνον ἀθανασία, ἀλλὰ καὶ ἀφθαρσία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ κυριότης, καὶ δύναμις. Καὶ οὐκ ἔστι κατὰ σύνθεσιν ταῦτα ὁ Θεός, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους ἐπινοίας λεγόμενος· ἀθανασία μὲν διὰ τὸ ἀτελεύτητον· ἀφθαρσία δέ, διὰ τὸ ἄλυτον· δικαιοσύνη διὰ τὸ ἴσον· ἁγιασμὸς διὰ τὸ φυλάττειν ἀπὸ ἁμαρτίας· ἀπολύτρωσις διὰ τὸ σῴζειν ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν· κυριότης, διὰ τὸ πάντων κρατεῖν· δύναμις, διὰ τὸ μηδὲν αὐτῷ ἀντικεῖσθαι. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ περὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ θεωρεῖται, ὁμοίως τῷ Πατρί, καὶ οὐ μεθεκτῶς· καὶ διὰ τοῦτο δύο μὲν ὑποστάσεις λέγομεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, μίαν δὲ θεότητα, δύναμιν, κυριότητα καὶ ἀθανασίαν, καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἀνόμ. Οὐκοῦν καὶ ἀγεννησίαν μίαν λέγεις. Ὀρθ. Ἀγένητον μὲν λέγω καὶ τὸν Υἱόν, οὐκ ἀγέννητον δέ. Ἀνόμ. Ἄλλο γάρ ἐστιν ἀγένητον, καὶ ἄλλο ἀγέννητον; Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Ἀνόμ. Πῶς; Ὀρθ. Ὅτι τὸ μὲν γεννητόν ἐστι τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως γεννώμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ γαστρὸς λεγόμενον· τὸ δὲ γενητὸν τὸ ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ γενεσιουργοῦ.

«Πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν.[1]» 'Εποίησε δὲ πῶς; «Εἶπεν· καὶ ἐγενήθησαν· ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.[2]» 'Ανόμ. Οὐκ ἠρώτησα, τί ἐστι γεννητόν, καὶ τί γενητόν· ἀλλ' εἰ ἄλλο ἐστὶ τὸ ἀγένητον, καὶ ἄλλο τὸ ἀγέννητον. 'Ορθ. Εἰ τὸ γεννητόν ἐστι τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως καὶ ἐκ γαστρός, τὸ μὴ ὂν ἐκ γαστρός, ἤγουν ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἀγέννητόν ἐστι· καὶ εἰ τὸ γενητὸν ἐκ τῆς ἐξουσίας ἐστὶ κατ' ἐντολήν, τὸ ἀγένητον τὸ μὴ κατ' ἐντολὴν ὑπάρχον, ἀλλ' ἢ ἀναίτιον ὄν, ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀγεννήτου.

19. 'Ανόμ. Δύο οὖν ἀγένητα λέγεις; 'Ορθ. 'Εγὼ καὶ Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἀγένητα λέγω, ἀλλ' οὐκ ἀπάτορα τρία, οὐδὲ ἀναίτια· ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα, καὶ ἀπάτορα, καὶ ἀναίτιον, καὶ ἀγένητον. Καὶ γὰρ οὔτε Πατέρα ἔχει ὁ Πατήρ, οὔτε γενεσιουργόν, οὔτε αἴτιον τοῦ εἶναι ὡς ἐξ ὑποστάσεως. 'Ο δὲ Υἱὸς Πατέρα μὲν ἔχει, γενεσιουργὸν δὲ οὐκ ἔχει· οὐ γὰρ ἐγένετο, ἀλλ' ἐγεννήθη. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατέρα οὐκ ἔχει, οὐ γὰρ ἐγεννήθη· γενεσιουργὸν οὐκ ἔχει, οὐ γὰρ ἐγένετο· αἴτιον δὲ ἔχει τὸν Θεόν, οὗ Πνεῦμά ἐστι, παρ' οὗ καὶ ἐκπορεύεται. 'Ανόμ. Τὰ γὰρ ἄλλα πνεύματα οὐ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται; 'Ορθ. Καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθημεν. «"Οσοι γὰρ αὐτὸν ἔλαβον», γέγραπται, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν.[3]» 'Αλλ' ὥσπερ ἡμεῖς, ἐκ Θεοῦ γεννηθέντες, οὐκ ἐκ γαστρὸς τῆς ὑποστάσεως ἐγεννήθημεν, οὕτω καὶ τὰ ἐκπορευόμενα πνεύματα ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ στόματος τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ εἰσι. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ στόματος τῆς ὑποστάσεώς ἐστι Πνεῦμα· «Τῷ γὰρ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν.[4]» Καὶ ὁ Πατὴρ λέγει· «'Ιδοὺ ὁ Παῖς μου, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. Θήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν.[5]» 'Ανόμ. Εἰ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τῆς ὑποστάσεως, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς ὑποστάσεως, εἰσὶν ἀδελφοί; 'Ορθ. Μὴ γένοιτο! οὐδεὶς τοῦτο λέγει. Πῶς γὰρ μονογενὴς ὁ Υἱός, εἰ δύο εἰσὶν ἀδελφοί; 'Ανόμ. Πῶς οὖν καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τῆς ὑποστάσεως καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐ δύο ἀδελφοί; 'Ορθ. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς οὐ μόνον ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ γαστρὸς εἴρηται· καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ μόνον ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα στόματος εἴρηται· ἵνα ἡ διαφορὰ μὴ κατὰ τὸν ἐκ τῆς ὑποστάσεως λόγον γένηται, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐκ γαστρὸς καὶ στόματος.

20. 'Ανόμ. "Αλλο οὖν στόμα, καὶ ἄλλο γαστήρ, καὶ ἄλλο ὑπόστασις. 'Ορθ. Οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο, ὡς πρᾶγμα, ὡς τριτώνυμόν τι. 'Ανόμ. 'Αλλ' ὡς τί; 'Ορθ. 'Ως ἄλλο τι σημαινούσης τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τῆς γαστρός, καὶ ἄλλο τοῦ στόματος. 'Ανόμ. Τί σημαίνει

1. Ψαλμ. 134, 6. 2. Ψαλμ. 148, 5. 3. 'Ιω. 1, 12-13. 4. Ψαλμ. 32, 6. 5. 'Ησ. 42, 1.

ἡ ὑπόστασις, καὶ τί τὸ στόμα, καὶ τί ἡ γαστήρ; Ὀρθ. Ἡ ὑπόστασις τὸ εἶναι σημαίνει· ἡ γαστὴρ τὸ γεννητικόν· τὸ στόμα τὸ διδακτικόν. Πῶς δὲ γεννᾷ τὸν Υἱὸν ὁ Θεός, οὐ πολυπραγμονῶ· καὶ πῶς ἐκπέμπει τὸ Πνεῦμα, ὁμοίως οὐ πολυπραγμονῶ· ἀλλὰ πιστεύω, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἀρρήτως καὶ ἀπαθῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀρρήτως καὶ ἀπαθῶς. Ἀνόμ. Ἔνθα στόμα, καὶ γαστήρ, καὶ ὑπόστασις, τί ἄλλο ἐστὶν ἢ σύνθεσιν εἰπεῖν; Ὀρθ. Σύνθεσιν οὐ ποιοῦσι τὰ ὀνόματα· οὐδὲ γὰρ πάντως ἐπὶ μελῶν λέγονται. Ἀνόμ. Τὸ στόμα οὐκ ἔστι στόμα; καὶ ἡ γαστὴρ οὐκ ἔστι γαστήρ; Ὀρθ. Οὐ πᾶν στόμα τὸ αὐτὸ στόμα, οὐδὲ πᾶσα γαστὴρ ἡ αὐτὴ γαστήρ· οὐδὲ γὰρ πᾶν στόμα ἐστὶ μέλος, οὐδὲ πᾶσα γαστὴρ πάντως ἐστὶ μέλος. Ἀνόμ. Καὶ πῶς δύναται στόμα μὴ εἶναι στόμα, καὶ γαστὴρ μὴ εἶναι γαστήρ; Ὀρθ. Ἡ Γραφὴ πολλαχοῦ στόμα μαχαίρας ὠνόμασε· καὶ οὐδεὶς οὕτω μέμηνεν, ὥστε λέγειν μέλος ἔχειν τὴν μάχαιραν, ὃ καλεῖται στόμα· ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἀναλωτικὸν τῆς μαχαίρας στόμα ὠνόμασε· καί, ἐκ ποίας δὲ γαστρὸς ἐκπορεύεται κρύσταλλος, εἰποῦσα, οὐ σωματικὴν γαστέρα ἐπιζητεῖ· καὶ πρόσωπον πυρὸς εἰποῦσα, οὐκ ἀνθρωποειδὲς λέγει τὸ πῦρ, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ μέλος εἶναι πρόσωπον, τὸ δὲ πῦρ· καὶ πρόσωπον γῆς εἰποῦσα, οὐκ ἀνθρωποειδῆ λέγει τὴν γῆν.

21. Ἀνόμ. Ποῦ γὰρ εἴρηται πρόσωπον ἔχειν τὴν γῆν; Ὀρθ. «Ἔσται ὁ φεύγων, ὡς ὁ φεύγων ἀπὸ προσώπου πυρός», παρὰ τῷ προφήτῃ γέγραπται. Καὶ ἐν τῇ Γενέσει ὁ Κάϊν λέγει· «Εἰ ἐκβάλλεις με σήμερον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι.[1]» Ἀνόμ. Ἀλλ' ὅταν ἐπὶ ζῴων λέγηται ταῦτα τὰ ὀνόματα, μέλη σημαίνουσιν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀναισθήτων καταχρηστικῶς. Ὀρθ. Οὐ δοκεῖ σοι ἡ ψυχὴ ζῷον εἶναι; Ἀνόμ. Καὶ πάνυ. Καὶ γὰρ καὶ ἄγγελος ζῶόν ἐστι, καὶ πάντα τὰ πνεύματα· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ σεραφὶμ ζῷα λέγονται· καί, «Ὁ Θεός, ἐν μέσῳ δύο ζῴων γνωσθήσῃ[2]», γέγραπται. Ὀρθ. Ἐὰν οὖν λέγῃ ὁ Θεός· «Ἄνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό[3]», ποῖον λέγει στόμα; Ἐὰν δὲ ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ ριη' ψαλμῷ· «Τὸ στόμα μου ἤνοιξα, εἵλκυσα Πνεῦμα, ὅτι τὰς ἐντολάς σου ᾑρετισάμην[4]», ποῖον λέγει στόμα; Ἐὰν δὲ λέγῃ ὁ Ἰώβ· «Ἀληθινὸν δὲ στόμα ἐμπλήσει γέλωτος[5]», ποῖον λέγει στόμα; Ποίῳ δὲ στόματι ἐβόα Μωσῆς ἀκούων· «Τί βοᾷς πρός μέ; [6]» Τίς δὲ οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ σιωπώντων ἀκούει ὁ Θεός, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις βοώντων; Ποίαν δὲ γαστέρα ὁ προφήτης λέγει· «Ἀπὸ τοῦ φόβου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς; [7]» Ὥσπερ οὖν ἡ ψυχὴ καὶ γαστέρα ἔχειν λέγεται, καὶ στόμα, καὶ ὀφθαλμούς, καὶ ὦτα, καὶ πάντα τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος, καὶ οὐ σύγκειται ἐκ μελῶν, οὕτως, ὅταν ἀκούσῃς ἐπὶ Θεοῦ, τοῦ ἀλη-

1. Γεν. 4, 14. 2. Ἀββ. 3, 2. 3. Ψαλμ. 80, 11. 4. Ψαλμ. 118, 131. 5. Ἰὼβ 8, 21. 6. Ἔξ. 14, 15. 7. Ἠσ. 26, 18.

θῶς ἀσωμάτου, στόμα ἢ γαστέρα, μὴ σύνθεσιν νόει, ἀλλὰ γαστέρα τὸ γεννητικόν, στόμα τὸ διδακτικόν, ὀφθαλμοὺς τὸ κατανοητικόν, ὦτα τὸ ἀκουστικόν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐκ γαστρὸς εἴρηται ὁ Υἱός, ἐπειδὴ γεγέννηται· καὶ διὰ τοῦτο Πνεῦμα στόματος τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ διδακτικόν. Καὶ ὥσπερ οὐ λέγεις γεννητὸν τὸ Πνεῦμα, ἵνα μὴ δύο υἱοὺς εἴπῃς, οὕτως μὴ λέγε αὐτὸ γενητόν, ἵνα μὴ ἓν τῶν γενητῶν εἴπῃς, καὶ ἀναγκασθῇς καὶ δοῦλον εἰπεῖν διὰ τὸν εἰρηκότα Προφήτην, ὅτι «Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά.[1]»

22. 'Ανόμ. Εἶπον καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου, παρ' ὀλίγον με πείθεις ὁμοουσιαστὴν γενέσθαι. 'Ορθ. Γένοιτό σε εἰπεῖν, Χριστιανὸν γενέσθαι! Γενόμενος γὰρ Χριστιανός, ἐπιγνώσῃ, ὅτι ὁμοούσιον δεῖ λέγειν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν διδαχθείς. Ὅσα γὰρ ἴδιά εἰσι Θεοῦ, ταῦτα κοινὰ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. 'Ανόμ. Πῶς εἴρηται παρὰ τῷ ἁγίῳ 'Αποστόλῳ, ὅτι μόνῳ Θεῷ «ἀδύνατόν ἐστι τὸ ψεύσασθαι;[2]» 'Ορθ. Τοῦτο δὲ ἐπὶ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος λεχθήσεται. Ὃ γάρ ἐστιν ἴδιον τῆς φύσεως, τοῦτο κοινὸν τῶν ὑποστάσεων. 'Ανόμ. Δύναται δὲ ψεύσασθαι τὰ σεραφίμ; 'Ορθ. Εἰ μὴ δύναται ψεύσασθαι, οὐκέτι μόνος ὁ Θεὸς ἀψευδής ἐστιν. 'Ανόμ. Οὐκ εἶπεν, ὅτι μόνῳ Θεῷ ἀδύνατον τὸ ψεύσασθαι, ἀλλ' ὅτι ἀδύνατον Θεῷ ψεύσασθαι. 'Ορθ. Πᾶν ὅ τι γενητόν ἐστιν, δύναται ψεύσασθαι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάβολος, ἐν μέσῳ τῶν χερουβὶμ ὤν, ἐδυνήθη ψεύσασθαι. Καὶ τοῦτό ἐστι τῶν λογικῶν δυνάμεων ἡ τροπή, τὸ ψεύσασθαι. Θεὸς δέ, ἄτρεπτος ὤν, καὶ ἀψευδής ἐστι· καὶ ὥσπερ μόνος ἄτρεπτός ἐστι, καὶ μόνος ἀθάνατος, καὶ μόνος ἀόρατος, καὶ μόνος ἄφθαρτος, οὕτως καὶ μόνος ἀψευδής· τοῦτο δὲ κοινόν ἐστι Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. 'Ανόμ. Πῶς οὖν εἴρηται περὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι «οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει, λαλήσει[3]», εἴπερ τῆς αὐτῆς ἐστι φύσεως; 'Ορθ. Τοῦτο γάρ ἐστιν, ὃ δείκνυσι καὶ αὐτὸ ἀψευδὲς εἶναι, καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως ὄν. 'Ανόμ. Πῶς; 'Ορθ. Ὅτι πᾶν τὸ γενητόν, ἐὰν ᾖ λογικόν, ὅτε θέλει, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖ, ἐπειδὴ καὶ ἴδιον ἔχει θέλημα, ὃ κατασιγάζει, ἵνα τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα εἴπῃ. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς Πνεῦμα Θεοῦ ταυτὸ θέλημα ἔχει τῷ Θεῷ· καὶ τοῦτό ἐστι τό, «Οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ περὶ ἑαυτοῦ ὁ Υἱὸς εἶπεν, ὅτι «'Απ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξέ με ὁ Πατήρ, ταῦτα λαλῶ.[4]» Ἆρα οὖν ὁ Λόγος ὁ τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία ἡ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ᾔδει τί λαλήσει; Μὴ γένοιτο τοῦτο ἄνθρωπον Χριστιανὸν λογίσασθαι! ἀλλ' ἵνα γνῶμεν ἡμεῖς τὸ ταυτὸ τῆς φύσεως, καὶ τὸ ἀδιαίρετον τοῦ θελήματος, ταῦτα διδασκόμεθα· εἰ δὲ μὴ Παῦλος μὲν λέγει· «Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένος·[5]» ὁ δὲ Υἱὸς ἐντολὴν λαμ-

1. Ψαλμ. 118, 91. 2. Ἑβρ. 6, 18. 3. 'Ιω. 16, 13. 4. 'Ιω. 8, 28. 5. Α' Κορ. 7, 25.

βάνει, τί εἴπῃ, καὶ τί λαλήσει, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ λαλεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ.

23. Ἀνόμ. Οὐκ ἔχει οὖν ἴδιον θέλημα τὸ Πνεῦμα. Ὀρθ. Ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, μὴ γένοιτο! οὐδὲ ποτὲ γὰρ θέλει τὰ τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ τὰ ἑαυτοῦ· ἀλλ' εἴ τι θέλει Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἐστι θέλημα· καὶ εἴ τι θέλει ὁ Θεὸς τοῦτο θέλημά ἐστι τοῦ Πνεύματος. Ἀνόμ. Οἱ γὰρ προφῆται, οὐκ εἴ τι θέλει ὁ Θεός, θέλουσιν; Ὀρθ. Οὐ πάντοτε· ἔσθ' ὅτε γὰρ καὶ ἀφ ἑαυτῶν ἐλάλουν. Μωσῆς γὰρ πρῶτος ἔλεγεν· «Ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ εἰσακούσεταί μου Φαραώ.[1]» Καὶ τό, «Δέομαί σου, προχείρισαι ἄλλον[2]», τὶ σημαίνει ἢ ἄλλο θέλημα ἐν ἑαυτῷ εἶναι, ὃ ἐκόλασεν, ἵνα τὸ τοῦ Θεοῦ ποιήσῃ; Καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαρία ἀφ' ἑαυτῶν κινούμενοι ἐγόγγυσαν κατὰ Μωσέως, ὅτε ἐλεπρίασεν ἡ Μαρία, καὶ ὠργίσθη θυμῷ Κύριος. Ἱερεμίας, παραιτούμενος τὴν προφητείαν, ἔλεγε· «Νεώτερός εἰμι ἐγώ, καὶ οὐ δύναμαι προφητεύειν.[3]» Καὶ ὁ Ἰωνᾶς εἰς τοσοῦτον παρῃτήσατο, ὡς καὶ δόξαι φεύγειν ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Καὶ ὁ Δαυίδ, τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ ποιήσας, καὶ ἀριθμῶν τὸν λαόν, ἐπιτιμᾶται. Σιωπῶ γὰρ τὰ κατὰ τὸν Οὐρίαν τὸν Χετταῖον. Καὶ πάντα γὰρ τὰ λογικὰ κτίσματα ποτὲ τὰ ἑαυτῶν λαλοῦσι, ποτὲ τὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ ποτὲ τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ποτὲ τὰ ἑαυτοῦ· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄλλο τι ἐν αὐτῷ θέλημα, ἐπειδὴ οὐδὲ ἐν τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἕν ἐστι θέλημα Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται περὶ τοῦ Πνεύματος· «Οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ·[4]» καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι «Ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξέ με ὁ Πατήρ, ταῦτα λαλῶ·[5]» οὐκ ἐπειδὴ οὐκ οἶδε λαλῆσαί τι, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἄλλο θέλει ὁ Πατήρ, καὶ ἄλλο θέλει ὁ Υἱός, καὶ ἄλλο τὸ Πνεῦμα.

24. Ἀνόμ. Εἰ καὶ μὴ πάντοτε οἱ προφῆται τὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεγον, ὡς ἔδειξεν ὁ λόγος, ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι οὐδὲ ἐλάλουν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ. Ὀρθ. Ἡ Γραφὴ ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἐλάλουν ἀφ' ἑαυτῶν. Ἀνόμ. Πῶς; Ὀρθ. Ἐὰν οὖν ἀκούσῃς Παύλου λέγοντος περὶ τῶν ἀποστόλων, «Ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Κηφᾷ ἔμπροσθεν πάντων[6]» (τὰ δὲ ἑπόμενα οἶδας, εἰ φιλόλογος εἶ), τί ἄλλο λογίζῃ, ἢ τὸ ἀφ' ἑαυτῶν τι λελαληκέναι καὶ πεποιηκέναι, ὅπερ οὐκ ἦν θεόπνευστον; Καὶ περὶ ἑαυτοῦ δὲ λέγει· «Οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι.[7]» Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὕτως· καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅτι «Οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ.» Ἀνόμ. Ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι ποτὲ μὲν τὰ ἑαυτῶν λέγουσιν, καὶ ποτὲ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οἱ ἄγγελοι πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ λέγουσιν. Ὀρθ. Οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. Εἰ γὰρ πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεγον, οὐκ ἂν ἥμαρτον,

---

1. Ἔξ. 4, 10. 2. Ἔξ. 4, 13. 3. Ἰερ. 1, 6. 4. Ἰω. 16, 13. 5. Ἰω. 8, 28. 6. Γαλ. 2, 14. 7. Α' Κορ. 4, 4.

ὥστε λέγεσθαι· «Εἰ γὰρ ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο.[1]» 'Ανόμ. 'Αλλὰ καὶ εἴ ποτε ἥμαρτόν τινες τῶν ἀγγέλων, ἀλλ' εἰσὶν ἄγγελοι ἀναμάρτητοι. 'Ορθ. Οὐ ζητοῦμεν, εἴ εἰσιν ἄγγελοι ἀναμάρτητοι, ἀλλ' εἰ δύναται ἁμαρτῆσαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἕως νῦν οὐκ ἀπεθάνομεν, καὶ ἐσμὲν θνητοὶ τῷ δύνασθαι ἀποθανεῖν, οὐ τῷ ἤδη ἀποτεθνηκέναι· ἐγχωρεῖ γὰρ καὶ μὴ ἀποθανεῖν τινα ἡμῶν, ὡς τὸν 'Ηλίαν. Κἂν μή τις δὲ ἡμῶν ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἡ φύσις αὐτὴ θνητή ἐστιν. Ὥστε καὶ τῶν ἀγγέλων αἱ μυριάδες οὐκ ἐψεύσαντο, ἀλλ' ἐφύλαξαν τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια· ἀλλ' ἐδείχθη αὐτῶν ἡ φύσις τρεπτή, καὶ λαλοῦσα ἀφ' ἑαυτῆς, τό τινας αὐτῶν τραπῆναι καὶ λαλεῖν ἀφ' ἑαυτῶν. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ λαλεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ. Οὐ γάρ ἐστι γενητῆς φύσεως, ὥστε καὶ δύνασθαι τραπῆναι.

25. 'Ανόμ. Πόθεν γάρ, ὅτι οὐ δύναται τραπῆναι τὸ Πνεῦμα; 'Ορθ. Τὸ παρέχον ἄλλοις τὴν ἀτρεψίαν, ἀνάγκη ἄτρεπτον εἶναι τῇ φύσει. 'Ανόμ. Εἰσὶ γὰρ οὖν καὶ ἄλλα ἄτρεπτα. Εἰ γὰρ παρέχει ἄλλοις τὸ Πνεῦμα τὴν ἀτρεψίαν, αὐτὰ ἐκεῖνα, οἷς παρέχει τὸ Πνεῦμα τὴν ἀτρεψίαν, ἄτρεπτά εἰσιν. 'Ορθ. 'Αλλὰ τὰ μέν εἰσι μετοχῇ ἄτρεπτα, τὰ δὲ τῇ φύσει, ὡς τὸ πῦρ φύσει ἐστὶ καυστικόν, τὸ δὲ ὕδωρ κατὰ παράθεσιν τοῦ πυρὸς καυστικὸν γίνεται. Οὕτως τὸ μὲν Πνεῦμα φύσει ἐστὶν ἄτρεπτον, οἱ δὲ μετέχοντες αὐτοῦ κατὰ μετοχὴν ἄτρεπτοι. 'Ανόμ. Μὴ θέλεις εἰπεῖν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα Πατήρ ἐστιν; 'Ορθ. Μὴ γένοιτο! 'Ανόμ. Εἰ πάντα τὰ ἴδια τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Πνεύματός εἰσι καὶ τοῦ Υἱοῦ κοινά, ὀφείλει καὶ Πατὴρ εἶναι τὸ Πνεῦμα καὶ Υἱός. 'Ορθ. Οὐκ εἶπον. Τὰ ἴδια τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματός εἰσι κοινά· ἀλλά, Τὰ ἴδια τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματός εἰσι κοινά· οἷον τὸ ἄφθαρτον, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ ἀψευδές, καὶ ὅσα τοιαῦτα. 'Ανόμ. Ἄλλος οὖν ἐστιν ὁ Θεός, καὶ ἄλλος ὁ Πατήρ; 'Ορθ. Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τό, Θεός, τὴν φύσιν δηλοῖ, τὸ δὲ Πατήρ, τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τὸν Υἱόν. Ὅσα οὖν ἴδιά εἰσι τῆς φύσεως, ταῦτα κοινὰ τῶν τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποστάσεων. 'Αμέλει «καὶ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι πέρας[2]», εἴρηται παρὰ τῷ προφήτῃ· τοῦτο δὲ ἄν τις εἴποι καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· οὔτε γὰρ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Υἱοῦ ἐστι πέρας, οὔτε τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Πνεύματος. «Ποῦ» γὰρ «πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;[3]» Τῶν δὲ κτισμάτων ἁπάντων καὶ πέρας ἐστὶ καὶ ποσότης. Δύναμαι γὰρ νοῆσαι τὸν Γαβριήλ, ἔνθα οὐκ ἔστιν ὁ 'Ραφαήλ· Πατέρα δὲ καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων νοῶ.

26. 'Ανόμ. Κἀγὼ λέγω, ὅτι πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. 'Ορθ. Τοῦτο οὖν ἐστιν

1. Β' Πέτρ. 2, 4. 2. Ψαλμ. 144, 3. 3. Ψαλμ. 138, 7.

ὁμοούσιον, ὃ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆς οὐσίας. Ἀνόμ. Οὐ λέγεις οὖν μείζονα τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ; Ὀρθ. Ὡς Θεὸν Θεοῦ, οὔ· ὡς Πατέρα δὲ Υἱοῦ ἐνανθρωπήσαντος. Ἀμέλει οὐκ εἶπεν· Ὁ Θεὸς μείζων μου ἐστίν· ἀλλ', «Ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστίν.[1]» Ἀνόμ. Τῇ θεότητι οὖν ἴσον λέγεις τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρός; Ὀρθ. Καὶ πάνυ· καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.[2]» Ἀνόμ. Ὃ οὖν αὐτὸς οὐχ ἥρπασε, σὺ διὰ τί δίδως αὐτῷ; Ὀρθ. Ὅτι οὐχ ἥρπασεν, ἀλλ' ἔχει τῇ φύσει· καὶ ἔχων τοῦτο, «ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών.[3]» Ποῖος γὰρ ἦν ἔπαινος τῷ μὴ ἔχοντι τὸ ἴσον, καὶ μὴ ἁρπάζοντι; Εἰ γὰρ τοῦτο ἔπαινος, ἐπαινεθήσεται ὁμοίως καὶ ὁ οὐρανός, καὶ ὁ Γαβριήλ, καὶ ὁ Ῥαφαὴλ καὶ ἕκαστος τῶν ἀγγέλων, καὶ ἕκαστος τῶν ἀρχαγγέλων, ὅτι μὴ ἥρπασαν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.

27. Ἀνόμ. Ἡμεῖς λέγομεν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς ἐπίσκοπον, καὶ πρεσβύτερον, καὶ διάκονον. Ὀρθ. Ἀλλ' ὥσπερ ἐπίσκοπος οὐκ ὤν, ἄνθρωπος δὲ ὤν, τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν τῷ ἐπισκόπῳ· ὁμοίως καὶ ὁ διάκονος, οὔτε πρεσβύτερος, οὔτε ἐπίσκοπος ὤν, τῆς αὐτῆς μέντοι ἐστὶ φύσεως· οὕτως οὖν λέγεις καὶ αὐτὸς τὸν Υἱὸν Πατέρα μὲν μὴ εἶναι, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως τῷ Πατρί· καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τοῦ Θεοῦ, Υἱὸν μὲν μὴ εἶναι μήτε Πατέρα, τῆς δὲ αὐτῆς εἶναι φύσεως τῷ Πατρί· Τί οὖν ἀπατᾷς τοὺς ἀκούοντας, μὴ εἰδὼς ἃ λέγεις, οὐ λέγεις δὲ τρεῖς φύσεις ἀνομοίους ὡς ἄγγελον, καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἵππον; Ἀνόμ. Οὕτω λέγω· ἐὰν γὰρ τοῦτο μὴ εἴπω, ὁμοουσιαστὴς ἐγενόμην. Ὀρθ. Ἔγνως οὖν, ὅτι ὁ λέγων τὸν Πατέρα ὡς ἐπίσκοπον, καὶ τὸν Υἱὸν ὡς πρεσβύτερον, καὶ τὸ Πνεῦμα ὡς διάκονον, ὁμοούσιον λέγει. Οὕτω δὲ λέγων σαυτὸν Χριστιανὸν ἐνόμισας μέχρι τοῦ παρόντος. Εἰ δὲ τοῦτο ὁ λέγων οὐ κέκριταί σοι εἶναι Χριστιανός, σαυτὸν ἄρα κατέκρινας, καὶ ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκρίθης μὴ ὢν Χριστιανός. Ἀνόμ. Ὁ λέγων οὖν ὁμοούσιον Χριστιανὸς οὐκ ἔστιν; Ὀρθ. Ὁ λέγων ὁμοούσιον Χριστιανός ἐστιν· ὁ δὲ νομίζων μὴ εἶναι Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ὁμοούσιον, καί αὐτὸς λέγων, εὑρεθήσεται ἑαυτὸν κατακρίνων, ὡς ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος, ὁ ἐκ τοῦ ἰδίου στόματος κατακεκριμένος. Ἀνόμ. Πῶς γὰρ αὐτὸ λέγων εὑρέθην; Ὀρθ. Εἶπας ὅτι, Ἡμεῖς λέγομεν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, καὶ διάκονον. Ἀνόμ. Ὁμολογῶ εἰρηκέναι, ὡς ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, καὶ διάκονον. Ὀρθ. Ἀλλ' ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος, καὶ διάκονος ὁμοούσιοί εἰσιν· ὁμοούσιον ἄρα Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὡμολόγηκας. Ἀνόμ. Θέλεις οὖν εἰπεῖν, ὅτι, ὥσπερ κονδῖτος οἶνος κερασθείς, οὕτως ἐστὶ Πατήρ, Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα; Ὀρθ. Οὐδὲ οἶδας, ὅτι σὺ τοῦτο

1. Ἰω. 14, 28. 2. Φιλιπ. 2, 5-6. 3. Φιλιπ. 2, 7.

λέγεις; Ἀνόμ. Πῶς; Ὀρθ. Ὅτι ἄλλην φύσιν λέγεις τοῦ Πατρός, καὶ ἄλλην τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλην τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς οἴνου καὶ μέλιτος καὶ πεπέρεως. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν. Ἐὰν ᾖ ὁ Πατὴρ οἶνος εὐφραίνων καρδίαν, καὶ ὁ Υἱὸς οἶνος εὐφραίνων καρδίαν, καὶ τὸ Πνεῦμα οἶνος εὐφραίνων καρδίαν ἐστίν, ᾖ ὁ Πατὴρ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον. Ὑμεῖς ἄρα καὶ οὐχ ἡμεῖς, κονδίτω παρεβάλλετε τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οἱ ἀνομοίους τὰς φύσεις εἰσηγούμενοι.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Β' ΠΕΡΙ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ, ΕΝ Ω ΔΙΑΛΕΓΟΝΤΑΙ ΟΜΟΙΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΑΝΟΜΟΙΟΣ ΑΡΕΙΑΝΙΣΤΗΣ.*

ΑΝΟΜΟΙΟΣ

1. Πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὁμολογούμενόν ἐστιν, ὅτι τὸ ἔκ τινος ὂν μεταγενέστερόν ἐστι τοῦ ἐξ οὗ ἐστιν, ὡς ἐξ αἰτίου. Ὀρθόδοξος. Οὐ πάντως. Ἀνόμ. Σὺ οὐκ εἶ ἐκ τοῦ πατρός σου, καὶ μετὰ τὸν πατέρα σου; Ὀρθ. Ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ πατρός μου εἰμί, καὶ μετὰ τὸν πατέρα μου εἰμί, καὶ ἐκτὸς τοῦ πατρός μου εἰμί· τὸ δὲ φῶς ἐκ τοῦ ἡλίου ἐστί, καὶ οὐδὲ μετὰ τὸν ἥλιόν ἐστιν, οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ ἡλίου ἐστίν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἡλίου, καὶ ἐν τῷ ἡλίῳ, καὶ σὺν τῷ ἡλίῳ· καὶ ἡ εὐωδία ἐκ τοῦ μύρου ἐστί, καὶ οὔτε μετὰ τὸ μύρον, οὔτε ἐκτὸς τοῦ μύρου, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μύρου, καὶ ἐν τῷ μύρῳ, καὶ σὺν τῷ μύρῳ· καὶ τὸ νοεῖν ἐκ τοῦ νοῦ ἐστι, καὶ οὔτε μετὰ τὸν νοῦν, οὔτε ἐκτὸς τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ νοῦ, καὶ ἐν τῷ νῷ, καὶ σὺν τῷ νῷ· καὶ τὸ θέλειν ἐκ τοῦ θέλοντός ἐστι, καὶ οὔτε ἐκτὸς τοῦ θέλοντος, οὔτε μετὰ τὸν θέλοντα, ἀλλὰ μετὰ τοῦ θέλοντος, καὶ ἐν τῷ θέλοντι, καὶ σὺν τῷ θέλοντι· καὶ ἡ σοφία ἐκ τοῦ σοφοῦ ἐστι, καὶ οὔτε μετὰ τὸν σοφόν, οὔτε ἐκτὸς τοῦ σοφοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ σοφοῦ, καὶ ἐν τῷ σοφῷ, καὶ σὺν τῷ σοφῷ· καὶ ἡ δύναμις ἐκ τοῦ δυνατοῦ, καὶ οὔτε μετὰ τὸν δυνατόν, οὔτε ἐκτὸς τοῦ δυνατοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ δυνατῷ, καὶ μετὰ τοῦ δυνατοῦ, καὶ σὺν τῷ δυνατῷ. Οὕτω τοίνυν καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ νοοῦμεν, καὶ οὐ μετὰ τὸν Θεόν, οὔτε ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ Θεῷ καὶ σὺν τῷ Θεῷ.

2. Ἀνόμ. Ἀλλὰ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ νοεῖν, καὶ τὸ θέλειν, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ δύναμις, οὐκ ἔστιν οὐσία ἐνυπόστατος· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐσία ἐστὶν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει. Ὀρθ. Καὶ ἐν τούτῳ τῶν σωματικῶν υἱῶν τὸ ἀσύγκριτον ἔχει, ὅτι ἐγὼ μέν, υἱὸς ὢν τοῦ πατρός μου, οὐκ εἰμὶ αὐτοῦ σοφία, οὐκ εἰμὶ αὐτοῦ δύναμις, οὐκ εἰμὶ αὐτοῦ θέλημα, οὐκ εἰμὶ αὐτοῦ λόγος, οὐκ εἰμὶ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, οὐκ εἰμὶ ἐν αὐτῷ τῷ πατρί μου. Οὐκ αὐτὸς ὁ πατήρ μου ἐν ἐμοί, οὐ καθὼς ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐ μόνον ἐστὶν Υἱός, ἀλλὰ καὶ δύναμις, καὶ σοφία, καὶ Λόγος, καὶ θέλημα,

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1157 κἑξ.

καὶ ἀπαύγασμα, ἵνα ἀπὸ τοῦ εἶναι Υἱός, τὸ ἐνυπόστατον νοηθῇ· καὶ ἀπὸ τοῦ εἶναι σοφία, καὶ δύναμις, καὶ Λόγος, καὶ θέλημα, καὶ ἀπαύγασμα, τὸ μετὰ τοῦ Πατρός, καὶ ἐν τῷ Πατρί, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ νοηθῇ, καὶ οὐ δεύτερος, οὐδὲ μετὰ τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ Πατρός. Διὰ γὰρ τοῦτο βοᾷ ὁ προφήτης, λέγων· «Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν.[1]» Οὐ γὰρ ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς Υἱὸς γνωρίζεται, ἀλλ' ἐν τῷ Πατρί, καὶ σὺν τῷ Πατρί, καὶ ἅμα τῷ Πατρί, ὡς ἀπαύγασμα δόξης, ὡς χαρακτὴρ ὑποστάσεως, ὡς σοφία σοφοῦ, ὡς δύναμις δυνατοῦ, ὡς Λόγος νοῦ. Ἀνόμ. Ἀλλὰ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς υἱὸς οὐκ ἔστιν· ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως υἱὸς οὐκ ἔστιν· ἡ σοφία νοῦ σοφοῦ υἱὸς οὐκ ἔστιν· ἡ δύναμις τοῦ δυνατοῦ υἱὸς οὐκ ἔστιν. Ὀρθ. Τοῦ μὲν δυνατοῦ ἡ δύναμις οὐκ ἔστιν αὐτοῦ υἱός· καὶ ἡ σοφία τοῦ σοφοῦ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ υἱός· καὶ ὁ λόγος τοῦ νοῦ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ υἱός· καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης οὐκ ἔστιν αὐτῆς υἱός· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς καὶ Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος αὐτοῦ, καὶ Υἱός ἐστι τοῦ σοφοῦ καὶ σοφία αὐτοῦ, καὶ Υἱός ἐστι τοῦ δυνατοῦ, καὶ δύναμις αὐτοῦ ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο, Υἱὸν ἀκούοντες, τὸ ἐνυπόστατον νοοῦμεν· καὶ δύναμιν ἀκούοντες, καὶ Λόγον, καὶ σοφίαν, τὸ ἀχώριστον καὶ συναΐδιον ἐπαιδεύθημεν.

3. Ἀνόμ. Ἅμα οὖν λέγεις ὑπάρχειν Πατέρα καὶ Υἱόν; Ὀρθ. Ἅμα λέγω. Ἀνόμ. Δύο οὖν ἀγένητα λέγεις; Ὀρθ. Ἐγὼ Πατέρα καὶ Υἱὸν λέγω· τί δέ ἐστιν ἀγένητον, οὐκ ἐδιδάχθην ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Ἀνόμ. Οὐκ ἔστιν οὖν ὁμολογούμενον, ὅτι ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι γενητός; Ὀρθ. Ὡμολόγηται καὶ παρ' ἐμοῦ. Ἀνόμ. Ὁ δὲ μὴ γεγονὼς καὶ ὑπάρχων ἀγενήτως ὑπάρχει· ἀγένητος ἄρα. Ὀρθ. Ὅτι μὲν οὐκ ἐγένετο, οἶδα· ἀγένητον δὲ αὐτὸν λέγειν, οὐκ ἐδιδάχθην ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ Πατέρα. Ἀνόμ. Εἰ οὐκ ἐγένετο ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, ἀγενήτως ὑπάρχει· ὁ δὲ ἀγενήτως ὑπάρχων ἀγένητός ἐστιν. Ὀρθ. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν ἡ Γραφὴ τὸ ἀγένητον, τὸ δὲ Πατέρα αὐτὸν εἶναι εἶπε. Κἀκεῖνο λέγω, ὃ ἡ Γραφὴ εἶπε, καὶ οὐχὶ ὃ τῇ ἐννοίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὑποπίπτει. Καὶ γὰρ ἄλλα πολλά ἐστιν, ἃ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν ὑποπίπτει, καὶ ὡς ἀπρεπῆ λέγειν αὐτὰ περὶ Θεοῦ παραιτούμεθα, ἐπειδὴ οὐδὲ ἡ Γραφὴ εἶπεν. Ἀνόμ. Οἷον; ὥς τι εἰπέ. Ὀρθ. Ὅτι ἡμεῖς εὐχόμεθα προκόπτειν ἐπί τι βέλτιον, δῆλόν ἐστιν· ὁ δὲ Θεὸς οὐ προκόπτει· οὐδὲν γὰρ αὐτῷ λείπει. Ἀνόμ. Οὐδὲν αὐτῷ λείπει. Ὀρθ. Οὐ χρείαν οὖν ἔχει τοῦ προκόπτειν. Ἀνόμ. Οὐ χρείαν ἔχει. Ὀρθ. Οὐδεὶς ἡμῶν, διὰ τὸ μὴ προκόπτειν αὐτόν, ἀπρόκοπτον λέγει αὐτόν, ἀλλ' ὡς ἀναξίαν τοῦ Θεοῦ τὴν φωνὴν παραιτούμεθα. Οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγένητον ἄξιον εἶναι τοῦ Θεοῦ λέγομεν· εἰ γὰρ ἦν ἄξιον, εἶπεν ἂν αὐτὸ ἡ θεία Γραφή.

1. Ἡσ. 26, 12-13.

4. 'Ανόμ. 'Εγένετο οὖν ὁ Θεός; εἰπέ, καὶ ὑπὸ τίνος ἐγένετο; 'Ορθ. Εἰ διὰ τοῦτο ἐγένητον αὐτὸν δεῖ λέγειν, ἐπειδὴ ὑπ' οὐδενὸς ἐγένετο, εἰπὲ αὐτὸν καὶ ἄπιστον, ἐπειδὴ εἰς οὐδένα πιστεύει· εἰπὲ καὶ ἀσεβῆ, ἐπειδὴ οὐδένα σέβεται. Εἰ δὲ ταῦτα ἡ μὲν ἔννοια ὑποβάλλει, ἡ δὲ εὐσέβεια οὐκ ἐπιτρέπει λέγειν, οὕτω καὶ τὸ ἀγένητον, κἂν δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν ὑποπίπτειν, ἀλλ' ἡ εὐσέβεια οὐκ ἐπιτρέπει λέγειν. Εἰ δὲ μή, εἶπεν αὐτὸ πάντως ἡ Γραφή. 'Ανόμ. Οὐ λέγεις οὖν ἀγέννητον τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν; 'Ορθ. Εἰ γέγραπται, λέγω· εἰ δὲ οὐ γέγραπται, οὐκ ἔχω ἀνάγκην εἰπεῖν. Καὶ ὅτι οὐ πάντως τὰ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν ὑποπίπτοντα δεῖ λέγειν, ἔξεστι καὶ ἄλλως γνῶναι. Παρὰ πάντων ἡμῶν ὡμολόγηται, ὅτι ὁ Θεὸς ἀόρατός ἐστι, τοῦ ἁγίου Παύλου λέγοντος «'Αφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ.[1]» 'Ο δὲ ἄφθαρτος οὐχ ἑαυτῷ μὲν φθαρτός ἐστιν, ἄλλοις δὲ ἄφθαρτος, ἀλλὰ καὶ πᾶσι καὶ ἑαυτῷ ἄφθαρτός ἐστιν. 'Ανόμ. Καὶ πάνυ. 'Ορθ. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ συνῆπται τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἀόρατον, εἴπωμεν καὶ αὐτὸν ἑαυτῷ ἀόρατον εἶναι τὸν Θεόν. Καὶ ἐψεύσαντο τὰ Εὐαγγέλια καθ' ὑμᾶς, λέγοντα· «'Ο ὢν παρὰ τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἑώρακε τὸν Πατέρα.[2]» Εἰ δὲ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁρᾷ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατὴρ αὐτὸς ἑαυτὸν ὁρᾷ, ὅ ἐστι, καὶ λέγεται, καὶ πιστεύεται εἶναι ἀόρατος, οὐχ ἑαυτῷ, οὐδὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ Υἱῷ, οὐδὲ τῷ παρ' αὐτοῦ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀλλὰ πάσῃ τῇ κτίσει.

5. 'Ανόμ. Νῦν μανθάνω, ὅτι ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστὶν ὡμολογημένον, τοῦτο ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. 'Ορθ. Ποῖον; 'Ανόμ. Ὅτι ἀγένητός ἐστιν ὁ Θεός, πάντες ἄνθρωποι, οἱ νοῦν ὀρθὸν ἔχοντες, ὁμολογοῦσιν, ὑμεῖς δὲ οὐ δέχεσθε. 'Ορθ. Οὐ λέγω, ὅτι τὸ ἀγένητον αὐτὸν ὁμολογεῖν ἀπαράδεκτόν ἐστιν ἡμῖν· ἀλλ' ὅτι κἂν δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν ὑποπίπτειν, ἀλλ' ὅμως ὡς οὐδαμοῦ τῆς θείας Γραφῆς κειμένην τὴν φωνὴν οὐκ ἀναγκαῖον λέγειν. Εἰ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον, εἶπεν ἂν αὐτὸ ἡ θεία Γραφή. 'Ανόμ. Γενητὸν οὖν εἴπωμεν αὐτόν; 'Ορθ. 'Ο λέγων αὐτὸν γενητὸν ἀσεβεῖ. Εἶπε γὰρ ἡμῖν ἡ Γραφή, τίνα ἐστὶ τὰ γενητά, καὶ τίς ὁ τούτων γενεσιουργός 'Ο δὲ λέγων αὐτὸν ἀγένητον, ὃ οὐκ εἶπεν ἡ Γραφή, περιττολογεῖ. 'Ανόμ. Εἰ οὐκ ἔστι γενητός, ἀγένητός ἐστιν. 'Ορθ. Κἂν ἀνθρωπίνη διάνοια τοῦτο νοεῖν ποιῇ, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ θεία Γραφὴ ἐδίδαξεν· ἀλλ' ἀκούεις αὐτῆς λεγούσης· καὶ «Καθόσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, τοσοῦτον ἀπέχουσι τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῶν διανοημάτων μου.[3]» Εἰ δὲ νομίζει Εὐνόμιος εὑρηκέναι, τὸ τί ἐστιν ὁ Θεός, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν γενητόν, μηδὲ ἔχειν γενεσιουργόν, λεγέτω αὐτὸν καὶ ἄθεον, ἐπειδὴ Θεὸν οὐκ ἔχει. 'Αλλ' εἰ οὐ δεῖ λέγειν τοῦτο, κἂν ὑποπίπτῃ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν· μηδὲ τὸ ἀγένητον λεγέσθω, κἂν ὑποπίπτῃ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν. 'Ανόμ. 'Εγένετο οὖν ὁ Θεός; 'Ορθ. Οὐκ ἐγένετο. 'Ανόμ. 'Αγένητος οὖν ἐστιν; 'Ορθ.

---

1. Α' Τιμ. 1, 17. 2. 'Ιω. 6, 46. 3. 'Ησ. 55, 9.

Ἔχει Θεὸν ὁ Θεός; Ἀνόμ. Ὁ ἀγέννητος οὔ. Ἄθεος οὖν ἐστι. Καὶ ὁρᾷς, πῶς μειρακιώδη καὶ ἀνδραποδώδη εἰσὶν ὑμῶν τὰ διανοήματα; Διὸ μᾶλλον ἀκολουθοῦντες τῇ θείᾳ Γραφῇ, εἴπωμεν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν· καὶ οὐ φοβούμεθα περὶ τὴν πίστιν ναυαγῆσαι. Τὸ γὰρ ἀγέννητον εὕρεσίς ἐστιν ἀετοῦ πετομένου, ζητοῦντος βοράν, οὗ ἴχνος ἐρηρεισμένον οὐχ εὑρίσκεται· οὐ γὰρ ἔχει ἐν τῇ Γραφῇ, οὗ στήσει τοὺς πόδας Ἀνόμ. Λάβε, ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν Ἀετίου, καὶ εἰπὲ πρὸς αὐτήν. Ὀρθ. Αὐτὸς ἀνάγνωθι. Ἀνόμ. Εἰσὶ μετ' αὐτῆς καὶ σχόλια Εὐνομίου. Ὀρθ. Καὶ αὐτὰ ἀνάγνωθι.

6. Σχόλια Εὐνομίου, καὶ πρὸς αὐτὰ Ὀρθοδόξου.

Ὅτι ἡ θέλησις καὶ ἡ βούλησις οὐ ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ· ἡ μὲν γὰρ θέλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται· ἡ δὲ οὐσία οὔτε ἄρχεται, οὔτε παύεται· τὸ δὲ ἀρχόμενον καὶ παυόμενον τῷ μήτε ἀρχομένῳ μήτε παυομένῳ τὸ αὐτὸ εἶναι οὐ δύναται. Καὶ ἄλλως, εἰ ταυτὸν ἦν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ ἡ βούλησις, ἐχρῆν μιᾶς οὐσίας μίαν εἶναι καὶ τὴν θέλησιν· εὑρίσκονται δὲ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν θείων Γραφῶν, οὐ μία θέλησις, ἀλλὰ πολλαὶ θελήσεις· τῆς Γραφῆς λεγούσης· «Πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησε [1]» πολλὰ οὖν ἠθέλησε καὶ οὐχ ἕν. Ἐναργέστερον δὲ ἰδεῖν ἐπὶ τῆς κοσμοποιίας. Ἠθέλησε γὰρ εἶναι τὸν κόσμον, καὶ ὑπέστη κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν, καὶ διαμένει τὸ γενόμενον. Ἄλλο δέ ἐστιν ἡ διαμονὴ παρὰ τὴν θέλησιν τῆς δημιουργίας· ἐπηγγείλατο δὲ καὶ μετασχηματίσαι τὸν κόσμον. Θελήσας ἄρα μετασχηματίζει. Οὐ μόνον δὲ πολλαί, ἀλλὰ καὶ διάφοροι αἱ θελήσεις. Ἠθέλησε γὰρ καὶ οὐρανόν, ἠθέλησε καὶ ἥλιον, ἠθέλησε καὶ γῆν. Τῶν δὲ θελημάτων διαφόρων ὄντων, ἀνάγκη διαφέρειν καὶ τὰς περὶ αὐτῶν θελήσεις· καὶ ἐπὶ τῶν νοητῶν δὲ ὡσαύτως. Ὀρθ. Εἰ τοίνυν καὶ κατὰ σὲ οὐ ταυτόν ἐστι τῇ οὐσίᾳ ἡ βούλησις, ἤγουν ἡ θέλησις, πάντα δὲ τὰ γεγονότα τοῦ θελήματος αὐτοῦ εἰσιν ἔργα, ὁμολόγει τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας· οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ μονογενῆ ὁμολογήσεις τὸ μόνον ἐκ τῆς οὐσίας γεγενῆσθαι. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς βουλήσεως καὶ θελήσεώς ἐστιν Υἱός, οὐκ ἔστι μονογενής, πολλῶν ὄντων τῶν κατὰ βούλησιν ἀποκυηθέντων. Γέγραπται γάρ· «Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας.[2]» Πολλαὶ δὲ θελήσεις οὐκ εἰσίν, ὡς ἐνόμισας· οὐ γάρ, ἐπειδὴ διάφορα τὰ δημιουργήματα, πάντως διάφοροι καὶ αἱ θελήσεις· ἀλλ' ὥσπερ ἑνὶ θελήματι ποιήσας τὸν ἄνθρωπον ἐκ διαφόρων μελῶν καὶ μερῶν πεποίηκεν, ὀφθαλμούς, ὦτα, ῥῖνας, τρίχας, ἔντερα, καὶ διαφόρως τὴν τῶν ἐντέρων σύνθεσιν, σπλῆνα, ἧπαρ, νεφρούς, καὶ ὅσα ἐν ὑμῖν· οὕτω καὶ πάντα τὸν κόσμον ἑνὶ θελήματι δημιουργεῖ.

7. Ἀνόμ. Εἰ μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ; καὶ εἰ μείζων, κατὰ τί μείζων, πότερον μείζων ὄγκῳ σώματος, ἢ κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἀγεννη-

1. Ψαλμ. 113, 11. 2. Ἰακ. 1, 18.

σίας; καὶ πότερον τὸ ἀγέννητον οὐσία ἐστίν, ἢ οὐδέν ἐστιν; 'Ορθ. Μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ γέγραπται, οὔτε δὲ ὄγκῳ, οὔτε χρόνῳ, οὔτε φύσει, ἀλλ' ὡς Πατὴρ Υἱοῦ ἐνανθρωπήσαντος. Διὰ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τῶν ἀγγέλων ἠλαττῶσθαι αὐτὸν λέγει ὁ 'Απόστολος, γράφων· «Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν 'Ιησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου.[1]» Διὰ δὲ ταύτην τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ 'Ιωσὴφ ὑπετάσσετο. «Ἦν γὰρ ὑποτασσόμενος αὐτοῖς[2]», ὡς ἐν Εὐαγγελίῳ γέγραπται. 'Ανόμ. 'Αλλὰ φύσει μείζων κατὰ τὸ ἀγέννητον, ἔστι τι, ἢ οὐδέν ἐστι, καθὼς προείπομεν; 'Ορθ. Οὐδέν ἐστι φύσει· οὐ γὰρ οὐσία ἐστίν. Εἰ τοίνυν κατὰ τὸ ἀγέννητόν ἐστι μείζων, τὸ δὲ ἀγέννητον οὐδέν ἐστι, κατ' οὐδέν ἐστι μείζων. 'Ο δὲ ἐν μηδενὶ μείζων κατὰ πάντα ἴσος. Οὐ γὰρ δὴ ὁ Πατὴρ ἐλάττων τοῦ Υἱοῦ. 'Ανόμ. Οὐκοῦν ἴσον λέγεις τὸ ἀγέννητον τῷ γεννήματι· καὶ πῶς ἀληθεύει ὁ λέγων· «'Ο Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν;[3]» 'Ορθ. Τὸ ἀγέννητον ἐπὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσία οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τοῦ μὴ Πατέρα ἔχειν τὸν Θεὸν δηλωτικόν. Οὐδεὶς δὲ διὰ τοῦτο μείζων τινός, διὰ τὸ Πατέρα μὴ ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ ὁ 'Αδὰμ πατέρα ἔσχεν, οὔτε ἡ Εὔα· ἀλλ' ὅμως εἰσὶν ἡμῖν ὁμοούσιοι. Πῶς δέ καὶ περὶ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ φιλοσοφῶν, ὥσπερ ἐπιλανθανόμενος σαυτοῦ ἐπήγαγες τό· «'Ο Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν;» Ἔδει γάρ σε μᾶλλον ἑαυτῷ ἀκολουθοῦντα εἰπεῖν· 'Ο ἀγέννητος ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν. 'Αλλ' οὐ γέγραπται· διὰ τοῦτο οὐ λέγεις καλῶς. «Μὴ σοφίζου πολλά, ἵνα μὴ ἐκπλαγῇς.[4]» Οὐ γὰρ εἶ σοφώτερος τοῦ Δανιήλ, μήτοι γε τοῦ Πνεύματος, τοῦ Πατέρα μὲν διδάξαντος, ἀγέννητον δέ μή.

8. 'Ανόμ. Εἰ δὲ κατ' ὄγκον ὁ Πατὴρ μείζων, σύνθετος ἔσται ὁ ἀγέννητος, καίπερ ἁπλοῦς ὢν καὶ ἀσχημάτιστος· εἴγε ὁ ὄγκος σύνθετον καὶ μεριστόν· πᾶς γὰρ ὄγκος ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ σύνθεσιν μερῶν ἔχει· ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγει ἄτοπον. 'Ορθ. 'Επὶ Θεοῦ λέγειν σύνθεσιν καὶ ὄγκον ἄτοπον, ἀληθῶς δὴ ἄτοπον. Θεὸς δέ, κἂν μὴ θέλῃς, ὁ Υἱός, ἀσύνθετος καὶ ἁπλοῦς καὶ ἀσχημάτιστος καὶ αὐτός· καὶ σύνθεσιν λέγειν καὶ ὄγκον ἐπ' αὐτοῦ ἄτοπον. Εἰ δὲ τοῦτο, τὸ μεῖζον ἄρα ἐν τούτοις οὐχ εὑρεθήσεται. 'Εν δὲ τῷ ἁπλῷ καὶ ἀσυνθέτῳ καὶ ἀσχηματίστῳ καὶ θείῳ ἴσος ὁμολογηθείς, μείζονα τὸν Πατέρα λέγει, μορφὴν δούλου λαβών, καὶ τιμῶν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. 'Ακούεις γοῦν αὐτοῦ λέγοντος· «'Αλλ' ἐγὼ τιμῶ τὸν Πατέρα, ὑμεῖς δὲ ἀτιμάζετέ με·[5]» καί, 'Ο Πατὴρ τιμᾷ τὸν Υἱόν, καθίσας αὐτὸν ἐκ δεξιῶν, καὶ πάντας ἕλκων πρὸς αὐτόν. Λέγει γὰρ αὐτὸς ὁ Υἱός· «Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς μέ, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος ἑλκύσῃ αὐτὸν πρὸς ἐμέ.[6]»

9. 'Ανόμ. Ἄλλως δέ, εἰ ἔστι τι τὸ ἀγέννητον, ἢ ὅλον ἐστὶ τοῦτο ἢ μέρος· ἀλλ' εἰ μὲν μέρος, πάλιν ἑαυτοῦ ἐστιν ἀνόμοιος· εἴγε τὸ μὲν

---

1. 'Εβρ. 2, 9. 2. Λουκ. 2, 51. 3. 'Ιω. 14, 28. 4. 'Εκκλ. 7, 16. 5. 'Ιω. 8, 49. 6. 'Ιω. 6, 44.

μέρος αὐτοῦ ἀγέννητον, τὸ δὲ ἄλλο μή. Εἰ δὲ ὅλη ἡ φύσις ἀγέννητος, καθόλου δὲ μείζων ὁ Πατήρ, εὐθὺς ἐπὶ τὴν παραλλαγὴν τῆς οὐσίας ὅλως ἐκπίπτει. Εἰ γὰρ ἡ οὐσία ὅλη ἀγέννητος, καὶ οὐδὲν ἐπ' αὐτῇ μέρος, γεννητόν, κατὰ δὲ τὸ ἀγέννητον ἀνόμοιος, καθ' ὅλην ἄρα τὴν οὐσίαν ἀνόμοιος. Πῶς οὖν λέγεις, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, ἐν δὲ τῷ γεννητῷ ἔχει τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τοῦ Υἱοῦ; Τὸ δὲ ἀγέννητον οὐδὲν ἔσται τοῦ Υἱοῦ μεῖζον, ὅπερ ἔξω φασὶ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός. Εἰ δὲ ἡ ὑπεροχὴ ἔξω τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, ἡ ἰσότης ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐστί. Μεῖζον δέ ἐστι τὸ ἀγέννητον τοῦ Υἱοῦ, ὅπερ πᾶσιν οὐδέν· καὶ τὸ ἴσον ἐν τῷ Υἱῷ ἔσται, ἐκεῖνο μὲν ἀγέννητον, ταῦτα δὲ γεννητά. Ὀρθ. Ἁρπάζειν δεῖ οὐ τὰ ἄγραφα, ἀλλὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Τί οὖν σὺ ἁρπάζεις ὃ οὔτε ἡ Γραφή σοι δίδωσιν, οὔτε ἡμεῖς; Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν σοι δίδωσι κατὰ τὸ ἀγέννητον μείζονα τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γὰρ ὁ Υἱὸς εἶπεν. Ὁ ἀγέννητος μείζων μού ἐστιν, ἀλλ' ὁ Πατήρ, πρὸς ὃν πορεύεσθαι ἔμελλε. Λέγει γὰρ οὕτως· «Εἰ γὰρ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἄν, ὅτι εἶπον, Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα· ὁ γὰρ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι.[1]» Πορεύεται δέ, ὡς μορφὴν δούλου λαβών· ὡς δὲ Θεός, ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα ἔχει, λέγων· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί[2]», καί, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν·[3] ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ὁ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός.[4]» Μὴ οὖν ἐπίσπειρε ζιζάνια τῷ ἀγρῷ τῆς θείας Γραφῆς, τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀνόμοιον· ἀλλ' εἰ θέλεις φιλοσοφεῖν ταῦτα τὰ ῥήματα, ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀθανάτου φιλοσόφει· ταῦτα γάρ εἰσι σπέρματα τοῦ ἀγροῦ τῆς Γραφῆς· οἷον, Εἰ ἔστι τὸ ἀθάνατον, ἢ ὅλον ἐστὶ τοῦτο ἢ μέρος. Ἀλλ' εἰ μὲν μέρος, πάλιν ἑαυτῷ ἔσται ἀνόμοιος, εἴ γε τὸ μὲν μέρος αὐτοῦ, ἀθάνατον, τὰ δὲ ἄλλα μή. Εἰ δὲ ὅλη ἡ φύσις ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος, καθόλου δὲ ἀθάνατος ὁ Πατὴρ καὶ ἄφθαρτος, καὶ ὁ Υἱὸς εὐθὺς ἐπὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας ὅλον εὑρεθήσεται. Εἰ γὰρ ἡ οὐσία ὅλη ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ μέρος ἐναντίον, καθ' ὅλην ἄρα τὴν οὐσίαν ἡ ταυτότης. Πῶς οὖν τολμᾷ τις λέγειν ἀνόμοιον; Λέγετε τῆς ἐνεργείας, φασίν, εἰκόνα. Εἰ δὲ ἐνέργεια ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ, τῆς ἄρα οὐσίας ἔσται εἰκὼν ὁ Υἱός.

Ἐρωτῶμεν τοίνυν. Ἐγέννησεν ἢ οὔ; Φασί, ναί. Ἐκ τῆς οὐσίας, ἢ ἐκ τῆς θελήσεως; Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας, φησίν, ἀλλ' ἐκ τῆς βουλήσεως· ἄλλο γὰρ λέγεις αὐτὸς τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν βούλησιν παρὰ τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν αὐτήν. Εἰ μὲν οὖν τὴν αὐτὴν λέγεις, ἐκ δὲ τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἀγαθότητος ἐγέννησεν, ἀλλ' ὡς ὁμοούσιον λέγεις τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· ὅπερ οὐ βούλει. Λέγεις δέ, ὅτι καὶ τὰ πάντα ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐγένετο διὰ Υἱοῦ. Εἰ δὲ θέλησις ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ, ὁμοούσια ἔσται τὰ πάντα τῷ Θεῷ, εἴτε ἑρπετά, εἴτε νηκτά, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα· «Πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ

1. Ἰω. 14, 28. 2. Ἰω. 14, 10. 3. Ἰω. 10, 30. 4. Ἰω. 14, 9-10.

καὶ ἐν τῇ γῇ·» οὕτως ἄρα, καὶ τῆς ἐνεργείας εἰκὼν ὤν, ἐξ ὧν αὐτὸς λέγεις, οὐχὶ καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἀπαράλλακτος; Εἰ μὲν οὖν τοὺς ἑαυτοῦ διατρέπειν ὁμοδόξους ἐπιχειρεῖς, συνήγαγες· εἰ δὲ τὸν ἀληθῆ λόγον, οὐδὲ ἀκροατὴς γεγενῆσθαι τούτου φαίνῃ μοι. Ὅτι γὰρ τῆς οὐσίας εἰκὼν ὁ Υἱός, ὁ Ἀπόστολος εἶπεν· «Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως.[1]» Τὸ γὰρ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀλλ' ἡ εἰκὼν τῆς οὐσίας. Καὶ ὅτι οὐκ ἔστι ταυτὸν ἡ θέλησις καὶ ἡ οὐσία, ἡμῶν οὗτος ὁ λόγος. Διὰ γὰρ τοῦτο τὸ μὲν Υἱὸν γέννημα τῆς οὐσίας λέγομεν εἶναι, ἑαυτοὺς δὲ τῆς θελήσεως. Ἔστιν δὲ καὶ κατὰ σὲ οὐ ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ ἡ θέλησις· ἡ δὲ οὐσία οὔτε ἤρξατο, οὔτε παύεται. Οὔτε ἄρα ἤρξατο ἡ εἰκών, οὔτε ἐπαύσατο. Ἡ δὲ θέλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται. Τοὺς τοίνυν λέγοντας ταυτὸν εἶναι τῇ οὐσίᾳ τὴν θέλησιν, ἐκείνους ἔχε. Ἡμεῖς γὰρ καὶ βουλόμεθα, καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ πιστεύομεν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μονογενῆ αὐτὸν εἶναι πιστεύομεν· ὅτι μόνος αὐτὸς ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται, καθὼς προείρηται· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἐκ τῆς θελήσεως. Ὁμοούσιον δὲ λέγοντες τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, οὐκ αὐτὸν ἑαυτῷ λέγομεν ὁμοούσιον· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ ὁμοούσιος. Εἰ δὲ ἀληθῶς ὁμολογεῖς τὰ πάντα ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονέναι, μετὰ δὲ πάντων λέγεις τὸν Υἱὸν γεγονέναι, καὶ αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ δώσεις γεγονέναι· εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, οὐκ ἄρα βουλήσεώς ἐστιν ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ «Ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ[2]», ποιήσει καὶ ὁ Υἱὸς ἄλλον υἱόν, ἵνα πάντα τῷ Πατρὶ ὁμοίως ποιήσῃ. Εἰ δὲ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ποιεῖ, οὐκ ἔστι ποίημα αὐτός. Ἀληθεύει γὰρ λέγων ὅτι· «Πάντα ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ.» Οὐ ποιεῖ δὲ ἑαυτόν· οὐκ ἔστιν ἄρα ποίημα. Ἀλλ' ἐρεῖς· Οὐκ εἶπεν, Πάντα ὅσα ἐποίησεν, ἀλλ' ὅσα ποιεῖ γίνωσκε, ὅτι ἔθος τῇ Γραφῇ τὸ παρῳχηκὸς ὡς ἐπὶ ἐνεστῶτος χρόνου λέγειν· ὡς τό, «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα·[3]» καὶ ἐν ἑτέρῳ· «Ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς·[4]» καί, «Ὁ ποιῶν πλειάδα, καὶ ἕσπερον, καὶ ἀρκτοῦρον, καὶ ταμιεῖα νότου.[5]»

10. Ἀνόμ. Πρὸ πάντων δὲ καὶ ὑπὲρ πάντα ἐρωτᾶν δεῖ αὐτούς, τί σημαίνει τὸ ἀγέννητον. Εἰ μὲν γὰρ τὴν οὐσίαν, ὅπερ ἐστὶν ἀληθές, τοσαύτη ἔσται ἡ παραλλαγή. Ὀρθ. Καὶ ἡμεῖς δὲ πρὸ πάντων ἐρωτῶμεν, τί σημαίνει τὸ γεννητόν. Εἰ μὲν γὰρ τὴν οὐσίαν, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος, πάντα τὰ γεννητὰ ὁμοούσια· εἰ δὲ οὐ πάντα τὰ γεννητὰ ὁμοούσια, ὅπερ ἐστὶν ἀληθές, οὐκ ἄρα τὸ γεννητὸν οὐσία. Εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐκ οὐσία, οὐδὲ τὸ ἀγέννητον οὐσία. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον οὐσία, τὸ δὲ γεννητὸν οὐκ οὐσία, ἀνούσια τὰ γεννητά. Τί οὖν λέγεις ἀνόμοιον;

---

1. Ἑβρ. 1, 3. 2. Ἰω. 5, 19. 3. Ψαλμ. 103, 4. 4. Ψαλμ. 103, 5. 5. Ἰὼβ 9, 9.

Τὸ γὰρ μὴ ὂν τῷ ὄντι οὔτε ὅμοιον, οὔτε ἀνόμοιον. Ἡμεῖς τὸν Υἱὸν γεννητὸν μὲν λέγομεν, οὐχὶ δὲ καὶ γενητόν. Γεννητὸν γάρ ἐστι τὸ πατέρα ἔχον, γενητὸν δὲ τὸ γενεσιουργὸν ἔχον.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς Ἀετίου, τοῦ διδασκάλου τοῦ Εὐνομίου.

Ἐπειδὴ ἐν καιρῷ τοῦ ἐπενεχθέντος ἡμῖν διωγμοῦ ὑπὸ τῶν Χρονιτῶν, τινὲς τῶν προειρημένων, σφετερισάμενοι μετὰ καὶ ἄλλων θεωρημάτων, πονημάτιον σπουδασθὲν ἡμῖν ἰδιαζόντως περὶ γεννητοῦ Θεοῦ καὶ ἀγεννήτου Θεοῦ, παρενθήκαις τε καὶ ἀφαιρέσεσι διαφθείραντες ἐξέδωκαν, τὴν ἀκόλουθον ἀμείψαντες ἀγωγήν· ἦλθε δὲ μετὰ ταῦτα τοῦτ' εἰς ἡμᾶς, τινὸς τῶν σπουδαίων ἡμῖν αὐτὸ προσκεκομικότος, ἠναγκάσθην αὐτός, οἷα πατήρ, αὖθις διακαθάρας, ἐκπέμψαι ὑμῖν τὸ σύγγραμμα, ὦ πάντες εὐσεβεῖς ἀθληταί τε καὶ ἀθλήτριαι, ὅπως ἂν εἰδέναι ἔχοιτε κατ' ἔννοιαν τῶν Γραφῶν εἰρῆσθαι ἡμῖν τὸ λογίδιον, δι' οὗ πάντα ἄνθρωπον ἀντιλέγειν ὑμῖν ἐπιχειροῦντα περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου παύειν συντόμοις περιτροπαῖς δυνήσεσθαι, πάντων δὲ μᾶλλον τοὺς προειρημένους Χρονίτας· ἐν εἴδει τῶν στιχηρῶν ἐπαπόρησιν ἐπαπορήσεως διαστήσας, καὶ λύσιν λύσεως διὰ τὸ εὐπερίδρακτον καὶ σαφὲς τῶν ἐπιχειρημάτων, ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν περὶ ἀγεννήτου Θεοῦ καὶ γεννητοῦ.

11. Ὀρθόδ. Μὴ καυχῶ διωχθείς, εἴ γε ἐδιώχθης. Ἐδιώχθησαν γὰρ παρὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ οἱ ποιοῦντες τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ οἶκον ἐμπορίου· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἄρα τὸ διώκεσθαι πάντως ἐπαινετόν. Οὐ διὰ τοῦτο ἡμᾶς Χρονίτας ὠνόμασε, διότι ἀπὸ χρόνου τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως ἔχομεν· οὔκ, ἀλλ' ἐπειδὴ γεννᾶσθαι λέγομεν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· τὸ δὲ γεννᾶσθαι τοῖς Ἀρειανοῖς χρονικήν. Τίνας δὲ λέγεις Χρονίτας; τοὺς ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μέχρι καὶ σήμερον αἰνοῦντας Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἢ τοὺς ἀπὸ τοῦ σοῦ τοὺς χθὲς καὶ σήμερον φανέντας, καὶ αἵρεσιν ἔχοντας, ἐάσαντας τὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἅγιον ὄνομα, καὶ ἐπαιρομένους κατ' αὐτοῦ τοῦ διδάξαντος βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ νομίζοντας ἑαυτοὺς εἶναι σοφωτέρους τοῦ τὸν Πατέρα Πατέρα, καὶ ἑαυτὸν Υἱὸν διδάξαντος; Δῶμεν δέ, ὅτι παρενθήκας καὶ ἀφαιρέσεις τινές ποτε τῇ παρὰ σοῦ γραφείσῃ πονηρίᾳ πεποιήκασι. Νῦν τί λέγεις; ἢ τί πλεῖον ἐπινοεῖς βλασφημίας, ἀνόμοιον λέγων κατ' οὐσίαν τὸν Υἱόν; ἔχεις τι πλέον τούτου εἰπεῖν; Οὐ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες εἶναι λέγουσιν, οἱ μὴ πειθόμενοι εἶναι αὐτὸν Θεόν; καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα λέγοντες περὶ αὐτοῦ, ἃ σὺ λέγεις, ἀγέννητόν τε καὶ γεννητὸν προβαλλόμενος, καὶ ἐάσας Πατέρα καὶ Υἱόν, ὅ ἐστιν Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία; καὶ Πατέρα σαυτὸν θέλεις εἶναι τῶν ἀθλούντων ὑπὲρ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου Θεοῦ; Ἐὰν δὲ καὶ συγχωρηθῇ σοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ βαπτίσαι, τί ποιήσεις καὶ εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος ὀνομασίαν; ἄρα οὔτε γεννητὸν

οὔτε ἀγέννητον ὀνομάσεις, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ γεννητόν; Καὶ πῶς ἐστι κατὰ σὲ ἑτερούσιόν τὸ γεννητὸν τῷ γεννητῷ, εἴπερ οὐσία τὸ γεννητόν;

12. 'Ανόμ. Εἰ ἀδύνατόν ἐστι τῷ Θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, ἀδύνατον ἂν εἴη καὶ τὸ ἀγέννητον γεννητὸν ποιῆσαι. 'Ορθ. Κἂν ᾖ αὐτῷ ἀδύνατον τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, ὡς καὶ τὸ ψεύδεσθαι, ἀλλ' οὐκ ἀδύνατον αὐτῷ τὸ γεννῆσαι· οὐδὲ γὰρ τὸ ἀληθεῦσαι ἀδύνατον. Γεννῶν δὲ οὐκ ἀγέννητον γεννᾷ, ἀλλὰ Θεόν. Θεὸν ἄρα Θεὸς γεννήσας, οὔτε τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ἐποίησεν, οὔτε τὸ ἀγέννητον γεννητόν. 'Ανόμ. Πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος Θεός. Εἰ δὲ κρείττων ἐστὶ πάσης αἰτίας, δῆλον ὅτι καὶ γενέσεως. Οὔτε γὰρ παρ' ἑτέρας φύσεως ἀνείληφε τὸ εἶναι, οὔτε αὐτὸς ἑαυτῷ εἶναι παρέσχεν, οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβληκέναι πᾶσαν αἰτίαν. 'Ορθ. 'Αληθῶς, «Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν[1]», περὶ ὑμῶν εἴρηται τῶν κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στρατευομένων. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος Θεός, διὰ τοῦτο καὶ γενέσεως, ἡ γένεσις αἰτία, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσία· εἰ δὲ ἡ γένεσις οὐκ οὐσία, ἀλλ' αἰτία, εἰπὲ τὴν οὐσίαν. Τίνα δὲ καὶ αἰτίαν θέλεις εἶναι τοῦ Υἱοῦ; τὴν γένεσιν, ἢ αὐτὸν τὸν Πατέρα; Ἔστι δ' ὁ Πατήρ, ὡς νομίζεις, ἡ ἀγεννησία. Αὕτη οὖν ἔσται τοῦ Υἱοῦ ἡ αἰτία· εἰ δὲ οὐκ αὐτὸς ὁ Πατὴρ αἴτιος τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἡ γένεσις, ταύτης ἔσται ὁ Υἱός, καὶ αὐτὴ αὐτοῦ Πατήρ. Βαπτισθεὶς ἄρα εἰς Πατέρα, εἰς γένεσιν ἐβαπτίσθης καὶ εἰς τὸν ταύτης Υἱόν. Τάχα γὰρ οὐδέ, εἰ ἔστι Πνεῦμα ἅγιον, ἀκήκοας. 'Ανόμ. Πόθεν ἄν τις τὴν ὑποστᾶσαν πρὸς τὴν ὑποστήσασαν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν συγχωρήσειεν, οὐ προσιεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως γένεσιν; 'Ορθ. Εἰ ἡ μὲν ὑποστᾶσα φύσις ἔξωθεν προσεγένετο, ἀπαράλλακτος εἶναι οὐ δύναται· εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται ὡς ἀπαύγασμα δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, τὸ ἀπαράλλακτον ἔχει. «'Ο» γὰρ «ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα[2]», οὐχ ἑαυτὸν φήσας Πατέρα εἶναι, ἀλλὰ τοιοῦτον οἷον τὸν Πατέρα.

13. 'Ανόμ. Εἰ ἀτελευτήτως διαμένει ὁ Θεὸς ἐν ἀγεννήτῳ φύσει, καὶ ἀτελευτήτως τὸ γέννημα γέννημά ἐστιν, ἡ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁμοιοουσίου κακοδοξία παραφανισθήσεται· ἵσταται δὲ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀσύγκριτον, ἑκατέρας φύσεως ἀπαύστως διαμενούσης ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς φύσεως ἰδιώματι. 'Ορθ. 'Ομολογεῖς τὸ γέννημα ἀληθῶς γέννημα· ὁμοούσιον μὲν οὖν ἔσται, οὐκ ἀγέννητον δέ. Ὅτι γὰρ τὸ ἀγέννητον φύσις οὐκ ἔστι, δέδεικται· εἰς γὰρ τὸ ἀγέννητον φύσις, καὶ τὸ γεννητὸν φύσις. Εἰ τὸ γεννητὸν φύσις, πάντα τὰ γεννητὰ τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως. Εἰ δὲ οὐ πάντα τὰ γεννητὰ τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, τὸ γεννητὸν οὐκ ἔστι φύσις· εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐκ ἔστι φύσις, οὐδὲ τὸ ἀγέννητόν ἐστι φύσις. Ὅτι δὲ ὁμοούσιός ἐστι τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ ὁ Μονογενής, ἀκούο-

1. 'Ρωμ. 1, 22. 2. 'Ιω. 14, 9.

μεν αὐτοῦ λέγοντος· «Πάντα ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱός ὁμοίως ποιεῖ.[1]» Ὧν δὲ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, ἡ αὐτὴ οὐσία. Ἀνόμ. Εἰ ἀγέννητός ἐστιν ὁ Θεὸς τὴν οὐσίαν, οὐκ οὐσίας διαστάσει τὸ γεννηθὲν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξουσίας ὑποστησάσης αὐτό. Τὴν γὰρ αὐτὴν οὐσίαν καὶ γεννητὴν εἶναι καὶ ἀγέννητον οὐδεὶς λόγος εὐσεβὴς ἐπιτρέπει. Ὀρθ. Οὐκ οὐσίας διαστάσει τὸ γεννηθὲν ἐγεννήθη· τοῦτο γὰρ ἂν ἦν σώματος εἰπεῖν τὴν οὐσίαν· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀσωμάτου οὐσίας θεοπρεπῶν ἐγεννήθη, ὡς ἀπαύγασμα δόξης. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς κατ' ἐξουσίαν, καθάπερ οἱ δεξάμενοι αὐτόν· γέγραπται γάρ, ὅτι, «Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι·[2]» πῶς αὐτὸν μονογενῆ καὶ φύσει Θεὸν λέγεις, πολλῶν ὄντων τῶν κατ' ἐξουσίαν υἱῶν καὶ θεῶν; Τὴν δὲ αὐτὴν οὐσίαν γεννητὴν καὶ ἀγέννητον οὐδεὶς λέγει· δέδεικται γάρ, ὅτι οὔτε τὸ ἀγέννητον οὐσία, οὔτε τὸ γεννητόν. Ἀνόμ. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἐγεννήθη, τί κωλύει καὶ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον γενέσθαι. Μᾶλλον γὰρ τοῦ ἀνοικείου ἐπὶ τὸ ἑαυτῆς οἰκεῖον ἐπείγεται πᾶσα φύσις. Ὀρθ. Τὸ ἀγέννητον οὔτε ἐγέννησεν, οὔτε ἐγεννήθη· οὐσία γὰρ οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Θεὸς ἐγέννησε, κἂν μὴ θέλωσι μετὰ σοῦ οἱ Ἰουδαῖοι· εἰ δὲ οὐκ ἐγέννησε, περιττὴ καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς προσηγορία. Τὸ δέ, μᾶλλον γὰρ ἐπὶ τὸ ἑαυτῆς ἐπείγεται πᾶσα φύσις, εἰρηκώς, ἐδίδαξας ὅτι οὐ τὸ ἀγέννητον ἡ φύσις· τὸ γὰρ ἐπειγόμενον ἄλλο πρὸς ἄλλο ἐπείγεται. Εἰ δὲ οὔτε τοῦ οἰκείου ἐστὶν Υἱός, οὔτε τῆς φύσεως, εἰπὲ τοῖς Ἰουδαίοις· δώσεις γὰρ αὐτοῖς εὐαγγέλια· ὅτι τὸν μήτε τοῦ οἰκείου ὄντα Υἱὸν μήτε τῆς φύσεως ἐσταύρωσαν, λέγοντα ἑαυτοῦ ἴδιον Πατέρα τὸν Θεόν.

14. Ἀνόμ. Εἰ μὴ ὅλος ὁ Θεός ἐστιν ἀγέννητος, οὐδὲν κωλύει τὸ γεγεννηκέναι οὐσιωδῶς. Εἰ δὲ ὅλος ἐστὶν ἀγέννητος, οὐκ οὐσιωδῶς εἰς γένεσιν διέστη, ἐξουσίᾳ δὲ ὑπέστησε τὸ γέννημα. Ὀρθ. Ἐὰν ὅλος ὁ Θεὸς γεννητὸς ᾖ, οὐδὲν κωλύει γεγεννηκέναι αὐτὸν οὐσιωδῶς· ὅλος δὲ ὁ Υἱὸς κατὰ σὲ γεννητός ἐστιν· εἰπὲ τίνα ἐγέννησεν οὐσιωδῶς. Εἰ δὲ οὐδένα ἐγέννησεν οὐσιωδῶς, καὶ γεννητός ἐστιν· οὐκ ἄρα, εἰ γεννητός ἐστι, γεννᾷ οὐσιωδῶς. Εἰ δέ, ὅτι γεννητός ἐστιν ὁ Υἱός, οὐ γεννᾷ, οὐδὲ ὁ Πατήρ, εἰ ἀγέννητόν ἐστι, γεννᾷ· ἀλλὰ Θεὸς ὤν, καὶ αὐτοδόξα, ἀπαύγασμα ἔχει γέννημα Θεὸν ἐνυπόστατον. Εἰ γὰρ μὴ ἐκ τῆς οὐσίας ἐγέννησεν, οὐδὲ Πατήρ ἐστι κατ' οὐσίαν. Καὶ ἵνα τί βαπτίζεις εἰς τοὔνομα τοῦ Πατρός, τοῦ μὴ κατ' οὐσίαν Πατρός; Γεννήσας δὲ ἐκ τῆς οὐσίας, οὐ διέστη ὡς ἐνόμισας· οὐ γὰρ σῶμά ἐστιν ἡ οὐσία. Ἀνόμ. Εἰ ὅλος ἐστὶ γεννητικὸς ὁ ἀγέννητος Θεός, οὐκ οὐσιωδῶς τὸ γεννηθὲν ἐγεννήθη, ὅλης ἐχούσης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννᾶν, ἀλλ' οὐ τὸ γεννᾶσθαι. Ὀρθ. Κατὰ τὴν σὴν σοφίαν, εἰ ὅλον ἐστὶ γεννητικὸν τὸ φῶς, οὐκ οὐσιωδῶς τὸ ἀπαύγασμα γεννᾷ, ἀλλ' ἔξωθεν αὐτὸ προσλαμβάνει, ὅλης ἐχούσης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννᾶν, ἀλλ' οὐ τὸ γεννᾶσθαι· εἰ δὲ οὐ προσλαμβάνει τὸ φῶς ἔξωθεν τὸ ἀπαύγασμα ἀλλ'

---

1. Ἰω. 5, 19. 2. Ἰω. 1, 12.

ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸ γεννᾷ· οὐδὲ ὁ Θεὸς ἐπεκτήσατο ἔξωθεν Υἱόν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας γεννήσας, ἀμέριστος μένει· ἀσώματος γάρ.

15. 'Ανόμ. Εἰ δὲ μετασχηματιθεῖσα ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ γέννημα λέγεται, οὐκ ἀμετάβλητος ἡ οὐσία αὐτοῦ τῆς μεταβολῆς ἐργασαμένης τὴν τοῦ Υἱοῦ ἰδιοποίησιν. 'Ορθ. Εἰ μετασχηματισάμενον τὸ φῶς ἀπαύγασμα γίνεται, οὐκ ἀμετάβλητον τὸ φῶς, τῆς μεταβολῆς ἐργασαμένης τὴν τοῦ ἀπαυγάσματος ἰδιοποίησιν· εἰ δὲ οὐ μεταβληθὲν τὸ φῶς ἀπαύγασμα γέγονεν, ἀλλὰ καὶ τὸ φῶς μένει φῶς, καὶ ἀπαυγάσματός ἐστιν αἴτιον· καὶ ὁ Θεὸς μένει Θεός, καὶ ἀπαυγάσματός ἐστιν ἰδίου Πατήρ, οὐκ ἔξωθεν αὐτὸ προσλαβών, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸ γεννήσας· διὸ καὶ ἀληθῶς ἐστι Πατήρ. 'Ανόμ. Εἰ δὲ εἴη καὶ ἀμετάβλητος καὶ γενέσεως κρείττων ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὰ κατὰ τὸν Υἱὸν ἕως ψιλῆς προσηγορίας ὁμολογηθήσεται. 'Ορθ. Εἰ ᾔδεις, ὅτι ἡ γένεσις οὐκ ἔστιν οὐσία, ἐγίνωσκες, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ πᾶσα ἄλλη οὐσία γενέσεώς ἐστι κρείττων. Εἰ γὰρ ἡ γένεσις οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ ὁμοούσια. Οὐκ ἄρα ἡ γένεσις οὐσία. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἡ γένεσις οὐσία, οὐδὲ κρείττων ἐστὶν οὐσίας. Εἰ γὰρ κρείττων ἐστὶν οὐσίας ἡ γένεσις, ἔσται κατὰ τὴν σὴν σοφίαν καὶ τοῦ Υἱοῦ κρείττων. Εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, δῆλον ὅτι ἡ οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως. Οὐδὲν ἄρα μέγα ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ἐνόμισας, εἰ κρείττων ἐστὶ γενέσεως. Πῶς δὲ καί, εἰς ψιλὴν προσηγορίαν βαπτισθείς, νομίζεις ἔχειν ἀσφαλὲς τὸ βάπτισμα; Οὐχὶ δὲ καὶ αὐτὸ ἐν ψιλῇ προσηγορίᾳ κέκτησαι; Εἰ γὰρ τὸ Υἱὸς ψιλὴ προσηγορία καὶ τὸ Πατήρ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ βαπτισθείς, εἰς ψιλὴν προσηγορίαν ἐβαπτίσθης.

16. 'Ανόμ. Εἰ σπερματικῶς ἐν τῷ ἀγεννήτῳ τὸ γέννημα μετὰ τὴν γένεσιν ἔξωθεν προσλαμβάνει, ὡς ἂν εἴποι τις, ἠνδρώθη καὶ τέλειός ἐστιν ὁ Υἱός· οὐκ ἐξ ὧν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ ὧν προσέλαβε· τὰ γὰρ συγγενικῶς προσλαμβάνοντα ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστῶτα τὸ τοῦ τελείου ὄνομα διαφόρως προσίεσθαι πέφυκεν. 'Ορθ. Εἰ σπερματικῶς ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα, εἰπὲ καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρί· εἰ δὲ μωρὸν τὸ ἐκεῖνο λέγειν, μωρὸν καὶ τὸ λέγειν σπερματικῶς ἐν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Τέλειος δέ ἐστιν ὁ Υἱός, οὐ προκοπῇ τελειούμενος, ἀλλ' ἐκ τελείου τέλειος γεγεννημένος· διὰ γὰρ τοῦτο οὐ μόνον εἴρηται ἀπαύγασμα, ἀλλὰ καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, οὐχὶ δὲ τῆς ἐνεργείας. 'Ο δὲ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως οὐκ ἐκ προκοπῆς τελειοῦται· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ εἶναι ἔχει τὸ τέλειον, ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπου χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐκ προκοπῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ταυτότητος. 'Ανόμ. Εἰ τέλειον γέννημα ἐν τῷ ἀγεννήτῳ, ἐξ ὧν ἦν ἐν ἀγεννήτῳ γέννημά ἐστι, καὶ οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγέννητος αὐτὸς ἐγέννησε· γεννητὸν γὰρ φύσιν ἐν ἀγεννήτῳ εἶναι οὐκ ἐνδέχεται· τὸ γὰρ αὐτὸ εἶναί τέ ἐστι καὶ μὴ εἶναι· γέννημα γὰρ ὄν, γέννημα οὐκ ἦν, τοῦ ἀνομοίου μέρους ἐπὶ Θεοῦ βλασφημίας ὕβριν ἐπέχοντος. 'Ορθ. Εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ ἐντειλάμενος βαπτίζεσθαι πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ ὄνομα

τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐκ ἐπεχείρεις παρακρούεσθαι τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ εἰκῇ φυσιούμενος κατὰ τοῦ διδάξαντος τὴν καλὴν ὁμολογίαν· ἐπειδὴ δέ, οἰόμενος εἶναι σοφός, τὸν Πατέρα οὐ θέλεις εἶναι Πατέρα, ἵνα μὴ δόξῃς παρὰ σαυτῷ εἶναι φρόνιμος, παρ' ἡμῶν ἄκουε, ὅτι τέλειος ἦν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρί. «Ἐν ἀρχῇ» γὰρ «ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν[1]», κἂν μὴ θέλῃς, Ἀέτιε. Καὶ οὐ πρότερον ἦν, καὶ τότε ἐγεννήθη· οὐδὲ μὴ ὢν γεγέννηται· ἀλλὰ συναΐδιόν ἐστι γέννημα, ὡς ἀπαύγασμα φωτὸς ἀιδίου. Γεννητὴ δὲ φύσις καὶ ἀγέννητος φύσις οὐκ ἐν τῇ φύσει ἔχει διάφορον, ἀλλ' ἐν τῷ γεγεννῆσθαι καὶ μὴ γεγεννῆσθαι. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ Ἀδὰμ οὐ γεγέννηται διὰ γυναικός· ἡμεῖς δὲ γεγεννήμεθα· καὶ οὐκ ἐν τῇ φύσει ἔχομεν τὸ διάφορον, ἀλλ' ἐν τῷ γεγεννῆσθαι καὶ μὴ γεγεννῆσθαι διὰ γυναικός.

17. Ἀνόμοιος. Εἰ ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, γεννητῆς φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτόν, ὁ δὲ Υἱός, γεννητῆς φύσεως ὑπάρχων, τοῦτο γινώσκει ἑαυτόν, ὅπερ ἐστί, πῶς ἂν εἴησαν ὁμοούσιοι, τοῦ μὲν γινώσκοντος ἑαυτὸν ἀγέννητον, τοῦ δὲ γεννητόν; Ὀρθ. Εἰς τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν νομίζεις εἶναι τὰς φύσεις, οἶδε δὲ ἑαυτὸν καὶ Γαβριὴλ γεννητῆς φύσεως· πῶς οὐκ ἂν εἴη καὶ Γαβριὴλ ὁμοούσιος τῷ Υἱῷ; Εἰ δὲ γεννητῆς φύσεως ὢν ὁ Γαβριὴλ οὐκ οἶδεν ἑαυτόν, εὔδηλον, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ γεννητὸν φύσις. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι τὸ γεννητὸν φύσις, οὐδὲ τὸ ἀγέννητόν ἐστι φύσις. Γενητὸν δὲ μὴ λέγε τὸν Υἱόν, τὸν γενεσιουργὸν τῶν ἁπάντων· ἀλλὰ γεννητὸν εἰπέ, ὡς γέγραπται. Γεννητὸν μὲν γάρ ἐστι τὸ Πατέρα ἔχον, γενητὸν δὲ τὸ γενεσιουργὸν ἔχον. Ἡμῶν οὖν γενεσιουργὸς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ· τοῦ δὲ Υἱοῦ Πατήρ, οὐκέτι δὲ γενεσιουργός· οὐδεὶς γὰρ τοῦ ἑαυτοῦ υἱοῦ γενεσιουργός ἐστιν· ἐπεὶ οὐκ ἔτι πατήρ, ἀλλὰ γενεσιουργός. Γενεσιουργὸς δ' ἐστὶν ὁ ἔξωθέν τι εἰς γένεσιν ἄγων· πατὴρ δὲ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννῶν. Γενεσιουργὸν δὲ ἀκούων τὸν Θεόν, μὴ ὑπονόει κόπον καὶ μόχθον· καὶ Πατέρα ἀκούων, μὴ ζήτει ῥεῦσιν, ἀλλὰ θεοπρεπῶς νόει, ἵνα Θεὸς γένῃ καὶ μὴ ὡς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ.[2] Ἀνόμ. Εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ παρίστησιν, ἀλλ' ἐπίνοιά ἐστιν ἀνθρωπίνη τὸ ἀσύγκριτον ὄνομα, χάριν τοῖς ἐπινοήσασι γινώσκει ὁ Θεός, διὰ τὸ ἀγέννητον, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀνόματος οὐ φέρων ἐν οὐσίᾳ. Ὀρθ. Εἰ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ παρίστησι, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀσύγκριτον τοῦ Θεοῦ ὄνομα, πῶς οὐκ ἐδίδαξαν ἡμᾶς τοῦτο αἱ θεῖαι Γραφαί; Ἀλλ' ἐσφάλη Παῦλος τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀόρατον αὐτῷ μόνῳ ποσεῖναι διδάξας καὶ μὴ τὸ ἀγέννητον. Ἐπειδὴ δὲ σὺ σοφώτερος θέλεις εἶναι τῶν θείων Γραφῶν, εἰπὲ εἰ μὴ τὸ ἄφθαρτον καὶ τὸ ἀόρατον καὶ τὸ ἀψευδὲς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ παρίστησιν·

1. Ἰω. 1, 1-2. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 81, 6-7.

εἰ γὰρ οὐ παρίστησιν, ἐσφάλη εἰρηκώς· «'Αφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ.[1]» Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς τὸ ἀσύγκριτον, οὐκ ἔστι μόνος ἄφθαρτος καὶ ἀόρατος· εἰ δὲ μόνος ἔχει τὸ ἄφθαρτον καὶ τὸ ἀόρατον, ἐν τούτοις τὸ ἀσύγκριτον, καὶ οὐκ ἐν τῇ σῇ ἐπινοίᾳ.

18. 'Ανόμ. Εἰ ἔξωθεν ἐπιθεωρεῖται τῷ Θεῷ τὸ ἀγέννητον, οἱ ἐπιθεωρήσαντες τοῦ ἐπιθεωρηθέντος εἰσὶν ἀμείνους, κρεῖττον ὄνομα τῆς φύσεως αὐτῷ πορισάμενοι. 'Ορθ. Μὴ ὑψοῦ ὡς εὑρηκὼς τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, μήποτε ἀκούσῃς· «Καὶ σύ, Καπερναούμ, ἐὰν ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθῇς, ἀλλ' ἕως ᾄδου καταβιβασθήσῃ.[2]» Ὅτι δὲ ὑπὲρ ταύτην ὑψηλοφρονεῖς, ἐντεῦθεν δῆλον, ἐκ τοῦ τὴν μὲν θεόπνευστον Γραφὴν λέγειν εἰρηκέναι τὸν Θεόν· «Ὤφθην», φησί, «πρὸς 'Αβραάμ, καὶ 'Ισαάκ, καὶ 'Ιακώβ, Θεὸς ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς.[3]» σὺ δὲ λέγεις εὑρηκέναι αὐτό. Ὅτι δὲ τὸ ἀγέννητον οὐκ ἔστιν ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δῆλόν ἐστιν ἐκ τοῦ λέγειν τὸν Κύριον· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.[4]» Ὃ γὰρ ἐὰν εἴπῃς ὄνομα τοῦ Πατρὸς εἶναι, τοῦτο καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναγκασθήσῃ δοῦναι· εἰ γὰρ ἄλλο τοῦ Πατρός, καὶ ἄλλο τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλο τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εὗρες δὲ τὸ τοῦ Πατρός, ὡς ἐνόμισας, εἰπὲ καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ· κἂν εἴπῃς τοῦ Υἱοῦ, εἰπὲ καὶ τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἵνα τότε ἀκούσῃς, φάσκων εἶναι σοφὸς ἐμωράνθης· Ὃ γὰρ οὐκ εἶπεν ἡ Γραφὴ οὐχ εὑρήσεις. Εἰ δὲ νομίζεις τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ ἀγέννητον, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ γεννητόν, ποῖον ἄρα τούτων τῷ Πνεύματι δώσεις; 'Ανόμ. Εἰ καὶ τὸ γέννημα ἄτρεπτόν ἐστι τὴν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸν γεννήσαντα· τὸ δὲ ἀγέννητον οὐσία ἐστίν, ἄτρεπτος δὴ διὰ τὴν γνώμην, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀξίωμα. 'Ορθ. Καὶ εἰ μή ἐστιν οὐσίας ἀξιώματι ἄτρεπτος ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, τίνι διαφέρει τῶν ἄλλων λογικῶν δυνάμεων, καὶ αὐτῶν ἐχουσῶν τὸ ἄτρεπτον ἐν τῇ γνώμῃ τοῦ κτίσαντος; πῶς δὲ καὶ ἀκούεις αὐτοῦ λέγοντος· «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστιν·[5]» εἴπερ οὐκ ἐν τῷ τῆς οὐσίας ἀξιώματι ἔχει τὸ ἄτρεπτον;

19. 'Ανόμ. Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἐστὶ δηλωτικόν, εἰκότως πρὸς τὴν τοῦ γεννήματος οὐσίαν ἀντιδιαστέλλεται· εἰ δὲ μηδὲν σημαίνει τὸ ἀγέννητον, πολλῷ δῆ μᾶλλον οὐδὲν δηλοῖ τὸ γέννημα· μηδενὶ δὲ μηδὲν πῶς ἀντιδιαστέλλεις; Εἰ δὲ ἡ ἀγεννήτου προφορὰ πρὸς τὴν προφορὰν ἀντιδιαστέλλεται, σιωπῆς τὴν προφορὰν διαδεχομένης, γίγνεσθαι συμβαίνει καὶ ἀπογίγνεσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδα, ἐν διαφόρῳ προφορᾷ κειμένην, ἀλλ' οὐκ ἐν φύσεσιν οὕτως ἐχούσαις, ὡς ἡ τῶν ὀνομάτων βούλεται σημασία. 'Ορθ. Ὅταν σοι δοθῇ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, τότε σημαίνειν τὸ ἀγέννητον λέγομεν τὸ μὴ

1. Α' Τιμ. 1, 17. 2. Ματθ. 11, 23. 3. Ἔξ. 6, 2-3. 4. Ματθ. 28, 19. 5. 'Ιω. 16, 15.

γεγεννῆσθαι τὴν οὐσίαν, ὡς τὸ ἀψευδὲς τὸ μὴ ψεύδεσθαι τὴν οὐσίαν. Οὔτε δὲ τὸ ἀψευδὲς ἡ οὐσία οὔτε τὸ ἀγέννητον. Εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ τὸ ἀψευδὲς οὐσία· ἔστι δὲ καὶ ὁ Υἱὸς ἀψευδής· καὶ ἀγέννητος ἄρα. Ἀλλ' οὐκ ἀγέννητος· ψευδὴς οὖν κατὰ σέ. Οὐκ ἄρα τὸ ἀψευδὲς οὐσία. Ὡς οὖν τὸ ἀψευδὲς οὐκ οὐσία, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγέννητον οὐσία· εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ τὸ γεννητὸν οὐσία· εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ ὁμοούσια. Τὸ δὲ οὐσίας δηλωτικὸν εἶναι τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν παρὰ τῆς σῆς εὕρηται προφορᾶς, ἣν δεῖ ὡς θάλασσαν κυμαίνουσαν ἐπιτιμηθῆναι. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας Πατέρα καὶ Υἱὸν ἡμῖν ἐκήρυξε, τῶν ὀνομάτων τὰς σχέσεις ἡμῖν σημαινόντων· οὐκ ἀντερεῖς δέ, ὡς Θεὸς φύσει καὶ ἀληθείᾳ· Πατὴρ δὲ πῶς, μὴ γεννήσας φύσει καὶ ἀληθείᾳ; ὥστε καὶ ἡ σοῦ τοῦ ἐπινοήσαντος τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν οὐσίας εἶναι δηλωτικὸν ἐλπίς, σιωπῆς τὴν προφορὰν δεχομένης, ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως οὐχ εὑρίσκεται, ἐκείνων μόνον εὑρισκομένων, ὧν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν.

20. Ἀνόμ. Εἰ μηδὲν πλέον σημαίνει εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸ γέννημα, προφορᾷ μόνον ὑπερεχόμενος ὁ Υἱὸς βελτίους ἑαυτοῦ γνώσεται τοὺς προσαγορεύοντας αὐτόν, οὐ τὸν προσαγορευθέντα Θεὸν αὐτοῦ καὶ Πατέρα. Ὀρθ. Ὁ προσαγορεύσας τὸν Πατέρα ἀγέννητον, καὶ τοῦτο αὐτοῦ τὴν οὐσίαν εἶναι νομοθετήσας τοῖς Ἰουδαίοις, σὺ εἶ· οὐδαμοῦ γὰρ τὸ θεῖον Πνεῦμα τοῦτο ἐδίδαξεν. Ὅτι δὲ σὺ τοῦ Υἱοῦ βελτίων οὐχ εὑρεθήσῃ, ἀλλὰ τοῦ σὲ διδάξαντος διαβόλου χείρων ὡμολόγηται. Ἀνόμ. Εἰ ἡ ἀγέννητος οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως, οἴκοθεν ἔχουσα τὸ κρεῖττον, αὐτοουσία ἐστὶν ἀγέννητος· οὐ γὰρ βουλόμενος, ὅτι βούλεται, γενέσεώς ἐστι κρείττων. Ἀλλ' ὅτι αὐτοουσία ὑπάρχουσα ὁ ἀγέννητος Θεός, οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπει καθ' ἑαυτῆς γένεσιν ἐπινοῆσαι, ὠθοῦσα φέρεσθαι κατὰ τὸν γεννητὸν πᾶσαν ἐξέτασιν καὶ πάντα λογισμόν. Ὀρθ. Πᾶσα οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως· οὐ γὰρ ταυτό ἐστιν οὐσία καὶ γένεσις. Ὅτι δὲ ἡ γένεσις οὐκ ἔστιν οὐσία, ἐντεῦθεν δῆλον, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τὰ γεννητὰ ὁμοούσια. Εἰ δὲ τὰ γεννητὰ οὐκ εἰσὶν ὁμοούσια, οὐκ ἔστι ἄρα ἡ γένεσις οὐσία· εἰ δὲ ἡ γένεσις οὐκ ἔστιν οὐσία, οὐδὲ ἡ ἀγεννησία ἐστὶν οὐσία· εἰ δὲ ἡ ἀγεννησία ἐστὶν οὐσία, ἡ δὲ γένεσις οὐκ οὐσία, πῶς λέγεις ἀνόμοιον; τὸ γὰρ ὂν τῷ μὴ ὄντι οὔτε ὅμοιον οὔτε ἀνόμοιον.

21. Ἀνόμ. Εἰ στερήσεώς ἐστι δηλωτικὸν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, μηδὲ δὲ εἴη τὸ ἀγέννητον, ποῖος λόγος ἂν ἀφαιρήσειε τοῦ μηδενὸς τὸ μηδὲν εἶδος σημαῖνον; τίς ἄρα χωρήσειεν ὄντος ὄν, ὅπερ ἐστίν, αὐτὸ ἑαυτοῦ; Ὀρθ. Εἰ τὸ ἄφθαρτον καὶ τὸ ἀθάνατον στερήσεώς εἰσι δηλωτικά, ἔστω καὶ τὸ ἀγέννητον. Τοῖς οὖν αὐτοῖς ἡμεῖς χρησώμεθα λόγοις· εἰ στερήσεώς ἐστι δηλωτικὸν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἄφθαρτον, μηδὲν δέ ἐστι τὸ ἄφθαρτον· ποῖος λόγος ἂν ἀφαιρήσειε τοῦ μηδενὸς τὸ μηδὲν εἶδος σημαῖνον; τίς ἄρα χωρήσειε τοῦ μηδενὸς τὸ μηδέν, ἢ ὄντος ὄντα, ἅπερ ἐστὶ στερήσεως δηλωτικά, τὸ ἄφθαρτον, καὶ τὸ ἀθάνατον,

καὶ τὸ ἀγέννητον; Καὶ εἰ ταυτὸ σημαίνει τὸ ἄφθαρτον καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἀγέννητον· ἔστι δὲ καὶ ὁ Υἱὸς ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος· ἔστιν ἄρα καὶ αὐτὸς ἀγέννητος. Εἰ δ' οὐκ ἔστιν ἀγέννητος, ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος ὤν, οὐ ταυτὸ σημαίνει τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἄφθαρτον εἴτουν ἀθάνατον. Εἰ δ' οὐ ταυτὸ σημαίνει, δικαιοῖς δὲ μᾶλλον αὐτὸς τὸ ἀγέννητον εἶναι τὴν οὐσίαν· ἔσται ἄρα κατὰ σὲ καὶ κατὰ τοὺς τῆς σῆς σοφίας λόγους ἀγέννητος μὲν οὐσία, οὐκ ἀθάνατος δέ, οὔτε μὴν ἄφθαρτος. 'Ανόμ. Εἰ ἡ στέρησις ἕξεων ἀφαίρεσις, τὸ ἐπὶ Θεοῦ ἀγέννητον, ἤτοι στέρησις ἔσται ἕξεως, ἢ ἕξις στερήσεως. 'Αλλ' εἰ μὲν στέρησίς ἐστιν ἕξεως, πῶς ἂν τὸ μὴ προσὸν τῷ Θεῷ συναριθμηθήσεται; Εἰ δὲ ἕξις ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, ἀνάγκη προϋποθέσθαι γεννητὴν οὐσίαν, ἵνα οὕτως ἕξιν προσλαβοῦσα ἀγέννητος ὀνομάζηται· εἰ δὲ ἡ γεννητὴ ἀγεννήτου οὐσίας μετέσχε, καὶ ἕξεως ὑπομείνασα ἀποβολήν, γενέσεως ἐστέρηται, εἴη ἂν οὐσία μὲν ἡ γεννητή, τὸ δὲ ἀγέννητον, ἕξις. Εἰ δὲ τὸ γέννημα παρ' οὐδέν ἐστι δηλωτικόν, δηλονότι ἕξεώς ἐστι σημαντικόν· ἄν τε μεταπλασθῇ ἐξ οὐσίας τινός, ἄν τε τοῦτό ἐστιν, ὃ λέγεται γέννημά τινος. 'Ορθ. Πάλιν τοῖς ἴσοις χρησώμεθα λόγοις· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀψευδοῦς καὶ τοῦ ἀθανάτου καὶ τοῦ ἀφθάρτου εἴποι τις ἄν· τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως τῷ ἀγεννήτῳ· ὅτ' ἂν σοι τέως συγχωρήσωμεν λέγειν, ὃ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας οὐκ εἶπεν. 'Εροῦμεν οὖν καὶ ἡμεῖς· Εἰ ἡ στέρησις ἕξεως ἀφαίρεσις, τὸ ἐπὶ Θεοῦ ἀψευδὲς ἤτοι στέρησις ἕξεως ἢ ἕξις στερήσεως. 'Αλλ' εἰ μὲν στέρησίς ἐστιν ἕξεως, πῶς ἂν τὸ μὴ προσὸν τῷ Θεῷ συναριθμηθήσεται; Εἰ δὲ ἕξις ἐστὶ τὸ ἀψευδές, ἀνάγκη προϋποθέσθαι καὶ ψεῦδος, καὶ ψευδῆ οὐσίαν, ἵν' οὕτως ἕξιν προσλαβοῦσα ἀψευδὴς ὀνομάζηται. Εἰ δὲ ἡ ψευδὴς ἀψευδοῦς οὐσίας μετέσχεν, ἕξεως ὑπομείνασα ἀποβολὴν ψεύδους ἐστέρηται· εἴη ἂν οὐσία ψευδής· τὸ δὲ ἀψευδὲς ἕξις· καί σου μεγαλόφρων ἡ σοφία τοσαύτην ἀσέβειαν ὕλης εὑροῦσα.

22. 'Ανόμ. Εἰ τὸ γεννητὸν ἕξις καὶ τὸ ἀγέννητον ἕξις, αἱ μὲν οὐσίαι τῶν ἕξεων πρῶται· αἱ δὲ ἕξεις, εἰ καὶ τῶν οὐσιῶν δεύτεραι, ἀλλ' οὖν τε προτιμότεραι. Τὸ δὲ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ αἴτιόν ἐστι, κατὰ τὸ τοῦ εἶναι σημαινόμενον. Εἰ δὲ τὸ γέννημα συνεισφέρει τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας τὸ αἴτιον, οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ἕξεως, τῆς δ' ἀγεννήτου φύσεως οὐδὲν ἑαυτῇ συνεισαγούσης, πῶς οὐκ ἂν εἴη οὐσία, ἀλλ' ἕξις ἡ ἀγέννητος φύσις; 'Ορθ. Οὐσίας μὲν οὐδὲν προτιμότερον, σοφώτατε· οὔτε δὲ ἕξιν οὔτε οὐσίαν λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον. Τὸ δὲ μὴ γεγεννῆσθαι αὐτὸν δι' αὐτοῦ μεμαθήκαμεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἐννοίας. Τὸ τοίνυν ἀγέννητον, τοῦ γεννητοῦ αἴτιον οὐκ ἔστι· οὐ γὰρ τὸ μὴ γεγεννῆσθαι τὸν Θεὸν τοῦ Υἱοῦ αἴτιον, ἀλλ' ἡ οὐσία τῆς οὐσίας, ὡς τὸ φῶς τοῦ ἀπαυγάσματος. 'Αλλ' οὔτε μὴν τὸ γέννημα συνεισφέρει τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν· εἰ γὰρ ἄν, πάντα τὰ γεννητὰ τὴν αὐτὴν συνεισέφερον οὐσίαν, καὶ ἄγγελος καὶ ἵππος, καὶ κύων, καὶ ἄνθρωπος.

Πάντα γὰρ ὁμοίως εἰσὶ γεννητά, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἄρα τὸ γεννητὸν οὐσία. Κἂν μὴ οὖν εἰσάγηταί τι τὸ ἀγέννητον, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο οὐσία· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀψευδὲς οὐδὲν εἰσάγει, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσία· εἰ γὰρ τὸ ἀψευδὲς οὐσία καὶ τὸ ἀγέννητον οὐσία, ταυτό ἐστι τὸ ἀψευδὲς τῷ ἀγεννήτῳ. Ἀψευδὴς δὲ ὁ Υἱός, ἀλήθεια ὤν· ἀγέννητος ἄρα· οὐκ ἀγέννητος δὲ κατὰ σέ, ἀψευδὴς δέ· οὐ ταυτὸ ἄρα· σημαινόμενόν ἐστι τὸ ἀψευδὲς τῷ ἀγεννήτῳ. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι ταυτὸ σημαινόμενον, οὐκ ἄρα οὐσία τὸ ἀγέννητον, ἐπεὶ μηδὲ τὸ ἀψευδές.

23. Ἀνόμ. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οἵα ἡ τοῦ Θεοῦ παντοκράτορος, πῶς τὴν μὲν παθητὴν ἐρεῖς, τὴν δὲ ἀπαθῆ; Εἰ δὲ φύσεως ἀποκληρώσει ἀγεννήτου, ἡ μὲν διαμένει ποσότης καὶ ποιότης, καὶ ἁπλῶς εἰ ἦν, πάσης μεταβολῆς ἀμείνων ὤφειλεν εἶναι. Εἰ δὲ πάθει ἐστὶν ὑπεύθυνος, συγχωρηθεῖσα τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν, τῷ αὐτομάτῳ ἐπιτρέψαι ὀφείλομεν τὰ κατὰ τὰς προειρημένας· ἢ (τὸ γοῦν ἀκόλουθον) τὴν ποιοῦσαν ἀγέννητον εἰπεῖν, γεννητὴν δὲ τὴν μεταβαλλομένην. Ὀρθ. Ἔδει μὲν οὖν ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀνακόλουθον τῶν προτάσεων καὶ τῶν ἐπαγωγῶν μήτε ἀποκρίνασθαι· ἵνα δὲ μὴ δόξῃς φρόνιμος παρὰ σεαυτῷ, μάνθανε μὴ βλασφημεῖν. Παθητὴν λέγων τὴν τοῦ Υἱοῦ οὐσίαν, μὴ προσδοκήσῃς παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπάθειαν κληρονομῆσαι· εἰ γὰρ μέτοχοι αὐτῆς γεγόναμεν, ἀπαθεῖς διαμένομεν. Ἀπαθὴς ἄρα ἐστὶν ἡ παρέχουσα ἄλλοις τὴν ἀπάθειαν. Ὁ οὖν λέγων πᾶσαν οὐσίαν εἶναι ἀγέννητον μετὰ σοῦ, οὐκ ἔστι Χριστιανός· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν λόγον τοῦ εἶναι ἔχομεν τὰ ποιήματα τῷ πεποιηκότι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν Υἱὸν ἀπαύγασμα εἶναι λέγομεν, ἵνα μὴ τὸν αὐτὸν λόγον τοῦ εἶναι ἔχειν νομίσωμεν αὐτόν, ὃν ἔχομεν ἡμεῖς, οἱ ἐξ οὐκ ὄντων κατ' ἐντολὴν ὑπάρχοντες. Ἀνόμ. Εἰ τῆς γιγνομένης ἡ ἀγέννητος φύσις ἐστὶν αἰτία, τὸ δὲ ἀγέννητον μηδὲν εἴη· πῶς ἂν εἴη αἴτιον τὸ μηδὲν τοῦ γεγονότος; Ὀρθ. Αἰτία ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς κτίσεως πάσης· ἀλλὰ τοῦ μὲν Υἱοῦ ὡς Λόγου, τοῦ δὲ Πνεύματος ὡς πνοῆς· πνοὴ γὰρ Παντοκράτορος ἡ διδάξασά με· τῆς δὲ κτίσεως ὡς ποιήματος. Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται· οὔτε δὲ λόγος προφορικὸς διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ἐκπεμπόμενος, οὔτε πνοή τις διαχεομένη καὶ διὰ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ἐκπεμπομένη, ἀλλὰ καὶ Λόγος ζῶν καὶ ἐνεργής· «Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο·[1]» καὶ τὸ Πνεῦμα ζῶν καὶ ἐνεργοῦν· «Πάντα γὰρ ἐνεργεῖ ταῦτα τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται.[2]» Τὸ δὲ ἀγέννητον οὐκ ἔστιν αἴτιον τοῦ γεννητοῦ· οὐ γὰρ τὸ μὴ γενέσθαι τὸν Θεὸν τῶν οὐσιῶν αἴτιον· ἀλλ' ἡ οὐσία τῶν οὐσιῶν αἰτία, ὡς εἴρηται. Εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον αἴτιον, αἴτιος,

1. Ἰω. 1, 3. 2. Α' Κορ. 12, 11.

δὲ καὶ ὁ Υἱὸς τῶν κτισμάτων· ἀγέννητος ἄρα· ἀλλ' οὐκ ἀγέννητος κατὰ σέ, αἴτιος δέ· οὐ τὸ ἀγέννητον ἄρα αἴτιον.

24. ᾿Ανόμ. Εἰ τὸ ἀγέννητον στέρησις, ἡ δὲ στέρησις ἕξεως ἀποβολή ἐστιν, ἡ δὲ ἀποβολὴ παντελῶς ἀπόλλυται, ἢ μεθίσταται ἐφ' ἕτερον· πῶς οἷόν τε ἕξει μεθισταμένῃ ἢ ἀπολλυμένῃ κατωνομάσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀγεννήτου φύσεως προσηγορία; ᾿Ορθ. Εἰ, ἀψευδὴς ὤν, κατὰ στέρησιν ψεύδους ἐστὶν ἀψευδής, καὶ ἄφθαρτος ὤν, κατὰ στέρησιν φθορᾶς ἐστιν ἄφθαρτος, εἰπὲ καὶ τὸ ἀγέννητον κατὰ στέρησιν. ῾Ο δὲ κατονομάσας τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν σὺ εἶ, ὁ τοιαῦτα τολμῶν, καὶ κατὰ Θεοῦ μαχόμενος. Αὐτοῦ γὰρ λέγοντος, καθὼς προείρηται· «῎Ωφθην πρὸς ᾿Αβραάμ, καὶ ᾿Ισαάκ, καὶ ᾿Ιακώβ, τοὺς πατέρας ὑμῶν, Θεὸς ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἀπεκάλυψα αὐτοῖς·[1]» σὺ σαυτῷ ἀποδίδως μεγάλα. ῍Η γὰρ ὡς ἐκείνων ὑπεραναβεβηκὼς ἐξ ἀποκαλύψεως ἔσχες τοῦ ὀνόματος τὴν γνῶσιν, ἢ καὶ μὴ βουλομένου Θεοῦ κατείληφας αὐτοῦ τῆς οὐσίας τὸ ὄνομα. ᾿Ανόμ. Εἰ τὸ ἀγέννητον δηλοῖ στέρησιν μὴ προσοῦσαν τῷ Θεῷ, πῶς ἀγέννητον εἶναι λέγομεν, γεννητὸν δὲ μὴ εἶναι; ᾿Ορθ. Εἰ τὸ ἄφθαρτον δηλοῖ στέρησιν μὴ προσοῦσαν τῷ Θεῷ, πῶς ἄφθαρτον μὲν λέγομεν, φθαρτὸν δὲ οὐ λέγομεν; Εἰ δὲ τὸ ἄφθαρτον οὐκ ἔστιν στερήσεως δηλωτικόν, οὔτε τὸ ἀγέννητον, οὔτε μὴν οὐσίας. Εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἐστὶ δηλωτικόν, καὶ τὸ ἄφθαρτον ἔσται οὐσίας δηλωτικόν· καὶ εἰ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ ἄφθαρτον ἔσται οὐσίας δηλωτικόν· καὶ εἰ τὸ ἀψευδὲς καὶ τὸ ἄφθαρτον ταυτὸν εἴη τῷ ἀγεννήτῳ, ἀψευδὴς δὲ καὶ ἄφθαρτος ὁ Υἱός· καὶ ἀγέννητος ἄρα. ᾿Αλλ' οὐκ ἀγέννητος κατὰ σέ· οὐκ ἄρα ταυτὸ ἔσται σημαινόμενον τὸ ἀψευδὲς καὶ ἄφθαρτον· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀγέννητον, τὸ μὴ γεγεννῆσθαι τὸν Θεὸν σημαίνειν λέγομεν· τὸ δὲ ἄφθαρτον, τὸ μὴ φθείρεσθαι· τὸ δὲ ἀψευδές, τὸ μὴ ψεύδεσθαι.

25. ᾿Ανόμ. Εἰ ψιλὸν ὄνομά ἐστιν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον· ἡ δὲ ψιλὴ προφορὰ τὴν ὑπόστασιν ἐπαίρει κατὰ πάντων τῶν γεννητῶν· τιμιώτερόν ἐστιν ἡ ἀνθρώπων προφορά, τῆς τοῦ Παντοκράτορος φύσεως ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ καλλωπίσασα τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα. ᾿Ορθ. Οὔτε ψιλὴν προφορὰν τὸ ἀγέννητον λέγομεν, οὔτε οὐσίαν. Εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ τὸ γεννητὸν οὐσία. Εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ ὁμοούσια· οὐκ ἄρα τὸ γεννητὸν οὐσία. Εἰ δὲ οὐκ οὐσία τὸ γεννητόν, οὔτε τὸ ἀγέννητον οὐσία. Οὐκ ἔστι δὲ ψιλὴ προφορὰ τὸ ἀγέννητον· σημαίνει γὰρ τὸ μὴ γεγεννῆσθαι τὸν Θεόν, ὡς τὸ ἀψευδὲς τὸ μὴ ψεύδεσθαι, καὶ τὸ ἄφθαρτον τὸ μὴ φθείρεσθαι. ᾿Ανόμ. Εἰ παντὶ γεννητῷ αἰτία συγκεκλήρωτο, ἀναίτιος δὲ ἡ ἀγέννητος φύσις· οὐκ αἰτίαν δηλοῖ τὸ ἀγέννητον, ἀλλ' οὐσίαν σημαίνει. ᾿Ορθ. Εἰ οὐσίαν σημαίνει τὸ ἀγέννητον, καὶ οὐσιαν τὸ γεν-

1. ῎Εξ. 6, 2-3.

νητόν, οὐσία δὲ οὐσίας οὐδὲν διαφέρει, ᾗ οὐσία ἐστίν· οὐδὲν ἄρα διαφέρει τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ. Ἀνόμ. Ἐπὶ τοῦ γεννήματος οὐσία συνεμφαίνεται ὡς αἰτία· ἡ δὲ τοῦ ἀγεννήτου ὑπόστασις κατὰ πάσης αἰτίας τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσα, αὐτοουσία ἐστὶν ἀσύγκριτος, οὐκ ἔξωθεν ἐμφαίνουσα τὸ ἀσύγκριτον, αὐτὸ δὲ ὑπάρχουσα ἀσύγκριτος καὶ ἀπρόσιτος, ἐπειδὴ ἀγέννητος. Ὀρθ. Εἰ διὰ τὴν τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίαν ἀσύγκριτον λέγεις τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν καὶ ἀπρόσιτον, ὁ Υἱός, κατὰ σὲ μὴ ὢν ἀγέννητος, οὔτε ἀσύγκριτος, οὔτε ἀπρόσιτος· οὐκ ἄρα διὰ τὸ ἀγέννητον ἀσύγκριτος. Πῶς δὲ ἀσύγκριτός ἐστιν ὁ Πατὴρ τῷ λέγοντι· «Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱός, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ;[1]» ἢ πῶς ἀσύγκριτος τῷ λέγοντι· «Πάντα γὰρ ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ;[2]» ἢ πῶς ἀσύγκριτος τῷ λέγοντι· «Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστιν;[3]» καὶ ἐν ἄλλοις· «Τὰ ἐμὰ σά, καὶ τὰ σὰ ἐμά;[4]» Καὶ πῶς ἀσύγκριτος τῷ λέγοντι· «Ἵνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα;[5]»

26. Ἀνόμ. Εἰ ὑπερέχει πάσης φύσεως ὁ Παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον ὑπερέχει· ὅπερ ἐστὶν αἴτιον τοῖς γεννητοῖς εἰς διαμονήν. Εἰ δὲ μή ἐστιν αἰτίας δηλωτικὸν τὸ ἀγέννητον, πόθεν ἂν ἡ τῶν γεννητῶν φύσις ἕξει τὸ διασῴζεσθαι; Ὀρθ. Εἰ διὰ τοῦτο ὑπερέχει πάσης φύσεως ὁ Παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον· ὁ Υἱός, κατὰ σὲ μὴ ὢν ἀγέννητος, οὐχ ὑπερέχει πάσης φύσεως. Οὐκ ἄρα διὰ ἀγέννητον ὑπερέχει ὁ Πατὴρ πάσης φύσεως· ἀλλ' ᾧ λόγῳ ὁ Πατὴρ ὑπερέχει πάσης φύσεως, τούτῳ τῷ λόγῳ ὑπερέχει καὶ ὁ Υἱὸς πάσης φύσεως. Ὑπερέχει δὲ ὁ Πατὴρ τῇ φύσει τῆς θεότητος· ταύτῃ καὶ ὁ Υἱὸς ὑπερέχει πάσης φύσεως. Ἀνόμ. Εἰ οὐδὲν τῶν ἀοράτων αὐτὸ ἑαυτοῦ σπερματικῶς προϋπάρχει, διαμένει δὲ ἐν φύσει ἀποκεκληρωμένῃ, πῶς ἂν ὁ ἀγέννητος Θεός, ἐλεύθερος ἀποκληρώσεως ὑπάρχων, νῦν μὲν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν δευτέραν ἐν γεννήματι ὁρᾷ, νῦν δὲ προτέραν ἐν ἀγεννήτῳ κατὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν τάξιν; Ὀρθ. Οὐδὲν μὲν τῶν ἀοράτων αὐτὸ ἑαυτοῦ σπερματικῶς προϋπάρχει· ἀλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Δημιουργοῦ, κατὰ τὰς θείας Γραφάς, μὴ ὄντα, ὡς ὄντα εἰσίν· ὁ δὲ Υἱός, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς ὤν, καί ἐστι, καὶ ἔσται ὡς ἀπαύγασμα δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως συνεπιθεωρούμενος τῷ γεννήσαντι αὐτὸν ἀπαθῶς, ἀχρόνως, ἀϊδίως, οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκών, πρὸ τῶν προαιώνων ὑπάρχων. Ὁ δὲ ἀγέννητος Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν οἶδεν ἀγέννητον, ὡς καὶ ἀψευδῆ, καὶ ἄφθαρτον, καὶ ἀσώματον, καὶ ἀθάνατον, καὶ οὐχ ὁρᾷ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν νῦν μὲν ἀγέννητον, νῦν δὲ γεννητήν, ἀλλ' ὃ ὁρᾷ ἑαυτόν, τοῦτο ὁρᾷ καὶ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα. Τίς δέ

1. Ἰω. 5, 21. 2. Ἰω. 5, 19. 3. Ἰω. 16, 15. 4. Ἰω. 17, 10. 5. Ἰω. 5, 23.

ἐστι τὴν οὐσίαν, οὔτε ἡμῖν ἀπεκάλυψεν, οὔτε τοῖς πρὸ ἡμῶν. Λέγει γάρ, καθὼς προείρηται· «Ὤφθην πρὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ τοὺς πατέρας ὑμῶν Θεὸς ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἐγνώρισα αὐτοῖς.»

27. Ἀνόμ. Εἰ διαμένει ἐν ἀγεννήτῳ φύσει ὁ Θεός, τὸ ἐν γενέσει καὶ ἀγεννησίᾳ ἑαυτὸν εἰδέναι ἀφαιρείσθω. Συγχωρούμενος δὲ ἐν ἀγεννήτῳ καὶ γεννητῷ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν παρατείνειν αὐτός, ἑαυτοῦ ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν περιαγόμενος ὑπὸ γενέσεως καὶ ἀγενεσίας. Εἰ καὶ τὸ γεννητὸν μετείληφε οὐσίας ἀγεννήτου, ἐν δὲ γεννητοῦ φύσει ἀτελευτήτως διαμένει ἐν ᾗ μὲν διατελεῖ φύσει, γινώσκει ἑαυτόν, ἀγνοῶν δηλονότι τὴν ἀγέννητον οὐσίαν. Οὐ γὰρ οἷόν τε αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἀγεννήτου οὐσίας γνῶσιν ἔχειν καὶ γεννητῆς. Εἰ δὲ εὐκαταφρόνητόν ἐστι τὸ ἀγέννητον διὰ μεταβολῆς ἐπιτηδειότητα, ἀξίωμα φύσεώς ἐστιν ἡ οὐσία ἀμετάβλητος, τῆς ἀγεννήτου οὐσίας πάσης οὐσίας κρείττονος ὁμολογουμένης. Ὀρθ. Εἰ καὶ διαμένει ἀγέννητος ὁ Θεός, ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο φύσις. Ἀλλ' ὅτι μὴ ἐγένετο, τοῦτο ἔγνωμεν· τίς δέ ἐστιν ἡ φύσις αὐτοῦ, οὐδέπω· καὶ γὰρ καὶ ἀσώματος διαμένει, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο ἡ φύσις· ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει σῶμα ἔγνωμεν· καὶ ἀψευδὴς διαμένει, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο φύσις· ἀλλ' ὅτι μὴ ψεύδεται, ἔγνωμεν· τίς δέ ἐστι τὴν φύσιν, οὐκ ἀπεκάλυψεν· Εἰ γὰρ τὰ προειρημένα ἐστὶ φύσις, ἐψεύσατο εἰρηκώς· «Ὤφθην πρὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, τοὺς πατέρας ὑμῶν, Θεὸς ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἐγνώρισα αὐτοῖς·[1]» φαίνονται γὰρ εἰδότες τὰ προειρημένα. Ἀλλ' ἀψευδής ἐστι, καὶ οὐ ψεύδεται· οὐκ ἄρα ἀπεκάλυψε τὸ ὄνομα τῆς αὐτοῦ φύσεως. Πῶς οὖν λέγει τὸ ἀγέννητον; Εἰ δὲ τὸ ὄνομα οὐκ ἀπεκάλυψε, πολλῷ πλέον τὴν φύσιν.

28. Ἀνόμ. Εἰ τὸ ἀγέννητον πάσης αἰτίας ἐξῄρηται, εἴη δὲ πολλὰ ἀγέννητα, ἀπαράλλακτον ἔχουσιν τὴν φύσιν· οὐ γὰρ ἂν εἴη ἀποκληρώσει φύσεώς τινος κοινοῦ καὶ ἰδίου μετειλήφει, ἡ μὲν ἐποίει, ἡ δὲ ἐγίγνετο. Ὀρθ. Ἔστιν ἡ καθολικὴ πρότασις ἐπί τι ψευδής· οὐ γὰρ πᾶν ἀγέννητον, ὦ Ἀέτιε, πάσης αἰτίας ἐξῄρηται. Ἀγέννητον γάρ ἐστι τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχον, οὐ πάντως δὲ τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχον ἁπάσης αἰτίας ἐξῄρηται· δυνατὸν γάρ τι γενεσιουργὸν μὴ ἔχειν, αἴτιον δὲ ἔχειν, ἢ πατέρα ἢ χορηγόν. Ὥστε, κἂν δοθῇ σοι ἀγέννητον εἶναι τὸν Θεόν, διὰ τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχειν, τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ ἡμεῖς λέγομεν ἀγέννητον τὸν Υἱόν, διὰ τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχειν, ἀλλ' οὐκ ἀναίτιον· τὸν γὰρ Πατέρα οὐχ ὡς γενεσιουργόν, ἀλλ' ὡς Πατέρα ἔχει. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ λέγομεν ἀγέννητον, οὐ γὰρ ἔχει γενεσιουργόν, ἀλλ' οὐκ ἀναίτιον· ἔχει γὰρ αἴτιον τὸ Θεόν, οὐχ ὡς γενεσιουργόν, ἀλλ' ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ. Καθάπερ γὰρ ἡ πηγὴ οὐ γενε-

1. Ἔξ. 6, 2-3.

σιουργεῖ ἔξωθεν ὃ χορηγεῖ ὕδωρ, ἀλλ' ἐξ ἑαυτῆς πηγάζουσα ἔχει, οὕτως καὶ ὁ Θεὸς πηγὴ τοῦ Πνεύματός ἐστιν, ὡς εἴρηται, καὶ χορηγὸς αὐτοῦ, οὐκ ἔξωθεν αὐτὸ προσλαμβάνων, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ πηγάζων. Γέγραπται γάρ· «Δύο πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν.[1]» Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Ὁ ἐπιχορηγῶν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεις.[2]» Ὅτι δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐστι τὸ Πνεῦμα, ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε, λέγων. «Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος.[3]» Καὶ ἐπάγει ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· «Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἤμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν.[4]» Πόθεν οὖν τοῦτο τὸ ὕδωρ; δῆλον ἀπὸ τῆς πηγῆς τῆς λεγούσης· «Ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος.»

29. Ἀνόμ. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδ' ὁποτέρα διοίσει τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἀδέσποτον. Πῶς δὲ ἄν τις φαίη τὴν μὲν μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ Θεῷ ὑφιστᾶν ἐκ μὴ ὑποκειμένης οὐσίας; Ὀρθ. Εἰ καὶ ἀσαφῶς, καὶ ἀπαιδεύτως, καὶ συνεσκιασμένως γράφεις, ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς πάλιν ἐροῦμεν τὰ ἑαυτῶν. Πᾶσαν οὐσίαν λέγων ἀγέννητον, μετὰ τῶν ἀνόμοιον λεγόντων τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ μαίνεται. Πῶς γὰρ γενεσιουργὸς ὁ Θεὸς μὴ οὐσῶν τῶν οὐσιῶν; Πατὴρ δέ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀγέννητος οὐσία, καθὼς εἴρηται, καὶ παρὰ τῆς ὑμετέρας λέγεται διανοίας. Ὅτι δὲ οὐ τὸ ἀγέννητόν ἐστιν οὐσία, καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς γράφεις εὑρίσκεται. Εἰ γάρ, ἐὰν ᾖ πᾶσα οὐσία ἀγέννητος, οὐδ' ὁποτέρα διοίσει τῆς ἄλλης, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰς γεννητὰς οὐσίας μὴ διαφέρειν ἑαυτῶν. Εἰ δὲ διαφέρουσιν ἑαυτῶν αἱ γεννηταὶ οὐσίαι, οὐκ ἄρα ἡ γένεσις οὐσία. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἡ γένεσις οὐσία, οὐδὲ ἡ ἀγενεσία ἐστὶν οὐσία. Ἀνόμ. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, πᾶσα ἐστὶν ἀπαράλλακτος. Τῆς δὲ οὐσίας ἀπαραλλάκτως ἐχούσης, τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν αὐτοματισμῷ ἀναθετέον. Πολλῶν δὲ ὄντων ἀγεννήτων καὶ ἀπαραλλάκτων, ἀριθμῷ διοίσουσιν ἀλλήλων. Οὐ γὰρ ἂν εἴη ἄλλο καὶ ἄλλο, μὴ διεστῶτα ἢ καθόλου ἢ κατά τι, πάσης διαστάσεως ἀποκλήρωσιν ἐμφαινούσης αἰτίας. Ὀρθ. Ἀπαράλλακτος μὲν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί, κἂν μὴ θέλῃς· Οὐ διὰ τοῦτο δὲ ἀπαράλλακτος, διὰ τὸ ἀγέννητον· ἀλλὰ διὰ ταυτὸν τῆς ἐνεργείας δείκνυται ἐκ τοῦ πάντα ἐνεργεῖν τὸν Υἱόν, ὅσα καὶ τὸν Πατέρα. «Πάντα γάρ, ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ[5]», καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπαραλλάκτως. Πάντα γάρ, ἃ ἐνεργεῖ ὁ Πατήρ, καὶ αὐτὸ ἐνεργεῖ, καθὼς βούλεται. Ὧν δὲ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, ἀπαράλλακτος ἡ φύσις. Εἰ δὲ νομίζεις διὰ τὸ ἀγέννητον τὸ

1. Ἱερ. 2, 13. 2. Γαλ. 3, 5. 3. Ἰω. 7, 38. 4. Ἰω. 7, 39. 5. Ἰω. 5, 19.

ἀπαράλλακτον, ἀνάγκη καὶ πᾶν τὸ γεννητὸν ἀπαράλλακτον. Οὐκ ἄρα διὰ τὸ ἀγέννητον ἀπαράλλακτον· ἀλλὰ καθὼς ἤδη ἐν τῷ προλόγῳ διελαλήσαμεν· «'Αετοῦ πετομένου ζητοῦντός ἐστι βοράν, καὶ μὴ ἔχοντος ἴχνος.» Οὐ γὰρ ἔχει, ποῦ τοὺς πόδας στήσει· ἵνα καὶ αὐτὸς ἀκούσῃ μετὰ τοῦ Μωσέως· «Σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ.[1]» Οὐ γὰρ μετὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στήκει ὁ λέγων γεννητὸν καὶ ἀγέννητον τὸν Θεόν· ἀλλ' ὁ βαπτίζων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αὕτη γὰρ ἡμῶν ἡ στάσις πεπίστευται, καὶ 'Αέτιος πέταται ζητῶν ἔτι βορὰν καὶ στάσιν.

1. Δευτ. 5, 31.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Γ' ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ, ΕΝ Ω ΑΙΡΕΤΙΚΟΥ ΦΡΟΝΟΥΝΤΟΣ ΤΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΜΑΧΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΟΥ ΑΝΤΙΘΕΣΙΣ ΠΡΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ.*

ΜΑΚΕΔΟΝΙΟΣ

1. Ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα; ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Εἰ ἐπίστευες εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὀρθῶς, ἐγίνωσκες τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος πίστιν. Μακ. Ἡμεῖς οὕτως πιστεύομεν, ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός. Ὀρθ. Θέλω γνῶναι, εἰ κἂν ὡς ὁ μακάριος Λουκιανὸς πιστεύεις. Μακ. Καὶ ὑμεῖς γὰρ οὕτως πιστεύετε; Ὀρθ. Ἡμεῖς μὲν οὕτως πιστεύομεν, ὡς πάντες οἱ ἅγιοι μάρτυρες. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οὕτως ἐπίστευσαν, ὡς οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι. Μακ. Πιστεύεις οὖν ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός; Ὀρθ. Εἶπον, ὅτι οὐ μόνον ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός, ἀλλὰ καὶ ὡς πάντες οἱ ἅγιοι μάρτυρες, καὶ οἱ ἀπόστολοι. Μακ. Ὑπογράφεις οὖν τῇ ἐκθέσει Λουκιανοῦ; Ὀρθ. Τί γὰρ κατέγνως τῆς ὑπὸ τῶν τιη' Πατέρων ἁγίων ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐκτεθείσης, ἵνα καὶ ἄλλην περιβλέψῃ; Μακ. Σὺ γὰρ τί κατέγνως τῆς τοῦ Λουκιανοῦ; Ὀρθ. Κατέγνων τῆς προσθήκης ἧς προσεθήκατε, καὶ ἔχω δεῖξαι, ὅτι προσεθήκατε ἐναντία αὐτῆς. Μακ. Ὑμεῖς γὰρ οὐ προσεθήκατε τῇ ἐν Νικαίᾳ; Ὀρθ. Ἀλλ' οὐκ ἐναντία αὐτῇ. Μακ. Ὅλως προσεθήκατε. Ὀρθ. Τὰ τότε μὴ ζητηθέντα, ἃ καὶ νῦν ἡρμήνευσαν οἱ Πατέρες εὐσεβῶς· ὑμεῖς δὲ τὴν προσθήκην ἐπὶ τὸ ἀσεβέστερον προσεθήκατε, καὶ οὐδ' οὕτως αὐτῇ ἀκολουθεῖτε. Μακ. Ἡμεῖς οὕτω πιστεύομεν, ὡς Λουκιανός. Ὀρθ. Ἐὰν δέ σ' ἐλέγξω, μηδ' οὕτως πιστεύοντα; Μακ. Πῶς ἔχεις δεῖξαι; Ὀρθ. Ἐν αὐτῇ γέγραπται· Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐσίας καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκών, ἢ οὔ; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Οὐσία δὲ οὐσίας ἀπαράλλακτος οὖσα, ἡ αὐτή ἐστιν οὐσία; Μακ. Τοιαύτη οὐσία. Ὀρθ. Ἄλλο γάρ ἐστι τοιαύτη, καὶ ἄλλο ἡ αὐτή; Ἡμεῖς τοιαύτην λέγομεν καὶ ὁμοίαν, οὐ τὴν αὐτὴν δέ. Ὀρθ. Οὕτως λέγεις ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ὡς ἄγγελον ἀγγέλῳ; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Τῶν δὲ ἀγγέλων ἡ αὐτή ἐστιν οὐσία; Μακ. Ἡμεῖς τοιαύτην λέγομεν καὶ ὁμοίαν, οὐ τὴν αὐτήν· διὸ καὶ ὁμοιοούσιον λέγομεν, καὶ οὐχ ὁμοούσιον.

*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σελ. 1201 κέξ.**

2. Ὀρθ. Λέγεις Θεὸν ἐκ Θεοῦ; Ναί. Ὀρθ. Καὶ φῶς ἐκ φωτός; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Οὗτος ὁ Θεὸς καὶ Υἱὸς ἐκ τούτου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Τοῦτο τὸ φῶς, ὅ ἐστιν Υἱός, ἐκ τούτου φωτός, ὅ ἐστι Πατήρ; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Αὕτη ἡ οὐσία ἐκ ταύτης τῆς οὐσίας; Μακ. Οὔ. Ὀρθ. Πῶς οὖν ἀπαράλλακτος; Μακ. Ὅτι ἄλλη τοιαύτη. Ὀρθ. Ἡ μὴ οὖσα ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας, Υἱὸς εἶναι οὐ δύναται, οὔτε μὴν ἄλλη τοιαύτη εἶναι, ἀπαραλλάκτως ἔχουσα. Μακ. Ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Ὅταν σ' ἐξελέγξω μηδ' οὕτως ἔχοντα, ὡς ἣν προεβάλλου ἔκθεσιν, τότε λέγω, ποῦ γέγραπται. Τέως οὖν εἰπέ μοι, εἰ ὁμολογεῖς οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Μακ. Ναί, ναί, ναί· τρίτον εἶπον. Ὀρθ. Εἰ οὖν αὐτὴν τὴν βουλήν, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν λέγεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρός; Μακ. Οὐ λέγω· οὐ γὰρ ἡ ἔκθεσις Λουκιανοῦ τὴν αὐτὴν λέγει βουλήν, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν. Ὀρθ. Οὐκ ἀληθῶς ἄρα τὴν δικαιοσύνην λαλεῖς. Βουλὴ γὰρ βουλῆς ἀπαράλλακτος οὖσα, ἡ αὐτή ἐστι βουλή· καὶ δύναμις δυνάμεως ἀπαράλλακτος οὖσα, ἡ αὐτή ἐστι δύναμις· καὶ δόξα δόξης ἀπαράλλακτος οὖσα, ἡ αὐτή ἐστι δόξα. Μακ. Ἀπαράλλακτον λέγω τὴν αὐτὴν οὐ λέγω. Ὀρθ. Μᾶλλον οὖν καὶ τὸ ἀπαράλλακτον φωνῇ λέγεις, ὡς οἱ Χριστὸν αὐτὸν καλοῦντες, καὶ μὴ πιστεύοντες, ὅτι Χριστός ἐστιν. Εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν τύπτοντες αὐτὸν ἔλεγον· «Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστιν ὁ παίσας σε;[1]» Μακ. Εἶπον, ὅτι οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα λέγω τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Ὀρθ. Ἄλλην τοιαύτην οὐσίαν λέγεις, καὶ ἄλλην τοιαύτην βουλήν, καὶ ἄλλην τοιαύτην δύναμιν, καὶ ἄλλην τοιαύτην δόξαν; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Δύο οὖν Θεοί; Μακ. Εἷς καὶ εἷς Ὀρθ. Οὗτος ὁ τοιοῦτος εἷς ἐκ τούτου τοῦ ἑνός; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Ἐκ τῆς οὐσίας ἄρα; Μακ. Οὔ. Ὀρθ. Ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντων αὐτὸν ὑπεστήσατο; Μακ. Ἐκ μὴ ὄντων τι ἐστίν. Ὀρθ. Τοὺς ἀγγέλους λέγεις εἶναι, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ; Μακ. Ναί. Γέγραπται γάρ· «Τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ.» Ὀρθ. Ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ; Μακ. Οὐχί. Μὴ γένοιτο! Ὀρθ. Οὕτως οὖν καὶ τὸν Υἱὸν λέγεις ὡς τὰ πάντα; Μακ. Μονογενῆ αὐτὸν λέγω, οὐ μὴν ἐκ τῆς οὐσίας. Ὀρθ. Ὁ μὴ ὢν ἐκ τῆς οὐσίας, Υἱὸς ἀπαράλλακτος κατ' οὐσίαν εἶναι οὐ δύναται. Μακ. Οἱ ἄγγελοι οὐκ εἰσὶ κατ' οὐσίαν ἀλλήλοις ἀπαράλλακτοι; Ὀρθ. Ναί. Μακ. Μὴ κατ' οὐσίαν ἄγγελος ἐξ ἄλλου ἐστίν; Ὀρθ. Ἀλλ' οὐδεὶς ἀγγέλων ἀγγέλου πατὴρ ἢ υἱός. Ὁ δὲ μακάριος Λουκιανός, Υἱὸν Πατρὸς οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἰρηκώς, διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐξ αὐτῆς ἔδειξε, καὶ διὰ τοῦ ἀπαραλλάκτου τὸ αὐτόν. Μακ. Ἐγὼ ἀπαράλλακτον λέγω· οὔτε δὲ ἐκ τῆς οὐσίας, οὔτε τὴν αὐτὴν οὐσίαν, οὔτε τὴν αὐτὴν δύναμιν, οὔτε τὴν αὐτὴν δόξαν.

1. Ματθ. 26, 68.

3. 'Ορθ. Ἄλλην οὖν ἔχει δύναμιν ὁ Υἱός, καὶ ἄλλην δόξαν παρὰ τὸν Πατέρα; Μακ. Ἄλλην τοιαύτην. 'Ορθ. Πῶς οὖν εἴρηται· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία;[1]» καὶ πῶς ὁ Υἱὸς λέγει· «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ;[2]» Μακ. Καὶ ὁ Πατὴρ ἰδίαν ἔχει δόξαν, καὶ βουλήν, καὶ δύναμιν, ἢ οὔ; 'Ορθ. Ναί. Μακ. Καὶ ὁ Υἱὸς ἰδίαν, ἢ οὔ; 'Ορθ. Αὐτὴ ἡ τοῦ Πατρὸς δόξα, καὶ βουλή, καὶ δύναμις, τοῦ Υἱοῦ ἐστιν. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Υἱός· «Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστιν.[3]» Μακ. Ὁ Υἱὸς οὖν οὐκ ἔχει δόξαν, οὐκ ἔχει βουλήν, οὐκ ἔχει δύναμιν, οὐκ ἔχει θεότητα, ἐὰν μὴ λάβῃ παρὰ τοῦ Πατρός. 'Ορθ. Αὕτη ἡ δόξα, καὶ βουλή, καὶ δύναμις, καὶ ἡ θεότης, τοῦ Πατρός ἐστι καὶ τοῦ Υἱοῦ; Μακ. Μὴ γένοιτο εἰπεῖν! 'Ορθ. Πῶς οὖν λέγει ὁ Υἱός· «Πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστιν, καὶ τὰ σὰ ἐμά;[4]» Μακ. Περὶ τῶν ἀποστόλων λέγει. 'Ορθ. Οἶδα κἀγώ, ὅτι περὶ τῶν μαθητῶν διαλαλῶν εἶπε ταῦτα· ἀλλὰ συνῆψε τοῖς μαθηταῖς, πάντα, οὐκ ἔτι εἰπών, Οἱ ἐμοὶ σοί εἰσιν, ἀλλά, «Πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά.» Ἐπεί, εἰ πρὸ τῆς κτίσεως οὐδὲν εἶχεν ὁ Πατὴρ τῶν προειρημένων; Μακ. Ναί, εἶχε θεότητα, δόξαν, δύναμιν, βουλήν, ἀφθαρσίαν· ἀλλ' οὐ περὶ αὐτῶν ἔλεγεν. 'Ορθ. Ἄκουε τῶν τοῦ Κυρίου φωνῶν· ἔχουσι δὲ οὕτως· «Πάντα τὰ ἐμὰ σά, καὶ τὰ σὰ ἐμά, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς.[5]» Μακ. Ἐν γὰρ τοῖς μαθηταῖς δεδόξασται. 'Ορθ. Οὐκ εἶχεν οὖν δόξαν πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι; Μακ. Ναί, εἶχεν· γέγραπται γάρ· «Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί.[6]» 'Ορθ. Ἐν αὐτῇ ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἢ ἐν ἄλλῃ; Μακ. Ἐν αὐτῇ. 'Ορθ. Λέγει δὲ ἐν Εὐαγγελίοις· «Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.[7]» Αὕτη ἄρα ἡ δόξα τοῦ Υἱοῦ ἐστιν καὶ τοῦ Πατρός. Καὶ ὅτι μία δόξα, ἐν ἄλλῳ τόπῳ τοῦ Εὐαγγελίου λέγει· «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ.[8]» «Ἀκούεις, εἰ ὦτα ἔχεις, ὅτι αὐτὴν δόξαν ἑαυτοῦ λέγει καὶ τοῦ Πατρός.

4. Μακ. Ἔχεις μοι δεῖξαι, ποῦ γέγραπται, ὅτι Θεὸς τὸ Πνεῦμα; τί με περιάγεις πολλά; 'Ορθ. Εἰ μὲν πρῶτον ἔγνωσαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε τὸν Υἱόν, καλῶς καὶ σὺ ἐπιζητεῖς τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος γνῶσιν πρὸ τῆς τοῦ Πατρὸς γνώσεως· εἰ δὲ πρότερον ἐγνώσθη αὐτοῖς ὁ Υἱός, καὶ τότε τὸ Πνεῦμα, πρότερον καὶ αὐτὸς ἐπίγνωθι τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα, καὶ οὕτως μαθήσῃ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος γνῶσιν. Μακ. Οἶδα, καὶ πιστεύω, ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Υἱός, ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς γεννηθείς, ὅλος ἐξ ὅλου. 'Ορθ. Οὐκοῦν ἐκ τῆς οὐσίας; Μακ. Οὔκ. 'Ορθ. Οὕτως οὖν αὐτὴν λέγεις ὅλον ἐξ ὅλου, ὡς ἕκαστον τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων; Μακ.

1. Α' Κορ. 1, 24. 2. Ματθ. 25, 31. 3. 'Ιω. 16, 15. 4. 'Ιω. 17, 10. 5. 'Ιω. 17, 10. 6. 'Ιω. 17, 5. 7. Ματθ. 16,27. 8. Ματθ. 25, 31.

Ἀλλ' ὁ Υἱὸς μονογενής ἐστι Θεός. Ὀρθ. Διὰ τοῦτο αὐτὸν λέγεις μονογενῆ, ἐπειδὴ ἄλλος τοιοῦτος οὐκ ἔστιν, ἢ ἐπειδὴ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται; Μακ. Ἐπειδὴ ἄλλος τοιοῦτος οὐκ ἔστιν. Ὀρθ. Εἰπὲ οὖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μονογενῆ Υἱόν. Ἄλλο γὰρ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν. Μακ. Μὴ γένοιτο! Ὀρθ. Οὐκ ἄρα διὰ τὸ μόνον τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, μονογενὴς λέγεται, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται. Μακ. Οὐκ ἔστιν οὖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Μακ. Καὶ αὐτὸ ἄρα Υἱός. Ὀρθ. Ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται, καὶ διὰ τοῦτο μονογενὴς Υἱός· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας ἐκπορεύεται. «Πνεῦμα» γὰρ «παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται», γέγραπται· οὐ, Γεγέννηται· καὶ Υἱὸς λέγει· «Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται·[1]» οὐ, Γεγέννηται. Μακ. Καὶ τίς ἡ διαφορὰ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως; Ὀρθ. Ὁ τὴν διαφορὰν εἰδώς, καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως οἶδεν. Ὅτι δὲ οὐδεὶς οἶδεν τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ὁ προφήτης βοᾷ· «Τὴν γένεσιν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;[2]» Μακ. Καὶ πῶς οὖν λέγεις, ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορεύεται; Ὀρθ. Τὰ γεγραμμένα λέγω. Καὶ σὺ λέγε, καὶ οὐ κινδυνεύεις. Μακ. Ποῦ οὖν γέγραπται, ἐκ τῆς οὐσίας; Ὀρθ. Ὅτι πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, γέγραπται, καὶ σὺ ὁμολογεῖς; Μακ. Ναί, ὁμολογῶ. Μὴ οὖν ἐκ τῆς οὐσίας πάντα; Ὀρθ. Οὐχί, μὴ γένοιτο! Ἀλλ' ὅτι, πάντων ὄντων ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος μονογενὴς Υἱός, πολλῶν ὄντων υἱῶν, ἢ μὴν ἐκ τῆς οὐσίας, δῆλόν ἐστιν.

5. Μακ. Μὴ καὶ τὸ Πνεῦμα μονογενὴς Υἱός ἐστιν; Ὀρθ. Καὶ νῦν λέγω, μὴ γένοιτο εἰπεῖν! Ἀλλ' ὥσπερ πολλῶν ὄντων υἱῶν, τοῦτον ἔγνωμεν ἐκ τῆς οὐσίας, διὰ τὸ λέγειν τὸν Πατέρα· «Οὗτός μοί ἐστιν ὁ Υἱὸς ὁ ἀγαπητός·[3]» οὕτω τὸ Πνεῦμα ἔγνωμεν ἐκ τῆς οὐσίας, διὰ τό, πολλῶν ὄντων πνευμάτων, λέγειν τὸν Πατέρα· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.[4]» Ἄλλως γὰρ οὐ δύναται χωρισθῆναι τῶν ἄλλων ἁγίων πνευμάτων, καὶ συναφθῆναι τῷ Πατρί, εἰ μὴ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας. Μακ. Ὁ γὰρ Πατήρ ἐστιν ὁ λέγων· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου;» Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Μακ. Πόθεν τοῦτο; Ὀρθ. Παῦλος ὁ ἀπόστολος λέγει· «Ὅτε γὰρ ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οὐκ ἐξ ἔργων, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος, ἀναγεννήσας ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.[5]» Τίς ἐξέχεε διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ; δηλονότι ὁ εἰρηκώς· «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου.» Μακ. Οὐχ ὁ Υἱὸς οὖν δίδωσι τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Ἤκουσας, ὅτι ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ δίδωσι τὸ Πνεῦμα.

---

1. Ἰω. 15, 26. 2. Ἡσ. 53, 8. 3. Ματθ. 3, 17. 4. Ἰωὴλ 3, 1. 5. Τίτ. 3, 4-6.

'Αμέλει τοῦ Πατρὸς εἰρηκότος, «'Εν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου», ὁ Υἱὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, λέγει· «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον.[1]» Μακ. Εἶπον ἐκ πολλοῦ, μή με περίσπα· ἀλλ', εἰ ἔχεις δεῖξαι, εἰπον ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα. 'Ορθ. 'Ομολόγησον τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ μίαν, ἤγουν τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν βουλὴν καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν δόξαν· καὶ τότε μαθήσῃ περὶ τοῦ Πνεύματος. Μακ. Μία θεότης πάλιν ποῦ γέγραπται; 'Ορθ. 'Ομολογεῖς, ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ἢ οὔ; Μακ. Οὕτω γέγραπται. 'Ορθ. Ἄλλην ὁμολογεῖς τὴν θεότητα τοῦ Πατρός, καὶ ἄλλην τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ; Μακ. Ναί. 'Ορθ. Ἡ θεότης οὖν τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ θεότητι τοῦ Υἱοῦ; Μακ. Ναί. 'Ορθ. Δύο οὖν θεότητες; Μακ. Ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, καὶ ἡ θεότης αὐτοῦ εἷς Θεός· καὶ ὁ Θεὸς καὶ Υἱός, καὶ ἡ θεότης αὐτοῦ, εἷς Θεός· καὶ ἔστιν, ὡς καὶ πάλαι εἶπον, εἷς καὶ εἷς Θεός.

6. 'Ορθ. 'Εὰν οὖν λέγῃ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου 'Ησαΐου· «'Εγὼ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔστι παρὲξ ἐμοῦ σῴζων, ἀνήγγειλα, καὶ ἔσωσα, καὶ ὠνείδισα, καὶ οὐκ ἦν ἐν ὑμῖν ἀλλότριος·[2]» τίνα αὐτῶν εἷς καὶ εἷς εἶναι θέλεις; Μακ. Ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ σῴζει. 'Ορθ. Εἷς ἄρα Θεὸς ὁ σῴζων Πατὴρ καὶ Υἱός. Μακ. Ὁ αὐτὸς οὖν καὶ Πατήρ ἐστι καὶ Υἱός. Μὴ γένοιτο εἰπεῖν! ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἐν Χριστῷ κατηρτισμένοι εἷς ἐσμεν, οὐ συγκεχυμένων τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τῷ λόγῳ τῆς συμφωνίας καὶ τῆς φύσεως, ἤγουν οὐσίας· οὕτως Πατέρα καὶ Υἱὸν ἕνα Θεὸν λέγω τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας καὶ τῆς συμφωνίας. Μακ. Καὶ ἡμεῖς λέγομεν μίαν συμφωνίαν. 'Ορθ. Εἰπὲ καὶ θεότητα, καὶ σώθητι. Μακ. Μίαν θεότητα οὐ λέγω. 'Ορθ. 'Εὰν ἀκούσῃς πάλιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ αὐτῷ προφήτῃ λέγοντος, «'Εγώ εἰμι Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος. Κατ' ἐμαυτοῦ ὀμνύω, ἦ μὴν ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη· οἱ λόγοι μου οὐκ ἀπογραφήσονται, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ[3]», τίνα λέγεις τῶν εἷς καὶ εἷς εἰρηκέναι; Μακ. Τὸν Υἱόν· ὁ γὰρ 'Απόστολος λέγει, ὅτι «'Εν τῷ ὀνόματι 'Ιησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος ὁ 'Ιησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. 'Αμήν.[4]» 'Ορθ. Μία ἄρα θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Μακ. Πῶς; 'Ορθ. Λέγει γάρ· «'Εγώ εἰμι Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος.» Ἢ γὰρ γενόμενος ἄφρων, ἐρεῖς, ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς ὁ Πατήρ· ἢ ὁμολογῶν Θεὸν τὸν Πατέρα, καὶ Θεὸν τὸν Υἱόν, καὶ ἀκούων αὐτοῦ λέγοντος, «'Εγώ εἰμι Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος», μίαν θεότητα ὁμολογήσεις, καὶ οὐ κινδυνεύσεις. Μακ. 'Εγὼ μίαν θεότητα οὐ λέγω. 'Ορθ. 'Εὰν οὖν ἀκούσῃς τοῦ προφήτου ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἁγίων λέγοντος, «'Απὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσαμεν, οὐδ' οἱ ὀφθαλμοὶ

1. 'Ιω. 20, 22. 2. 'Ησ. 43, 11-12. 3. 'Ησ. 45, 22-23. 4. Φιλιπ. 2, 10-11.

ἡμῶν εἶδον Θεόν, πλὴν σοῦ», τί ἐρεῖς πρὸς αὐτούς; Μακ. Τὸν Υἱὸν λέγει. Ἄλλον γὰρ οὐκ εἴδομεν εἰ μὴ τὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱόν. Ὀρθ. «Ὁ δὲ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα.[1]» Μία ἄρα θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Μακ. Μίαν θεότητα οὐ λέγω.

7. Ὀρθ. Ἐὰν λέγῃ ὁ Θεὸς ἐν τῷ αὐτῷ προφήτῃ. «Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰς τὰ ἐπερχόμενα[2]», τίνα λέγεις τῶν εἷς καὶ εἷς εἰρηκέναι; Μακ. Τὸν Πατέρα. Ὀρθ. Τὸν Υἱὸν οὖν οὐ λέγεις Θεόν; Μακ. Εἶπον Θεὸν ἐκ Θεοῦ. Ὀρθ. Εἰ τοίνυν Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ Θεὸς ὁ Υἱός, λέγει δὲ ὁ Θεός, «Ἐγώ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰς τὰ ἐπερχόμενα·» μία ἄρα θεότης. Μακ. Κἂν πλείονα εἴπῃς, ἐγὼ μίαν θεότητα εἰπεῖν οὐ πείθομαι. Ὀρθ. Εἰ μή ἐστι μία θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἄλλη ἐστί, θεότης τοῦ Πατρός, καὶ ἄλλη θεότης τοῦ Υἱοῦ. Μακ. Καὶ πάνυ. Ὀρθ. Ἄλλη δὲ καὶ ἄλλη θεότης οὐκ εἰσὶν εἷς Θεός. Μακ. Οὐ γὰρ λέγω ἕνα Θεὸν Πατέρα καὶ Υἱόν. Ὀρθ. Ἐὰν οὖν ἀκούσῃς τοῦ προφήτου λέγοντος, «Οὕτω λέγει Κύριος σαβαώθ· Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος, καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων· καὶ οἱ Σαβαεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ ἀκολουθήσουσιν ὀπίσω σοι δεδεμένοι χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσουσί σοι. Σὺ γὰρ εἶ Θεός, καὶ οὐκ ᾔδειμεν, Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ[3]», τίνα λέγεις εἰρηκέναι ταῦτα; Μακ. Τὸν Υἱόν. Ὀρθ. Εἰ δὲ καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ προσκυνήσουσιν ἐν αὐτῷ προσευχόμενοι, ἀληθινός ἐστι Θεός; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Προσκυνοῦντες δὲ αὐτῷ οὐκ ἀλλοτρίῳ Θεῷ προσκυνοῦμεν, οὐδὲ δύο Θεοῖς· γέγραπται γάρ· «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.[4]» Εἰ δὲ προσκυνοῦντες αὐτῷ, καὶ τῷ Πατρὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ προσκυνοῦμεν, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύομεν· μία ἄρα θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ ἐροῦμεν, ὅτι «Σὺ ὁ Θεός, καὶ ἐν σοὶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ.» Μακ. Εἰ ἐν αὐτῷ ὁ Θεός, πῶς μία θεότης; Ὀρθ. Ὅτι ἐπιφέρει· «Καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ.» Καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.[5]» Εἰ δὲ οὗτος ὁ ἐπὶ γῆς ὀφθείς ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· μία ἄρα θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

8. Μακ. Εἰ μία θεότης ἐστίν, ἀγέννητος δέ ἐστιν ἡ τοῦ Πατρός, γεννητὴ δέ ἐστι τοῦ Υἱοῦ· γεννηταγέννητός ἐστιν ἡ θεότης. Ὀρθ. Γελοῖον ὑπομέμνηκας φρόνημα. Ἆρα γάρ, ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σάρξ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἀνδρογύναιός ἐστιν ἡ σάρξ; Μακ. Ἀλλὰ ἡ σάρξ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, ἐκ μιᾶς ὑποκειμένης ὕλης εἰσί, τῆς γῆς. Ὀρθ. Ἐὰν οὖν λέγῃ ἡ Γραφὴ

1. Ἰω. 14, 9. 2. Ἡσ. 44, 6. 3. Ἡσ. 45, 14-15. 4. Ματθ. 4, 10. 5. Βαρ. 3, 37-38.

περὶ τῶν πιστευσάντων, «Ἦν αὐτοῖς καρδία μία καὶ ψυχὴ μία[1]», ἦν τὸ πλῆθος τῶν πιστευσάντων ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀνδρυγύναιος ἦν ἡ ψυχή; Ἐὰν δὲ λέγῃ Παῦλος, «Ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν[2]», ἀνδρογύναιον λέγεις τὴν ἐλπίδα, ἐπειδὴ μίαν ἐλπίδα ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔχομεν; Μακ. Πάλιν λέγω, ἡμεῖς μίαν θεότητα οὐ λέγομεν. Ὀρθ. Ἐὰν οὖν λέγῃ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Δαυίδ, «Ἄκουσον, λαός μου, καὶ λαλήσω σοι· Ἰσραήλ, καὶ διαμαρτυροῦμαί σοι. Ἐὰν ἀκούσῃς μου, οὐκ ἔσται ἐν σοὶ Θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις Θεῷ ἀλλοτρίῳ. Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ἀναγαγών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου[3]», τίνα λέγεις εἰρηκέναι; τὸν Πατέρα ἢ τὸν Υἱόν; Μακ. Ὡς Ἰουδαῖος, ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς μοι Διαθήκης διαλέγῃ. Ὀρθ. Ὁ Χριστὸς εἶπεν· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὗταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.[4]» Μακ. Ἀπὸ τῆς Καινῆς οὖν Διαθήκης οὐκ ἔστιν εὑρεῖν τὸν Χριστόν; Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Φοβοῦμαι δὲ μήπως ὡς Μανιχαῖος παραγράφῃ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, μὴ πιστεύων, ὅτι ὁ αὐτὸς ὁ Θεὸς κἀκείνην ἐλάλησε καὶ ταύτην. Μακ. Οἶδα, ὅτι αὐτὸς Θεὸς καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν Καινὴν διέθετο· ἀλλὰ βούλομαι ἀπὸ τῆς Καινῆς μαθεῖν, ἐπειδὴ αὐτὴ φανερώτερον τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐδίδαξεν.

9. Ὀρθ. Ἐὰν οὖν ἀκούσῃς Παύλου λέγοντος, «Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα[5]», τίνα λέγεις λέγεσθαι τῶν εἷς καὶ εἷς; Μακ. Τὸν Πατέρα. Ὀρθ. Οὐκ ἔστι διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα; Μακ. Καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα. Ὀρθ. Πῶς οὖν οὐκ ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα; Μακ. Ὁ Πατὴρ ἔχει καὶ τὸ «ἐξ οὗ», καὶ τὸ «δι' οὗ», καὶ τὸ «εἰς αὐτόν.» Ὁ δὲ Υἱὸς τὸ μὲν «δι' οὗ» ἔχει, τὸ δὲ «ἐξ οὗ» οὐκ ἔχει. Ὀρθ. Ἀνάγνωθι τὸ ῥητόν, ἵνα γνῷς, ὅτι τὸ «ἐξ αὐτοῦ», καὶ « δι' αὐτοῦ», καὶ «εἰς αὐτὸν τὰ πάντα», καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶπεν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος. Ἐὰν γὰρ αὐτὸ ἐφ' ἑνὸς προσώπου στήσῃς, ὁ Υἱὸς εὑρεθήσεται μὴ εἰδὼς τὰ τοῦ Πατρός, μηδὲ σύμβουλος αὐτοῦ ὤν, ἢ ὁ Πατὴρ εὑρεθήσεται μὴ εἰδὼς τὰ τοῦ Υἱοῦ, μηδὲ σύμβουλος αὐτοῦ ὤν. Μακ. Εἰπέ, ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Μάθε πρῶτον, ὅτι καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τὰς τρεῖς ὑποστάσεις φανερῶς ἐδίδαξε. Μακ. Εἰπέ, ποῦ γέγραπται; Ὀρθ. Ἐν τῇ Γενέσει· «Ὤφθη ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραὰμ καθημένῳ πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες ἔστησαν ἐπάνω αὐτοῦ.[6]» Μακ. Καὶ τοὺς τρεῖς ἄνδρας λέγεις Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα; Ὀρθ. Μὴ ταράττου, ἀλλὰ μετὰ φόβου Θεοῦ ἀναγνῶμεν. Λέγει δὲ ἡ Γραφή, ὅτι «Ὤφθη ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες τρεῖς ἔστησαν ἐπάνω αὐτοῦ.» Οἱ τρεῖς ἄνδρες ἦσαν ὁ Θεός. Μακ. Ὁ Θεὸς ἦν εἷς, πρὸς ὃν καὶ διαλέγεται· οἱ δὲ ἄλλοι δύο, ἄγγελοι. Ὀρθ.

1. Πράξ. 4, 32. 2. Ἐφ. 4, 4. 3. Ψαλμ. 80, 9-11. 4. Ἰω. 5, 39. 5. Ῥωμ. 11, 36. 6. Γεν. 18, 1-2.

Λέγει ἡ Γραφὴ οὕτως· «Ὤφθη δὲ αὐτῷ Θεὸς πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ, καθημένου αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ μεσημβρίας· καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ εἶδεν, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες ἔστησαν ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ἰδὼν προσέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν.[1]» Τίνι προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἢ τοῖς ἀνδράσιν; Μακ. Εἶπον, ὅτι οἱ δύο ἄγγελοι ἦσαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ προσεκύνει δηλονότι τῷ Θεῷ, οὐχὶ τοῖς ἀγγέλοις. Καὶ γὰρ ἀναστὰς εἶπεν· «Κύριε, εἰ εὗρον χάριν ἐναντίον σου, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου.[2]» Ὀρθ. Τοῦτο γάρ ἐστιν, ὃ λέγομεν, ὅτι τὰς τρεῖς ὑποστάσεις Κύριον καλεῖ. Μακ. Μὴ γένοιτο!

10. Ὀρθ. Ἄκουε οὖν τῶν ἑξῆς· «Ληφθήτω δὲ ὕδωρ, καὶ νιψάτωσαν τοὺς πόδας ὑμῶν καὶ καταψύξατε ὑπὸ τὸ δένδρον. Καὶ λήψομαι ἄρτον, καὶ φάγεσθε, καὶ μετὰ τοῦτο παρελεύσεσθε εἰς τὴν ὁδὸν ὑμῶν, οὗ ἕνεκεν ἐξεκλίνατε πρὸς τὸν παῖδα ὑμῶν. Καὶ εἶπον αὐτῷ· Οὕτως ποίησον, καθὰ εἴρηκας.[3]» Γέγραπται, ἢ οὐ γέγραπται; Μακ. Γέγραπται ὅλα. Ὀρθ. Ὁ δὲ παῖς Κυρίου, ὅτι παῖς ἐστιν εἰρηκὼς αὐτῶν, τὴν αὐτὴν κυριότητα αὐτῶν ὡμολόγησεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν· Οὗ ἕνεκεν ἐξέκλινας πρὸς τὸν παῖδά σου· ἀλλά, «ἐξεκλίνατε πρὸς τὸν παῖδα ὑμῶν·» ὧν καὶ τοὺς πόδας ὁμοίως νίψαι ἐσπούδασεν. Μακ. Καὶ τί ἄτοπον ἀγγέλων νίψαι πόδας; Καὶ γὰρ οὐδέπω ᾔδει, ὅτι ὁ ὁ Θεὸς ἦν αὐτῷ ὀφθείς, ἀλλ' ἐνόμιζεν ἄνδρας ξένους ξενίζειν. Ὀρθ. Δῶμεν, ὅτι Ἀβραὰμ ἐνόμιζεν, ὡς εἶπας· οἱ ἄγγελοι οὐκ ἂν εἶπον αὐτῷ, ὅτι μὴ ἡμῖν ἰσοτίμως πρόσεχε; Πῶς δὲ καὶ ἐνόμιζεν ὁ Ἀβραὰμ ἄνδρας ξένους ξενίζειν, ὁ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ προσκυνήσας, καὶ θεασάμενος αὐτοὺς ἐπάνω ἑαυτοῦ; Οὕτω γὰρ γέγραπται, ὅτι «Ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ εἶδεν, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες ἔστησαν ἐπάνω αὐτοῦ», οὐχὶ δὲ ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Μακ. Οὐδέπω ἦν φανερωθὲν αὐτῷ, ὅτι οἱ μὲν ἄγγελοι ἦσαν, ὁ δὲ Θεός. Ὀρθ. Τέως οὖν ἰσοτίμως αὐτοὺς ἐδέξατο· «Ἔσπευσε γὰρ Ἀβραὰμ ἐπὶ τὴν σκηνὴν πρὸς Σάρραν, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως, καὶ ποίησον ἐγκρυφίας. Καὶ εἰς τὰς βόας ἔδραμεν Ἀβραάμ, καὶ ἔλαβεν μοσχάριον ἁπαλὸν καὶ καλόν, καὶ ἔδωκεν τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ ἐτάχυνεν τοῦ ποιῆσαι· ἔλαβεν δὲ βούτυρον, καὶ γάλα· καὶ τὸ μοσχάριον, ὃ ἐποίησε, παρέθηκεν αὐτοῖς, καὶ ἔφαγον. Αὐτὸς δὲ παρειστήκει αὐτοῖς ὑπὸ τὸ δένδρον.[4]» Γέγραπται, ἢ οὔ; Μακ. Ναί. Ὀρθ. Καὶ οἱ ἄγγελοι συνήσθιον τῷ Θεῷ. Μακ. Ὀπτασία ἦν, ὅτι δὲ ἄγγελοι ἦσαν, εἰπὲ τὰ ἑξῆς, καὶ εὑρήσεις.

11. Ὀρθ. Καὶ ἡμεῖς ἴσμεν, ὅτι ἐν τοῖς ἑξῆς ἀγγέλους λέγει τοὺς δύο· ἀλλὰ πάλιν ἐν τοῖς μετὰ τὰ ἑξῆς Κύριον αὐτοὺς ἡ Γραφὴ καλεῖ. Δῆλον γάρ, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἄγγελος κέκληται καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις. Ἀλλὰ ἄγγελος λέγεται καταχρηστι-

---

1. Γεν. 18, 1-2. 2. Γεν. 18, 3. 3. Γεν. 18, 4-5. 4. Γεν. 18, 6-8.

κῶς, ὡς ἐν Εὐαγγελίῳ, ὅταν λέγῃ· «῎Ανθρωπός τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς·[1]» εἶτα μετὰ ταῦτα λέγει· «᾿Απέστειλεν τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοὺς δούλους ἕνα, ὃν εἶχεν, υἱόν·[2]» δῆλον ὅτι τὸν Πατέρα λέγει ἄνθρωπον. Καὶ τό, «῎Ανθρωπός τις ἐποίει γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ·[3]» καὶ ἐνταῦθα δὲ ἄνδρα αὐτὸν λέγει· ἀλλὰ ἡ πραγματεία τῆς Γραφῆς Θεὸν αὐτὸν δείκνυσιν. ῞Οτι δὲ φανερώτατα εἷς τῶν δύο ἀγγέλων ὁ Υἱὸς ἦν, αὐτὴ ἡ Γραφὴ ἐδίδαξεν. Μακ. Πῶς; ᾿Ορθ. Μετὰ γὰρ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς καὶ εὐλογηθῆναι τὸν ᾿Αβραάμ, καὶ τὴν τοῦ ᾿Ισαὰκ λαβεῖν αὐτὸν ἐπαγγελίαν, οὕτως γέγραπται, καὶ ἐὰν μακροθυμήσῃς, λέγω. Μακ. Εἰπέ. ᾿Ορθ. «Καὶ ὁ Κύριος εἶπεν. Οὐ μὴ κρύψω ἀπὸ ᾿Αβραὰμ τοῦ παιδός μου, ἃ μέλλω ποιεῖν ἐγώ. ᾿Αβραὰμ δὲ γενόμενος ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολύ, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς·» εἶτα μετ' ὀλίγα· «Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται πρὸς μέ, καὶ αἱ ἁμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαι σφόδρα. Καταβὰς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ. Καὶ ἀποστραφέντες ἐκεῖθεν οἱ ἄνδρες, ἦλθον εἰς Σόδομα. ᾿Αβραὰμ δὲ ἦν ἑστηκὼς ἔναντι Κυρίου· καὶ ἐγγίσας ᾿Αβραὰμ εἶπεν· Μὴ συναπολέσῃς δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος, ὡς ὁ ἀσεβής; ᾿Εὰν ὦσι πεντήκοντα δίκαιοι ἐν τῇ πόλει, ἀπολέσεις αὐτούς, καὶ οὐκ ἀνήσεις ἅπαντα τὸν τόπον ἕνεκεν τῶν πεντήκοντα δικαίων, ἐὰν ὦσιν ἐν αὐτῇ; Μηδαμῶς σὺ ποιήσῃς τὸ ῥῆμα τοῦτο, τοῦ ἀποκτεῖναι δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής· μηδαμῶς. ῾Ο κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσει κρίσιν; Εἶπεν δὲ ὁ Κύριος· ᾿Εὰν εὕρω ἐν Σοδόμοις πεντήκοντα δικαίους ἐν τῇ πόλει, ἀφήσω πάντα τὸν τόπον δι' αὐτούς.[4]» Καὶ οὕτως ὑφείλας πέντε, καὶ πάλιν πέντε, ἦλθεν ἕως δέκα· «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Οὐκ ἀπολέσω ἕνεκεν τῶν δέκα. ᾿Απῆλθεν δὲ ὁ Κύριος, ὡς ἐπαύσατο λαλῶν τῷ ᾿Αβραάμ, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.[5]»

12. Μακ. Εἰπὲ τὰ ἑξῆς. ᾿Ορθ. «῏Ηλθον δὲ οἱ δύο ἄγγελοι εἰς Σόδομα.» Μακ. ᾿Ακούεις, ὅτι ἄγγελοι ἦσαν οἱ δύο; ᾿Ορθ. Προλαβὼν εἶπον, ὅτι ὥσπερ λέγει τοὺς δύο ἄνδρας, καὶ οὐκ ἦσαν τῇ φύσει ἄνδρες, οὕτως καὶ τοὺς δύο ἀγγέλους λέγει, καὶ οὐκ ἦσαν τῇ φύσει ἄγγελοι, ἀλλὰ καταχρηστικῶς, ἐν τοῦ ἀγγέλλειν αὐτοὺς τὴν τοῦ Θεοῦ βουλήν. Τῶν δὲ ἑξῆς ἀκούσωμεν. Μᾶλλον γὰρ ἐκ τοῦ ἐδαφίου διδασκόμεθα. Μακ. Εἰπέ. ᾿Ορθ. «῏Ηλθον δὲ οἱ δύο ἄγγελοι εἰς Σόδομα ἑσπέρας. Λὼτ δὲ ἐκάθητο περὶ τὴν πύλην Σοδόμων. ᾿Ιδὼν δὲ Λώτ, ἐξανέστη εἰς συνάντησιν αὐτοῖς, καὶ προσεκύνησεν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ εἶπεν· ᾿Ιδού, κύριοι, ἐκκλίνατε εἰς τὸν οἶκον τοῦ παιδὸς ὑμῶν, καὶ καταλύσατε, καὶ νίψασθε τοὺς πόδας ὑμῶν, καὶ ὀρθρί-

1. Λουκ. 20, 9. 2. Πρβλ. Λουκ. 20, 10-13. 3. Ματθ. 22, 2. 4. Γεν. 18, 17-28. 5. Γεν. 18, 32-33.

σαντες, ἀπελεύσεσθε εἰς τὴν ὁδὸν ὑμῶν.[1]» Ἀκούεις, ὅτι προσεκύνησεν αὐτούς, καὶ κυριολογεῖ, καὶ παῖς εἶναι αὐτῶν ὁμολογεῖ; Μακ. Ἐνόμιζεν εἶναι αὐτοὺς ἀνθρώπους, καὶ φιλόξενος ὢν προσεκύνησεν αὐτούς, καὶ κυρίους καλεῖ. Ὀρθ. Ἀλλ' εἰ ἦσαν ἄγγελοι, εἶπον ἂν αὐτῷ, «Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκύνει· ἡμεῖς γάρ σου ὁμόδουλοί ἐσμεν.[2]» Μακ. Τί γὰρ ἠδικεῖτο προσκυνῶν ἀγγέλοις; Ὀρθ. Ἤκουσα ὑμῶν λεγόντων πολλάκις, ὅτι οὐ δεῖ προσκυνεῖν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Μακ. Καὶ γὰρ οὐ δεῖ. Ὀρθ. Καὶ πῶς νῦν λέγεις· Τί γὰρ ἐβλάπτετο ὁ ἅγιος Λὼτ προσκυνῶν τοῖς ἀγγέλοις; Μακ. Μὴ γὰρ ὡς Κυρίῳ τῷ Θεῷ προσκυνεῖ αὐτοῖς; Ὀρθ. Ἀνάγνωθι τὰ ἑξῆς. Μακ. Ἀνάγνωθι αὐτός. Ὀρθ. Μετὰ τὰ ἀναγνωσθέντα ἐπιφέρει, ὅτι ἐξένισεν αὐτούς· καὶ ἦλθον οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ζητοῦντες παρανομῆσαι εἰς τοὺς ἄνδρας. Καὶ ὁ Λὼτ τὰς θυγατέρας ἐδίδου εἰς ὕβριν μᾶλλον ἢ τοὺς ἄνδρας. Καὶ ἐπιμενόντων τῶν Σοδομιτῶν τῇ ἀθέῳ γνώμῃ, ἐπεσπῶντο οἱ ἄγγελοι τὸν Λὼτ εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκείνους δὲ ἐπάταξαν ἀορασίᾳ. Ἢ οὐχ οὕτως; Μακ. Οὕτως. Ὀρθ. Καὶ ἑξῆς γέγραπται· «Εἶπον δὲ οἱ ἄνδρες πρὸς Λώτ. Ἔστι σοι ὧδε γαμβρός, ἢ υἱοί, ἢ θυγατέρες; ἢ εἴ τίς σοι ἄλλος ἐστὶν ἐν τῇ πόλει, ἐξάγαγε ἐκ τοῦ τόπου τούτου. Ὅτι ἀπόλλυμεν ἡμεῖς τὸν τόπον τοῦτον, ὅτι ὑψώθη ἡ κραυγὴ αὐτῶν ἐναντίον Κυρίου, καὶ ἀπέστειλεν ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐκτρίψαι αὐτήν.[3]»

13. Μακ. Ἀκούεις, ὅτι ὁμολογοῦσιν ἀπεστάλθαι παρὰ Κυρίου; Μὴ αὐτοὶ Κύριοί εἰσιν; Ὀρθ. Ἐὰν οὖν λέγῃ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Σωτήρ, ὅτι «Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ·[4]» καὶ ἀλλαχοῦ· «Καθὼς ἀπέστειλέν με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ ὁ πέμψας με ἐντολήν μοι δέδωκεν·[5]» τί εἴπω, ἢ τί λαλήσω; Οὐκέτι ὁμολογεῖται Κύριος, ἐπειδὴ ἀπεστάλη; Μακ. Καὶ ὁ Υἱὸς ὁμολογουμένως Κύριός ἐστιν· μὴ καὶ τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Τελείως ἐνταῦθα καὶ συμπροσκυνεῖται καὶ συγκυριολογεῖται τῷ Υἱῷ. Μακ. Ἤδη γὰρ δέδεικται, ὅτι Υἱὸς ἦν τῷ Λὼτ ὁ διαλεγόμενος; Ὀρθ. Μακροθύμει, καὶ ὁμολογήσεις. Μακ. Οἶδα, ὅτι περισπᾷς με, μὴ δυνάμενος εἰπεῖν, ποῦ γέγραπται Θεὸς τὸ Πνεῦμα. Ὀρθ. Τέως γνῶμεν, τίνες ἦσαν οὗτοι οἱ φαινόμενοι ἄνδρες, καὶ τότε αὐτὸ τὸ Πνεῦμα δώσει πάντων τῶν ζητουμένων τὴν εὕρεσιν. Μακ. Ἐγώ, ὡς ἔχει ἡ Γραφή, ἀγγέλους λέγω. Ὀρθ. Κἀγὼ ἀγγέλους καὶ ἄνδρας λέγω· ἀλλ' ὥσπερ τέως ὡμολόγηται ἡμῖν, ὅτι εἷς τῶν τριῶν ἀνδρῶν Κύριος ὁ Θεός, οὕτως ἡ ἐξέτασις εὑρήσει καὶ οἱ δύο τίνες ἦσαν. Μακ. Εἰπὲ τί θέλεις. Ὀρθ. Τὰ ἑξῆς ἀναγινώσκω; Μακ. Ἀνάγνωθι. Ὀρθ. «Ἡνίκα δὲ ὄρθρος ἐγένετο, ἐπεσπούδαζον οἱ ἄγγελοι τὸν Λώτ, λέγοντες· Ἀναστὰς λαβὲ τὴν γυναῖκά σου καὶ τὰς δύο θυγατέρας, ἃς ἔχεις, καὶ

1. Γεν. 19, 1-2. 2. Ἀποκ. 19, 10. 3. Γεν. 19, 12-13. 4. Ματθ. 15, 24. 5. Ἰω. 12, 49.

ἔξελθε, ἵνα μὴ συναπόλῃ ταῖς ἀνομίαις τῆς πόλεως. Καὶ ἐταράχθησαν, καὶ ἐκράτησαν οἱ ἄγγελοι τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς χειρὸς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν χειρῶν τῶν δύο θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν τῷ φείσασθαι Κύριον αὐτοῦ. Καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἐξήγαγον αὐτοὺς ἔξω, καὶ εἶπον. Σῷζε τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, καὶ μὴ περιβλέψῃ εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ. Εἰς τὸ ὄρος σῴζου, μή ποτε συμπαραληφθῇς. Εἶπε δὲ Λὼτ πρὸς αὐτόν· Δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εὗρεν ὁ παῖς σου ἔλεος ἐναντίον σου, καὶ ἐμεγάλυνας τὴν δικαιοσύνην σου, ὃ ποιεῖς ἐπ' ἐμέ, τοῦ ζῆν τὴν ψυχήν μου. 'Εγὼ δὲ οὐ δυνήσομαι σωθῆναι εἰς τὸ ὄρος, μή ποτε μεταλάβῃ με τὰ κακὰ καὶ ἀποθάνω. 'Ιδοὺ ἡ πόλις αὕτη ἐγγύς, τοῦ καταφυγεῖν με ἐκεῖ, ἥ ἐστι μικρά. 'Εκεῖ σωθήσομαι. Οὐ μικρά ἐστι; καὶ ζήσεται ἡ ψυχή μου.[1]» 'Ακούεις, εἰ ὦτα ἔχεις, ὅτι, γνοὺς αὐτῶν τὴν κοινότητα καὶ ἑνότητα, προσπεσὼν αὐτοῖς εἶπεν· «Δέομαι, Κύριε», οὐχὶ, Κύριοι. Ἤδει γάρ, ὅτι οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· δύο δέ εἰσιν, ὅτε ὁ μὲν τοῦτο θέλει, ὁ δὲ τοῦτο. Εἰπὲ οὖν καὶ αὐτὸς Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι· Δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εὗρεν ὁ παῖς σου ἔλεος ἐναντίον σου, οὐκ, 'Εναντίον ὑμῶν, ἵνα μὴ διέλῃς τὴν κυριότητα. Εἰ γὰρ ὁ κολλώμενος τῷ Θεῷ ἓν πνεῦμά ἐστι, πῶς δυνατὸν τὸ Πνεῦμα χωρίζεσθαι τοῦ χορηγοῦντος αὐτό; Μακ. Ἤδη γὰρ δέδεικται, ὅτι τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱὸς ἦσαν οἱ ἄγγελοι. 'Ορθ. Τοῖς οὖν φύσει ἀγγέλοις εἶπεν ὁ ἅγιος Λώτ· «Δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εὗρεν ὁ παῖς σου χάριν ἐναντίον σου, καὶ ἐμεγάλυνας τὴν δικαιοσύνην σου, ὃ ποιεῖς ἐπ' ἐμέ, τοῦ ζῆν ψυχήν μου.» Μακ. Καὶ πάνυ. 'Ορθ. Οὐκοῦν ἄκουε καὶ πάλιν τῶν ἑξῆς· «Καὶ εἶπεν αὐτῷ·» οὐκέτι λέγει, Οἱ ἄγγελοι, ἀλλὰ δηλονότι, 'Ο ὁμολογηθεὶς Κύριος· «'Ιδοὺ ἐθαύμασά σου τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ τοῦ μὴ καταστρέψαι τὴν πόλιν περὶ ἧς ἐλάλησας. Σπεῦσον οὖν τοῦ σωθῆναι ἐκεῖ. Οὐ γὰρ δυνήσομαι ποιῆσαι πρᾶγμα, ἕως τοῦ εἰσελθεῖν σε ἐκεῖ.[2]» Καὶ οὐκέτι εἶπεν. Δυνησόμεθα, καίτοιγε ἐν ἀρχῇ ἔλεγον, ὅτι 'Εκτρίβομεν ἡμεῖς τὴν πόλιν, ὅτε αὐτοὺς ἐνόμιζεν ἄνδρας καὶ ἀγγέλους εἶναι. Ὅτε δὲ αὐτῶν τὴν κυριότητα ἔγνω, καὶ οὐκέτι κυρίους καλεῖ, ἀλλὰ Κύριον λέγει, λέγων, «Δέομαι, Κύριε», τότε καὶ αὐτοὶ ὡς εἷς αὐτῷ διαλέγονται. Οὐ γὰρ λέγουσιν, 'Εθαυμάσαμέν σου τὸ πρόσωπον, ἀλλά, «'Εθαύμασα.»

14. Μακ. 'Ο Πατὴρ οὖν ἦν μετ' αὐτῶν ὀφθείς; 'Ορθ. Καὶ πάνυ. Μακ. Πῶς οὖν λέγει· «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε;[3] 'Ορθ. Διὰ γὰρ τοῦτο ὡς ἄνδρες ὤφθησαν, ἐπειδὴ ὅ ἐστι τῇ φύσει, οὐδεὶς οὔτε εἶδεν, οὔτε ἰδεῖν δύναται. Μακ. 'Εγὼ λέγω, ὅτι ὁ Υἱὸς ἦν ὁ ὀφθεὶς τῷ 'Αβραάμ. 'Ορθ. Πάλιν οὖν ἀναχωρῶ τοῦ ἀναγνώσματος; Μακ. 'Ανάγνωθι. 'Ορθ. «'Ο ἥλιος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ Λὼτ εἰσῆλθεν εἰς Σηγώρ· Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ Κυρίου ἐκ

1. Γεν. 19, 15-20. 2. Γεν. 19, 21-22. 3. 'Ιω. 1, 18.

τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψεν πάσας τὰς πόλεις.[1]» Ποῖος Κύριος; δῆλον, ὅτι ὁ εἰρηκὼς τῷ Λώτ, ὅτι «Ἐθαύμασά σου τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ μὴ καταστρέψαι τὴν πόλιν, περὶ ἧς ἐλάλησας. Σπεῦσον οὖν σωθῆναι ἐκεῖ. Οὐ γὰρ δυνήσομαι ποιῆσαι πρᾶγμα ἕως τοῦ εἰσελθεῖν σε ἐκεῖ.» Μακ. Ὁ εἷς ἦν ὁ Κύριος· μὴ γὰρ οἱ δύο; Ὀρθ. Εἶπον, ὅτι τοῖς δυσὶν ὡς ἑνὶ διελέγετο. Ἀμέλει οἱ δύο λέγουσιν· «Εἴ ἐστι σοι ὧδε γαμβρός, ἢ υἱοί, ἢ θυγατέρες, ἐξάγαγε μετὰ σεαυτοῦ. Ἀπόλλυμεν γὰρ ἡμεῖς τὴν πόλιν ταύτην.» Ποτὲ οὖν τὸ «Ἡμεῖς» λέγει διὰ τὰς ὑποστάσεις, ποτὲ δὲ τὸ «Ἐγὼ» διὰ τὴν φύσιν. «Σύνετε οὖν», καθὼς εἴρηται, «ἄφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροί ποτε φρονήσατε.[2]» Ὅτι καὶ Ἀβραάμ, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐγνωκώς, Κύριον λέγει· καὶ Λώτ, τὰς δύο ἐγνωκώς, ὁμοίως Κύριον λέγει· καὶ μὴ διαιρεῖτε τὰ ἀδιαίρετα, μηδὲ μερίζετε τὰ ἀμέριστα. Μακ. Ἔχεις μοι εἰπεῖν, ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Τέως ἔμαθες, ὅτι καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη οἶδε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· καὶ οὐκ ἐπιλανθανομένη τῶν προειρημένων λέγει· «Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν[3]», ἀλλ' ἑνοῦσα τὴν θεότητα. Ἄκουε οὖν τοῦ Ἰὼβ λέγοντος· «Ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους.[4]» Δῆλον, ὅτι τὸν Υἱὸν λέγει προφητικῶς. Ὁ γὰρ περιπατήσας ἐπὶ θαλάσσης αὐτός ἐστιν.

15. Μακεδ. Ἰδὲ οὖν πάλιν ὁ Υἱὸς μόνος περιεπάτησεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Ὀρθ. Ἀλλ' εἶπον, ὅτι τὸ μόνος ἐπὶ τῆς θεότητος λαμβανόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα λέγει. Εἰσὶ δέ τινα, ἃ μόνου τοῦ Υἱοῦ ἴδιά εἰσι. Μόνος γὰρ ἐνηνθρώπησε, μόνος ἐβαπτίσθη, μόνος ἐκ Πατρὸς γεγέννηται, μόνος ἐσταυρώθη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ χωρισθεὶς τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ἀλλ' ὢν ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, ἰδιοποιεῖται τὴν ἐνανθρώπησιν, ἵνα διευκρινηθῶσιν αἱ ὑποστάσεις. Ἵνα δὲ μὴ νομίσῃς, ὅτι ἡ Παλαιὰ μόνη οἶδε τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν καταγγέλλειν, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· «Γέγραπται, Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.[5]» Καὶ ἐν ἄλλοις, ἐρωτηθείς, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν νόμῳ, εἶπεν· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.[6]» Ἆρα, ἐπειδὴ οὐκ εἶπε Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ Υἱὸν αὐτοῦ, οὐ δεῖ ἀγαπᾶν ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ συναγαπᾶν Κυρίῳ τῷ Θεῷ καὶ Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Μακεδ. Ναί. Ἀλλ' εἰπέ, ποῦ Θεὸς τὸ Πνεῦμα εἴρηται. Ὀρθ. Τέως μάθε αὐτὸ μὴ χωρίζειν τῆς κοινωνίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ συναγαπᾶν τῷ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τότε ἐπίγνωσιν Θεοῦ εὑρήσεις. Μακεδ.

1. Γεν. 19, 23-25. 2. Ψαλμ. 93, 8. 3. Δευτ. 6, 4. 4. Ἰὼβ 9, 8. 5. Ματθ. 4, 10. 6. Δευτ. 6, 5.

Ἀγαπῶ μὲν αὐτὸ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ διανοίας· οὐ μὴν θεολογῶ αὐτό. Ὀρθ. Πῶς γὰρ δύνῃ θεολογῆσαι τὸ Πνεῦμα, ὁ μὴ θέλων εἰπεῖν τὴν αὐτὴν οὐσίαν, καὶ δόξαν, καὶ βουλήν, καὶ δύναμιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; ἀλλ' ἐναντία εὑρέθης λέγων ἢ προσεβάλλου πίστει τοῦ μακαρίου Λουκιανοῦ. Μακεδ. Ἐγὼ πιστεύω, ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός, καὶ λέγω οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα· τὴν αὐτὴν οὐ λέγω οὐδὲ οὐσίαν, οὐδὲ θεότητα, οὐδὲ βουλήν, οὔτε δύναμιν, οὔτε δόξαν. Ὀρθ. Σαυτῷ οὖν ἐναντία λέγεις καὶ τῷ μακαρίῳ Λουκιανῷ· καὶ ὥσπερ οἱ Μανιχαῖοι καὶ Φρύγες, καὶ πᾶσαι αἱρέσεις λέγουσιν, οὕτως πιστεύομεν, ὡς οἱ ἀπόστολοι· ἐξεταζόμενοι δέ, ἐναντία εὑρίσκονται λέγοντες· οὕτω καὶ αὐτὸς ποιεῖς. Καὶ Ἰουδαίων δὲ ἔστιν ἀκοῦσαι, ὅτι οὕτω πιστεύομεν, ὡς ὁ μακάριος Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται, καὶ ἐν ταῖς ἐρωτήσεσιν αὐτὸν τὸν προφητευόμενον εὑρίσκονται σταυρώσαντες.

16. Μακεδ. Ἡμεῖς οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης, ἀπαράλλακτον εἰκόνα λέγομεν τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρός· οὔτε δὲ ἐκ τῆς οὐσίας λέγομεν, οὔτε τὴν αὐτὴν οὐσίαν, καὶ βουλήν, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν. Λοιπόν, εἰ ἔχεις εἰπεῖν, ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα, εἰπέ, Τί με σήπεις; Ὀρθ. Ὅτε ἔδειξα, ὅτι σαυτῷ ἐναντία λέγεις, ὡς οἱ ἀκροαταὶ ἴσασι, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκοντες γνώσονται, τότε δείκνυμι, ὅτι καὶ Θεὸς καὶ κτίστης καὶ ζωοποιός ἐστιν ὁ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Μακεδ. Κἂν ἓν τούτων δείξῃς, γίνομαι ὁμοουσιαστής. Ὀρθ. Τίνι εἶπεν ὁ Θεός· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν;[1]» Μακεδ. Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἔλεγε τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ. Ὀρθ. Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ γεγονότος δυνάμεθα γνῶναι, τίνι ἔλεγε τὸ γεγονός. Ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἢ οὔ; Μακεδ. Καὶ πάνυ. Ὀρθ. Εἰπὲ οὖν, εἰ δύναται εἰκὼν Θεοῦ εἶναι ἄνθρωπος, μὴ ὢν ἄρτιος· καὶ εἰ δύναται εἶναι ἄρτιος, μὴ ἁγιασθεὶς τῷ Πνεύματι τῆς ἁγιωσύνης. Μακεδ. Καὶ πάντες οὖν οἱ ἄνθρωποι Πνεῦμα ἅγιον ἔχουσιν; Ὀρθ. Εἰ πάντες εἰσὶ κατ' εἰκόνα ἄρτιοι, καὶ πάντες Πνεῦμα ἅγιον ἔχουσιν. Μακεδ. Πάντες ἔχουσι τὸ κατ' εἰκόνα. Ὀρθ. Πῶς οὖν ὁ ἅγιος Παῦλος λέγει· «Ὅπως γένησθε κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ὑμᾶς;[2]» καὶ ἐν ἄλλοις· «Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου;[3]» Μακεδ. Οὐκ ἐσμὲν οὖν πάντες κατ' εἰκόνα; Ὀρθ. Οἱ ἁμαρτάνοντες, οὔ· οἱ δὲ τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦντες, καὶ ἐνδιδυσκόμενοι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἔχουσι τὸ κατ' εἰκόνα. Τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παρακοῆς. Ἐκεῖνος οὖν ὁ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κτισθεὶς ἄνθρωπος παρὰ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐκτίσθη. «Ποιήσωμεν» γάρ, εἶπεν, ἵνα τὴν συνέργειαν εἴπῃ, οὐχί, Ποιήσατε, ἵνα μὴ σὺ πάλιν ὑπουργὸν καὶ λειτουργὸν εἴπῃς.

---

1. Γεν. 1, 26. 2. Κολ. 3, 10. 3. Α' Κορ. 15, 49.

17. Μακεδ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συνεργὸν λέγεις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Ἡ Γραφὴ δὲ καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους συνεργοὺς καλεῖ· Ὀρθ. «Ναί, εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν σῳζομένων», οὐ μὴν εἰς τὴν δημιουργίαν κτισμάτων. Οἱ μὲν οὖν ἀπόστολοι εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων συνεργοί, ἐπειδὴ τοῦ Πνεύματος ἦσαν καὶ εἰσὶν ναός· αὐτὸ δὲ τὸ Πνεῦμα εἰς δημιουργίαν. Μακεδ. Καὶ ἔχεις μοι δεῖξαι, ὅτε συνήργησεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ἀνθρώπων τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Δέδεικται. Μακεδ. Πῶς; Ὀρθ. Ὅτι τὸν κτισθέντα ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, μετὰ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργείας ὁρῶμεν ὄντα. Μακεδ. Ἐγὼ πάντα ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα λέγω. Ὀρθ. Δυνάμει λέγεις, ἢ ἐνεργείᾳ; Μακεδ. Καὶ τί ἐστιν δυνάμει; καὶ τί ἐστιν ἐνεργείᾳ; Ὀρθ. Δυνάμει ἐστίν, ὃ δύναται γενέσθαι· ἐνεργείᾳ δὲ ὁ ἐνεργῶν τὰ τῆς εἰκόνος κάλλη. Ὥσπερ βρέφος δυνάμει ἐστὶ ζῷον λογικὸν θνητόν· ἐνεργείᾳ δὲ γίνεται αὐξηθέν, ὃ πρὸ τούτου τῇ δυνάμει· οὕτω καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐστιν ἕκαστος δυνάμει. Ἐὰν δὲ ἀπεκδύσηται τὴν νεκρότητα, ἣν ἐπενδύσατο διὰ τῆς παραβάσεως ὁ Ἀδάμ, καὶ ἐνδύσηται τὸν καινὸν ἄνθρωπον τῆς ἀφθαρσίας, ὃν ἐκδυσάμενος Ἀδάμ, γυμνὸς ηὑρέθη· τότε γίνεται ἐνεργείᾳ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, οἷοι ἐγένοντο οἱ ἀπόστολοι, ὧν ἡ σκιὰ δυνάμεις ἀπετέλει. Μακεδ. Πρὸ τούτου οὖν οὐκ ἦσαν κατ' εἰκόνα οἱ ἀπόστολοι; Ὀρθ. Μὴ τὸ ἔξω ἄνθρωπον, ὃν διαφθείρεσθαι εἶπεν ὁ Παῦλος, λέγεις τὸν κατ' εἰκόνα, οὐχὶ δὲ τὸν ἔσω τὸν ἀνακαινούμενον; Μακεδ. Τὸν ἔσω λέγω, τὸν ἀνακαινούμενον· οὐδὲ γὰρ ἀνθρωπόμορφον λέγω τὸν Θεόν. Ὀρθ. Ὁ Θεός, οὗ ἐστιν εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος, ἀόρατός ἐστιν; Μακεδ. Πάνυ. Ὀρθ. Ἀνάγκη οὖν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ἀόρατον εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ τῆς ἀοράτου εἰκόνος ἀόρατον τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον. Μακεδ. Ἐὰν δέξωμαι, ὅτι ὁ κατ' εἰκόνα γεγονὼς ἄνθρωπος ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ ἐστιν, ἀλλ' οὐ λέγω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πεποιηκέναι αὐτόν. Ὀρθ. Τίθῃ δὲ ὅλως, ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ ἅγιος ἦν; Μακεδ. Ναί. Ὀρθ. Οὕτω κτισθείς, ἢ ἐξ ἀρετῆς γενόμενος τοιοῦτος; Μακεδ. Οὕτω κτισθείς.

18. Ὀρθ. Συνέκτισεν ἄρα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ἄνθρωπον. Μακεδ. Οὐκ ἐδύνατο γὰρ αὐτὸν ὁ Υἱὸς ἅγιον κτίσαι; Ὀρθ. Καὶ πάνυ. Μακεδ. Τί οὖν λέγεις, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸν ἐποίησεν; Ὀρθ. Ὥσπερ ὁ Πατήρ, δυνάμενος κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ Υἱοῦ κτίζει, ἵνα δειχθῇ τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως· οὕτω καὶ ὁ Υἱός, δυνάμενος κτίσαι ἅγιον τὸν ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ Πνεύματος κτίζει, ἵνα δειχθῇ τὸ γεγονὸς ἔργον Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Οὕτως γοῦν καὶ πεπτωκότα τὸν ἄνθρωπον, καὶ παραβληθέντα τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, ἄνευ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἀνεκαίνισεν· ἀλλὰ καθὼς ὁ Προφήτης λέγει· «Ἐξαπόστειλον τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.[1]» Μακεδ. Καὶ

1. Ψαλμ. 103, 10.

ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἀνακαινισμὸς ἡμῶν διὰ τοῦ Πνεύματος γίνεται· Πνεῦμα γὰρ ἁγιωσύνης ἐστίν. 'Ορθ. «Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς.[1]» 'Επειδὴ δὲ οὐκ ἐν ἁπλότητι εἶπας, διὰ τοῦ Πνεύματος, ἀναγκαίως οὐ παρασιωπῶ. Εἰπὲ οὖν μοι, ὁ ἀνακαινισμὸς ἡμῶν οὐ διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας γίνεται; Μακεδ. Ναί. 'Ορθ. Πῶς οὖν βαπτιζόμεθα; εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Μακεδ. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. 'Ορθ. Τί οὖν λέγεις τὸν ἀνακαινισμὸν ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου γίνεσθαι; οὐχὶ δὲ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος; Μακεδ. Οὐ γέγραπται, ὅτι «κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ ἀναγεννήσας ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινίσεως Πνεύματος ἁγίου; [2]» 'Ορθ. Προλαβών, εἶπον, ὅτι «τοῖς καθαροῖς πάντα καθαρά.» Παρ' ἡμῖν γάρ, κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς Γραφῆς, τὸ «δι' οὗ» ταυτόν ἐστι τῷ «ἐξ οὗ.» 'Αμέλει γοῦν λέγει ὁ ἅγιος Παῦλος· «Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.[3]» Καὶ ἐνταῦθα γὰρ τὸ «δι' οὗ» ἀντὶ τοῦ «ἐξ οὗ» κεῖται. 'Ομολόγει οὖν, ὅτι ἡ κτίσις ἡμῶν παρὰ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐγένετο. Οὐ γὰρ ἄλλος ἔκτισεν, καὶ ἄλλος ἀνεκαίνισεν· ἀλλ' ὁ κτίσας Θεὸς μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ εἶπεν· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν [4]», ἵνα ἐκ τῆς συνεργείας τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως δείξῃ.

19. Μακεδ. Φανερώτερόν μοι δεῖξον, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίζει. 'Ορθ. 'Αρκεῖ μὲν καὶ τὰ προειρημένα τῷ νοῦν ἔχοντι πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μαρτυριῶν πιστωθῆναι θέλεις, ἄκουσον τοῦ 'Ιὼβ λέγοντος· «Πνεῦμα θεῖον, τὸ ποιῆσάν με· πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με.[5]» Μακεδ. 'Ελιοὺδ ἐστιν ὁ λέγων, καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, «Τὸ ποιῆσάν με», ἀλλὰ λέγει οὕτω· «Καθαρά μου ἡ καρδία ῥήμασιν, σύνεσις δὲ χειλέων μου καθαρὰ νοήσει·[6]» Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με καθαρὰ νοήσει.»— «Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με.» τουτέστι. τὸ ποιῆσάν με καθαρὰ νοῆσαι. 'Ορθ. 'Ομολογεῖς δὲ ὅλως θεῖον τὸ Πνεῦμα. Μακεδ. Μὴ γὰρ ὁ 'Ιὼβ αὐτὸ εἶπεν· ἀλλ' ὁ 'Ελιοὺδ, ὃν ἐμέμψατο ὁ Θεός. 'Ορθ. Μὴ γὰρ ἐμέμψατο αὐτόν, διατί εἶπεν τὸ Πνεῦμα θεῖον; Μακεδ. Ὅμως ἐμέμψατο αὐτὸν ὁ Θεός. 'Ορθ. 'Εὰν οὖν ἀκούσῃς καὶ τοῦ 'Ιὼβ λέγοντος· «Ζῇ Κύριος, ὃς οὕτω με κέκρικεν, καὶ ὁ παντοκράτωρ ὁ πικράνας μου τὴν ψυχήν. Ἦ μὴν ἔτι τῆς πνοῆς μοι ἐνούσης· Πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιόν μοι ἐν ῥισίν [7]», τί ἔχεις εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ 'Ιώβ; Μακεδ. Καὶ λέγω θεῖον τὸ Πνεῦμα, οὐ μὴν Θεόν. 'Ορθ. Τὸ δὲ θεῖον Πνεῦμα τί ἄλλο ἐστὶν ἢ Θεός; Μὴ γένοιτο! 'Ορθ. Οὐκοῦν εἰπέ, εἴ τινα τῶν ἁγίων δυνάμεων θεῖον εἶπεν ἡ Γραφή. 'Ανάγνωθι τὴν Παλαιὰν πᾶσαν

---

1. Τίτ. 1, 15. 2. Τίτ. 3, 5. 3. Α' Κορ. 1, 9. 4. Γεν. 1, 26. 5. 'Ιὼβ 33, 4. 6. 'Ιὼβ 33, 3. 7. 'Ιὼβ 27, 2-3.

Διαθήκην καὶ τὴν Καινήν, εἰ εὑρέθη τις τῶν ἁγίων ἀγγέλων θεῖον λεγόμενος Πνεῦμα. Μακεδ. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἄλλων πνευμάτων τοιοῦτό ἐστι Πνεῦμα· μοναδικὸν γάρ ἐστι. Ὀρθ. Ὁμολογεῖται οὖν καὶ παρὰ σοῦ, μὴ εἶναι ἐν τοῖς κτίσμασι Πνεῦμα τοιοῦτο. Μακεδ. Ὁμολογεῖται. Ὀρθ. Ἴδωμεν οὖν λοιπόν, εἰ οὐκ ἔχει μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὴν κατὰ φύσιν κοινωνίαν. Μακεδ. Τοῦτο ἐὰν δειχθῇ, ἐδείχθη καὶ Θεός. Ὀρθ. Τέως Πνεῦμα θεῖον ἐδείχθη. Μακεδ. Ἀλλ' οὐ Θεός. Ὀρθ. Ἐὰν ἀκούσωμεν Παύλου τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, τὸν Θεὸν μηδὲν ἄλλο εἶναι ἢ θεῖον ἀνάγκη συνθέσθαι τὸ θεῖον εἶναι Θεόν. Μακεδ. Οὐ πάντως. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς Πνεῦμα, καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα Θεός. Ποῦ δὲ γέγραπται, ὁ Θεὸς θεῖον; Ὀρθ. Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων λέγει Παῦλος οὕτως· «Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπων, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.[1]»

20. Μακεδ. Φθάσας εἶπον, ὅτι κἂν θῶ, ὅτι ὁ Θεὸς Πνεῦμά ἐστιν, οὐ πάντως καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα Θεός. Ὀρθ. Εἰ οὐδὲν τῶν κτισμάτων Πνεῦμα θεῖον, οὐδὲν Πνεῦμα ἁγιωσύνης, κοινὰ δὲ ταῦτα Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· τῆς αὐτῆς ἄρα φύσεως Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Μακεδ. Δεῖξον οὖν, ὅτι, ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Υἱός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ὀρθ. Λέγει Παῦλος· «Ὑμεῖς δὲ οὐκέτ' ἐστὲ σαρκί, εἴπερ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν Χριστὸν οἰκεῖν ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν.[2]» Μακεδ. Οὕτως οὐ γέγραπται, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος, ἀλλὰ τὸ ἐνοικοῦν. Ὀρθ. Ἐὰν δειχθῇ, ὅτι «διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος» γέγραπται, πείθῃ, ὅτι τῆς αὐτῆς ἐστι φύσεως τὸ Πνεῦμα Πατρὶ καὶ Υἱῷ: Μακεδ. Ἐὰν οὖν που ἓν ἢ δεύτερον ἀντίγραφον εὑρεθῇ ἐσφαλμένον παρ' ὑμῖν, ἐκ τούτου ἔχεις με πεῖσαι; Ὀρθ. Ἔχομεν δεῖξαι, ὅτι ἐν ὅλοις τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις οὕτω γέγραπται. Ἐπεὶ δὲ νομίζεις τοῦτο ἀντιλεγόμενον εἶναι, πληροφορήθητι καὶ ἐξ ἄλλης γραφικῆς ἀποδείξεως. Μακεδ. Εἰπέ· τοῦτο γὰρ ἀντιλέγεται. Ὀρθ. Λέγει ὁ αὐτὸς ὁ ἅγιος Παῦλος· «Οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ Πνεύματος. Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ.[3]» Μακεδ. Ζωοποιεῖν λέγεται τὸ ἀπὸ ἁμαρτιῶν ἄγειν εἰς δικαιοσύνην. Οὐ μὴν ἐγείρει νεκρούς, ὡς ὁ Χριστὸς ἤγειρεν. Ὀρθ. Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἤγειρε τὸν Εὔτυχον ἀποθανόντα, ἢ οὔ;

1. Πράξ. 17, 29. 2. Ῥωμ. 8, 9-11. 3. Β' Κορ. 3, 5-6.

Μακεδ. 'Αλλ' οὐκ ἦν Παῦλος ὁ ἀναστήσας, ἀλλ' ὁ ἐν Παύλῳ λαλήσας Χριστός. 'Ορθ. Καίτοιγε Παῦλος λέγει, ὅτι «Χριστὸς ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου πεποίηκεν ἐν ἐμοὶ τὰ σημεῖα.» Λέγει γὰρ οὕτως, ὅτι «Οὐ τολμῶ τι ἐγὼ λέγειν ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ λόγῳ καὶ ἔργῳ, εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου.[1]» Μακεδ. Οὐκ ἐδύνατο γὰρ ὁ Χριστὸς ἄνευ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ποιῆσαι τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα; 'Ορθ. Οὐκ ἐδύνατο γὰρ ὁ Πατὴρ ἄνευ τοῦ Υἱοῦ ποιῆσαι τὰ πάντα; Μακεδ. Ναί· ἀλλ' ἵνα καὶ Υἱὸς δημιουργὸς δειχθῇ. 'Ορθ. Τῷ αὐτῷ λόγῳ, δυνάμενος καὶ ὁ Υἱὸς ποιῆσαι τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ποιεῖ ἐν τῷ Πνεύματι, ἵνα δειχθῇ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὰ αὐτὰ ποιοῦν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.

21. Μακεδ. 'Ημεῖς οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν Θεὸν τὸ Πνεῦμα. 'Ορθ. Λέγεις τὰς θείας Γραφὰς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου εἰρῆσθαι διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων, ἢ οὔ; Μακεδ. Ναί. 'Ορθ. Θεὸς ἄρα τὸ ἐμπνεῦσαν αὐτοὺς Πνεῦμα. Μακεδ. Μὴ γένοιτο εἰπεῖν! 'Ορθ. Εἰ αἱ πνευσθεῖσαι Γραφαὶ παρ' αὐτοῦ θεόπνευστοί εἰσιν, τί ἂν ἄλλο εἴη τὸ Πνεῦμα ἢ Θεός; Μακεδ. Τὴν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν διηκόνησεν ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ ἡ διδασκαλία θεόπνευστος λέγεται. 'Ορθ. 'Επειδὴ καὶ ὁ ἁγιασμός, ὃν ἁγιάζει καὶ ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα, Θεοῦ ἐστιν ἁγιασμός, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ὁ ἁγιασμός; Μακεδ. Ναί, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματός ἐστιν ὁ ἁγιασμός. 'Ορθ. Ὥσπερ οὖν ὁ ἁγιασμὸς Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὕτως καὶ ἡ θεία Γραφή. 'Η τοίνυν διδασκαλία Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματός ἐστιν. Θεόπνευστος δὲ ἡ Γραφὴ ὁμολογεῖται παρὰ τῷ ἁγίῳ Παύλῳ· Θεὸς ἄρα Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Διὸ καὶ εἴρηται παρὰ τοῖς προφήταις· «Καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ.[2]» Μακεδ. Πᾶς ὁ μαθὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς διδακτὸς Θεοῦ ἀκούει. 'Ορθ. Ὥσπερ ὁ ἁγιαζόμενος παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἁγιάζεται ὁμοίως καὶ παρὰ τοῦ Πνεύματος· οὕτως ὁ μαθὼν παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος μανθάνει· ἀμέλει τοῦ Χριστοῦ εἰρηκότος, ὅτι «Οὐκ ἐστὲ ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν[3]», ὁ ἅγιος Παῦλος λέγει· «Ἢ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;[4]» 'Ακούεις, ὅτι ἃ λαλεῖ τὸ Πνεῦμα, Χριστοῦ διδασκαλία ἐστίν· καὶ ἃ λαλεῖ Χριστὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, Πατρὸς διδασκαλία ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο, ἄρα ἃ λαλεῖ ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, θεόπνευστος Γραφή ἐστιν.

22. Μακεδ. Ὅταν οὖν λέγῃ ὁ Πατήρ· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα·[5]» Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα τοῦτο λέγει. 'Ορθ. Εἰσὶ φωναὶ ἴδιαι τοῦ Πατρός, καὶ εἰσὶ φωναὶ ἴδιαι

---

1. 'Ρωμ. 15, 18-19. 2. Πρβλ. 'Ησ. 54, 13. 3. Ματθ. 10, 20.
4. Β' Κορ. 13, 3. 5. Ματθ. 3, 17.

τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἰσὶ φωναὶ ἴδιαι τοῦ Πνεύματος· καὶ εἰσὶ κοιναὶ Πατρός, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν οὖν λέγῃ ὁ Πατὴρ ὡς προλαβὼν εἴρηκας, «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα», αὐτοῦ τοῦ Πατρός ἐστι φωνή. Καὶ ὁμοίως ὅταν λέγῃ, «Ἰδοὺ ὁ Παῖς μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου· θήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν·[1]» καὶ ὅσαι τοιαῦται, αὐτοῦ τοῦ Πατρός εἰσιν ἴδιαι. Ὅταν δὲ λέγῃ ὁ Υἱός, «Ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου[2]», καὶ ὅσαι τοιαῦται, τοῦ Χριστοῦ εἰσι φωναί. Οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος ἴδιαί εἰσι φωναί· ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Ἄγαβος· «Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τὸν ἄνδρα τοῦτον, οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτως δήσουσιν.[3]» Πᾶσαι δὲ αὗται, θεόπνευστοι λέγονται, διὰ τὸ καὶ τὰς τοῦ Πατρὸς Θεοῦ εἶναι φωνάς, καὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ εἶναι φωνάς, καὶ τὰς τοῦ Πνεύματος Θεοῦ εἶναι φωνάς. Μακεδ. Μὴ γένοιτο! Ὀρθ. Οὐκοῦν εἰπὲ τὰς μὲν εἶναι θεοπνεύστους (τὰς δὲ οὔ)· καὶ μέμψαι τῷ ἁγίῳ Παύλῳ γράψαντι θεοπνεύστους τὰς πάσας Γραφάς. Μακεδ. Ἦ οὖν, ἐπειδή τινα ῥήματα τῶν ἁγίων εἰσὶν ἐν αὐταῖς καὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὶ θεοί εἰσιν; Ὀρθ. Ἀλλὰ καὶ τὰς τοῦ Πατρὸς φωνὰς καὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ καὶ τὰς τῶν ἁγίων, καὶ τὰς τῶν ἀσεβῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, τὸ Πνεῦμα διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἔγραψεν. Οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρός. Μακεδ. Δεῖξόν μοι, ποῦ φανερῶς Θεὸς εἴρηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

23. Ὀρθ. Ὁμολογεῖς ναὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἢ οὔ; Μακεδ. Ναί. Καὶ γὰρ εἴρηται παρὰ τοῦ ἁγίου Παύλου· «Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ;[4]» Ὀρθ. Πᾶς δὲ ναός, Θεοῦ ναός ἐστι· Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα. Μακεδ. Οὐ λέγω Θεὸν τὸ Πνεῦμα. Ὀρθ. Οὐκοῦν οὐδὲ σὺ ναός. Μακεδ. Τοῦ Θεοῦ ναός εἰμι. Ὀρθ. Τοῦ Πνεύματος οὔ; Μακεδ. Ναὶ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ὀρθ. Ἄρα καὶ Πνεῦμα Θεός. Μακεδ. Ἐπειδὴ καὶ ἄγγελοι ᾤκησαν ἐν τοῖς ἁγίοις, ὥσπερ ὁ προφήτης λέγει. «Τάδε λέγει ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί·[5]» διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀγγέλους θεοὺς λέγω; Ὀρθ. Οὐκ ἔχεις μὲν δεῖξαι, ὅτι εἷς ἦν τῶν γενητῶν ἀγγέλων ὁ λαλῶν ἐν τῷ προφήτῃ. Προαποδέδεικται γάρ, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἄγγελος, καὶ τὸ Πνεῦμα. Κἂν δοθῇ σοι ἕνα τῶν γενητῶν ἀγγέλων λαλεῖν ἐν τῷ προφήτῃ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ναὸς τοῦ ἀγγέλου ὁ προφήτης. Πᾶς γὰρ ναός, Θεοῦ ναός. Ἐπειδὴ εἰπέ, ποῦ τῆς Γραφῆς εἴρηται ναὸς ὁ προφήτης ἢ ὁ ἀπόστολος, ἢ καθόλου ἄνθρωπος, ἀγγέλου, ἢ τινος κτίσματος. Μακεδ. Θεὸς οὖν τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Ἐὰν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς. Μακεδ. Τρεῖς οὖν θεοί. Ὀρθ. Θεὸς ὁ Πατήρ; Μακεδ. Ναί. Ὀρθ. Καὶ ὁ Υἱός; Μακεδ. Ναί. Ὀρθ. Δύο οὖν θεοί; Μακεδ. Οὔ. Ὀρθ. Οὕτως

---

1. Ἡσ. 42, 1. 2. Ψαλμ. 21, 17. 3. Πράξ. 21, 11. 4. Α' Κορ. 6, 19. 5. Πρβλ. Ζαχ. 1, 9.

οὐδὲ τρεῖς; Μακεδ. 'Αλλ' εἷς καὶ εἷς. 'Ορθ. Εἰ τὸ εἷς καὶ εἷς οὐκ εἰσὶ δύο, οὐδὲ τὸ εἷς καὶ εἷς καὶ εἷς, τρεῖς. Μακεδ. Οὐκ ἔστιν οὖν εἷς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα; 'Ορθ. Εἰπὲ καὶ ἓν Πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα. Μακεδ. Ποῦ τοῦτο γέγραπται; 'Ορθ. Παρὰ τῷ Δαυίδ· «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν.[1]» Μακεδ. 'Αλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ στόματος οὐκ ἔστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα. 'Ορθ. Οὐκοῦν οὐδὲ ὁ Λόγος Υἱός. Μακεδ. 'Ενταῦθα οὐ τὸν ἐνυπόστατον Λόγον λέγει, οὐδὲ τὸ ἐνυπόστατον Πνεῦμα. 'Ορθ. Ἵνα σοι καὶ δοθῇ λόγον ἔχειν προφορικὸν τὸν Θεόν, εἰπὲ ἡμῖν, ὁ ἐνυπόστατος Λόγος ἐστὶν ὁ τὸν οὐρανὸν στερεώσας, ἢ ὁ προφορικός; Μακεδ. Τὸν προφορικὸν λέγω, τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· «Αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.[2]» Εἰπὲ δὲ καὶ ἐνετείλατο τῷ Υἱῷ, ἐνυποστάτῳ Λόγῳ· ὁ δὲ τὴν ἐντολὴν λαβὼν Υἱὸς ἔκτισεν.

24. 'Ορθ. Οὐκέτι οὖν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἐστερεώθησαν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Υἱοῦ ἐνεργείᾳ. Καὶ ψεῦδος τὸ λέγειν. «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν.» Οὐ γὰρ ἔσχεν ὁ Λόγος σύνδρομον τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐνέμεινεν τὴν τοῦ Υἱοῦ ἐνέργειαν. Καὶ εἰς ὅσην ἀτοπίαν ἐκπίπτει σου ὁ λόγος, ἀγνοεῖς; Εἰπὲ γὰρ ἡμῖν, πολυμαθές, ἆρα ὁ Υἱὸς ἀκούσας παρὰ τοῦ Πατρός, κινήσας ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν τέχνῃ τινὶ καὶ μεθόδῳ ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν, ἢ λόγῳ αὐτὸν ὑπεστήσατο; Μακεδ. 'Ο μὲν τοῦ Λόγου λόγος σύνδρομον ἔσχε τὴν δύναμιν· ὁ δὲ τοῦ Πατρὸς λόγος ἐξεδέξατο τὸν τοῦ Χριστοῦ λόγον. Οὐκ αὐτῷ οὖν ὁ Πατὴρ ἐνετείλατο ποιῆσαι τὰ πάντα; 'Ορθ. Τοῦτο οὐ γέγραπται, ἀλλ' ὅτι ὁ Πατὴρ τοῦ Λόγου ὄντως πάντα ἐποίησεν. Μακεδ. Εἰ Πατὴρ ἐποίει, πῶς διὰ τοῦ Υἱοῦ ποιεῖ; 'Ορθ. 'Ως τὸ φῶς διὰ τοῦ ἀπαυγάσματος φωτίζει, οὕτως ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ κτίζει· καὶ ὡς νοῦς διὰ τοῦ λόγου διδάσκει, οὕτως καὶ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ κτίζει. Μακεδ. Μὴ διὰ τοῦ Πνεύματος; 'Ορθ. Διὰ τοῦ Λόγου κτίζει, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγιάζει. Μακεδ. Τοῦτο δέχομαι. 'Ορθ. Τοῦτο οὖν ἐστι· «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν.» Μακεδ. 'Αλλ' ὁ μὲν Υἱὸς κτίζει, τὸ δὲ Πνεῦμα ἁγιάζει, καὶ οὐ κτίζει. 'Ορθ. 'Ο συνετὸς ἀκούων οἶδεν, ὅτι καὶ τὸ ἁγιάζειν κτίζειν ἐστίν. Ὅταν ἀκούσωμεν, «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός[3]», τί ἄλλο νοοῦμεν ἢ τό, Καρδίαν καθαρὰν ἁγίασον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός; 'Επειδὴ δὲ σὺ βούλει συνουσιᾶσθαι τὸν ἁγιασμὸν τοῖς οὐρανοῖς, εἰπέ, τί μεῖζόν ἐστι, κτίζειν ἢ ἁγιάζειν; Μακεδ. Τὸ κτίζειν, ἔργον Θεοῦ ἐστιν. Ἔργον μὲν Θεοῦ ἐστι τὸ κτίζειν οὐ μὴν μεῖζον τοῦ ἁγιάζειν ἐστίν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ἁγιάζειν, ἔργον Θεοῦ ἐστιν. Γέγραπται γάρ· «Πάτερ ἅγιε, ἁγίασον αὐτοὺς ἐν

---

1. Ψαλμ. 32, 6. 2. Ψαλμ. 148, 5. 3. Ψαλμ. 50, 12.

τῇ ἀληθείᾳ σου.[1]» Ὅτι δὲ τὸ ἁγιάζειν μεῖζόν ἐστι τοῦ κτίζειν, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος γνῶθι, ὅταν τις ἀπολέσῃ τὸν ἁγιασμόν. Ἀκούει ὁ ἄθλιος Ἰούδας· «Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.[2]» Μακεδ. Καλὸν μὲν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. Ἀλλ' ὁ κτίζων καὶ δημιουργῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, μόνος ἐστὶ Θεός.

25. Ὀρθ. Δέδεικται μέν, ὅτι τό, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον[3]», ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος λέλεκται· καί τό, «Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν[4]», ὁμοίως ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος εἴρηται. Ἵνα δὲ μὴ περιέλκηται ὁ λόγος, ἄκουσον τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος, ὅτι τὸν ναὸν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔκτισε. Μακεδ. Εἰπὲ ποῦ; Ὀρθ. «Τοῦ Ἰησοῦ ἡ γένεσις οὕτως ἦν· μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου.[5]» Μακεδ. Ὁ Υἱὸς οὖν ἐστιν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Πνεύματος. Ὀρθ. Ἡ γένεσις, εἶπεν, οὐχὶ ἡ γέννησις· ἓν λέγει, οὐχὶ δύο. Μακεδ. Ἀλλ' ὁ ἄγγελος εἶπε· «Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου.[6]» Ὀρθ. Πρῶτον γένεσιν ἄκουσον τοῦ ναοῦ, καὶ τότε γέννησιν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄνθρωποι πρῶτον γιγνόμεθα δημιουργικῶς, εἶθ' οὕτως γεννώμεθα καταχρηστικῶς· «Υἱούς» γὰρ «ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα[7]», γέγραπται, οὐ φυσικῶς δηλονότι, ἀλλὰ καταχρηστικῶς. Μακεδ. Πῶς εἶπεν ὁ Σολομών· «Ἡ Σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον;[8]» Ὀρθ. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ λέγω, ὅτι πάντα τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστι· καὶ διὰ τοῦτο ποτὲ τοῦ Πατρὸς λέγεται, ποτὲ τοῦ Υἱοῦ, ποτὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμέλει λέγει Παῦλος ὁ ἅγιος ἀπόστολος· «Ὅτε δὲ ηὐδόκησεν ὁ Θεός, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί·[9]» καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· «Παῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς Ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ.[10]» Μακεδ. Τί τοῦτο ποιεῖ; Ὀρθ. Βούλομαί σοι δεῖξαι, ὅτι ποτὲ ἑαυτὸν ἀφόρισμα λέγει τοῦ Πατρός, ποτὲ τοῦ Υἱοῦ. Μακεδ. Μὴ καὶ τοῦ Πνεύματος; Ὀρθ. Μάθε οὖν, ὅτι τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἀφώρισεν, ὡς ἤδη προείρηται. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων· «Εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς· Ἀφορίσατέ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς.[11]» Μακεδ. Κἀγὼ λέγω, οὓς καλεῖ ὁ Πατήρ, τούτους καλεῖ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα· καὶ οὓς ἁγιάζει ὁ Πατήρ, τούτους ἁγιάζει καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐ κτίζει τὸ Πνεῦμα. Ὀρθ. Δέδεικται, ὅτι κτίζει τὸ Πνεῦμα. Ηὑρέθη γὰρ ἡ ἁγία Μαρία ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Μακεδ. Οὐκ εἶπεν, ἐν γαστρὶ ἔχουσα κτίσαντος τοῦ Πνεύματος

1. Ἰω. 17, 17. 2. Ματθ. 26, 24. 3. Γεν. 1, 26. 4. Γεν. 2, 18. 5. Ματθ. 1, 18. 6. Ματθ. 1, 20. 7. Ἡσ. 1, 2. 8. Παρμ. 9, 1. 9. Γαλ. 1, 15. 10. Ῥωμ. 1, 1. 11. Πράξ. 13, 2.

τοῦ ἁγίου· ἀλλ' ἁπλῶς εἴρηται· «Ηὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου.[1]» Ὀρθ. Τὸ οὖν, «ἐκ Πνεύματος ἁγίου», τί ἄλλο ἡγῇ πλὴν τοῦ κτίσαι; Μακεδ. Ἐγὼ τὴν οἰκονομίαν λέγω τοῦ Πνεύματος ἐνταῦθα σημαίνεσθαι. Ὀρθ. Μὴ οὖν θέλεις εἰπεῖν τὸ Κυριακὸν σῶμα κτίσμα; Μακεδ. Κτίσμα μὲν λέγω τὸ σῶμα, ἀλλ' οὐ τοῦ Πνεύματος αὐτὸ λέγω κτίσμα, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. Ὀρθ. Ἀλλ' ἡ Γραφὴ εἶπεν· «Ηὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου.»

26. Μακεδ. Αὐτῇ τῇ λέξει εἰπέ μοι, ποῦ γέγραπται, ὅτι τι ἔκτισε τὸ Πνεῦμα. Ὀρθ. Ἀρκεῖ μὲν τοῖς εὐγνωμόνως ἀκούουσι καὶ τὰ προειρημένα· ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς ἡμῖν ἐστιν ὠφελῆσαι καὶ τοὺς ἀγνώμονας, ἄκουε καὶ τοῦ Πνεύματος λέγοντος· «Ἑτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου Ἰσραήλ, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντήν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ.[2]» Μακεδ. Ὁ Πατήρ ἐστιν ὁ λέγων. Ὀρθ. Εἰ ὁ Πατὴρ ἔλεγεν, εἶχεν ἂν εἰπεῖν, Ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστόν μου· καὶ οὐκ ἂν εἶπεν, τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Ἐπεὶ εἰπέ μοι, εἰ ἄλλου Θεοῦ ἐστι παρὰ τὸν Πατέρα ὁ Χριστός. Μακεδ. Ἄλλος μὲν Θεὸς παρὰ τὸν Χριστοῦ Πατέρα οὔτε ἦν, οὔτε ἐστίν, οὔτε ἔσται· ὁ προφήτης δέ ἐστιν ὁ λέγων· «Ἑτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραήλ·» οὐ κεῖται δὲ τό, «Ἰδοὺ ἐγώ», ἀλλ' «Ἰδοὺ στερεῶν βροντήν, καὶ κτίζων πνεῦμα, ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ·» αὐτὸς ὁ Θεός. Ὀρθ. Πάντα ὑμῖν ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Ὑμεῖς γάρ ἐστε οἳ καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους τοῦ ἁγίου Παύλου παραγραφόμενοι, καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους παραχαράττοντες, ἐν τῷ λέγειν, οὐ γέγραπται. «Διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος Πνεύματος ἐν ὑμῖν[3]», ἀλλά, «διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ Πνεῦμα.» Ἰδοὺ δὴ καὶ τὸν προφήτην ἐπιχειρεῖς παραχαράττειν. Ἀλλ' οὐδείς σοι συγχωρεῖ. Ἐὰν οὖν προκομίσωμεν τὸ προφητικόν, καὶ δείξωμεν, ὅτι τὸ «Ἰδοὺ ἐγὼ» γέγραπται, πείθῃ, ὅτι κτίζει τὸ Πνεῦμα; Μακεδ. Οἶδα, ὅτι ἐν ἐνίοις τῶν ἀντιγράφων γέγραπται τό, «Ἰδοὺ ἐγώ.» Ἀλλ' ἐγὼ λέγω ἐσφαλμένα εἶναι τὰ ἀντίγραφα. Οὐ γὰρ ἔχει ἀκολουθίαν λέγειν, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ λέγον, ὅτι «Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντήν, καὶ κτίζων πνεῦμα.» Ὀρθ. Καίτοιγε ἡ μεγίστη ἀκολουθία τοῦ ῥητοῦ αὕτη, καὶ ἄλλως ἐξομαλισθῆναι οὐ δύναται ἢ οὕτως. Τὸ γὰρ Πνεῦμά ἐστι τὸ λέγον· «Ἑτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραήλ. Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ τὸ Πνεῦμα, στερεῶν βροντήν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ», δηλονότι τοῦ Θεοῦ. Μακεδ. Ποῖον πνεῦμα κτίζει; Ὀρθ. Εἰ μὲν κατὰ τὸ ῥητὸν τὸ ἑπόμενον τῇ βροντῇ· εἰ δὲ κατὰ διάνοιαν, ὃ εἶπεν ὁ ἅγιος Παῦλος «τηρηθῆναι ἄμεμπτον μετὰ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.[4]»

---

1. Ματθ. 1, 18. 2. Ἀμ. 4, 12-13. 3. Ῥωμ. 8, 9. 4. Α' Θεσσ. 5, 23.

Καὶ γὰρ τὴν ἐστερεωμένην βροντὴν τὸ βάπτισμα δεῖ νοεῖν, πρότερον ὂν παρὰ Ἰουδαίοις χαῦνον καὶ ὑδατῶδες· ὥστε λέγειν τὸν ἅγιον Ἰωάννην· «Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, ὃς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.[1]» Ἐπειδὴ οὖν αὐτὸ τὸ βάπτισμα τῇ τοῦ Πνεύματος παρουσίᾳ στερεοῦται, καλῶς εἴρηται, ὅτι «Ἰδοὺ ἐγὼ» τὸ Πνεῦμα «στερεῶν βροντήν, καὶ κτίζων πνεῦμα», τὸ ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν, ὃ καὶ καρδίαν ἐκάλεσεν ὁ Δαυίδ, λέγων· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός.[2]»

27. Μακεδ. Καὶ βροντὴν λέγεις τὸ βάπτισμα. Ὀρθ. Συμβολικῶς καὶ πάνυ. Ὡς γὰρ ὅταν ἀκούω, «Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας[3]», οὐκ ἄμπελον σωματικὴν περιβλέπομαι, ἀλλὰ τὸν ναὸν νοῶ· οὕτως καὶ βροντήν, τὸ βάπτισμα νοῶ. Καὶ γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ υἱοὺς βροντῆς ἐκάλεσεν ὁ Χριστός, τουτέστι βαπτίσματος υἱούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ βροντὴ συνίσταται ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, τοῦτο δέ ἐστιν ἡ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος μυσταγωγία, συμβολικῶς τὸ βάπτισμα βαπτιστὴν καλεῖ ἐστερεωμένην ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμέλει ὁ Ἀπόστολος, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσιν εἴρηται, ἐλθὼν καὶ εὑρών τινας βαπτισθέντας, ἠρώτησεν αὐτοὺς λέγων· «Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες;[4]» Ἐκείνων δὲ εἰρηκότων, «Ἀλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἠκούσαμεν», εἶπεν· Εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; ὡς τοῦ στερεώματος οὐκ ὄντος ἐν τῷ βαπτίσματι, μὴ παρόντος τοῦ Πνεύματος. Σερεοῖ οὖν βροντὴν τὸ βάπτισμα, καὶ κτίζει τὸ πνεῦμα, τουτέστι τὰς καρδίας ἡμῶν, αὐτὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ λέγον διὰ τοῦ προφήτου· «Ἑτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραήλ· διότι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντήν, καὶ κτίζων πνεῦμα καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ.» Μακεδ. Καὶ τὸ ἑξῆς ἑρμήνευσον, καὶ οὕτως ἐξομάλισον. Ὀρθ. «Ποιῶν ὄρθρον καὶ ὁμίχλην, ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς.[5]» Μακεδ. Τί οὖν λέγεις τὸν ὄρθρον, καὶ τὴν ὁμίχλην, καὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς; Ὀρθ. Κατὰ διάνοιαν ὄρθρον λέγω τὴν ἀνάστασιν. Τοῦ γὰρ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατολή, νοεῖται ἡ ἀνάστασις. Ὁμίχλη δὲ ἡ μὴ συγχωροῦσα πᾶσι τηλαυγῶς αὐτὸν ὁρᾶν. Ηὑρέθη γὰρ ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Τὰ δὲ ὑψηλὰ τῆς γῆς οἱ ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, καὶ ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔχοντες. Ἐπὶ γὰρ τούτους ἐπιβαίνει ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις.

28. Μακεδ. Τὸ Πνεῦμα οὖν τὸ ἅγιον ἤγειρεν τὸν Χριστόν; Ὀρθ. Ταῦτα λέγειν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα τὸ Κυριακὸν λέγεται πεποιηκέναι ὁ Πατὴρ (γέγραπται γάρ· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε· καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε·[6]» καὶ τοῦτο αὐτὸ τὸ σῶμα ὁ Σολομὼν λέγει τὴν σοφίαν ᾠκοδομηκέναι· λέγει γάρ· «Ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν

---

1. Μάρκ. 1, 7-8. 2. Ψαλμ. 50, 12. 3. Ψαλμ. 79, 9. 4. Πράξ. 19, 2. 5. Ἀμ. 4, 13. 6. Ἱερ. 1, 5.

ἑαυτῇ οἶκον[1]», καὶ τὸ Εὐαγγέλιον λέγει ἐκ Πνεύματος ἁγίου αὐτὸ εἶναι), οὕτω καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ τοῦ σώματος μὲν ὁ Υἱὸς λέγει· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν·[2]» ὁ δὲ 'Απόστολος, ὅτι «'Ο Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου·[3]» ἐνταῦθα δέ, ὅτι τὸ Πνεῦμα, «Ποιῶν «γὰρ «ὄρθρον», ἐὰν ἀκούσω, τὴν ἀνάστασιν νοῶ. Ἃ γὰρ ποιεῖ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ· καὶ ἃ ποιεῖ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ταυτὰ ποιεῖ τὸ Πνεῦμα, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δέδεικται. Μακεδ. Καὶ ἔχεις μοι δεῖξαι, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἤγειρεν τὸν Χριστόν; 'Ορθ. Οὐ λέγω, ὅτι τὸ Πνεῦμα ὡς δυνατώτερον τοῦ Χριστοῦ, ἤγειρεν αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀλλ' ὅτι αὐτὸν τὸν ναὸν τοῦ σώματος ἤγειρεν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μακεδ. Καὶ πῶς με ἔχεις πεῖσαι, ἄρα βοηθείας ἔχρῃζεν ὁ Υἱός, ἵνα τὸν ναὸν αὐτοῦ ἐγείρῃ; 'Ορθ. Βοηθείας γὰρ χρῄζων ἐπληροῦτο αὐτῷ τῷ Πνεύματι; Μακεδ. Ποῦ γέγραπται, ὅτι ἐπληροῦτο τῷ Πνεύματι; 'Ορθ. 'Ανάγνωθι τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, ἵνα ἀκούσῃς· «'Ο οὖν 'Ιησοῦς πλήρης τοῦ Πνεύματος ἁγίου ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἔρημον.[4]» Καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι οὐ μόνον ἐπληροῦτο, ἀλλὰ καὶ ἤγετο ἐν τῷ Πνεύματι, γέγραπται. Ὥσπερ δὲ ἐπληροῦτο καὶ ἤγετο οὕτω καὶ ἀνέστη. Καὶ ἵνα γνῷς, ὅτι οὐδὲν κωλύει, τοῦ Πατρὸς αὐτὸν ἐγείροντος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐγείρειν, ἄκουσον, ὅτι καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ μένοντος, ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγει· ὅτι «'Ο Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός·[5]» οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα μένει ἐν αὐτῷ· «Κατῆλθε» γὰρ «τὸ Πνεῦμα σωματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστερά, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν.[6]» Ὥσπερ οὖν οὐδὲν κωλύει, τοῦ Πατρὸς μένοντος, καὶ τὸ Πνεῦμα μένειν· οὕτως οὐδὲν αὐτὸν κωλύει, τοῦ Πατρὸς ἐγείροντος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐγείρειν· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον· «Ποιῶν ὄρθρον», τὴν ἀνάστασιν· καὶ «ὁμίχλην», τὸ σῶμα. Μακεδ. Οὐκ ἐδύνατο γὰρ ἑαυτὸν ἐγεῖραι; 'Ορθ. 'Αλλ' ἐκ τούτων δείκνυται τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως· ἃ γὰρ ἂν ὁ Πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱός· καὶ ἃ ποιεῖ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμοίως ταῦτα ποιεῖ. Μακεδ. Καὶ πῶς δυνατόν; 'Ορθ. Ὡς δέδεικται. Μακεδ. Καὶ ποῦ δέδεικται; 'Ορθ. Ὅτι ἁγιάζει ὡς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ὡς καὶ γέγραπται παρὰ τῷ 'Αποστόλῳ· «'Αλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε, ἀλλ' ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.[7]»

29. Μακεδ. 'Ολίγος εἰμί· εὑρίσκω δὲ τὸν δυνάμενον πρὸς ταῦτα εἰπεῖν. Πεῖσον τοὺς διδασκάλους μου, καὶ πείθομαι. 'Ορθ. Κατὰ τὴν σὴν γνώμην εἰ ἦν ὁ μακάριος καὶ ἅγιος 'Απόστολος, ὅτε αὐτῷ ὤφθη Χριστός, εἶπεν ἄν· Πεῖσον τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς πρῶτον, καὶ τότε πείθομαί σοι. Μακεδ. Ξενοφωνοῦμαι ἐν τούτοις. Οἱ πατέρες

1. Παρμ. 9, 1. 2. 'Ιω. 2, 19. 3. Πράξ. 2, 24. 4. Λουκ. 4, 1.
5. 'Ιω. 14, 10. 6. 'Ιω. 1, 32. 7. Α' Κορ. 6, 11.

ἡμῶν οὐδέποτε ἡμῖν ἡρμήνευσαν οὕτως. Ἀνάγκη οὖν ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις σκέψασθαι, μάλιστα ὅτι ξένον ἤκουσα τὸ βάπτισμα βροντήν. Ὀρθ. Ὁμολογεῖς, ὅτι οἱ ἀπόστολοι υἱοὶ βροντῆς ἐκλήθησαν παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ἢ οὔ; Μακεδ. Οἱ δύο μόνοι ἀδελφοί. Ὀρθ. Ἡμεῖς δ κἂν ἑνὶ εἴρηται, πᾶσι λέγωμεν ἁρμόζειν τοῖς τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἔχουσιν. Καὶ γὰρ Παῦλος ὁ ἅγιος ἀπόστολος εἶπε· «Λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος· οὐκ ἐμοὶ δὲ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.[1]» Πείθῃ οὖν, ὅτι υἱοὺς βροντῆς ἐκάλεσε τοὺς ἀποστόλους; Καὶ πότερον βροντὴ αὐτοὺς ἐγέννησεν, ἢ ἄνθρωποι; Μακεδ. Πείθομαι, υἱοὺς βροντῆς αὐτοὺς εἶπεν διὰ τὸ ὑψηλὸν κήρυγμα τῆς πίστεως. Ὀρθ. Τί δὲ ὑψηλότερον τοῦ βαπτίσματος; Σκόπησον δὴ μετὰ φόβου Θεοῦ, εἰ μὴ πανταχοῦ ἐν τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ αἰνίττεται τὸ βάπτισμα βροντήν. Καὶ γὰρ Δαυὶδ λέγει· «Φωνὴ τῆς βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ· ἔφαναν αἱ ἀστραπαί σου τῇ οἰκουμένῃ. Εἶδεν καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ.[2]» Τί ἄλλο ἢ τὸ βάπτισμα λέγει βροντήν; τὸ δὲ τροχὸν τὸν κύκλον τοῦ βίου τούτου; καὶ τὰς ἀστραπὰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, τοὺς καὶ φάναντας τῇ οἰκουμένῃ τὸ φῶς τῆς βροντῆς; Αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἀκούσαντες· «Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.[3]» Ἡ δὲ σαλευθεῖσα γῆ εἰς γεωργίαν ἐκ τῆς βροντῆς, καὶ ἐκ τῆς φαύσεως τῶν ἄστρων τὰ ἔθνη ἀπὸ τῆς ἀγνωσίας εἰς τὴν ἐπίγνωσιν. Μακεδ. Εἶπον, ὅτι ξενοφωνοῦμαι, καὶ ἀνάγκη με ἐπισκέψασθαι. Ὀρθ. Ἐπειδὴ πανταχόθεν σε θέλω πεισθῆναι, μάθε, ὅτι καὶ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ ὁ Δαυὶδ τὸ βάπτισμα βροντὴν καλεῖ, λέγων· «Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων.» Καὶ τὰ ἑξῆς· «Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐβρόντησε, Κύριος ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν.[4]» Μακεδ. Ἔγνων λοιπόν, τί ἐστιν ὃ θέλεις κατασκευάσαι καὶ συναγαγεῖν. Ἀλλ' εἶπον, ἐγὼ ὀλίγος εἰμί· ἔνδος μοι ἐπισκέψασθαι. Ὀρθ. Δῴη σοι ὁ Θεὸς σύνεσιν, ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων.

---

1. Β' Τιμ. 4, 8. 2. Ψαλμ. 76, 19. 3. Ματθ. 5, 14. 4. Ψαλμ. 28, 3.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ Δ', ΕΝ Ω ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΡΟΣ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΑΣΤΗΝ ΔΙΑΛΕΞΙΣ.*

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ.

1. Σῶμα ἀνθρώπινον ἔσχεν ὁ Χριστὸς, ἢ οὔ; ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΑΣΤΗΣ. Οὔ. Ὀρθ. Ἀλλ' ὁποῖον; Ἀπολλ. Θεϊκόν. Ὀρθ. Τῇ φύσει, ἢ τῇ ἑνώσει τῆς οἰκονομίας; Ἀπολλ. Τῇ ἑνώσει τῆς οἰκονομίας. Ὀρθ. Οὐκοῦν τῇ φύσει ἀνθρώπινον, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ θεϊκόν. Ἀπολλ. Ναί. Ὀρθ. Καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν; Ἀπολλ. Τὸ ἐκ Μαρίας σαρκίον ὁμοούσιον ἡμῖν. Ὀρθ. Σύμφωνοι οὖν ἡμῖν ἐστε ἐν τούτοις; Ἀπολλ. Εἰ οὕτως, ναί. Ὀρθ. Ἴδωμεν οὖν καὶ περὶ ψυχῆς. Ἀπολλ. Ἴδωμεν. Ὀρθ. Ἔμψυχον ἦν τὸ σῶμα, ἢ ἄψυχον; Ἀπολλ. Ἔμψυχον. Ὀρθ. Ψυχὴν ἔχον δηλονότι; Ἀπολλ. Οὔ. Ὀρθ. Καὶ πῶς ἔμψυχον τὸ μὴ ἔχον ψυχήν; Ἀπολλ. Θείᾳ ἦν ἐμψυχίᾳ ψυχωθέν. Ὀρθ. Σὺ γὰρ ἀθεεὶ ἐψυχώθης; Ἀπολλ. Φυσικῶς ἐψυχώθην. Ὀρθ. Ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως; Ἀπολλ. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ὁ Κύριος. Ἐνταῦθα γὰρ ψυχὴ λογική, σώματι ἡνωμένη προστάγματι Θεοῦ, ἄνθρωπον ἀποτελεῖ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου οὐχ οὕτως· ἀλλὰ Θεὸς Λόγος σαρκὶ ἑνωθεὶς ἄνθρωπον ἀπετέλεσε Θεόν. Ὀρθ. Τοῦτο οὖν λέγεις θείαν ἐμψυχίαν; Ἀπολλ. Καὶ πάνυ. Ὀρθ. Ἀντὶ ψυχῆς οὖν ὁ Λόγος; Ἀπολλ. Ναί. Ὀρθ. Τίς οὖν ἦν ὁ λέγων· «Τὴν ψυχήν μου οὐδεὶς αἴρει ἀπ' ἐμοῦ· ὅτε θέλω, τίθημι αὐτήν, καὶ ὅτε θέλω, λαμβάνω αὐτήν·[1]» ἡ σάρξ, ἢ ὁ Λόγος; Ἀπολλ. Ὁ Λόγος. Ὀρθ. Ποίαν ἔλεγεν ψυχήν; ἣν εἶχεν, ἢ ἣν οὐκ εἶχεν; Ἀπολλ. Τὴν ἀνθρωπίνην ἔλεγεν ζωήν. Ὀρθ. Δυνατὸν γὰρ ἀνθρωπίνην ζωὴν εἶναι, μὴ παρούσης ψυχῆς; Ἀπολλ. Καὶ πάνυ. «Ὁ γὰρ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.[2]»

2. Ὀρθ. Ὤφθη δὲ ὁ τῇ φύσει ἀόρατος πῶς; Ἀπολλ. Σαρκί. Ὀρθ. Ὥσπερ οὖν σαρκός ἐστι τὸ φαίνεσθαι, οὕτω καὶ ψυχῆς συναναστρέφεσθαι. Ἀδύνατον δὲ τὸν τῇ φύσει ἀόρατον ὁραθῆναι, μὴ ἑνωθέντα σώματι τῷ δυναμένῳ ὁραθῆναι· καὶ ἀδύνατον τὸν τῇ φύσει ἀπαθῆ παθεῖν καὶ συναναστραφῆναι ἀνθρώποις, μὴ ἑνωθέντα σώματι ἐμψύχῳ, τῷ δυναμένῳ παθεῖν ἑκουσίως καὶ συναναστραφῆναι ἀνθρώ-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σελ. 1249 κἑξ.

1. Ἰω. 10, 18. 2. Βαρ. 3, 38.

ποις. Σῶμα δὲ ἔμψυχον, ψυχὴν ἔχον, ἔμψυχόν ἐστι, κἂν θέλῃς κἂν μὴ θέλῃς. Ἀπολλ. Ἄνρθωπος οὖν ψιλὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὀρθ. Μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ Θεός, βουληθεὶς ὀφθῆναι, ἥνωσεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον ὀφθῆναι· καὶ βουληθεὶς παθεῖν, ἥνωσεν ἑαυτῷ σῶμα ἔμψυχον τὸ δυνάμενον παθεῖν ἑκουσίως, οὐ πρότερον ὑπάρξαν, καὶ τότε κατ' ἀρετὴν ἑνωθέν, οὔτε ἐξ ἀνθρώπου ἁπλῶς τῆς Μαρίας, ἀλλὰ πρότερον αὐτῆς ἁγιασθείσης, καὶ τότε ἐξ αὐτῆς μετασχόντος τοῦ Θεοῦ Λόγου τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἑνώσαντος ἑαυτῷ κατ' οἰκονομίαν ἔμψυχον σῶμα, ὡς εἶναι ἕνα τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον. Ἀπολλ. Τὸ ἔμψυχον σῶμα ἄνθρωπός ἐστιν; Ὀρθ. Οὐχ ἁπλῶς τὸ ἔμψυχον σῶμα ἄνθρωπός ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἔμψυχον ἄνθρωπός ἐστιν. Ἀπολλ. Ἄνθρωπος οὗτος Ἰησοῦς ἐστιν; Ὀρθ. Ἑνωθεὶς Λόγῳ. Ἀπολλ. Οὐκ ἔστιν οὖν Ἰησοῦς ἄνθρωπος; Ὀρθ. Ἄνευ τοῦ Λόγου οὔτε ἄνθρωπον αὐτὸν οἶδα ὑποστάντα. Τὴν γὰρ ὕπαρξιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἑνώσει τοῦ Λόγου γνωρίζω. Ἀπολλ. Οὐκ οὖν ἀντὶ τοῦ λογικοῦ ἦν ὁ Λόγος. Ὀρθ. Οὔ· ἀλλ' ἐν τῷ λογικῷ ἦν ὁ Λόγος, ἑνώσας αὐτὸς ἑαυτῷ διὰ τοῦ λογικοῦ τὸ ἑκούσιον πάθος. Ἀπολλ. Νοῦν ἀνθρώπου εἶχεν ὁ Χριστός; Ὀρθ. Μὴ λέγε, ὁ Χριστός, διαιρῶν, νοῦν εἶχε. Τὸ γὰρ συναμφότερον, Νοῦς καὶ Λόγος, λέγεται ὁ Χριστός. Οὕτω δὲ νοῦν ἀνθρώπινον λέγω ἐν ᾧ ἦν ὁ Λόγος, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου εἴπομεν σῶμα ἀνθρώπινον τῇ φύσει, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ. Οὕτω καὶ ψυχὴν τῇ φύσει ἀνθρωπίνην, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ· καὶ νοῦν ἀνθρώπινον τῇ φύσει, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ. Καὶ ὥσπερ ἡ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ εἶδε διαφθοράν, οὕτως οὐδὲ ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐποίησεν ἁμαρτίαν. Καὶ ὥσπερ ἀνάγκη τὸ τῇ φύσει ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἐκ τοῦ Ἀδάμ, ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος ἔχειν τὴν σύστασιν, οὕτως ἀνάγκη τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν λογικὴν εἶναι. Καὶ πάλιν οὖν λέγω· Ὥσπερ τὸ σῶμα φύσει μέν ἐστιν ἀνθρώπινον, τῇ δὲ ἑνώσει τῆς οἰκονομίας θεϊκόν· οὕτως ὁ νοῦς φύσει μὲν ἀνθρώπινος, τῇ δὲ ἑνώσει τῆς οἰκονομίας Θεοῦ νοῦς.

3. Ἀπολλ. Δύο οὖν τέλεια. Ὀρθ. Δύο οὐσιῶν τελείων ἕνωσις. Ἀπολλ. Δύο τελείων ἓν τέλειον οὐ γίνεται. Ὀρθ. Παρ' ἀνθρώποις ἴσως ἀδύνατον γενέσθαι, παρὰ δὲ Θεῷ δυνατόν. Ἀπολλ. Πῶς; Ὀρθ. Ὡς τὸ Παρθένον γεννῆσαι, ὡς τὸ θυρῶν κεκλεισμένων σῶμα παχυμερὲς εἰσελθεῖν, ἐκ σαρκῶν καὶ ὀστέων συμπαγέν, ὡς τὸ περιπατῆσαι ἐπὶ θαλάσσης. Ὡς γὰρ ταῦτα δυνατὰ παρὰ Θεῷ, κἀκεῖνο. Ἀπολλ. Ἄνθρωπον οὖν ἐγέννησεν Μαρία; Ὀρθ. Ψιλόν, οὔ· ἀλλὰ Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. Πρῶτον γὰρ ὁ Κύριος μετ' αὐτῆς θεϊκῶς, καὶ τότε ἐξ αὐτῆς οἰκονομικῶς παιδίον· διὸ καὶ Θεοτόκος ἡ Μαρία. Ἀπολλ. Ἄνθρωπος οὖν ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν; Ὀρθ. Ψιλός, οὔ· ἀλλὰ Θεὸς ὢν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, βουληθεὶς σταυρωθῆναι ὑπὲρ ἡμῶν, ἥνωσεν ἑαυτῷ σῶμα ἔμψυχον λογικόν, τὸ δυνάμενον σταυρωθῆναι μετὰ ἑκουσίου πάθους. Ἀπολλ. Διὰ τί λέγεις, σταυρωθῆναι μετὰ πάθους; Ἄλλο ἐστὶ σταύρωσις καὶ ἄλλο πάθος; Ὀρθ. Ἑκούσιον καὶ

πάνυ. Ἀπολλ. Πῶς; Ὀρθ. Ὅτι σῶμα ἔμψυχον σταυρωθῆναι δύναται, παθεῖν δὲ ἑκουσίως οὐ δύναται, μὴ ὂν ἔμψυχον λογικόν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀσέβημα τῶν λεγόντων, ὅτι ψυχὴν οὐκ εἶχεν. Τοῦ γὰρ σώματος μὴ δυναμένου αἰσθηθῆναι ἑκουσίου πάθους ἄνευ ψυχῆς, ἀνάγκη τὸν Λόγον ἀντὶ ψυχῆς ὄντα παθεῖν, ἢ μηδ' ὅλως εἶναι αἴσθησιν πάθους ἑκουσίου.

4. Ἀπολλ. Οὐκ ἔπαθεν οὖν ὁ Λόγος; Ὀρθ. Φυσικῶς μὴ γένοιτο! Ἀπολλ. Ὅλως ἔπαθεν. Ὀρθ. Ἑνώσας ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον παθεῖν, ὡς εἶναι τὸ πάθος τῆς οἰκονομίας, καὶ οὐχὶ τῆς φύσεως τοῦ Λόγου. Ὡς γὰρ ἐκοπίασεν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλ' ἑνώσεως οἰκονομίᾳ, οὕτως ἔπαθεν, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλ' ἑνώσεως οἰκονομίᾳ. Εἰ δὲ μή, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἄνευ κόπου, καὶ περιπατήσας ὑπὲρ πτερύγων ἀνέμων, πῶς ἂν ἐκοπίασεν, εἰ μὴ ἥνωσεν ἑαυτῷ τὸ δυνάμενον κοπιάσαι; Σῶμα δὲ ἄψυχον οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει. Καὶ ὥσπερ αὐτοῦ σῶμά ἐστιν, ὃ ἥνωσεν ἑαυτῷ ἔμψυχον σῶμα, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ οἰκονομίᾳ, οὕτως αὐτοῦ κόπος ὁ κόπος οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἑνώσεως· καὶ αὐτοῦ πάθος οὐ τῇ φύσει (ἀπαθὴς γὰρ ἡ φύσις), ἀλλὰ τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἑνώσεως. Διὰ γὰρ τὸ πάθος καὶ ἡ ἕνωσις· καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τὸ πάθος. Σῶσαι γὰρ θέλων, ἔπαθεν· παθεῖν δὲ θέλων, ἥνωσεν, ὃ ἑνώσας οὐκ ἀφῆκεν. «Οὕτω γὰρ ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν·[1]» καί, «Ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.[2]» Ἀπολλ. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἐδύνατο σῶσαι; Ὀρθ. Ἀλλ' οὕτως ἠθέλησε σῶσαι διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος. Ἀπολλ. Εἰ νοῦν ἀνθρώπου εἶχεν, ἐδύνατο καὶ ἁμαρτῆσαι. Ὀρθ. Εἰ μὴ ἥνωτο τῇ θεότητι ὁ νοῦς, ναί. Ἀπολλ. Τρεπτὸς οὖν ἦν ὁ Χριστός; Ὀρθ. Μὴ γένοιτο! Ἀπολλ. Εἰ ἐδύνατο ἁμαρτῆσαι, τρεπτὸς ἦν Ὀρθ. Μνημόνευε τῶν εἰρημένων. Εἶπον γάρ· Εἰ μὴ ἥνωτο, ναί. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ἄνευ ἑνώσεως οὐ νοεῖται Χριστὸς Ἰησοῦς, ἀλλὰ Θεὸς Λόγος, Υἱὸς Θεοῦ ἐνυπόστατος. Εἰ δύνῃ εὑρεῖν τὸ ἔμψυχον σῶμα ἄνευ ἑνώσεως, ἐννόει τροπήν· εἰ δὲ ἅμα σῶμα, ἅμα Θεοῦ Λόγου σῶμα, καὶ ἅμα ἔμψυχον λογικόν, ἅμα Θεοῦ Λόγου σῶμα ἔμψυχον λογικόν, ζητεῖς τροπήν; Ἀπολλ. Εἰ νοῦν ἀνθρώπου εἶχεν ὁ Χριστός, καὶ λήθην καὶ ἄγνοιαν εἶχεν, καὶ ἁμαρτάνειν ἐδύνατο. Ὀρθ. Εἰ μὴ ἥνωτο τῇ θεότητι, ναί. Καὶ μὴ λέγε, εἰ νοῦν ἀνθρώπου· οὐ γὰρ ἄλλου τινὸς ἂν εἶχεν νοῦν· ἀλλ' εἰ ἄρα, εἰπέ, ἀνθρωπίνου νοῦ μετεῖχεν ὁ Λόγος, ὡς ἀνθρωπίνης σαρκός.

5. Ἀπολλ. Πῶς δύναται ἀνθρώπινος νοῦς μὴ τρέπεσθαι; Ὀρθ. Πῶς τὸ θνητὸν τοῦτο, ἐνδυθὲν ἀθανασίαν, οὐκέτι ἀποθνήσκει, καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο, ἐνδυθὲν ἀφθαρσίαν, οὐκέτι φθείρεται, οὕτως ὁ νοῦς, θεωθεὶς ἑνώσει Θεοῦ Λόγου, οὐ τρέπεται. Ἀπολλ. Οὐκοῦν καὶ οἱ ἅγιοι ἄτρεπτον εἶχον νοῦν; Ὀρθ. Οὔ. Ἀπολλ. Διὰ τί; οὐκ ἦν καὶ ἐν

1. Πράξ. 1, 11. 2. Ἰω. 19, 37.

αὐτοῖς ὁ Λόγος; Ὀρθ. Ἀλλ' ἐν τοῖς ἁγίοις οὐ καθ' ἕνωσιν ἦν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, διαφόρως ἐν αὐτοῖς ἐνεργοῦντος· ἐνταῦθα δὲ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Καὶ οἱ μὲν ἅγιοι μέτοχοι τοῦ Λόγου ἦσαν· ἐνταῦθα δὲ ὁ Λόγος μετέσχε τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπολλ. Εἰπέ, αἵματος καὶ σαρκός, ὡς γέγραπται. Ὀρθ. Ἔθος τῇ Γραφῇ τὸν ὅλον ἄνθρωπον σάρκα καὶ αἷμα καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ· «Οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι·[1]» καί, «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·[2]» καὶ πάλιν· «Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα·[3]» καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἀπολλ. Τί ἐστιν, Οἱ ἅγιοι μετέσχον, καὶ ὁ Θεὸς Λόγος μετέσχε; τίς ἡ διαφορά; Ὀρθ. Ὅτι οἱ ἅγιοι πρότερον ὑπῆρξαν, καὶ τότε μετέσχον Θεοῦ Λόγου· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ὁ ὢν πρὸ τῶν αἰώνων Θεὸς Λόγος, βουληθεὶς ἐνανθρωπῆσαι, ἡγίασεν τὴν Παρθένον, καὶ ἥνωσεν ἑαυτῷ ἐξ αὐτῆς σῶμα, οὐ πρότερον ὑπάρξαν, καὶ τότε ἑνώσας, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ὑπάρξει ἑνώσας. Ἀπολλ. Δύο οὖν ἡγεμονικὰ ἐν τῷ σώματι ἦσαν, ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Ὀρθ. Οὔ. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος ἡγεμόνευε τοῦ νοῦ. Ἀπολλ. Πῶς οἷόν τε μὴ εἶναι δύο; Ὀρθ. Ὡς τὸ λευκὸν τῆς ἐρεᾶς καταχρωσθὲν χρώματα πορφύρας οὐ δίχρωμόν ἐστιν, ἀλλ' ἕν· οὕτως ὁ νοῦς, καταλαμπόμενος καὶ ἀποθεωθείς, ἕν ἐστιν, καὶ οὐκ ἔστι δύο ἡγεμονικά. Οὐ γὰρ ἄλλο τι βούλεται ὁ νοῦς, καὶ ἄλλο τι ὁ Λόγος· ἀλλ' ὥσπερ μουσικὸς καὶ τὸ ὄργανον οὐ δύο μουσικοί, οὕτως Θεὸς Λόγος καὶ νοῦς ἀνθρώπινος οὐ δύο ἡγεμονικά. Ἀντὶ γὰρ ὀργάνου τῷ νῷ ἀνθρωπίνῳ κέχρηται ὁ Λόγος. Ἀπολλ. Ἀλλὰ τὸ ὄργανον τοῦ μουσικοῦ ἄνουν ἐστίν· Ὀρθ. Καὶ ὁ μουσικὸς θνητός ἐστιν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Λόγος, ἀθάνατος ὤν, τῷ νῷ κέχρηται ὀργάνῳ· καὶ ὥσπερ ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς τῷ σώματι κέχρηται ὀργάνῳ εἰς τὰ διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελούμενα, οὕτως ἐκεῖ ὁ Λόγος τῷ νῷ κέχρηται ὀργάνῳ εἰς τὰ διὰ τοῦ νοῦ ἐπιτελούμενα.

Ἀπολλ. Τοῦ σώματος τίς ἡ χρεία; Ἀρθ. Διὰ πολλά· ὅτι ὀφθῆναι ἠθέλησε, καὶ ὅτι τὸ συναμφότερον ἦν ἀπολόμενον, καὶ διὰ τοῦ ὁμοίου τὸ ὅμοιον σῶσαι σταυρῷ καὶ πάθει ἑκουσίῳ ηὐδόκησεν. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἑκουσίῳ πάθει τῷ νῷ κέχρηται, ὡς προεῖπον, ὀργάνῳ· ἐν δὲ τοῖς σωματικοῖς τῷ σώματι· καὶ οὕτως ζητήσας καὶ εὑρών, ἔσωσε τὸ ἀπολωλός· Ἀπολλ. Ποίοις λέγεις σωματικοῖς; Ὀρθ. Σταυρῷ, ταφῇ, περιπάτῳ, ἁφῇ, βρώσει, πόσει, καὶ ὅσα τούτοις ἀκόλουθα. Ἀπολλ. Θεὸς ἦν ὁ Λόγος ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας; Ὀρθ. Ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας, τὸ ἐκ ταύτης ὂν τῆς οὐσίας, οὐκ ἦν Θεὸς οὐσιωδῶς, ἀλλὰ ἑνώσεως οἰκονομίᾳ. Ἀπολλ. Καὶ πῶς, «Εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου[4]», λέγεται; Ὀρθ. Ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὢν Θεὸς Λόγος, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἔλαβε μορφὴν

1. Γαλ. 1, 16. 2. Ἰωὴλ 3, 1. 3. Γεν. 6, 3. 4. Λουκ. 1, 42.

δούλου, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, καρπὸς τῆς κοιλίας αὐτῆς εὑρέθη. 'Απολλ. Συνῆπται οὖν ὁ Λόγος τῷ ἑνωθέντι σώματι ἐξ αὐτῆς, ὡς ζῷον; 'Ορθ. 'Ως ζῷον οὐ γέγραπται, ἀλλ' ὡς ἐν ναῷ ζῶντι. 'Απολλ. Καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἁγίων οὕτως ἐστίν, ὡς ἐν ναῷ ζῶντι; 'Ορθ. Οὐχ οὕτως. Ἕκαστος γὰρ τῶν ἁγίων τοσοῦτον ἐγένετο ναός, ὅσον ἐδυνήθη ἐξ ἀρετῆς καὶ ἀσκήσεως κατορθῶσαι. 'Ενταῦθα δὲ «πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικεῖ·[1]» καὶ οἱ μὲν ἅγιοι μορφὴν Θεοῦ εἰλήφασιν ἐν ἀρετῇ κατορθώσαντες, ἐνταῦθα δὲ ὁ Λόγος μορφὴν δούλου ἔλαβεν. 'Απολλ. Οὕτως τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστώς, ἄνθρωπός ἐστιν. 'Ορθ. Εἰ χωρὶς τοῦ Λόγου νοοῖτο, ναί. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὅτε χωρὶς τοῦ Λόγου νοεῖται, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ψιλός, ἀλλὰ Θεὸς ἑνώσει τοῦ Λόγου. 'Απολλ. 'Ο γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας ναὸς 'Ιησοῦς ἐστιν, δι' οὗ τὰ πάντα. 'Ορθ. 'Ο γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας οὐ κενὸς ἐγεννήθη καὶ σεσαρωμένος ἀλλὰ μετὰ τοῦ ναοῦ· διὸ καὶ αὐτός ἐστιν 'Ιησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα. Οὔτε δὲ τὸν ναὸν καλῶ 'Ιησοῦν χωρὶς τοῦ Λόγου, οὔτε τὸν Λόγον χωρὶς τοῦ ναοῦ 'Ιησοῦν· ἀλλ' ἔκτοτε 'Ιησοῦς ὁ Λόγος κέκληται, ἐξ οὗ καὶ ἰάσατο τὰ συντρίμματα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τότε δὲ ἰάσατο, ὅτε κατηξίωσε μορφὴν δούλου λαβεῖν. Οὗτος οὖν ὁ Λόγος, ὁ νῦν 'Ιησοῦς διὰ τὴν οἰκονομίαν κληθείς, αὐτός ἐστιν, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ὥσπερ τὸν καυτῆρα πῦρ καὶ σίδηρον νοῶ, οὕτως 'Ιησοῦν Θεὸν Λόγον ἐνανθρωπήσαντα. 'Απολλ. 'Ο ναός, δι' οὗ τὰ πάντα, ἦν ὁ ἐν τῷ ναῷ 'Ορθ. Μὴ διαίρει τὸν ναὸν τοῦ ἐνοικοῦντος. Εἰ γὰρ «ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι[2]», πολλῷ πλεῖον, ὅταν ὁ Κύριος λέγηται καὶ πιστεύηται ἡνῶσθαι μορφῇ δούλου, εἷς ἐστιν αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

6. 'Απολλ. Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὁ γεγεννημένος ἐκ Μαρίας; 'Ορθ. Μόνον ἄνθρωπος, οὔ. 'Απολλ. 'Αλλὰ καὶ τί; 'Ορθ. 'Αλλὰ καὶ Θεός· ὡς γὰρ οὐκ ἔστι μόνον σὰρξ 'Ισαὰκ γεγεννημένος ἐκ τοῦ 'Αβραάμ, οὐδὲ ἄλλος τις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου γεγέννηται ἕκαστος ἡμῶν, οὐ γεννωμένης ψυχῆς λογικῆς ἐκ ψυχῆς λογικῆς· καίτοιγε τοῦ ἀνθρώπου ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος συγκειμένου· οὕτω Θεὸν λέγω τὸν ἐκ Μαρίας γεγεννημένον, ψυχῇ καὶ σώματι ἑνωθέντα. Καθάπερ γὰρ ἑνωθεῖσα ψυχὴ σώματι, γεννᾶται ἄνθρωπος διὰ γυναικός, οὕτως ἑνωθεὶς Θεὸς Λόγος ψυχῇ καὶ σώματι, ἐγεννήθη Θεὸς καὶ ἄνθρωπος διὰ γυναικός. 'Απολλ. Καίτοιγε «ἐκ γυναικὸς[3]» γέγραπται. 'Ορθ. 'Εκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, διὰ τῆς γυναικὸς κατὰ πνεῦμα. 'Απολλ. 'Ο ἴδιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, τίς ἐστιν; ὁ Λόγος, ἢ ὁ ἄνθρωπος; 'Ορθ. 'Ο ἴδιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτός ἐστιν «ὁ ταπεινώσας ἑαυτόν, μορφὴν δούλου λαβών[4]», καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δουλικῇ μορφῇ παραδοθείς. 'Απολλ. Οὐχ ὁ γεννηθεὶς οὖν ἐκ Μαρίας 'Ιησοῦς, ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς δι' αὐτῆς

---

1. Κολ. 2, 9. 2. Α' Κορ. 6, 17. 3. Γαλ. 4, 4. 4. Φιλιπ. 2, 7.

Λόγος, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐταπείνωσε μέχρι θανάτου. Ὀρθ. Μὴ δίαιρε τὴν ἅπαξ ἑνωθεῖσαν ἕνωσιν. Εἶπον γάρ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἴδιος Υἱός, ὁ ἐξ αὐτῆς κατὰ σάρκα, καὶ δι' αὐτῆς κατὰ πνεῦμα. Ἀπολλ. Ὁ δι' αὐτῆς οὖν Λόγος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου. Ὀρθ. Ὁ δι' αὐτῆς οὖν Θεὸς Λόγος, οὐ δυνάμενος τῇ φύσει τῆς θεότητος ταπεινωθῆναι μέχρι θανάτου, ἔλαβεν ἑαυτῷ ἐξ αὐτῆς ἔμψυχον σῶμα, τὸ δυνάμενον ταπεινωθῆναι μέχρι θανάτου, ὅ ἐστι μορφὴ δούλου.

7. Ἀπολλ. Θεὸς οὖν ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὀρθ. Θεὸς ἑνώσας ἑαυτῷ σῶμα ἔμψυχον, τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν. Οὐ γὰρ φύσει θεότητος ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἑνώσεως οἰκονομίᾳ. Ἀπολλ. Εἰ ψυχὴν λογικὴν εἶχε τὸ σῶμα, οὐχ ὁ Θεός, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἀπέθανεν. Ὀρθ. Ὁ ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸς θάνατος λέγεται, ἢ οὔ; Ἀπολλ. Ναί. Ὀρθ. Ὥσπερ οὖν οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς ἐν μνήματι καὶ ἐν ταφῇ γενέσθαι, εἰ μὴ εἶχε τὸ τιθέμενον σῶμα, οὕτως οὐκ ἂν ἐλέχθη κεχωρίσθαι τοῦ σώματος, πανταχοῦ ὤν, καὶ τὰ πάντα περιέχων, εἰ μὴ εἶχε τὴν χωριζομένην ψυχήν, μεθ' ἧς καὶ τοῖς ἐν ᾄδου εὐηγγελίσατο. Διὰ γὰρ αὐτὴν καὶ ἀναχωρεῖν τοῦ σώματος λέγεται, καὶ ἐν ᾄδου γεγενῆσθαι. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐν ᾄδου γενέσθαι διὰ τὴν ψυχήν, καὶ ἐν μνήματι τεθῆναι διὰ τὸ σῶμα. Ἀπολλ. Ἐγὼ πεπίστευκα, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ ἐμψυχοῖ τὸ σῶμα, καὶ χρείαν οὐκ εἶχε ψυχῆς. Ὀρθ. Ὡς εἰς τὸ κρατηθῆναι καὶ σταυρωθῆναι, καὶ ταφῆναι, ἵνα μὴ δοκήσει ὁ σταυρὸς γένηται, ἀλλ' ἀληθείᾳ, οὕτως καὶ εἰς τὸ ἀποθανεῖν, καὶ ἐν ᾄδου γενέσθαι, χρείαν εἶχε ψυχῆς. Περὶ τίνος γὰρ εἴρηται, ὅτι «ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀγωνιᾶν ἕως θανάτου;[1]» Περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀναισθήτου, ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγου; Ἀπολλ. Καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι αἴσθησιν εἶχε τὸ σῶμα, ἐν ᾗ καὶ ᾔσθετο τοῦ πάθους. Ὀρθ. Σῶμα δὲ αἴσθησιν ἔχον ἔμψυχόν ἐστιν. Τὸ γὰρ ἄψυχον καὶ ἀναίσθητόν ἐστιν. Ὥστε ὁ ταπεινώσας ἑαυτὸν μέχρι θανάτου καὶ ἀποθανών, Θεός ἐστιν, οὐ φύσει θεότητος ἀποθνήσκων, ἀλλ' ἑνώσεως οἰκονομίᾳ. Τῆς γὰρ ἀνθρωπότητος τὰ πάθη ἑαυτοῦ πάθη ἐλογίζετο. Καὶ ὥσπερ ἀδύνατον ἦν προσηλωθῆναι σταυρῷ, καὶ ταφῆναι σινδόνι, καὶ τεθῆναι ἐν μνήματι ἄνευ σώματος, οὕτως ἀδύνατον ἦν αὐτὸν ἀγωνιᾶσαι ἄνευ ψυχῆς λογικῆς· ἄλογος γὰρ ψυχὴ οὐκ ἀγωνιᾷ, προγινώσκουσα θάνατον· ἀλλ' ὡς βοῦς ἐπὶ σφαγὴν ἄγεται, ἢ καὶ ὡς ἕτερόν τι τῶν ἀλόγων.

8. Ἀπολλ. Οὐκοῦν οὐκ ἐγένετο ἄνθρωπος ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐν ἀνθρώπῳ. Ἀδύνατον δὲ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ γενόμενον, τοῦτον εἶναι ἄνθρωπον. Ὀρθ. Λέγεις γεγονέναι τὸν Λόγον σάρκα, ἢ οὔ; Ἀπολλ. «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο[2]», γέγραπται. Ὀρθ. Τραπεὶς εἰς σάρκα, ἢ ἐν σαρκὶ γενόμενος; Ἀπολλ. Ἐν σαρκὶ γενόμενος. Ὀρθ. Εἰ ἀδύνατον ἦν αὐτὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, γενόμενον ἐν ἀνθρώπῳ· καὶ ἀδύνατον

---

1. Ματθ. 26, 37-38. 2. Ἰω. 1, 14.

ἦν αὐτὸν σάρκα γενέσθαι, γενόμενον ἐν σαρκί. Εἰ δέ, ἐν σαρκὶ γενόμενος, ἄνθρωπος λέγεται γεγενῆσθαι, οὐ τραπεὶς εἰς ἄνθρωπον. 'Απολλ. Τίς ἦν ὁ λέγων· «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;[1]» ὁ Θεὸς Λόγος ἢ ὁ ἄνθρωπος; 'Ορθ. Ὡς τὴν ταφὴν τοῦ σώματος καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ λέγω τοῦ Λόγου, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλ' ἑνώσεως οἰκονομίᾳ, οὕτω καὶ τὰς φωνὰς τὰς ψυχικὰς καὶ τὰ πάθη τὰ ψυχικὰ ἀγωνιᾶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγεται περὶ αὐτοῦ ἐν Εὐαγγελίοις, τοῦ Θεοῦ Λόγου λέγω, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλ' ἑνώσεως οἰκονομίᾳ. Ὥσπερ οὖν τὸ σῶμα ἰδιοποιεῖται, λέγων, «Ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὸ σῶμα[2]», οὕτω καὶ ψυχὴν ἰδιοποιεῖται, λέγων· «Τὴν ψυχήν μου οὐδεὶς αἴρει ἀπ' ἐμοῦ.[3]» Οὕτω καὶ τὰ πάθη τοῦ συναμφοτέρου οἰκειοῦται. Ὡς γὰρ αὐτοῦ σῶμα οἰκονομικῶς, οὕτως αὐτοῦ ταφὴ ἡ ταφὴ τοῦ σώματος. Καὶ ὡς αὐτοῦ ψυχὴ οἰκονομικῶς, οὕτως αὐτοῦ φωνὴ ἡ φωνὴ τῆς ψυχῆς· ἵνα ᾖ καὶ ἡ ταφὴ τοῦ σώματος αὐτοῦ τοῦ Λόγου οἰκονομικῶς, καὶ ἡ φωνὴ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τοῦ Λόγου φωνὴ οἰκονομικῶς. Αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος φωνῶν τὰ τῆς ψυχῆς ἴδια.

9. 'Απολλ. Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Λόγος ἄνθρωπος γενέσθαι κατηξίωσε, σάρκα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας· καὶ ἦν Θεὸς σαρκωθείς, ὡς ἄνθρωπος εὑρεθείς. 'Ορθ. Μὴ λέγε, ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ μᾶλλον εἰπέ, ὁ φιλόσαρκος· εἰ γὰρ οὐ κατηξίωσεν ἑνωθῆναι ἀνθρώπῳ, πῶς φιλάνθρωπος; 'Απολλ. Φιλῶν τὸν ἄνθρωπον τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ ἥνωτο, ἵνα ᾖ ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. 'Ορθ. Οὐκ ἔστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· οὐδὲ ἀνθρωπίνη σάρξ ἐστιν ἡ μὴ οὖσα ἔμψυχος λογική. Πῶς γὰρ ἡ μὴ ψυχωθεῖσα ψυχῇ λογικῇ σὰρξ ἀνθρωπίνη δύναται εἶναι; Ἡ γὰρ σὰρξ σάρξ ἐστι, καὶ ἡ ψυχὴ ψυχή ἐστιν. Τότε δὲ ἄνθρωπος λέγεται, ὅτε ἡ λογικὴ ψυχὴ σωματοῦται, καὶ τὸ σῶμα ψυχοῦται. Οὐκ ἄρα ἀνθρωπίνη σὰρξ ἡ μὴ κοινωνήσασα ψυχῇ λογικῇ. 'Απολλ. Τῶν γηΐνων σωμάτων ὅταν τι προσλάβῃ ψυχὴν λογικήν, ἄνθρωπος λέγεται· ἐὰν δὲ ἄλογον ψυχὴν προσλάβῃ, ζῷον ἕτερον παρὰ τὸν ἄνθρωπον γίγνεται. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ὕλης ὁ Κύριος ἑαυτῷ διαπλασάμενος σῶμα, καὶ τοῦτο ζωώσας τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ (ὅπερ πέφυκε μέν, ψυχὴν ἔχον, κοινὸν ἀποτελεῖν ζῷον), τούτῳ δὲ καὶ τὰς ἰδίας ἐνεργείας μεταδεδωκώς, ἐποίει ζῷον Θεόν· Θεὸν μέν, κατὰ τὸ εἶδος· ἄνθρωπον δὲ κατὰ τὴν ὕλην. 'Ορθ. Τὸ κατὰ τὸ εἶδος οὐ νοῶ· θέλεις εἰπεῖν, κατὰ θεότητα; 'Απολλ. Σῶμα μεμορφωμένον, ταῖς θεϊκαῖς καταλαμπόμενον ἐνεργείαις. 'Ορθ. Τὰς θεϊκὰς οὖν ἐνεργείας εἶδος λέγεις; 'Απολλ. Ναί. 'Ορθ. Εἰ, ὅταν τι τῶν γηΐνων σωμάτων προσλάβῃ ψυχὴν λογικήν, ἄνθρωπος γίνεται, τότε καὶ ἀνθρώπινον σῶμα ἀκούει καὶ γίνεται· μὴ προσλαβὸν ψυχὴν λογικήν, οὐδὲ ἀνθρώπινόν ἐστι σῶμα. Τὸ δὲ μὴ ὂν ἀνθρώπινον σῶμα, πῶς ἄνθρωπον λέγεις κατὰ τὴν ὕλην, τῆς ὕλης τότε ἀνθρωπίνης

1. Ματθ. 27, 46. 2. Πρβλ. 'Ιω. 6, 54-56. 3. 'Ιω. 10, 18.

οὔσης, ὅτε ψυχῆς λογικῆς προσλαμβάνει; Ἐγὼ δὲ καὶ ἀνέγνων τοῦ διδασκάλου ὑμῶν Ἀπολλιναρίου ὁμολογίαν, ἐν ᾗ ὁμοούσιον λέγει τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν τῇ Μαρίᾳ. Μαρία δὲ ἡμῖν. Ἡμῖν ἄρα ὁμοούσιον τὸ Κυριακὸν σῶμα, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπινον.

10. Ἀπολλ. Πῶς λέγεις Κυριακὸν σῶμα, ὁπότε ἀνθρώπου κακασκευάζεις; Ὀρθ. Ἐγὼ καὶ σῶμα Κυριακὸν λέγω, καὶ ψυχὴν Κυριακήν,καὶ αἷμα Κυριακόν, καὶ ταφὴν Κυριακήν, καὶ ἄνθρωπον καθόλου Κυριακόν, ἑνώσει τοῦ Θεοῦ Λόγου· οὕτως ὡς εἶναι καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· καί ποτε αὐτὸν ὅλον Θεὸν καὶ Κύριον ἀκούειν, καί ποτε αὐτὸν ὅλον ἄνθρωπον. Αὐτὸς γὰρ λέγει περὶ ἑαυτοῦ· «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;[1]» καὶ Παῦλος· «Ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.[2]» Καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ψηλαφήσας ὁ Θωμᾶς, λέγει· «ὁ Κύριός σου καὶ ὁ Θεός μου.[3]» Ὁμοίως ὁ Παῦλος· «Ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.[4]» Θεὸς οὖν καὶ ἄνθρωπος ὅλος διὰ τὴν ἐξ εὐδοκίας ἕνωσιν. Εἰ γὰρ «ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι [5]», πολλῷ πλεῖον, ὅταν ὁ Κύριος λέγηται καὶ πιστεύηται ἄνθρωπος γεγενῆσθαι, οὐκ ἀπολέσας τὸ εἶναι Θεός, ἔστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός· Θεὸς μὲν διὰ τὴν φύσιν, ἄνθρωπος δὲ διὰ τὴν ἐξ εὐδοκίας μετοχὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

---

1. Ἰω. 8, 40. 2. Ἑβρ. 13, 8. 3. Ἰω. 20, 28. 4. Ῥωμ. 9, 5.
5. Α΄ Κορ. 6, 17.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ Ε΄, ΕΝ Ἡ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΑΣΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ.*

ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΑΣΤΗΣ.

1. Θεοῦ ἐνεργήσαντος ἀνθρώπῳ, ἀποτελεῖται προφήτης, ἤγουν ἀπόστολος, οὐ Σωτὴρ κόσμου· Χριστὸς δὲ Σωτὴρ κόσμου· οὐκ ἄρα, Θεοῦ ἐνεργήσαντος ἀνθρώπῳ, ἀπετελέσθη Χριστός; ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Θεοῦ μὲν ἐνεργήσαντος οὐχ ἁπλῶς, ὡς ἐνόμισας, ἀλλὰ προφητείαν, ἀποτελεῖται προφήτης, ἤγουν ἀπόστολος, καὶ οὐ Σωτὴρ κόσμου. Θεὸς δέ, μορφὴν δούλου λαβών, ἐγένετο ὁ αὐτὸς καὶ προφήτης, καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀρχιερεύς, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, Σωτὴρ κόσμου, μένων Θεός, καὶ οὐ τραπεὶς εἰς τὰ προειρημένα.

2. Ἀπολλ. Πᾶς ἄνθρωπος μέρος κόσμου, καὶ οὐδὲν μέρος κόσμου αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὑφ' ἣ καὶ αὐτὸς κεῖται. Χριστὸς δὲ αἴρει· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Ὀρθ. Διὰ γὰρ τοῦτο, ἐπειδὴ οὐδὲν μέρος κόσμου αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου μορφὴν ἔλαβε μέρους κόσμου, ἵνα τῷ μέρει τοῦ κόσμου, σφαγεὶς ὡς μέρος κόσμου, ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὡς δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

3. Ἀπολλ. Πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ θάνατον· καὶ οὐδείς, ὑπὸ θάνατον ὤν, καταργεῖ θάνατον. Χριστὸς δὲ καταργεῖ· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Ὀρθ. Διὰ γὰρ τοῦτο, ἐπειδὴ οὐδεὶς ἀνθρώπων καταργεῖ θάνατον, ὑπὸ θάνατον ὤν, ὁ ἀθάνατος τοῦ Θεοῦ Υἱός, Λόγος ὢν καὶ Θεός, ἥνωσεν ἑαυτῷ τὸ ὑπὸ θάνατον, «ἵνα ἐν τῷ θανάτῳ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου καταργήσῃ.[1]» Ὡς γὰρ οὐκ ἠδύνατο ἀόρατος ὢν ὁραθῆναι, μὴ λαβὼν τὸν ὁρατόν, οὕτως οὐδὲ ἠδύνατο ἀθάνατος ὢν ἀποθανεῖν, μὴ λαβὼν τὸ θνητόν.

4. Ἀπολλ. Πᾶς ἄνθρωπος χοϊκός. Χριστὸς δὲ οὐ χοϊκός, ἀλλ' ἐπουράνιος· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός· εἰ μὴ ὁμωνύμως τὸ αὐτὸ τοῦτο ἄνθρωπος. Ὀρθ. Πλανᾶσθε· οὐ γὰρ πᾶς ἄνθρωπος χοϊκός. Ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ἡ Γραφὴ καὶ ἐπουρανίους ἀνθρώπους, εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ, λέγουσα· «Οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι.[2]» Συνωνύμως δὲ ἡμεῖς τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον λέγομεν

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σελ. 1265 κἑξ.

1. Ἑβρ. 2, 14. 2. Α΄ Κορ. 15, 48.

κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ὥσπερ ζῶον τὸν ἄνθρωπον λέγοντες, συνωνύμως τῷ ἵππῳ ἢ καὶ ἑτέρῳ τινὶ τῶν ζῴων λέγομεν, οὐ πάντως δὲ καὶ λογικὸν πᾶν ζῶον· οὕτως καὶ ἐὰν εἴπωμεν συνωνύμως τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον, οὐ πάντως πᾶς ἄνθρωπος Χριστός. Καὶ ὥσπερ τὸ συνταττόμενον λογικὸν τῷ ζῴῳ ἄνθρωπός ἐστιν, οὐκ ἀναιρεῖται ζῶον εἶναι· οὕτως συνταττόμενος Θεός, καὶ συμπιστευόμενος λογικῷ ζῴῳ, Χριστὸς ὁμολογεῖται καὶ πιστεύεται· καὶ οὐκ ἀναιρεῖται ἄνθρωπος εἶναι, ἀλλ' ἔστιν ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

5. Ἀπολλ. Ὁ διδοὺς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οὐχὶ καὶ αὐτὸς γέγονε. Χριστὸς δὲ δίδωσιν· οὐκ ἄρα γέγονεν Υἱός, ἀλλ' ἔστι τῇ φύσει. Ὀρθ. Υἱὸς Θεοῦ οὐ γέγονεν, ἀλλ' ἦν τῇ φύσει. Υἱὸς δὲ ἀνθρώπου γέγονεν. Οὐ γὰρ ἦν, καὶ ἐγένετο, ὃ οὐκ ἦν, ἵνα ἡμᾶς τῷ τρόπῳ ποιήσῃ γενέσθαι, ὃ αὐτὸς ἦν καὶ ἔστι τῇ φύσει· καὶ ἔστιν ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

6. Ἀπολλ. Οὐδεὶς ἀνθρώπων προϋπάρχει τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ· Χριστὸς δὲ προϋπάρχει τῶν κατὰ σάρκα πρεσβυτέρων· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος, εἰ μὴ κατὰ σάρκα. Ὀρθ. Χριστὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα οὐ προϋπάρχει τῶν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα πρεσβυτέρων αὐτοῦ· προϋπάρχει δὲ κατὰ τὴν θεότητα οὐ τῶν κατὰ σάρκα πρεσβυτέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸς ὢν αὐτῶν. Οὐκ ἄρα Χριστὸς κατὰ σάρκα πρὸ τῆς Μαρίας. Πῶς γὰρ τὸ ἐξ αὐτῆς ὄν, πρὸ αὐτῆς ὑπάρχει; προϋπάρχει δὲ αὐτῆς θεϊκῶς, Θεὸς ὢν αὐτῆς· καὶ ἔστιν ὁ αὐτός, ὡς Θεὸς προϋπάρχων, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐξ αὐτῆς.

7. Ἀπολλ. Οὐδεὶς ἀνθρώπων πρὸ τῶν αἰώνων ἔχει δόξαν. Χριστὸς δὲ ἔχει· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Ὀρθ. Οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων πρὸ τῶν αἰώνων ἐστίν. Χριστὸς δὲ κατὰ τὴν θεότητα πρὸ τῶν αἰώνων. Υἱὸς ὢν καὶ Θεὸς καὶ Δεσπότης, εἰκότως πρὸ τῶν αἰώνων ἔχει δόξαν· Κύριος δόξης ὢν κατὰ φύσιν, Χριστὸς δὲ κληθεὶς διὰ τὸ μορφὴν δούλου λαβεῖν. Ὁ νῦν οὖν κληθεὶς Χριστός, καὶ λίθος, καὶ ποιμήν, καὶ κόκκος, καὶ ἄνθος ῥάβδου, καὶ Ἐμμανουήλ, καὶ Ἰησοῦς, καὶ ἄνθρωπος, καὶ παῖς δωδεκαετής, καὶ τριακονταετὴς γεγονὼς διὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους οἰκονομίαν, καὶ πρὸ τῶν αἰώνων Θεός, καὶ νῦν μετὰ τὸ ταῦτα γενέσθαι μένων, ὃ ἦν, ἔχει δόξαν πρὸ τῶν αἰώνων, Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ.

8. Ἀπολλ. Εἰ ὁ Θεὸς ἐν Ἰησοῦ, οὐ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ. Δι' αὐτοῦ δὲ τὰ πάντα· οὐκ ἄρα Θεὸς ἐν Ἰησοῦ, ἀλλ' αὐτὸς Θεός ἐστιν. Ὀρθ. Ὁ Θεὸς Λόγος, ἐνυπόστατος ὢν Θεός, μετασχὼν ἀνθρωπότητος, Ἰησοῦς ἐκλήθη. Μὴν οὖν λέγε, Θεὸς ἦν ἐν Ἰησοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς Ἰησοῦς ἐκλήθη. Διὸ καὶ αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα. Ὁ γὰρ νῦν κληθεὶς Ἰησοῦς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, Θεὸς δὲ Λόγος ὢν καὶ πρὸ τῆς τοῦ ὀνόματος κλήσεως, καὶ μετὰ τὴν τοῦ ὀνόματος κλῆσιν, αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα, Θεὸς

ὢν κατὰ Πνεῦμα, ἄνθρωπος δὲ διὰ τὴν τοῦ δούλου μορφήν· διὸ καὶ αὐτός ἐστιν 'Ιησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα.

9. 'Απολλ. 'Ο ἐξ ἁμαρτίας σῴζων ὑπὲρ ἁμαρτίαν ἐστίν. Καὶ σῴζει Χριστός. Οὐδεὶς δὲ ἀνθρώπων ὑπὲρ ἁμαρτίαν· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. 'Ορθ. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος ψιλὸς ὁ Χριστός· οὐδὲ γὰρ ἦν Χριστὸς αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, εἰ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος. Διὰ δὲ τοῦτο ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου Χριστός, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς Λόγος, μορφὴν δούλου λαβών, ἐγένετο Χριστὸς ἄνθρωπος. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ προφήτης λέγει· «Καὶ ἄνθρωπός ἐστι, καί τις γνώσεται αὐτόν;» καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός· «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;[1]» ἵνα νοήσωμεν τὸν Χριστὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ Θεὸν διὰ τὴν θεότητα· ὡς τὸν ἄνθρωπον νοοῦμεν λογικὸν διὰ τὸ λογιστικόν, καὶ ζῷον διὰ τὸ ζωτικόν.

10. 'Απολλ. Πᾶς ἄνθρωπος διάστασιν ἔχει σαρκὸς πρὸς νοῦν· Χριστὸς δὲ οὐκ ἔχει· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. 'Ορθ. Εἰ πᾶς ἄνθρωπος διάστασιν ἔχει σαρκὸς πρὸς νοῦν, εἷς δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ 'Ηλίας ὁ ἀναληφθείς, καὶ πιστευόμενος παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦ παρόντος ἐν σαρκί, διαστασιάσει αὐτῷ ἡ σὰρξ πρὸς τὸν νοῦν. Εἰ δὲ μὴ διαστασιάζει τῷ νῷ αὐτοῦ ἡ σάρξ, οὐκ ἄρα πᾶς ἄνθρωπος διάστασιν ἔχει σαρκὸς πρὸς τὸν νοῦν. Πολλῷ οὖν πλείω ὁ τοῦ 'Ηλία Δεσπότης οὐκ ἔχει διαστασιάζουσαν τὴν σάρκα πρὸς τὸν νοῦν· ἀλλὰ ἐν πᾶσιν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὁμοιωθεὶς χωρὶς ἁμαρτίας, ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς γενόμενος, ἔστιν ἀληθῶς ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

11. 'Απολλ. Πᾶς ἄνθρωπος νεκροῖ τὴν σάρκα πρὸς τὸ τελειωθῆναι κατ' ἀρετήν· Χριστὸς δὲ οὔ· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. 'Ορθ. Ποίᾳ νεκρώσει ἐνέκρωσεν ἑαυτοῦ τὴν σάρκα ὁ 'Ιωάννης, σκιρτῶν ἐν κοιλίᾳ, καὶ ὀφθεὶς ἐν ἀγαλλιάσει; Εἰ δὲ καὶ δοθείη, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος νεκροῖ τὴν σάρκα πρὸς τὸ τελειωθῆναι κατὰ ἀρετήν, ἀλλὰ τελειωθείς, καὶ ἐν οὐρανῷ πολίτευμα ἔχων, ζωοποιεῖσθαι αὐτὸν παρασκευάζει διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος, ὡς ἐν ἀρετῇ τελειωθέντα λέγειν· «Τὸν δρόμον τετέλεκα.[2]» Χριστὸς δὲ οὐκ ἐξ ἀσκήσεως τετελείωται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ συλλήψει ἐξ ἑνώσεως 'Εμμανουὴλ τεχθείς, Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος· διὸ καὶ Θεοτόκος ἡ Μαρία.

12. 'Απολλ. Οὐδενὸς ἀνθρώπου ἡ σὰρξ ἐξ οὐρανοῦ λέλεκται· Χριστοῦ δὲ ἡ σὰρξ ἐξ οὐρανοῦ εἴρηται· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν θεότητα τὴν προσλαβοῦσαν τὴν σάρκα. Οὕτως οὖν καὶ ἐξ οὐρανοῦ λέγεται, διὰ τὸ ἡνῶσθαι τῷ ἐξ οὐρανοῦ. 'Ορθ. Οὐδὲν γελοιότερον. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἐξ οὐρανοῦ λέγεται διὰ τὸ ἡνῶσθαι τῷ ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐξ οὐρανοῦ ἡ σάρξ. Ὥσπερ οὖν τὴν μὴ οὖσαν ἐξ οὐρανοῦ, λέγεις ἐξ οὐρανοῦ· οὕτω καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐπουρανίους ἡ Γραφὴ λέγει διὰ τὸ οὐράνιον φρόνημα ἐξ οὐρανοῦ. Ἄκουε, καὶ λέ-

1. 'Ιω. 7, 19. 8, 40. 2. Β' Τιμ. 4, 7.

λυταί σου ἡ πρότασις, ἤγουν ἀνακεφαλαίωσις, ὡς αὐτὸς ὠνόμασας ἐπιγράψας. Χριστὸς δέ, ἐξ οὐρανοῦ λεγόμενος ἄνθρωπος, οὐ διὰ τὸ φρόνημα καθάπερ πάντες ἄνθρωποι, ἐπουράνιος κέκληται, ἀλλὰ διὰ τὴν θείαν καὶ προσκυνουμένην ἕνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ὡς εἶναι τὸν αὐτὸν καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον.

13. Ἀπολλ. Οὐδεὶς ἀνθρώπων ζωογονεῖ· οὐ γάρ ἐστι Χριστός· Χριστὸς δὲ ζωογονεῖ· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Ὀρθ. Χριστὸς δὲ διὰ τοῦτο ζωογονεῖ, ἐπειδὴ Θεὸς Λόγος, μορφὴν δούλου λαβὼν ἐκλήθη Χριστός.

14. Ἀπολλ. Οὐδενὶ ἀνθρώπων ἁρμόζει ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἡ δόξα ἡ τοῦ μόνου Θεοῦ· Χριστῷ δὲ ἁρμόζει· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Ὀρθ. Τοῦτο ἂν εἴποις καὶ περὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Οὐδενὶ ἀνθρώπων ἁρμόζει τὸ παρθένον οὖσαν τεκεῖν· Παρθένος δὲ οὖσα ἔτεκεν ἡ Μαρία· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ἡ Μαρία. Ὅλως δέ σου καὶ οὕτως ἐλεγχθήσεται τὸ σόφισμα. Οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς ἁρμόζει τῶν ἀνθρώπων ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἡ δόξα ἡ τοῦ μόνου Θεοῦ· ἐπειδὴ οὐδεὶς ἀνθρώπων Χριστὸς ἐξ ἑνώσεως Θεοῦ Λόγου καὶ μορφῆς δουλικῆς.

15. Ἀπολλ. Εἰ ὁ Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ κατῴκησεν, οὐκ ἐκενώθη· ἐκενώθη δὲ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ, μορφὴν δούλου λαβών· οὐκ ἄρα ἐν ἀνθρώπῳ κατῴκησεν. Ὀρθ. Οὐ γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ ἁπλῶς κατῴκησεν ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος, μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκός, τουτέστιν ἀνθρωπότητος· διὰ τοῦτο Χριστὸς οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ἀλλ' ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

16. Ἀπολλ. Θεός, ἐν ἀνθρώπῳ κατοικῶν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος· Πνεῦμα δέ, σαρκὶ ἡνωμένον, ἄνθρωπος. Χριστός, ὡς εἴρηται, ὁμωνύμως· Πνεῦμα ἄρα θεῖόν ἐστιν ἡνωμένον σαρκί. Ὀρθ. Ἠδολέσχησας. Οὐ γὰρ Πνεῦμα σαρκὶ ἡνωμένον πάντως ἄνθρωπός ἐστιν· ἀλλ' ἐγχωρεῖ καὶ βοῦν εἶναι καὶ ὄνον, καὶ πᾶν εἴ τι ἕτερον τῶν σαρκικῶν ζῴων. Ἵνα δέ σοι δοθῇ καὶ τὸ θεῖον εἶναι Πνεῦμα σαρκὶ ἡνωμένον, ἀνάγκη πᾶσα, γενόμενον ἄνθρωπον ἐκ γυναικὸς τὸν Θεὸν Λόγον, Πνεύματι σαρκὶ ἡνωμένῳ ἑνωθῆναι, ἵνα ἄνθρωπος γένηται. Πῶς γὰρ οὖν ἠδύνατο μὴ ἑνωθεὶς ἀνθρώπῳ; Ὁμωνύμως δὲ οὐκ ἂν εἴποιμεν τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον, ἵνα μὴ κατὰ φαντασίαν νομισθῇ ἄνθρωπος, μόνον τὸ ὄνομα κοινὸν ἔχων.

17. Ἀπολλ. Ἀνθρώπου τὸ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, Θεοῦ δὲ τὸ ἀναστῆσαι· ἑκάτερα δὲ Χριστός· Θεὸς ἄρα καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Ὀρθ. «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη[1]», ὅτι καὶ ἄκων τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησας. Ἔδει γὰρ τὸν ἀνιστάμενον εἶναι καὶ τὸν ἀνιστῶντα. Καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν εἴη Θεὸς καὶ σὰρξ μὴ ἑνωθεὶς σαρκί, οὐδὲ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, μὴ ἑνωθεὶς ἀνθρώπῳ.

---

1. Λουκ. 2, 14.

18. 'Απολλ. Εἰ μόνον ἦν ἄνθρωπος ὁ Χριστός, ἢ εἰ μόνον Θεός, οὐκ ἂν ἦν μέσος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. 'Ορθ. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἐν πᾶσι τούτοις, ὅτιπερ ὡμολόγησας μήτε μόνον ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν εἶναι, μήτε μόνον Θεόν. 'Ο γὰρ Θεὸς Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος κοινὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ κοινὸς ἄνθρωπός ἐστιν, καὶ οὐκ ἔστι Θεός. Θεὸς ἀνθρώπῳ ἑνωθεὶς Χριστός ἐστι, μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

19. 'Απολλ. Εἰ μόνον ἄνθρωπος ὁ Χριστός, οὐκ ἄν ἔσῳζε τὸν κόσμον· καὶ εἰ μόνον Θεός, οὐκ ἂν διὰ πάθους ἔσῳζεν· ἑκάτερα δὲ Χριστός· καὶ Θεὸς ἄρα ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος. 'Ορθ. Καὶ νῦν εὐγνωμόνως. 'Ανάγκη γὰρ τῷ πάθει ἀνθρωπότητα ὑποκεῖσθαι, καὶ τῆς ζωῆς θεότητα ἡγεῖσθαι. Οὔτε οὖν ἐζωοποίει, μὴ ὢν Θεός, οὔτε ἔπασχεν ἑκουσίως μὴ ὢν ἄνθρωπος· ἀμφότερα δὲ Χριστός, καὶ ἔπαθε καὶ ἐζωοποίει. Θεὸς ἄρα ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος.

20. 'Απολλ. Εἰ μόνον ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἐζωοποίει τοὺς νεκρούς· καὶ εἰ μόνον Θεός, οὐκ ἂν ἰδίᾳ παρὰ τὸν Πατέρα ἐζωοποίει τινὰς τῶν νεκρῶν· ἑκάτερα δὲ Χριστός· Θεὸς ἄρα καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. 'Ορθ. Οὐ μόνον μὲν ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός· οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν Χριστός, εἰ μόνον ἦν ἄνθρωπος· ζωοποιῶν δὲ τοὺς νεκρούς, οὐκ ἰδίᾳ παρὰ τὸν Πατέρα ζωοποιεῖ. Πῶς γὰρ ἔλεγεν, «'Ο Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός[1]», εἴπερ ἰδίᾳ παρὰ τὸν Πατέρα ζωοποιεῖ; κἂν τοίνυν λέγῃ, «"Ωσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱός, οὓς θέλει ζωοποιεῖ[2]», οὐ κεχωρισμένως τοῦ Πατρὸς κατ' ἐνέργειαν τοῦτο ποιεῖν λέγει, ἀλλὰ τὸ αὐτοτελὲς τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως διδάσκων ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἄλλους ἐγείρει ὁ Πατὴρ νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, καὶ ἄλλους ὁ Υἱός.

21. 'Απολλ. "Ανθρωπος, ὑπὸ Θεοῦ ἐνεργούμενος, οὐ Θεός· σῶμα δὲ συναφθὲν Θεῷ, Θεός· Θεὸς δὲ ὁ Χριστός· οὐκ ἄρα ὑπὸ Θεοῦ ἐνεργούμενος ἄνθρωπος, ἀλλὰ σῶμα πρὸς Θεὸν συντεθέν. 'Ορθ. Οὐκ ἄνθρωπος μὲν ὑπὸ Θεοῦ ἐνεργούμενος ὁ Χριστός, ἀλλὰ Θεὸς ἀνθρώπῳ, ὡς αὐτὸς ὠνόμασας, συντεθείς, ἤγουν ἑνωθείς. Εἰ γὰρ δύναται σῶμα Θεῷ ἑνωθῆναι, ἤγουν συντεθῆναι δύναται, καὶ ὅλος ἄνθρωπος συντεθῆναι Θεῷ, καὶ εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, ὡς σὰρξ καὶ Θεὸς ὁ αὐτός. Τί δὲ καὶ λέγειν ἠθέλησας, σῶμα Θεῷ συναφθὲν Θεός, λέγων ἀγνοῶ. Τὸ γὰρ σῶμα Θεὸν λέγεις, καὶ οὐκ ἔστι σῶμα· ἢ τὸν Θεὸν διὰ τοῦτο Θεόν, διὰ τὸ συναφθέν, ἤγουν συντεθέν. Καὶ πῶς φύσει Θεός, ὁ διά τι Θεός; 'Ημεῖς δὲ οὐ διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα σύνθεσιν Θεὸν λέγομεν, οὔτε διὰ τὴν πρὸς ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν διὰ τὴν φύσιν τὴν ἐκ Πατρός· Χριστὸν δὲ διὰ τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἕνωσιν, ἤγουν σύνθεσιν, ὡς αὐτὸς ὠνόμασας.

22. 'Απολλ. Εἰ Θεοῦ ναὸς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας, περιττὴ

1. 'Ιω. 14, 10. 2. 'Ιω. 5, 21.

ἡ καινότης τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως· ναοὶ γὰρ Θεοῦ καὶ ἄνευ ταύτης ἄνθρωποι. Ὀρθ. Μάχου τοῖς θείοις Εὐαγγελίοις, ἵνα ἀκούσῃς· «Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.[1]» Καὶ ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.[2]» Εἰ δέ τινες ἄνθρωποι ναοί, ἀλλ' οὐχ οὕτω, ὡς καὶ Χριστοί· οὐδεὶς δὲ αὐτῶν συντεθεὶς τῷ Θεῷ Λόγῳ Χριστός· οὐκ ἀναχωρῶ γὰρ τῆς σῆς ὀνομασίας, ἵνα σε ἐκ τοῦ σοῦ στόματος πείσω· ἐνταῦθα δὲ συντεθεὶς ναὸς Θεῷ Λόγῳ, ἐγεννήθη Χριστὸς θεοπρεπῶς ἐκ Παρθένου.

23. Ἀπολλ. Εἰ ἡ αὐτὴ φύσις Χριστοῦ, οἵα καὶ ἡ ἡμῶν, ὁ παλαιός ἐστιν ἄνθρωπος ψυχὴ ζῶσα, καὶ οὐ πνεῦμα, ζωοποιοῦν· καὶ ὁ τοιοῦτος οὐδὲ ζωοποιήσει· ζωοποιεῖ δὲ Χριστός, καὶ Πνεῦμα ζωοποιοῦν ἐστιν· οὐκ ἄρα τῆς ἡμετέρας ἐστὶ φύσεως. Ὀρθ. Ἔτι τὸ Χριστὸς οὐ νενόηκας. Οὐ γὰρ ἔγνως, ὅτι δύο ἐστὶ φύσεων ἕνωσις, καὶ οὔτε μόνος ὁ Θεὸς Χριστὸς λέγεται, οὔτε μόνος ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ τοῦτο ἔγνως, ἐγίγνωσκες, ὅτι κατὰ μὲν τὴν ἀνθρωπότητα τὴν αὐτὴν ἡμῖν φύσιν ἔχει, κατὰ δὲ τὴν θεότητα τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· καὶ τῆς ἑνώσεως γενομένης, Θεὸς ὁμολογεῖται καὶ δοξάζεται, καὶ διὰ τοῦτο ζωοποιεῖ, καὶ Πνεῦμα ζωοποιοῦν ἐστιν, τῷ τῆς θεότητος λόγῳ· οὔτε δὲ ἡμῖν κατὰ τὸ συναμφότερον.

24. Ἀπολλ. Διὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ζῇ Χριστός, ἢ διὰ χάριν Θεοῦ. Εἰ μὲν διὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, Θεός ἐστιν· εἰ δὲ διὰ χάριν Θεοῦ, οὔτε ὑπὲρ ἡμᾶς ἐστιν, οὔτε ζωοποιήσει ἡμᾶς. Ὀρθ. Χριστὸς ἓν πρόσωπόν ἐστιν συντεθὲν ἐκ Θεοῦ καὶ ἀνθρωπότητος ὡς πᾶς ἄνθρωπος ὁ κοινὸς ἐκ ζῴου καὶ λογικοῦ. Καὶ διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς φύσιν ζωοποιήσει ἡμᾶς, ἐπειδὴ ζωή ἐστιν ἐνυπόστατος μορφωθεῖσα τῇ τοῦ δούλου μορφῇ.

25. Ἀπολλ. Εἰ μὲν ὡς προαιρέσει κάλλιον, τοῦτο δεδύνηται πῶς; Προαίρεσις γὰρ ἀνθρώπου δικαιοσύνην ἀληθινὴν οὐ κατορθοῖ. Εἰ δὲ ὡς φύσει δίκαιος, Θεός ἐστιν· εἰ δὲ ὡς ἐνεργείᾳ δικαιούμενος τῇ ἐκ Θεοῦ, αὐτὸς δὲ ἀνενέργητος, καλλίους οἱ ἐνεργοῦντες. Ὀρθ. Καὶ πῶς οὐ κατώρθωσαν δικαιοσύνην ἀληθινὴν οἱ ἀκούσαντες· «Καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ;[3]» καί, «Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου;[4]» Καὶ εἰ κατώρθωσαν δὲ δικαιοσύνην ἀληθινήν, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν αὐτοδικαιοσύνη. Ὁ δὲ Θεὸς Λόγος, αὐτοδικαιοσύνη ὤν, μορφὴν δούλου λαβών, «ἐγένετο ἡμῖν δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις.[5]» Ὁ ὢν δικαιοσύνη, ἐγένετο δικαιοσύνη κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον, ἵνα ἡμᾶς τοὺς μὴ ὄντας δικαιοσύνην, δικαιώσῃ τῇ ἑαυτοῦ χάριτι. Καὶ ἔστιν ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· ὡς μὲν Θεός, δικαιοσύνη ὤν· ὡς δὲ ἄνθρωπος, γινόμενος δικαιοσύνη, ἵνα πληρωθῇ, τὸ εἰρη-

1. Πράξ. 26, 14. 2. Ἰω. 2, 19. 3. Ματθ. 19, 28. 4. Ματθ. 5, 14. 5. Α' Κορ. 1, 30.

μένον· «Ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι.[1]»

26. Ἀπολλ. Εἰ συμπέπλεκται Θεῷ ἄνθρωπος, ἐν Χριστῷ αὐτὸς καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνομοθέτει, ἢ οὔ; Ἀλλ' εἰ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ, Θεός· εἰ δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, πῶς οὐκ ἔλεγε, «Τάδε λέγει Κύριος», ἀλλ' «Ἐγὼ λέγω ὑμῖν;» πῶς δὲ οὐκ ἦν κεχωρισμένος τοῦ λέγοντος ὁ μὴ λέγων; Ὀρθ. Εἰ μὲν ἄλλο πρόσωπόν ἐστιν ὁ Χριστός, οὐ συμπέπλεκται Θεῷ ἠρώτηκας ἀνακολούθως· εἰ δὲ αὐτὸς ὁ Χριστός ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, τίς ἡ περισσεία τοῦ μόχθου τῆς ἐρωτήσεως; Πόθεν δὲ τὸ συμπέπλεκται λαβών, ἠρώτησας μηδαμοῦ τῆς Γραφῆς οὕτω λεγούσης; Κἄν τε δέ, Συμπέπλεκται, θέλῃς λέγειν, κἄν τε, ὡς ἡ Γραφὴ εἶπεν, Ἔλαβεν, κἄν τε, Ἐγένετο, Θεός ἐστι Λόγος, μορφὴν δούλου λαβών, Χριστὸς ὀνομαζόμενος, καὶ ὤν, καὶ πιστευόμενος· καὶ χριόμενος μὲν ὡς ἄνθρωπος τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ὡς δὲ Θεός, παρέχων αὐτὸς τοῖς ἀξίοις. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς νομοθετεῖ, καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑπὸ νόμον γίνεται, καὶ διὰ τοῦτο οὐ λέγει, Τάδε λέγει Κύριος, ἐπειδὴ οὐκ ἄνθρωπός ἐστι μετασχὼν θεότητος, ἀλλὰ Θεὸς μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκός, τουτέστιν ἀνθρωπότητος. Ἡ Γραφὴ γὰρ τὸν ἄνθρωπον σάρκα καὶ αἷμα καλεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος· «Οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι·[2]» καὶ ὥσπερ ἕν ἐστι πρόσωπον ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ζῴου καὶ λογικοῦ συγκείμενος· οὕτω καὶ ἓν πρόσωπον Χριστὸς ἐκ Θεοῦ καὶ μορφῆς δουλικῆς ὑπάρχων, καὶ διὰ τοῦτο οὐ λέγει, «Τάδε λέγει Κύριος», ἀλλ', «Ἐγὼ λέγω ὑμῖν·[3]» καί, «Ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια.[4]» Ὡς οὖν ἐὰν λέγῃ τὸ ἐν ἡμῖν λογικόν· Ἐγώ εἰμι ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς, ἄφθαρτος κατεσκευασμένος· καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ λογικόν. Ἐγώ εἰμι γῆ καὶ σποδός· οὐ ποτὲ τὸ ζῷον λαλεῖ, καὶ ποτὲ τὸ λογικόν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ λογικόν, ποτὲ τὰ ἑαυτοῦ ἴδια λέγει καὶ ποτὲ τὰ τοῦ ζῴου· οὕτως ἐξ ἑνώσεως ἓν πρόσωπον ὢν ὁ ἄνθρωπος καὶ Θεὸς Λόγος, ὅτε λέγει, «Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα[5]», τὴν θεωρίαν τῆς ἰδίας θεότητος λέγει. Οὐ γὰρ ὁ ἑωρακὼς τὴν σάρκα, ἑώρακε τὸν Πατέρα· εἰ δὲ μή, καὶ Πόντιος, καὶ Ἡρώδης, καὶ οἱ ῥαπίσαντες, καὶ οἱ προσηλώσαντες δήμιοι, εὑρεθήσονται ἑωρακότες τὸν Πατέρα. Καὶ ὅταν λέγῃ, «Τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας[6]», οὐ τῆς θεότητος λέγει νῶτον· οὐδ' ὅταν λέγῃ· Πῶς γὰρ τῆς θεότητος ἥψατό τις;[7] ἀλλὰ τοῦ σώματος ὁ ἀψάμενος μετὰ πίστεως, τοῦ συναμφοτέρου ἥψατο, τῇ μὲν χειρὶ τοῦ σώματος, τῇ δὲ πίστει τῆς θεότητος, ἐπειδὴ τὸ συναμφότερον ἕν ἐστι πρόσωπον ὁ Χριστός, «ὁ πάντα πᾶσι γινόμενος, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ.[8]» Ὥστε οὐ ποτὲ μὲν ὁ Θεὸς λαλεῖ, ποτὲ δὲ ἄνθρωπος· ἐπειδήπερ, ὡς προείρηται, οὐδὲ ποτὲ μὲν τὸ ζῷον λαλεῖ κεχωρισμένον τοῦ λογικοῦ,

1. Ἑβρ. 2, 17. 2. Γαλ. 1, 16. 3. Ματθ. 5, 20, 22. 4. Ἰω. 14, 6. 5. Ἰω. 14, 9. 6. Ἡσ. 50, 6. 7. Πρβλ. Λουκ. 8, 44-45. 8. Πρβλ. Α' Κορ. 9, 22.

ποτὲ δὲ τὸ λογικὸν κεχωρισμένον τοῦ ζῴου· ἀλλὰ τὸ λογικὸν ἐν τῷ ζῴῳ, καὶ διὰ τοῦ ζῴου λαλεῖ· ἐκ παραλλλου τὸ αὐτὸ λέγω, ἵνα πανταχόθεν γνῷς τὴν ἕνωσιν.

27. Ἀπολλ. Ἔτι δὲ ἢ αὐτὸς ἐτέλει τὰ τεράστια, ἢ οὔ. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐτέλει, οὐκ ἦν ἄνθρωπος· εἰ δὲ μή, πῶς λέγει τελεῖν; ἢ πῶς ὁ αὐτὸς τῷ τελοῦντι; Ὀρθ. Ὥσπερ τὸ λογικὸν ἐν τῷ ζῴῳ τελεῖ τὰ ἑαυτοῦ, οὐ κεχωρισμένον ὂν τοῦ ζῴου, οὕτω θεὸς Λόγος, ἑνωθεὶς ἀνθρώπῳ, τελεῖ τὰ τεράστια, οὐ κεχωρισμένος τῆς ἀνθρωπότητος, δι' αὐτῆς, καὶ ἐν αὐτῇ, καὶ μετ' αὐτῆς, εὐδοκήσας τὴν ἑαυτοῦ θείαν δύναμιν ἐνεργεῖν. Καὶ ὥσπερ εἰ δοίη τις τῷ λόγῳ ἥλιον, τὸν μέγαν τοῦτον ἀστέρα, διὰ λύχνου, καὶ ἐν λύχνῳ ἐκπέμπειν τὸ ἑαυτοῦ φῶς· ἐκ παραλλήλου γὰρ πάλιν τὸ αὐτὸ ἄκουε· οὐ δύο φῶτά εἰσιν. Οὐ γὰρ φαίνει λύχνος κατέναντι ἡλίου· οὐ γὰρ κωλύεται εἶναι λύχνος· ἀλλὰ μένει μὲν τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν καὶ κίνησιν ἔχων· οὐ φαίνει δὲ τοῦ ἡλίου ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ φαίνοντος, καὶ κατακρατοῦντος τοῦ λύχνου, καὶ ἰδιοποιησαμένου αὐτόν, ὡς καὶ λύχνον χρηματίσαι τὸν ἥλιον· οὕτω Θεὸς Λόγος, ἐν λογικῷ καὶ διὰ λογικοῦ ζῴου τὴν ἰδίαν δύναμιν ἐνεργῶν, καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν τὴν ἰδίαν ἀποτελεῖ τὸ ζῷον εὐδοκίᾳ τῇ ἑαυτοῦ, καὶ τὸ ζῷον εἶναι λογικὸν οὐκ ἐκώλυσε· καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος χρηματίζειν οὐ κατηξίωσε, καὶ τελῶν τὰ τεράστια οὐ κεχώρισται τοῦ ἑνωθέντος, ἤγουν προσληφθέντος, ἀλλ' ὡς οὖν τὸ ἐκείνου γεγονὸς ἐνεργεῖ τὰ πάντα· καὶ διὰ τοῦτο, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο [1]», εἴρηται καὶ οὐκ ἐν σαρκί, ἵνα γνῶμεν τὴν ἐξ εὐδοκίας ἕνωσιν, καὶ τοῦτο διδαχθέντες Χριστὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν γνωρίζωμεν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον.

28. Ἀπολλ. Προσκυνεῖται ὑπὸ ἀγγέλων ὁ ἄνθρωπος, ἢ οὔ; Ἀλλ' εἰ μὲν οὐ προσκυνεῖται, πῶς ἥνωται, καὶ ἀποστέλλει ὁ Υἱὸς τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ; εἰ δὲ προσκυνεῖται διὰ τὸ ἐν αὐτῷ θείαν ἐνοικῆσαι δύναμιν, πῶς ὑπὸ τῶν ἀεὶ θείαν ἐχόντων δύναμιν ἐνοικοῦσαν; Καὶ ἡμεῖς δὲ προσκυνήσομεν τὸν ἄνθρωπον ἢ οὔ. Ἀλλ' εἰ μὲν οὐ προσκυνήσομεν, πῶς ἡνῶσθαι νομιοῦμεν αὐτόν, καὶ πῶς εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτιζόμεθα; εἰ δὲ προσκυνήσομεν, ὥσπερ τὸν Θεόν, οὕτω καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἀσεβήσομεν κτίσμα κτίστῃ ἐν ἴσῳ τιθέντες. Καὶ εἰ κριτὴν προσδοκῶμεν τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ φωτίζοντα τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν ἀναθήσομεν ἀνθρώπῳ· εἰ δὲ μὴ πῶς «ἔδωκεν ὁ Πατὴρ ἐξουσίαν κρίσιν ποιεῖν· ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί; [2]» καὶ πῶς ἥνωται τῷ κρίνοντι; Ὀρθ. Διὰ γὰρ τοῦτο ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξουσίαν κρίσιν ποιεῖν, Κύριος ὢν τῆς δόξης καὶ πάσης ἐξουσίας, ἐπειδή, Θεὸς Λόγος ὤν, ἐγένετο ἄνθρωπος, ὅλην ἀνθρωπότητα λαβών. Ἡ γὰρ μορφὴ τοῦ δούλου ὅλη ἐστὶν ἀνθρωπότης, ὡς ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ ὅλη θεότης, Καὶ ἡμεῖς καὶ ἄγγελοι προσκυνοῦμεν αὐτῷ τῷ Θεῷ Λόγῳ, μορφὴν δούλου λαβόντι· καὶ οὐκ ἐν μέρει τὸν

1. Ἰω. 1, 14. 2. Ἰω. 5, 27.

Θεὸν προσκυνοῦμεν, καὶ ἐν μέρει τὸν ἄνθρωπον· οὐδὲ κτίσμα καὶ κτίστην ἐν ἴσῳ τιθέμεθα· ἀλλ᾽ ὥσπερ σύ, εἴ γε ὁμολογεῖς κἂν γοῦν σάρκα ὁμοούσιον ἡμῖν αὐτὸν λαβόντα ἐκ τῆς Παρθένου, προσκυνεῖς αὐτὸν σαρκωθέντα μετὰ τῆς σαρκός, οὐκ ἐν ἴσῳ τιθεὶς τὴν σάρκα καὶ τὴν θεότητα, οὐδὲ χωρίζων τὴν σάρκα, καὶ ἐν μέρει προσκυνῶν αὐτήν, ἀλλὰ τὴν θεότητα μετὰ τῆς σαρκὸς προσκυνεῖς· οὕτω καὶ ἡμεῖς τὴν θεότητα ἐνανθρωπήσασαν προσκυνοῦμεν, οὐ χωρίζοντες αὐτὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ φωτίζει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους Χριστός, εἷς ὢν ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὡς πῦρ ἐν ὕλῃ φωτίζων τοὺς προσιόντας αὐτοῦ τῷ φωτί, οὐ χωριζόμενον τῆς ἑνωθείσης ὕλης, οὐδὲ ἀναλισκομένης τῆς ὕλης, καθάπερ οὐδὲ ἡ παρὰ Μωσῆ βάτος.

29. ᾽Απολλ. ῎Ανθρωπος Θεῷ παραζευχθείς, ἕτερος παρὰ τὸν Θεόν ἐστι ταῖς ζωτικαῖς κινήσεσι, λογιστικαῖς τε καὶ παθητικαῖς· καὶ πάσχων, ὡς ἕτερος πάσχει, καὶ προσκυνούμενος, ὡς ἕτερος προσκυνεῖται. Σὰρξ δὲ Θεοῦ ζωῆς ὄργανον ἁρμοζόμενον τοῖς πάθεσι πρὸς τὰς θείας βουλάς, καὶ οὔτε λόγοι σαρκὸς ἴδιοι, οὔτε πράξεις, καὶ τοῖς πάθεσιν ὑποβαλλομένη· κατὰ τὸ σαρκὶ προσῆκον, ἰσχύει κατὰ τῶν παθῶν, διὰ τὸ Θεοῦ εἶναι σάρξ, ὥστε καὶ κατάρξαι τῆς ἀπαθείας τοῖς οὐχ ὁμοίως μέν, ὁμοζώοις δὲ σώμασι· καὶ προσκυνεῖται ὡς Θεοῦ σάρξ, Θεοῦ ὄντος οὕτω τοῦ προσκυνουμένου· καὶ συνάφειαν ἡμῖν δίδωσιν, οὗ ἐστι σῶμα· καὶ προσκυνεῖται, οὐχ ὡς κτίσμα, ὅτι μηδὲν κτίσμα μέρος Θεοῦ. Οἱ ἄρα σάρκα λαβεῖν τὸν Θεὸν πιστεύσαντες, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τυγχάνουσι, καὶ οὐκ εἰς ἕτερον μεταπίπτουσιν· ὧν τὰ ἐναντία ἔχουσιν οἱ ἄνθρωπον παρεζεῦχθαι λέγοντες Θεῷ ᾽Ορθ. ᾽Ανεχώρησας τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ διὰ τοῦτο τῆς χάριτος ἐξέπεσες, τῆς Γραφῆς λεγούσης τό, «῎Ελαβε», καί, «᾽Εγένετο·» τὸ παρεζεῦχθαι σαυτῷ ὤρυξας καθάπερ λάκκον συντετριμμένον, μὴ δυνάμενον ὕδωρ συνέχειν. Πῶς δὲ οὐ θέλεις ταῖς ζωτικαῖς καὶ λογιστικαῖς καὶ παθητικαῖς κινήσεσι χωρίζεσθαι τὸν Λόγον τῆς ἀνθρωπότητος; ῏Αρα γὰρ καὶ αὐξάνων, θεϊκῇ κινήσει ἀπὸ ἡλικίας εἰς ἡλικίαν θεϊκῶς ηὔξανεν; Καὶ σοφίᾳ προκόπτων, θεϊκῶς προέκοπτεν; Καὶ λυπούμενος καὶ ἀγωνιῶν καὶ ταραττόμενος, θεϊκῶς ἐλυπεῖτο καὶ ἠγωνία, καὶ ἐταράττετο, καὶ ἐκοπία καὶ ἔπασχεν; Μὴ γένοιτο! ᾽Αλλ᾽ ὥσπερ τὸ σῶμα τὸ ἐκ Μαρίας, ἑαυτοῦ σῶμα ἔλεγεν ὁ Θεὸς Λόγος, οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὂν τῇ θεότητι· οὕτω καὶ τὰ πάθη καὶ τὴν αὔξησιν τὴν ζωτικὴν καὶ λογιστικὴν ἑαυτοῦ λέγει, ἰδιοποιούμενος πάντα τῆς ἀνθρωπότητος τῇ εὐδοκίᾳ τῆς χάριτος· ὡσαύτως καὶ τὴν σάρκα ζωῆς ὄργανον ἁρμοζόμενον πρὸς τὰς θείας βουλάς. ῞Ινα γὰρ πτύσῃ, σώματι κέχρηται ὀργάνῳ· ἵνα ταφῇ, ὁμοίως τῷ σώματι· ἵνα δὲ πάθῃ ἑκουσίως, καὶ ἵνα τὸν ᾅδην σκυλεύσῃ τῇ ψυχῇ, ἣν ἔλεγε τιθέναι ὑπὲρ τῶν προβάτων. Καὶ οὔτε ἀνθρώπου λόγοι ἴδιοι, οὔτε αἱ πράξεις· σὰρξ δὲ τοῖς πάθεσιν ὑποβαλλομένη κατὰ τὸ ἀνθρώπῳ προσῆκον, ἰσχύει κατὰ τῶν παθῶν διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἕνωσιν. «῾Αμαρτίαν

γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ[1]», ὥστε κατάρξαι τῆς ἀπαθείας τοῖς ὁμοίοις. «Ὡμοίωται» γὰρ «κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς[2]» ὁ Θεὸς Λόγος, «ἑνωθεὶς ἀνθρωπότητι, καὶ προσκυνεῖται Θεὸς ἐνανθρωπήσας· καὶ συνάφειαν ἡμῖν πρὸς αὐτὸν δίδωσι, μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ προσκυνεῖται ὁ αὐτός, ἑνώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡς ἄνθρωπος, φύσει δὲ καὶ οὐσίᾳ ὢν Θεός. Τί δὲ καὶ λέγειν ἐτόλμησας μέρος Θεοῦ τὴν σάρκα τὴν ἐκ σπέρματος Δαυίδ, τὴν ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου, τὴν οὐ φαντασίᾳ σάρκα, ἀλλ' ἀληθείᾳ, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν φανεῖσαν; Νομιζόντων γὰρ τῶν μαθητῶν φάντασμα εἶναι, ὅτι τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθεν, ὑπομνήσθητι αὐτοῦ τῶν λόγων, ἵνα ἀκούσῃς τό· «Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ ὁρᾶτε ἔχοντα.[3]» Τοῦ δὲ ἀμεροῦς Θεοῦ πῶς οἷόν τέ ἐστι μέρος νοῆσαι, καὶ ταῦτα σάρκα, τῆς σῆς ἐστι σοφίας ἐξηγήσασθαι.

30. Ἀπολλ. Εἰ σάρξ, ὡς ἐπιστρατευομένη τῷ νῷ, κεχώρισται τοῦ νοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὁ τὴν σάρκα λαβὼν Θεὸς ἀπὸ ταύτης ἔχει τὰς ἐπιστρατευομένας ἐπὶ νοῦν κινήσεις, αὐτῷ δὲ μὴ ὑποταττομένας ὡς ἀνταγωνιστῇ τῷ νῷ. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς ὁ πάσχων, καθὸ Θεός. Ὀρθ. Τίνι γὰρ τῶν ἁγίων οὐχ ὑπετάγησαν αἱ ἐπιστρατευόμεναι τῷ νῷ κινήσεις; ἢ πῶς ἅγιοι, εἰ μὴ ὑπέταξαν αὐτάς; Εἰ δὲ τῷ νῷ τῶν ἁγίων ὑπετάγησαν αἱ ἀντιστρατευόμεναι τῷ νῷ κινήσεις, πῶς οὐχὶ τῷ Θεῷ Λόγῳ ὑποταγήσονται, ἑνωθέντι ψυχῇ νοερᾷ μετὰ σαρκός, ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῇ χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ ᾖ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος; Τί δὲ εἶναι θέλει τό, Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς ὁ πάσχων, καθὸ Θεός, ἄλλοι νοήσουσιν, οἱ ἐπιγραφόμενοί σε διδάσκαλον.

1. Ἡσ. 53, 9. Α' Πέτρ. 2, 22. 2. Ἑβρ. 2, 17. 3. Λουκ. 24, 40.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ (ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ).*

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΠΕΡΙ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

Μίαν φύσιν δόξατε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τὴν θεότητα, καὶ τρεῖς ταύτας τὰς ὑποστάσεις, Πατέρα, Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, καθὼς καὶ βεβαπτίσμεθα. «Πορευθέντες» γάρ, φησί, «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.[1]» Μίαν μὲν φύσιν, ὅτι τὸ πλείους δοξάζειν καὶ κατατέμνειν εἰς πολλοὺς θεοὺς τὴν μίαν θεότητα τῶν Ἑλλήνων ἐστί· τρεῖς δὲ ὑποστάσεις, ἤτουν πρόσωπα, ἵνα μὴ σχῇ χώραν τῶν Ἰουδαίων ἡ δόξα, καὶ ἵνα μὴ ἄγονος ᾖ καὶ ἄλογος ὁ Πατήρ, «ἐξ οὗ πᾶσα πατριά·[2]» καὶ ὁ Λόγος τοῦ ἡμετέρου λόγου ἐνδεέστερος, μὴ ἔχων Πνεῦμα· καὶ ἵνα τὸ τέλειον ᾖ ἐν τρισὶ τελείαις ταῖς ὑποστάσεσι. Καὶ γὰρ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ, λόγου τε καὶ πνεύματος, Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ Πνεῦμα. Πνεῦμα δὲ ἀκούων, ἅγιον ἐνυπόστατον νόει. Ἡμῶν μὲν φθαρτῶν ὄντων, καὶ τὸ πνεῦμα λυόμενοι· τοῦ δὲ ἀθανάτου πάντως τὸ πνεῦμα ἀθάνατον, ὡς οὐσία τις ἐνυπόστατος. Μία οὖν ἐστι τῶν τριῶν ὑποστάσεων φύσις, ἡ θεότης, καὶ μία θέλησις, καὶ μία ἐνέργεια, μία δύναμις, ἓν βούλημά τι καὶ κίνημα, καὶ ἔξαλμα τῆς λαμπρότητος τῶν τριῶν. Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς τὸ Πνεῦμα, εἷς τὰ τρία· Θεὸς τέλειος ὁ Πατήρ, τέλειος ὁ Υἱός, τέλειος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τῆς αὐτῆς τιμῆς, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας. Δημιουργὰ τῶν ὄντων ἁπάντων, καὶ συνεκτικά, καὶ προνοητικά, ὁμοίως πάντα τοῖς τρισί, καὶ ἀπαραλλάκτως καὶ ταυτῶς, ὅσα τοῦ εἶναι, καὶ ὅσα τοῦ τι μὴ εἶναι, καὶ ὅσα τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὰ κτιστά, καὶ ὅσα τῆς ἐνεργείας, καὶ ὅσα τῆς δυνάμεως, ὅσα τῆς ἀιδιότητος, καὶ ὅσα καθ' ὑπεροχήν, ἢ κατ' αἰτίαν εἶναι λέγεται. Οἷον τὸ εἶναι ταυτόν, τὸ ἀσώματον εἶναι τὸν ἀκατάληπτον, τὸ βασιλεύειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ θεοῦν, τὸ δύνασθαι, τὸ ἀίδιον εἶναι, τὸ ἀρχὴν εἶναι ὑπεράρχιον, τὸ οὐσίαν εἶναι ὑπερούσιον, τὸ φῶς λέγεσθαι. Τὸ δὲ σκότος τὰ συμβολικῶς λεγόμενα, οἷον θυμοῦσθαι καὶ ὀργίζεσθαι, ὑπνοῦν καὶ ἐγρηγορέναι. Ταῦτα πάντα τῇ μιᾷ φύσει προσαρμόζοντες, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν δηλοῦμεν, ἢ νοοῦμεν αὐτήν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτήν. Μίαν δ' οὖν τὴν φύσιν εἰδότες τῶν τριῶν ὑποστάσεων, οὐδενὶ τῶν ἄλλων διαφερουσῶν ἢ ταῖς ἰδιότησι ταύταις, τὸ γεννᾶν λέγω καὶ τὸ γεννᾶ-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σελ. 1604.

1. Ματθ. 28, 19. 2. Ἐφ. 3, 15.

σθαι, καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ὅτι τὸ μὲν Πατήρ, τὸ δὲ Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα· καὶ ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ γεννήτωρ καὶ προβολεύς, γεννήτωρ μὲν τοῦ Υἱοῦ, προβολεὺς δὲ τοῦ Πνεύματος· ὁ δὲ Υἱὸς γέννημα, τὸ δὲ Πνεῦμα πρόβλημα. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς γεννητὸς διὰ δύο νν, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορευτόν. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ αἴτιος, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα αἰτιατά. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ προβολεύς, ὁ δὲ Υἱὸς Υἱὸς μόνον, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον· οὐ γὰρ ἐξίστανται τῶν ἰδιοτήτων, οὔτε ὁ Πατὴρ τοῦ εἶναι Πατήρ, οὔτε ὁ Υἱὸς τοῦ εἶναι Υἱός, οὔτε τὸ Πνεῦμα τοῦ εἶναι Πνεῦμα, ἀλλ' ἡ μὲν οὐσία κοινή, μία τῶν τριῶν ἡ θεότης, ὥσπεροῦν φῶτα τρία ἀλλήλοις ἑνούμενα καὶ οὐ συγχεόμενα. Ταῦτα μὲν ἱκανὰ εἰδέναι περὶ τὴν θεολογίαν.

Τέλος καὶ τῷ Θεῷ χάρις.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΝΟΝ ΣΥΜΒΟΛΟΝ*

Ὅστις βούλεται σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ αὐτῷ τὴν καθολικὴν κρατῆσαι πίστιν, ἣν εἰ μή τις σῴαν καὶ ἄμωμον τηρήσειεν, ἄνευ δισταγμοῦ εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολεῖται.

Πίστις δὲ καθολικὴ αὕτη ἐστίν, ἵνα ἕνα Θεὸν ἐν Τ ρ ι ά δ ι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σεβώμεθα, μήτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν οὐσίαν μερίζοντες.

Ἄλλη γάρ ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις, ἄλλη τοῦ Υἱοῦ καὶ ἄλλη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ἀλλὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος μία ἐστὶ θεότης, ἴση δόξα, συναΐδιος ἡ μεγαλειότης. Οἷος ὁ Πατήρ, τοιοῦτος καὶ ὁ Υἱός, τοιοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄκτιστος ὁ Πατήρ, ἄκτιστος ὁ Υἱός, ἄκτιστον καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἀκατάληπτος ὁ Πατήρ, ἀκατάληπτος ὁ Υἱός, ἀκατάληπτον καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Αἰώνιος ὁ Πατήρ, αἰώνιος ὁ Υἱός, αἰώνιον καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· πλὴν οὐ τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλ' εἷς αἰώνιος· ὥσπερ οὐδὲ τρεῖς ἄκτιστοι, οὐδὲ τρεῖς ἀκατάληπτοι, ἀλλ' εἷς ἄκτιστος καὶ εἷς ἀκατάληπτος. Ὁμοίως παντοκράτωρ ὁ Πατήρ, παντοκράτωρ ὁ Υἱός, παντοκράτορ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς παντοκράτορες, ἀλλ' εἷς παντοκράτωρ. Οὕτω Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς Θεοί, ἀλλ' εἷς Θεός. Ὡσαύτως Κύριος ὁ Πατήρ, Κύριος ὁ Υἱός, Κύριον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς Κύριοι, ἀλλ' εἷς ἐστι Κύριος. Ὅτι ὥσπερ μοναδικῶς ἑκάστην ὑπόστασιν Θεὸν καὶ Κύριον ὁμολογεῖν χριστιανικῇ ἀληθείᾳ ἀναγκαζόμεθα, οὕτω τρεῖς Θεοὺς ἢ τρεῖς Κυρίους λέγειν καθολικῇ εὐσεβείᾳ κωλυόμεθα. Ὁ Πατὴρ ὑπ' οὐδενός ἐστι πεποιημένος, οὔτε δεδημιουργημένος, οὔτε γεγεννημένος. Ὁ Υἱὸς ἀπὸ μόνου τοῦ Πατρός ἐστιν, οὐ πεποιημένος, οὐδὲ δεδημιουργημένος, ἀλλὰ γεγεννημένος. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς οὐ πεποιημένον, οὐδὲ δεδημιουργημένον, οὔτε γεγεννημένον, ἀλλ' ἐκπορευτόν. Εἷς οὖν ἐστι Πατήρ, οὐ τρεῖς Πατέρες· εἷς Υἱός, οὐ τρεῖς Υἱοί· ἓν Πνεῦμα ἅγιον, οὐ τρία Πνεύματα ἅγια. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν πρῶτον ἢ ὕστερον, οὐδὲν μεῖζον ἢ ἔλαττον· ἀλλ' ὅμως αἱ τρεῖς ὑποστάσεις συνδιαιωνίζουσαι ἑαυταῖς εἰσι καὶ ἴσαι. Ὥστε κατὰ πάντα, ὡς εἴρηται, καὶ Τριὰς ἐν μονάδι, καὶ μονὰς

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν *Ἰ. Καρμίρη,* τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἔκδοσις Β', Τόμος Ι, Ἀθῆναι 1960, σελ. 101 κἑξ.

ἐν Τριάδι λατρεύεται. Ὁ θέλων οὖν σωθῆναι, οὕτω περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος φρονείτω.

Πλὴν ἀναγκαῖον ἔτι ἐστὶ πρὸς αἰωνίαν σωτηρίαν, ὅπως καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθῶς πιστεύῃ. Ἔστιν οὖν πίστις ὀρθή, ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστιν. Θεός ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰώνων γεννηθείς, καὶ ἄνθρωπός ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς μητρὸς ἐν χρόνῳ γεννηθείς. Τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ὑποστάς. Ἴσος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἐλάττων τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅς, εἰ καὶ Θεὸς ὑπάρχει καὶ ἄνθρωπος, ὅμως οὐ δύο, ἀλλ' εἷς ἐστι Χριστός. Εἷς δέ, οὐ τροπῇ τῆς θεότητος εἰς τὴν σάρκα, ἀλλὰ προσλήψει τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὸν Θεόν. Εἷς πάντως, οὐ συγχύσει τῶν φύσεων, ἀλλ' ἑνότητι τῆς ὑποστάσεως. Ὥσπερ γὰρ ψυχὴ λογικὴ καὶ σὰρξ εἷς ἐστιν ἄνθρωπος, οὕτω Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἷς ἐστι Χριστός, ὁ παθὼν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ κατελθὼν εἰς τὸν ᾅδην, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνελθὼν εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦ παντοκράτορος· ὅθεν ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῇ παρουσίᾳ πάντες ἄνθρωποι ἀναστήσονται σὺν τοῖς ἑαυτῶν σώμασιν, ἀποδώσοντες περὶ τῶν ἰδίων ἔργων λόγον· καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ τὰ φαῦλα, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν εἰ μή τις πιστῶς τε καὶ βεβαίως πιστεύσῃ, σωθῆναι οὐ δυνήσεται.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΠΟΡΟΝ.*

1. Ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου συνήχθημεν, οὐ νοσοῦντες Ἰουδαϊσμόν· οὐ γὰρ ἐφαπτόμεθα Σαββάτων ψευδῶν· παραγεγόναμεν δὲ ἐν Σαββάτῳ, τὸν Κύριον τοῦ Σαββάτου Ἰησοῦν προσκυνήσοντες. Πάλαι μὲν γὰρ ἦν τοῖς ἀρχαίοις τὸ τίμιον Σάββατον· μετέθηκε δὲ ὁ Κύριος τὴν τοῦ Σαββάτου ἡμέραν εἰς Κυριακήν· καὶ οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἀφ' ἑαυτῶν τοῦ Σαββάτου καταφρονήσαντες, ἀλλ' ὁ προφήτης ἐστὶν ὁ ἀποβαλὼν καὶ εἰπών· «Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχή μου.[1]» Μέχρι μὲ γὰρ ὅτε ἄξια ἐπράττετο τῶν πραγμάτων τῆς νομοθεσίας, ἢ μέχρις ὅτε μὴ ἦν παραγενόμενος ὁ Διδάσκαλος, ἐνήργει τὰ τοῦ παιδαγωγοῦ· ἐλθόντος δὲ τοῦ Διδασκάλου, κατηργήθη ὁ παιδαγωγός, καὶ ἡλίου ἀνατείλαντος, ὁ λύχνος ἐπαύσατο. Εὔκαιρος δὲ ἡμῖν γέγονε καὶ ἡ ἀνάγνωσις, κατὰ ἀκολουθίαν, περὶ Σαββάτου. Ἠκούομεν γὰρ ἀρτίως, ὅπως ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ὅπως τὴν χεῖρα τὴν ξηρὰν ἐθεράπευσε· καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν ὀλίγα εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Εὐαγγελίου εἰπεῖν. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῷ ἠκολούθουν, καὶ στάχυας τίλλοντες, ἤσθιον· καὶ Ἰουδαῖοι ἐπετίμων αὐτοῖς λέγοντες· «Οὐκ ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ.[2]» Κατὰ ποῖον νόμον, ὦ Ἰουδαῖοι; Κατὰ ποίαν Μωσέως νομοθεσίαν; Κατὰ ποίαν προφήτου φράσιν; Ποῦ κεκώλυται τρέφεσθαι τὸν πεινῶντα; Ποῦ γέγραπται μὴ ἐμπλησθῆναι γαστέρα κενήν; Οἱ δὲ τὸ τρέφεσθαι ὀνειδίζοντες ἐν Σαββάτῳ, αὐτοὶ φόνοις ἐν Σαββάτῳ κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου εἰργάζοντο· λέγει γὰρ ἡ Γραφὴ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς ἡμέρας ἐν ᾗ ὁ Θεὸς ἔπαθεν· «Ἦν δὲ ἡμέρα ἐκείνη μεγάλη τοῦ Σαββάτου.[3]» Καὶ τὸν μὲν νομοθέτην ἀναιροῦσιν ἐν Σαββάτῳ, τρέφεσθαι δὲ μαθητὰς ἐν Σαββάτῳ οὐ βούλονται. Διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσιν, ἠρώτα αὐτούς· Τί ἔξεστιν ποιῆσαι ἐν τῷ Σαββάτῳ; ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; τὸ τρέφεσθαι ὀνειδίζετε, τὸ δὲ φονεῦσαι κατεργάζεσθε; Ἀεὶ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν κώνωπα διυλίζουσι, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνουσιν· ἀεὶ ἀκριβεῖς εἰσι περὶ τὸ ἀποδεκατῶσαι τὸ πήγανον καὶ τὸ λάχανον· τὰ δὲ βαρύ-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σελ. 144 κἑξ.

1. Ἡσ. 1, 13. 2. Ματθ. 12, 2. 3. Ἰω. 19, 31.

τερα τοῦ νόμου οὐ τηροῦσι. Καὶ διαπορευομένων τῶν μαθητῶν, ἠγανάκτουν, ὅτι στάχυας ἔψωχον ταῖς χερσί, καὶ ἤσθιον. Οὐ σιδήρῳ ἀπέτεμνον, ἐπεὶ κατηγόρουν ὡς ἔργου· οὐδὲ ἄλλοις ἐργαλείοις ἐχρήσαντο, ἵνα μὴ κατηγορήσωσιν, ὡς μὴ τρεφομένων, ἀλλ' ἐργαζομένων. Νυνὶ δὲ τί μέμφεσθε τῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθέντι εἰς σωτηρίαν; Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς οὐ τὸ τρέφεσθαι ἀπηγόρευσεν ἐν Σαββάτῳ, τί σὺ τοῦτο ὀνειδίζεις, ὅπερ ὁ Θεὸς οὐκ ἀπηγόρευσεν;

2. Διεπορεύετο τοίνυν ὁ Σωτὴρ διὰ τῶν σπορίμων· ὁ κόκκος τοῦ σίτου, διὰ τῶν σπορίμων, ὁ νοητὸς κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πεσὼν εἰς ἕνα τόπον, καὶ ἀναστὰς πολύχους εἰς τὴν οἰκουμένην· αὐτὸς γὰρ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, ὅτι «Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου, πεσὼν εἰς τὴν γῆν, ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ πολὺν καρπὸν φέρει.[1]» Εἴπωμεν αὐτὸ καὶ ἄλλως· Διεπορεύετο τοίνυν ὁ Ἰησοῦς διὰ τῶν σπορίμων· αὐτὸς γὰρ ἐνίοτε μὲν κόκκος τοῦ σίτου καλεῖται διὰ τὸ θρεπτικόν, ἄλλοτε δὲ σπορεύς ἐστι, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· «Ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι.[2]» Σπείρει μὲν οὖν ὁ Ἰησοῦς δαψιλῶς· ἡ δὲ καρποφορία γίνεται πρὸς τὸ ὑποκείμενον· ὅπου μὲν γὰρ πετρώδης ἡ γῆ, εὐμαρῶς ξηραίνεται τὸ σπέρμα οὐκ ἀδυναμίᾳ τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τῇ καχεξίᾳ τῆς γῆς· ὁ μὲν γὰρ σπόρος ἐνεργής· ἄγονος δὲ ἡ γῆ βάθος μὴ κεκτημένη. Οὐκ ἀντεχούσης δὲ τῆς γῆς πρὸς ὑγρασίαν, πλεῖον αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσβάλλουσαι, ἀναξηραίνουσι τὸν σπόρον. Καὶ γίνεται τὸ αἴτιον οὐ παρὰ τὸ ἄτονον τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τὸ σαθρὸν τῆς γῆς. Πάλιν ὁ σπόρος σπείρεται εἰς ἀκανθώδη γῆν· καὶ ὁ μὲν σπόρος ἐνεργής· πνίγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ἡ ἔνδον ἀποκειμένη ἐνέργεια οὐ συγχωρεῖται καρποφορῆσαι διὰ τὴν ἔξωθεν ὄχλησιν. Ἐὰν δὲ ἀπολαύσῃ τῆς ἀγαθῆς ποιεῖ πάλιν οὐχ ὅμοιον τὸν καρπόν, ἀλλ' ἐν τριάκοντα, καὶ ἑξήκοντα, καὶ ἑκατόν. Μονοειδὴς μὲν ὁ σπόρος, διάφορος δὲ ὁ καρπός· διάφοροι δὲ αἱ γνῶμαι τῶν διδασκομένων.

3. Ἐξῆλθε τοίνυν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι· καὶ τὰ μὲν δι' ἑαυτοῦ παρών, τὰ δὲ διὰ τῶν μαθητῶν ἐνήργησε. Καὶ ἔχεις ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γεγραμμένον, ὅτι μετὰ τὸ λιθοβοληθῆναι τὸν Στέφανον οὕτως λέγει ἡ Γραφή· «Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες[3]», οὐ δι' ἀσθενείας σκορπισθέντες· οὐ γὰρ διῃρέθησαν τῇ πίστει· ἀλλὰ διασπαρέντες. Τῇ γὰρ ἐνεργείᾳ τοῦ σπείραντος σιτοποιηθέντες εἰς ἄρτον ἐπουράνιον, κατὰ πᾶσαν διεληλυθότες ζωοφορίας διδασκαλίαν, κατασπείραντες ἐνεργήματα. Ὁ τοίνυν τὰ νοήματα σπείρων Ἰησοῦς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διήρχετο διὰ τῶν σπορίμων, οὐ μόνον δὲ τῶν σπόρων κατασπορεύς, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθητῶν. Πρὸς γὰρ τοῦτον ἔλεγεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Πατήρ· «Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοίωσιν.[4]» Πατὴρ ἔλεγεν, Υἱὸς ἐπετέλει·

1. Ἰω. 12, 24. 2. Ματθ. 13, 3. 3. Πράξ. 8, 4. 4. Γεν. 1, 11.

ὁ μὲν ἐπέταττεν, ὁ δὲ εἰς πέρας ἤγαγε τὰ προσταττόμενα· καὶ οὕτως ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἓν ἦν τελεσιούργημα, μιᾶς κοσμοποιίας διὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τελεσιουργουμένης. Ὁ τοίνυν τὰ νοήματα κατασπείρων, καὶ τὰ αἰσθητὰ νεύματι Πατρὸς ἐργασάμενος, οὗτος διέβαινε διὰ τῶν σπορίμων. Πολλὴ δέ τίς ἐστιν ἡ τῶν σπόρων θαυματουργία. Καὶ ἴδωμεν ἐν καιροῖς σπόρων τὰ περὶ σπόρων· ἐν χειμερίαις ὥραις τὰ περὶ τῆς βλάστης τῆς γῆς διαλεγόμενοι, οὐχ ἵνα φυσιολογήσωμεν τὰ ὁρώμενα, ἀλλ' ἵνα προσκυνήσωμεν τὸν θαυματοποιόν. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ τὰ ἐφ' ἑαυτοῖς ἐργαζόμενοι, ζεύξαντες βοῦς ἀροτῆρας, ἀνατέμνουσι τὴν γῆν καὶ ἁπαλύνουσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς, ἵν' ὑετοὶ μὲν μὴ παραδράμωσι, ἀλλ' ἐμβαθυνόμενοι καρποφορίαν ἀποδώσωσιν· οἱ δὲ σπόροι ἐν ἁπλότητι τῆς γῆς ῥιφέντες, διττὴν ἔχωσι τὴν ἀπόλαυσιν· μίαν μὲν τοῦ βάθους καὶ τῆς ἁπαλώσεως, δευτέραν δὲ τοῦ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ ὑπὸ ὀρνέων ἀναλίσκεσθαι. Ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος ποιεῖ τὸ ἑαυτοῦ· οὐ μὴ ἡ καρποφορία ὑπὸ ἀνθρώπου. Ἀνθρώπου μὲν γὰρ τὸ σπεῖραι· Θεοῦ δὲ τὸ αὐξῆσαι. Καὶ προστάγματι Θεοῦ νεφέλαι ἐκ θαλαττίων βυθῶν τὰ ὕδατα ἀνασπάσασαι, καὶ ἐξ ἁλμυρότητος εἰς γλυκύτητα μεταβαλοῦσαι, ἐπιχέουσι μὲν ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· μονοειδὴς δὲ ὑετός, καταβάς, πολυειδεῖς ἐργάζεται σπόρους. Καὶ σῖτον μὲν ἐργάζεται, κύαμον δὲ καὶ κέγχρον καὶ ὄλυραν. Ἓν μὲν τὸ καταβάν, καὶ πολλὰ τὰ βλαστώμενα· καὶ τὸ μονοειδὲς τῶν ὑετῶν εἰς πολύχουν καρποφορίαν διασπείρεται· ἵνα δειχθῇ, μὴ τῇ τοῦ σπείραντος εὐμαρείᾳ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνεργείᾳ γίνεσθαι τὸ καρποφορούμενον. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ σπόρος χλόη τις ὥσπερ ἀναβαίνει, καὶ πολλάκις σίτῳ ζιζάνιον συνέσπαρται· ἡ δὲ ὁμοιότης τῶν φύλλων οὐ συγχωρεῖ φανῆναι, τί μὲν σῖτος, τί δὲ ζιζάνιον. Ὅταν δὲ ὁ σπόρος εὐθυτενὴς γένηται, καὶ εἰς ὕψος γένηται, ὁ στάχυς διακρίνει, καὶ ἡ καρποφορία δείκνυσι τὸ ὑποκείμενον, τί μὲν σῖτος, τί δὲ ζιζάνιον.

4. Ἐνόησας τὸ λεγόμενον, ἐλθέ μοι λοιπὸν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον. Ἔσπειρεν ὁ Ἰησοῦς διὰ τῶν ἀποστόλων τὸν λόγον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης. Ἀκοὴ δεξαμένη τὸ κήρυγμα κατέχει παρ' ἑαυτῇ· καὶ τέως μὲν βλάστην φυλλάδος ἐργάζεται σπουδὴν περὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ συναγόμεθα κατὰ τὸ αὐτό, καὶ οἱ σιτοδόται, καὶ τὰ ζιζάνια, ὁ πιστός, καὶ ὁ ὑποκριτής, ἵνα ἀληθέστερον εἴπωμεν τὸ καταγγελλόμενον· οἱ δὲ γεωργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὴν δίκελλαν τῶν λόγων τοῖς ἐσπαρμένοις ἐπιβαλόντες, γεωργοῦμεν εἰς καρποφορίαν· οὔπω δὲ οἴδαμεν τὸ ὑποκείμενον· ἡ γὰρ τῆς φυλλάδος ὁμοιότης ἀπατᾷ πολλάκις τοὺς προεστῶτας. Ὅταν δὲ ἡ διδασκαλία εἰς ἔργον προχωρήσῃ, καὶ ὁ καρπὸς τῶν ἔργων παχυνθῇ, τότε φαίνεται τίς μὲν ὁ πιστός, τίς δὲ ὁ ὑποκριτής. Καὶ πῶς καὶ τίνα τρόπον παραγίνεται πολλάκις εἰς πόλιν ἀνὴρ δυνάμενος διδάσκειν Ἑλληνιστί, ὅς, τὴν ἀκοὴν θελγόμενος, σπεύδει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, οὐ τὴν ἰατρείαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν λόγων τὸ κάλλος μόνον ἁρπάσαι. Ἀνεχώρησεν

ὁ εὐγλώττως λαλῶν· ἀνεχώρησε καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸ ζιζάνιον· οὐ γὰρ ἔχει τὸ σιτῶδες, τὸ πιστόν. Ὁ δὲ πιστός, κἂν εὐγλώττως λέγῃ τὰ λεγόμενα, σπουδάζει κατακούειν, κἂν Συριστί, κἂν Ῥωμαϊστί, κἂν διαφόρῳ γλώττῃ. Οὐ γὰρ ζητεῖ λόγους, ἀλλ' ἔργα. «Ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως.[1]» Τί τὸ ὄφελος, ἐὰν Ἑλληνιστὶ λαλῶμεν, βαρβαρίζωμεν δὲ τῇ γνώμῃ; Τί τὸ ὄφελος, ἐὰν εὐσύνθετος μὲν ὁ λόγος, κακοσύνθετος δὲ ὁ τρόπος; Πολὺ κάλλιόν ἐστι μήτε τὴν Ἑλλήνων εἰδέναι φωνήν, καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἐν καρδίᾳ κεκτῆσθαι. Εἰ μὲν γὰρ σοφιστοῦ διδασκαλεῖον ἦν ἡ Ἐκκλησία, εὐγλωττίας ἦν ὁ καιρός· ἐπειδὴ δὲ τρόπων ἀγών, καὶ καρποφορία τὸ προκείμενον, καὶ προσδοκία οὐρανῶν τὸ προσδοκώμενον, μὴ γλῶττα ζητείσθω, ἀλλ' ὁ τρόπος κατορθούσθω. Πάλιν ἄλλοι νοσοῦσιν ἀνθρωπαρέσκειαν ἀνθρώπων, καὶ καιρὸν καθυποκρίνονται, κἂν μὲν ἐπίσημον πρόσωπον ἢ ἐκ πλατειῶν ἢ ἐξ ἀνθρώπων παραγίνηται, καὶ Χριστιανισμὸν ἐπαγγελλόμενον, τρέχουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα ἀνθρώπῳ δείξωσι τὸ πρόσωπον. Ἐξῆλθεν ὁ ἐπίσημος, συνεξῆλθεν ὁ ὑποκριτής, καὶ ἀπέχει τὸν μισθόν. Δι' ἀνθρώπων ἦλθεν, ἀνθρώπῳ ἤρεσε, παρὰ Θεοῦ οὐδὲν ἔλαβεν· οὐ γὰρ ἐκείνῳ ἔδειξε τὴν διάνοιαν. Τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας τὰ ζιζάνια.

5. Ἀλλ' ἔχει τι θαυμάσιον ὁ γεωργὸς τῆς Ἐκκλησίας Λόγος· καὶ γὰρ ζιζάνια σιτοποιεῖ, ἐὰν θέλῃ. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοπροαίρετος ἡ τῶν ἀνθρώπων κίνησις, καὶ αὐτεξούσιος ἡ γνώμη. ἐπὶ σοὶ κεῖται τὸ πρᾶγμα· εἰ θέλεις ζιζάνια, εἶ ἀλόγων ζῴων τροφή, εἰ θέλεις, μεταβάλλῃ καὶ γίνῃ σῖτος. Εἰκόνα ζητεῖς τῶν λόγων, λάμβανε ἀπὸ δένδρων τὸ ζητούμενον. Ἡ ἀγριέλαιος, ἐπικεντρισθεῖσα, καλλιέλαιος γίνεται, καὶ ἄμπελος ἀγρία, ἡμερωτάτης ἀμπέλου κλῆμα δεξαμένη, ἐπιλανθάνεται μὲν τῶν τῆς ῥίζης παλαιοτήτων, ἀναλαμβάνει δὲ τὴν καινότητα τῶν παλαιῶν. Ἐπιλάθου καὶ σὺ τῶν πρώτων, καὶ ἀνάλαβε τὰ λεγόμενα· καὶ τοῦ ζιζανίου πάρες, τὸ δὲ σιτῶδες ἀνάλαβε, ἵνα δυνηθῇς καὶ αὐτὸς εἴσω ἅλωνος ἐκκλησιαστικῆς γενέσθαι νοητῆς.

6. Ταῦτα δὲ πάντα ὑμῖν εἴρηται διὰ τὸ εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα, τὸ περὶ σπόρων διαλεγόμενον, διὰ τὸν κατασπείραντα ἐν ταῖς ψυχαῖς, τῶν ψυχῶν λυτρωτὴν Ἰησοῦν, τὸν διαπορευόμενον διὰ τῶν σπορίμων. Ὁ μὲν οὖν διεπορεύετο ἐπίτηδες ἐν Σαββάτῳ, διάγων τοὺς μαθητὰς διὰ τῶν σπορίμων καὶ οἱ μαθηταὶ διερχόμενοι, ἔτιλλον στάχυας, καὶ ψώχοντες ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἤσθιον, καινοτέραν ἅλωνα τοῖς στάχυσι τὰς χεῖρας ἐργαζόμενοι. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐπετίμων τοῖς μαθηταῖς τρεφομένοις, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀγανακτοῦσιν· «Ἴδε, τί ποιοῦσι οἱ μαθηταί σου;[2]» Ἑαυτοὺς ἀπαλλοτριώσαντες τῆς δικαιοσύνης, οὐκ εἶπαν, Οἱ κοινωνοὶ τῶν μαθητῶν ἡμῶν· ἑαυτοὺς γὰρ τῆς

1. Α' Κορ. 2, 4. 2. Ματθ. 12, 2.

μαθήσεως ἐξώρισαν· ἀλλ', «Ἴδε, τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου.» Δεικνύσουσι τὰ φαινόμενα. Τῷ γνώστῃ τῶν καρδιῶν δεικνύετε τὰ ὁρώμενα; Οὐκ ἐλάβετε πολλάκις τὴν πεῖραν, ὅτι οἶδε καὶ τῶν καρδιῶν τὰς γνώσεις; Οὐ λέγων· «Τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς πονηρά;[1]» ὁ διαλογισμοὺς εἰδώς, ἀσταχύων ψωχμοὺς οὐκ οἶδε;

7. Καινότερος νεκρὸς ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς. Οἱ μὲν ἄλλοι νεκροί, δεσμοῖς ὥσπερ περιβαλλόμενοι, ἐν εἱρκτῇ τῇ ὁδῷ ἀπήγοντο· Ἰησοῦς δὲ γέγονε δι' ἡμᾶς νεκρὸς καὶ κατῆλθεν εἰς τὰ καταχθόνια μεταξὺ τῶν νεκρῶν· καὶ ἐν νεκροῖς μὲν ἐλθὼν οὐ μόνον ἐλεύθερος ἦν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτής. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτὴς γέγονεν, ἄκουε τῶν Εὐαγγελίων λεγόντων· «Καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστησεν.[2]» Ἐν μνήματι ἐτέθη, καὶ πολλὰ μνήματα ἀνεῴχθησαν. Ἦν τοίνυν ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, ὃν κατέλιπον καὶ γνώριμοι. Λέγει δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι «πάντες οἱ μαθηταί, ἀφέντες αὐτόν, ἔφυγον.[3]» Ἔτι ζῶντα φεύγουσι, καὶ σταυρωθέντος, ὑπεραποθνήσκουσιν· ἐπειδὴ δὲ μηδὲν ἐναπέμεινεν ἐν τῷ σταυρῷ, ἀλλὰ μετὰ τὸν σταυρὸν τὴν ζωὴν ἀπέλαβε. Καὶ μὴ ἐμοὶ μόνον πρόσεχε, ἀλλὰ τῷ ἐμοὶ ἀρτίως ἀναγνωσθέντι ψαλμῷ. Πρόσχες τὸ λεγόμενον· ἐγὼ ἀναγινώσκω, σὺ βλέπε ἐκ τῆς ἀκολουθίας τὴν ἀνάστασιν. «Ἐγενήθην ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος.[4]» «Ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ[5]», καθὼς εἰρήκαμεν. Καὶ μετὰ ταῦτα· «Ἐγὼ δὲ τῇ προσευχῇ μου πρὸς σέ, Κύριε[6], καὶ τῷ πρωῒ ἡ προσευχή μου προφθάσειε.[7]» Ὁ νεκρὸς προσεύχεται· εἰ μὴ ἀνέστη, προσεύχεται; Μετὰ γὰρ τὸ διηγήσασθαι τὴν ταφὴν καὶ τὴν νεκρότητα, τότε διηγήσατο τὴν προσευχὴν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα γενομένην.

8. Ἡμεῖς μὲν οὖν τιμῶμεν τὴν Κυριακὴν διὰ τὴν ἀνάστασιν· Ἰουδαῖοι δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐξέχονται τοῦ Σαββάτου, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἡσαΐαν· «Καὶ τὰ Σάββατα ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου.[8]» Οὐδέν μοι κοινὸν πρὸς τὸ Σάββατον, ὃ ὁ Θεὸς ἐμίσησεν. Οὐ λέγω τοὺς κύκλους τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸν νομιζόμενον Ἰουδαϊσμόν. Οὐ γὰρ τὰς ἡμέρας μισεῖ ὁ Θεός, ἀλλὰ τοὺς κακῶς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐργαζομένους. Καὶ νῦν μὲν ἐξέχονται τοῦ Σαββάτου, καὶ τότε ἐπετίμων τῷ Σωτῆρι λέγοντες· «Ἴδε, τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου, ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ.[9]» Ὁ Σωτὴρ πρὸς αὐτούς· Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαυΐδ; Ὁ ἐκ Δαυῒδ μνημονεύει τοῦ Δαυΐδ· ὁ ἐκ Δαυῒδ κατὰ σάρκα, πρὸ δὲ Δαυῒδ κατὰ πνεῦμα· ὁ κατὰ σάρκα μὲν τοῦ Δαυῒδ υἱός, κατὰ πνεῦμα δὲ τοῦ Δαυῒδ δεσπότης· ὁ ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ βλαστήσας, ἡ ῥάβδος ἡ θαυμασία, ἡ τὸν μὲν γένος Ἰουδαίων συντρίβουσα, τῶν δὲ ἐθνῶν τὸ γένος ὡς ποίμνιον συνάγουσα. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰρηκώς· Καὶ

1. Ματθ. 9, 4. 2. Ματθ. 27, 52. 3. Ματθ. 26, 56. 4. Ψαλμ. 87, 5. 5. Ψαλμ. 87, 7. 6. Ψαλμ. 68, 14. 7. Ψαλμ. 87, 14. 8. Ἡσ. 1, 13. 9. Ματθ. 12, 2.

δὴ ἄξω ὑμᾶς ὑπὸ τὴν ῥάβδον μου· καὶ πολὺς ὁ περὶ τῆς ῥάβδου Ἰησοῦ λόγος. Ἔλεγε τοίνυν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαυίδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτός, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε καὶ ἔφαγεν, ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν εἰ μὴ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν;[1]» Ὁ μὲν οὖν σοφὸς ἀκροατὴς καὶ συνήθης τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων τε καὶ ἀναγνωσμάτων οἶδε τὴν ἱστορίαν, καὶ οὐ χρείαν ἔχει τῆς διηγήσεως· ἐπειδὴ δὲ πολὺς ὁ νεωστὶ συρρεύσας ἡμῖν λαός, ὁ τὴν ἐπιπόλαιον ἀκρόασιν τῶν θείων λογίων ἔχων, τὸ δὲ βάθος τῆς νοήσεως μὴ ἐνστερνισμένος, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ ἐπιδραμεῖν καὶ δεῖξαι τὴν ἱστορίαν, ἵνα γνῶμεν τίνος ἕνεκεν ταύτης ἐμνημόνευσεν ὁ Σωτήρ. Βασιλεύς τις ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις, Δαυίδ, ποιμὴν τὰ πρῶτα, καὶ βασιλεὺς τὰ δεύτερα. Τὴν δὲ βασιλείαν οὐκ ἔλαβεν ἁρπάσας, ἀλλά, τοῦ Σαοὺλ ἁμαρτήσαντος καὶ ἀποβαλομένου, ἐχρίσθη Δαυὶδ ἀπὸ τοῦ Σαμουήλ. Χρισθεὶς δὲ εἰς τὴν Βασιλείαν, οὐχ ἅμα ἥρπασε τὸ βασίλειον, ἀλλὰ χρόνοις πολλοῖς δουλεύσας τῷ Σαούλ, ὕστερον, ὅτε Θεὸς ἠθέλησεν, ἐφήψατο τῆς Βασιλείας. Ἐπεβουλεύετο οὖν ὑπὸ τοῦ Σαούλ, εὐεργετήσας τοῦτον· ἐπεβουλεύετο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀβεσσαλώμ, τοῦ οἰκείου τέκνου.

9. Ταῦτα ἀληθῶς μὲν συνέβη τῷ Δαυίδ· οὗτος δέ τινας εἰκόνας εἶχε τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας. Ἔδει γὰρ τὸν προπάτορα καὶ εἰκόνας ἔχειν τοῦ ἀπογόνου. «Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυίδ.[2]» Τινὸς αἱ τῶν πραγμάτων ὁμοιώσεις οὐκ ἰσότιμοι. Ὁμοιούσθω γὰρ ὁ δοῦλος τῷ δεσπότῃ· οὐ μὴν ἰσότιμος γίνεται, πλὴν ἔχει τινὰς ὁμοιότητας. Ὁ Δαυὶδ ποιμήν, καὶ ποιμὴν ὁ Χριστός· «Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός[3]», ἔλεγεν. Ἀλλ' ὁ μὲν ποιμὴν θρεμμάτων ὁ δὲ ποιμὴν ψυχῶν· ὁμοίωσις πραγμάτων, πολλὴ δὲ παραλλαγὴ τοῦ ἀξιώματος. Ἔχρισε τὸν Δαυὶδ εἰς βασιλέα Σαμουὴλ ὁ ἱερεύς, ἐβάπτισε καὶ τὸν Σωτῆρα ὁ Ἰωάννης, ὡς ἱερεὺς ὢν καὶ αὐτός· ὁμοιότης μὲν τῶν πραγμάτων, πολλὴ δὲ διαφορὰ τῶν ὑποκειμένων. Χρισθεὶς δὲ ὁ Δαυὶδ εἰς βασιλέα, οὐχ ἅμα ἥρπασε τὴν Βασιλείαν, ἀλλ' ἠνείχετο πολλοῖς χρόνοις δουλεύων τῷ Σαούλ· καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν γεννηθεὶς βασιλεὺς πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ οὐ πρόσκαιρον ἔχων τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων βασιλεύς, ἐκ βασιλέως Θεοῦ γεννηθείς, ἠνείχετο· «Οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών[4]», ἵνα τελέσῃ τὴν οἰκονομίαν. Ἐδίωκε τὸν Δαυὶδ Σαούλ, ἐδίωκε τὸν Χριστὸν Ἡρώδης. Ἀλλ' οὔτε ὁ Σαοὺλ διώκων τὸν Δαυὶδ ἔβλαψε, οὔτε Ἡρώδης διώκων τὸν Χριστὸν ἔβλαψεν. Ἐπανέστη τῷ Δαυὶδ Ἀβεσσαλὼμ υἱὸς ὤν· ἐπανέστη τῷ Σωτῆρι Ἰούδας υἱὸς ὢν καὶ αὐτὸς ἄλλος· τοὺς γὰρ μαθητὰς οἶδεν ὁ Σωτὴρ ὀνομάζειν υἱούς, λέγων· «Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός·[5]» καὶ πάλιν πρὸς τοὺς

---

1. Ματθ. 12, 3-4. 2. Ματθ. 1, 1. 3. Ἰω. 10, 11. 4. Φιλιπ. 2, 6-7. 5. Ἡσ. 8, 18.

μαθητὰς ἔλεγε, «Τεκνία.[1]» 'Ο τόπος τῆς ἀπωλείας τοῦ 'Αβεσσαλὼμ «Χεὶρ 'Αβεσσαλὼμ μέχρι τὴν σήμερον[2]» καλεῖται. Καὶ βλέπε μοι τὴν ἀκρίβειαν τῆς εἰκόνος τῶν πραγμάτων. Οὐ γέγραπται, Ποὺς 'Αβεσσαλώμ, ἀλλὰ Χεὶρ 'Αβεσσαλώμ· οὐ γέγραπται Κεφαλὴ 'Αβεσσαλώμ, καίτοιγε ἀπὸ τριχῶν κεφαλῆς ἀπώλετο, ἀλλὰ Χεὶρ 'Αβεσσαλώμ. Πρώτη γὰρ ἦν ἡ τῆς κεφαλῆς χείρ, ἡ προδοῦσα κατὰ τῆς εἰκόνος τῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὡς ἐξελθούσης διὰ τῆς ὀνομασίας τῶν πραγμάτων τῆς χειρός, πλαγίως ἐμύνησε τὸ ἐσόμενον ἡ Γραφή· Χεὶρ 'Αβεσσαλώμ, καὶ τῶν πραγμάτων εἰκόνες. Ὅσας ὁμοιότητας ἔχει ὁ Δαυὶδ πρὸς τὸν Σωτῆρα!

10. Οὗτος τοίνυν ὁ Δαυίδ, χρισθεὶς εἰς βασιλέα ὑπὸ τοῦ Σαμουήλ, ἐλαίῳ αἰσθητῷ· ἄλλως δὲ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐχρίσθη. Πῶς καὶ τίνα τρόπον, ἄκουε τοῦ τεσσαρακοστοῦ τετάρτου Ψαλμοῦ λέγοντος· «'Ο θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. 'Ηγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τους μετόχους σου·[3]» ἵνα μὴ τῇ ὁμοιολεξίᾳ τῆς χρίσεως ἰσοτιμίαν νομίσῃς εἶναι τῶν λεγομένων. 'Εχρίσθη Δαυίδ, ἐχρίσθη καὶ ὁ Χριστός· ἀλλ' ὁ μὲν ἐχρίσθη ὑπὸ ἀνθρώπου, ὁ δὲ ἐχρίσθη ἐκ Πατρός· καὶ ἡ χρίσις ἀνεκδιήγητος, καὶ ἀκατάληπτα τὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ψαλμῳδός· «Ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.» Τῆς ὁμοιότητός εἰσι μέτοχοι, οὐ μὴν ἰσότιμον ἔχουσι τὴν χρίσιν· πανταχοῦ γὰρ καὶ τὴν ὁμοιότητα τηρεῖ, καὶ τὸ ὑπερέχον τοῦ πράγματος φυλάττει. 'Ο τοίνυν Δαυίδ, χρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαμουήλ, ἔμενεν ἐφ' ἑαυτοῦ. 'Ο δὲ Σαούλ, παραβὰς ἐντολὰς Θεοῦ, πνεύματι ἀκαθάρτῳ παρεδόθη. Ἔψαλλε δὲ ὁ Δαυίδ, καὶ κιθάραν εἶχε ποιμενικήν, καὶ ἐν ἐρήμοις διάγων, καὶ οὐκ ἔχων τίσιν ἀνθρώποις διαλεχθῆναι· καὶ κιθάραν πηξάμενος, καὶ διὰ τοῦ ἀνακρούεσθαι τὰ μέλη δύο εἰργάζετο· παρεμυθεῖτο γὰρ καὶ διὰ τοῦ ἤχου τὸ τῶν τόπων ἔρημον, οὐ μὴν εἰς ἔκλυτα ἐξέπιπτε μέλη, ἀλλὰ ψαλμοὺς ᾖδεν, ἵνα τέρπῃ μὲν τὸ εὔηχον, ὠφελῇ δὲ τὸ εὐσεβές. Καὶ ἔψαλλεν ἐν ταῖς ἐρήμοις λέγων, ὅτι καὶ «Τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ ἐστι·[4]» προσετίθη δὲ πάλιν· «'Ανὰ μέσον τῶν ὀρέων διελεύσεται ὕδατα, καὶ ποτιοῦσι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. 'Επ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει.[5]» Ἔψαλλε τὰ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, λέγων· «Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας ἁπάσας·[6]» Ἔτι δὲ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ θαυματουργήματα ἔψαλλε. 'Οδυνωμένου δὲ τοῦ Σαοὺλ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀκαθάρτου, γίνεταί τις μηνυτὴς τῷ Σαούλ· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ καλεῖται ὁ Δαυίδ. Καὶ ὁσάκις ἐπετίθετο αὐτῷ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν, λαμβάνων τὴν κιθάραν ὁ Δαυίδ, ἀνεκρούετο, ψάλλων καὶ ὕμνους λέγων τῷ Θεῷ.

1. 'Ιω. 13, 33. 2. Β' Βασ. 18, 18. 3. Ψαλμ. 44, 7-8. 4. Ψαλμ. 94, 4. 5. Ψαλμ. 103, 10-12. 6. Ψαλμ. 8, 7-8.

11. Μὴ γάρ μοι τῆς κιθάρας μνημόνευε, ἀλλὰ τοῦ ψαλλομένου· μηδέ, ἁρπάσας τὰ ῥήματα, εἰς θεατρομανεῖς ἐμπέσῃς ἡδονάς, ἀλλά, μνημονεύσας τῶν ψαλμῶν, τῇ Ἐκκλησίᾳ παράμενε. Εἰς χεῖρας τοίνυν λαμβάνων τὴν κιθάραν ὁ Δαυίδ, καὶ ψάλλων τῷ Θεῷ, τὸν πνίγοντα δαίμονα ἀπήλαυνεν. Ὢ μεγάλης ψαλμῶν δυνάμεως! Τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον πνίγον ἀοράτως ἐπνίγετο, καὶ ἀνέψυχεν ὁ Σαούλ. Ἐφθόνει δὲ τῷ Δαυὶδ διὰ τοιάνδε ὑπόθεσιν. Ἀλλόφυλοί ποτε ἐπέθεντο τῷ γένει τῶν Ἑβραίων· καί τις Γολιὰθ παμμεγέθης τὸ σῶμα, καὶ θρασὺς τὴν ψυχήν, καὶ φοβερὸς ὀφθῆναι, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὠνείδιζε τὸν Ἰσραήλ, καὶ ᾔτει εἰς μονομαχίαν ἕνα, ἀσπίδα μὲν παμμεγέθη περικείμενος, δόρυ δὲ ἐξελών, καὶ φοβερὰς κνημῖδας· καὶ οἱ βλέποντες ἔφυγον, καὶ ὁ Σαοὺλ ἐδειλία. Ἧκεν ἐπισκεψόμενος τοὺς ἀδελφοὺς ὁ Δαυίδ, καὶ συμβάλλει εἰς μάχην, ὁ γυμνὸς τῷ ἐνόπλῳ, ὁ ἀπειροπόλεμος τῷ πολυπολέμῳ, ὁ νέος τῷ ἀνδρί· καὶ πάντων πτηξάντων, καὶ μηδενὸς τολμῶντος ἐπεξελθεῖν, Δαυὶδ ἀναδέχεται τὸν πόλεμον.[1] Εἰδὼς δὲ ἔψαλλεν, ὅτι τοῦ Θεοῦ ὁ πόλεμος, καὶ ὅτι «Ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν, ἐν δὲ πλήθει δυνάμεως αὐτοῦ οὐ σωθήσεται.[2]» Ἤδει ἃ ἔψαλλεν· εἶχεν ὅπλον μέγιστον τὴν πίστιν, καὶ περικεφαλαίαν περιέθετο σωτηρίου, καὶ ἀναλαβὼν ῥάβδον καὶ σφενδόνην, τὸν λίθον περιειλήσας, πλήξας τὸν ἀντίδικον, συντόμως κατήνεγκε. Παρατρέχομεν γὰρ τὰ ῥήματα· ἐπειδὴ οὐ τοῦτο νῦν ἐστι τὸ προκείμενον. Ἔπεσεν ὁ Γολιὰθ ὁ μέγας ὑπὸ τοῦ μικροῦ, καὶ ὁ ἔμπειρος ὑπὸ τοῦ ἀπείρου καὶ ἀφελεστέρου. Καὶ λαβὼν αὐτοῦ τὸ ξίφος, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀπηνέχθη ἐν Ἱεροσολύμοις· τὸ δὲ ξίφος αὐτοῦ ἐτηρεῖτο παρὰ Ἀβιμελὲχ τῷ ἱερεῖ. Ἐλυτρώθη ὁ λαὸς ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου. Ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν γυναῖκες χορεύουσαι· θυμηδία γὰρ ἦν τὸ προκείμενον· φόβος δὲ ἐλύθη, ὁ ἐχθρὸς ἔπεσεν, ὁ λαὸς ἐπήνθει· χορεῖαι, καὶ τύμπανα, καὶ ἁρμονία, καὶ εὐφροσύνη τὸ προκείμενον. Αἱ δὲ χορεύουσαι ᾖδον, οὐ πρὸς ἀξίαν ἀφορῶσαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι· ἔλεγον γάρ· «Ἐπάταξεν ὁ Δαυὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ, καὶ Σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ.[3]» Καὶ τῷ νικήσαντι ἔδωκαν τὰς χιλιάδας, καὶ οὐκ εἶπον, πόσαι χιλιάδες, οὐδὲ πόσαι μυριάδες. Δύνανται δὲ καὶ μυριάδες ἀναλυθῆναι εἰς χιλιάδας, καὶ χιλιάδες πολυπλασιασθῆναι εἰς μυριάδας. Ὁ Σαούλ, ἀκούσας, ἐπλήγη τὴν διάνοιαν. Ὢ μεγάλης ἀνοίας! Οὐκ ἔδει κἂν τὸ παρὸν αἰδεσθῆναι; Τί βασκαίνεις ἀνθρώπῳ νικητῇ, ἐν μιᾷ ὥρᾳ εὐφημουμένῳ, ὁ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας κρυπτόμενος; Τῶν ἐχθρῶν ἐλυτρώθης, τί βασκαίνεις ἀνθρώπῳ ἐπαινουμένῳ, ἔργα ἄξια ἐπαίνων ἐργασαμένῳ; Ἀλλὰ πρὸς ἑαυτὸν ἔλεγεν. Ἔδωκαν τῷ Δαυὶδ τὰς μυριάδας, καὶ ἐμοὶ τὰς χιλιάδας. Καὶ ἦν ὑποβλεπόμενος τὸν Δαυίδ.

12. Βλέπε εἰ μὴ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἦσαν, οἷς σήμερον ὁ Σωτὴρ

---

1. Πρβλ. Α΄ Βασ. 17, 4-51. 2. Ψαλμ. 32, 7. 3. Α΄ Βασ. 18, 7.

ἐθεράπευσε τὴν δεξιὰν χεῖρα τὴν ξηράν. Καὶ ἐξελθόντες ἐκεῖνοι, οὐχ ἵνα δοξάσωσι τὸν Θεόν, ἐσκέπτοντο, ἀλλὰ πῶς ἐπιβουλεύσωσι τῷ εὐεργέτῃ. Λέγει γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπλήσθησαν ἀνοίας, καὶ ἐξελθόντες, διελογίζοντο, τί ἂν ποιήσωμεν τῷ Ἰησοῦ;[1] Ἀπόγονοι τοῦ διώκοντος, καὶ ἀπόγονοι τοῦ μανιώδους, καὶ ἀπόγονοι τοῦ ἐπιβουλεύοντος τοῖς εὐεργέταις. Ὑπεβλέπετο τοίνυν ὁ Σαοὺλ τὸν Δαυίδ, καὶ οὐκ ἔτι ἔβλεπεν αὐτὸν ὀρθοῖς ὀφθαλμοῖς. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ βάσκανοι, καὶ τοιοῦτοι οἱ ὑποκριταί. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφή σοι λέγει· «Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν[2]», μηδὲν πλάγιον, μηδὲ βάσκανον, ἢ ἔρωτος ἢ μανίας, ἤ τι τοιοῦτον ἐχόμενοι. Βλέπε τὸν φίλον ὀρθῶς, μηδὲν κεκρυμμένον, μηδὲν ἰοβόλον. Ἀλλ' ὁ Σαοὺλ ὑπεβλέπετο τὸν Δαυίδ. Καὶ βλέπε κατασκευήν· ἰδὼν αὐτὸν τιμώμενον, βούλεται αὐτῷ δοῦναι τὴν θυγατέρα ἐπιγαμβρίαν. Ὢ πείρασις βασκανίας! Ἐπιβουλεύει, καὶ νυμφίον αὐτὸν λαμβάνει· καὶ οὐ φείδεται θυγατρός, ἵνα τῷ τετιμημένῳ ἐπιβουλεύσῃ. Καὶ ἔπαθλον βούλεται ἑκατὸν ἀκροβυστίας ἀλλοφύλων.[3] Ὑπώπτευε γάρ, ὅτι, ἐὰν εἰς πόλεμον αὐτὸν ἐμβάλῃ, οἱ ἑκατόν, συμπλακέντες τῷ ἑνί, ἀποκτενοῦσι τὸν ἕνα· καὶ οὕτως ἀπαλλαγείη. Καὶ γέγονεν· ἀλλ' ὁ μὲν ἐχθρὸς ὡς ἐχθρός, ὁ δὲ Θεὸς ὡς Θεός. Ἀπέρχεται ὁ Δαυίδ, καὶ νικᾷ μόνος ἑκατόν. Ὁ δὲ Σαοὺλ ἰδὼν Θεὸν σύμμαχον τοῦ ἐχθροῦ, οὐδὲ οὕτως ἐδυσωπήθη· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ τοῦ εὐεργέτου ἐπέμεινεν ἐν τῇ βουλῇ. Καὶ τῷ υἱῷ Ἰωνάθαν ἠγανάκτει, διὰ τὸ ἔχειν φίλα πρὸς τὸν Δαυίδ, καὶ ἐπεχείρησε τὸν ἴδιον υἱὸν ἀνελεῖν τῇ βασκανίᾳ τῆς διανοίας ἀβλεπτῶν. Ἰδὼν δὲ ἑαυτὸν ἐπιβουλευόμενον ὁ Δαυίδ, κρύβεται ἕως τῆς τρίτης· καὶ ὁ Δαυὶδ οἶδε τὴν τρίτην, καὶ συνθήκας ποιεῖται πρὸς τὸν Ἰωνάθαν, καὶ οὕτως φεύγει ὁ νικητής· οὐκ ἀτονῶν ἀμύνασθαι τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος κατὰ τοῦ εὐεργετηθέντος ἐπαγαγεῖν ξίφος· καὶ παραδοὺς ἅπαξ τῷ Θεῷ τὸ κριτήριον, καὶ φεύγων, ἔρχεται μετὰ τῶν οἰκετῶν πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα.

13. Πάντα δὲ ταῦτα λέγομεν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τὸ ῥῆμα τοῦ Σωτῆρος τὸ εἰρημένον· «Οὐκ ἀνέγνωτε» ὃ ἐποίησε Δαυίδ, ὅτε ἐπείνασεν, ὡς ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν;[4]» Ἔρχεται τοίνυν ὁ Δαυὶδ πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα, μετ' ὀλίγων ὁδοιπορῶν. Ἐξεπλάγη ὁ Ἀβιμέλεχ· καί, Τί τοῦτο γέγονε, φησίν, ὅτι μόνος ὁ στρατηλάτης ὁδεύει, καὶ ὁ ἐπίσημος λιτοτέραν ποιεῖται τὴν ὁδοιπορίαν; Ὁ δὲ Δαυὶδ οὐ λέγει τὴν ἐπιβουλήν, ἀλλὰ σιωπᾷ τὸ πρᾶγμα καί φησιν, ὅτι τοῖς παιδαρίοις ἐντέταλται ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ, Θεῷ πίστις. Σημείωσαι καὶ τοῦτο καὶ παρὰ τῷ Δαυὶδ ἡ πίστις· διὰ τὸν μέλλοντα ἐξ αὐτοῦ γεννᾶσθαι, τὸν λέγοντα· «Κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι.[5]» Εἰκόνες

1. Πρβλ. Ματθ. 12, 14. 2. Ψαλμ. 16, 2. 3. Πρβλ. Α' Βασ. 18, 21-25. 4. Ματθ. 12, 3-4. 5. Ματθ. 9, 29.

καὶ ἐνταῦθα πραγμάτων καὶ ὁμοιότητες. Αἰτεῖ ἄρτους ὁ Δαυὶδ παρὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ. Ὁ δέ φησι πρὸς αὐτόν. Οὐκ εἰσὶν ἄρτοι ἀλλ' ἢ οἱ ἀφιερωμένοι ἐκ προσώπου Κυρίου. Πάλιν ἄλλου νόμου δεῖ ἡμᾶς μνημονεῦσαι. Ὁ τοῦ Μωϋσέως νόμος ἔγραψεν ἐν ταῖς τελεταῖς τῆς λατρείας ταῖς γινομέναις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, δώδεκα ἄρτους θερμοὺς πεφθέντας τεθῆναι ἐπὶ τῆς τραπέζης.[1] Ὅπου δὲ θέρμη, ἐκεῖ πῦρ. Λεγέτωσαν νῦν ἡμῖν οἱ Ἰουδαῖοι πῶς τηροῦσιν τὸ Σάββατον, καὶ τὸ πῦρ ἅπτειν παραιτοῦνται, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἅπτουσι πῦρ, καὶ ἄρτους πέψαντες θερμοὺς παρατιθέασι; Μὴ ἐγὼ μόνος παραβαίνω τὸ Σάββατον; Ἰδοὺ οἱ ἱερεῖς τοὺς θερμοὺς πέπτουσιν ἐν Σαββάτῳ, καὶ περιτομὴν διδόασιν ἐν Σαββάτῳ. Ὅπου δὲ περιτομή, ἐκεῖ καὶ σίδηρος, καὶ σπόγγοι, καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ὅπου ἀρτοποιίαι, ἐκεῖ καὶ κλίβανοι, ἐκεῖ καὶ φρυγάνων συγκομιδή, καὶ ὅλως ἔργον αὐτοῖς, τὸ τῆς ἀρτοποιίας. Τῷ μὲν οὖν λαῷ τῶν Ἰουδαίων ἀπηγορεύετο μὴ ἐργάζεσθαι ἐν Σαββάτῳ· τοῖς δὲ ἱερεῦσιν οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσιν ἀφίεται τὸ ἐν Σαββάτῳ ἐργάζεσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντες βασίλειον ἱεράτευμα. Πάλαι μὲν οὖν τοῖς ἱερεῦσιν ἠφίετο· ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν βασίλειον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον. Τοῦ νόμου γράψαντος. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου τοὺς δώδεκα ἄρτους τίθεσθαι ἐν τραπέζῃ· ἄρτων γὰρ ἀφιερωμένων ἐκείνων, ἐκ τῆς τραπέζης ᾔτει ὁ Δαυὶδ τὴν τροφήν. Ὁ δὲ Ἀβιμέλεχ ἔλεγε· «Εἰ διαπεφυλαγμένα τὰ παιδάρια, πλὴν ἀπὸ γυναικός.[2]» Ὧδέ μοι λοιπόν, ἐν παρεκβάσει τοῦ λόγου, ἀσφαλίζου τὸ εἰρημένον, ὁ πιστός, καὶ νόει μοι τὸ λεγόμενον· καὶ τὴν ἁγνείαν ἀναλάμβανε σαρκός. Εἰ γὰρ ὁ Ἀβιμέλεχ τότε ταῦτα παρήγγειλε, πῶς οὐχὶ καὶ παραφυλακτέον; Καὶ οὕτως ἔλαβεν ὁ Δαυίδ, καὶ ἤσθιε τοὺς ἄρτους, καὶ ἐν Σαββάτῳ ἴσως ἔλαβεν.

14. Ἐπεὶ οὖν οἱ Ἰουδαῖοι κατεμέμφοντο τῷ Σωτῆρι, διὰ τὸ ἐν Σαββάτῳ τοὺς μαθητὰς τίλλειν στάχυας καὶ ἐσθίειν· διὰ τοῦτο εὐκαιρότατα ἐμνημόνευσε τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Σαββάτῳ γενομένης· ἵνα δείξῃ αὐτοῖς, ὅτι, εἰ πρὸς σωτήριον τροφὴν ἠφίετο τῷ Δαυὶδ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐφάψασθαι ἄρτων ἐκ τῆς τραπέζης, οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον καὶ τὸ στάχυας λαμβάνοντας, καὶ ψώχοντας ἐσθίειν τοὺς μαθητάς. «Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε Δαυίδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν;» Ἔχεις ἑξῆς συνεζευγμένην καὶ τὴν ἱστορίαν περὶ τῆς ξηρᾶς χειρός· ὅπως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν συναγωγὴν εἰσελθὼν (δεῖ γὰρ ἡμᾶς παραδραμεῖν τὴν ἱστορίαν διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἵνα μὴ προσκορὴς γένηται ἡ ἀκρόασις·) καὶ ἰδών τινα ἔχοντα ξηρὰν χεῖρα, καὶ γινώσκων ὅτι ἕτοιμοί εἰσιν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸ κατηγορεῖν, λέγει πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν χεῖρα τὴν ξηράν· «Ἀνάστηθι εἰς

1. Πρβλ. Λευϊτ. 24, 5. 2. Α' Βασ. 21, 4.

τὸ μέσον.[1]» Ἡ ἀνάστασις τὸ ἀναστῆναι ἐκέλευσεν· «Ἀνάστηθι, καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον.» Οὐ κομπώδη τὴν ἰατρείαν ἐργαζόμενος· οἶδε γὰρ εὐκαίρως λέγειν, «Ὅρα, μηδενὶ εἴπῃς·[2]» ἀλλ' ὅτε μέν ἐστιν εὔκαιρον, κρύβει τὸ θαυματούργημα· ὅτε δὲ δεῖ ἐν Σαββάτῳ θαυματουργῆσαι, τότε φανερώτατα ἐργάζεται. Ζήτησον τὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γεγραμμένα, καὶ εὑρήσεις τὸ ἀληθὲς τῶν λόγων. Ἐτήρουν ἐν Σαββάτῳ τὰ τῶν θαυματουργημάτων ἐπιδοξότερα· πῶς καὶ τίνα τρόπον; «Ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου.[3]» Τοῦτο τὸ θαῦμα οὐκ ἐποίησεν ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν Σαββάτῳ. Πηλὸν γὰρ ποιήσας διὰ τοῦ πτῦσαι χαμαί, ἐπιχρίσας τοὺς ὀφθαλμούς, ἔπεμψεν εἰς τὸν Σιλωάμ· καὶ ἦλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων. Οἱ δὲ τὸν τυφλὸν ἰδόντες βλέποντα οὐκ ἀνέβλεψαν. Κἀκείνου μὲν ἠνεῴχθησαν αἱ αἰσθηταὶ τῶν ὀμμάτων κόραι, Ἰουδαίων δὲ οὐκ ἠνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοί· ἀλλ' ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠνεῳγμένους, οὐκ ἔβλεπον, καὶ κατέκριναν τὸν Κύριον λέγοντες, ὅτι «Οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ.[4]» Ὢ πολλῆς ἀνοίας! Ποῖον γὰρ ἔργον γέγονε; Πτύσμα ἀπὸ χειλέων, ἀπὸ δακτύλων μόνον ὁ πηλός, περίχρισμα λιτόν, οὐκ ἐργαλείοις ἰατρικοῖς, ἀλλὰ χειρὶ θεοποιήτῳ εἰργασμένον. Τί μέμφῃ τὸ πραχθέν; Ἔχεις ἐν Σαββάτῳ θαυματούργημα. Ἀπῆλθεν ὁ τυφλός, καὶ ἀπῆλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων. Καὶ ἐν Σαββάτῳ ἐποίει, ἵνα ἀξιόπιστος γένηται, ἐν Σαββάτῳ διδάσκων.

15. Ἔχω καὶ ἄλλο θαυματούργημα. Ἐν Ἱεροσολύμοις προβατική τις ἦν κολυμβήθρα, καὶ νῦν ἐστιν· πέντε στοὰς εἶχε· νῦν γὰρ περιῃρέθη τὰ πέριξ οἰκοδομήματα. Παραλυτικὸς δὲ ἔκειτο ἐπὶ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτεσιν ἀσθενῶν. Πολὺς γὰρ ὁ χρόνος γίνεται τῆς νόσου, ἵνα, κἂν οὕτως βλέποντες, δυσωπηθῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι. Εἰ γὰρ ὀλιγοχρόνιος ἦν ἡ νόσος, ἐλάνθανε τὸ θαῦμα· νυνὶ διὰ πολλὰ ἔτη ἐμαρτύρησε τῇ νόσῳ, ἵνα, κἂν οὕτω βλέποντες, ἀναβλέψωσιν. Ὁ δὲ Σωτὴρ παραγενόμενος, καὶ παράγων, λέγει ἐκείνῳ· «Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;[5]» καὶ τὰ ἀκόλουθα. Καὶ ἐξεγερθεὶς κἀκεῖνος, αἴρει τὸν κράββατον, καὶ περιπατεῖ. Σάββατον δὲ ἦν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι οὐκ ἔβλεπον τὸ θαυματούργημα τὸ ἐν Σαββάτῳ γενόμενον, ἀλλὰ τὸν κράββατον βασταζόμενον, δέον αὐτοῖς λογίσασθαι. Ἰατροὶ τοιοῦτοι παρεγένοντο, οὐδεὶς ἐθεράπευσε· πένης ἔκειτο ὁ ἄθλιος, μηδὲ τὸν ῥίπτοντα εἰς τὴν κολυμβήθραν ἔχων. Τοιοῦτος ὁ θαυματοποιὸς καὶ καινότερα ἐργαζόμενος, ὁ τοσαύτην δύναμιν τῷ παραλυτικῷ δούς, ὡς μὴ μόνον ἀναστῆναι, ἀλλὰ καὶ βαστάσαι τὸν κράββατον. Τυφλὸν ἡ πονηρία. Καὶ κρίνουσι τὸν σωθέντα, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· «Οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατον ἐν Σαββάτῳ.» Ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος· «Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖ-

1. Λουκ. 6, 8. 2. Ματθ. 8, 4. 3. Ἰω. 9, 32. 4. Ἰω. 9, 16. 5. Ἰω. 5, 7.

νός μοι εἶπεν.[1]» Θεοῦ τὸ ἔργον τὸ προσαχθέν. Ἀσύνηθές ἐστι καὶ τὸ παραλυτικὸν διὰ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν θεραπευθῆναι. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος, ἤκουσα τοῦ Βαστάσαι τὸν κράββατον. Εἰ τὸ σῶμα ἐπήκουσε καὶ ὑγιὲς ἐγένετο, ἐγὼ ἀγνώμων ἔσομαι, τῷ μὴ βαστάσαι τὸν κράββατον; Πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐζήτουν αὐτόν, ἵνα μάθωσι πῶς ἐθεράπευσε, καὶ προσκυνήσωσι τὸν δόντα τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ἐπιβουλεύσωσι. Γέγονε κἀκεῖνο τρίτον τὸ νῦν ἀναγνωσθέν.

16. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγήν, πονηρευομένων συναγωγή. Τί γὰρ πονηρότερον εὐεργετουμένων καὶ ἐπιβουλευόντων; Ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἰουδαίων ἄνθρωπος ἦν χεῖρα ἔχων ξηράν. Ξηρὸς ἦν τις τὴν χεῖρα, καὶ οἱ παρόντες ξηροὶ τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ ἔβλεπον τὸν τότε παρόντα· οὐδὲ ὑπώπτευον τὸ θαυματούργημα τοῦ ἐργαζομένου. Ὁ δὲ Σωτήρ, πρὶν ποιῆσαι τὸ ἔργον, διὰ λόγων ἐγεώργει τὴν διάνοιαν. Εἰδὼς γὰρ τὸ πονηρὸν τῆς διανοίας, καὶ τὸ βάθος τὸ πικρόν, πρῶτον αὐτοῖς προπαρηγόρει τοῖς λόγοις, καὶ τὸ ἄγριον τῆς διανοίας ἡμεροῦν ἐβούλετο, καί φησι πρὸς αὐτούς· «Ἔξεστιν ἀγαθοποιῆσαι ἐν Σαββάτῳ, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι;[2]» Εἰ γὰρ εἶπεν αὐτοῖς, ἔξεστιν ἐργάσασθαι; εὐθέως ἂν ἔλεγον, Παρὰ τὸν νόμον λέγεις. Νυνὶ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, ὃ καὶ ὁ νόμος ἐβούλετο· ὁ γὰρ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθετήσας προσετίθει, ὅτι Πλὴν τούτου, ὃ ἐπὶ ψυχὴν ποιηθήσεται. Αὐτίκα ἐὰν Σαββάτῳ πέσῃ ἄνθρωπος εἰς βάθη, ἔξεστιν Ἰουδαίοις ἀνασπάσαι· οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ βοῦν καὶ ὄνον. Οὕτω τὰ ἐπὶ σωτηρίᾳ συνεχώρει ὁ νόμος γίνεσθαι, καὶ ἐτρέφοντο Ἰουδαῖοι ἐν Σαββάτῳ. Ἠρώτησέ τις νῦν αὐτοὺς οὐ τὸ ἀντιλεγόμενον, ἀλλὰ τὸ ὁμολογούμενον. Ἔξεστιν ἀγαθοποιῆσαι; Ἀλλ' οὐδὲ λέγουσι, Ναί· οὐ γὰρ ἦσαν ἀγαθῆς προαιρέσεως. «Ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν.[3]» Πονηροὶ δὲ ὄντες Ἰουδαῖοι, περὶ ἀγαθῶν οὐ συντίθενται, καὶ οὔτε ἀγαθοποιῆσαι ὡμολόγουν, οὔτε κακοποιῆσαι εἰπεῖν ἠδύναντο· ἀναίσχυντον γὰρ ἦν τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ σιωπῶσιν. Ὅτε δὲ διὰ φλυαρίαν, πολλὰ φλυαροῦσιν· ὅτε διὰ κατηγορίαν, μεγάλα κραυγάζουσιν· «Αἶρε, αἶρε, σταύρωσον.[4]» Οὗτος ὁ ἄνθρωπος τάδε καὶ τάδε ἐποίησεν. Ὅτι δεῖ ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι, οἱ μὲν σιωπῶσιν· ὁ δέ, συλλυπούμενος τῇ καρδίᾳ ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ· Οἱ βλέποντες βλεπέτωσαν, οἱ ἀνήκοοι, ὡς βούλονται πράττειν, πραττέτωσαν· οἱ σκληροκάρδιοι ἀπολιθούσθωσαν· ἀπαλυνέσθω δέ σου ἡ δεξιά. Ἔγειραι, μηκέτι προσαίτει. Τὸ γάρ, ἔγειραι, τὸ καθέζεσθαι ἐδήλου· Ὁ δὲ ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα τί ἐκαθέζετο, ἢ πάντως εἰς τὸ προσαιτεῖν; Οὐ δίδωμί σοι ἀργύριον, ἵνα μὴ ἀναλώσῃς· ὑγείαν σοι δίδωμι, μηδέποτε δαπανωμένην. Μηδὲ διὰ τὸ ξηρὰν ἔχειν τὴν χεῖρα

1. Ἰω. 5, 10-11. 2. Λουκ. 6, 9. 3. Ματθ. 12, 35. 4. Ἰω. 19, 15.

προσαιτεῖ, ἀλλ' ἀποβαλὼν αὐτὴν ὑγιῆ, λοιπὸν καὶ σῶαν ἐργασάμενος ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου πτωχῷ. Ἔγειραι, καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον· γενοῦ θέατρον τοῖς βλέπουσιν. Ἐν σοὶ ὁ ἀγὼν λοιπὸν ἀγωνίζεται ὁ περὶ Σαββάτου. Στῆθι εἰς τὸ μέσον, ἵνα καὶ οἱ χωλεύοντες τὰς ἰγνύας στῶσιν, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἄρα ἴδωσι. Στῆθι εἰς τὸ μέσον, καὶ λαλήσας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τὰ εἰρημένα, ὅτι ἔξεστι τόδε ποιῆσαι ἢ οὔ; Τότε λέγει πρὸς αὐτόν· Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου· οὐκ ἐγὼ ἅπτομαι, ἵνα μὴ Ἰουδαῖοι κατηγορήσωσιν· ἵνα μὴ τὸ ἅψασθαι ἔργον εἶναι νομίσωσι, λόγῳ λαλῶ. Οὐκ εἶπεν ὁ Θεός, Μὴ λάλει ἐν Σαββάτῳ. Ἐὰν δὲ ὁ λόγος ἔργον γένηται, θαυμαζέσθω ὁ λαλήσας. Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. Βλέπε μοι διαφορὰν πράγματος· ὁ Πέτρος ἐν Ὡραίᾳ πύλῃ παραλυτικὸν σῴζων, πιάσας δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρεν. Ὁ δοῦλος κρατῶν ἐκτείνει· ὁ δεσπότης κελεύων ἐκτείνει. Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου· σοὶ δίδωμι τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς θεραπείας. Διὰ τῶν λόγων κελεύσας ἐντίθημι. Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. Ὁ μὲν εἶπεν, ὁ δὲ ἐποίησε. Καὶ ἡ μὲν ξηρὰ χεὶρ ἀποκατεστάθη· τὸ δὲ ξηρὸν τῆς διανοίας τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἐθεραπεύθη· ἀλλ' ἐξελθόντες, κατὰ τὸ ἀρτίως ἀνάγνωσμα, διελογίζοντο, τί ἂν ποιήσειαν τῷ Ἰησοῦ. Διαλογίζῃ, διελογίζοντο, τί ποιήσεις; προσκύνησον ὡς Θεόν, προσκύνησον τὸν θαυματοποιόν, προσκύνησον ἄνθρωπον τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐργασάμενον. Οὐκ ἐμπλάστρους προσέθηκεν, οὐκ ἐμβροχαῖς τισιν ἡπάλυνεν, οὐ μυρία φάρμακα ἰατρικὰ· προσήνεγκεν. Εἰς τὸ μέσον ἦν ὁ ἑστώς, πάντες ἔβλεπον τὸ γενόμενον· μὴ γὰρ κρύφιον ἦν τὸ ἐργαζόμενον· ἵνα μή τις εἴπῃ· Βοτάνην προσήνεγκεν, ἔμπλαστρον προσέθηκεν. Ἔγειραι, στῆθι εἰς τὸ μέσον, ἵνα πάντως μὴ κατηγορήσωσι τῆς ἀληθείας· ἵνα ἀσυκοφάντητον γένηται τὸ πρᾶγμα.

17. Ἐξελθόντες δὲ ἐκεῖνοι διελογίζοντο, τί ποιήσωσι τῷ Ἰησοῦ· ὡς καὶ ἐνταῦθα κατὰ τήνδε τὴν ὥραν, ἕστηκέ τις ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα, ὁ μὴ ἐκτείνων πτωχῷ ἐλεημοσύνην. Οὗτος κἂν ὑγιαίνῃ τὸ σῶμα, ξηρός ἐστι τὴν διάνοιαν. Ἄκουσον καὶ σὺ κατὰ τήνδε τὴν ὥραν τῶν σωτηρίων λόγων λεγόντων. Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου· καὶ ἀπὸ τοῦ σήμερον ἄρξαι ποιεῖν ἐλεημοσύνην πτωχῷ. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸ λάβωμεν. Πολλοί τινές εἰσιν ἀμελεῖς εἰς προσευχάς, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἡμέραν ἀσχολοῦνται περὶ ἐργασίας ἀνθρωπίνας, καταφρονοῦσι δὲ τῆς θείας ἐργασίας τῶν προσευχῶν Καὶ πρὸς τοῦτον λεγέτω ὁ Σωτήρ· Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας.[1]» Αὐτάρκως δὲ τῶν λόγων ἡμῶν προχωρησάντων, ἀναστάντες καὶ ἡμεῖς ἐκτείνωμεν τὰς χεῖρας, καὶ μὴ μόνον ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτί· «Ταῖς νυξὶν ἐπάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ ἅγια, καὶ εὐλο-

1. Α' Τιμ. 2, 8.

γεῖτε τὸν Κύριον.[1]» Καὶ διαπετάσωμεν χεῖρας ὁσίους, νιψάμενοι ἐν ἀθώοις· ἵνα, τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐπικαλούμενοι, τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας ἀπολαύσωμεν, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ Θεῷ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Ψαλμ. 133, 2.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ· ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΚΩΜΗΝ, ΕΥΡΗΣΕΤΕ ΠΩΛΟΝ ΔΕΔΕΜΕΝΟΝ.* [1]

1. Οἱ τὰ ἐπὶ γῆς φρονήσαντες καὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ καταφρονήσαντες καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μοχθήσαντες, οὗτοι πρὸ τῆς τῶν ἀγαθῶν εὑρέσεως ἐν ἀγνοίᾳ διέτριβον. Οἶμαι γὰρ καὶ τὸν σοφώτατον Σολομῶντα διὰ τοῦτο λέγειν, ὅτι «καιρὸς τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι.[2]» Ἥμαρτες; ἡσύχασον. Εἰ γὰρ καί ποτε ἐν ἀγνοίᾳ διατρίβων, ἀπώλειαν τῇ σεαυτοῦ ψυχῇ περιεποιήσω, ἀλλὰ καιρὸς γέγονε τοῦ ζητῆσαι ἡμᾶς ταύτην, ὡς καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ διδάσκει ὁ Κύριος ἡμῶν λέγων· «Ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε.[3]» Καὶ πότε δὲ αὐτὴν εὑρήσομεν ἢ νῦν, ὅτε παρὼν ὁ Κύριος ἔλυσεν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν; ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος διδάσκει λέγων· «Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος· ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας.[4]» Καιρὸς οὖν ἠκολούθησε τοῦ ἀπολέσθαι τὴν ἐπισκοτοῦσαν ἁμαρτίαν· καιρὸς ἐκάλεσε τοῦ ζητῆσαι τὸ πεπλανημένον, τοῦ λυθῆναι ἡμᾶς ἐκ τῶν δεσμῶν. Ἦλθε γὰρ ὁ λύων τοὺς πεπεδημένους καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατερραγμένους·[5] ἦλθεν ὁ κηρύσσων ἄφεσιν τοῖς αἰχμαλώτοις, καὶ τοῖς τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· «Τότε» γὰρ« ἁλεῖναι ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων.[6]»

2. Καὶ ἄλλως δὲ ἐπιβάλωμεν τῷ ῥητῷ· κινεῖ γὰρ ἡμᾶς πρὸς πόθον τὸ τοῦ Σολομῶντος λεξείδιον. Φησὶ γάρ· «Καιρὸς τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι.[7]» Ἐπειδὴ πολλῷ τῷ χρόνῳ πλανώμενον ἦν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπολλύμενον ταῖς τοῦ διαβόλου πανουργίαις, καιρὸς γέγονε τοῦ ζητηθῆναι τοῦτο, καὶ ἀνακληθῆναι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ ἐλευθερωθῆναι ἐκ τῶν δεσμῶν. Χρεία γὰρ ἦν ζητῆσαι ἡμᾶς καὶ μαθεῖν, ὅτι «τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.[8]» Τούτου οὖν ἀνυσθέντος, καιρὸς γέγονε τοῦ ἀπολέσθαι τὸν τύπον καὶ τὴν ἐν τῷ γράμματι σκιάν. Μέχρι γὰρ καιροῦ διορθώσεως ἦσαν ἐπικείμενα· τοῦ δὲ τελειοτέρου φανέντος, τὸ ἐκ μέρους κατήργηται.[9] «Ὅτε» γὰρ «ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου.[10]» Ἀμέλει ὁ Σωτήρ φησιν· «Ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σελ. 169 κἑξ.

1. Ματθ. 4, 2. 2. Ἐκκλ. 3, 6. 3. Ματθ. 7, 7. 4. Β' Κορ. 6, 2. 5. Πρβλ. Ψαλμ. 145, 8. 6. Ἡσ. 35, 6. 7. Ἐκκλ. 3, 6. 8. Β' Κορ. 3, 6. 9. Πρβλ. Α' Κορ. 13, 10. 10. Α' Κορ. 13, 11.

ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ εὑρήσει αὐτήν.[1]» Τουτέστιν, ὁ ζητήσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εὑρὼν αὐτὴν ἐν ἁμαρτίαις, ταχυνάτω τοῦ ἀπολέσαι αὐτήν, μὴ συγχωρῶν αὐτὴν ἐγχρονίζειν ἐν κακίᾳ ἵνα, καιρὸν λαβών, ζητήσας αὖθις εὕρῃ αὐτὴν ἐν ἀρετῇ. Καὶ εἴ τις βούλεται εὑρεῖν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκτὸς κολάσεως, ἀπολέσει αὐτὴν πρὸς τὸ παρόν, ἵνα Χριστὸν κερδήσῃ. Τὸ δὲ ἀπολέσαι ἐνταῦθα διδάσκει ὁ Σωτήρ, οὐχ ἵνα ἀπώλειαν τῇ ψυχῇ ἡμῶν περιποιησώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἐν καιρῷ μαρτυρίου μὴ φεισώμεθα κτημάτων, μὴ τέκνων, μὴ γονέων, μὴ σώματος, μηδὲ αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ παραδῶμεν ἑαυτοὺς μέχρι θανάτου, ἵν', ὡς προεῖπον, εὑρήσωμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ διδάσκων ἔλεγεν· «Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.[2]»

3. Εἴ τις οὖν βούλεται εὑρεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτὴν ἐν τῷ νῦν καιρῷ. Χρὴ τοίνυν ἀπολέσθαι ἐν ἡμῖν τὴν κακίαν, ἵνα, ζητήσαντες τὴν ἀρετήν, εὕρωμεν αὐτήν. Ἐὰν γὰρ μή τις παύσηται ὀργῆς, πῶς πραότητα μελετήσει; Ἐὰν μή τις ἀπολέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πορνείαν, πῶς σωφροσύνην ἐπαγγέλλεται; Πρῶτον μὲν γὰρ ἀποβαλέσθαι προσήκει ἡμῖν πᾶσαν φιλαργυρίαν καὶ εἰδωλολατρείαν, καὶ εἶθ' οὕτω ζητῆσαι ἀκτημοσύνην καὶ θεοσέβειαν. «Ἐζήτησα» γάρ, φησίν, «ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου· ἐζήτησα αὐτόν, καὶ εὗρον αὐτόν, καὶ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρός μου, καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με.[3]» Οὗτος δέ ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ σημαινόμενος, ὁ διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας κατελθὼν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ συλληφθείς, καὶ τεχθεὶς καὶ ἐν φάτνῃ ἀνακλιθείς, ἕως οὗ σώσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω γὰρ φειδόμενος ἡμῶν, ἀποστέλλει καὶ νῦν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· «Πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον· λύσαντες ἀγάγετέ μοι·[4]» καὶ πορευθέντες οἱ ἀπόστολοι κατὰ τὸ κελευσθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, λύουσι τὸν πῶλον. Μεγάλων δέ ἐστιν ἀνδρῶν λῦσαι τὸν πῶλον τοῦτον, ἀγαπητοί· μεγάλων δέ, φημί, οὐ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ μεγάλων ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ δικαιοσύνῃ· μεγάλων ἐν φρονήσει τε καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἀρετῇ· ὁποῖος μαρτυρεῖται Μωσῆς γεγονέναι, ὡς ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέγῃ περὶ αὐτοῦ· «Πίστει Μωσῆς μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραώ·[5]» ἀλλὰ καὶ προκόπτων Ἰσαὰκ μέγας ἐγένετο. Τῶν γὰρ οὕτω μεγάλων ἐστὶ λῦσαι τὸν πῶλον τοῦτον. Καὶ εἴθε κἀγὼ τηλικοῦτος ἤμην, ὡς δυνηθῆναί με τὸν πῶλον τοῦτον λῦσαι τῶν δεσμῶν! Ἕκαστος γὰρ ἡμῶν δέδεται τοῖς τῆς ἁμαρτίας δεσμοῖς, ὡς καὶ ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ, λέγουσα, ὅτι σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτημάτων ἕκαστος

1. Ματθ. 10, 39. 2. Ματθ. 10, 37. 3. Ἀσμ. 3, 1-4. 4. Ματθ. 21, 2.
5. Ἑβρ. 11, 24.

σφίγγεται. Εὐξώμεθα οὖν, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλῃ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ὅπως ἡμᾶς λύσωσιν ἀφ' ὧν ἕκαστος ἡμῶν δέδεται δεσμῶν. Ὁ γὰρ ἡμῶν δέδεται φιλαργυρίᾳ, ὁ δὲ συμπλέκεται πορνείᾳ· καὶ ἄλλος μὲν μέθῃ συνδέδεται, ἕτερος δὲ κεκράτηται ὑπὸ κενοδοξίας· καὶ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δὲ ἁρπάζει τὰ τοῦ πλησίον καὶ τοῦ πένητος, ἄλλος δὲ τόκον ἐπὶ τόκῳ λαμβάνει· καὶ τέλος πάντες ἠσθενήσαμεν ἐν ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν, καὶ χρῄζομεν τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἰάσεως· καὶ χρῄζομεν αὐτοῦ, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύσωσιν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν. Οὕτω γάρ φησι πρὸς τοὺ μαθητάς· «Πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον· λύσαντες αὐτόν, ἀγάγετέ μοι.[1]» Κώμην, τὴν κατέναντι ὅταν ἀκούῃς, τὸν περίγειον τόπον ὑπολάμβανε· ἡ γὰρ πόλις ἐστὶν ἐπουρανία, ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος γράφει· «Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν[2], ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός.[3]» Καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησιν· «Οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει καὶ κεκαλυμμένῳ πυρὶ ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει.[4]»

4.Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν πάντες οἱ ἅγιοι, καὶ ὅσοι κατὰ τὸν Παῦλον πορευόμενοι ταύτης ὀρέγονται. Ἄκουε πάλιν αὐτόν· «Εἰ γὰρ ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξέβησαν, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· Νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου.[5]» Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, οἵτινες μετὰ τοῦ Πέτρου ἔλεγον· «Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι.[6]» Ἀποστέλλονται οὖν λῦσαι τὸν προειρημένον πῶλον. Ἡ γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσία καὶ φιλανθρωπία ἀνεκαλέσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ πόλιν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Οἶμαι γάρ, ὅτι διὰ τὴν γενομένην τοῦ Ἀδὰμ παρακοὴν ἐξεβλήθημεν ἀπὸ τοῦ παραδείσου, καὶ εἰς κώμην τὴν κατέναντι ἀπῳκίσθημεν· «Ἐξέβαλε» γάρ, φησίν, «ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ κατῴκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς.[7]» Καὶ ὧδε οὖν εἰς τὴν κατέναντι κώμην ἀποστέλλονται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λῦσαι τὸν πῶλον. Καὶ ὅρα μήποτε διὰ τὸν ἐκβληθέντα ἀπέναντι τοῦ παραδείσου οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλωνται εἰς τὴν κατέναντι κώμην ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λῦσαι τὸν πῶλον. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐλήλυθεν ὁ Σωτήρ, καταλιπὼν τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα πρόβατα, τὰ μὴ πεπλανημένα, ὅπως πορευθεὶς ζητήσῃ τὸ πεπλανημένον· καὶ εὑρών, χαίρει ἐπ' αὐτῷ, συγχαίρουσι δὲ οἱ ἄγγελοι ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Ζητητέον δὲ εἰ μόνοι τῆς τοῦ πώλου διακονίας ἕνεκεν ἀπεστάλησαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. Οἶδα γάρ, ὅτι πρὸ τῶν ἀποστόλων ἀόρατοι δυνάμεις διηκόνουν

---

1. Ματθ. 21, 2. 2. Ἑβρ. 13, 14. 3. Ἑβρ. 11, 10. 4. Ἑβρ. 12, 18,22. 5. Ἑβρ. 11, 15-16. 6. Ματθ. 19, 27. 7. Γεν. 3, 23-24.

τῷ Ἰησοῦ. Ἴσως γὰρ καὶ αὐτὰς τὰς δυνάμεις μαθητευομένας αὐτῷ ὁ Κύριος ἀπέστειλεν ἅμα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον εἰς τὴν κατέναντι κώμην, λῦσαι τὸν πῶλον. Ἄκουε γὰρ τοῦ εὐαγγελιστοῦ περὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Καὶ ἰδού», φησίν, «ἄγγελοι ἐλθόντες διηκόνουν αὐτῷ.[1]» Περὶ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος βοᾷ Δαυὶδ λέγων· «Ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος.[2]» Μηδεὶς οὖν ἐν σώματι διατρίβων, καὶ εἰς τὸν βίον τοῦτον περισπώμενος, νομιζέτω, ὅτι ἔνδον ἐστὶ πόλεως. Οὐ δύναται γὰρ ὁ τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πόλει εὑρεθῆναι, ἀλλ' ἐν κώμῃ ἔτι διατρίβει ὁ τοιοῦτος. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν ἐστιν. Εἰδέναι οὖν δεῖ, ὅτι ὁ κώμην οἰκῶν οὐ πολιτεύεται τῇ ψυχῇ, οὐ στρατηγεῖ τῇ γνώμῃ, οὐκ ἄρχει ἑαυτοῦ· πόλεως γὰρ μεγάλης ἴδια ταῦτα. Ὅτε γάρ τις ἐν ἀρετῇ πολιτεύηται, καὶ σωφροσύνην στρατηγήσῃ, καὶ σοφίαν βουλεύσηται, καὶ ἐγκρατείας ἄρξῃ, τότε τῶν ἁγίων μιμητὴς γενήσεται. Οἱ γὰρ ἅγιοι οὐκ ἔχουσιν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλ', ὡς προεῖπον, τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦσιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Ἄκουε γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Ἐπὶ τῆς γῆς περιπατοῦντες ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔχωμεν·» καί, «Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ ὑπαρχέτω[3]», ἀγαπητοί. Σημαίνει γὰρ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος διὰ τοῦ, «Ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες», τὴν προκοπὴν τὴν γενησομένην τοῖς μετὰ τὰ ἐνθάδε ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεσθαι μέλλουσιν.

5. Πορευθέντες οὖν οἱ μαθηταί, ἔλυσαν τὸν πῶλον· μαθητῶν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ λῦσαι τὸν πῶλον τοῦτον, καὶ μαθητῶν δυναμένων ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα. Πολλοὶ γὰρ δοκοῦντες εἶναι τοῦ Ἰησοῦ μαθηταί, οὐχ ὅπως τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλεύουσι τῷ διδασκάλῳ, ὡς ὁ τρισάθλιος καὶ προδότης Ἰούδας. Πηλίκος δέ ἐστιν ὁ πῶλος οὗτος, ἀγαπητοί, ὡς μὴ ἕνα κύριον ἔχειν, ἀλλὰ πολλούς; Εἶπον γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς οἱ κύριοι τοῦ πώλου. Τί λύετε τὸν πῶλον; Ἆρα εἰ ἦν αἰσθητὸς ὁ πῶλος οὗτος, οὐκ ἤρκει ἕνα κύριον αὐτῷ παρακαθέζεσθαι; νῦν δὲ πολλοὶ αὐτοῦ εἰσι κύριοι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Εἶπον γάρ, φησίν, οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς· «Τί λύετε τὸν πῶλον;[4]» Ἴσως γὰρ ἐροῦσι πρὸς αὐτούς· Οὐχ ὁρᾶτε, πόσοι αὐτῷ παρακαθεζόμεθα; πῶς δεδεμένος ἐστί; πῶς ἐσχήκαμεν αὐτὸν ἔκδοτον; τί ἀποσπᾶτε ἀφ' ἡμῶν τὴν ἐργασίαν ἡμῶν; Τί λύετε τὴν προσδοκίαν ἡμῶν; Ἔτι οὗτος ἡμῖν ὑπολέλειπται, καὶ τούτου ἡμᾶς ἀποστῆσαι βούλεσθε; Ἐὰν οὗτος λυθῇ ἀπὸ τῶν δεσμῶν, ἡμεῖς ἀντ' αὐτοῦ δεσμευόμεθα. Ἐφοβοῦντο τοιγαροῦν οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες, ὁρῶντες λυόμενον τὸν πῶλον· ἐταράσσοντο ἐν ἑαυταῖς αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἵτινες ᾐχμαλώτευσαν ἡμᾶς. Ἀλλ' ὅτε ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἐπέγνωσαν

1. Ματθ. 4, 11. 2. Ψαλμ. 77, 24-25. 3. Φιλιπ. 3, 20. 4. Λουκ. 19, 33.

αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγοντος· «Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.[1]» Ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.[2]» Ἐφοβήθησαν μὴ οὗτός ἐστιν ὁ τὸ σκότος καταλάμπων· ἤκουσαν γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· «Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα.[3]» Πάντες οὖν περὶ τοῦ πώλου κεχήνασι, πάντες περὶ αὐτὸν κάθηνται, οὐδεὶς αὐτοῦ ἀφίσταται. Τοιοῦτός ἐστιν οὗτος ὁ πῶλος, ὡς πάντας τοὺς κυρίους αὐτοῦ τηρεῖν αὐτόν. Ἆρα, εἰ ἦν αἰσθητὸς οὗτος, οἱ κύριοι αὐτοῦ παρεκαθέζοντο αὐτῷ; καὶ ὀνάριον αἰσθητὸν πολλῶν κυρίων γίνεται κτῆμα; καὶ πάντες οἱ κεκτημένοι παρακαθέζονται αὐτῷ; οὐδεὶς αὐτῶν πραγματεύεται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐν ἀγορᾷ βαδίζει, ἄλλο ἔργον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ πάντες αὐτῶν ὁμοῦ περὶ αὐτὸ ἠσχόληνται; Ἢ ὀνάριον αἰσθητὸν ἐπὶ ἀμφόδου δέδεται, ἔπαυλιν οὐκ ἔχει, φάτνην οὐκ ἔχει, εἰς ἀγρὸν οὐ κατέρχεται; ἀλλὰ πῶλος αἰσθητὸς ἐπ' ἀμφόδου δέδεται, καὶ πάντες οἱ κύριοι αὐτοῦ αὐτῷ παρακαθέζονται, τηροῦντες αὐτόν. Ταῦτα λέγων οὐκ ἀναιρῶ τὴν ἱστορίαν· οὐ γὰρ ἀναιροῦμεν τὸ γράμμα διὰ τὸ πνεῦμα· ἀλλὰ σῴζομεν τὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν διὰ τοῦ γράμματος.

6. Ἀληθῶς ἐπὶ ὀναρίου αἰσθητοῦ ὁ Κύριος ἐκάθισεν ἐρχόμενος ἀπὸ Βηθανίας εἰς Ἱεροσόλυμα· οὕτω γὰρ Ζαχαρίας προφητεύει λέγων· «Εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· Ἰδοὺ ὁ Βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πραΰς, ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου.[4]» Τῆς οὖν ἱστορίας ἀληθευούσης, ζητῶ τὰ ἐν αὐτῇ καταχωσθέντα πράγματα· ζητοῦμεν τὸν ἐναποκείμενον ἡμῖν θησαυρόν, ζητοῦμεν τοῦ πνεύματος τὴν δύναμιν. Οὐ γὰρ ψιλῇ ἱστορίᾳ προσέχομεν· Ἰουδαίων γὰρ ἡ τοιαύτη ἀπόνοια. Ἀμέλει καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διελέγχων αὐτῶν τὴν ἄνοιαν, φησίν· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν.[5]» Ἀλλὰ Ἰουδαῖοι ψιλῷ τῷ γράμματι προσέχοντες ἐλιμοκτονήθησαν. Εἰδότες οὖν ἡμεῖς, ἀδελφοί, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, οὐ μόνον τῇ ἱστορίᾳ τῶν Γραφῶν ἐξακολουθήσωμεν, οὐδὲ ὡς Ἰουδαῖοι ψιλῷ τῷ γράμματι προσέχωμεν, ἀλλ' ὡς γέγραπται, ἐρευνᾶν τὰς Γραφὰς ὀφείλομεν, ἵν' οὕτω τὴν ἐκ τούτων μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἰησοῦ καταλαβεῖν δυνηθῶμεν. Γελάσουσι γὰρ καὶ Ἕλληνες καθ' ἡμῶν λέγοντες, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ὁ καλούμενος Χριστὸς εἰς ὀνάριον ἐκάθισε. Καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀμφιβάλλομεν, οὐδὲ ἀρνούμεθα αὐτοῦ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν. Διὰ γὰρ τοῦτο σωματικῶς ἐπεδήμησεν, ἵνα τὸ ἀπολωλὸς ζητήσας εὕρῃ,

1. Λουκ. 10, 19. 2. Ματθ. 28, 19. 3. Ἠσ. 9, 1-2. 4. Ζαχ. 9, 9. 5. Ἰω. 5, 39.

καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψῃ. Οὕτω γὰρ καὶ διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ λέγων· «Ἐπιστρέψατε, υἱοὶ ἐπιστρέφοντες, κἀγὼ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν.[1]» Πράγματα οὖν ἐστι τὰ σημαινόμενα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς, ἀγαπητοί. Μέγας ἐστὶν οὗτος ὁ πῶλος, ὃς καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται «υἱὸς νεώτερος.» Καὶ γὰρ ὁ πῶλος, ὄνος ἐστὶ νέος. Ἡμεῖς οὖν ἐσμεν ὁ πῶλος, τουτέστιν ἡ ἀνθρωπότης. Ὅντινα ἄνθρωπον οἱ αἰχμαλωτεύσαντες πρὸ τούτου κύριοι αὐτοῦ ἔδησαν δεσμοῖς ἀλύτοις, καὶ ἕκαστος αὐτῶν δεσμοὺς ἐπὶ δεσμῶν κατέδησαν, καὶ σφοδρῶς αὐτὸν ἠσφαλίσαντο, ὡς οἶμαι, ὅτι καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ κατέδησαν, μὴ συγχωροῦντες αὐτῷ διαβῆναι ἐπὶ τὰ βελτίω Ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὁ διὰ τοῦτο ἐπιδημήσας, κελεύει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· «Πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον· λύσαντες ἀγάγετέ μοι.[2]»

7. Πολλὰ οὖν παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ Κύριος, ἀγαπητοί· οὐ γὰρ μόνον τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας ἔλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐξουσίαν ἡμῖν ἔδωκε τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἦν γὰρ ὁ διάβολος καὶ οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, λαβόντες ἡμᾶς αἰχμαλώτους, καὶ δήσαντες ἡμᾶς δεσμοῖς ἀλύτοις, προκόπτειν οὐκ ἐπέτρεπον, οὐδὲ συνεχώρουν βαδίζειν τῇ ὁδῷ τῇ ἀγαθῇ· καὶ οὐδὲ οὕτως ἡμῶν ἀφίσταντο, ἀλλὰ καὶ δεδεμένους ἡμᾶς ἐσχηκότες, πάλιν περιεκάθηντο, ὠμοί τινες ὄντες καὶ ἄγριοι δεσπόται. Ἀλλ' ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπεδήμησε κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. Ἀμέλει ἀποστέλλει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύουσι τὸν πῶλον. Εἶτα λύσας αὐτόν, καὶ φάτνην οἰκοδομεῖ αὐτῷ, καὶ νομὴν ἑτοιμάζει. Τοῦτο γὰρ ὁ Προφήτης βουλόμενος δεῖξαι, φησί· «Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει, εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν. Ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με, τὴν ψυχήν μου ἐπέτρεψε·[3]» καὶ πάλιν· «Ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων.[4]» Στραφέντες οὖν λοιπὸν εὐαισθητότεροι γενοίμεθα, καὶ ἀναγνωρίσωμεν τὸν εὐεργέτην, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεδομένα ἡμῖν ἀγαθὰ προθύμως δεξώμεθα. Οὕτω γὰρ εὐχαριστοῦντες δυνάμεθα λέγειν σὺν τῷ Δαυίδ. «Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με.[5]» Τοιοῦτον γάρ ἐστι τό, «Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ.[6]» Καὶ τάχα διὰ τοῦτον τὸν πῶλον ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ φάτνης ἀνακλίνεται. Ἆρα γὰρ τόπον οὐκ εἶχεν ὁ Ἰωσήφ, ἀνὴρ εὐγενὴς ὑπάρχων, καὶ ἀπὸ γένους βασιλικοῦ καταγόμενος, υἱὸς Δαυὶδ χρηματίζων;[7] Καὶ τόπον οὐκ εἶχεν εἰ μὴ τὸ κατάλυμα; Ἄλλος οὐχ ὑπῆρχε τόπος; Ἢ δηλονότι πράγματα θεῖα ἦν τὰ οἰκονομούμενα. Ἀμέλει καὶ τότε πάλιν ὁ ἀντί-

1. Ἱερ. 3, 22. 2. Ματθ. 21, 2. 3. Ψαλμ. 22, 2-3. 4. Ψαλμ. 103, 14. 5. Ψαλμ. 22, 5. 6. Ἡσ. 1, 3. 7. Πρβλ. Ματθ. 1, 20.

δικος ἡμῶν διάβολος, ὁρῶν τὰ κατορθούμενα τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, συνήθως ἐφθόνησε. Νομίσας γὰρ ἕνα τῶν πάντων εἶναι τὸν Κύριον παρασκευάζει τὸν Ἡρώδην ζητῆσαι τὸν τεχθέντα ἀληθινὸν Βασιλέα, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσῃ. Ἴδιον γάρ ἐστι τοῦ παμμιάρου τούτου καὶ παγκάκου ἀπολλύειν καὶ ἀποκτείνειν· τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἴδιόν ἐστι τὸ σῴζειν καὶ περιποιεῖσθαι· καὶ γὰρ φείδεται τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων, ἐπειδὴ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἐπιζητήσωμεν τοιγαροῦν τὸν ἀληθινὸν Βασιλέα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ἐξετάσωμεν ἑαυτούς, εἰ ἐλύθησαν ἡμῶν οἱ δεσμοί. Καὶ εἰ λελυμένοι εἰσί, προκόψωμεν ἐπὶ τὸ βέλτιον· εἰ δὲ λέλυνταί σου οἱ δεσμοί, ἐπίδος ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς τοῦ Ἰησοῦ. Πάρεισι γὰρ οἱ λύοντες ἡμᾶς, ἐξουσίαν ταύτην εἰληφότες παρὰ τοῦ Σωτῆρος. «Ὅτι ὃ ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὃ ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς·[1]» καὶ πάλιν· «Ἐάν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς.[2]» «Μακάριοι» τοιγαροῦν, «ὧν ἀφέθησαν αἱ ἁμαρτίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀνομίαι.[3]»

8. Εἶπον οὖν οἱ κύριοι τοῦ πώλου πρὸς τοὺς μαθητάς· «Τί λύετε τὸν πῶλον;» Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· «Ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.[4]» Ὁρᾷς τῶν μαθητῶν τὴν σοφὴν ἀπόκρισιν· ἀκούσαντες γὰρ οἱ ψευδεῖς κύριοι τοῦ πώλου, ὅτι ὁ ὄντως καὶ ἀληθὴς Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει, δεύτερον οὐκ ἀπεκρίνοντο, ἀλλὰ νῶτα διδόασιν, οὐκ ἔτι ἀντιλέγειν τολμῶσιν. Εὐθὺς οὖν σπεύδουσι πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτῶν τὸν διάβολον, ἀπαγγέλλουσιν αὐτῷ τὰ συμβεβηκότα. Καὶ ὅρα ἐκεῖ συμβούλιον καὶ σκέψιν κατὰ τοῦ Κυρίου. Συνάγεται ἐκεῖ πᾶσα ἡ ἀντικειμένη δύναμις, καὶ γίνεται ἐκκλησία πονηρευομένων· ὅπως πληρωθῇ τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ Προφήτου λέγοντος· «Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό, κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.[5]» Λέγουσι γὰρ πρὸς τὸν διάβολον οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες· Τί ποιοῦμεν; ὁ πῶλος λέλυται, ἀπῆλθε πρὸς τὸν Κύριον αὐτοῦ. Οὐκέτι σου ἐστὶν ὑποχείριος· οὐκέτι αὐτοῦ κυριεύεις. Διελογίζετο λοιπὸν ὁ δείλαιος διάβολος, τί ποιήσει τῷ Ἰησοῦ. Τότε συνάγονται οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ λεγομένου Καϊάφα, καὶ συνεβουλεύσαντο κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. Ἠγνόησαν γὰρ οἱ ἄθλιοι, ὅτι ὁ τούτου θάνατος ἀθανασίαν ἡμῖν χαρίζεται, καὶ ἡ αὐτοῦ κατάβασις τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ἡμῖν προεξένησεν. Ἀνέστη γὰρ ὁ Κύριος τριήμερος ἐκ τῶν νεκρῶν, σκυλεύσας τὸν ᾅδην, τὸν ἐχθρὸν καταπατήσας, τὸν θάνατον λύσας, τῆς κατεχούσης ἡμᾶς ἁμαρτίας τὰ δεσμὰ διαρρήξας, τοὺς πεπεδημένους ἐλυτρώσατο, λέγων· Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν.

---

1. Ματθ. 16, 19. 18, 18. 2. Ἰω. 20, 23. 3. Ψαλμ. 31, 1. 4. Λουκ. 19, 33-34. 5. Ψαλμ. 2, 2.

'Ελευθερωθέντες οὖν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου, ἐπιγνῶμεν ἑαυτῶν τὸν εὐεργέτην, δοξάσωμεν τὸν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· μίαν θεότητα ὁμολογήσωμεν. Οὕτως γὰρ πολιτευόμενοι βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν ἐν Χριστῷ 'Ιησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ.*

1. «Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὅ ἐστι Κρανίου τόπος λεγόμενος, ἔδωκαν αὐτῷ οἶνον πιεῖν μετὰ χολῆς μεμιγμένον. Καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πιεῖν. Σταυρώσαντες δὲ αὐτόν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον·[1] ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Προφήτου· Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ.[2]» Καὶ εἰς τὰ ἑξῆς.

Τὸ μὲν ἀναγνωσθὲν ῥητὸν εὐαγγελικόν ἐστι· σαφηνείας δὲ τούτου χάριν καλὸν πρὸς τοὺς ἁγίους καταφυγεῖν, καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τούτου διάνοιαν ἐκλαβεῖν. Ἐκείνους γὰρ μᾶλλον ἢ ἡμᾶς τοῖς Εὐαγγελίοις συνίστασθαι προσήκει. Καὶ ἵνα μὴ περιερχόμενοι τοὺς πάντας ἐπιβραδύνωμεν τῷ λόγῳ, ἀρκεῖ καὶ μόνος ὁ Ἀπόστολος πρὸς τὴν ἡμῶν πληροφορίαν γενέσθαι διδάσκαλος. Γράφει γὰρ τοῖς Ἑβραίοις αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι ἀδύνατόν ἐστι ψεύσασθαι τὸν Θεόν·[3] καὶ ἀληθεύει μάλιστα λέγων, καὶ οὐ ψεύδεται. Τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἡ φύσις ἴδιον ἔχει τὸ τρέπεσθαι καὶ κινεῖσθαι ποικίλαις μεταβολαῖς· ἐπειδήπερ καὶ μὴ ὄντα ποτέ, μεταβολὴν ἔσχεν εἰς τὸ εἶναι τῇ τοῦ πεποιηκότος χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ· καθὼς καὶ πάλιν ὁ Παῦλός φησιν· «Ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα.[4]» Θεὸς δέ, ὁ πάντων διὰ τοῦ Λόγου ποιητὴς τυγχάνων, ὄντως ὤν, ἀμετάβλητον ἔχει σὺν τῷ Λόγῳ τὴν φύσιν· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου διδάσκει, λέγων· «Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι.[5]» Διὸ περὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐν Ψαλμοῖς ᾄδεται· «Ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης·[6]» περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ μαρτυρεῖ, ὅτι «ὁ Θεὸς πιστός ἐστι[7] καὶ ἀληθινός.»

2. Ὁ γοῦν χριστοφόρος ἀνήρ, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων τούτων παιδευθείς, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ γενητὰ διαφορὰν ἐξηγούμενος, γράφει· «Γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης.[8]» Ἀληθὴς δέ ἐστιν ὁ Θεός, οὐχ ὡς μὴ ψευδόμενος· οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐναντίον αὐτῷ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἑτέρῳ μαρτυρῶν τὸ ἀληθές· οὐδενὶ

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σελ. 185 κἑξ.

1. Πρβλ. Ψαλμ. 21, 19. 2. Ματθ. 27, 33-36. 3. Πρβλ. Ἑβρ. 6, 18. 4. Ῥωμ. 4, 17. 5. Μαλ. 3, 6. 6. Ψαλμ. 115, 2. 7. Δευτ. 7, 9. 8. Ῥωμ. 3, 4.

γὰρ ὑπεύθυνός ἐστιν· ἀλλ' ὡς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν γεννῶν, καὶ Πατὴρ ὑπάρχων τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια·[1]» ἀληθείας δὲ φίλον τὸ ψεῦδος οὐκ ἄν ποτε γένοιτο. Ὅθεν ἀληθείας μὲν κατὰ τὸν ψαλμῳδὸν ἐκζητῶν ὁ Κύριος[2], τὸ δὲ ψεῦδος ἀφ' ἑαυτοῦ ῥίπτει, καὶ ἀλλότριον ποιεῖ, λέγων· «Υἱοί, ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι.[3]» Ἐψεύσαντο γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸν νόμον ἐπαγγειλάμενοι φυλάττειν, οὐκ ἠλήθευσαν, ἀλλὰ παρηνόμουν κατὰ τοῦ δεδωκότος αὐτόν, θάνατον ἀντὶ χάριτος μηχανώμενοι τῷ Κυρίῳ. Ἀπεβλήθησαν γοῦν εἰκότως, καὶ ὅν, ψευσάμενοι, κατὰ τοῦ Κυρίου θάνατον ἐπήγαγον, τοῦτον αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἀληθῶς ἐπεσπάσαντο· ὡς καὶ Ἀνανίας καὶ Σάπφειρα ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων· οἵτινες, ἐπαγγελίαν τῷ Θεῷ δεδωκότες, ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας ἐνοσφίσαντο· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐλάνθανον· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας διάκονος Πέτρος τούτους ἀπωθεῖται, λέγων· «Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.[4]» Ἐν οἷς καὶ μέγιστον θαῦμα γέγονεν· ὅπερ γὰρ μόνος ἠπίστατο Πέτρος, τοῦτο τῷ θανάτῳ τῷ περὶ τὸν Ἀνανίαν πᾶσιν ἐφανέρωσεν· ὥστε τοὺς πάντας εἰς εὐλάβειαν ἐλθεῖν, καὶ τὸ παράδειγμα Σαπφείρας φοβηθῆναι.

3. Δεῖ γὰρ εἰδέναι καὶ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι ἃ ἐπαγγελλόμεθα Θεῷ, οὐκ ἔτι λοιπόν ἐστιν ἡμῶν, ἀλλὰ Θεῷ διαφέρει. Καὶ ἐὰν ἀποσύρωμεν ἀπὸ τούτων, οὐχ ὡς τὰ ἡμῶν ἐσμεν λαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ Θεοῦ ἱεροσυλοῦντες. Ἡ δὲ ἐπαγγελία οὐ μέχρι χρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι λόγου καὶ προαιρέσεως αὐτῆς φθάνει. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἐστὶ πένης χρημάτων, οὗτος καὶ προαιρέσεως Ἀμέλει τὸ μέγα ὄντως καὶ θεῖον μυστήριον ἡμῶν οὐκ ἐπὶ χρήμασιν ἔχει τὴν ὑπόσχεσιν ἀλλ' ἐπὶ προαιρέσει τελείᾳ καὶ τῇ κατὰ Θεὸν πίστει. Πάντες γοῦν ἐπηγγειλάμεθα, καὶ πάντες ἐσμὲν ἐπαγγελίας χρεῶσται· ὥστε ἀνάγκη ἀποδιδόναι τὴν μὲν παρθένον, τὴν παρθενίαν ὁποίαν καὶ ἐπηγγείλατο· τὸν δὲ ἐγκρατῆ, τὴν ἐγκράτειαν· τοὺς δὲ ἐν γάμῳ, τὴν σωφροσύνην, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τιμήν· καὶ τέλος πάντας τὴν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ εὐλάβειαν καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρίαν· ἵνα μὴ ὡς ἀγνώμονας ἡμᾶς τὸ παράδειγμα τῶν περὶ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν καταλάβῃ. Τούτου γὰρ χάριν καὶ ὁ ἀποστολικὸς προασφαλίζεται λόγος· ὅτι «Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον· τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμήν. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν.[5]» Τοῦτο πεποίηκεν αὐτὸς ὁ ταῦτα κηρύττων. Ὥσπερ οὖν παρρησιάζεται γράφων· «Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι· τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος κριτής.[6]» Μὴ ψευσάμενος γὰρ ἐφ' οἷς ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ καὶ τηρήσας τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπόσχεσιν, ἔσχε καὶ αὐτὸς ἀδιάπτωτον τὴν ἐπαγγελίαν παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

---

1. Ἰω. 14, 6. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 30, 24. 3. Ψαλμ. 17, 45. 4. Πράξ. 5, 4. 5. Ῥωμ. 13, 7-8. 6. Β' Τιμ. 4, 7-8.

4. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο ἡμῖν συμβουλεύει λέγων· «Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους·[1]» καὶ πάλιν· «Πᾶν ψεῦδος ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω.[2]» Θέλει γὰρ ἡμᾶς μιμητὰς ἑαυτοῦ γενέσθαι γράφων· «Ἀλήθειαν λέγω, οὐ ψεύδομαι.[3]» Ἐπειδὴ καὶ εὐαγγελικόν ἐστι τοῦ Κυρίου ῥητὸν εἶναι ἡμῶν τὸ Ναί, ναί, καὶ τὸ Οὔ, οὔ. Μέχρι τούτου οἱ ἐν Χριστῷ βεβαιούτωσαν ἑαυτῶν τοὺς λόγους, καὶ μή, περαιτέρω βαίνοντες, εἰς ὅρκους καταφεύγωμεν· ὥστε καὶ φθαρτῶν χάριν χρημάτων ὀμνύναι τὸν Θεόν, μάλιστα Μωσέως νομοθετοῦντος· «Οὐ λήψη τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.[4]» Εἰ γὰρ ὅλως ἄξιος τυγχάνει τις ὀνομάσαι τὸν Θεόν, ἀξιόπιστός ἐστι καὶ χωρὶς ὅρκου πιστευθῆναι· ὁ γὰρ πρὸς τὸ μεῖζον ἱκανὸς γενόμενος πολλῷ πλέον πρὸς τὸ ἔλαττον γένοιτ' ἂν ἱκανός. Εἰ δὲ μή ἐστιν ἀξιόπιστος χωρὶς ὅρκου πιστευθῆναι, οὐκ ἔστιν ἄρα ἄξιος οὐδὲ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου, οὐκ ἔστι πιστὸς ἐν λόγῳ. Πῶς γὰρ ὅλως τούτῳ μαρτυρήσει ὁ Θεὸς ὀμνύοντι, μὴ ἔχοντι πίστιν, εἰς ἣν ὁ Κύριος ἐπιβλέπει; Ἡ δὲ Σοφία τούτου μάρτυς ἐστὶν ἡ λέγουσα· «Ἅγιον γὰρ Πνεῦμα παιδείαν φεύξεται δόλον, καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων, καὶ οὐ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέῳ ἁμαρτίαις.[5]» Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν πίστιν ἀπαιτεῖ πρῶτον, ὡς ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ λέγων· «Πιστεύεις, ὅτι δύναμαί σοι τοῦτο ποιῆσαι;[6]» καὶ ἐπὶ τοῦ σεληνιαζομένου δέ φησιν, ὅτι «Ἐὰν πιστεύῃς, γίνεται.» Ἀπαιτεῖ δὲ τοῦτο ὁ Σωτήρ, οὐκ ἐπειδήπερ ἔχρῃζε τῆς παρ' ἑτέρων συνεργίας· αὐτὸς γὰρ καὶ τῆς πίστεως Κύριος καὶ χορηγός ἐστιν· ἀλλ' ἵνα μὴ ὡς προσώποις χαριζόμενος φανῇ, ἀλλ' ὅτι τοῖς πιστεύουσιν ἐπινεύει· καὶ ἵνα μὴ χωρὶς πίστεως δέξωνται τὰς εὐεργεσίας, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ ταύτας ἀπολέσωσι. Θέλει γὰρ χαριζόμενος παραμένειν τὴν χάριν, καὶ θεραπεύων ἀδιάπτωτον εἶναι τὴν θεραπείαν. Ἠσφαλίζετο γοῦν τὸν παραλυτικὸν λέγων· «Ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται.[7]» Καὶ ὥσπερ ἄν τις ἰατρὸς εἰσιὼν πρὸς τοὺς κάμνοντας, πυνθάνοιτο πρῶτον εἰ βούλοιντο θεραπεύεσθαι, ἵνα μὴ αὐτοῦ φροντίζοντος, κἀκείνων μὴ βουλομένων, ἀνωφελὴς ἡ θεραπεία γένηται, ἐναντιουμένων τῶν καμνόντων πρὸς τὴν τοῦ ἰατροῦ τέχνην· οὕτω καὶ ὁ Κύριος τῶν θεραπευομένων ἐπυνθάνετο, καὶ τοῖς πιστεύουσιν ἐχαρίζετο, ἵνα τῇ πίστει καὶ τὴν χάριν κατασχεῖν δυνηθῶσι. Γνώρισμα γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς προαιρέσεως ἡ πίστις ἐστίν.

5. Τί τοίνυν τὸν Θεὸν καλοῦσι μάρτυρα οἱ μὴ πίστιν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντες; Τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ ἐν Ψαλμοῖς· «Ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ[8]», δι' ἧς μόνης ἐπικαλεῖσθαι δύναται ὁ Θεός. Ὥστε τί ὀμνύουσι Θεὸν οἱ μηδὲ ἐν τοῖς μικροῖς

1. Κολ. 3, 9. 2. Πρβλ. Ἐφ. 4, 27. 3. Α' Τιμ. 2, 7. 4. Ἔξ. 20, 7.
5. Σοφ. Σολ. 1, 4-5. 6. Ματθ. 9, 28. 7. Ἰω. 5, 14. 8. Ψαλμ. 144, 18.

πίστιν ἔχοντες; ἄλλως τε καὶ ὁ ὅρκος ἀληθείας ἐστὶ μάρτυς, καὶ οὐ τῶν χρημάτων σημαντικός. Ὀμνύουσι γὰρ οἱ ἄνθρωποι, οὐχ ἵνα τὰ πράγματα σημάνωσιν, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀλήθειαν πιστώσωνται, καὶ ὅτι λέγοντες οὐ ψεύδονται. Εἰ μὲν οὖν ἐστι τῷ ὀμνύοντι πίστις καὶ ἀλήθεια, τίς ἡ χρεία τοῦ ὅρκου; Εἰ δὲ μή ἐστιν ἐν αὐτῷ πίστις, διὰ τί τοσοῦτον ἀσεβοῦμεν, ὥστε δι' ἀνθρώπινα καὶ θνητὰ τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον Θεὸν καλεῖν μάρτυρα; Εἰ γὰρ τὸν βασιλέα τὸν ἐπὶ γῆς εἰς τὰ ἔξω δικαστήρια καλεῖν μάρτυρα οὐ θέμις, ὡς κρείττονα καὶ τῶν ἐγκαλούντων καὶ τῶν δικαζόντων, τί τὸν ἀγένητον εἰς τὰ γενητὰ καλοῦμεν, καὶ τὸν Θεὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ποιοῦμεν καταφρονεῖσθαι; Ἄπαγε! Τοῦτο πᾶσαν ὑπερβάλλει παρανομίαν καὶ τόλμαν. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; Οὐδὲν πλέον ἢ εἶναι ἡμῶν τὸ Ναί, ναί, καὶ τὸ Οὔ, οὔ· καὶ καθόλου μὴ ψεύδεσθαι. Οὕτως γὰρ ἡμεῖς ἀληθύνοντες, δόξαιμεν καὶ ἐν τούτῳ μιμεῖσθαι τὸν ἀληθῆ Θεόν.

6. Ἴσως δέ τις ἐπὶ τούτοις εὐλόγως ἀντιθήσει λέγων· Εἰ ὁ ὅρκος ἀπὸ ἀνθρώπων κεκώλυται, καὶ ἐν τῷ μὴ ὀμνύναι τις μιμεῖται τὸ Θεῖον, πῶς αὐτὸς ὁ Θεὸς ὀμνύναι λέγεται ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς; Καὶ γὰρ καὶ τῷ Ἀβραὰμ ὤμοσεν, ὥσπερ καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ [1], καὶ ἐν Ὕμνοις δὲ γέγραπται· «Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.[2]» Δόξει γὰρ ἢ ταῦτα μάχεσθαι τοῖς προλεχθεῖσιν, ἢ ἐκ τούτων ἐπιτρίβεσθαι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὅρκους. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω· μὴ ταῦτά τις νομιζέτω. Θεὸς γὰρ κατ' οὐδενὸς ὀμνύει. Πῶς γάρ, αὐτὸς Κύριος καὶ ποιητὴς τῶν ἁπάντων ὑπάρχων; Ἀλλ' εἰ χρὴ τἀληθῆ λέγειν, ὁ λόγος ὅρκος αὐτοῦ ἐστι, πληροφορῶν τοὺς ἀκούοντας, καὶ πίστιν ἑκάστῳ παρέχων, ὅτι ὃ ἐπηγγείλατο καὶ λαλεῖ, πάντως καὶ γενήσεται. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὀμνύει Θεός, ἀλλ' ἡμῖν ὁ λόγος αὐτοῦ ἀντὶ ὅρκου πρὸς ἀλήθειαν γίνεται. Ἀνθρώποις δὲ λαλῶν ὀμνύναι λέγεται, καὶ τοῦτο ἀνθρωπικώτερον λαλούντων τῶν ἁγίων· ἵνα ἀφ' ὧν αὐτοὶ λέγοντες ἀξιοῦσιν, ἀπὸ τούτων αὐτοὶ πιστεύσωσι τῷ λαλοῦντι Θεῷ. Ὡς γὰρ ἀνθρώπων τὸν λόγον ὅρκος βεβαιοῖ, οὕτως ἃ λαλεῖ ὁ Θεὸς ἀνθ' ὅρκου λογιζέσθω διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λεγομένῳ καὶ αὐτὸς ὁ γεγραμμένος ὅρκος. «Ὤμοσε» γὰρ «Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται», ὡς τοῦ ἀμεταμελήτου καὶ πάντως ἐσομένου κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ὅρκου τυγχάνοντος. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῇ Γενέσει σημαίνει λέγων· «Κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα.[3]» Τοῦτο δὲ οὐχ ὅρκος ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ κατά τινος ὤμοσεν, ὅπερ ἴδιόν ἐστιν ὅρκου· ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ, ὅπερ τὴν τοῦ ὅρκου ὑπόνοιαν ἐκφεύγει, καὶ ἐν ᾧ σημαίνει τὸ βέβαιον τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τὸ χρῆναι πάντως πιστεῦσαι τὸν ἀκούοντα. Ἔστω δὲ καὶ ὁ ὑμνῳδὸς μάρτυς τῶν λεγομένων, ἀναμιμνήσκων τὸν Θεόν,

1. Πρβλ. Γεν. 22, 16. 2. Ψαλμ. 109, 4. 3. Γεν. 22, 16.

ψάλλων καὶ λέγων· «Ποῦ εἰσι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, ἃ ὤμοσας τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; [1]» Οὐ γὰρ κατὰ τῆς ἀληθείας ὀμνύει Θεός· ἀλλ' ἅπερ ἀληθεύων λαλεῖ ὡς ὅρκος ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις πρὸς πίστιν. Οὔτε οὖν Θεὸς κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ὀμνύει, οὔτε ἡμᾶς ἐκ τούτων εἰς ὅρκους ἐπιτρίβεσθαι χρή· ἀλλὰ τοιαῦτα λέγωμεν καὶ πράττωμεν, ὡς μὴ ὅρκου δεῖσθαι τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῶν ἔχειν τὰ λεγόμενα τῆς ἀληθείας τὴν μαρτυρίαν. Ἐν τούτῳ γὰρ ὄντως μιμησόμεθα τὸ Θεῖον.

7. Ἀλλ' ἴσως καὶ τὸ κατὰ τοὺς Νινευΐτας ἄν τις ἐπερωτήσειεν οὕτως· Εἰ ὁ λόγος ὅρκος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι λέγων ἀληθεύει καὶ οὐ ψεύδεται, πῶς εἰρηκώς· «Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευῒ καταστραφήσεται [2]», οὐ πεπλήρωκε τὸν λόγον; δόξει γὰρ καὶ τοῦτο μάχεσθαι πρὸς τὰ πρῶτα. Ἀλλ' οὐ ψεύδεται ὁ Θεός· μὴ γένοιτο! οὐδὲ ὁ λόγος ἀπλήρωτος ἔμεινεν αὐτοῦ. Τῇ γὰρ φιλανθρωπίᾳ τὴν ὀργὴν ἤμβλυνε, καὶ τῇ μετανοίᾳ τῶν Νινευϊτῶν μᾶλλον ἐπέβλεψεν ἢ τῇ πρὸ ταύτης ἁμαρτίᾳ. Καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως ἦν, ὥστε μετὰ τριήμερον κατασκαφῆναι τὴν Νινευΐ· ἀλλ' ὅτι τρεῖς ἡμέρας ὑμῶν ἀνέξομαι· ἵνα ἐν τῇ ἀνοχῇ τῶν τριῶν ἡμερῶν, ἐξουσίαν ἔχωσι μετανοῆσαι, ἢ τὴν μετὰ ταῦτα ὀργὴν ἐκλέξασθαι. Τί γάρ φησιν ὁ προφήτης; «Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευῒ καταστραφήσεται.» Οὐκ εἶπε· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας καταστραφήσεται· εἰ γὰρ ἄν, ἐγεγόνει πάντως· ἀλλ' «Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ καταστραφήσεται·» ἵν' ἐν μὲν τῷ, «ἔτι», λέγεσθαι, τὴν ἀνοχὴν ἐννοοῶμεν τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ κατασκαφῇ τὴν μετὰ τὴν ἀνοχήν, εἰ μὴ μετανοήσαιεν, γενησομένην ὀργήν. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον, καὶ μετανοίας χάριν τῶν ἀνθρώπων ὑπερέθετο τὰς τρεῖς ἡμέρας, τί τὸν Θεὸν ἐκώλυε καὶ παραυτὰ τὴν Νινευῒ ἀπολέσαι; Ἀσθένεια: Ἄπαγε! μηδὲ εἰς νοῦν ποτε τοῦτο τὸν ἡμέτερον ἔλθοι. Κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων καὶ ἰσχυρὸς καὶ δυνατός ἐστιν ὁ Θεός. Ἀλλ' ἄγνοια τῶν πράξεων ἐκείνων; μηδὲ τοῦτο λεγέσθω· οἶδε γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.[3] Τί οὖν ὑπολείπεται νοεῖν ἢ μακροθυμίαν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου; ἣν καὶ ὁ προφήτης ἐπιστάμενος, ἔφευγε μὲν ἀποστελλόμενος τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον δὲ ἀπολογούμενός φησιν· «Ὦ Κύριε, οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου, ἔτι ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς, διότι ἔγνων, ὅτι σὺ ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις.[4]» Ἔφυγε δὲ Ἰωνᾶς, οὐχ ὡς ἀντιλέγων τῷ Θεῷ· καὶ ἐλυπεῖτο, οὐχ ὡς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν Νινευϊτῶν χαίρων· ἀλλὰ τοῦτο ἐποίει διὰ τὴν Νινευϊτῶν κηδεμονίαν. Ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ ἀβέβαιος παρ' αὐτοῖς νομισθῇ, καὶ λοιπὸν ἄρξωνται μηκέτι προφήταις πιστεύειν, ἀλλὰ ἄπιστος

1. Ψαλμ. 88, 50. 2. Ἰων. 3, 4. 3. Πρβλ. Δαν. (Σωσ. 42). 4 Ἰων. 4, 2.

παρ' αὐτοῖς ὁ προφητικὸς λόγος γένηται. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἠθύμησεν, ἵνα ἐλεγχθῇ παρὰ τοῦ Δεσπότου, καὶ φανερὸν τοῖς Νινευΐταις ἐκεῖ πᾶσι γένηται, ὅτι οὐ διὰ τὸ ψεύσασθαι τὸν προφήτην ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ συγκεχώρηται τοῖς Νινευΐταις. Ἤδει γὰρ ἐν τῇ «ἔτι» λέξει σημαινομένην μακροθυμίαν. Καὶ τοῦτο τῆς θείας Γραφῆς ἐστι τὸ ἔθος. Ὅταν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν σημαίνειν ἐθέλῃ ὁ Θεός, διὰ τῆς λέξεως τῆς, «ἔτι», ταύτην ἀπαγγέλλει· ὡς ἐὰν λέγῃ διὰ μὲν τοῦ Ἡσαΐου· «Τί ἔτι ποιήσω τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ οὐκ ἐποίησα;[1]» διὰ δὲ τοῦ Ἱερεμίου· «Διὰ τοῦτο ἔτι κριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος.[2]» Ἐν δὲ τῷ λέγειν, «ἔτι», δείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ ἀνοχήν. Λέγει γάρ· «Διέλθετε νήσους Χετιείμ, καὶ εἰς Κηδὰρ ἀποστείλατε, καὶ ἴδετε.[3]» Εἰ τοίνυν μὴ μακροθυμεῖν ἤθελεν, οὐδὲ παραινέσεις αὐτοῖς ἐδίδου· ὥστε διελθεῖν, καὶ διελθόντας μαθεῖν ἐκ τῶν ἐναντίων τὴν πρὸς τὸ καλὸν σύγκρισιν. Ἀμέλει ὅταν μηκέτι μακροθυμίαν, ἀλλ' ὀργὴν ἡ πρᾶξις ἑκάστου προσκαλεῖται, λοιπὸν ἀποφαίνεται λέγων· «Οὐκέτι ἀνοίσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν.» Διὰ δὲ τοῦ ὧδε, «οὐκέτι», ῥήματος σημαινομένου, δείκνυσι φανερῶς τὴν περὶ τῶν Νινευϊτῶν δηλουμένην διὰ τοῦ, «ἔτι», μακροθυμίαν, καὶ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. Ἀδύνατον γὰρ ἦν μὴ ἀληθεῦσαι τὸν Θεὸν λέγοντα, καὶ μόνον βουλόμενον. Διὰ τοῦτο τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος, οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἐχαρίζετο· καὶ τὸν λαὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου διὰ τοῦ ἱεροφάντου Μωσέως. Καὶ τὸν μὲν Ἰσαὰκ ἐπληροφόρει τῇ ὑποσχέσει, καὶ πατέρα τοῦτον ἐποίει τῶν δύο λαῶν· τῷ δὲ Ἰακὼβ ἐπαγγειλάμενος ἐδείκνυε τὸν Ἰωσήφ. Καὶ τῷ μὲν πιστοτάτῳ Μωσεῖ ἐδίδου τῶν λεγομένων τὴν πίστιν διὰ τῶν συμβαινόντων τῷ Φαραώ· τῷ δὲ Δαυὶδ ἐπαγγειλάμενος, ἀπεδίδου τὴν ὑπόσχεσιν διὰ Σολομῶντος· λέγω δὴ τὴν τοῦ ναοῦ οἰκοδομήν.

8. Καὶ τί μοι χρεία πολλῶν; Οὐδέν ἐστιν, ὃ λέγει ὁ Θεός, καὶ ἀπλήρωτον τοῦτο μένει. Κἂν παραυτίκα τις ὀλιγωρῇ ζητῶν τὸν λόγον, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν ἀπόδοσιν ἡ ὑπόσχεσις ἔχει, καὶ τῷ χρόνῳ πάντως ἡ ἐπαγγελία πληροῦται. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὰ πρὸ πολλοῦ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τὰ πρὸ πολλῶν εἰρημένα χρόνων νῦν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁρῶμεν πληρούμενα. Ἡσαΐας μὲν γὰρ προεφήτευσεν ἐξ ἀπειρογάμου γυναικὸς τεχθήσεσθαι τὸν Ἐμμανουήλ· αὐτὸς δὲ ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου γεννηθεὶς καὶ Θεὸς φαινόμενος, ἐπλήρου προφήτου τὸν λόγον. Καὶ ὁ μὲν Μιχαίας προαπήγγειλε καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ μέλλει ὁ Χριστὸς γεννᾶσθαι· αὐτὸς δὲ Κύριος, ἐν Βηθλεὲμ ἐπὶ φάτνης ἀνακείμενος, ἐδείκνυε τὸν προφήτην ἀληθῆ. Καὶ ὁ μὲν Ζαχαρίας εὐηγγελίζετο τῇ Ἱερουσαλὴμ τὴν εἴσοδον τοῦ Σωτῆρος· αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος, ἀποστέλλων ἐπὶ τὸν ὄνον καὶ εἰσερχόμενος,

1. Ἡσ. 5, 4. 2. Ἱερ. 2, 9. 3. Ἱερ. 2, 10.

ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν προφητείαν ἀνεπλήρου. Καὶ ὅλως, ἵνα μὴ τὸ καθέκαστον ὀνομάζω τῶν γεγραμμένων, αὐτὸς πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν γέγονεν. Ἃ γὰρ δι' αὐτῶν προαπήγγελλε, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ἐτελείου πληρῶν καὶ λέγων· «Αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι.[1]» Ἰδοὺ οὖν καὶ νῦν τὰ πάλαι ἀναφωνούμενα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, ἄρτι πάλιν πληροῦται διὰ τῆς τῶν στρατιωτῶν τόλμης. Ἃ γὰρ προεσήμανε παθεῖν αὐτόν, ταῦτα νῦν οἱ δῆμοι Ἰουδαίων ἐνεργοῦσι, διαμεριζόμενοι τὰ ἱμάτια τοῦ Σωτῆρος, καὶ ποτίζοντες αὐτὸν ὄξος μετὰ χολῆς.[2] «Ταῦτα γάρ», φησίν, «ἐγίνετο, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαί·» ἡ μὲν λέγουσα· «Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον·[3]» ἡ δὲ πάλιν· «Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος.[4]»

9. Πολλοί, τοῖς Εὐαγγελίοις ἐντυγχάνοντες, καὶ ἀκούοντες τό, «Ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον», ἐνόμισαν τὰ γινόμενα δι' οὐδὲν ἕτερον γίνεσθαι, ἢ ἵνα πληρωθῇ τὰ γεγραμμένα· καὶ ἐκ τούτων ᾠήθησαν μὴ μόνον ἀναιτίους εἶναι τοὺς πράττοντας, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀξίους ἐπαίνου, ὅτι οὐχ ὡς ἁμαρτάνοντες, ἀλλ' ὡς διακονοῦντες τοῖς γεγραμμένοις ἐνεργοῦσι· μὴ γὰρ ἂν ἀληθεῖς γεγενῆσθαι τῶν προφητῶν τοὺς λόγους, εἰ μὴ τούτων ἦσαν αἱ πράξεις. Μάλιστα δὲ ταῦτα ὑπέλαβον ἐκ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ῥητῶν κινηθέντες, ἔνθα, τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν διηγούμενος, κατὰ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν φησί· «Τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίστευσαν· ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πληρωθῇ, ὃν εἶπε· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;[5]» Εἰ γάρ, ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου πληρωθῇ, οὐκ ἐπίστευον οἱ Ἰουδαῖοι, οὐκ αὐτοὶ τῆς ἀπιστίας αἴτιοι, ἀλλ' ὁ ταῦτα εἰρηκώς, δι' ὃν καὶ ταῦτα πεπλήρωται. Ἆρον γάρ, φήσουσι, τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ πάντως ἐκεῖνοι πιστεύσουσιν. Ἀλλὰ ταῦτα καὶ ἡ τοιαύτη διάνοια πολὺ τῆς ἀληθείας ἀποδέει· οὔτε γὰρ ὁ προφήτης αἴτιος τούτοις, οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ἀπιστίας ἑαυτῶν ἀναίτιοι τυγχάνουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν προφήτης, προβλέπων ἃ μέλλουσι πράττειν, ἀπήγγειλεν· αὐτοὶ δὲ μετὰ ταῦτα πράττοντες, ἐδείκνυον τοῦ προφήτου τὸν λόγον ἀληθῆ· καὶ οὐχ ὡς διακονοῦντες τοῖς προφητικοῖς, ἐτόλμων κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει θέλοντες ἔπραττον τὰ πράγματα· ὥστε τὸν μὲν προφήτην μὴ αἴτιον αὐτοῖς γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῶν· αὐτοὺς δὲ μᾶλλον αἰτίους γεγενῆσθαι τῷ προφήτῃ τοῦ ταῦτα αὐτὸν περὶ αὐτῶν εἰπεῖν. Τοῦ μὲν γὰρ προφήτου ἴδιόν ἐστιν ὁρᾶν τὰ μέλλοντα, καὶ μὴ σφάλλεσθαι· τῶν δὲ πράξεων ἕκαστος τὴν ἰδίαν προαίρεσιν αἰτίαν ἔχει. Καὶ ὥσπερ

---

1. Ἡσ. 52, 6. 2. Πρβλ. Ματθ. 27, 34-36. 3. Ψαλμ. 21, 19.
4. Ψαλμ. 68, 22. 5. Ἰω. 12, 37-38. Ἡσ. 53, 1.

ἡμεῖς τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρῶντες, οὐ σφαλλόμεθα βλέποντες, οὐδὲ ἄλλως μὲν βλέπομεν, ἄλλως δὲ γίνεται· ἀλλ' ὡς γίνεται, βλέπομεν, καὶ ὡς βλέπομεν, γίνεται· οὕτω καὶ οἱ προφῆται τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα ἔβλεπον· καὶ ἃ ἔβλεπον, ἔδει γενέσθαι, καὶ τὰ γινόμενα πάντως ὁρᾶν ἔδει. Καὶ πάλιν, ὥσπερ ἡμεῖς ἃ βλέπομεν ἐν ὀφθαλμοῖς, ἀνάγκη πάντως εἶναι, τὰ γὰρ ὄντα βλέπομεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι ἢ ὡς ὁρῶμεν· οὕτω καὶ οἱ προφῆται, ἃ προέβλεπον, ἔδει πάντως εἶναι, καὶ μὴ ἄλλως γίνεσθαι ἢ ὡς προεωράκασιν. Ἐπεὶ εἰ τὰ γενησόμενα μὴ προέβλεπον, οὐκέτι ἂν ἦσαν προφῆται. Καὶ καθόλου δὲ τοῦτο εἰδέναι δεῖ, ὅτι οἱ προφῆται οὐ νόμων εἰσὶ διδάσκαλοι, ἵνα μόνον, ἃ προστάττουσι, γίγνηται, ἀλλὰ τῶν μελλόντων εἰσὶ προσημάντορες. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ λέγουσι, διὰ τοῦτο καὶ γίνεται τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὅτι γίνεσθαι μέλλει, διὰ τοῦτο καὶ προλέγουσι, καὶ ἀνάγκη μὴ ψεύδεσθαι τοὺς προφήτας, ὁρῶσι γὰρ ἀληθῶς. Εἰ γὰρ καθ' ὑπόθεσιν μὴ προαπήγγελλον οἱ προφῆται, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων ἦν ἡ προαίρεσις, ὥστε πράττειν ταῦτα. Καὶ ὅλως οἱ ἅγιοι οὐκ ἀναγκαστικοὶ τῶν γιγνομένων εἰσίν· ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν πραττόντων προβλέποντες σημαίνουσι Καὶ ὥσπερ οἱ ἀνασκευάζοντες ἔλεγον· Ἆρον τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ πάντως οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύσουσιν· οὕτως φαίην ἂν κἀγώ· Ἆρον τὰς πράξεις τῶν Ἰουδαίων, καὶ πάντως οὐ προεφήτευε ἂν περὶ αὐτῶν ὁ Ἠσαΐας τοιαῦτα.

10. Ἐὰν τοίνυν ὁ Ἰωάννης λέγῃ· «Οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος Ἠσαΐου», μὴ τῷ λόγῳ τοῦ προφήτου τὴν αἰτίαν δῷς τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, ἀλλὰ τῇ πράξει αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων. Ἃ γὰρ οὗτοι νῦν ἔπραττον, ταῦτα προέβλεπεν ὁ προφήτης ἐκ πολλοῦ· καὶ ἔδει τοῦτον μὴ ψεύσασθαι, ἀλλὰ γνωσθῆναι, ὅτι τὰ νῦν γινόμενα προεώρακεν ἀληθῶς. Ἵνα γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀληθὴς τοῖς μετὰ ταῦτα φανῇ, ἠλέγχθησαν ἄπιστοι καὶ κρυπτόμενοι. Ἦσαν μὲν γὰρ τῇ προαιρέσει φαῦλοι· ἐπειδὴ δὲ ἔκρυπτον αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν, ὁ λόγος ἔλεγχος γέγονεν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ ἐπίστευον, ὅτι ἤλεγχεν αὐτοὺς ὁ λόγος κρυπτομένους; Καὶ ἐὰν λέγῃ πάλιν· Οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι γέγραπται τὰ κατ' αὐτῶν, μὴ τὸ ἀδύνατον τῇ προαιρέσει τῶν πραττόντων δῷς. Ἐδύναντο γὰρ καὶ μεταβάλλεσθαι· ἀλλὰ τὸ ἀδύνατον τὸ μὴ ψεύσασθαι τὸν προφήτην. Ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς ἑώρακε, διὰ τοῦτο ἀδύνατον ἦν σφαλῆναι αὐτόν. Οὐ γὰρ ἄλλως ἑώρακεν, ἢ ὡς γέγονε, καὶ ἐφάνησαν ἄπιστοι. Οὕτως καὶ τὸ κατὰ τὴν Παρθένον πεπλήρωται θαῦμα, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην ἀπέβη σήμερον, καὶ πάντα τὰ προγεγραμμένα πεπλήρωται. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ γέγραπται, διὰ τοῦτο καὶ ἀπέβαινον, ἀλλ' ὅτι ἐγίγνετο πάντως, διὰ τοῦτο καὶ προελέχθη. Οὕτως καὶ τὸ κατὰ τὸν μερισμὸν νῦν τῶν ἱματίων γέγονε· καὶ ὡς γέγονεν, οὕτως καὶ προεωρᾶτο· καὶ ὡς προεσημάνθη καὶ προαπηγγέλθη, οὕτως καὶ πεπλήρωται καὶ πέπρακται. Γέγραπται δὲ οὕτω· «Σταυρώσαντες

δὲ αὐτόν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου· «Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.» Ματθαῖος μὲν οὖν μετὰ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ἁπλούστερον τὸν μερισμὸν γεγενῆσθαί φησι· ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν ποιότητα τοῦ μερισμοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γεγενημένου κλήρου διηγεῖται λέγων οὕτως· «Οἱ οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἑκάστῳ στρατιώτῃ μέρος. Τὸν δὲ χιτῶνα ἐπεὶ ἦν ἄρραφος ἐκ τῶν ἄνω ὑφαντὸς διόλου, εἶπον πρὸς ἀλλήλους· «Μὴ σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ, τίνος ἔσται· ἵνα ἡ Γραφὴ πληρωθῇ· Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.[1]»

11. Ἴσως τις τούτων ἀκούων ἐρυθριᾷ· ἴσως τις ὁρῶν τὸν Κύριον παιζόμενον, καὶ ἀπαγόμενον, καὶ τυπτόμενον, αἰσχύνεται· ἴσως νῦν τις ὁρῶν τὸν Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ βασιλέα τοῦ παντὸς κρινόμενον ὑπὸ Πιλάτου, καὶ σταυρούμενον ὑπὸ Ἰουδαίων, δυσωπεῖται, καὶ κάτω τὸν ὀφθαλμὸν ἔχει. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἥλιος ἤνεγκε τὴν θέαν ἰδεῖν, ἀλλ' ἐσκοτίζετο ὅλος, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλων ὀφθαλμοὺς ἀποστρέψῃ· καὶ οὐκ ἐφρόντιζεν ἔτι τῆς ἐντολῆς τοῦ φαίνειν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ παραβαίνειν ἐτόλμα λοιπόν, ὁρῶν τὸν ἐντειλάμενον αὐτῷ Δεσπότην ὑπὸ ἀνθρώπων πάσχοντα. Ἀλλ' ἐὰν τὴν αἰτίαν μάθωμεν, καὶ διὰ τί πέπονθεν ἴδωμεν, οὐκέτι ἐρυθριῶμεν, ἀλλὰ θαυμάζομεν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ· καὶ καυχησόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς ὁ Παῦλος, ἐν τῷ σταυρῷ· ὅτι οὐκ αὐτὸς ὁ Κύριος δι' ἑαυτόν, ἀλλ' ἡμεῖς ἐν ἐκείνῳ πάσχοντες ἦμεν. Τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων ἡ ἁμαρτία πολλή τις ἦν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προκατειλήφει τοῦτο τὸ κακόν, μέγα μὲν τυγχάνον καὶ πρὸ τούτου, κατ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐξανόμενον, καὶ ἀφόρητον γινόμενον τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θάνατος ἐπὶ πάντας καὶ κατὰ πάντων ἴσχυε βασιλεύειν. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτός ἐστι· καὶ ὥσπερ ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος οὕτως ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος. Ἀγαθοῦ γὰρ Πατρὸς ἀγαθὸς ὁ Λόγος ὑπάρχει· διὸ οὐ παρεῖδεν ἀπολέσθαι τὸ γενόμενον, οὐδ' ὑπέμεινε τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἄλλον γενέσθαι Κύριον· ἀλλ' ὁρῶν τὸ μὲν τῆς κακίας ἀφόρητον, καὶ τὸ θνητὸν γένος οὐχ ἱκανὸν ἀντιστῆναι πρὸς τὸν θάνατον, οὐδὲ τὴν τιμωρίαν τῶν κακῶν δυνατὸν ἀποδοῦναι· ὑπερῆρε γὰρ πᾶσαν τιμωρίαν ἡ τῆς κακίας ὑπερβολή· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητα, ὁρῶν καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἱκανότητα καὶ δύναμιν· «Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία·[2]» κεκίνηται τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ οἰκτείρας τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, ἐνεδύσατο ταύτην. Αὐτὸς γάρ, ὡς ὁ προφήτης φησί, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἦρε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε.[3]

---

1. Ἰω. 19, 23-24. 2. Α' Κορ. 1, 24. 3. Πρβλ. Ἠσ. 53, 4.

Καὶ ἐλεήσας τὸ θνητὸν ἡμῶν, περιεβάλετο τοῦτο. Λέγει γὰρ ὁ Παῦλος· «Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.[1]» Ἰδὼν δὲ καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν ἡμῶν τῆς τιμωρίας ἀδύνατον, ἀνεδέξατο ταύτην αὐτός· «Χριστὸς γὰρ γέγονε ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.[2]» Καὶ οὕτω δὴ τὰ ἀνθρώπινα περιβαλλόμενος καὶ ἀμφιεσάμενος, δι' ἑαυτοῦ τὰ ἡμῶν προσήγαγε τῷ Πατρί, ἵνα, ὡς αὐτὸς πάσχων, ἀβλαβῆ τὸν ἄνθρωπον πάσχοντα κατασκευάσῃ, καὶ μικρὰ μεγάλοις ἀντικαταλλάξηται. Καταβέβηκε γάρ, ἵνα ἡμῶν τὴν ἄνοδον κατασκευάσῃ· καὶ πεπείραται γενέσεως, ἵνα ἡμεῖς δι' αὐτοῦ τῷ ἀγεννήτῳ φιλιάσωμεν. Ἠσθένησε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς ἐγερθῶμεν ἐν δυνάμει, καὶ εἴπωμεν, ὡς ὁ Παῦλος· «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Ἰησοῦ Χριστῷ.[3]» Ἔλαβε σῶμα φθαρτόν, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἐνδύσηται τὴν ἀφθαρσίαν· ἐνεδύσατο τὸ θνητόν, ἵνα τὸ θνητὸν ἐνδύσηται τὴν ἀθανασίαν. Καὶ τέλος γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς, οἱ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, θεοποιηθῶμεν, καὶ μηκέτι τὸν θάνατον ἔχωμεν βασιλεύοντα. Θάνατος γὰρ ἡμῶν οὐ κατακυριεύει, καὶ ὁ ἀποστολικὸς δὲ κηρύττει λόγος· διὰ τοῦτο καὶ σταυροῦται, ἵνα τὴν κατάραν ἐξαγοράσῃ, καὶ ἡμεῖς τὴν εὐλογίαν κληρονομήσωμεν. Πάσχων γὰρ αὐτός, ἐβλάπτετο μὲν οὐδ' ὅλως, ἐχαρίζετο δὲ μᾶλλον· καὶ ἀποθνήσκων, οὐκ ἔμενε νεκρός, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίει· καὶ σφαγιαζόμενος δὲ οὐκ ἀπώλλυτο, ἀλλὰ τῷ αἵματι τῆς σφαγῆς πάντας ἁπλῶς ἐλυτροῦτο, καὶ αὐτὸς ἔμεινεν ἀπαθής.

12. Πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν, εἴ τις ἔροιτο, ἀκουέτω. Δύο πραγμάτων ἐν τούτῳ γέγονε σύνοδος· πραγμάτων δὲ λέγω οὐκ ἴσων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα σύγκρισιν οὐκ ἐχόντων. Θνητὸν γὰρ ἀθανάτῳ συνεπλέκετο, καὶ φθαρτὸν σῶμα ἀφθάρτῳ λόγῳ συνεληλύθει. Καὶ τὸ μὲν θνητὸν οὐκ ἔβλαπτε τὸ ἀθάνατον· ἀπαθὲς γὰρ ἦν· ἀλλ' ἔμενε μᾶλλον ἀπαθὲς καὶ αὐτὸ τῇ τοῦ θανάτου ἐπικρατείᾳ· τὰ γὰρ κρατοῦντα τῶν κρατουμένων ἀεὶ κύρια τυγχάνει. Διὰ γοῦν αὐτὸν τὸν συνόντα ἀθάνατον Λόγον, καὶ ὁ θάνατος ἐξηφανίζετο παραδόξως ἐν αὐτῷ, ὡς ἀπὸ πυρὸς ἀφανίζεται καλάμη. Ὁ δὲ Λόγος, ἄφθαρτος ὤν, ὠφελεῖ μᾶλλον τὸ φθαρτὸν συνὼν αὐτῷ· τὸ γὰρ σκότος ὑπὸ τοῦ φωτὸς καταυγάζεται, καὶ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπὸ τῶν δημίων ἐκδιδύσκεται, οὓς ἡμεῖς ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐνεδυσάμεθα, δερματίνους χιτῶνας, ἵνα ἀντὶ τούτων τὸν Χριστὸν ἐνδύσασθαι δυνηθῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἱμάτια μερίζεσθαι ὑπομένει, ἵνα ἡμεῖς τὸν ἐκ Πατρὸς ἀμέριστον ἔχωμεν Λόγον· «Ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ Πατήρ», φησίν, «ἕν ἐσμεν.[4]» Διὰ τοῦτο καὶ λαγχάνουσιν ἐπὶ τὸν χιτῶνα, καὶ τοῦτο πάσχων παρορᾷ, ἵνα ἡμῶν κλῆρος ὁ Χριστὸς γένηται, καθὼς καὶ ὁ ψαλμῳδός φησι· «Κύριος μερὶς τῆς κληρο-

1. Φιλιπ. 2, 8. 2. Γαλ. 3, 13. 3. Φιλιπ. 4, 13. 4. Ἰω. 10, 30.

νομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου.[1]» Ὅθεν οὐδὲ ἀλλαχοῦ πάσχει, οὐδὲ εἰς ἄλλον τόπον σταυροῦται, ἢ εἰς τὸν Κρανίου τόπον, ὃν Ἑβραίων οἱ διδάσκαλοί φασι τοῦ Ἀδὰμ εἶναι τάφον. Ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν μετὰ τὴν κατάραν τεθάφθαι διαβεβαιοῦνται. Ὅπερ εἰ οὕτως ἔχει, θαυμάζω τοῦ τόπου τὴν οἰκειότητα. Ἔδει γὰρ τὸν Κύριον, ἀνανεῶσαι θέλοντα τὸν πρῶτον Ἀδάμ, ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ παθεῖν, ἵνα, ἐκείνου λύων τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ παντὸς αὐτὴν ἄρῃ τοῦ γένους· καὶ ἐπειδὴ ἤκουσεν ὁ Ἀδὰμ «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ», διὰ τοῦτο πάλιν ἐκεῖ τέθειται, ἵνα τὸν Ἀδὰμ εὑρὼν ἐκεῖ, λύσῃ μὲν τὴν κατάραν, ἀντὶ δὲ τοῦ· «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ [2]», λοιπὸν εἴπῃ· «Ἔγειραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός·» καὶ πάλιν· «Ἀνάστα, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι», ἵνα μηκέτι τεθῇς ἐπὶ γῆς, ἀλλ᾽ ἐν οὐρανοῖς ἀνέλθῃς. Ἀνάγκη γάρ, ἐγειρομένου τοῦ Σωτῆρος, συνεγείρεσθαι τούτῳ καὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ Ἀδὰμ γενομένους. Καὶ ὥσπερ, ἀποθνήσκοντος τοῦ Ἀδάμ, ἐμένομεν καὶ ἡμεῖς δι᾽ αὐτὸν νεκροί, οὕτως ἐγειρομένου τοῦ κυριακοῦ σώματος, ἀνάγκη λοιπὸν πάντας συνεγείρεσθαι αὐτῷ. Αὕτη τοῦ Παύλου ἡ διάνοια τυγχάνει· γράφει γὰρ Κορινθίοις λέγων· «Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται.[3]»

13. Πῶς δὲ ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν τὰ γεγραμμένα· πάντως γὰρ καὶ ταῦτα οὐκ ἀνωφελῆ, οὐδὲ ἁπλῶς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γέγραπται. Μετὰ τὸ κριθῆναι τὸν Κύριον· ἐκρίθη γάρ, καὶ ἔμπροσθεν ἐστάθη τοῦ ἡγεμόνος. Καὶ μή τις αἰσχυνέσθω ταῦτα· ὑπέμεινε γὰρ καὶ τοῦτο δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα μή, κατὰ τὸ σιωπώμενον ἐνεδρευθέντος αὐτοῦ, κρύπτηται τῶν Ἰουδαίων ἡ ἐπιβουλή· ἀλλ᾽ ἵνα καὶ ἐκ κρίσεως φανερὰ τῶν ἐπιβουλευσάντων ἡ συκοφαντία γένηται. Μὴ κριθέντος γὰρ τοῦ Σωτῆρος, ἄδηλος ὑπενοεῖτο τῶν Ἰουδαίων ὁ κατ᾽ αὐτοῦ φθόνος· κριθέντος δὲ αὐτοῦ, λοιπὸν οὐδένα λαθεῖν οὕτως ἠδυνήθη. Καὶ Πιλᾶτος μὲν αὐτός, τῷ μὲν Σωτῆρι ἐμαρτύρει τὸ ἀναίτιον καὶ καθαρόν· τῶν δὲ Ἰουδαίων τὴν ἐπιβουλὴν ἐξήγεν. «Ἤδει γάρ», φησίν, «ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.[4]» Οὐκ ἂν δὲ Πιλᾶτος ἔγνω τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων, εἰ μὴ ἐστάθη κρινόμενος ὁ Σωτήρ. Μέγα πρᾶγμα καὶ παράδοξον ἀληθῶς πεποίηκεν ὁ Σωτήρ· σιωπῶν ἐνήργει, καὶ μὴ ἀπολογούμενος ἐποίει τὸν δικαστὴν ὁμολογεῖν τὴν συσκευήν, καὶ ὅτι μᾶλλον τοῖς ὄχλοις ἢ τῷ δικαίῳ πέπεισται. Ἀπολογουμένου μὲν γάρ, ἦν ὑπονοῆσαι δειλίαν τοῦ θανάτου· σιωπῶντος δέ, τὸ στερρὸν καὶ τὴν ἀνδρείαν θαυμάσαι. Καὶ τὸ οὕτως δὲ τὸν Πιλᾶτον ἀπολογεῖσθαι, οὐδὲν ἦν ἕτερον, ἢ πιστεῦσαι τὸν κρινόμενον εἶναι Θεόν. Ἀμέλει, κρινόμενος ὑπὸ Πιλάτου, ἐχρημάτιζε τῇ τούτου γυναικί· ἵνα τῇ μὲν σιωπῇ τὴν ἀνδρίαν

1. Ψαλμ. 15, 5. 2. Γεν. 3, 19. 3. Α' Κορ. 15, 22. 4. Ματθ. 27, 18.

καταπλαγῇ· τῷ δὲ χρηματισμῷ γινώσκῃ, ὅτι οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν κρίνει. Ἐφοβήθη οὖν ὁ κρίνων τὸν κρινόμενον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς ἐκρίνετο τῷ φόβῳ τοῦ κρινομένου ἢ κρίνων αὐτὸς κατέπληττε τὸν Κύριον. Διὸ καὶ ἐνίψατο τὰς χεῖρας λέγων· «Ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου·[1]» εἰ καὶ ὕστερον, κινηθεὶς τῇ τῶν Ἰουδαίων φιλίᾳ συνέδραμεν αὐτοῖς ἐπιβουλεύουσιν· ὥστε καὶ εἰς σταυρὸν αὐτὸν παραδοῦναι. Παραδίδοται τοίνυν ὁ Σωτήρ, καὶ παραδοθείς, οὐ κατέπτηξε τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀπεδύσατο πρὸς αὐτόν, καὶ ἐδίωκε φεύγοντα τὸν ὄφιν. Οὐ γὰρ ὡς ἀποθνήσκων ἦν ὁ Κύριος, ἀλλ' ὡς τὸν θάνατον εἰς τοῦτο διώκων.

14. Ἔνθα δὴ ὁ δείλαιος διάβολος, θεωρήσας τὸ κατὰ Πιλᾶτον θαῦμα, ὅτι μᾶλλον ὁ κρίνων ἢ ὁ κρινόμενος κατέπτηξεν· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν μετὰ πεποιθήσεως αὐτοῦ νῦν ἀπόδυσιν, πάντα πειράζειν ἐσπούδαζε, βουλόμενος γνῶναι, ὃ πρότερον οὐκ ἠδυνήθη, πειράζων αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει, μαθεῖν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τότε καταισχυνθείς, ἐτήρει τὸν τοῦ θανάτου καιρόν· νομίζων, ὅτι ἐν ᾧ πάντας κατεδεδουλώκει, δύνασθαι καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦτον πειράσαι. Γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ Λουκᾷ «ὅτι συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ.[2]» Οὗτος δέ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ καιρός, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ πολέμιος ἐγίνωσκεν ἑαυτὸν καταπατηθήσεσθαι ὑπὸ πάντων, εἰ καὶ τούτου διαπέσοι· μόνον γὰρ τοῦτο αὐτῷ περιελείπετο λοιπὸν τὸ ἆθλον, πάντων γυμνωθέντι. Διὸ καὶ πάντα ποιεῖ τοῦ μαθεῖν ἕνεκεν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Σωτήρ· καὶ τοῦτο ἐποίει, ἵνα, ἐὰν ὄντως περὶ αὐτοῦ μάθῃ, μηδὲ τολμήσῃ προσελθεῖν, εἰδὼς τὴν ἀπρόσιτον καὶ θείαν αὐτοῦ δύναμιν. Ὁ δὲ Κύριος, θεωρῶν αὐτοῦ τὴν πανουργίαν, ὅτι οὐ τιμῇ τῇ πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων χάριν δουλείας ἐθήρευε τοῦτο, ἵνα τυραννεύῃ κατὰ πάντων, ὑπέκρυπτε τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπολιτεύετο· ἵνα, ὡς Θεῷ μὴ προσελθών, ἀπαθὴς ἀπέλθῃ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπου καταφρονήσας, προσέλθῃ, καὶ λοιπὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ἄρξηται καταπαίζεσθαι. Καὶ ὥσπερ ἄν τις, τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ θεωρῶν καταπτήσσοντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀποφεύγοντα λοιπόν, ἀσθένειαν σχηματίζοιτο πρὸς τὴν ἐκείνου πρόσκλησιν· εἶτα ἐκεῖνος ὁ φεύγων, πρὸς τὴν σχηματισθεῖσαν ἀσθένειαν ἀποβλέπων, θαρρήσας προσέλθοι, καὶ ὁ γενναῖος παλαιστὴς τῇ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος, τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει νικήσει· οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος, τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει ἐνίσχυσε τὸν ἄνθρωπον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου καὶ ἀδημονεῖ, καὶ περίλυπος ἤρξατο γίνεσθαι· καὶ ἐδέετο παρελθεῖν ἐκεῖνο τὸ ποτήριον, καὶ ἐβόα· «Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής·[3]» ἵνα ὁ ἀντίδικος ἡμῶν, ὡς ἀνθρώπῳ προσελθών, πειραθῇ θείας δυνάμεως.

---

1. Ματθ. 27, 24. 2. Λουκ. 4, 13. 3. Ματθ. 26, 41.

15. Τούτοις γοῦν ὑπαχθεὶς ὁ ἄθλιος, ἐπαίχθη καὶ προσῆλθε τῷ Κυρίῳ. Εἶτα, θεωρῶν τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ, κατέπτησσε· θεωρῶν δὲ καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, πάλιν ἐτόλμα· καὶ λοιπὸν ἦν ἰδεῖν τὸ μὲν διάβολον σὺν ὅλῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ, καὶ ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις αὐτοῦ φεύγοντα· τὸν δὲ Κύριον ἀνθρωπίνοις ὅπλοις διώκοντα τὴν διαβολικὴν φάλαγγα. Οὐ γὰρ πολὺ γέγονε τὸ διάστημα καὶ πάντων ἐσκύλευσε τὸν ἐχθρόν· ὅτε καταισχυνθεὶς λοιπὸν δι' ἑαυτοῦ ἐκίνει πάντα κατὰ τοῦ Κυρίου· ᾿Ιουδαίους μέν, ἵνα συσκευάσωνται, Πιλᾶτον δὲ ἵνα κατακρίνῃ· τοὺς δὲ στρατιώτας, ἵνα παίζωσι κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἠγνόει καθ' ἑαυτοῦ ποιῶν· τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀπροόρατον ἡ πονηρία· καθ' ἑαυτῆς τὰς χεῖρας ἀκονῶσα ἠγνόει. Οἷον γὰρ εἴ τις ὄφεως τῇ χειρὶ ἐπιλάβοιτο, καὶ θέλων καὶ ἑτέρῳ ῥῖψαι, πάντως αὐτὸς ἐδήχθη· ἢ καὶ πῦρ τῇ χειρὶ κρατῶν, καὶ θέλων τὸν ἐχθρὸν ἀδικῆσαι, οὐκ οἶδεν, ὅτι πάντως αὐτὸς κατακαίεται· οὕτως ἡ κακία κατὰ τῶν χρωμένων αὐτῇ στρατεύεται, καὶ μᾶλλον ἀδικεῖ τοὺς κατέχοντας ἢ πρὸς οὓς ἂν αὐτὴν ἀποστεῖλαι θέλωσιν. Οὕτως ὁ Φαραώ, θέλων καταλαβεῖν, κατελήφθη· καὶ ἀρξάμενος διώκειν, κατεδιώχθη· καὶ ἀποκτεῖναι θελήσας, κατεποντίσθη. Οὕτως ὁ Γολιάθ, ἐν οἷς ἐπήρετο, ἐν τούτοις ἀπετμήθη, καὶ σκυλεῦσαι θέλων, ἐσκυλεύθη. Τοῦτον τὸν τρόπον πέπονθε καὶ ὁ ἄθλιος διάβολος· πειράσαι γὰρ θέλων, ἐπειράσθη, καὶ κινῶν τοὺς στρατιώτας, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς δημίοις κινούμενος, καθ' ἑαυτοῦ πάντα ἐνήργει. Ἄρτι γὰρ ἐσκυλεύετο, καὶ ἀφανὴς ἦν τοῖς ἀνθρώποις ἡ νίκη· ἀλλ' εἰς φανερὸν αὐτὴν ἤνεγκε, καὶ ἄκων ὁ ἄθλιος· ὡς γὰρ ἀπεδύσατο ὁ Κύριος, καὶ γέγονε τὸ γενόμενον ἀοράτως κατὰ τοῦ διαβόλου τρόπαιον, ἵνα καὶ τοῦτο φανερὸν γένηται, εὐθέως μὲν ἐνέδυσαν αὐτόν, ὡς μὲν ᾿Ιωάννης λέγει, πορφύραν, ὡς δὲ Ματθαῖος καὶ Μάρκος, χλαμύδα κοκκίνην, καὶ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ χεῖρα ἐδίδουν· καὶ οὕτω προσάγοντες, ἐγονυπέτουν αὐτῷ.

16. Θαῦμα καινὸν καὶ παράδοξον, καὶ νίκης ἀληθῶς μεγάλης γνώρισμα! ὃν γὰρ ὡς ἄνθρωπον ἔκριναν, τοῦτον ἀποθνήσκοντα λοιπὸν ὡς Θεὸν προσεκύνουν· καὶ ὃν ἐξουθένουν ὡς εὐτελῆ, τοῦτον ὡμολόγουν βασιλέα· καὶ ἀφ' οὗ τὰ τυχόντα ἱμάτια ἦραν, τούτῳ πορφύραν περιετίθουν· καὶ ὃν οὐκ εἰδότες ὕβριζον, τοῦτον προφήτην καὶ ἄκοντες προσηγόρευον· καὶ ὃν ἔπαιζον τύπτοντες, τούτῳ τὰ νικητήρια ἀπεδίδουν, τὴν κοκκίνην χλαμύδα, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, καὶ τὸν κάλαμον. Εἰ γὰρ καὶ ὡς ὑβρίζοντες ἐποίουν ταῦτα, ἀλλ' ἠγνόουν, ὅτι καὶ ἄκοντες ἐσκυλεύοντο ὑπ' αὐτοῦ. ᾿Επειδὴ γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ πεφονοκτόνητο ἡ γῆ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ πλεῖον ὑδάτων αἵμασιν ἦν βεβαμμένη, ἐξ ἀρχῆς μὲν χάνασα καὶ δεξαμένη τοῦ δικαίου Ἄβελ τὸ αἷμα, ὕστερον δὲ λοιπὸν αἵματα ἐφ' αἵμασι μισγόντων τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «᾿Αρὰ καὶ ψεῦδος, καὶ κλοπή, καὶ μοι-

χεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι.[1]» Καὶ ἦν διὰ τοῦτο καὶ κατηραμένη ἡ γῆ, λέγοντος τοῦ Θεοῦ· «Καὶ νῦν ἐπικατάρατος ἡ γῆ, ἣ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα Ἄβελ τοῦ ἀδελφοῦ σου.[2]» Ἦν δὲ καὶ πρότερον διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ καταρασάμενος αὐτὴν ὁ Δεσπότης λέγων· «Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς σου.[3]» Καὶ ὅλως ἦν αἱμάτων πάντα μεστά, καὶ ἄκανθαι πανταχοῦ ἐφύοντο διὰ τὴν κατάραν. Καὶ τούτων ἔχων τὸ χειρόγραφον, ἐπήρετο κατὰ πάντων ὁ ἐχθρός, καὶ ἐτυράννευεν ὡς ὑποχειρίους πάντας ἔχων. Τούτου ἕνεκεν σκυλεύσας αὐτὸν ἁπάντων ὁ Κύριος, λοιπὸν ἀπαγόμενος εἰς τὸν θάνατον, περιέκειτο ταῦτα· ἵνα δείξῃ τοῦ θανάτου τὸ κατόρθωμα, ὅτι οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν γέγονε. Καὶ τὰ μὲν αἵματα ἐν τῇ κοκκίνῃ χλαμμύδι εἶχε, τὰς δὲ ἀκάνθας ἐν τῷ στεφάνῳ, τὸ δὲ χειρόγραφον ἐν τῷ καλάμῳ, ἐν ᾧ καὶ πάλαι κατέγραφεν ἡμῶν ὁ διάβολος· ἵνα σὺν τῷ θανάτῳ καὶ ταῦτα λοιπὸν ἐξαφανίσῃ, καὶ τὴν κτίσιν ἀπὸ τούτων καθάρῃ· καὶ ἀντὶ μὲν τῶν ἀκανθῶν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς χαρίσηται· ἀντὶ δὲ τῶν τῆς ἁμαρτίας αἱμάτων τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν γῆν καὶ τοὺς πάντας καθαρίσῃ· καὶ ἀντὶ τῆς κατάρας μακαρίσῃ λοιπὸν τοὺς ἐν τῇ γῇ, λέγων· «Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.[4]» Διὰ τοῦτο γάρ, τὰ ἡμῶν αἵματα βαστάσας, τὸ ἴδιον εἰς αὐτὴν ἐξεκένωσεν, ἀφ' οὗ καὶ ἀντὶ ἀκανθῶν ἀγαθά, καὶ ζωὴ πέφυκεν εἰς αὐτήν· εἰς ἣν ἀποβλέπων ὁ ἅγιος Δαυὶδ φησι· «Πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν γῇ ζώντων.[5]»

17. Καὶ ἄλλως δὲ τὸν στέφανον τῶν ἀκανθῶν ἐφόρει, ἵνα τὰς μερίμνας ἡμῶν ἐξαφανίσῃ τοῦ βίου. Ἐπέρριψε γὰρ ὁ ἄθλιος καὶ ἄκων τὰς μερίμνας ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν οὐκ εἰδώς, ὅτι, ταύτας βαστάζων ὁ Κύριος, τοὺς πάντας ἀμερίμνους κατ' ἐκείνου κατασκευάσει· ὥστε τὸν μὲν σπόρον τοῦ λόγου ἐλεύθερον ἔχειν ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, ἐν δὲ ταῖς εὐχαῖς τὸ ἀπερίσπαστον. Αὐτὸς γὰρ περὶ ἡμῶν ὠδυνᾶτο καὶ ἐμερίμνα, ἵνα ἡμεῖς ἀνώδυνοι γενώμεθα. Διὰ τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸν κάλαμον ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν ὁ Κύριος, καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος ἐπεδίδου τοῦτον τῷ Κυρίῳ, οὐκ εἰδώς, ὅτι καθ' ἑαυτοῦ τὸ ξίφος ἀκονᾷ. Λέγεται γὰρ ὁ κάλαμος ἀναιρετικὸς εἶναι τῶν ὄφεων, καὶ τούτῳ μᾶλλον ἢ ἑτέρῳ καταράσσεσθαι αὐτούς. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς ὁ Κύριος Σαβαώθ, ὡς Ἡσαΐας λέγει, ἐδίωκε τὸν φεύγοντα δράκοντα, τὸν ὄφιν, τὸν μέγαν διάβολον· τούτου ἕνεκεν αὐτοῦ τὸ ἀναιρετικὸν ἐλάμβανε παρ' αὐτὸν ὁ Κύριος, ἵνα, τοῖς ἰδίοις ἐξασθενήσαντος τοῦ διαβόλου, τοῖς τοῦ Κυρίου ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἄνθρωποι. Οἷον δέ τι πεποίηκεν ὁ Δαυὶδ ἐπὶ τοῦ Γολιάθ, λαβὼν τοῦ ἐχθροῦ τὸ ξίφος, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐχθροῦ τεμών.[6] Τοῦτο νῦν καὶ ὁ Σωτὴρ πεποίηκε,

---

1. Ὠσ. 4, 2. 2. Γεν. 4, 11. 3. Γεν. 3, 17. 4. Ματθ. 5, 5. 5. Ψαλμ. 26, 13. 6. Πρβλ. Α' Βασ. 17, 51.

λαβὼν τὸν κάλαμον παρ' αὐτῶν, ἵνα μὴ μόνον ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ὄφιν ἀνέλῃ τῷ καλάμῳ, καὶ δείξῃ νεκρόν. Οὕτω δὲ οὖν παιχθεὶς ὁ ἄθλιος, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἐκπεσόντα τούτων, ἐν οἷς ἐπῄρετο καθ' ἡμῶν, ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἐκβληθέντα ἐκ τῆς γῆς, καὶ τὴν γῆν καθαριζομένην ἀπὸ τῶν αἱμάτων καὶ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἀπολέσαντα τὸ χειρόγραφον καὶ τὸν κάλαμον, ἐν ᾧ κατέγραφεν ἡμῶν, τολμᾷ πάλιν ἀτόλμητα, πλεῖον ἑαυτὸν καὶ ἐν τούτῳ πλήττων. Ἀκούσας γὰρ ὁ πονηρὸς λέγοντος τοῦ Κυρίου· «Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής[1]», νομίσας, ὅτι ὁ Λόγος συνησθένει τῷ σώματι, καὶ οὐ μᾶλλον τῇ δυνάμει τοῦ Λόγου συνισχύετο καὶ τὸ σῶμα, πάλιν ἐπιχειρεῖ παράνομα· καὶ τοὺς μὲν δημίους παροξύνει κατὰ τοῦ Σωτῆρος, αὐτὸς δὲ τῶν ἀκανθῶν εἴχετο, καὶ περὶ αὐτὰς ἐκυλίετο, πρᾶγμα πάσχων ἐναντίον. Ἔχων γὰρ αὐτὰς ἀπώλεσε, καὶ ᾠήθη μὴ ἔχων δύνασθαι λαβεῖν αὐτάς· ἀλλ' οὐ πρότερον εἴληφεν, εἰ μὴ τὴν καθ' ἡμῶν ἐν αὐταῖς κειμένην κατάραν ἐκούφισεν ὁ Σωτήρ. Βαστάσαντος γὰρ τοῦ Κυρίου ταύτην, πάλιν ἔλαβε τὰς ἀκάνθας καὶ τὴν χλαμύδα· οὐκ ἔτι μὲν ἰσχύοντα καθ' ἡμῶν, ἐκείνων δὲ τὴν πονηρίαν ἐλέγχοντα. Νῦν μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ διάβολος ἐν μὲν ταῖς ἀκάνθαις ὡς ἐν κέντροις ἐστὶ λακτίζων καθ' ἡμῶν. Λέγεται δὲ αὐτῷ περὶ τῆς κοκκίνης χλαμύδος· ὃν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔστι καθαρόν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρός, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας.

18. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν, κινῶν τοὺς δημίους κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ἐλάκτιζεν ὡς ἐν κέντροις ταῖς ἀκάνθαις, καὶ μᾶλλον ἐπλήττετο ἢ ἔπληττεν. Οὓς γὰρ ἐκίνει κατὰ τοῦ Σωτῆρος, οὗτοι κατ' αὐτοῦ ὡπλίζοντο. Λαμβάνοντες γὰρ τὸν κάλαμον παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ νομίζοντες αὐτὸν τύπτειν, ἐτύφλωττον, τὸν κινήσαντα αὐτοὺς διάβολον κόπτοντες ἐν ταῖς ἀκάνθαις. Καὶ ὥσπερ τὰ ἔθνη, ἀναβάντα κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἔκοπτον ἀλλήλους ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ, καὶ ὡς οἱ διώκοντες τὸν Ἰσραήλ, ἐλθόντες παρὰ τὰς ὄχθας, ἀλλήλοις συνεπλέκοντο, καὶ ἀλλήλους κατελάμβανον, οὕτως καὶ νῦν οἱ διώκοντες τὸν Κύριον, ἀλλήλους ἔκοπτον ἀγνοοῦντες, βλάπτοντες μὲν αὐτὸν οὐδέν, ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον ἀδικοῦντες. Ὥσπερ γὰρ ἐὰν πέτραν τῇ χειρὶ κόπτειν θέλοι τις, τὴν μὲν πέτραν οὐ τέμνει, τὴν δὲ χεῖρα τραυματίζει· τοῦτον τὸν τρόπον καὶ οἱ κατὰ τοῦ Κυρίου πράττοντες, ὡς κατὰ ἀφθάρτου τολμῶντες, διεφθείροντο, καὶ ὡς κατὰ ἀθανάτου ἐπιχειροῦντες, αὐτοὶ μᾶλλον ἀπέθνησκον. Καὶ τό γε χείριστον, ὅτι διὰ τῶν αὐτοῦ μελῶν ἔπασχεν· ὃ μάλιστα γέγονε τῷ πανούργῳ πρὸς τελείαν αἰσχύνην. Ὅλως μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Κυρίου πληττόμενος, ἠδύνατο καυχᾶσθαι· ὅτε δὲ ὑφ' ὧν ἐδουλεύετο, ὑπὸ τούτων κόπτεται, τοῦτο πᾶσαν αἰσχύνην ὑπερῆρεν. Ἀλλ' οὐκ ἐκείνων ἡ πληγὴ τὸν ὄφιν ἀναιρεῖ· οὐ γὰρ το-

1. Ματθ. 26, 41.

σοῦτον ἠδύναντο ἄνθρωποι καὶ δήμιοι ὄντες· ἀλλ' ἐλύπει μὲν αὐτὸν ἡ ὕβρις ἡ παρὰ τῶν Ἰουδαίων αὐτῷ γινομένη· ἐτραυμάτιζε δὲ οὐχ ἡ παρὰ τούτων γινομένη πληγή, ἀλλ' ὁ Κύριος ὁ ἀντικρούων τῇ τούτων πληγῇ, καὶ ἡ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Σωτῆρος γενομένη δύναμις τῷ καλάμῳ. Καὶ ἐν τούτῳ γὰρ ὁ Κύριος σχηματισάμενος, καὶ τὰ ἀνθρώπινα προβαλλόμενος, ἐδέχετο τὸν ὄφιν ἐν ταῖς ἀκάνθαις, καὶ ὡς ἄνθρωπος τυπτόμενος, συνεχώρει τύπτειν τὸν ὄφιν τοῖς δημίοις· ἵνα ὁ ποτὲ καυχησάμενος εἶναι Θεός, καὶ καυχησάμενος ὡς τὸν Κύριον πειράσας, ὑπὸ δημίων τυπτόμενος, τελείαν τὴν αἰσχύνην ἀπενέγκηται.

19. Ἀπέβαινε δὲ αὐτῷ τοῦτο καὶ παρὰ γνώμην ὧν ἐβούλετο. Ἐνεργῶν γὰρ ἐν τοῖς καταβοῶσι τοῦ Σωτῆρος, ἠγνόει τὴν σιωπὴν ἀντεισάγων καθ' ἑαυτοῦ· παροξύνων Πιλᾶτον, οὐκ ᾔδει κατασκευάζων ἀντὶ δειλίας τὴν ἀφοβίαν· κινῶν τύπτεσθαι τὸν Κύριον, ἐπλανᾶτο δεικνυμένης ἀνεξικακίας· Καὶ τέλος ἐμπαροινῶν κατὰ τοῦ Σωτῆρος, οὐκ ἔβλεπεν ἀρετὴν κατὰ κακίας καθοπλίζων· πάσῃ γὰρ κακίᾳ καὶ πονηρίᾳ χαίρει ὁ ἐχθρός· καὶ εἴ τι κακόν ἐστι, τοῦτο διαβολικόν ἐστι ὅπλον· ἢ γὰρ δειλίᾳ θανάτου, ἢ διὰ τὸ ἀμύνασθαι πάντως, ἁμαρτάνειν πείθει. Ὅθεν ὁ Κύριος ὑπέμεινε πάντα· ἵνα ἐν μὲν τῇ δειλίᾳ τὴν ἀνδρείαν, τῇ δὲ ὕβρει τὴν ἀνεξικακίαν, τῷ δὲ θυμῷ τὴν πραότητα, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀρετὴν κατὰ τῆς κακίας ἀντικεῖσθαι διδάξῃ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐδίδασκε τῷ τύπτοντι εἰς τὴν σιαγόνα στρέφειν καὶ τὴν ἄλλην· καί· «Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα·[1]» καί· «Ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει·[2]» καί· «Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας.[3]» Ἵνα δὲ μὴ ἀδύνατος ἡ ἐντολὴ νομισθῇ παρά τισι, διὰ τοῦτο δι' ἑαυτοῦ τὰ πάντα ἐπέδειξε ὁ Κύριος, καὶ ἀφ' ὧν ἔπασχεν, ἔπεισε πάντας ὑβριζομένους, μὴ ἀνθυβρίζειν, καὶ τυπτομένους, μὴ ἀντιτύπτειν, καὶ χλευαζομένους, μὴ ὀργίζεσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ ἡμῶν μὴ ἀπαιτεῖν· καὶ καθόλου μὴ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον· ἀλλὰ καὶ καταφρονεῖν αὐτοῦ τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων. Οὕτω γὰρ μᾶλλον εὐχερὴς ἡ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης ἁμαρτίας νίκη γένηται, ἢ ὅταν ἀμυνώμεθα. Ἀμυνόνενοι μὲν γὰρ καὶ ἀνταδικοῦντες τοὺς ἀνταδικοῦντας, καὶ ὑβρίζοντες τοὺς ὑβρίζοντας, καὶ αὐξάνομεν καὶ τρέφομεν καθ' ἑαυτῶν τὴν κακίαν, οὐ μᾶλλον τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀδικοῦντες τῇ διὰ τὴν κακίαν καταδίκῃ καὶ κρίσει μενούσῃ τοὺς ταύτῃ χρησαμένους· ὅταν δέ, ὡς ὁ Κύριος ὑπομένωμεν ἀδικούμενοι, καὶ τοῖς λοιδοροῦσι τὴν ἀνεξικακίαν ἀντιτιθῶμεν, τοῖς δὲ ἀπειλοῦσι τὴν ἀνδρείαν, τῷ δὲ θανάτῳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας· πάντως ἐν τούτοις λυποῦμεν τὸν ἐχθρόν· κἀκεῖνος ἐν τῇ τοιαύτῃ πανοπλίᾳ καταπίπτει, ἐν ᾗ καὶ ὁ Παῦλος ἡμᾶς καθοπλίζων φησίν· «Ἐνδύσασθε οὖν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου στῆναι.[4]» Οὕτω γὰρ καὶ τοῦ Σωτῆρος ὑπομείναντος, γέγονε τό·

---

1. Ματθ. 10, 28. 2. Λουκ. 6, 30. 3. Ματθ. 5, 44. 4. Ἐφ. 6, 11.

«Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν πίπτοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀστραπήν.[1]»

20. Εὐθέως γοῦν μετὰ τὸ τούτοις ἀνδραγαθῆσαι τὸν Κύριον, καὶ πεσεῖν τὸν ἐχθρόν, ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρόν, γνώρισμα τῆς νίκης ἀληθῶς καὶ ἄκοντες καθ' ἑαυτῶν παρέχοντες. Ἕως μὲν γὰρ εἱστήκει ὁ ἐχθρός, εἶχον οἱ δήμιοι τὸ ξύλον· ὅτε δὲ πέπτωκε καὶ κατερράγη, τότε τρόπαιον ἔλαβεν ὁ Κύριος, καὶ ἑαυτῷ ἐβάστασεν. Ἔδει γὰρ τὸν νικητὴν θριαμβεύοντα κατὰ τοῦ διαβόλου, μὴ ἄλλῳ συγχωρεῖν, ἀλλ' ἑαυτῷ βαστάζειν τὸ τρόπαιον. Ἐλάμβανε δὲ σὺν τῷ τροπαίῳ καὶ τὰ ἱμάτια παρ' αὐτῶν, ἀπερχόμενος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα καὶ ταῦτα σὺν τῷ θανάτῳ ἀπεκδύσηται. Διὰ τοῦτο, πάλιν ἐκδυσάμενος, κατέσπευδε τοὺς ἀπάγοντας ἄγειν αὐτόν. Ὡς δὲ ἀπήγετο, κατὰ μὲν τὸν Ἰωάννην, ἑαυτῷ τὸν σταυρὸν ἐβάσταζε,κατὰ δὲ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστάς, Σίμων ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀπὸ Κυρήνης ἔφερε τὸν σταυρόν. Ἔστι δὲ οὐκ ἐναντίον τῷ Ἰωάννῃ· οὐδὲ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐναντίον τοῖς ἄλλοις γράφει, ἀλλ' ἀμφότερα γέγονεν ἐπὶ τούτου· καὶ γὰρ καὶ ἑαυτῷ ὁ Κύριος τὸν σταυρὸν ἐβάσταζε, καὶ πάλιν Σίμων ὁ ἄνθρωπος ἔφερεν αὐτόν. Ὡς μὲν οὖν κατὰ τοῦ διαβόλου τρόπαιον ἐβάσταζε πρῶτον, ἑκουσίως δὲ καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν ἑαυτῷ· καὶ γὰρ οὐκ ἀναγκαζόμενος ἤρχετο ἐπὶ τὸν θάνατον. Καὶ πάλιν δὲ ἐβάσταζεν αὐτὸν Σίμων ὁ ἄνθρωπος, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν, ὅτι οὐ τὸν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀποθνήσκει θάνατον ὁ Κύριος. Τούτων δὲ οὕτως γενομένων, ἔρχεται σπεύδων ἐπὶ τὸν τόπον, ἔνθα καὶ ἀναβαίνειν αὐτὸ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔδει, ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἦρε, προσηλώσῃ τῷ σταυρῷ, καὶ ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐν παρρησίᾳ δειγματίσῃ τούτους ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύων κατ' αὐτῶν, καὶ δεικνύων τὸν ἐκσπασθέντα ἐκ τοῦ λέοντος ἄνθρωπον, καὶ λοιπὸν τῷ ἰδίῳ αἵματι ῥαίνων καὶ καθαρίζων τὴν γῆν ἀρέσκηται. Μέλλων δὲ τοῦτο ποιεῖν, ἐξεδύσατο τὰ ἱμάτια. Ἔδει γὰρ αὐτόν, εἰσάγοντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν παράδεισον, ἀπεκδύσασθαι τοὺς χιτῶνας, οὓς ἔλαβεν ὁ Ἀδὰμ ἐκβαλλόμενος ἐκ τοῦ παραδείσου. Ὅτε γὰρ ἥμαρτε, καὶ λοιπὸν ἤμελλεν ἀποθνήσκειν, ἔλαβε δερματίνους χιτῶνας, ἐκ νεκρῶν ζῴων γενομένους, σύμβολον ὄντας τῆς διὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρώσεως αὐτῷ προσγενομένης.

21. Ἀλλ' ὁ Κύριος, ὁ πάντα τὰ ἡμῶν δι' ἡμᾶς ἀναδεξάμενος, ἐνεδύσατο ταῦτα, ἵνα καὶ ἀπεκδύσηται, καὶ ἀντὶ τούτων ἡμᾶς ἐνδύσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν· ἐνεδύσατο δὲ μετὰ τούτων καὶ χιτῶνα, ἄρραφον ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου γενόμενον· ἵνα κἂν ἐκ τούτων πιστεῦσαι δυνηθῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι, τίς ἐστι καὶ πόθεν ὁ ἐνδυσάμενος ταῦτα· ὅτι οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἄνωθεν ἐρχόμενος ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὅτι οὐ μεριστός, ἀλλ' ἀμέριστός ἐστιν ὁ Λόγος ὁ τοῦ Πατρός, καί, ὅτι, γενόμενος ἄνθρωπος, οὐκ ἐρραμμένον εἶχε τὸ σῶμα ἐξ ἀνδρὸς καὶ

---

1. Λουκ. 10, 18.

γυναικός, ἀλλ' ἐκ Παρθένου μόνης, ὑφασμένον τῇ τοῦ Πνεύματος τέχνῃ. Ὅθεν οἱ δήμιοι τὰ μὲν ἄλλα διαμερίζονται ἱμάτια, μεριστὰ γὰρ ἦν, καὶ εἰς τέσσαρα διαμερίζονται· καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας τῆς τετραμεροῦς οἰκουμένης κατὰ ἀνατολήν, καὶ δύσιν, καὶ ἄρκτον, καὶ μεσημβρίαν, ἐφόρει ταῦτα· ἅπερ θεωρήσας ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένον αὐτὸν ἔλεγεν· «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.» Τὸν χιτῶνα μόνον οὐκ ἠδυνήθησαν σχίσαι φόβῳ τοῦ δι' αὐτοῦ γνωριζομένου σημείου. Καὶ τοῦτο γὰρ οὐκ αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ κρεμαμένου Σωτῆρος τὸ ἔργον. Καὶ γὰρ κρεμάμενος, ὡς ἄνθρωπος τὰς μὲν ἀρχὰς ἐδίωκε, τὸν δὲ διάβολον κατελάμβανε, τοὺς δὲ δημίους ἐφόβει, μὴ σχίζειν τὸν χιτῶνα· ἵνα, τούτου μένοντος, μένῃ καὶ ὁ κατὰ Ἰουδαίων ἔλεγχος, ὁ μετ' οὐ πολὺ γενόμενος, ὅτι τὸ μὲν καταπέτασμα ἐσχίσθη, ὁ δὲ χιτὼν τοῦ Σωτῆρος οὐδὲ ὑπὸ δημίων διῃρέθη, ἀλλ' ἔμεινεν ὁλόκληρος. Μένει γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον διὰ παντὸς ὁλόκληρον, τῶν σκιῶν διαιρουμένων. Πλὴν ὅτι ἀποδυσάμενος τὰ ἱμάτια ἔσπευδε πρὸς τὸν θάνατον, τότε πάλιν ὁ διάβολος, ἰδὼν τὴν προθυμίαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἑαυτὸν ἐξ οὐρανοῦ πεσόντα, καὶ τῆς γῆς ἐκβληθέντα, οὐκ εἶχεν ὅ τι πράξει· πάντα γὰρ ἦν αὐτῷ θορύβου καὶ ἀπορίας μεστά. Καὶ μένειν μὲν οὐκ ἠδύνατο, φεύγειν δὲ πάλιν ἐφοβεῖτο. Πλὴν ὅτι ἐνθυμηθείς, ὅτι τοὺς ἀποθνήσκοντας, ἐπὶ τῆς γῆς ἀποθνήσκειν δεῖ κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ·[2]» φοβηθεὶς ἐπὶ γῆς μεῖναι, μὴ ἐκεῖ καταληφθῇ, λοιπὸν εἰς τὸν ἀέρα ἐπέτατο· τάχα κἂν οὕτως, τοῦ κυριακοῦ σώματος ἐπὶ γῆς τεθέντος, ἐλεύθερον ἔχῃ τὸν ἀέρα. Ἀλλ' ὁ Κύριος, καὶ ἐν τούτῳ φιλανθρωπευόμενος, οὐκ εἰς γῆν ἀπέθανεν, ἀλλ' εἰς τὸν ἀέρα ἀνέβη διὰ τοῦ σταυροῦ, διώκων κἀκεῖ τὸν ὄφιν· ἵνα κἀκεῖθεν τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος ἀποδιώξῃ, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας καταβάλῃ[3], οὐκ ἀφεὶς οὐδὲ οὕτω τὴν γῆν ἀθεράπευτον. Καὶ γὰρ κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν μὲν ἀέρα ἐκαθάριζε τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν, τὴν δὲ γῆν ἐλυτροῦτο, τῷ αἵματι καὶ τῷ ὕδατι τῆς πλευρᾶς ἀποπλύνων αὐτήν.

22. Τί λοιπὸν ἔδει ποιεῖν παθόντα ταῦτα τὸν ἐχθρόν; Ἐξ οὐρανοῦ ἐπεπτώκει, ἀπὸ γῆς ἐξεβλήθη, τοῦ ἀέρος ἐδιώχθη· καὶ πρὸς τούτοις ᾐσχύνετο μεγάλα ἐπαγγειλάμενος, καὶ μηδὲν ἐνεργῶν. Πανταχόθεν οὖν ἡττηθείς, καὶ πανταχόθεν ἀπορηθείς, ἔγνω κἂν τὸν ᾅδην φυλάξαι· τοῦτο γὰρ ἔτι τὸ χωρίον ὑπελείπετο τούτῳ. Διὸ καὶ φοβούμενος, μὴ ἐκεῖ κατελθὼν ὁ Κύριος, ἐκεῖθεν αὐτὸν ἐκδιώξῃ, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ἐλευθερώσῃ, πάντα ἐκύκα καὶ συνεκίνει, πάντας εἰς βοήθειαν καλῶν, καὶ παρώξυνε πάλιν τοὺς Ἰουδαίους ὀνειδίζειν τὸν Κύριον, καὶ ὑβρίζειν καὶ γελᾶν ὅλως κατ' αὐτοῦ· καὶ ὅλως εἴ τι περιελείπετο πανοπλίας αὐτῷ, τοῦτο ἠφίει κατὰ τοῦ Κυρίου· τάχα κἂν οὕτως αὐτὸν ὑπερεύθυνον ἁμαρτίᾳ ὄντα κρατήσῃ. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι

1. Ἰω. 1, 29. 2. Γεν. 3 19. 3. Ἐφ. 6, 12.

ἐχλεύαζον τὸν Κύριον λέγοντες· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ·[1]» ὁ δὲ Σωτήρ, ὁ τῷ ὄντι τοῦ Θεοῦ Υἱός, οὐκ ἀπὸ τοῦ φεύγειν τὸν θάνατον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐτόν, καὶ μένοντα πατῆσαι τὸν θάνατον, ἤθελε γνωσθῆναι Υἱὸς Θεοῦ, καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ ζωή. Ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ἐγείρας νεκρούς· ἀλλ' ἡ κατάβασις φυγὴν ἐδείκνυε τοῦ θανάτου· τὸ δὲ περιμεῖναι οὐδὲν ἕτερον ἐγνώριζεν, ἢ τὸν περιμένοντα εἶναι ζωήν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λίαν ἔμελλε τῷ διαβόλῳ ὀνειδίζεσθαι τὸν Κύριον ἐν τούτοις, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβῆναι καὶ μὴ γενέσθαι ἐν νεκροῖς, ἵνα κἂν οὕτως ἀπαθὴς ἀπέλθῃ, καὶ τῶν νεκρῶν κυριεύσῃ. Ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀναβὰς εἰς ὕψος σταυροῦ, αἰχμαλωτεύσῃ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ λάβῃ δόματα ἐν ἀνθρώποις.[2] Ὑπώπτευσε γὰρ μὴ οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται ταῦτα. Ὅθεν πάλιν ἐκίνει τοὺς Φαρισαίους ὁ πανοῦργος, καὶ λοιπὸν κατὰ περισσὸν ἐποίει αὐτοὺς ἐπαγγέλλεσθαι καὶ πιστεύειν, εἰ καταβαίη μόνον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Πάντα δὲ ἐκίνει, καὶ παρὰ γνώμην ἐπηγγέλλετο, μόνον ἵνα μὴ γένηται νεκρός, καὶ κατέλθῃ εἰς τὸν ᾅδην. Ἐποίει γοῦν πάλιν λέγειν τοὺς Φαρισαίους· «Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. Εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ[3]» Οὐ πιστεύειν δὲ ἤθελε τοὺς Φαρισαίους ὁ τῆς ἀπιστίας διδάσκαλος δράκων· ἀλλὰ φεύγειν ἤθελε τὸν Κύριον τὸν θάνατον. Οὐδὲ μαθεῖν ἤθελεν, εἰ δύναται ἑαυτὸν σῶσαι· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτηρία γένηται. Εἰ γὰρ ὅλως ἐγίγνωσκεν σώσαντα αὐτὸν τοὺς ἄλλους, οὐκ ἦν ἀμφίβολον, τὸν τοῖς ἄλλοις δεδωκότα σωτηρίαν, αὐτὸν εἶναι Σωτῆρα καὶ ζωήν.

23. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο αὐτὸν ὠνείδιζον, ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτηρία γένηται. Ἤδει γὰρ ὁ περίεργος, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει ὁ Κύριος, ἀλλ' ὁ τούτου θάνατος σωτηρία καὶ ζωὴ τοῖς πᾶσι γενήσεται. Διὰ τοῦτο ἤθελεν αὐτὸν καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐποίει τοὺς Φαρισαίους ἐπαγγέλλεσθαι πιστεύειν· τάχα κἂν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς πίστεως περιγένηται, ὧν ἤθελεν. Ὁ δὲ Κύριος, ὁ τῷ ὄντι Σωτήρ, ὁ μὴ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ζητῶν, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἑαυτὸν σῶσαι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λυτρώσασθαι τὴν κτίσιν ἤθελε γνωσθῆναι Σωτήρ. Οὐδὲ γὰρ ἰατρὸς ἐκ τοῦ αὐτὸν ὑγιαίνειν γνωσθήσεται ἰατρός, εἰ μὴ καὶ τοῖς νοσοῦσιν ἐνδείξηται τὴν τέχνην· καὶ ὁ ἥλιος οὐκ ἐὰν εἰς ἑαυτὸν συστέλλῃ τὰς ἀκτῖνας, γνωσθήσεται φῶς, εἰ μὴ καὶ τῇ οἰκουμένῃ ταύτας ἐπεκτείνῃ, καὶ τὸ σκότος ἐν αὐταῖς καταλάμψῃ. Οὕτως καὶ ὁ Κύριος οὐχ ἑαυτὸν ἔσωζε· σωτηρίας γὰρ χρείαν οὐκ εἶχεν, αὐτὸς ὢν Σωτήρ· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων εὐεργεσίας ἤθελε γνωσθῆναι πᾶσι Σωτήρ. Ἀλλ' οὐδὲ καταβαίνων ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἤθελε γνωσθῆναι Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐτόν. Πλείονα γὰρ μᾶλλον ὁ θά-

1. Ματθ. 27, 42-43. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 67, 19. 3. Ματθ. 27, 42.

νατος ὁ τοῦ Σωτῆρος πίστιν καὶ σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις φέρει, ἢ ἡ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ κατάβασις. Ἀμέλει κρεμαμένου αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔτι, τὰ μὲν μνήματα ἠνοίγοντο, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς κείμενοι ἐσῴζοντο· ὁ δὲ κρεμάμενος λῃστὴς ἐπίστευεν εἰς αὐτόν, ἵνα δείξῃ, ὅτι τῷ ὄντι Σωτήρ ἐστι· καὶ ἀποθανών, τῇ πίστει καρποφορεῖ. Ἐπὶ τούτοις ἐξίστατο λοιπὸν ἀληθῶς ὁ διάβολος, καὶ πᾶσα τοῦτον εἰκότως ἀπορία κατεῖχεν· ἑώρα γὰρ αὐτὸν ἀπολέσαντα, καὶ τὸν λῃστὴν ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ὃν ἔπεισε πάλαι λῃστεύειν, ἑώρα τοῦτον πιστεύσαντα· καὶ ὃν παρώξυνε βλασφημεῖν, τοῦτον ἑώρα προσκυνοῦντα τὸν Κύριον, καὶ ἐπιπλήττοντα καὶ τῷ ἄλλῳ λῃστῇ, μᾶλλον δὲ τῷ ἐν τῷ λῃστῇ διαβόλῳ. Ἐτρύχετο δὲ πάλιν, ὅτι ὃν ὡς λῃστὴν ἀπέκτεινε, τοῦτον πάλιν μεταφερόμενον ἑώρα ἐν τῷ παραδείσῳ.

24. Ὁρῶν δὲ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν ῥιφεῖσαν, καὶ ὅτι οὐκ ἦν ἀμυντήριον πεμφθὲν παρ' αὐτοῦ, ὃ μὴ ἠκύρωσεν ὁ Κύριος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθεῖλες[1]», διὰ τοῦτο ἐταράσσετο, καὶ ἀπορῶν, πεπείρακε λοιπὸν δοῦναι τῷ Σωτῆρι πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς· ἀλλὰ καὶ τοῦτο καθ' ἑαυτοῦ κατασκευάζων ἠγνόει. Τὸ γὰρ πικρὸν τῆς ὀργῆς, τὸ διὰ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου γενόμενον, ἐν ᾧ πάντας κατεῖχεν, ἀπεδίδου τῷ Σωτῆρι· καὶ λαμβάνων ἐκεῖνος ἀνήλισκε καὶ ἐξεκένου, ἵνα ἀντὶ μὲν τοῦ ὄξους ὃν ἐκέρασεν οἶνον ἡ σοφία ποτίσῃ ἡμᾶς· ἀντὶ δὲ τῆς χολῆς τὰ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον λόγια χαρίσηται ἡμῖν· καὶ ἀνθ' ὧν αὐτὸς ἐγεύσατο τὰ ἡμῶν, εἴπῃ καὶ ἡμῖν· «Γεύσασθε, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος.[2]» Ὡς δὲ καὶ τούτου ἐξέπεσε καὶ ἐσκυλεύθη, καταισχυνθεὶς λοιπόν, ὑποψία αὐτόν τις εἶχεν, ὁρῶν τὰ τηλικαῦτα, ὅτι οὐ πρὸς ἄνθρωπον, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν ἀντιμάχεται. Ἑώρα γὰρ ἐν οἷς τοὺς πάντας ἐθήρευεν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν καταισχυνόμενον, καὶ μᾶλλον πίπτοντα, ἢ καταβάλλοντα· καὶ λοιπὸν ἐπειρᾶτο παραχωρεῖν, καὶ νῶτα διδόναι τῇ φυγῇ. Ὁρῶν γὰρ αὐτὸν κρεμάμενον, καὶ διώκοντα τὸν θάνατον, ἐφοβήθη μὴ οὗτός ἐστιν, περὶ οὗ γέγραπται· Ὑψωθήσεται Κύριος τοῦ ἐλεῆσαι ἡμᾶς. Καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐζήτει πάντα καταλιπεῖν, καὶ φυγεῖν, φθονῶν τοῖς ἐλεηθησομένοις παρ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Κύριον, ὁ τῷ ὄντι Σωτήρ, οὐ θέλων αὐτὸν ἀπελθεῖν ἀπαθῆ οὐδὲ ἀτελὲς τὸ ἔργον καταλεῖψαι, οὐδὲ τοὺς ἐν τῷ ᾅδῃ ἐκδότους ἀφεῖναι τῷ ἐχθρῷ, ἐστρατήγησε μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον. Ὁρῶν γὰρ αὐτὸν καταπτήσσοντα καὶ τρέμοντα, καὶ δειλιῶντα τὸν θρασύν, πάλιν ὡς ὑποπίπτων σχηματίζεται, ἵνα προσελθόντα τὸν ἐχθρὸν τέλεον χειρώσηται. Ὁ μὲν γὰρ δράκων οὐκ ἤθελεν ἀποθνήσκειν τὸν Κύριον, οὐδὲ κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου· καὶ ἤθελε μὲν καταβῆναι τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μὴ ἀποθανεῖν· εἰ δὲ μὴ κατέβαινε, κἂν μένειν αὐτὸν ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ μόνον μὴ ἀποθανεῖν.

---

1. Ψαλμ. 9, 7. 2. Ψαλμ. 33, 9.

Ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ τὸ γεγραμμένον γένηται· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, καὶ κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, τυφλοῖς ἀνάβλεψιν.[1]» Καὶ διὰ τοῦτο ἐφοβήθη, μὴ οὗτός ἐστιν ὁ χρισθεὶς καὶ ἀποσταλείς, καὶ λοιπὸν τῶν ἁπάντων ἐλευθερία γένηται.

25. Γυμνωθεὶς οὖν ἀπὸ τοῦ παντός, ηὔχετο κἂν τοῦ ᾅδου κρατεῖν. Πάλιν γὰρ ἐφοβεῖτο, μὴ οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σκότος καταλάμπων, περὶ οὗ γέγραπται· «Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα.[2]» Καὶ γὰρ καὶ ἤκουεν αὐτοῦ λέγοντος· «Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς.[3]» Ὅθεν ἐδειλία μὴ ἀποθάνῃ, καὶ πάντων ἐκβληθῇ. Ὁ δὲ Κύριος, ὁρῶν αὐτὸν φεύγοντα, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται καὶ φυγὰς ἀπέλθῃ ὁ ἐχθρός, φωνὰς ἀφίησιν ἀνθρωπίνας, καὶ φωνὰς ἀσθενείας λέγων· «Ἐλωΐ, Ἐλωΐ, λημὰ σαβαχθανί·» τουτέστι, «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;[4]» Καὶ τοῦτο ἐποίει, ἵνα ὁ διάβολος, ὃν κατεπλάγη Θεόν, τοῦτον ὡς ἄνθρωπον ἀσθενῆ νομίσας, μὴ φυγὰς ἀπέλθοι. Ταύταις γοῦν ταῖς φωναῖς ὑπαχθεὶς ὁ πάγκακος, πάλιν ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε καὶ κατερράγη. Ἔπεισε γὰρ τοὺς Ἰουδαίους εἰς σφαγὴν αὐτὸν αἰτήσασθαι, καὶ γέγονεν ὅπερ οὐ προσεδόκησεν· ἐσφάγη γὰρ οὐκ εἰς ἄλλο μέρος, ἀλλ' εἰς τὴν πλευράν, ἀφ' ἧς ἔρρευσεν ὕδωρ καὶ αἷμα· ἵνα, ἐπειδὴ πρότερον διὰ τῆς ἐκ πλευρᾶς πλασθείσης γυναικὸς ἦλθεν ἀπάτη, οὕτως διὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ λύτρον καὶ καθάρσιον τῆς προτέρας γένηται· λύτρον μὲν διὰ τοῦ αἵματος, καθάρσιον δὲ διὰ τοῦ ὕδατος. Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γνώμην ἀπέβαινε τῷ διαβόλῳ· καὶ γὰρ ὃν ἐφοβεῖτο γενέσθαι θάνατον, τοῦτον ἀπέθανεν ὁ Κύριος, κἀκεῖνος ἐσκύλευται· καὶ νομίσας κρατεῖν τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θανάτῳ, αὐτὸς μᾶλλον ἐδείχθη νεκρός· καὶ καυχησάμενος ἄνθρωπος ἐνεδρεύειν, πεποίηκε γνωσθῆναι Θεόν. Ἅμα γὰρ ἀπέθανεν, ἡ μὲν κτίσις ἀνήλιος γέγονε, τὸ δὲ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐρράγη, ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, οἱ στρατιῶται, σὺν τοῖς πυλωροῖς τοῦ ᾅδου κατέπτηξαν. Ἀφ' ὧν ἦν ἰδεῖν μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθῶς ἐν σώματι, ὡς καὶ οἱ θεωροῦντες ἔλεγον· «Ἀληθῶς οὗτός ἐστι Θεοῦ Υἱός.[5]» Καὶ γὰρ πολλὰ μνημεῖα ἠνεῴχθησαν, καὶ ἠγέρθησαν τούτων οἱ νεκροί.

26. Τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία· νομίσας γὰρ ἀποκτείνειν ἕνα, τῶν πάντων ἐστέρηται· καὶ νομίσας εἰς ᾅδην καταφέρειν, ἐκβέβληται τοῦ ᾅδου. Καὶ ἀπεδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενείᾳ φύσεως τέθνηκεν ὁ Σωτήρ, ἀλλὰ τὸν θάνατον εἰς ἀναίρεσιν ἐδίωξεν, ἵνα καταργήσῃ τοῦτον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Οὐ πολὺ γοῦν διέστη, καὶ τὰς ὠδῖνας ἔλυσε τοῦ ᾅδου, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἤγειρε λέγων· «Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν·[6]»

1. Ἡσ. 61, 1. 2. Ἡσ. 9, 1-2. 3. Ἰω. 8, 12. 4. Μάρκ. 15, 34. 5. Ματθ. 27, 54. 6. Ματθ. 26, 46.

αὐτὸς δὲ ἐξανέστη καὶ κατέζησε τοῦ θανάτου, χλεύην αὐτοῦ τὴν τόλμαν ἡγησάμενος· ὡς καὶ ἐν ὕμνοις προανεφωνεῖτο, λέγοντος τοῦ Πνεύματος· «Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς.[1]» Χλευάζεται γὰρ ἀληθῶς οὕτω παιχθείς, καὶ παρὰ γνώμην αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἀποβάντων. Δίκην γὰρ τοῦ ζωϋφίου τοῦ καλουμένου σφηκός, προσβάλλοντος πέτρᾳ, καὶ τῇ προσβολῇ μὴ βλάπτοντος, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρον μᾶλλον ἀπολλύοντος· οὕτω καὶ ὁ θάνατος ἐσφάλη πολύ, προσβαλὼν τῇ ζωῇ, ἥτις ἐστὶν Χριστός· οὐ γὰρ ἠδυνήθη κρατῆσαι αὐτὸν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ κέντρον ἀπώλεσεν· ὥστε καὶ οὓς πρότερον ἐφόβει τὸ κέντρον, νῦν αὐτοῦ κατακερτομεῖν, καὶ λέγειν· «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος;[2]» καὶ πάλιν· «Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας·[3]» καὶ πάλιν· «Ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου.[4]»

27. Εἶτα ἐκβληθεὶς ὁ ἄθλιος ἀπὸ τοῦ ᾅδου, καθήμενος παρὰ τὰς πύλας, θεωρεῖ ἐξαγομένους πάντας τοὺς πεπεδημένους, τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀνδρείᾳ, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἀναζῶντας· τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀφιεμένους, καὶ τοὺς μὲν ἁγίους προαπαντῶντας τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἀνακρουομένους πάντας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Προέφθασαν ἄρχοντες ἐχόμενοι ψαλλόντων ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν.[5]» Τοὺς ἐλευθερουμένους χαίροντας καὶ λέγοντας· «Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών, ἐγενήθημεν ὡσεὶ παρακεκλημένοι. Τότε ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιάσεως.[6]» Καὶ ἄγγελοι γάρ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων ὑμνοῦντες ἦσαν καὶ λέγοντες, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία·[7]» καὶ ἀπήντων ταῖς λυτρουμέναις νεάνισι ψυχαῖς. Καὶ αἱ ψυχαὶ συντρέχουσαι τοῖς ἀγγέλοις, καὶ οἱ πατριάρχαι ἀνήρχοντο, καὶ πάντα πανταχόθεν συνήχει μετ᾿ εὐφροσύνης καὶ ψαλμῶν, ἐπὶ τῇ γενομένῃ κατὰ τοῦ θανάτου νίκῃ. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Δαυΐδ, πεπτωκότος τοῦ Γολιάθ, αἱ χορεύουσαι μετὰ τυμπάνων ἀπήντων καὶ ἔλεγον· «Ἐπάταξε Δαυῒδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ[8]», τοιοῦτόν τι γέγονε καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος. Ἀναστάντος γὰρ αὐτοῦ, πάντες προαπήντων μετὰ χορῶν, καὶ ᾠδῶν, καὶ τυμπάνων, λέγοντες ἀλλήλοις· «Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ Ἰακώβ.[9]» Ἄλλοι δὲ ἐχόρευον, λέγοντες· «Ἀνέβη εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα ἐν ἀνθρώποις.[10]» Ἤδη δέ τινες καὶ πάντας εἰς θέαν προσεκαλοῦντο λέγοντες· «Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ πᾶσα ἡ γῆ, ψάλατε δὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ·[11]» καὶ πάλιν, «Δεῦτε, καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου· φοβερὸς ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀνταναιρῶν πολέμους ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.[12]» Οὐκ ἔτι γὰρ

---

1. Ψαλμ. 2, 4. 2. Α' Κορ. 15, 55. 3. Ἡσ. 25, 8. 4. Ἀποκ. 7, 17. 5. Ψαλμ. 67, 26. 6. Ψαλμ. 125, 1-2. 7. Λουκ. 2, 14. 8. Α' Βασ. 18, 7. 9. Ψαλμ. 94,2. 10. Ψαλμ. 67,19. 11. Ψαλμ. 65,1-2. 12. Ψαλμ. 45,9-10.

ἔχθρα καὶ πόλεμος, ἀλλὰ πάντα εἰρηνεύει, κειμένου τοῦ πολεμίου νεκροῦ, καὶ τοῦ ποτε τυραννεύοντος δεδεμένου τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἄλλοι δὲ πάλιν, γιγνώσκοντες τοῦ διαβόλου τὴν θρασύτητα, καὶ τοὺς μεγάλους λόγους, καὶ νῦν αὐτὸν ὁρῶντες νεκρόν, θαυμάζοντες ἔλεγον· «Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωῒ ἀνατέλλων; [1]» Καί, «Πῶς συνετρίβη καὶ συνεθλάσθη πᾶσα ἡ σφῦρα πάσης τῆς γῆς; [2]» μετὰ γὰρ τοῦ θαύματος καὶ ἀπορία πάντας κατεῖχεν. Ἐθαύμαζον μὲν γὰρ τὸν μέγαν τύραννον ὁρῶντες οὑτωσὶ ἐξαίφνης κείμενον νεκρόν· ἠπόρουν δὲ τὴν αἰτίαν τῆς πτώσεως, καὶ μάλιστα ὅτι οὐκ ἐπίστευον ἐν θανάτῳ τὸν θάνατον καταργεῖσθαι οὐδὲ ἐν σταυρῷ τὸν τηλικοῦτον ὄφιν καταράσσεσθαι. Ὅθεν πάλιν ἐθαύμαζον καὶ ἔλεγον· «Πῶς ἑάλωκε Βαβυλών; [3]» Ἔβλεπον γὰρ λοιπὸν καὶ τὸν ᾅδην σκυλευθέντα.

28. Ταῦτα δὲ ὁρῶν ὁ ἄθλιος καὶ τούτων ἀκούων, ἐμαίνετο λοιπὸν καὶ ἐτρύχετο, ὀδυρόμενος. Καὶ γὰρ ὁρῶν ἑαυτὸν σκυλευόμενον κατέκοπτεν ἑαυτόν. Ὁρῶν δὲ καὶ τοὺς ποτε κλαίοντας ὑπ' αὐτόν, νῦν ψάλλοντας ἐν Κυρίῳ, διέρρησσεν ἑαυτόν· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν χλεύην τὴν κατ' αὐτοῦ, ἐσπάραττε δεινῶς ἑαυτόν, καὶ ἀπορῶν ὅ,τι πράξει, μόνον ἔτριζε τοὺς ὀδόντας, ὡς ὁ τοῦτον ἑωρακὼς Ψαλμῳδὸς μαρτυρεῖ λέγων· «Παρατηρήσεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν δίκαιον, καὶ βρύξει ἐπ' αὐτὸν τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κύριος ἐκγελάσεται αὐτόν· [4]» καὶ πάλιν· «Ἁμαρτωλὸς ὄψεται, καὶ ὀργισθήσεται· τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ βρύξει καὶ τακήσεται.[5]» Ἔτριζε δὲ μεταμελόμενος, ὅτι κἂν ὅλως τετόλμηκε κατὰ τοῦ Σωτῆρος· εἰδὼς ἑαυτὸν πρὸ τούτου τολμῶντα κατὰ τῶν δικαίων, καὶ μηδὲν τοιοῦτον πεπονθότα. Καὶ γὰρ ἐπιβουλεύσας τῷ Ἄβελ, καὶ τοὺς πατριάρχας θλίψας, ἐπιβουλεύσας δὲ καὶ τῷ Ἡσαΐᾳ, καὶ τὸν Ἱερεμίαν ὑβρίσας καὶ τὸν Ἰὼβ πειράσας· πάλιν ἴσχυε καὶ ἐβασίλευεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως. Ἄρτι δὲ τολμήσας κατὰ τοῦ Κυρίου, θεωρεῖ ἑαυτὸν γενόμενον Ἶρον, καὶ ἐκβληθέντα τοῦ παντός, καὶ ὑπὸ πάντων καταπατούμενον. Ἔργον γὰρ τοῦ Σωτῆρος γέγονε μὴ μόνον αὐτοῦ τοῦ θανάτου καταπαῖξαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιθεῖναι· ἵνα μὴ μόνον ἡμᾶς τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν δουλώσαντα ἡμᾶς καταργήσῃ· μήποτε πάλιν ἰσχύσας ἀπατήσῃ ἡμᾶς, καὶ εἰς ἀργὸν αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα γένηται. Ὅθεν αὐτός, καταπαίξας τοῦ θανάτου, λοιπὸν ἔκδοτον καὶ ἡμῖν αὐτὸν εἰς τὸ πατεῖσθαι δίδωσι λέγων· «Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· [6]» καὶ πάλιν. «Καταπατήσει λέοντα καὶ δράκοντα.[7]» Πάλαι μὲν γὰρ ὁ ὄφις ἠπάτησε τὴν Εὔαν, καὶ τῷ φθόνῳ τούτου ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· ἄρτι δὲ πατεῖται, καὶ θέλων ἀπατᾶν,

---

1. Ἡσ. 14, 12. 2. Ἱερ. 27, 23. 3. Ἱερ. 27, 23· 24. 4. Ψαλμ. 36, 12-13. 5. Ψαλμ. 111, 10. 6. Λουκ. 10, 19. 7. Ψαλμ. 90, 13.

ἀκούει· «Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ.[1]» Καὶ πάλαι μὲν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος ὡς λέων περιεπάτει, διψῶν τὴν ἡμετέραν ψυχήν· ἄρτι δὲ καταπατεῖται σὺν τῷ δράκοντι, καὶ λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐν τάχει συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Καὶ τοσοῦτον καταφρονεῖται καὶ παίζεται, ὡς καὶ ἐπὶ τρώγλην ἀσπίδων, ἐκβάλλοντά τινα τὴν χεῖρα, μὴ φοβεῖσθαι.[2] Ταῦτα γὰρ Ἡσαΐας προεφήτευσε· καὶ ἔστιν ὁ λόγος ἀληθής.

29. Παιδία γοῦν τὴν πάλαι καὶ γέροντας ἀπατῶσαν ἡδονὴν ἄρτι χλευάζουσι· καὶ μήπω νομίμης ἡλικίας ἐπιβάντες· τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον περιζώννυνται σωφροσύνην· καὶ παρθένοι μένοντες, τῷ λόγῳ πατοῦσι τῆς ὀφιώδους ἡδονῆς τὰς ἀπάτας, μὴ φοβούμενοι ταύτης τὰ θανατηφόρα δήγματα. Ἤδη δέ τινες καὶ αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ διαβόλου πατοῦντες, οὐκ ἐδειλίασαν τὸν θάνατον· ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἤλλαξαν τῷ θανάτῳ μάρτυρες γενόμενοι τοῦ Λόγου· διὰ τοῦτο γὰρ ἀπέθανεν ὁ Κύριος. Πολλοὶ δὲ τὰ ἐπὶ γῆς καταλιπόντες, ἐλευθέρῳ τῷ βαδίσματι τὸν ἀέρα διαβαίνουσι, καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται· οὐκέτι φοβούμενοι τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλήττοντες καὶ λέγοντες, εἰ θέλοι κωλύειν· «Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ·» ὅτι Κύριον τὸν Θεόν μου σπεύδω προσκυνῆσαι· διὰ τοῦτο γὰρ ἐσταυρώθη εἰς τὸν ἀέρα ὁ Σωτήρ· Ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ παραδείσου, ἡ πάλαι δι' ἁμαρτίας κλεισθεῖσα, ἄρτι τοῖς βουλομένοις ἀνέῳγεν, ὡς Παῦλος μαρτυρεῖ, ἁρπαζόμενος ἐκεῖ, καὶ ἀπερχόμενος εἰς τοὺς οὐρανούς. Διὰ τοῦτο γὰρ ἔπαιξεν ὁ Κύριος τὸν ὄφιν. Καὶ ὁ μὲν ᾅδης κατήργηται, οὐκέτι τοῦ θανάτου κρατοῦντος, ἀλλὰ πάντων ἐγειρομένων· ὁ δὲ διάβολος οὐκ ἔτι ἐξανίσταται καθ' ἡμῶν· πέπτωκε γάρ, καὶ πεσὼν ἀληθῶς ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύεται· διὰ τοῦτο γὰρ ἀνέστη ὁ Κύριος. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι μεμαθήκασι καταφρονεῖν σωματικοῦ πλούτου, καὶ πλουτοῦσι τῷ λόγῳ καὶ τῇ γνώσει· ὁ δὲ καυχώμενος εἶναι πλούσιος δράκων γεγύμνωται, καὶ νῦν γυμνὸς Ἶρος καὶ πένης ἐστί, κατεσκυλευμένος ὑπὸ πάντων. Καὶ γὰρ πάλαι τῶν χερουβὶμ ἀνὰ μέσον ὤν, καὶ πάντα λίθον χρηστὸν ἐνδεδυμένος, τὸν σάρδιον, τὸν ἴασπιν, τὸν ἀχάτην, ἄρτι λοιπὸν ἐπὶ πάπυρον, καὶ κάλαμον, καὶ χάλικα κοιμᾶται, ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ περὶ αὐτοῦ λέγεται.[3] Διὰ τοῦτο γὰρ «ὁ Κύριος ἐπτώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ πλουτήσωμεν[4]», καὶ ὁ διάβολος ἐγυμνώθη. Καὶ τὸ παράδοξον καὶ μέγα γενόμενον ἐν τῇ κτίσει· ἄνθρωποι μὲν γὰρ σπεύδουσιν ἀποθνήσκειν εὐχόμενοι τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος· ὁ δὲ δείλαιος διάβολος, ὁ πάλαι τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἔχων, νῦν φοβεῖται τὸν ἐρχόμενον, καὶ τὴν κρίσιν καταπτήσσει. Οἶδε γὰρ τὸ ἡτοιμασμένον αὐτῷ πῦρ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐκρίθη μου ὁ Κύριος, ἵνα ἡμᾶς ἀπὸ τῆς κρίσεως ἐλευθερώσῃ κἀκεῖνον κατακρίνῃ.

---

1. Μάρκ. 8, 33. 2. Πρβλ. Ἡσ. 11, 8. 3. Πρβλ. Ἰὼβ 8, 17. 4. Β' Κορ. 8, 9.

30. Περὶ γὰρ τῆς γενομένης εἰς πάντας πανταχοῦ θεογνωσίας τί δεῖ καὶ λέγειν, τῶν γιγνομένων ἀφ' ἑαυτῶν ἐχόντων τὴν πίστιν; Οὐκ ἔστι γὰρ ἡμέραν παρελθεῖν, ἐν ᾗ ὅτε τὰ μὲν εἴδωλα οὐ καταλιμπάνουσιν ἄνθρωποι, καὶ τοὺς ἰδίους καὶ πατρικοὺς ἀρνοῦνται νόμους, πρὸς δὲ Θεὸν καταφεύγουσι, καὶ τοὺς Χριστοῦ λαμβάνειν νόμους ἀξιοῦσι, παραδόξῳ θαύματι πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Ἔτι γὰρ εἰδωλολατροῦντες καὶ ὡς ἄνθρωπον διαβάλλοντες τὸν Χριστόν, τοῦτον ὕστερον Θεὸν γινώσκοντες, καταλιμπάνουσι τὰ εἴδωλα· καὶ οὓς ἐφοβοῦντο δαίμονας ἐν τοῖς εἰδώλοις, τούτους τὸν Κύριον ἐπιγνόντες λοιπὸν καταλείπουσι, καὶ ἀπὸ ἄλλων διώκουσι· καὶ ἣν εἰδωλολατροῦντες ἡδονὴν ἐφοβοῦντο, ταύτης ἐν Χριστῷ καταφρονοῦσι, καὶ τὴν τότε νικῶσαν αὐτοὺς ἁμαρτίαν ἄρτι τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ νικῶντες παίζουσι. Καὶ γὰρ ἀπιστοῦντες ὅλως τῇ παρθενίᾳ, καὶ ἀδύνατον εἶναι λέγοντες ἐν ἀνθρώποις ταύτην εὑρίσκεσθαι τὴν ἀρετὴν πιστεύσαντες τῷ ἐκ Παρθένου Σωτῆρι, οὐ μόνον ἐπιγινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ταύτην πολιτευόμενοι, ἀπιστοῦνται παρὰ τοῖς ἔτι ἔθνεσιν εἰδωλολάτραις. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἤργησε πᾶσα μὲν φαρμακεία, πᾶσα δὲ μαγεία κατήργηται, καὶ πᾶσα τῶν Ἑλλήνων μεμώραται σοφία. Ἐν γὰρ τοῖς θείοις, οὐ λόγων, ἀλλ' ἔργων ἐστὶ χρεία· καὶ οὐχ ἡ προφορὰ τῆς γλώττης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς διάθεσις ὠφελεῖ. Οἱ γοῦν Ἕλληνες οὐ καταλαμβάνουσι λόγοις ταῦτα, ἃ τῇ πίστει Χριστιανοὶ ἐπιδείκνυνται· καὶ ἃ ἐνεργοῦσι λόγοις οἱ μάγοι, ταῦτα, σιωπώντων ἡμῶν, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καταργεῖται· καὶ ἃ ἀμφιβάλλουσι περὶ ἀθανασίας, ταῦτα οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ οὐ λόγοις, ἀλλ' ἔργοις ἐπιδείκνυνται· καὶ περὶ ἧς διστάζουσι παρθενίας οἱ μάγοι, καὶ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, ταύτην ἐν Χριστῷ καὶ γυναῖκες ἐπιδείκνυνται· καὶ οἷς εὔχονται δαίμοσιν, ὡς θεοῖς, τούτους καὶ παιδία ἐν Χριστῷ διώκουσι. Καὶ ὅλως ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ ὡς Θεός ἐστιν ἐπὶ γῆς, τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἀνεξίκακος γενόμενος, πᾶσι δὲ ὡς σὺν ἡλίῳ περιπολῶν, τὸν οὐράνιον ἐπιδεικνύμενος βίον.

31. Ἰδοὺ ἓν τοῦτο τοῦ σταυροῦ κατόρθωμα· ἰδοὺ ταῦτα πεποίηκεν ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος. Οὐ γὰρ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ ἔργον, ἀλλὰ Θεοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο πέπονθεν ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ θεῖα χαρίσηται. Αὐτοῦ γοῦν ἐστι τὰ νῦν ἐν ἀνθρώποις κατορθώματα. Κἂν γὰρ Παῦλος λαλῇ, ἀλλὰ Χριστός ἐστιν ἐν αὐτῷ λαλῶν· κἂν μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ποιῇ, ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις ἐστὶν ἡ ταῦτα ἐνεργοῦσα· καὶ ἐὰν εἰς πάντας ἔφθασεν ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ διδασκαλία, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου καταβάντος μεσίτου Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Τοῦτο γὰρ γέγραπται, ὃ οἱ Ἰουδαῖοι μὲν ἐσιώπησαν πάλαι, ἄρτι δὲ πληρούμενον ὁρῶσι· γέγραπται γάρ, ὅτι «Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ [1]», καθάπερ καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει· «Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος· [2]»

1. Ἠσ. 54, 13. 2. Ἱερ. 23, 7. 38, 31.

καὶ ἐπιφέρει λέγων· «Καὶ οὐ μὴ διδάξει ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ λέγων· Γνῶθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν.[1]» Τίς γάρ ἐστιν ὁ ἐν τοῖς εἰδώλοις κατανύττων, εἰ μὴ ὁ Κύριος; καὶ τίς ὁ ἀνάγων αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἔτι δουλεύοντας εἰδώλοις, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Χριστός, ὁ λέγων· «Ὅταν ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν;[2]» Τὸ γὰρ παράδοξόν ἐστι τοῦτο, ὅτι, ἔτι δουλευόντων αὐτῶν εἰδώλοις, διανοίγεται τούτων ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς ὡς τὸ νοεῖν, ὅτι οὓς μὲν ἐνόμιζεν πάλαι θεούς, ξύλα καὶ λίθους εἶναι· ὃν δὲ ἐχλεύαζον ἐσταυρωμένον, τοῦτον οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν ἐπιγινώσκειν. Νοῦ δὲ διδάσκαλος οὐκ ἄνθρωπός ἐστιν, ἀλλ' ὁ τὸν νοῦν μόνος ὁρῶν Θεός. Μακάριε ἀληθῶς καὶ ζωοποιὲ σταυρὲ τοῦ Σωτῆρος· τὸν μὲν θάνατον ἐθριαύμβευσας, τὸν δὲ τοῦτον κατέχοντα διάβολον ἀνεῖλες. Θεῖε Λόγε, καὶ ἀληθῶς σοφία τοῦ Πατρός· σὺ καὶ τοῦ πανούργου τὸ πρόσωπον ἔδειξας, καὶ τὴν πτύξιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ ἐγύμνωσας· ὥστε καὶ ἡμᾶς λέγειν· «Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.[3]» Φιλάνθρωπε καὶ ἀγαθὲ Δέσποτα· σὺ καὶ αἰχμαλώτους ἡμᾶς ὄντας ἐλυτρώσω, καὶ δουλεύοντας τῇ ἁμαρτίᾳ, διὰ τοῦ θανάτου ἰδίου, Κύριε, ἠλευθέρωσας. Οἴδαμεν γάρ, ὅτι ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰρηνοποιὲ ἀληθῶς Υἱὲ τοῦ Θεοῦ· σὺ καὶ τὴν υἱοθεσίαν ἡμῖν ἀποδέδωκας, καὶ ἀποκαταλλάξας ἡμᾶς τῷ σαυτοῦ Πατρί, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ κατήργησας. Πλούσιε Σωτὴρ καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ· σὺ γὰρ ἐπτώχευσας, ἵνα τῇ σῇ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· σὺ καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῖν τῶν οὐρανῶν ἐχαρίσω, κτίστα καὶ δημιουργὲ τῶν πάντων, Λόγε τοῦ Πατρός· σὺ γὰρ πάλιν ἡμᾶς ἀνέκτισας, καὶ σοῦ ποιήματά ἐσμεν, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. Φῶς ἀληθῶς καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρός· σὺ γὰρ ἡμᾶς ἐν σκότει κατέλαμψας, καὶ μὴ βλέποντας ἡμᾶς εἰς φῶς ἤγαγες. Μορφὴ καὶ εἰκὼν ὄντως τοῦ Πατρός· σὺ γὰρ ἡμᾶς ἀπολλυμένους ἐμόρφωσας, καὶ πάλιν ἐχαρίσω τὸ κατ' εἰκόνα. Θεὲ Λόγε καὶ ἀληθῶς ζωή· σὺ γὰρ ἀποθανόντας ἐζωοποίησας καὶ φθαρέντας ἀνεκαίνισας, ἐνδύσας τὴν ἀφθαρσίαν. Δύναμις ἀληθῶς, καὶ βραχίων, καὶ δεξιὰ τοῦ Πατρός· σὺ γὰρ καὶ τὰς ὠδῖνας ἔλυσας τοῦ θανάτου, θύρας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς κατέαξας, ὡς ἡ Γραφὴ λέγει. Σὺ καὶ τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν, τὸν διάβολον ἐν ἀνθρωπίνῳ ἀγκίστρῳ περιήγαγες ἐν τῷ τροπαίῳ τοῦ σταυροῦ. Διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν θείαν ἀνδραγαθίαν πάντες μὲν αὐτὸν πατοῦσι, πάντες δὲ αὐτοῦ καταπαίζουσι. Σοῦ γὰρ πρώτου παίξαντος εἰς αὐτόν, γέγονε λοιπὸν ἀρχὴ πλάσματος Κυρίου, πεποιημένου εἰς τὸ καταπαίζεσθαι. Καὶ σοῦ τοῦτον καταβαλόντος, γέγονε πᾶσι θαῦμα, ὥστε καὶ λέγειν· «Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἑωσφόρος ὁ πρωῒ ἀνατέλλων;[4]» Καὶ σοῦ λαβόντος παρ' αὐτοῦ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ προσηλώσαντος αὐτὸ τῷ σταυ-

1. Ἱερ. 38, 34. 2. Ἰω. 12, 32. 3. Β' Κορ. 2, 11. 4. Ἡσ. 14, 12.

ρῷ, πάντες κατ' αὐτοῦ κατακερτομοῦσι λέγοντες· «Πῶς ἀναπέπαυται ὁ ἀπαιτῶν; καὶ ἀναπέπαυται ὁ ἐπισπουδαστής; συνέτριψεν ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἁμαρτωλῶν.[1] Λοιπὸν γὰρ ὑποκάτω αὐτοῦ στρώννυται σῆψις, καὶ τὸ κατακάλυμμα αὐτοῦ γίνεται σκώληξ[2]», καὶ πάντες οὐκέτι τὸν δράκοντα φοβοῦνται, ἀλλὰ σέ, καὶ διὰ σοῦ τὸν Πατέρα προσκυνοῦσιν.

32. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Κύριος ἐξαναστάς, ταχέως κατέπαιξε τοῦ θανάτου, καὶ ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν ἀπ' αὐτοῦ. ᾿Ιουδαῖοι δέ, οὐδὲ ταῦτα βλέποντες, ᾐσχύνοντο, ἀλλὰ καὶ ἠγνόουν τολμῶντες κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ὅτι καθ' ἑαυτῶν ἐπεχείρουν ταῦτα. Οὐκ ἔβλεπον γὰρ παραδιδόντες τὸν Κύριον, ὅτι τὴν τῆς ῾Ιερουσαλὴμ παράδοσιν προκαλοῦνται, λέγοντος τοῦ προφήτου ῾Ιερεμίου· «Παραδιδομένη παραδοθήσεται ῾Ιερουσαλὴμ εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσωρ βασιλέως Βαβυλῶνος.[3]» Καὶ οὐκ ἔβλεπον, ὅτι, μὴ θέλοντες δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ὑπέβαλλον ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ δούλους, καὶ ὑπηρέτουν αὐτῷ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβουλήν. ᾿Ηγνόουν γὰρ τὸν Βαραββᾶν αἰτούμενοι, καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείνοντες, ὅτι τὸ μὲν βίον βιώσονται τοῦ Βαραββᾶ, καὶ πᾶσα στάσις καὶ φόνος παρ' αὐτοῖς αὐξήσει· ἀποβαλοῦσι δὲ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ Κύριος, ὡς ὁ ῾Ησαΐας λόγει· «᾿Ιδοὺ δὴ ὁ Κύριος Σαβαώθ, ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς ᾿Ιουδαίας καὶ ἀπὸ ῾Ιερουσαλὴμ ἰσχύοντα καὶ ἰσχύουσαν, ἰσχὺν ἄρτου καὶ ἰσχὺν ὕδατος, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα, καὶ ἄρχοντα πολεμιστήν, καὶ δικαστήν, καὶ προφήτην, καὶ στοχαστήν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκόνταρχον, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατήν. Καὶ ἐπιστήσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαῖκται κυριεύσουσιν αὐτῶν.[4]» ᾿Ενέπαιζον γὰρ οἱ ἄθλιοι τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἔβλεπον, ὅτι τὸ προφητικὸν κατ' αὐτῶν ἐπληροῦτο ῥητὸν τὸ λέγον· «᾿Εμπαῖκται κυριεύουσιν αὐτῶν.» Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ παράδοξον τοῦ Σωτῆρος, ὅτι σταυρούμενος ἔπασχε μὲν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, κατέπαιξε δὲ τοῦ θανάτου, καὶ κατὰ ᾿Ιουδαίων ἐπληροῦτο τὰ γεγραμμένα. Ὅτι δὲ καὶ τὸ φῶς ἀφήρηται ἀπ' αὐτῶν, γέγραπται ἐν τῷ ῾Ιερεμίᾳ οὕτως· «῾Ο Λόγος ὁ γενόμενος ἐπὶ ῾Ιερεμίαν ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν ᾿Ιούδα.[5]» Εἶτα ἐπιφέρει λέγων· «᾿Αφελῶ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν εὐφροσύνης, καὶ φωνὴν χαρᾶς, φωνὴν νυμφίου καὶ φωνὴν νύμφης, ὀσμὴν μύρου καὶ φῶς λύχνου.[6]» ᾿Αμέλει παρεδίδουν τοῖς ἔθνεσι τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ᾔδεισαν, ἀλλ' ἐτύφλωττον, ὅτι αὐτοὶ οὐ μετὰ πολὺ μιανθήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτῶν εἰσελεύσονται κατ' αὐτῶν τὰ ἔθνη, καθάπερ γέγραπται· «῾Ο Θεὸς εἰσήλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμίανον τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν σου, ἔθεντο ῾Ιερουσαλὴμ εἰς ὀπωροφυλάκιον.[7]» ᾿Αρνούμενοι τὸν Κύριον ἔχειν βασι-

1. ῾Ησ. 14, 4-5. 2. ῾Ησ. 14, 11. 3. ῾Ιερ. 39, 9. 4. ῾Ησ. 3, 1-4. 5. ῾Ιερ. 25, 1. 6. ῾Ιερ. 25, 10. 7. Ψαλμ. 78, 1.

λέα, ἠγνόουν στερισκόμενοι τῆς Δαυιτικῆς τιμῆς. Αὐτῷ γὰρ ἀπέκειτο τοῦ Δαυὶδ ἡ βασιλεία, καὶ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἔφθανεν αὐτή, ἐπὶ μάρτυρι τῷ Ἰακὼβ λέγοντι· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.[1]» Καὶ γυμνοῦντες δὲ τὸν Κύριον, καὶ τύπτοντες αὐτόν, οὐκ ᾔδεισαν ἐκδιδυσκόμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ κοπετὸν καθ' ἑαυτῶν παροξύνοντες· λέγει γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος· «Ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου καὶ τὰ ὀθόνια, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς·[2]» καὶ πάλιν· «Ἕνεκεν τούτου κόψεται καὶ θρηνήσει, πορεύσεται ἀνυπόδητος, καὶ γυμνή, ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων σειρήνων.[3]» Καὶ ποιοῦντες ἐπιβληθῆναι χλαμύδα κοκκίνην, οὐκ ἔβλεπον καθ' ἑαυτῶν τὴν κατηγορίαν τοῦ Πνεύματος πληροῦντες, ὅτι «Αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις.[4]» Χαίροντες δὲ καὶ ἐπὶ τῷ περικεῖσθαι ἀκάνθας τὸν Σωτῆρα, ἐτύφλωττον, καθ' ἑαυτῶν αὐτὰς περιτιθέντες. Γέγραπται γάρ· «Ἔκστ τε, λυπήθητε, αἱ πεποιθυῖαι, ἐκδύσασθε, γυμναὶ γίνεσθε, περιζώσασθε τὰς ὀσφύας, καὶ ἐπὶ τῶν μασθῶν κόπτεσθε ἀπ' ἀγροῦ ἐπιθυμήματος, καὶ ἀπὸ ἀμπέλου γενήματος. Ἡ γῆ τοῦ λαοῦ μου ἄκανθα, καὶ χόρτος ἀναβήσεται, καὶ ἐκ πάσης οἰκίας εὐφροσύνη ἀρθήσεται.[5]» Ἐχλεύαζον τὸν Κύριον, ὡς Υἱὸν Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔβλεπον ἀποβαλλόμενοι τὴν υἱοθεσίαν ὡς αὐτὸς διαμαρτύρεται λέγων· «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν·[6]» καί, «Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν.[7]» Ἐπότιζον αὐτὸν ὄξος καὶ χολήν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σφόδρα τυφλὸν κατ' αὐτῶν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρε, καὶ κατεφύτευσεν αὐτήν, καὶ περιέμενε τοῦ λαβεῖν παρ' αὐτῶν τὸν καρπόν, σταφυλὴν καὶ οἶνον· οἱ δὲ ἄφρονες, ἀντὶ οἴνου ὄξος, ἀντὶ δὲ σταφυλῆς χολὴν ἐπεδίδουν, γνώρισμα τῆς κατὰ Σοδομίτας αὐτῶν κακίας ἐμφαίνοντες· καὶ γὰρ αὐτῶν ἡ σταφυλὴ χολή ἐστι, κατὰ τὰ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γεγραμμένα.[8] Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, εἰδὼς τὸν παρ' αὐτῶν ἐσόμενον τοιοῦτον καρπόν, προέλεγεν αὐτοῖς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Πρὸς τούτοις διῄρουν τὰ ἱμάτια τοῖς δημίοις, οὐχ ὁρῶντες τὸν κατ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι γιγνόμενον μερισμόν· φησὶ γὰρ ὁ προφήτης· «Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται τοῦ Κυρίου, καὶ διαμερισθήσεται τὰ σκῦλά σου ἐν σοί. Καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη εἰς πόλεμον εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἁλώσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγήσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται·[9]» καὶ πάλιν· «Νῦν καταφάγεται ἡ ἐρυσίβη τοὺς κλήρους αὐτῶν·[10]» καὶ καθὼς ὁ Μιχαίας φησί· «Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται

1. Γεν. 49, 10. 2. Ὠσ. 2, 11. 3. Μιχ. 1, 8. 4. Ἠσ. 1, 15. 5. Ἠσ. 32, 11-13. 6. Ἠσ. 1, 2. 7. Ματθ. 23, 38. 8. Πρβλ. Δευτ. 32, 32. 9. Ζαχ. 14, 1-2. 10. Ὠσ. 5, 7.

ἐφ' ὑμᾶς παραβολή, καὶ θρηνήσεται θρῆνος ἐν μέλει λέγων· Ταλαιπωρίᾳ ἐταλαιπώρησε μερὶς λαοῦ μου, κατεμετρήθη ἐν σχοινίῳ, οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι· οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διεμετρήθησαν.[1]» Καὶ συνελόντι φράσαι, τολμήσαντες κατὰ τοῦ Κυρίου, καθ' ἑαυτῶν τὴν ἡμέραν προσεκαλέσαντο, ἣν προέλεγε καὶ ὁ προφήτης· «Ἡμέρα γὰρ κρίσεως Κυρίου, ἀνταποδόσεως κρίσεως Σιών. Καὶ στραφήσονται αἱ φάραγγες εἰς πίσσαν, καὶ ἡ γῆ αὐτῆς εἰς θεῖον. Καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς ὡς πίσσα καιομένη νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ οὐ σβεσθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, καὶ ἀναβήσεται ὁ καπνὸς αὐτῆς ἄνω. Αὕτη εἰς γενεὰν ἐρημωθήσεται, καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ὄρνεα καὶ ἐχῖνοι, καὶ ἴβεις, καὶ κόρακες. Καὶ ἐπιβληθήσεται ἐπ' αὐτὴν σπαρτίον γεωμετρίας ἐρήμου, καὶ ὀνοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ. Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς οὐκ ἔσονται· καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς ἔσονται εἰς ἀπώλειαν. Καὶ ἀναφύσει εἰς τὰς πόλεις αὐτῆς ἀκάνθινα ξύλα, καὶ εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς. Καὶ ἔσται ἔπαυλις σειρήνων καὶ αὐλὴ στρουθῶν, καὶ συναντήσουσι δαιμόνια ὀνοκευνταύροις, καὶ βοήσουσιν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον. Ἐκεῖ ἀναπαύσονται ὀνοκένταυροι· εὗρον γὰρ αὐτοῖς ἀνάπαυσιν. Ἐκεῖ ἐνόσσευσεν ἐχῖνος, καὶ ἔσωσεν ἡ γῆ τὰ παιδία αὐτῆς μετὰ ἀσφαλείας.[2]»

33. Ταῦτα πεπόνθασιν οἱ Ἰουδαῖοι, δοκοῦντες τὸν Κύριον ἀποκτείνειν· ταῦτα καθ' ἑαυτῶν προεκαλέσαντο, βοῶντες κατὰ τοῦ Σωτῆρος· ἐν τούτοις κατεκρίθησαν θελήσαντες κρῖναι τὸν Κύριον. Καί μοι παρελθὼν ὁ βουλόμενος γενέσθω δικαστής, οὐκ ἐξ ἀφανῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν ἀλήθειαν ἀναλογιζόμενος. Καὶ σκοπείτω, τίς μὲν ὁ τοῦ Κυριακοῦ θανάτου καρπός, τὶ δὲ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν Ἰουδαίων τὸ κέρδος. Ὁ μὲν γὰρ θάνατος τοῦ Σωτῆρος τὴν οἰκουμένην ἠλευθέρωσε, καὶ τὰ ἔθνη τὸν Θεὸν ἐδόξασεν· ὁ δὲ τῶν Ἰουδαίων θυμὸς σὺν αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις ἀπώλεσε καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῆς θεογνωσίας αὐτοὺς ἐτύφλωσε. Καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Κυρίου τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίησεν, ἡ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλὴ τῆς ζωῆς αὐτοὺς τοὺς Ἰουδαίους ἐστέρησε, καὶ νῦν εἰσι χωρὶς τοῦ Κυρίου. Καὶ ὁ μὲν σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἐθνῶν ἔρημον οὖσαν κατῴκησεν· Ἰουδαῖοι δὲ τῇ κακίᾳ ἑαυτῶν καὶ τῆς οἰκουμένης ἑαυτοὺς ἐρήμωσαν, καὶ νῦν εἰσιν οὐκ ἔχοντες πόλιν. Καὶ πάλιν ὁ μὲν θάνατος τοῦ Σωτῆρος τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀνέδειξεν· Ἰουδαῖοι δὲ τῷ θυμῷ καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν ἀπώλεσαν, καὶ τοὺς μεγιστᾶνας κατέβαλον. Πρὸς τούτοις ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἀγγέλους συνῆψε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεσίτης τῆς φιλίας αὐτῶν γέγονεν· Ἰουδαῖοι δὲ ἐπιβουλεύοντες ἐκέρδαναν τὴν μετὰ δαιμόνων κατοίκησιν. Καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐκούφισε τὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀλογίαν· Ἰουδαῖοι δὲ ἠλογίσθησαν τῷ θυμῷ, καὶ νῦν μετὰ σειρήνων, καὶ ἐχίνων,

1. Μιχ. 2, 4. 2. Ἠσ. 34, 8-15.

καὶ στρουθῶν τοῖς τρόποις συναναστρέφονται, ἀλλόκοτον ἔχοντες καὶ οὕτως τὸν τρόπον, ὡς ὀνοκένταυροι. Καὶ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου, ἀνομία παρ' αὐτοῖς ἐστιν· ἀντὶ δὲ πραότητος, «Θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως.[1]» Καὶ ὅλως οὐδέν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ὃ μὴ θάνατον αὐτοῖς κατεργάζεται. Ἆρ' οὖν οὐκ ἄξιον τῷ θανάτῳ προσκεῖσθαι, καὶ ἀφιέναι τῶν Φαρισαίων τὸ συνέδριον; Ἆρ' οὖν οὐκ ἄξιον τῷ σταυρῷ μᾶλλον προσκυνεῖν ἢ τὴν Ἰουδαίων καὶ τοῦ κόσμου κερδάναι φιλίαν; Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γέγραφε· «Τὰ πάντα ἥγημαι ζημίαν, ἵνα κερδάνω Χριστόν·[2]» διὰ τοῦτο καύχημα ἡγεῖται τὸν σταυρόν, λέγων· «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ κόσμῳ.[3]» Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔλεγεν· «Ὃς ἂν μὴ ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος[4], οὐδὲ δύναταί μου μαθητὴς εἶναι.[5]»

34. Ἀλλ' ἐνταῦθα πολλῆς ἀσφαλείας ἐστὶ χρεία, μήποτε κατὰ τοὺς Ἰουδαίους αἴρωμεν τὸν σταυρόν, καὶ μὴ κατὰ τὸν Παῦλον. Ὁ μὲν γὰρ Παῦλος ὡς τρόπαιον τῆς ἁμαρτίας ἐφόρει τὸν σταυρόν· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῷ τὸν Κύριον ἀνελεῖν. Διὰ τοῦτο ἀσφαλίζεσθαι χρὴ καὶ νήφειν, μήποτε, κατηγοροῦντες Ἰουδαίων, τὰ αὐτὰ αὐτοῖς κατὰ τοῦ Κυρίου πράττωμεν. Πολλοὶ γὰρ προσκυνοῦντες τὸν Κύριον, καὶ ἀναξίως αὐτοῦ πολιτευόμενοι, ἀγνοοῦσιν ὑπεύθυνοι γινόμενοι τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος· «Ὃς» γὰρ «ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον, καὶ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχός ἐστι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου[6]», ὁ Ἀπόστολος μαρτύρεται. Οὕτως· «Καὶ ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Κύριον», ἀλλ' ὥσπερ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ αὐτὸς οὕτως ἐμίσει τοῦτον. Ὁ δὲ τὸν πένητα ἐξουθενῶν ἀτιμάζει καὶ αὐτὸς ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν Κύριον· τοῦτο λέγει Σολομών· «Ὁ ἐξουθενῶν τὸν πένητα, ἀτιμάζει τὸν ποιήσαντα αὐτόν.[7]» Ὁ παρορῶν πένητα πεινῶντα καὶ διψῶντα καὶ γυμνόν, ὅμοιός ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, τοῖς καὶ τὸν Κύριον ἐκδύσασι καὶ ποτίσασιν αὐτὸν ὄξος καὶ χολήν. Καὶ ὁ λαμβάνων δῶρα ἐπ' ἀθώοις οὐκ ἔστιν ἄλλος τοῦ πωλήσαντος τὸν Κύριον, ὡς ὁ Ἰούδας· καὶ αὐτὸς γὰρ τὴν δικαιοσύνην, ἥτις ἐστὶν ὁ Κύριος, πωλεῖ, ὡς ἐκεῖνος τὸν Χριστόν. Καὶ ὁ μὴ κρίνων ὀρφανῷ, καὶ τὸ δίκαιον ἀποδιδοὺς τῇ χήρᾳ, ὁ αὐτός ἐστι τοῖς ἐπιβουλεύσασι τῷ Κυρίῳ καὶ συκοφαντήσασιν αὐτόν. Καὶ τέλος, ὁποῖα ἄν τις εἰς τὸν πλησίον ἐργάσηται, ταῦτα εἰς τὸν Κύριον λογίζεται, τὸν δι' ἡμᾶς κατελθόντα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει· «Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.[8]» Καὶ πάλιν, ὅπερ ἐστὶν ἀναγκαῖον εἰδέναι καὶ τηρεῖν· «Ὁ πορνεύων τὴν μὲν ἰδίαν ψυχὴν ἀπολλύει, ὑβρί-

---

1. Ψαλμ. 57, 5. 2. Φιλιπ. 3, 8. 3. Γαλ. 6, 14. 4. Ματθ. 10, 38. 5. Λουκ. 14, 27. 6. Α' Κορ. 11, 27. 7. Παρμ. 14, 31. 8. Ματθ. 25, 40.

ζει δὲ καὶ αὐτός, ὡς Ἰουδαῖοι, τὸν ναὸν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.» Ὁ γὰρ «τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρων, φθείρεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ[1]», ὡς Παῦλος γράφει. Καὶ ὁ μὲν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας βασιλευόμενος οὐδὲν ἀποδέει τῶν ἀρνουμένων Ἰουδαίων, καὶ λεγόντων μὴ ἔχειν βασιλέα τὸν Κύριον, ἀλλὰ Καίσαρα. Μὴ ἀγνοείτω δὲ ὁ κρατούμενος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν καὶ μᾶλλον αὐταῖς τερπόμενος, ὅτι καὶ αὐτός, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν Βαραββᾶν αἰτεῖται καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείνει. Οὕτω γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν φαῦλον τρόπον ἀγαπήσαντες τὸν τοῦ Βαραββᾶ, λοιπὸν τὴν ἀρετὴν ἀπεδίωξαν. Γινωσκέτω δὲ καὶ ὁ μὴ τῇ πίστει ἰσχυρός, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν, ὡς οἱ ἀπιστοῦντες καὶ λέγοντες· «Εἰ Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ.[2]» Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι ἀπιστοῦντες ἐφθέγγοντο ταῦτα. Τί οὖν ἐπὶ τούτοις χρὴ ποιεῖν; Οὐδὲν ἕτερον ἢ πιστεύειν τῷ Χριστῷ, καὶ κατ' αὐτὸν πολιτεύεσθαι, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ·[3]» καὶ τὴν μὲν Ἰουδαίων ἐκτρέπεσθαι φιλίαν, καὶ ἀπιστίαν, καὶ χλεύην, καὶ μύθους, καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει· ἔχεσθαι δὲ τοῦ σταυροῦ καὶ ἀξίως αὐτοῦ πολιτεύεσθαι, καὶ λέγειν τὰς αὐτὰς τῷ Παύλῳ φωνάς· «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.[4]» Οὕτω γὰρ πολιτευσάμενοι καὶ πιστεύσαντες εἰς τὸν Κύριον, γνωσόμεθα τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης κάθισιν, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑποταγὴν ὀψόμεθα, καὶ τὴν μετὰ δόξης αὐτοῦ πάλιν παρουσίαν· ἣν ἄγγελοι μὲν προσημαίνουσιν, ἅγιοι δὲ ὑμνοῦσι· πάντες δὲ ὁρῶντες ἀγαλλιῶνται, καὶ χαίρουσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ

«Ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως.» Ἄρτι δὲ τολμήσας κατὰ τοῦ Κυρίου, θεωρεῖ ἑαυτὸν ἐκβληθέντα τοῦ παντός, καὶ ὑπὸ πάντων καταπατούμενον, καὶ συντριβόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν· τό γε μὴν μέγα καὶ παράδοξον, ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένου τοῦ Κυρίου, (αὐτοῦ γὰρ ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Λόγος·) ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐτρόμαξεν, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη, καὶ πολλὰ σώματα τῶν προκεκοιμωμένων ἀνέστη· καὶ οὐδείς, ὥσπερ νῦν Ἀρειανοὶ τολμῶσι, διελογίσατο εἰ δεῖ σαρκωθέντι τῷ Λόγῳ πείθεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον βλέποντες, ἐπεγίνωσκον αὐτὸν ὄντα δημιουργὸν αὐτῶν· καὶ ἀνθρωπίνης φωνῆς ἀκούοντες, οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγον ὅτι

---

1. Α' Κορ. 3, 17. 2. Ματθ. 27, 42. 3. Α' Κορ. 4, 16. 4. Γαλ. 6, 14.

ὁ Λόγος κτίσμα ἐστίν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔτρεμον, καὶ οὐδὲν ἧττον ἐγίνωσκον, ὅτι ἐκ ναοῦ ἁγίου ἐφθέγγετο· οὐ γὰρ κτίσμα ἡ κτίσις προσκυνεῖ· οὐδὲ πάλιν διὰ τὴν σάρκα, παρῃτεῖτο τὸν Κύριον ἑαυτῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸν ἑαυτῆς δημιουργὸν ἔβλεπεν ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ ἔκαμπτε καὶ κάμψει, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· οὐ γὰρ ἀδοξίαν ἤνεγκεν ἡ σὰρξ τῷ Λόγῳ· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ μᾶλλον αὕτη δεδόξασται παρ' αὐτοῦ· οὐδὲ ἐπειδὴ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Υἱός, ἠλαττώθη τῆς θεότητος, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ἐλευθερωτὴς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης κτίσεως γέγονεν· ὃς καὶ σταυρούμενος, ἐμαρτυρεῖτο δεσπότης τῆς κτίσεως· συστείλαντος μὲν ἡλίου τὰς ἀκτῖνας, καὶ τῆς γῆς τρεμούσης, τῶν δὲ πετρῶν σχιζομένων, καὶ τῶν δημίων ἐπιγνόντων, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ Υἱός ἐστιν ὁ σταυρωθείς· οὐ γὰρ ἀνθρώπου τινὸς ἦν τὸ βλεπόμενον σῶμα, ἀλλὰ Θεοῦ· ἐν ᾧ τυγχάνων καὶ ὅτε ἐσταυροῦτο, ἤγειρε νεκρούς· ὅτε καὶ ὁ ἥλιος ἀγανακτῶν, καὶ μὴ φέρων τὰς κατὰ τοῦ κοινοῦ πάντων Δεσπότου γενομένας σωματικὰς ὕβρεις, ἃς ἑκὼν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν, ἀπεστράφη· καὶ τὰς ἀκτῖνας συστείλας, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον ἔδειξεν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΕΝ ΒΗΡΥΤΩ, ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΙΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΙΑΣ ΕΙΚΟΝΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ ΗΜΩΝ.*

1. Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, καὶ ἴδετε τὸ καινὸν καὶ παράδοξον θαῦμα, ὅπερ γέγονε νῦν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Ἐμβλέψατε εἰς τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, δότε αὐτῷ δόξαν, κατανοήσατε τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας, καὶ θρῆνον μετ' εὐφροσύνης ἀναλάβετε. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδὲν ξένον. Ἐν γὰρ τῷ παραδόξῳ τούτῳ θαύματι, ὃ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξέστησαν πᾶσαι αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὄντως ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τὸ τετολμημένον, ἐταράχθησαν πᾶσαι αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὄντως ἐξέστησαν πᾶσαι ἄβυσσοι, ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες ἐταράχθησαν, ὑπὸ τῷ οἰκονομηθέντι ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Πᾶσαι αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, ἀκούσατε, καὶ ἔκστητε, γενεαὶ τῶν γενεῶν, ᾧ γέγονεν παράδοξον θαῦμα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις.

2. Πόλις ἐστὶ Βηρυτὸς καλουμένη, τελοῦσα δὲ ὑπὸ Ἀντιόχειαν. Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει πλήθη πολλὰ ἦν τῶν Ἰουδαίων. Πλησίον δὲ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν Χριστιανός τις λαβὼν κελλίον κατέμενεν. Ἐποίησε δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁλόστατον, ἐζωγραφημένην ἐν ὡραιότητι πολλῇ. Χρόνου δὲ διελθόντος, ἠθέλησεν ἀναχωρῆσαι ὁ Χριστιανὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κελλίου. Ἐπεζήτησεν οὖν ἕτερον κελλίον μεῖζον, ὡς χρείαν ἔχων αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ πλησιάζειν αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις. Εὑρὼν δὲ οἴκημα ἕτερον, μετῆρεν ἐκεῖθεν, λαβὼν πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Κατ' οἰκονομίαν δὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ θέλοντος πάντα ἄνθρωπον σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, δεικνύων τὰ θαυμάσια αὐτοῦ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ. Λαβὼν δὲ ὁ Χριστιανὸς ἅπασαν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὡς προλέλεκται, κατελείφθη ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μόνη, λησμονήσας αὐτὴν ἐν τῷ κελλίῳ.

3. Ἰουδαῖος δέ τις λαβὼν τὸ κελλίον αὐτοῦ τοῦ οἰκεῖν ἐν αὐτῷ, ἔνθα ἦν ἡ εἰκὼν τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ, εἰσαγαγὼν δὲ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ εἰς τὸ κελλίον κατέμενε, μὴ θεωρήσας τὴν εἰκόνα

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 797 κἑξ.

τοῦ Κυρίου, ὅτι ἵσταται ἐκεῖ, οὐδὲ κατενόησε τὸν τόπον ἐκεῖνον. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκάλεσεν Ἑβραῖον, ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ ἀριστᾶν αὐτούς, ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὁ Ἰουδαῖος ὁ κεκλημένος, εἶδε τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λέγει τῷ καλέσαντι αὐτὸν Ἰουδαίῳ· Σύ, Ἰουδαῖος ὤν, πῶς τὴν εἰκόνα τούτου ἔχεις; ὕβρεις τε παμπόλλας καὶ ἀθεμίτους ἐκ τοῦ μιαροῦ αὐτοῦ στόματος εἰπόντος κατὰ τῆς τιμίας εἰκόνος τοῦ Δεσπότου, ἃς οὐκ ἔξεστιν οὐδὲ εἰς διάνοιαν ἀνθρώπων ἐλθεῖν· μὴ γένοιτο! ὑποδεικνύων δὲ τὴν εἰκόνα τὸν καλέσαντα Ἑβραῖον ὁ κληθείς, ἤρξατο ὁ Ἑβραῖος ὀμνύειν κατὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς πίστεως, ὅτι μέχρι τῆς ὥρας ταύτης οὐκ ἐθεασάμην τὴν εἰκόνα ταύτην. Ὁ δὲ Ἑβραῖος ὁ κληθεὶς ἐσιώπησεν. Ἀναστὰς δὲ ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς πρώτους αὐτῶν ἱερεῖς καὶ νομοδιδασκάλους, καὶ λέγει αὐτοῖς, ὅτι Ὁ δεῖνα ὁ Ἑβραῖος εἰκόνα ἔχει τοῦ Ναζωραίου ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, κἀγὼ οἰκείοις ὀφθαλμοῖς ἐθεασάμην αὐτήν. Οἱ δὲ ἀκούσαντες εἶπον· Πῶς δύνασαι τοῦτο ἀποδεῖξαι; Λέγει πρὸς αὐτούς· Ἀκολουθήσατέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ὑποδείξω αὐτήν. Συνεβουλεύσαντο δέ, ἵνα πάντες πρωῒ παραγενόμενοι καταλάβωσιν τὸ κελλίον, ἐν ᾧ ἦν ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου.

4. Πρωΐας δὲ γενομένης, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι αὐτῶν, καὶ παραλαβόντες τὸν Ἰουδαῖον, ἀπέρχονται ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἑβραίου, ἔνθα ἦν ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου. Παραγενόμενοι δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰσπηδήσαντες ἔσωθεν τῆς οἰκίας οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ πᾶς ὁ ὄχλος, ὁρῶσι τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου. Τότε θυμοῦ πλησθέντες, τὸν μὲν Ἰουδαῖον τὸν οἰκοῦντα ἐκεῖσε ἐξελάσαντες ἀποσυνάγωγον ἐποίησαν· τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καταγαγόντες, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι Καθὼς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐνέπαιξαν αὐτῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐμπαίζωμεν αὐτῷ. Τότε ἤρξαντο ἐμπτύειν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου, καὶ ἐρράπισαν αὐτὴν κατὰ πρόσωπον εἷς καθεἱς, οἱ πάντες αὐτῶν ἐρράπιζον τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου λέγοντες· Ὅσα ἐποίησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, πάντα ποιήσωμεν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. Λέγουσιν, ὅτι Ἠκούσαμεν, πολλοὺς ἐμπαιγμοὺς ἐποίησαν αὐτῷ· καὶ ἡμεῖς πάντα ποιήσωμεν. Ἐμπαιγμοὺς οὖν ἀπείρους ἐνέπαιξαν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, ἅπερ οὐδὲ λέγειν ἡμῖν τετόλμηται. Εἶτα λέγουσιν· Ἠκούσαμεν ὅτι ἥλωσαν αὐτοῦ τὰς χεῖρας, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Τότε ποιήσαντες ἥλους προσήλωσαν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου. Πάλιν λέγουσιν· Ἠκούσαμεν, ὅτι ὄξος καὶ χολὴν ἐπότισαν αὐτὸν μετὰ σπόγγου· ποιήσωμεν οὕτω καὶ ἡμεῖς. Καὶ ἐποίησαν ὡσαύτως, ἐπιθέντες εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου τῆς εἰκόνος σπόγγον μετὰ ὄξους πεπληρωμένον. Λέγουσι πάλιν· Ἐμάθομεν, ὅτι καλάμῳ ἔτυψαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· τὸ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Καὶ λαβόντες κάλαμον, ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Λέγουσι πάλιν· Ἀκριβέστερον οἴδαμεν, ὅτι λόγχῃ αὐτοῦ τὴν

πλευρὰν ἤνοιξαν· μὴ ἓν παραλείψωμεν, ἀλλὰ μᾶλλον προσθήσωμεν. Καὶ τοῦτο ποιήσαντες, ἐνεχθῆναι λόγχην προετρέψαντο, καὶ ἐνεχθείσης τῆς λόγχης, ἄραντες αὐτὴν ἐκέντησαν κατὰ τῆς πλευρᾶς τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος. Παρευθὺς δὲ ἐξέβλυσεν αἷμα καὶ ὕδωρ εἰς πλῆθος πολύ. Τούτου δὲ τοῦ παραδόξου θαύματος γενομένου, ἔκπληξις ἔλαβεν τοὺς βλέποντας τὰς δυναστείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παράδοξα θαυμάσια.

5. Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, καὶ ἀπέραντος ἡ ἀγαθότης καὶ τὸ πολὺ ἔλεός σου, Δέσποτα! Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας σου, Κύριε; ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις σου, φιλάνθρωπε, ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν; Χριστέ, δόξα σοι. Τίς ὡς σύ, Δέσποτα; Τίς πλὴν σοῦ ποιῶν φοβερὰ καὶ ἐξαίσια; Ὢ τοῦ θαύματος! Ὢ τῆς τοῦ Σωτῆρος μεγαλειότητος! Ἔφριξαν καὶ νῦν αἱ ἄνω δυνάμεις ἐπὶ τούτῳ. Ὢ πόση μακροθυμία! ὢ πόσον ἔλεος! πρώην γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθεὶς ὁ ἄσαρκος ἐκ Παρθένου Μαρίας, ἐσταυρώθη ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκί, ἀπαθὴς ὢν αὐτὸς τῇ θεότητι· νῦν δὲ πάλιν ἐν τῇ εἰκόνι ἐσταυρώθης, ὢ Δέσποτα, εἰς ἔλεγχον μὲν τῶν ἀσεβῶν καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, εἰς στηριγμὸν δὲ τῶν ἐν ἀληθείᾳ εἰς σὲ πεπιστευκότων. Ἀλλὰ δόξα σοι, Δέσποτα, τῷ μόνῳ τὰ πάντα δυναμένῳ, ἅμα τῷ εὐλογητῷ Θεῷ ἡμῶν σὺν τῷ παναχράντῳ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ τῷ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

6. Ἀκούσατε ὑμεῖς, ἀδελφοί, μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ χαρᾶς καὶ τὰ λοιπὰ ἅπερ ᾠκονομήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Μετὰ γὰρ τὸ κρουσθῆναι τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν τῆς ἁγίας καὶ τιμίας εἰκόνος, καὶ ἀναβλύσαι τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, συνήχθη πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· Ἐπειδὴ θρυλοῦσιν οἱ σεβόμενοι αὐτόν, ὅτι ἰάσεις πολλὰς ποιεῖ, λάβωμεν τούτου τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ἀγάγωμεν αὐτὸ εἰς τὴν συναγωγήν, καὶ συνάξωμεν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας τοῦ λαοῦ, καὶ χρίσωμεν αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἴδωμεν εἰ ἀληθῆ τὰ λεγόμενα. Καὶ προσενέγκαντες τῇ πλευρᾷ τοῦ Κυρίου βῆσσαν, ἐμπαίζοντες ἔπλησαν τὴν βῆσσαν, ἔνθα ἐξίει τὸ ὕδωρ· καὶ συνῆξαν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, πρὸ πάντων παράλυτον· ὃν ᾔδεσαν ὄντα ἐκ γενετῆς. Προσφέροντες δὲ τὸν παράλυτον ἔχρισαν αὐτόν· καὶ εὐθέως συνεσφίγχθη καὶ ἐγένετο ὑγιὴς ὁ ἄνθρωπος. Παραχρῆμα δὲ μεγάλη ταραχὴ ἐγένετο κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, πάντων ἐρχομένων, διὰ τὰς ἀπείρους ἰάσεις καὶ θαυματουργίας. Ἐκινήθη δὲ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, καὶ προσέφερον τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν, παραλύτους, κυλλούς, ξηρούς, χωλούς, καὶ τυφλούς, καὶ δαιμονιῶντας, καὶ ἑτέρους ἔχοντας παντοίας νόσους· καὶ πάντες, χριόμενοι ἐκ τοῦ ἁγίου αἵματος καὶ ὕδατος τῆς πλευρᾶς τῆς τιμίας εἰκόνος τοῦ Κυρίου, τὰ σώματα αὐτῶν ὑγιῆ ἐγένοντο. Πάντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ ὁ λαὸς τῶν

'Ιουδαίων ἐπίστευσαν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν 'Ιησοῦν Χριστόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, κράζοντες καὶ λέγοντες· Μέγας ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν· μεγάλη ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν. Δόξα σοι, Χριστέ, ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐσταύρωσαν, ὁ καὶ δι' ἡμῶν σταυρωθεὶς ἐν τῇ ἀχράντῳ καὶ τιμίᾳ εἰκόνι σου. Δόξα σοι, 'Ιησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ὁ ποιῶν μεγάλα θαυμάσια. Σοὶ πιστεύομεν, εἰς Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον. Ἵλεως ἡμῖν γενοῦ, καὶ δέξαι ἡμᾶς, ὡς ἐδέξω τοῦ λῃστοῦ ἐπὶ τοῦ ἁγίου σου σταυροῦ τὴν μετάνοιαν. Συγκαταρίθμησον ἡμᾶς τοὺς ἀναξίους τοὺς προσελθόντας σοι τοῖς μετὰ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, καὶ ἡμᾶς συγκαταρίθμησον καὶ φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ἡμῶν, τοὺς ἐσκοτισμένους, οὓς ὁ πονηρὸς ἐσκότισε διάβολος· ἵνα, φωτισθέντες διὰ τοῦ ἁγίου σου βαπτίσματος, καταξιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς τῆς ἐπουρανίου σου στρατιᾶς. Ταῦτα δὲ ἔκραζον λέγοντες, καὶ κηρύττοντες μεγαλοφώνως τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ. 'Εξῆλθε δὲ ἡ φήμη αὕτη εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περὶ τῆς τιμίας εἰκόνος τοῦ παμβασιλέως ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάντες ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν προσέφερον τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν· καὶ ἰῶντο πάντες τῇ Θεοῦ ἀγαθότητι.

7. Μετὰ δὲ ταῦτα προσῆλθον τῷ ἁγιωτάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς ἁγιωτάτης 'Εκκλησίας ἅπαντα τὰ πλήθη τῶν 'Ιουδαίων, προστρέχοντες καὶ λέγοντες· Καταρίθμησον ἡμᾶς τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ 'Εκκλησίᾳ, βάπτισον ἡμᾶς καὶ ποίησον Χριστιανούς. Ἔκραζον δὲ ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίοις λέγοντες· Εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, εἷς Υἱὸς ὁ μονογενής, εἷς Κύριος· αὐτὸν Θεὸν ὁμολογοῦμεν, καὶ οἴδαμεν καὶ γινώσκομεν· αὐτὸν Θεὸν οἴδαμεν, αὐτὸν ἡμεῖς πιστεύομεν, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναληφθέντα ἐν δόξῃ ἐνώπιον τῶν ἁγίων μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Πολλαῖς οὖν εὐφημίαις δοξάσαντες τὸν Θεόν, τὴν ἁγίαν τε εἰκόνα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς ἐκεῖσε πόλεως ἐπιδείξαντες, καὶ ἀπαγγείλαντες ἃ ἐποίησαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἁγίαν εἰκόνα, τό τε αἷμα καὶ ὕδωρ ἐπιδείξαντες, καὶ πῶς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος· ὅμως πρὸς βεβαίωσιν πάντων λαβὼν ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τοῦ ἁγίου αἵματος καὶ ὕδατος, καὶ πολλοὺς ἀσθενεῖς προσενέγκαντες, καὶ ἀλείφων αὐτούς, ὑγιεῖς ἀπέλυσε. Τούτων τῶν ἀπείρων θαυμάτων γεγονότων, οὕτως ἅπαντες καθικέτευον τὸν ἐπίσκοπον τυχεῖν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος. Τότε ὁ ἐπίσκοπος παραλαβὼν αὐτούς, καὶ συγκαλέσας ἅπαντα τὸν κλῆρον τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ 'Εκκλησίας, ἐπὶ πολλάς τε ἡμέρας κατηχήσας, ἐβάπτισεν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὴν συναγωγὴν τῶν 'Ιουδαίων ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐποίησε. Παρακαλεσάντων δὲ αὐτῶν τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον, καὶ τὰς λοιπὰς

συναγωγάς, ναούς Θεοῦ, καὶ μαρτύρια τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαρτύρων ἀφιερῶσαι [ἀφιερῶσι], εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ καύχημα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Κατέτησε δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ὑποδιακόνους, καὶ ἀναγνώστας. Καὶ οὕτω μεγάλη χαρὰ ἐγένετο ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θαύματι τῆς τιμίας καὶ ἁγίας εἰκόνος τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ᾿Ιησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ πόλει ταύτῃ· οὐ μόνον σωμάτων πάθη ἰωμένων, ἀλλὰ καὶ ψυχῶν ἐπιστρεψάντων εἰς ζωὴν αἰώνιον.

8. Ταῦτα ἐσπούδασα δηλῶσαι τῇ ὑμετέρᾳ θεοφιλίᾳ, ὦ προσφιλέστατοι ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι, εἰς ὠφέλειαν καὶ ἀκοὴν τῶν ἐντυγχανόντων, τοῦ στηριχθῆναι τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, τοῦ ἐπὶ τῇ πτώσει ἡμῶν χαίροντος, καὶ στερεωθῶμεν ἐπὶ τῇ στερεᾷ πίστει τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστοῦ. Δῶμεν οὖν δόξαν μετ' εὐφροσύνης ἐν κατανύξει καρδίας, καὶ εὐχαριστίας, εὐχαριστοῦντες αὐτῷ ἐκ καθαρᾶς πίστεως, τοῦ φυλάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ· ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν Χριστῷ ᾿Ιησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ ἡ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ᾿Αμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΤΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΣ ΕΝ ΒΗΡΥΤΩ ΤΗ ΠΟΛΕΙ.*

1. Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, καὶ ἴδετε τὸ καινὸν θέαμα τοῦτο, ὅπερ γέγονε νῦν. Ἐμβλέψατε εἰς τὸ ἄπειρον θαῦμα τοῦ Θεοῦ, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν τῷ Θεῷ, κατανοήσατε εἰς τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας, καὶ θρῆνον μετ' εὐφροσύνης ἀναλάβατε. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδὲν ξένον. Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἐκστήσεται πᾶσα καρδία τῶν ἀκουόντων. Ὄντως ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τῷ τετολμημένῳ τούτῳ τῷ θεάματι· ἐταράχθη πάλιν ἄβυσσος, καὶ ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ οἱ ἀστέρες, καὶ ἡ σελήνη ὁμοίως ἐπὶ τῷ γεγονότι. Ἀλλὰ πάλιν ηὐφράνθησαν ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ τῇ γενομένῃ ὑπὸ Κυρίου πᾶσαι τῶν οὐρανῶν δυνάμεις. Ἀκούσατε οὖν, ἀδελφοί, καὶ ἔκστητε, ᾧ γέγονε ταῖς ἡμέραις ἡμῶν συνιέντες συνίετε, καὶ τὸ οὖς ὑμῶν κλίνατε τῆς καρδίας, καὶ ἀκούσατε.

2. Πόλις ἐστὶ Βηρυτὸς καλουμένη ἐν μεθορίοις Τύρου καὶ Σιδῶνος, τελοῦσα δὲ Ἀντιοχείας. Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ πόλει τῇ Βηρυτῷ πλήθη πολλά εἰσι τῶν Ἰουδαίων. Πλησίον δὲ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν, μεγάλης οὔσης σφόδρα, Χριστιανὸς ἔλαβε κελλίον ἐν οἰκίῳ παρά τινος· ἐν ᾧ κατοικῶν ἄντικρυς τοῦ ἀκουβίτου αὐτῶν, ἐποίησεν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σεμνῶς ἐζωγραφημένην, ὁλόστατον ἔχουσαν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χρόνου δὲ ὀλίγου διελθόντος, ἐπεζήτησε οἶκον μείζονα ὁ Χριστιανὸς ὡς χρήζων. Τοῦτο δὲ ἡ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ᾠκονόμησε χάρις, ὥς γε ἐγὼ πείθομαι, τοῦ θέλοντος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, δεικνύων τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν εἰς ἔλεγχον τῶν ἀσεβῶν, στηριγμὸν δὲ τῶν πιστῶν. Ἐζήτει οὖν ὁ Χριστιανός, ὡς ἔφην, μείζονα οἶκον, καὶ εὑρών τι ἀπὸ τῆς πόλεως, μετῆρεν ἐκεῖσε, καὶ μετὰ χαρᾶς πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ καταλείπων ἐξ οἰκονομίας Θεοῦ, τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἀφῆκε, καθὰ ἔφην.

3. Ἰουδαῖος δέ τις ἔλαβεν ἐνοικίῳ τὸν οἶκον ἐκεῖνον, ἔνθα ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἵστατο. Εἰσαγαγὼν δὲ πάντα τὰ αὐτοῦ κατέμενεν

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 805 κἑξ.

ἐν οἴκῳ, μὴ θεωρήσας τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, ὅτι ἵστατο ἐκεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἐνόησε τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἀλλ' εἰσελθὼν κατέμενεν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκάλεσεν ὁ αὐτὸς Ἰουδαῖος σύνεθνον αὐτοῦ ἐπὶ ἄριστον. Καὶ ἐν τῷ ἀριστᾶν αὐτούς, ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὁ κληθεὶς Ἰουδαῖος εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἐσταυρωμένου, ἐκεῖ ὕβρεις παμπόλλας καὶ ἀθεμίτους, ἀφ' ἧς ὥρας εἶδε τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, κατ' αὐτῆς εἶπε, ἃς οὐ τολμῶ, μὴ γένοιτο! γράψαι, ὥσπερ εἶπεν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὁ παράνομος Ἰουδαῖος, ἰδὼν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου. Ἐπληροφόρησε δὲ αὐτὸς τὸν κληθέντα Ἰουδαῖον λέγων, ὅτι μέχρι τοῦ παρόντος οὐκ εἶδον τὴν εἰκόνα ταύτην. Καὶ ἐσιώπησεν ὁ κληθείς. Ἀπελθὼν δὲ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, διαβάλλει τὸν Ἰουδαῖον τὸν ἐν τῷ οἴκῳ λέγων, ὅτι Ὁ δεῖνα εἰκόνα ἔχει τοῦ Ναζωραίου ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐπλήσθησαν θυμοῦ μεγάλου, καὶ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἡσύχασαν.

4. Πρωΐας δὲ ἤδη γενομένης, παραλαμβάνουσιν οἱ ἀρχιερεῖς αὐτὸν τὸν διαβάλλοντα τὸν Ἰουδαῖον καὶ ὄχλον πολλὸν ἔθνους αὐτῶν, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰουδαίου, ἔνθα ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἵστατο. Γενόμενοι ἐπὶ τοῦ τόπου, εἰσεπήδησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι σὺν τῷ καταμηνύσαντι, καὶ ὁρῶσι τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἱσταμένην, ὑποδείξαντος ἐκείνου. Τότε θυμωθέντες σφόδρα, τὸν μὲν Ἰουδαῖον τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οἴκῳ ἀποσυνάγωγον ποιήσαντες ἤλασαν· τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καταγαγόντες ἔφησαν, ὅτι καθὼς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐνέπαιξαν αὐτὸν τότε τὸν τοιοῦτον. Τότε ἤρξαντο ἐμπτύειν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τῆς ἁγίας εἰκόνος τοῦ Κυρίου, καὶ ἐρράπισαν αὐτὴν κατὰ πρόσωπον ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Καὶ ταύτην ῥαπίζοντες, ἔλεγον· Ὅσα ἐποίησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, πάντα ποιήσωμεν καὶ ἡμεῖς τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. Καὶ λέγουσιν· Ἠκούσαμεν, ὅτι ἐνέπαιξαν αὐτῷ, καὶ ἡμεῖς αὐτὸ ποιήσωμεν. Ἐμπαιγμοῖς οὖν ἀπείροις ἐνέπαιξαν τῇ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ. Ἀπορῶ δὲ λέγειν ὑμῖν ὃ τότε τετόλμηται. Εἶτα λέγουσιν· Ἠκούσαμεν, ὅτι ἥλωσαν αὐτοῦ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Τότε καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τῆς τοῦ Κυρίου εἰκόνος ἔπηξαν ἥλους. Πάλιν λέγουσιν μεμηνότες· Ἠκούσαμεν, ὅτι ὄξος καὶ χολὴν ἐπότισαν αὐτὸν μετὰ σπόγγου· ποιήσωμεν αὐτὸ καὶ ἡμεῖς· καὶ ἐποίησαν προσθέντες εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου σπόγγον ὄξου πεπληρωμένον. Πάλιν λέγουσι· Μεμαθήκαμεν ὅτι καλάμῳ ἔτυψαν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν οἱ πατέρες ἡμῶν· τὸ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Καὶ λαβόντες κάλαμον ἔτυπτον τὴν κεφαλὴν τῆς εἰκόνος. Τέλος λοιπὸν λέγουσιν, ὡς Ἀκριβῶς μανθάνομεν, ὅτι τὴν πλευρὰν αὐτοῦ λόγχῃ ἤνοιξαν· μηδὲν παραλείψωμεν, ἀλλὰ προσθῶμεν καὶ τοῦτο. Ποιήσαντες ἐνεχθῆναι λόγχην, ἐπέστρεψάν τινι αὐτῶν ἆραι τὴν λόγχην· καὶ ἄρων [ἄρας] κατὰ τῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου, εὐθέως οὖν ἀνέβλυσε πλῆθος αἵματος καὶ ὕδατος ἐξ αὐτῆς.

5. Χριστέ, δόξα σοι· ἀκατάληπτε, δόξα σοι. Τίς ὡς σύ, Δέσποτα;

Τίς πλὴν σοῦ, Θεός, ποιῶν φοβερὰ καὶ ἐξαίσια; Ὦ τοῦ θαύματος τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μεγαλειότητος! ἔφριξαν ἀληθῶς αἱ ἄνω ἅγιαι δυνάμεις καὶ ἐπὶ τοῦτο. Πόσος εἶ, Δέσποτα, εἰς φιλανθρωπίαν! Ὁπόσος σὺ ἐν ἐλέει! Πρώην γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθεὶς ὁ ἄσαρκος ἐκ Παρθένου Μαρίας, ἐσταυρώθης ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκί, ἀπαθὴς ὁ αὐτὸς ἐν τῇ θεότητι. Νῦν δὲ πάλιν ἐν τῇ εἰκόνι σου ἐσταυρώθης, ὦ Δέσποτα, εἰς ἔλεγχον μὲν τῶν ἀσεβῶν καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, στηριγμὸν δὲ τῶν ἐν ἀληθείᾳ εἰς σὲ πιστευόντων. Ἀλλὰ δόξα σοι, Δέσποτα, τῷ μόνῳ τὰ πάντα δυναμένῳ, ἅμα τῷ εὐλογητῷ Θεῷ ἡμῶν Πατρί, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἀμήν.

6. Ὑμεῖς δέ, τέκνα, ἀκούσατε τὰ λοιπά, ἅπερ ᾠκονόμησεν ἡ αὐτοῦ ἀγαθότης. Μετὰ γὰρ τὸ κρουσθῆναι τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν τῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου, καὶ ἀναβλύσαι τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, ὡς ἑτέρως εἴρηται, λέγουσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ· Ἐπειδὴ θρυλοῦσιν αὐτὸν οἱ σεβόμενοι ὅτι καὶ ἰάσεις πολλὰς ἐποίησε, λάβωμεν αὐτοῦ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ ἀγάγωμεν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ συνάξωμεν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας τοῦ λαοῦ καὶ χρίσωμεν αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἴδωμεν εἰ ἀληθῆ εἰσι τὰ λεγόμενα. Τότε προσήνεγκαν τῇ πλευρᾷ τοῦ Κυρίου βῆσσαν κατὰ τὸν τόπον τῆς σφαγῆς τῆς λόγχης, ὅθεν ἐξίει τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ἔπλησαν τὴν βῆσσαν. Καὶ ἀπαγαγόντες, ἐμπαίζοντες, ἵνα, ὡς ἐνόμιζον, ὑβρίσωσιν ἐπὶ πάντων, συνῆξαν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, πρῶτον πάντων παράλυτον, ὃν ἐκ γενετῆς ᾔδεσαν αὐτόν, καὶ προσαγαγόντες ἔχρισαν αὐτόν. Καὶ αὖθις ἀνεπήδησε, καὶ ἥλατο ὑγιανθεὶς καθόλου ὁ ἄνθρωπος. Εἶτα ἤγαγον τυφλούς, κἀκεῖνοι ὁμοίως χρισθέντες ἀνέβλεψαν· δαιμονιῶντες ἀναρίθμητοι παραυτίκα ἐκαθαρίσθησαν. Ταραχὴ γέγονε μεγάλη κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, πάντων ἐπιτρεχόντων διὰ τὰ ἄπειρα θαύματα. Ἐκινήθησαν πάντα τὰ πλήθη τῶν Ἰουδαίων, τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν, ὡς μήτε τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, καίτοι μεγίστην οὖσαν, χωρεῖν, μήτε τὸν τόπον τοῦ πλήθους τοῦ ἀπείρου λαοῦ συνδραμόντος διὰ τὰ ἄπειρα θαύματα. Πάντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ὁ λαός, καὶ τὰ πλήθη τῶν Ἰουδαίων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ παίδων, ἐπίστευσαν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, κράζοντες καὶ λέγοντες· Δόξα σοι, Χριστέ, ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐσταύρωσαν, καὶ ἀφ' ἡμῶν νῦν σταυρωθεὶς ἐπὶ τῇ εἰκόνι σου. Δόξα σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ τοσαῦτα ποιήσας θαυμάσια. Σοὶ πιστεύομεν· ἵλεως ἡμῖν γενοῦ, καὶ δέξαι ἡμᾶς. Ταῦτα ἐβόων πενθοῦντες ἅπαντες· καὶ αἱ βοαὶ αὐτῶν ἀνεπέμποντο, ἀρχιερέων χριόντων, καὶ πάντων θεραπευομένων καὶ ζωοποιουμένων.

7. Μετὰ δὲ τὸ πάντας ἰαθῆναι αὖθις πρὸς ἐπίσκοπον τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας, ἤδη μεμαθηκότα τὰ γενόμενα, τὰ πλήθη τῶν Ἰουδαίων κατέδραμον, κράζοντες. Εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, εἷς Υἱὸς αὐτοῦ μονογενής, εἷς Χριστὸς ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐσταύρωσαν· αὐτὸν Θεὸν οἴδαμεν,

τούτῳ ἡμεῖς πιστεύομεν. Πολλαῖς οὖν εὐφημίαις δοξάσαντες τὸν Θεόν, τήν τε εἰκόνα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ δείξαντες, καὶ ἀπαγγείλαντες ἃ ἐποίησαν τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα, τό τε αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐμήνυον, καὶ τὸ πῶς ἐξελήλυθεν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς εἰκόνος, τῶν τε ἀπείρων θαυμάτων τὰ γεγονότα. Οὕτως ἅπαντα τὰ πλήθη τοῦ ἁγίου βχπτίσματος ἀξιωθῆναι ἱκέτευον. Οὓς λαβὼν ὁ ἐπίσκοπος ἅμα τῷ ἐκεῖσε κλήρῳ πάντας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐβάπτισε. Τὴν δὲ συναγωγὴν ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀφιέρωσεν, ἐκείνων παρακαλεσάντων. Τὰς δὲ λοιπὰς συναγωγὰς αὐτῶν μαρτύρια πεποίηκε. Καὶ ἐκ τούτου χαρὰ μεγάλη γέγονεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, οὐ μόνον σωμάτων ἰαθέντων, ἀλλὰ καὶ τοσούτων ψυχῶν ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν ἐπανελθόντων.

8. Ταῦτα γνούς, ἐγώ, ἐσπούδασα δηλῶσαι ὑμῖν, προσφιλέστατοι ἀδελφοί, εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν· ἵνα, γνόντες καὶ ἐπὶ τούτῳ τοῦ ἡμετέρου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, πλέον τῇ εἰς αὐτὸν στερεωθῆτε πίστει, καὶ ἀγαλλιασθῆτε ἐπὶ τοῖς μεγάλοις αὐτοῦ θαύμασι τοῖς νῦν γεγενημένοις. Δότε οὖν αὐτῷ δόξαν μετ' εὐφροσύνης, καὶ κατάνυξιν καρδίας, καὶ θρήνῳ χαίροντες, καὶ εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι. ὅτι τῆς αὐτοῦ πίστεως ἡμᾶς ἠξίωσε, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως. Ναί, τέκνα μου ἀγαπητά, γνῶμεν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦ ἀπεράντου ἡμῶν Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Καὶ δοξάσωμεν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα τοῦ ἀληθινοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Αὐτῷ γὰρ πρέπει τιμή, κράτος, μεγαλωσύνη καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ.*

1. Χώραν μὲν ἀποχερσωθεῖσαν, καὶ ὀνάγρων καταπάτημα γενέσθαι καταλειφθεῖσαν, βοῦς ἀροτὴρ καμάτῳ ῥυμοτομῶν, ἐγείρει τοὺς αὔλακας· ὅσον γὰρ ἀκατέργαστος ἡ χώρα τῷ χρόνῳ μεμένηκε, τοσοῦτον ὁ πρὸς τὴν ἀροτρίασιν βοῦς παριστάμενος ἐπιπονωτέρῳ καμάτῳ συγκάμπτεται τὸν ζυγοφόρον ἐπεκτρίβων αὐχένα· γυναῖκα δὲ στειρωθεῖσαν καὶ μακροῖς χρόνοις παλαιωθεῖσαν, καὶ δυσὶ κακοῖς περιπεσοῦσαν, ἀγονίᾳ τε καὶ ἀτονίᾳ, ἀγονίᾳ φύσεως καὶ ἀτονίᾳ γηραλεότητος, λόγῳ, καὶ οὐ πόνῳ, ὁ τῆς φύσεως δημιουργὸς Θεὸς Λόγος καὶ τὴν τοῦ σώματος παλαιότητα ἀνακαινίζει καὶ τὴν τῆς φύσεως στείρωσιν διορθοῦται. Καὶ μαρτυρεῖ μου τῷ λόγῳ ἡ γαμετὴ τοῦ ἱερέως Ζαχαρίου, Ἐλισάβετ, ἡ μὴ γελάσασα κατὰ τὴν Σάρραν [1], ἀλλὰ πιστεύσασα κατὰ τὴν Ἄνναν [2], ἡ τοῖς κεχαλασμένοις μέλεσιν ὡς ἀετὸς ἀνακαινισθεῖσα [3], ἐπωλοτρόφησε γὰρ παῖδα γνώριμον, αἰδέσιμον, τῶν Ἰορδανείων ῥείθρων συνόμιλον. Ὄντως μεγάλη ἐν γυναιξὶν Ἐλισάβετ, ὡς συγγενὴς τῆς ἐνδόξου Παρθένου, καθὼς ἤκουες ἀρτίως τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον λέγοντος· «Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου.[4]» Ὦ εὐγένεια γένους! ὢ ἄσκησις εὐλαβείας! ὢ καθαρότητος βίου! ὢ ἁγνεία σώματος! ὢ θεοφίλεια ψυχῆς! ὢ μυροδόχον σκεῦος! Τὴν Εὔαν ἐπτέρνισεν ὁ ὄφις· τῇ Ἐλισάβετ τὰ βέλτιστα ὁ ἄγγελος. Ὄντως μεγάλη ἐν γυναιξὶν Ἐλισάβετ, ἡ καὶ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην βαστάσασα, καὶ τὸν ἄπιστον Ζαχαρίαν ὀνειδίσασα. Καὶ ὅτι ἄπιστος Ζαχαρίας τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν βεβαιοτέραν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας λογισάμενος, ἤκουες τῇ προτέρᾳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· «Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου, ἐκ δεξιῶν ἑστὼς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος.[5]» Σύμβουλος ἡ ὀπτασία τῆς θεωρίας. Ἐκ δεξιῶν ὁ ἄγγελος ἵστατο, ἐπειδὴ δεξιὸς ἤμελλε τόκος τίκτεσθαι, τὴν δεξιὰν ὁδὸν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κηρύττων, κατὰ τὸ φάσκον ῥητόν· «Ὁδοὺς τὰς ἐκ δεξιῶν οἶδεν ὁ Θεός· διεστραμμέναι δέ εἰσιν αἱ ἐξ ἀριστερῶν·[6]» οὐ τὴν ὁδὸν διαλλάττων, ἀλλὰ τὸν τρόπον

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 905 κἑξ.

1. Πρβλ. Γεν. 18, 10. 2. Πρβλ. Α' Βασ. 1, 18. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 102, 5. 4. Λουκ. 1, 36. 5. Λουκ. 1, 11. 6. Παρμ. 4, 27.

αἰνιττόμενος. «Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐκ δεξιῶν ἑστὼς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος.» Ἀκουέτωσαν οἱ παρόντες, καὶ συνιέτωσαν, ὅτι ἄγγελοι τῷ θυσιαστηρίῳ παρίστανται· ὅπου δὲ ἀγγέλων παράστασις, ἐκεῖ Θεοῦ κατασκήνωσις. Ζαχαρίας ὁ ἱερεὺς ἐξεφημερίαν ἐποίει, ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας παριστάμενος τῇ λειτουργίᾳ· οὐχὶ δι' ὅλου χωρῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐφημερίᾳ λειτουργῶν. Οἱ δὲ ἀποκληρωθέντες ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ εἰς θυσιαστήριον ἐφημερίαν οὐ ποιοῦσιν, ἀλλὰ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀδιασπάστως παρίστανται τῷ θυσιαστηρίῳ. Ἴσασι καὶ τὸν καταφρονοῦντα, καὶ τὸν μὴ καταφρονοῦντα· γνωρίζουσι καὶ τοὺς εὐλαβῶς προσιόντας, καὶ τοὺς οὐχ οὕτω προστρέχοντας· ἐπίστανται καὶ τοὺς εὐορκοῦντας, καὶ τοὺς ἐπιορκοῦντας· σφραγίζουσι καὶ τοὺς καρποφοροῦντας καὶ τοὺς ναρκιῶντας. Μὴ ὅτι λίθοις κεκαλλώπισται τὸ θυσιαστήριον σκόπει· ὑπὸ γὰρ ἀγγέλων βαστάζεται, ὑπὸ ἀρχαγγέλων κυκλοῦται. Εἰ γὰρ πᾶν ὅριον ἐθνικὸν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων ὁροθετεῖται, κατὰ τὸ φάσκον ῥητόν· «Ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ·[1]» πόσῳ μᾶλλον τὸ θυσιαστήριον ἀγγελοπλήρωτον, ὅπου ὁ μυστικὸς ἄνθραξ ἐπίκειται; ὃν τῇ λαβίδι τοῦ πνεύματος τὰ σεραφὶμ διερχόμενα διὰ τῆς λειτουργίας τοῦ ἱερέως, κάθαρσιν ἁμαρτημάτων τῷ αἰτοῦντι χαρίζονται; Καὶ ὄντι ἐν τούτοις τὸ θυσιαστήριον, ἄκουε Ἡσαΐου τοῦ προφήτου βοῶντος· «Ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ ἀπεστάλη πρός με ἓν τῶν σεραφίμ, καὶ εἶχεν ἄνθρακα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἥψατο τῶν χειλέων μου, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ ἥψατο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφαιρεῖ τὰς ἀνομίας, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου περικαθαριεῖ.[2]» Εἶδες τίνες παρίστανται τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ οἵοις ὀφθαλμοῖς δεῖ ἐνατενίζειν ἔνδον, καθαροῖς, ἀδόλοις, εὐμεταδότοις, φιλοπτώχοις;

2. Τί οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς; καλὸν γὰρ ἡμᾶς, τῆς πάσης πραγματείας ἐπιλαθέσθαι· «Ὤφθη δὲ αὐτῷ», φησίν, «ἄγγελος Κυρίου ἑστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. Καὶ ἰδὼν Ζαχαρίας ἐταράχθη, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἄγγελος· Μὴ φοβοῦ Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην. Καὶ ἔσται χαρά σοι καὶ ἀγαλλίασις, καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου.[3]» Ταῦτα τοῦ ἀγγέλου διαγορεύοντος, ὁ Ζαχαρίας ἐν τούτῳ, δειλίᾳ καὶ φόβῳ Θεοῦ συλληφθείς, ἀνταπεκρίθη πρὸς τὸν ἄγγελον φάσκων· Ἔξω φόβου κελεύεις με ὑπουργεῖν, καὶ λέγεις μοι· Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία· καὶ πῶς οἷόν τε τοῦτο; Ὃ οὐκ εἶδόν ποτε, νῦν ἐν πρώτοις τεθέαμαι, πῦρ φθεγγόμενον, ἀσώματον ἄνθρωπον, ζωγραφητὸν πρόσωπον, ἀσύνθετον ὄψιν, νεφελοσύστατον σχῆμα, ἀερόβατον δρομέα πτεροβόλον, θυσιοπάρεδρον λόγον ἐκβάλλεις, καὶ φόβον δεικνύεις· τὰ ῥήματά σου πύρινα, καὶ τὰ ἐπαγγέλματά σου δύσπιστα. Ἐλισάβετ κυοφορήσει,

1. Δευτ. 32, 8. 2. Ἡσ. 6, 6-7. 3. Λουκ. 1, 11-14.

κἀγὼ πατὴρ ἀναδειχθήσομαι; Ὅτε θανάτου γειτονία, τότε παιδὸς φυτουργία; Ὅτε πάππος τὴν ἡλικίαν, τότε πατὴρ τὴν προσδοκίαν; λόγος πρὸς γόνον οὐδείς· ἐσβέσθη τὰ γεννητικὰ μόρια, ἐκαθεύδησε λοιπὸν ἡ φύσις, ἀδιύπνιστος πρὸς ὄρεξιν μένει, λήθην ἑαυτῆς εἰργάσατο. Κἀγὼ τῷ γήρατι τῇ γῇ προσνένευκα, καὶ Ἐλισάβετ πρὸς ἑτοιμασίαν βακτηρίαν μεμίσθωται. Ἅπαξ ἡ ξηρὰ ῥάβδος τοῦ Ἀαρὼν ἤνθησεν [1], οὐχὶ δὲ πολλάκις. Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; Ὁ δὲ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Τί ἀδολεσχεῖς, Ζαχαρία; καὶ ἱερατεύεις, καὶ διστάζεις; Μὴ οὐκ ἦν Ἀβραὰμ ἑκατονταετής, καὶ Σάρρα πρὸς νέκρωσιν μήτρας ἀσχολουμένη; [2]» Μὴ ἔστειλεν ὁ τούτων καρπός; Εἰ μὴ εἶχες ὑποδείγματα, καλῶς ἐδίστασας· εἰ δὲ ἐξ ἐκείνων κατάγῃ, τί τὰ ἐκείνων οὐ διανοῇ; Ὁ ἐθνικὸς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε [3], καὶ ὁ ἱερατικὸς ἀμφιβάλλεις; ἐκεῖνος ἐκτὸς θυμιάματος ἐμυρίσθη, καὶ σὺ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἐκαπνίσθης; ἐκεῖνος τὸν κληρονόμον δεχόμενος ἠγαλλιᾶτο, καὶ σὺ τὸν πρόδρομον Ἰωάννην εἰς οὐδὲν λογίζῃ; Αὐτός σε τῆς καταδίκης ἐξελεῖται, αὐτός σε τῆς κατάρας ἐλυτρώσατο· αὐτός σου τὴν γλωττιαίαν κλεῖδα βαστάζει, αὐτὸς πρὸς Κύριον πολλοὺς ἐπιστρέψει· αὐτὸς ἐν δυνάμει Ἠλίου τοῦ προφήτου προπορεύσεται [4], οὐ πύρινον σκεῦος ἁρματηλατῶν, ἀλλὰ τὸ Ἰορδάνειον λουτρὸν εὐτρεπίζων διὰ τὸν πολὺν ῥύπον τῶν ἁμαρτιῶν. Διό σοι καὶ εἰπεῖν προσετάχθην· «Εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου· [5]» ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς ὁ πάλαι προφητευθεὶς καὶ νῦν πληρωθείς· «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. [6]» Οὐκ ἄγγελος, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο, Ζαχαρία, σὺ μὲν φιμώθητι, ἐν καιρῷ τῆς ἀντιλογίας τὸ πρόστιμον τῆς τιμωρίας δεχόμενος· ἐγὼ δὲ τόπον ἐκ τόπου μετέρχομαι, καὶ πρὸς τὴν Παρθένον μέλλω πορεύεσθαι, ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὁμιλίας ἐπὶ τὴν ἀποστολικὴν διακονίαν χωρῶν. Ταῦτά μοι διὰ βραχέων, ὦ φίλε, εἰς τὴν παραληφθεῖσαν τῆς τοῦ Ζαχαρίου ἀπιστίας προωδοιπόρηται.

3. Τίνα δὲ καὶ τὰ ἀρτίως παραναγνωσθέντα, καιρὸς λοιπὸν ἐπιζητῆσαι. Ποῖα ταῦτα; Τὰ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ μηνυθέντα, καὶ ὑπὸ τῆς Παρθένου πιστευθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος προβιβασθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου θησαυρισθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς σφραγισθέντα, καὶ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν φυλαχθέντα Ἤκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα Ναζαρέτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ. [7]» Ὢ μνῆστρα ἄλλῳ μνηστευθέντα, καὶ ἄλλῳ κατεγγυηθέντα! Ὢ μνῆστρα χαρᾶς ἐμφανιστικὰ καὶ ταραχῆς διαιρετικά! Ἤκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸν οἶκον ὁ ἄγγελος, ἠσπάσατο τὴν Παρθένον καὶ

---

1. Πρβλ. Ἀριθμ. 17, 23. 2. Πρβλ. Γεν. 17, 17. 3. Πρβλ. Γεν. 15, 6. 4. Πρβλ. Λουκ. 1, 17. 5. Λουκ. 1, 13. 6. Ἡσ. 40, 3. 7. Λουκ. 1, 26-27.

εἶπε· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. Ἡ δέ, ἰδοῦσα, διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῇ, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος.[1]» Εἶδες τὴν χαρὰν τοῦ ἀγγέλου ταραχὴν ἐγείρουσαν; Οὐ μόνον δὲ ταραχὴν ἀλλὰ καὶ διαλογισμούς, ἀλλὰ καὶ ἀμφιβολίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ παραπλήσια τούτων. Τὸ γὰρ ἄθροον τῆς ἀγγελικῆς εἰσόδου, καὶ τὸ ξένον τῆς ὄψεως, καὶ τὸ ἀσύνηθες τῆς συντυχίας, καὶ τὸ ὑπέρογκον τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τὸ ἀπροσδόκητον τῆς ἀκοῆς, εἰς δειλίαν ἐνέβαλε τὴν Παρθένον, τῇ ἐπινοίᾳ τῆς σωφροσύνης πᾶσαν φαύλην ἐπίνοιαν ἐκποδὼν ποιησαμένην. Διὸ καὶ ἐταράχθη, καὶ ταραχθεῖσα ἀτάραχος ἔμεινε. Τί ἐστι, Καὶ ταραχθεῖσα ἀτάραχος ἔμεινεν; Ἄκουε συνετῶς. Ἡνίκα Γαβριὴλ ὁ ἄγγελος, ἀποστολικὴν διακονίαν πληρῶν, ἀψόφῳ ποδὶ ἐπὶ τὸν παρθενικὸν ἐχώρει κοιτῶνα· μόνη γὰρ παρῆν ἡ Παρθένος, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μνηστευσαμένου διάγουσα· ἴστε πάντες σαφῶς καὶ πῶς ἐρυθριᾷ παρὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ συναλλάγματος ἡ Παρθένος κάτω τὰς ὄψεις φέρουσα, ἠρέμα λαλοῦσα, μὴ ἀνανεύουσα, πάσης σωφροσύνης ἐπιμελουμένη. Ἐν τούτοις ἰδὼν αὐτὴν ὁ ἄγγελός φησι πρὸς αὐτήν· «Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ», εἰ καὶ ἠγωνίασας, καὶ ὥσπερ παρθένος τῆς σωφροσύνης ἐφρόντισας, μὴ καταδραμὼν ὁ μνηστήρ σου καταψηφίσηταί σου τῆς εὐλαβείας. Τοῦτο γίνωσκε, Παρθένε, ὡς οὐδεμία σοι κοινωνία ἔσται πρὸς τὸν μνηστῆρά σου Ἰωσήφ. Ἕτερόν σε πρᾶγμα περιμένει, θεῖον, δεσποτικόν, ἄφραστον, ἀνερμήνευτον, λόγῳ παραστῆναι μὴ δυνάμενον. Δεσποτικὸς εὑρεθήσῃ σηκός, ἀπειρόγαμος ἀναδειχθήσῃ μήτηρ, τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς δεσπότην μέλλεις ὑποδέχεσθαι, ἀδιάφθορον τόκον κυοφοροῦσα. «Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ», στήριξόν σου τὸν λογισμόν, νεύρωσόν σου τὴν ψυχήν, ἕδρασόν σου τὴν καρδίαν. Μὴ μιμήσῃ τὸν Ζαχαρίαν, μὴ ἀμφιβάλῃς, ὡς ἐκεῖνος, σὺ τῶν γυναικῶν τὸ καύχημα· σὺ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ τὸ ἀγαλλίαμα· σὺ τῶν ἐθνῶν τὸ ἐγκαλλώπισμα· σὺ τῆς χαρᾶς τὸ ῥίζωμα· σὺ τῆς εὐλογίας τὸ φυτούργημα. Σὺ εὗρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ παρὰ πάσας τὰς παρθένους. Καί, «Ἰδοὺ συλλήψῃ Υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται.[2]» Τούτων σοι τῶν ἀγαθῶν ἥκω μηνυτὴς ὑπάρχων, εἰ καὶ ἔξω φύσεως τὰ λεγόμενα· ἀλλ' ὅμως παρὰ τῷ φυσιουργῷ πάσης τῆς κτίσεως οὐδὲν σκολιὸν ἢ στραγγαλιῶδες, ἀλλὰ πάντα εὐθέα καὶ πρὸς εὐχέρειαν βλέποντα. Ἐν ταύταις ταῖς ἐπαγγελίαις ἡ Παρθένος σαγηνευθεῖσα, καὶ πάσης φαύλης ἐπινοίας ἀπαλλαγεῖσα, οὐκέτι ὡς ἀπαρρησίαστος ἐσιώπα, λέγουσα πρὸς τὸν ἄγγελον. «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω;[3]» Τί μου καὶ τὴν καρδίαν θροεῖς, καὶ τὴν ἀκοὴν ξενοφωνεῖς; Τί τὸ μὴ ἀκουσθὲν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος διαγγέλλεις; ἔγκυος εὑρεθήσομαι, καὶ ἀνδρὸς πεῖραν οὐ λήψομαι; «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο;» Μήτηρ ὀνομασθήσομαι, καὶ

1. Λουκ. 1, 28-29. 2. Λουκ. 1, 30-31. 3. Λουκ. 1, 34.

μητρικῶν ὠδίνων ἔξω γενήσομαι; «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο;» Μαζὸν ἐπιδώσω, καὶ σπάργανα συσφίγξω, καὶ παῖδα γαλακτοτροφήσω, καὶ τί τὸ ἐν ἐμοὶ οὐ γνώσομαι; «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο;» λέγε μοι τὴν εὔλογον αἰτίαν, ἵνα γνώσω τὴν ἀμφίβολον κυοφορίαν. Ξένον τῆς Εὔας ἡ γέννησις, ἀλλ' ὅμως ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη·[1] καὶ ἔσχε τὸ αἴτιον ὅθεν ἐγνωρίσθη τὸ φύραμα, ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἡ αὐτῷ ληφθεῖσα, καὶ ὁ ἴδιος τῷ ἰδίῳ ἀνεπληρώθη τόπος. Ξενοπρεπεστέρα δὲ τῆς Εὔας ἡ τοῦ Ἀδὰμ γέννησις· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὴ φανεροποιηθεῖσα, γραφῇ παρεδόθη, καὶ πῶς παραχρῆμα γέγονε σαφῶς ἐγνωρίσθη, ὅτι ἀπὸ τῆς γῆς χοῦν λαβὼν ὁ δημιουργὸς θεόμορφον ζῷον κατεσκεύασε τὸν πρωτόπλαστον. Ὡς ἐκεῖνα γνώριμα, καὶ τοῦτο σαφήνισον· ἐπειδὴ τὸ προλεχθέν μοι παρὰ σοῦ ὑπερηκόντισε τὰ λεχθέντα· «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;» Ὁ δὲ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον· Πῶς ἔσται σοι τοῦτο; Παρ' ἐμοῦ τὸν τρόπον ζητεῖς, Παρθένε, μαθεῖν; Μὴ δύναται δοῦλος σκοπὸν εἰδέναι δεσπότου; Πῶς ἔσται σοι τοῦτο; Μηνυτὴς ἀπεστάλην, οὐχ ἑρμηνευτής. «Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;[2]» Ἃ ἀκούω λαλῶ, οὐδὲν ἴδιον πλάττω. Πῶς ἔσται σοι τοῦτο; Τὸ πῶς ἐπὶ Θεοῦ μὴ ζήτει. Πῶς ἔσται σοι τοῦτο; Ὡς Ἡσαΐας προηγόρευσε φάσκων· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει·[3]» τὸ ἕξειν σε προηγόρευσεν, ἐγὼ δὲ λέγω σοι, ὅτι «τέξεις υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν·» αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Πρβλ. Γεν. 2, 23. 2. Ἡσ. 40, 13. 3. Ἡσ. 7, 14.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΚΗΡΥΚΤΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.*

1. Τοὺς θείους ἱεροκήρυκας οὐ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀκροάσεως δεῖ ἀποβλέπειν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν, καὶ ὑπόθεσιν, καὶ αἰτίαν, ἣν ἐπιθεωροῦντας, προσῆκε καταστοχάζεσθαι τοῦ κηρύγματος. Διὸ καὶ νῦν ἐπὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου Εὐαγγελίου τῆς Θεοτόκου καὶ Μητρὸς τοῦ Θεοῦ ἥκοντας ἡμᾶς, καὶ τοῦτο μέλλοντας ἀνακηρύττειν πρὸς συνέλευσιν τῆς ἑορτῆς, ἀνάγκη, καθ' ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν τῆς ἀσάρκου καὶ ὑπερθέου Τριάδος, τὴν σάρκωσιν τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος ἀνατιθέναι. Ἐὰν γὰρ μὴ προδιαστελῆται τὰ περὶ Τριάδος, τὰ περὶ τοῦ ἑνὸς σαρκωθέντος πῶς ἐξέλθωμεν; Οὐκοῦν δέον, ἐκεῖθεν ἐπαναγαγόντας τὸν λόγον, μετέρχεσθαι εἰς τὰ κατὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ οὕτως τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν ἐπακούειν. Καὶ πρότερον ἐπισημαινόμενοι, ὑπαναμιμνήσκομεν, ὅτι μίαν τῶν δεσποτικῶν πρώτη τε καὶ πάνσεπτος ἑορτή, κατὰ τὴν τῶν πραγμάτων τάξιν καὶ σύνταξιν τῶν ὑποκειμένων ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν κηρύγμασιν ὑπάρχουσα, τοῦ θείου εὐαγγελισμοῦ κλητὴ ἁγία ἡμέρα, περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ καταβάσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατασκευάζει τὸ κήρυγμα. Καὶ γὰρ κατελθόντα αὐτὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν πιστεύομεν, καθὼς καὶ ἀνελθόντα διομολογοῦμεν. Δέον τοίνυν, ἐπειλημμένους τοῦ θείου κηρύγματος, ἐκεῖθεν ἄρξασθαι, ὅθεν καὶ διαστέλλεσθαι δυνήσεται τὰ λεγόμενα.

2. Πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὑποστάσεων, ἀδιάσπαστον ἐχόντων τὴν διαίρεσιν, καὶ τὴν ἕνωσιν ἀσύγχυτον. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τοπικὴν διάστασιν τὴν διαίρεσιν τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων πρεσβεύομεν, οὐδὲ συγχυτικὴν τὴν ἕνωσιν· ἀλλ' ἀδιάστατον τὴν διαίρεσιν, καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἕνωσιν, ἓν ὄνομα τό, Θεός, ἔχοντα, κατὰ μίαν μονάδα συστάσεως. Ἐπεὶ καὶ ἕνα Θεὸν ἐν Τριάδι προσώπων καθομολογοῦμεν, τὸ ἄναρχον καὶ ἄχρονον καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τάττοντες κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν ἰδιότητα· ἐν Πατρὶ τὸ ἀγέννητον, ἐν τῷ Υἱῷ τὸ γεννητόν, ἐν τῷ Πνεύματι τὸ ἐκπορευτόν· ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸν Πατέρα δοξάζοντες, ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸν Υἱὸν καταγγέλλοντες, ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 917 κἑξ.

καθομολογοῦντες· οὐ πρότερον τὸν Πατέρα, καὶ ὕστερον τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἅμα Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ μίαν ἄναρχον καὶ ἄχρονον ὑπερούσιον μονάδα ὑπάρξεως σέβοντες,ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν ἰδιότησι πιστεύοντες καὶ ἀληθῶς δοξάζοντες, οὐχ ὡς ἄλλον Θεὸν τὸν Πατέρα προϋπάρχοντα, καὶ ἄλλον Θεὸν τὸν Υἱὸν ὕστερον ἐπεισαχθέντα, καὶ ἄλλον Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπινοηθέντα, κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς βλασφημοῦντας· ἀλλ' ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι θεολογοῦντες, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα.

3. Καὶ ἵνα τύπον δῶμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἄθροισμα ἢ πλήρωμα, τὰ κατὰ θεολογίαν ἔχωμεν. Τί δὲ ταῦτά ἐστιν ἢ περὶ τί ταῦτα, καθεξῆς ἀκούσωμεν· ὅτι τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀίδιον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἄπειρον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἄγνωστον, τὸ ἀνερμήνευτον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ Θεὸν θεῶν λέγεσθαι αὐτόν, τὸ Κύριον κυρίων, τὸ Βασιλέα βασιλευόντων, τὸ παντοκράτορα, τὸ ποιητήν, τὸ δημιουργόν, τὸ φῶς, τὸ ζωήν, τὸ ἅγιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἰσχυρόν, τὸ παντοδύναμον, καὶ ὅσα ἄλλα κατά τε ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ὡς ἐκ δύο καὶ πλειόνων ἐπὶ ἓν ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν κατὰ τὸ ἐπιμεριζόμενον ἐμάθομεν, ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος λέγεται κατὰ τὴν Γραφήν· οὐ κατὰ μίαν ὑπόστασιν μόνου ἀνάγοντα, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Διὸ καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς Θεός φησι· «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστι.[1]» Καὶ πρὸς τὸν Πατέρα λέγων· «Τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς.[2] 'Εν ἅπασι γὰρ οἷς δοξάζεται ὁ Πατὴρ θεολογούμενος, ἐν αὐτοῖς δοξάζεται καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ἐντεῦθεν τέλειος Θεὸς ὁ Πατὴρ λέγεται, καὶ τέλειος Θεὸς ὁ Υἱός, καὶ τέλειος Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. 'Επείπερ μηδὲν ἐλλείπει τοῦ περὶ τὴν θεότητα πληρώματος, ἕκαστον ἀλλ' ἰσίαν ἔχει πάντα τῶν ἰδιωμάτων, ὧν ἐπίσης καὶ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος θεωρεῖται. 'Εκ παραγωγῆς γὰρ τοῦ ἴσου, ἰσία λέγεται θηλυκῇ ἐκφορᾷ ἡ τῆς ἰσότητος τῶν πολλῶν συστατικὴ περίληψις. ῟Ων γὰρ ἴση τίς ἐστιν οὐσία, διαφερόντων ἰδιωμάτων, ἰσία λέγεται, ὥσπερ καὶ ὁσία καὶ μία. Καὶ ἐπείπερ ἰσία λέγεται κατ' ἐτυμολογίαν, τροπῇ τοῦ ι εἰς ο, καὶ πλεονασμῷ τοῦ υ στοιχείου, οὐσία διερμηνεύεται, ὡς οὖσά τις συστατικὴ ὕπαρξις, τῶν ἐκ πλειόνων ἐπὶ μίαν μονάδα ἐχόντων τὸ ἄθροισμα. Καὶ οὕτως εἰς τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενόμενον ἄνθρωπον ἀποβλέποντες, κανονίζομεν, ὅτι ἡ σύστασις τῶν περὶ αὐτοῦ ἰδιωμάτων, κατὰ τὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν, οὐσία προσαγορεύεται, ὡς οὖσα περίληψις καὶ περιοχὴ τῶν πλειόνων, ἐπὶ ἓν ἐχόντων τὸ

---

1. 'Ιω. 16, 15. 2. 'Ιω. 17, 10.

ἑαυτῶν ἄθροισμα. Καὶ γὰρ τὸ κτιστὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τὸ νοερόν, τὸ λογικόν, τὸ ἔμψυχον, τὸ σωματικόν, τὸ παθητικόν, τὸ ῥευστόν, τὸ χρονικόν, τὸ θνητόν, τὸ γεννητόν, τὸ φθαρτόν, τὸ αὐξητικόν, τὸ τρεπτόν, τὸ ἀλλοιωτικόν, τὸ λυπηρόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα κατὰ ἀναλογίαν καὶ ἐκλογισμὸν ἐπίσης ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον λαμβανόμενα κατὰ τὸ ἴσον, ἰσία λέγεται, καὶ τροπῇ καὶ πλεονασμῷ τῶν στοιχείων, οὐσία προσαγορεύεται, κἀκεῖθεν πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητος ἑρμηνεύεται, τὸ συμπληροῦν αὐτῆς τὸ ἄθροισμα, κατὰ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς σύστημα.

4. Ἐν οἷς σημειούμεθα, ὅτι οὐδὲν τούτων καθ' αὑτὸ οὐσία λέγεται τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων ἀθροιζομένων. Οὐ μήν τι τούτων ὑπόστασις λέγεται· ἀλλὰ κοινῶς μέν, οἷον ἀπολύτως ἐπὶ πάντων συναγόμενα, οὐσία λέγεται τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων τὸ ἄθροισμα· ἰδίως δὲ καὶ ἐφ' ἑνὸς ὑπόστασις. Ὅταν μὲν οὖν κοινῶς ἐπὶ πολλῶν ταῦτα θεωρῆται, οὐσία προσαγορεύεται· ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ ἕνα ἰδίως συνάγηται, ὑπόστασις ἐξονομάζεται. Καὶ ὥσπερ πάλιν εἰς τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γενόμενον ἄνθρωπον ἀποβλέποντες, ἅμα τοῦτον νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα καθορῶμεν, καὶ οὐδὲν τούτων πρότερον οὔτε ὕστερον, ἀλλὰ κατὰ ταὐτὸ συνέστη, καὶ ἕνα μὲν λεγόμενον, τριάδα δὲ νοούμενον, ὡς οἷον καὶ τὸν νοῦ μὲν ἀγέννητον, γεννητὸν δὲ τὸν λόγον, καὶ τοῦτον κατὰ καιρὸν μελανούμενον, καὶ ἐγγραφόμενον, καὶ ἀποστελλόμενον· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ πάντων Θεοῦ, τὸν μὲν Πατέρα ὡς νοῦν ἀγέννητον, τὸν δὲ Υἱὸν ὡς Λόγον γεννητόν, καὶ τοῦτον ἀποστελλόμενον, κατὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος, οὐχ ὡς προφορικὸν κατὰ καιρὸν καὶ χρόνον πρὸς χρείαν ἀπογεννώμενον, ἀλλ' ὡς ὑποστατικόν, καὶ αὐτόχρημα τοῦτο ὄντα, καὶ γεγέννηται. Ἅπαξ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρός, ὑπόστασίς ἐστι, στάσιν ἀδιάλυτον ἔχων, ὑφ' ὧν καὶ εἶναι πέφυκε. Τὸ γὰρ ὑπόστασις κατ' ἐτυμολογίαν διερμηνεύεται ὑπό-στασις. Καὶ γὰρ ὡς νοῦς ὁ Πατήρ, κατ' αἰτίαν τοῦ γεννητοῦ, ὡς γεννητὸν τὸν Υἱὸν ἐπ' αὐτὸν ἔχει. Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀντὶ τοῦ «ὑπὸ» τὸ «πρὸς» ἀναγέγραφε λέγων· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.[1]» Οὐκοῦν ἰσοδύναμόν ἐστι, καὶ καθ' ἓν σημαινόμενον ἐπαναστρέφον τό, ὑπό, καὶ πρός, κατὰ πρόθεσιν τοῦ ὀνόματος προσκείμενα.

5. Ὑπόστασις τοίνυν ἐστὶν ὁ Υἱός, ὡς ὑπό τι τὸν Πατέρα στάσιν ἔχων, καὶ οὐ χωρὶς τοῦ Πατρὸς ὤν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα ἀεὶ ὤν· καὶ οὔτε θέλημα ἄλλο παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων, οὔτε μὴν δύναμιν ἑτέραν, οὔτε μὴν ἐνέργειαν, ὡς οὐδὲ ἄλλην οὐσίαν, ἀλλὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἔχων καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός, ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι. Οὗτος κατὰ πατρικὴν βουλὴν ἀρχαίαν καὶ ἀληθινήν, ὡς μεγάλης βουλῆς Πατρὸς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, καὶ πάλαι, ὡς Λόγος τοῦ Πατρός, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως λαλήσας τοῖς

1. Ἰω. 1, 1.

πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας, ὅς, φησί, καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· οὐ θεοῖς τισι τερατευομένοις ἐγχειρήσας τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, καθά φασιν Ἕλληνες, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Υἱὸς εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πᾶσαν τὴν τῶν ὄντων πρόνοιαν ἀναδεδεγμένος. Ἐπείπερ καὶ τὸ κοινὸν ἐνδεικνύμενος τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς προνοίας καὶ ἐνεργείας, φησίν· «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.[1]» Οὐδὲ γὰρ κατὰ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ Υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς θεότητος ἐνέργειαν. «Ὃς ὢν» (ὡς καὶ πάλιν φησὶν ὁ κήρυξ) «ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ·» (δῆλον δὲ καὶ τῆς τοῦ Πατρός) φέρων τε «τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς.[2]» Ἀναστρέφων δὲ καὶ αὖθις ὁ λόγος, εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐπισυνάγεται, περιβλέπων, ὅτι τὸ ἀπαύγασμα, ὡς ἀκτὶς πανήλιος, ὡς ἐκ δίσκου πανηλίου ἀδιάστατον ἔχει τὴν ἔλλαμψιν, καὶ χαρακτὴρ ἔνδειξίς τίς ἐστι τῆς ὑποστάσεως, δι' ἧς καὶ χαρακτηρίζεται.

6. Ὡς οἷον γὰρ κατὰ δακτυλίου χαρακτὴρ ἐντυπούμενος, τὸ αὐτὸ ἐκτύπωμα, ὃ καὶ ἐκσφράγισμα ἑρμηνεύεται, μηδὲν ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν ἐλλεῖπον ἔχει· οὕτως ὁ Υἱὸς τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ Πατρὸς φέρει. Οὐδὲ γὰρ παραλλάσσει ὁ χαρακτὴρ ἐκτυπούμενος, ἀλλ' ἀπαράλλακτος μένει, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ δακτυλίῳ χαρακτῆρα, ἔν τε κηρῷ καὶ χρυσῷ ἐκτυπούμενος κατὰ τὸ βασιλικὸν δηνάριον· καὶ οὕτως ὁ θεῖος χαρακτὴρ τοῦ Υἱοῦ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως ἀπαράλλακτος σφραγίς ἐστι, καὶ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα, τὴν ὡς κηρίνην σάρκα εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο ἐντυπωσάμενος αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ (οὐδὲ γὰρ ἀδύνατον τοῦτο, οὐδὲ μὴν ἄπιστον)· ἵνα κατὰ καιρὸν πατρικῆς εὐδοκίας, ὡς χαρακτὴρ (ἐπεὶ καὶ χαρακτὴρ) ἐντυπώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν σάρκωσιν, ὡς κήρωσιν ταύτην φέρων, ἢ χρύσωσιν· ἐπεὶ καὶ τὸ ὅλον μυστήριον ὑπεμφαίνεται τῆς τοιαύτης ἀφράστου καὶ ἀνερμηνεύτου σαρκώσεως. Ἔτι γὰρ καὶ ἄφραστον καὶ ἀνερμήνευτον μένει διὰ τὸ αὐξητικόν· ἐπείπερ καὶ κατ' αὔξησιν δογματίζομεν, καὶ οὐ κατὰ τὸ ἅμα τῆς σφραγῖδος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σφραγῖδος, ἅμα τε πρὸ πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς κηροῖς δύναται ἀναφέρεσθαι τὸ ἐκτύπωμα· ἐπὶ δὲ τῆς θείας σαρκώσεως οὐχ ἅμα, ἀλλὰ κατ' αὔξησιν τὸ τέλειον δογματίζεται. Τοῦτο δ' ἂν καὶ διανοεῖσθαι πάλιν δύνηται, ὡς εἴ τις ἔχοι λεπτότητα νοῦ, καὶ δύναται εἰσδῦναι κατὰ βάθους τοῦ ψυχικοῦ σπειρομένου σώματος, καὶ συνιδεῖν ἀφράστως καὶ ἀνεκλαλήτως, πῶς ἐκεῖ ἐμπίπτοντος τοῦ γονίμου σπέρματος, εὐθὺς μὲν ἐπί τι μόριον συντρέχει, κατὰ μικρὸν

1. Ἰω. 5, 17. 2. Ἑβρ. 1, 3.

δὲ καὶ κατ' ἐπίδοσιν τὴν αὔξησιν λαμβάνει. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἐπὶ καθ' ἡμᾶς λαλεῖται, πλὴν ὅτι φαντασίᾳ ὡς ὑπέμφασις γίνεται ἀλαλήτως καὶ ἀφράστως· ἀλλὰ κατ' αὔξησιν μὲν οὖν ἡ θεία τοῦ Λόγου σάρκωσις γίνεται, οὐκ αὔξοντος τοῦ θείου χαρακτῆρος, οὐδὲ μὴν συναύξονος· ἀλλ' ἐπαυξούσης τῆς ἐμψύχου σαρκὸς καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα, καθ' ὃ ἄνθρωπος ἐξιδιάζεται καὶ κυοφορεῖται. Διὰ τοῦτο ἐννεάμηνος νόμῳ ἀνθρωπίνης κυοφορίας, κἀντεῦθεν, θεοϋπόστατος δογματίζεται ἡ Χριστοῦ σάρκωσις, καὶ οὐδαμῶς ἀνθρωποϋπόστατος· ἐπειδὴ κατὰ τὸν θεῖον χαρακτῆρα τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα τὴν στάσιν ἑαυτοῦ ἀνεδέξατο, καθ' ἕνωσιν μὲν ὡς πνεύματος πρὸς ψυχήν. Οὕτω γὰρ δύο τέ ἐστι καὶ οὐχ ἓν ὁ Χριστός, καὶ εἷς καὶ οὐχὶ δύο· καὶ δύο μὲν καὶ οὐχ ἕν ἐστι κατὰ τὰς δύο φύσεις, καὶ εἷς καὶ οὐχὶ δύο κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν. Διὸ καὶ δύο μὲν θελήματα λέγομεν, καὶ οὐχὶ δύο τοὺς θέλοντας, καὶ δύο ἐνεργείας καὶ οὐχὶ δύο τοὺς ἐνεργοῦντας. Ἀλλ' ἕνα μὲν θέλοντα κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, δύο δὲ θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιολογίαν.

7. Ἐν τούτοις οὖν διακηρύττοντες τὸ θεῖον τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, ἀποβαλλόμεθα τὰς τῶν αἱρετικῶν βλασφημίας, καθ' ἃς καὶ βεβυθισμένους αὐτοὺς καταλιμπάνοντες, μετερχόμεθα εἰς τὰ παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ καθιστορούμενα περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ Μητρὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ ὡς ἔχει συντάξεως, διεξοδικώτερον ἀκουσόμεθα. Σημειούμεθα δὴ οὖν, ὅτι κατὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἐπὶ συμπληρώσει τῶν ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων Δανιὴλ τοῦ προφήτου, μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλήμ, ἐν τῷ ἐπιστρέψαι τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα ἀπὸ Βαβυλῶνος, διὰ Σαλαθιὴλ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, ἀρχιερέων τότε γενομένων κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν τετρακοσίων ἐνενήκοντα ἐτῶν, κατ' ἐφημερίαν ἱεραρχίας αὐτοῦ, εἰσῆλθε Ζαχαρίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ θυμιάσαι· καὶ ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εὐαγγελίζεται αὐτῷ περὶ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς συλλήψεται Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ τέξεται τὸν Βαπτιστὴν καὶ πρόδρομον τοῦ Χριστοῦ. Καὶ δὴ τῆς συλλήψεως γενομένης, τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ τῆς ἐν γαστρὶ κυοφορίας Ἐλισάβετ, ἐξαποστέλλεται ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ παρὰ Θεοῦ, εἰς Ναζαρὲτ πόλιν τῆς Γαλιλαίας πρὸς τὴν Παρθένον Μαριάμ. Καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος, ἠσπάζετο ταύτην λέγων· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.[1]» Κἀνταῦθα πάλιν θεωροῦμεν, ὅτι ἡ μὲν φωνὴ τοῦ ἀγγέλου, κατὰ προφορὰν πνεύματος ἀπηχήσεως αὐτοῦ διερμηνευομένη, οὐκ αὐτὴ δὲ ἦν ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις, οὐδὲ αὐτὴ γέγονε σάρξ· ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν φωνήν, ἑτέρα οὖσα κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδιότης τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ ἅμα ἐπεφοίτησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Παρθένου. Καὶ βλασφημοῦσιν οἱ λέγοντες, ὅτι αὐτὴ ἡ φωνὴ τοῦ

1. Λουκ. 1, 28.

ἀρχαγγέλου ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου. Διὸ καὶ ἐσημειώσαμεθα τὸν τόπον, ἀποβαλλόμενοι τῆς βλασφημίας τὴν κατάκρισιν.

8. Ἑτέρα τοίνυν παρὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχαγγέλου οὖσα ἡ ὑπόστασις τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἅμα, ὡς προδιανοιχθείσης τῆς ἀκοῆς τῆς Παρθένου διὰ τῆς ἀρχαγγελικῆς φωνῆς, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν ἡ θεία τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις. Ὡς αὐτὴ μὲν ἡ Παρθένος οὐκ οἶδεν· οἶδε δὲ ὁ εἰσελθών, ὅπως εἰσῆλθε. Διὸ καί, ὡς μὴ εἰδυῖα τοῦ μυστηρίου τὴν ἔκβασιν, ἅμα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου εἰπόντος, «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ», καὶ «διελογίζετο, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος·[1]» ὅθεν καὶ ὑπολαβὼν ὁ ἀργάγγελος, εἶπε πρὸς αὐτήν· «Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.[2]» Ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς ταῦτα ἔστη διαποροῦσα ἡ Παρθένος, καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέπουσα, καὶ κατὰ τὸν Ἰωσὴφ διαλογιζομένη, ἀνθ' ὧν μεμνηστευμένη αὐτῷ ἦν, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν ἄγγελον, καί φησι· «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;[3]» Καὶ ἐπείπερ, φησίν, ὦ ἄγγελε, ἄνδρα οὐ γινώσκω, σὺ δὲ διὰ τοῦ ἰδού, δεικτικοῦ προσρήματος, λέγεις, «Ἰδοὺ συλλήψῃ», ὡς κατὰ χρόνον ἐνεστῶτα· πῶς ἔσται, οὐκ οἶδα. Ἀλλ' εἰπέ, ὦ ἄγγελε, καὶ διερμήνευσον, «πῶς ἔσται τοῦτο;» Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῇ· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.[4]» Οὗτος, φησὶν ὁ τρόπος τῆς συλλήψεως, οὕτως συλλήψῃ ἐν γαστρί, Πνεύματος ἁγίου ἐπερχομένου σοι, καὶ δυνάμεως Ὑψίστου ἐπισκιαζούσης σοι. «Διό», φησί, «καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται.[5]» Ἡ δὲ καὶ ἔτι διαποροῦσα, πλὴν ἐπευχομένη ἑαυτῇ, φησί· «Γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.[6]» Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος. Ἐπισημαίνεται γὰρ τοῦτο ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος, ἵνα μὴ καταλείψῃ ἀφορμὴν τοῖς ἐθέλουσι λέγειν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄγγελος ἐνοικήσας ἐν τῇ Παρθένῳ ἐσαρκώθη, οὐδὲ ὅτι ὁ λόγος αὐτοῦ κατὰ προφορὰν ἀπηχήσεως ἐνήργησε τὴν ἐνανθρώπισιν· ἀλλ' ὅτι ἀπελθόντος τοῦ ἀγγέλου ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Παρθένον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐπεσκίασεν αὐτῇ ἡ δύναμις Ὑψίστου· καὶ οὕτως ὕστερον ἐτελέσθη τὸ σωτήριον κύημα. Ὑπὲρ ὧν καὶ αὖθις χρὴ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἐπιστῆσαι, καὶ ἐπισκέψασθαι, πῶς εἴρηται πρὸς τὴν Παρθένον· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.» Ἄρα γὰρ ὥσπερ καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἔλεγε Χριστός, «Ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει

1. Λουκ. 1, 28-29. 2. Λουκ. 1, 30-33. 3. Λουκ. 1, 34. 4. Λουκ. 1, 35. 5. Λουκ. 1, 35. 6. Λουκ. 1, 38.

Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους[1]», ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς; ἐπίσης γὰρ ἡ ἐπαγγελία, καὶ ἐκ τοῦ ἴσου τρόπου λαμβάνεσθαι δύναται, ἐπείπερ καὶ ἐνταῦθα δύναμιν ἐξ Ὑψίστου ἐπελεύσεσθαι ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ Πνεύματος ἁγίου παρουσίαν. Τί οὖν; ἆρα ὡς πρὸς τοὺς ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου ἐπήγγελται, οὕτως καὶ πρὸς τὴν Παρθένον;

9. Καὶ εἰ μὲν οὕτως ὥσπερ καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ Πνεύματος γέγονε, καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις οὐ παρηκολούθησε σάρκωσις, δῆλον, ὅτι οὔτε ἐν τῇ Παρθένῳ ἡ δύναμις ἐσαρκώθη, οὔτε τὸ Πνεῦμα ἐνηνθρώπισεν, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς κατὰ κοινολογίαν θεολογίας λέγεται δύναμις Ὑψίστου. Ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἡ δύναμις πρὸς τὸ δύνασθαι κατὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως ἐγένετο, καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ Πνεύματος καθ' ὅλα τὰ οὐσιωδῶς προσόντα αὐτῷ, ἐνεργοῦσα ἐν πᾶσι σημείοις, καὶ τέρασι, καὶ δυνάμεσι, πρὸς βεβαίωσιν καὶ πίστωσιν τῆς Χριστοῦ ἐπαγγελίας· οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ Παρθένῳ ἡ ἐπέλευσις τοῦ Πνεύματος ἐγένετο, ἐν πᾶσι τοῖς οὐσιωδῶς προσιοῦσιν αὐτῷ κατὰ τὴν θεαρχίαν, χάριν ἐμποιοῦν, πρὸς τὸ ἐν πᾶσι χαίρειν αὐτήν. Ἐπείπερ καὶ διὰ τοῦτο κεχαριτωμένη προσωνομάσθη, διὰ τὸ ἐν πάσαις χάρισι ταῖς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐμπεπλῆσθαι αὐτήν· καὶ δύναμιν Ὑψίστου ἐπισκιάζειν αὐτῇ, καὶ ἔχειν ἐν παντὶ χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν σύλληψιν, πεπίστευκα δὲ ὅτι καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν. Οὐδὲ γὰρ πρὸς καιρόν, ὡς πείθομαι, τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ Παρθένῳ, ἀλλ' ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τότε, καὶ νῦν, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἐπισκιάζουσαν αὐτῇ ἔχουσα τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψίστου ἡ Παρθένος, καὶ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπερχομένην αὐτῇ, ἵνα κεχαριτωμένη μένῃ. Οὕτω γὰρ διανοούμεθα περὶ τούτου· Ἦσαν αὐτῇ πάντα κεχαριτωμένα διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως· καὶ οὐχ, ὡς οἱ αἱρετικοί φασιν, ὅτι ἐνέργειά τις παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγένετο ἐν τῇ Παρθένῳ, τοῦ τελεσθῆναι τὴν σάρκωσιν. Κἂν γὰρ ἄνευ σπορᾶς, οὐχ οὕτω φαμέν, ὅτι κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος διαιροῦντος ἰδίᾳ, καθὼς βούλεται, διεπλάσθη σάρξ, παρὰ τὴν ὑπόστασιν τὴν ἐξιδιάζουσαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μὴ γένοιτο! τοῦτο γὰρ τὸ οὕτω φρονεῖν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἐστί, καὶ τῶν λοιπῶν αἱρετικῶν· ἀλλ' οὕτω λέγομεν κατὰ τὴν τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων ὀρθότητα, ὅτι δυνάμεως καὶ Πνεύματος ἐπλήσθη ἡ Παρθένος. Πρὸς ἁγιασμὸν μέντοι τῆς σαρκὸς αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν τὸ σωτήριον κύημα, οὕτως ἀκολούθως αὐτῇ ἡ θεία τοῦ Λόγου ὑπόστασις, ἐνσκηνώσασα ἐν αὐτῇ, ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπισεν· οὐ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ἀλλ' ὑποστάσει, καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, αὐτὴ ἡ ἀρχίθεος καὶ ὑπεράρχιος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις ἐσαρκώθη, καὶ ἐνηνθρώ-

1. Λουκ. 24, 49.

πησε. Προαπεδείχθη γάρ, ὅτι οὐχ ὑπόστασις, ἀλλ' ὥσπερ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ βασιλεία, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ κατὰ θεολογίαν προτέθειται, οὐχ ὑπόστασις ἕκαστον λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν ὑπόστασιν κατ' οὐσίαν ἰδίᾳ διερμηνευόμενα· οὕτως καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δύναμις περὶ τὴν ὑπόστασιν οὐσιωδῶς ἀναφέρεται· καὶ κοινῶς μὲν ἐφ' ἑκάστης τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων, ἰδίως δὲ καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν μίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σαρκωθεῖσαν καὶ ἐνανθρωπήσασαν.

10. Ἐπῆλθε τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὴν Παρθένον, καὶ ἡγίασεν αὐτήν, ὡς καὶ ἐν Ψαλμοῖς φησι τὸ Πνεῦμα· «Ἡγιάσατο σκήνωμα αὐτοῦ ὁ Ὕψιστος[1]», καὶ ἐπεσκίασεν ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου, δυναμώσασα αὐτήν, καὶ σκιᾶς θείας ἐμφανείας ἐμποιήσασα, ἵνα ἔνθεν τυπουμένη ἰδεῖν δύνηται, καθ' ὅσον δύναται ἰδεῖν, τὸν ἐν αὐτῇ κυοφορούμενον ἀνείδεον Θεόν. Μηδὲ γὰρ ὑποληπτέον, ὅτι καθ' ἁπλῆν τῆς φύσεως ἰδιότητα ἰδεῖν ἠδύνατο τὸν ἐν αὐτῇ ἐνσκηνώσαντα Θεὸν ἡ Παρθένος (τοῦτο γὰρ οὔτε αὐτὴ ἡ ἔμψυχος, λογική τε καὶ νοερὰ σάρκωσις ἰδεῖν ἠδύνατο)· ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς ἐπισκιαζούσης αὐτῆς τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως, καὶ οἷον σκιὰς ἐμποιούσης πρὸς τὸ ἰδεῖν τὸν ἐνσκηνοῦντα Θεόν. Καὶ ὥσπερ ἡμεῖς αὐτοὶ ψυχὴν ἐνσκηνοῦσαν ἐν τῇ σαρκὶ ἡμῶν ἔχοντες, οὐχ ὡς ἔστιν ἡ ψυχὴ ἰδεῖν αὐτὴν δυνάμεθα, ἀλλ' οἷον σκιὰς αὐτῆς καὶ τύπους ἀπὸ τῶν δυνάμεων αὐτῆς καὶ τῶν ἐνεργειῶν· τοιοῦτο ἥ τε Παρθένος, καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχὴ ἰδεῖν ἠδύνατο, καὶ νῦν δὲ δύναται ἐκ τῶν ἐνδιδομένων αὐτῇ δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν. Καὶ κατὰ τοῦτον μᾶλλον ἀναλογεῖ λόγον, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Κατ' εἰκόνα γὰρ καὶ ὁμοίωσιν τῆς τοιαύτης σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ἵνα, ἐν αὐτῷ φέρων τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, μὴ ἀμφίβολον ἔχῃ τὰ ἐπὶ τῆς τοιαύτης σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως· σαρκώσεως γὰρ καὶ ἐνανθρωπήσεως· καί γε καὶ συνεκφράσει προσηγορίαν κηρύττομεν, καὶ οὐ μόνον σάρκωσιν καταγγέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἐνανθρώπησιν· ἵνα μὴ δοκῇ τοῖς ἀθέοις αἱρετικοῖς ἄψυχον καὶ ἄνουν καὶ ἄλογον σάρκωσιν δογματίζειν ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ λέγειν σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπισιν, τήν τε σάρκα πιστεύειν ἡμᾶς, τήν τε ψυχὴν λογικήν τε καὶ νοερὰν διασημαίνοντας. Διὸ καὶ τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, καὶ μὴ ἐπιφέροντας ἐψυχωμένην, λογικήν τε καὶ νοεράν, οὐ πάνυ ἀποδεχόμεθα, πλὴν ἐπιλυομένους καὶ ἐν δόγμασιν ἀνατιθέντας τὴν ἑρμηνείαν τῆς ῥήσεως. Τὸ γὰρ καὶ πρώην ἀπλάστως ἐρρήθη ὑπό τινων, ἀλλ' ἐκακουργήθη ὕστερον, πονηρευομένων τῶν αἱρετικῶν κατὰ τὴν ῥῆσιν.

11. Ἁγιασθεῖσα τοίνυν τῇ ἐπελεύσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Παρθένος, καὶ δυναμωθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως, κυοφορεῖ τὸν κατὰ τὴν ἐξιδιάζουσαν αὐτοῦ ὑπόστασιν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν

---

1. Ψαλμ. 45, 5.

μίαν αὐτοῦ τῆς θεότητος φύσιν· καὶ τίκτει τοῦτον σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα κατὰ τὴν τῶν δύο φύσεων ἰδιότητα· ἐκ δύο καὶ ἐν δύο δογματιζόμενον ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως· οὐ θεοφόρον ἄνθρωπον, ἀλλὰ σαρκοφόρον Θεόν. Μὴ γάρ, ὡς πάλιν εἰπεῖν, οὕτω ταῦτα νοήσαντες οἱ αἱρετικοί, ἀλλ' οἷον εἴρηται, κατ' ἐνέργειαν Πνεύματος καὶ δυνάμεως Ὑψίστου γενομένην τὴν ἐν Παρθένῳ κυοφορίαν, θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν ἐκ τῆς Παρθένου ἐδογμάτισαν· πεφορημένην θείαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος, ἐνεργήσαντα ἐναντίον Φαραὼ καὶ πάντων τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ὅθεν καὶ προσλαμβάνουσι τὰς παρὰ τοῦ κορυφαίου φωνάς, δημηγοροῦντος ἐν ταῖς Πράξεσι περὶ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ μὲν ὀρθῶς λέγοντος, οὗτοι δὲ στρεβλῶς καὶ πονηρῶς ἐκλαμβάνοντες, ἀνθ' ὧν καί φησιν· «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ·[1]» τοιοῦτον λέγοντες, ὅτι ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου ἔπλασεν ὁ Θεὸς ἄνθρωπον ἄνευ σπορᾶς, ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἔχρισεν αὐτὸν δύναμιν Ὑψίστου, ὡς καὶ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ, γέγραπται.[2] Καὶ τοῦτον Υἱὸν Ὑψίστου ἐκάλεσεν ἡ Γραφή, οἷον καὶ εἴρηται ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, λέγοντος τοῦ Θεοῦ πρὸς πολλούς· «Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες.[3]» Ἅπερ τοιαῦτα τὸν τῶν αἱρετικῶν δογμάτων διελέγχοντες νοῦν, καὶ ἐπανορθοῦν προθυμούμενοι διὰ τοῦ παρόντος κηρύγματος, λέγομεν, ὅτι οὐ θεοφόρος ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Χριστός, ἀλλὰ σαρκοφόρος Θεός, ἀνθ' ὧν καὶ Θεὸς ὤν, ἄνθρωπον ἐφόρεσε καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητος. Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, εἷς ὢν κατὰ μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἐκ δύο καὶ ἐν δύο ταῖς φύσεσι. Τοῦτον γὰρ τὸν ἄνθρωπον, ὃν καὶ λέγομεν, ὅτι ἐφόρεσε, τοῦτον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ εὐδοκίᾳ αὐτοῦ, καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν μίαν αὐτουργίαν τοῦ Υἱοῦ, ἔχρισε Πνεύματι ἁγίῳ, πᾶσαν ἐνέργειαν παρασχὼν αὐτῷ, καὶ δύναμιν Ὑψίστου περιέζωσε, πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως προσβολήν, καὶ ἐνεργεῖν πᾶσαν θεραπείαν ἐν τῷ λαῷ· ἐπείπερ καὶ πειράζεσθαι ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ κατεδέξατο, καὶ πᾶσαν ταπείνωσιν καὶ πτωχείαν ὑπέμεινεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· καθὼς καὶ περὶ τούτου ὁ μέγας ἱεροκήρυξ βοᾷ λέγων· «Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ πέμψας Υἱὸν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.[4]» Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν σαρκὶ γενόμενος, αὐτὸς λέγεται ἐνανθρωπήσας, ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις φησίν· «Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ.[5]»

12. Κἀντεῦθεν σημειωτέον, ὅτι πρῶτον ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς

---

1. Πράξ. 10, 38. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 44, 8. 3. Ψαλμ. 81, 6. 4. Ῥωμ. 8, 3. 5. Γαλ. 4, 4.

πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικός, οὐ πρῶτον γίνεται, καὶ ἐκ τότε πέμπεται· ἀλλὰ πρῶτον πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικός. Καὶ τούτοις τοῖς ἀποστολικοῖς συμφωνοῦσιν οἱ προφῆται, ἀπεσταλμένον αὐτὸν Υἱὸν λέγοντες. Καὶ πρότερον ἐν Ἡσαΐα αὐτοῦ τοῦ ἀπεσταλμένου λέγοντος ἄκουε· «Ἐγώ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγώ εἰμι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν·[1]» καὶ ἐξερχόμενος τὰ κατὰ καιρὸν ἐνεργείας, συνάπτει λέγων· «Καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ·[2]» φανερῶς διὰ τούτων παραδείξας ἑαυτόν, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν λέγει· «Καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ.» Καὶ διὰ Ζαχαρίου λέγων· «Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, ὅτι ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἐπιγνώσῃ, ὅτι Κύριος ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ.[3]» Ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς ὁ σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας διομολογεῖ αὐτὸν λέγων· Ἀπεστάλην παρὰ τοῦ Πατρός· καὶ Ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, τὰ αὐτὰ ἐν πολλαῖς ῥήσεσιν ἐπιμαρτυρῶν. Οὐκοῦν οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἀπεστάλη, ἀλλ' ὡς Θεός, καὶ Κύριος, Υἱὸς παρὰ Κυρίου τοῦ Πατρός, ὡς καὶ τό, «Ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου[4]», παρὰ Κυρίου κεῖται· καὶ τό, «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου.[5]» Λαμβάνει δὲ κἂν τούτοις τὸν θρόνον Δαυίδ, τοῦ σωματικῶς γενεαλογουμένου πατρὸς αὐτοῦ· «Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.[6]»

13. Καὶ κατανόει λόγον καὶ δόγμα συνυφιστάμενον τῇ ἐξηγήσει ταύτῃ. Ζητοῦσι γὰρ παρασαλεύοντες πάντα οἱ αἱρετικοί, καὶ διερωτῶσιν ὑποκρινόμενοι· Εἰ τοῦτο παρηκολούθησε τῇ σαρκώσει Χριστοῦ· ἤτοι λαβόντος τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας. Πρὸς οὓς ἀποκρινόμενοι, φαμέν, ὅτι μετ' ἐπιτηρήσεως δεῖ προσέχειν, ὅτι, εἰπόντος τοῦ ἀγγέλου, «Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος τὸν Θρόνον Δαυίδ[7]», οὐκ ἐπεσημήνατο, ἐφ' ᾧ στηρίξαι, ἢ βεβαιῶσαι· ἀλλ' ἀπολύτως λέγει, «καὶ δώσει.» Κἀντεῦθεν χρὴ ἐκ τῶν κατ' ἐνέργειαν ἀποτελεσθέντων ἐπιλύσασθαι τὸ ἄπορον· ὅτι τὸ «δώσει» εἴρηται, ἐφ' ᾧ μεταστῆσαι τοῦτον τὸν θρόνον, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διερμηνεύων ἔλεγεν πρὸς Ἰουδαίους· «Διὰ τοῦτο ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.[8]» Οὐκοῦν λαβὼν ὁ Χριστὸς τὸν θρόνον Δαυίδ, μετέστησεν αὐτὸν καὶ ἔδωκε τοῖς ἁγίοις Χριστιανῶν βασιλεῦσι, ἐπαναστρέψαι τούτους ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ· καὶ παραδοὺς αὐτὸν εἰς ὀνειδισμόν, καὶ εἰς διαρπαγήν, βασιλεύει ἐν Χριστιανοῖς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος· οὐδὲ γὰρ λαῷ ἑτέρῳ ὑπολειφθήσεται, κατὰ τὰς ὁράσεις Δανιὴλ τοῦ προφήτου· ἀλλ'

---

1. Ἡσ. 48, 12-13. 2. Ἡσ. 48, 16. 3. Ζαχ. 2, 14-15. 4. Γεν. 19,24. 5. Ψαλμ. 109, 1. 6. Λουκ. 1, 33. 7. Λουκ. 1, 32. 8. Ματθ. 21, 43.

ἀνακηρύττουσιν αὐτὸν Χριστὸν βασιλέα εἶναι, αὐτὸν διαρκῆ μέχρι τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, καθ' ἣν ἐλευσόμενος, μένει βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Εἰ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ πάντα τελέσας τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σταυροῦ, ἀναστάς φησιν· «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς·[1]» ἤδη ἐκεῖθεν ἐβασίλευσε καὶ ἀνακηρύττεται Χριστιανῶν βασιλεύς· ὡς καὶ κατ' ἀρχὰς τῶν εὐχῶν συγκαλούμενοι ἀλλήλους, ἀνακράζουσι λέγοντες· Δεῦτε, προσυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν. Καὶ ἐρχόμενος κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ αὐτοῦ δευτέραν παρουσίαν, αὐτὸς μένει βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ ἐπεὶ αὐτὸς βασιλεύς ἐστιν ὁ ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθείς, καὶ αὐτὸς Κύριος ὁ Θεός. Δι' αὐτὸν καὶ ἡ τεκοῦσα αὐτὸν βασίλισσα, καὶ Κυρία καὶ Θεοτόκος, κυρίως καὶ ἀληθῶς δογματίζεται.

14. Καὶ ἐφαρμόζεται κἀντεῦθεν λέγειν ὡς πρὸς αὐτὴν ἀφορῶντας ἡμᾶς, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα σαρκοφόρον Υἱὸν αὐτῆς. Νῦν «παρέστη ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ, περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.[2]» Καὶ γὰρ καθὰ γυνὴ ἐχρημάτισεν ἡ βασίλισσα, καὶ Κυρία, καὶ Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ γυναικεῖον αὐτῆς σχῆμα, καὶ νῦν ὡς βασίλισσα παρισταμένη ἐκ δεξιῶν τοῦ παμβασιλέως Υἱοῦ αὐτῆς, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ τῆς ἀφθαρσίας, περιβεβλημένη, πεποικιλμένη, ἱερολογεῖται· ἀνθ' ὧν μηδὲ καθ' ἁπλότητα πνευματικήν, καὶ οἷον ἄσαρκον καὶ ἀσώματον παρίσταται, ἀλλὰ περιβεβλημένη μὲν κατὰ τὴν παναγεστάτην αὐτῆς σάρκα τὴν ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, καὶ πεποικιλμένη κατὰ τὰ ἐπερείδοντα αὐτῆς τὴν σάρκα παναγιώτατα ὀστᾶ. Καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ πάλαι Ἀδάμ, ὁ νέος Ἀδάμ, κατ' ἀντιπρόσωπον πλάσας ἑαυτῷ τὴν ὡς πλευρὰν σάρκωσιν, φέρει αὐτὴν εἰς τὸ διηνεκές. Καὶ ἐντεῦθεν ἡ νέα Εὔα, Μήτηρ τῆς ζωῆς ὀνομαζομένη, μένει περιβεβλημένη, πεποικιλμένη, εἰς ἀπαρχὴν ζωῆς ἀθανάτου πάντων τῶν ζώντων. Εἴπωμεν τοίνυν καὶ αὖθις καὶ πάλιν καὶ ἀεὶ καὶ διὰ παντός, ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα Κύριον καὶ Θεόν, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν βασίλισσαν Κυρίαν τε καὶ Θεοτόκον ἀποβλέποντες, κινήσει θεωρίας τοῦ κατὰ νοῦν ἡμῶν διορατικοῦ ὀφθαλμοῦ· «Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ, περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.» Καὶ δὴ ἄκουσον, θύγατερ Δαυὶδ καὶ Ἀβραάμ, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου εἰς τὴν δέησιν ἡμῶν, «καὶ μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ λαοῦ σου, μηδὲ ἡμῶν τοῦ οἴκου Πατρός σου.[3]» Πατέρες γάρ σου ἐσμὲν κατὰ τὴν ἀναλογίαν, καὶ θυγάτηρ ἡμῶν κατὰ τὴν ἐξ ἡμῶν γέννησιν· καὶ πρέπον σοί ἐστιν ὡς Μητέρα τοῦ Θεοῦ γενομένην, βασίλισσάν τε καὶ Κυρίαν, καὶ δέσποιναν δι' αὐτὸν τὸν ἐκ σοῦ τεχθέντα βασιλέα καὶ Κύριον, καὶ Θεόν, καὶ δεσπότην, μνημονεύειν,

---

1. Ματθ. 28, 18. 2. Ψαλμ. 44, 10. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 44, 11.

παρεστῶσαν ἐπὶ τοῦ ἡμῖν μὲν φοβεροῦ, σοὶ δὲ τερπνοῦ, καὶ πάσας παρέχοντος χάριτας· ἀνθ' ὧν καὶ κεχαριτωμένη ὠνομάσθης, ὡς πάσης χαρᾶς ἀνάπλεως ἀναδειχθεῖσα, διὰ τῆς ἐπὶ σὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπελεύσεως. Διὸ καὶ τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύοντες οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ πεπλουτισμένοι τοιούτων καλῶν καὶ πνευματικῶν θεωρημάτων, περὶ σοῦ βοῶμεν· Μνήσθητι ἡμῶν, παναγία Παρθένε, καὶ μετὰ τὸ γεννῆσαι παρθένος μείνασα, καὶ ἀντίδος ἡμῖν ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων λογίων μεγάλας τὰς δωρεὰς ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν χαρισμάτων σου, κεχαριτωμένη· ὑπὲρ ὧν, καὶ ὡς ὑποκειμένων καὶ συστατικῶν διαφωνῶν, διαφερόντως σοι πρὸς ἐγκώμιον, εἴ τις ἀρετή, καὶ εἴ τις ἔπαινος, προσάγεταί σοι παρ' ἡμῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως ὕμνος, τῇ κεχαριτωμένῃ, τῇ Κυρίᾳ, τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ κιβωτῷ τοῦ ἁγιάσματος.

15. Ἰδοὺ δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἀρχῆς ἡμέρας ὡς ἀπαρχὴν ἐγκωμίου, προσεπλέξατό σοι κατ' ἐπώνυμον ἐγκώμιον ὁ ἀρχάγγελος βοῶν· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.[1]» Μακαρίζουσί σε πᾶσαι αἱ γενεαί, καὶ πρότερον αἱ κατ' οὐρανὸν πᾶσαι τῶν ἀγγέλων τετραρχίαι, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς, ἱεραρχικὰς χεῖρας ἐπαίρουσαι, εὐλογοῦσί σε τὴν ἐν οὐρανοῖς εὐλογημένην, καὶ ἐπὶ γῆς μακαριζομένην. «Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.» Τοιαῦτα ἡ πρώτη τῶν θρόνων χερουβίμ τε καὶ σεραφὶμ ἱεραρχία ἐμπρηστῶν ἀνακαλουμένων, ἢ πλῆθος γνώσεως γενέσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέως, εὐλογοῦσαι λέγουσι· Μακαρία σὺ ἐν γυναιξί, καὶ μακαρία ἡ κοιλία σου Θεὸν βαστάσασα, καὶ μασθοί, οὓς αὐτὸς νηπιάσας ἐθήλασεν. Ἡ δευτέρα ἱεραρχία τῶν κυριοτήτων καὶ δυνάμεων, καὶ ἐξουσιῶν πρὸς σὲ ἀναβλέπουσαι βοῶσιν, ὡς μαθοῦσαι παρὰ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτῶν καὶ προτελουμένης ἱεραρχίας· Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένη ἡ κοιλία σου, ἡ Θεὸν χωρήσασα, καὶ μασθοὶ οἳ ἐξέθρεψαν Θεὸν παιδίον γενόμενον. Τοιαῦτα καὶ ἡ τρίτη τῶν ἀρχῶν, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ἱεραρχία, κεκελευσμένη καὶ ἐπιτετραμμένη παρὰ τοῦ ἀποστείλαντος Θεοῦ, ὡς δι' ἑνὸς ἀρχαγγέλου τοῦ Γαβριὴλ ἐκβοᾶν τὸν ἐκφαντορικώτατον καὶ περιληπτικώτατον ὕμνον, ἀεὶ ἀνακράζει· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετα σοῦ.» Ἀπὸ τούτων καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἱεραρχίαν τὰς ὑψώσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες, μαθόντες ἢ δανειζόμενοι τὰς φωνάς, ἀνυψοῦμεν μεγάλῃ καὶ διαπρυσίῳ τῇ φωνῇ λέγοντες· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.» Πρέσβευε, Κυρία, καὶ δέσποινα, βασίλισσά τε καὶ Μήτηρ Θεοῦ, ὑπὲρ ἡμῶν· ὅτι ἐξ ἡμῶν σύ τε καὶ ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς σαρκοφόρος Θεὸς ἡμῶν· ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, πᾶσά τε τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ εὐχαριστία, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρί, καὶ τῷ ἁγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Λουκ. 1, 28.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΝ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΙΑΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΩΣΗΦ, ΛΟΓΟΣ.*

1. Ὥσπερ οἱ τὴν χρυσῆν γῆν μεταλλεύειν λαχόντες ἐργάται, ἐπὰν εὕρωσι φλέβα ψήγματα τοῦ ζητουμένου προβάλλουσαν, ἐκεῖ σχολάζουσιν, ἐκεῖ παρορύττουσιν, ὡς ὁδηγῷ τοῦ κέρδους· καὶ οὐ κατόπιν ὁδεύουσι, μὴ πρότερον τὸν τόπον ἀμείβοντες, ἕως οὗ τὸν φωλεὸν τοῦ προκειμένου καταλάβωσι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς οἱ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐργασίας ἐργοδόται, τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν μετὰ χεῖρας ἔχοντες, πρὸς κατανόησιν τοῦ δεσποτικοῦ τῆς ἐκ Παρθένου ἀποκυήσεως θησαυροῦ, οὐ πρότερον τῆς ἐρεύνης παυσώμεθα, ἕως οὗ τὸν προκείμενον πλοῦτον γνησίως ἀναλεξώμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τάξιν τὸν εὐαγγελιστὴν ἀνιχνεύσομεν, ἵνα μηδὲν τῶν ἐπικερδῶν καταλείπωμεν. Εἰ γὰρ καὶ μικρὰ ἐν προοιμίοις τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὅμως μεγάλα τῇ χαρᾷς τὰ μυσταγωγήματα. Καὶ μηδεὶς ἀκηδιάσῃ τῷ λόγῳ, μικρὰ τὰ παραναγνωσθέντα τῇ ἀκοῇ δεξάμενος. Ὡς γὰρ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ γεννηθέντος Δεσπότου, μικρὰ καὶ σφόδρα μικρὰ τὰ παραναγνωσθέντα, σπάργανα, καὶ φάτνη, καὶ τόπος ἀνεπιτήδειος. Καὶ ταῦτα μὲν μικρά, τὰ δὲ προκείμενα μυστικά· γαστὴρ ἀνερμήνευτος, κόλπος ἀκατάληπτος, μαζὸς ἁγιόρριζος, γάλα ξενορρυές, θηλὴ τῆς φυσικῆς νομῆς ἀλλοτρία, ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου ἐναπόγραφος γενομένη, ὁ μνηστὴρ Ἰωσὴφ ὀνόματος, καὶ οὐ πράγματος κοινωνίαν ἀσπαζόμενος.

2. Ἤκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο, ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν. Ἐπορεύθη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἐκ πόλεως Ναζαρέθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαυίδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ, ἀπογράφεσθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικί, οὔσῃ ἐγκύῳ.[1]» Εἶδες πῶς μικρὰ τὰ ῥήματα καὶ μεγάλα τὰ μυσταγωγήματα; Ὁ Κύριος ἐκυοφορεῖτο, καὶ πρώτη ἀπογραφὴ ἐνομοθετεῖτο

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 944 κέξ.

1. Λουκ. 2, 1-5.

ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐναπόγραφον ἔχων, καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς φήσας· «Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς.[1]» Ἐν τοῖς μικροῖς Ῥωμαϊκοῖς κώδιξι τὴν ἑαυτοῦ μητέρα ἐναπόγραφον γενέσθαι συνεχώρει. Τίς μὴ λαλήσῃ; Τίς μὴ θαυμάσῃ τὴν τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν; Ἄνω ἐλεύθερος, καὶ κάτω ἐναπόγραφος· ἄνω Υἱός, καὶ κάτω δοῦλος· ἄνω βασιλεύς, καὶ κάτω μισθωτός· ἄνω πλούσιος, καὶ κάτω ἐνδεής· ἄνω προσκυνούμενος, καὶ κάτω φορολογούμενος· ἄνω θεϊκὸς θρόνος, καὶ κάτω ἀγροικικὸν σπήλαιον· ἄνω ὁ πατρῷος καὶ ἀκατάληπτος κόλπος, καὶ κάτω ἀλογοτροφεῖον μικρόν, καὶ φάτνιον. Τίς μὴ θαυμάσῃ μεγάλα ἄνω πράγματα, καὶ μικρὰ κάτω σπάργανα; Ὁ λύων ἐδέδετο· ὁ τρέφων ἐτρέφετο· ὁ ἀκατάληπτος παιδίον ἐφαίνετο· ὁ πηγὰς ἀπολύων μαζὸν ἐδανείζετο· ὁ πάντα φέρων, ἀνερμηνεύτως ἐφέρετο· ὁ μηδαμοῦ ἀπολιμπανόμενος ἐν μέρει ἀπεριγράπτως περιγραφόμενος. Ὢ τῶν παραδόξων πραγμάτων! Ἡ Ἐλισάβετ ἐν οἰκίσκῳ φαιδρῷ ἀπεκύησε, καὶ ἡ Παρθένος ἐν τῷ μικρῷ σπηλαίῳ ἐγέννησεν· Ἰωάννης ἐπὶ κλίνης, καὶ ὁ Κύριος ἐν φάτνῃ. Οὐχ ἁπλῶς ἡ τοῦ Κυρίου ἐκ Παρθένου γέννησις· οὐχ ἁπλῶς τὰ τοῖς σπαργάνοις αὐτὸν κατειληθῆναι· οὐχ ἁπλῶς τὸ μαζὸν ἑλκῦσαι· οὐχ ἁπλῶς τὸ ἐν φάτνῃ ἀνακλιθῆναι· οὐχ ἁπλῶς τὸ τῇ τοῦ Αὐγούστου ἀπογραφῇ προσκληθῆναι· πάντα διὰ τί, καὶ πρὸς τί, καὶ αἰνιγματώδη. Ἐκ Παρθένου τίκτεται, ἵνα τὸν ἐκ Παρθένου γῆς χοοπλαστηθέντα πρωτόπλαστον Ἀδὰμ διορθώσηται. Σπαργάνοις κατείληται, ἵνα τὰς σειρὰς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκλύσῃ, δεσμὰ δεσμοῖς λύων, κατὰ τὸ φάσκον ῥητόν. «Σειραῖς γὰρ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται.[2]» Μαζὸν εἵλκυσεν, ἵνα τὸ γάλα τῆς χάριτος βρύσῃ, ὅπερ ἐκ τῆς οἰκείας πλευρᾶς ἀνέβλυσε· γάλα γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ αἷμα λευκανθέν. Ἐν φάτνῃ ἀνεκλίθη, ἵνα τὴν ἀλογίαν τῆς ἀνθρωπότητος διορθώσηται, καὶ τῶν δύο ζώων τροφὴ γένηται· ποίων δύο ζῴων; τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ περὶ ὧν γέγραπται· «Ἐν μέσῳ δύο ζῴων γνωσθήσῃ.[3]» Τὴν ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος ἀπογραφὴν κατεδέξατο, ἵνα τὴν οἰκουμενικὴν ἀταξίαν διορθώσηται. Αὕτη γὰρ ἡ ἀπογραφὴ τῆς οἰκουμενικῆς εὐταξίας ἀρραβὼν γεγένηται.

3. Καὶ ὅτι ἀληθῆ τὰ λεγόμενα, διὰ βραχέων ἄκουε. Πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως πολλὴ τυραννὶς τὸ τῶν ἀνθρώπων κατεῖχε γένος· ἀλόγως τὸ τῆς γῆς ἐκυβερνᾶτο χωρίον· ἐνέπαιζον εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα· πολλῶν τῶν ἀνθρώπων πλῆθος βασιλέων ἐφυτουργεῖτο· ἑκατόν πού τις ἄνδρας ἔχων ὑφ' ἑαυτόν, εὐθέως τὸ τῆς βασιλείας ἐσφετερίζετο σχῆμα. Τοιαύτη τῶν ἐθνῶν ἡ ἅμιλλα· τοπαρχίας ἀγαπῶντες, καὶ τόπον ἐκ τόπου μὴ διαβαίνοντες, εἰ μὴ τρόπον τινὰ κατ' ἀλλήλων ὡπλίσαντο. Ταύτης τῆς συγχύσεως χρονοτριβουμένης, μόνον ὁ Κύριος κατεδέξατο ἐπὶ γῆς τὸ παρθενικὸν οἰκῆσαι παλάτιον, εὐθέως

1. Λουκ. 10, 20. 2. Παρμ. 5, 22. 3. Ἀββ. 3, 2.

τὴν μὲν πολυαρχίαν παύει, τὴν δὲ μοναρχίαν φυτουργεῖ, τὴν ῾Ρωμαίαν ἀρχὴν πάντων ἡγεμονεύειν κληρώσας, κατὰ μίμησιν τῆς ἐπουρανίου διατριβῆς. ῞Ωσπερ γὰρ ἐν οὐρανῷ μία ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία κρατεῖ, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι τῷ θελήματι αὐτοῦ ὑποτάσσονται, τῶν δαιμόνων δίκην βαρβάρων ἀφηνιασάντων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ καὶ πολλὰ τὰ ἀνυπότακτα ἔθνη, ἀλλ᾿ ὅμως μία ἡ τῶν ῾Ρωμαίων βασιλεία κρατεῖ. Διὰ ταύτην οὖν τὴν εὐταξίαν τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ὁ κυοφορούμενος βασιλεὺς προσέταξεν ἐπὶ Αὐγούστου συγκροτηθῆναι· ὅθεν καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνυπόγραφον γενέσθαι τῇ ῾Ρωμαίων ἀρχῇ παρεχώρησε πρὸς βεβαίωσιν τῶν θεσπιζομένων νόμων. Τότε γὰρ βασιλέως νόμος κρατεῖ, ὅτε ὁ νομοθετῶν βασιλεὺς πρῶτος πληρώσῃ τὸν νόμον. ῾Ο γὰρ νομοθετῶν καὶ μὴ πληρῶν καθαιρέτης ἐστίν, ἢ νομοδότης. Διὰ τὴν προλεχθεῖσαν οὖν εὐταξίαν, ἡ ἐπὶ Αὐγούστου ἀπογραφὴ πρώτη γέγονεν, ὅπως καὶ ἡ τοῦ νόμου λατρεία μετενεχθῇ, καὶ τὸ τῶν ᾿Ιουδαίων φῦλον καταργηθῇ πρὸς τὸ μὴ ἐξεῖναι λοιπὸν τοῖς ἀτάκτοις ᾿Ιουδαίοις αὐτονομίᾳ χρωμένοις φονεύειν τοὺς ἀνευθύνους, ἕπεσθαι δὲ τοῖς νόμοις τῷ τῆς ἀνάγκης ζυγῷ.

4. ᾿Αναγκαία τοίνυν ἡ προλεχθεῖσα ἐπὶ Αὐγούστου ἀπογραφή· αὕτη ἡ ἀπογραφὴ τὸ μὲν τῶν ᾿Ιουδαίων ἐταπείνωσε φῦλον, τὸ δὲ τῶν Χριστιανῶν ὑπερύψωσε γένος· μηκέτι τολμώντων ᾿Ιουδαίων δέει τῆς ῾Ρωμαίων ἀρχῆς τῇ προτέρᾳ κεχρῆσθαι μανίᾳ. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην, τὸν Κύριον κρατήσαντες, καὶ θανάτῳ παραδοῦναι σπεύδοντες, οὐκ ἐτόλμησαν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, διαπράξασθαι, καθ᾿ ὁμοιότητα τῶν προφητῶν, οὓς ἀδιακρισίᾳ διεσπάραξαν· ἀλλὰ τῷ Πιλάτῳ προσήνεγκαν, ἄρχοντι ῾Ρωμαίων, ἐντυχίαν εἰσπραξαμένῳ, δίκας ἀπαιτούμενοι τῶν λεγομένων, συγκατάθεσιν μεθοδευόμενοι. Διὸ καὶ ὁ Πιλᾶτος, ὁ ῾Ρωμαίων ἄρχων, ὡς εἶδε τοὺς ᾿Ιουδαίους κυνογλωσσοῦντας κατὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναιρέσεως, καὶ εἰδώς, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν, ἐπηρώτα τοὺς ᾿Ιουδαίους, φάσκων· Καθὼς ἴστε πάντες σαφῶς, οὐδὲν ἄξιον θανάτου εὑρίσκω ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ, ὦ ᾿Ιουδαῖοι. Τί τὴν τῶν ῾Ρωμαίων ἀρχὴν μολύνειν σπεύδετε, ἀκρασίᾳ κρατοῦντες, τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀνεύθυνον ὑπεύθυνον εἶναι θέλοντες; Οὐδὲν ἄξιον θανάτου εὑρίσκω ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Μᾶλλον οὖν ὁ Βαραββᾶς φονευθῇ, ὁ δὲ Χριστὸς ἀπολυθῇ· ὅτι ἐκεῖνος μὲν φονευτὴς καὶ στασιώδης, οὗτος δὲ εὐεργέτης καὶ ζωοδότης· ἐπειδὴ καὶ ταύτην κατ᾿ αὐτοῦ τὴν κατηγορίαν ἠσπάσασθε. Καὶ οὕτως δὲ ᾿Ιουδαίων μὴ συντιθεμένων, ἀλλ᾿ ἐχθρὸν τοῦ Καίσαρος τὸν Πιλᾶτον φημιζόντων, οἵτινες κατὰ πρόσωπον ἔλεγον τῷ Πιλάτῳ, συνηγοροῦντι τῷ Χριστῷ· «Οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος [1]», ἐπειδὴ τὸν λέγοντα ἑαυτὸν βασιλέα ζωοποιεῖσθαι θέλεις. Καὶ οὕτως ὁ Πιλᾶτος οὐ συνεχώρησε τοῖς ᾿Ιουδαίοις τῇ οἰκείᾳ γνώμῃ πᾶν ὁτιοῦν διαπράξασθαι. Εἰ

1. ᾿Ιω. 19, 12.

γὰρ ἂν συνεχώρησε τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ Ἰουδαῖοι λίθοις τὸν Κύριον ἐθανάτωσαν, ἢ ξυλίνῳ πρίονι κατέπρισαν. Τούτου δὲ πραττομένου, ἡμεῖς τὸν σταυρὸν ἐζημιούμεθα· ἐπειδὴ Ῥωμαίων κριτήριον τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον. Διὸ καὶ ὁ Πιλᾶτος ἐπηρώτα τοὺς Ἰουδαίους· «Τί θέλετε ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν;[1]» Οἱ δὲ τῇ Ῥωμαίων παιδείᾳ θαρροῦντες, ἐβόησαν· «Ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτόν·[2]» καὶ εὐθέως ὁ Πιλᾶτος συνένευσεν· ἄνωθεν γὰρ ἐκέκτητο τὸ νεῦμα.

5. Διὰ ταύτην οὖν τὴν εὐταξίαν ἡ ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος πρώτη ἀπογραφὴ ἐνομοθετεῖτο· εἰ μὴ γὰρ προενομοθετήθη ἡ ἀπογραφὴ αὕτη, οὐκ ἂν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τελείᾳ ταφῇ παρεδόθη· ἔμελλον γὰρ παῖδες Ἰουδαίων τῇ ὑπερβαλλούσῃ μανίᾳ ἢ πυρὶ παραδοῦναι τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἢ θαλάσσῃ καταποντίζειν. Εἰ γὰρ τὸν φίλον Ἱερεμίαν εἰς λάκκον βορβόρου κατήγαγον· τί ἔμελλον εἰς τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα διαπράττεσθαι, εἰ μὴ τὸν Ῥωμαϊκὸν νόμον εἶχον κολαφίζοντα; Διὸ καὶ τῶν Ἰουδαίων μὴ συγχωρουμένων παρὰ τοῦ Πιλάτου δέξασθαι τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, φίλος ὢν τοῦ Πιλάτου προσελθὼν ἠτήσατο παρ᾽ αὐτοῦ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἀσύγκριτόν τι προσενέγκας. Ἀναγκαία τοίνυν ἡ ἀπογραφὴ ἡ ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος· εἰ γὰρ καὶ ὁ μνηστὴρ τῆς Παρθένου, καθὼς ἀρτίως ἤκουες, ἐστύγνασεν, ἀλλ᾽ ὅμως ὁ σύμπας κόσμος ἀρχὴν εὐταξίας ἐδέξατο. Τί ἐστιν, Ὁ μνηστὴρ τῆς Παρθένου ἐστύγνασεν, ἄκουε διὰ βραχέων. Ἡνίκα Ἰωσὴφ ὁ μνηστὴρ τῆς Παρθένου, καθὼς ἀρτίως ἤκουες, διὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Αὐγούστου τὴν Βηθλεὲμ κατελάμβανε σὺν Μαριὰμ τῇ μνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικί, οὔσῃ ἐγκύῳ, ἠγνόει ὁ Ἰωσὴφ τὸ ἐν τῇ Παρθένῳ μυσταγωγούμενον· οὐκ ἦν οὐδέπω χρησμὸν ἀγγέλου δεξάμενος. Ἡ Παρθένος τὸ ἀσφαλὲς ἐκέκτητο, καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῷ ὄγκῳ· ὅσον γὰρ τῆς γαστρὸς ἡ αὔξησις ἐγίνετο, τοσοῦτον ἡ Παρθένος ἀμεριμνότερον βίον διέτριβεν· ὁμοῦ καὶ τὴν παρθενίαν ἀμόλυντον φυλάττουσα, καὶ τὸν τόκον ἄσκυλτον ἄγουσα, οὐ τοσοῦτον κοπουμένη, ὅσον κουφιζομένη.

6. Πρὸς τούτοις ἀγωνιῶν ὁ Ἰωσήφ, ὡς εἶδεν αὐτὴν κατὰ γαστρὸς ἔχουσαν, τὸν ἔνδοθεν θησαυρὸν ἀγνοῶν, στυγνάσας, κατὰ τὴν ὁδὸν ἀντέβαλλε πρὸς τὴν Παρθένον, λέγων· Τί σοι τὸ δόξαν, Μαρία; Οὐ σὺ εἶ ἡ ὡς αἰδέσιμος Παρθένος ἐν τοῖς ἱεροῖς περιβόλοις ἀνατραφεῖσα; Οὐ σὺ εἶ Μαριάμ, ἡ πρόσωπον ἀνδρὸς θεωρῆσαι μὴ καταδεχομένη; Οὐ σὺ εἶ Μαριάμ, ἡ παρὰ πρόθεσιν κατεγγυηθῆναί μοι πεισθεῖσα; Οὐ σὺ εἶ Μαριάμ, ἡ τὸ τῆς παρθενίας ῥόδον ἀμάραντον φυλάξαι προσευξαμένη; Οὐ σὺ εἶ Μαριάμ, ἡ τὴν Σωσάνναν ἀγαπήσασα, καὶ τὴν Αἰγυπτίαν μισήσασα; Οὐ σὺ εἶ Μαριάμ, ἡ τὴν βιασθεῖσαν Θάμαρ ἀναλεγομένη[3], καὶ τὸν ἄτακτον Ἀμνὸν βδελυττομένη; Ποῦ σου τῆς σωφροσύνης ὁ θάλαμος; Ποῦ σου τῆς ἁγνείας ἡ ἄσπιλος παστάς;

---

1. Ματθ. 27, 22. 2. Ἰω. 19, 15. 3. Πρβλ. Γεν. 38, 1 ἑξ.

Ποῦ σου τὸ αἰδεστικὸν πρόσωπον; Ἐγὼ αἰσχύνομαι, καὶ σὺ παρρησιάζεις; Ὅτι σιωπῶ τὴν ἁμαρτίαν σου, οὕτω πλησιέστερον χωρεῖν ἐπείγεσαι; Οὐχ ὁρᾷς τὸν ὄγκον τῆς κοιλίας σου; Ἔνδον τὸ βρέφος σπαίρει, καὶ σὺ ὡς ἀπείραστος πειρασμῶν φαιδρύνῃ; Ἄπιθι, Μαριάμ· ὑπόστρεψον εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐπιζήτησον τὸν κλεψίγαμον· ἐκείνῳ ἐναπογράφηθι. Ἀλλοτρίαν ὕβριν οὐ καταδέχομαι· οὐχ εὑρίσκεις ἀπολογίαν πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ἡ δὲ Παρθένος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· Τί δυσχεραίνεις, μνῆστερ ἐμοῦ; Τί ὡς ἀτάκτου μου καταψηφίζεις; Τί ἐφυβρίστοις ὀφθαλμοῖς τὸν ὄγκον τῆς γαστρός μου περιβλέπεις; Τί ἐρυθριᾶν με καταναγκάζεις; Δόξα τῶν γυναικῶν γέγονα· τῆς προτέρας αὐτὰς αἰσχύνης ἀπέδυσα· τὴν Εὔαν ἀνεκαλεσάμην· τὴν φλογίνην ῥομφαίαν μετέστησα· καὶ σὺ καλύπτεσθαί με παρασκευάζεις; Οὐδεὶς δίκας ἐμὲ δυνήσεται εἰσπράξασθαι· κοινὸν γὰρ Δεσπότην βαστάζω. Ἐὰν ἐγὼ περὶ ἐμαυτῆς μαρτυρήσω, ὡς κενόδοξός τις εὑρεθήσομαι. Μικρὸν καρτέρησον, ὦ Ἰωσήφ, καὶ ποιμένες σε πείσουσιν· μάγοι σε πληροφορήσουσιν· ἀστήρ σε δυσωπήσει· ἄγγελοί σε κατανύξουσι. Νῦν ἀμφιβάλλεις, μετ' οὐ πολὺ δὲ δοξάσεις, ὅτε τῆς ἐπουρανίου στρατιᾶς ἀκούσεις συμφώνως βοώσης· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.[1]» Τότε γονυπετήσεις, καὶ οὐ καταζητήσεις. Οὐχ ὁρᾷς τῆς ὁδοῦ τὴν διάβασιν, Ἰωσήφ, καὶ ὅτι οὐδεὶς ἀνδρῶν συνοδοιπορεῖ ἡμῖν; Οὐχ ὁρᾷς τὸν ἥλιον λαμπροτέραν στολὴν ἀναβαλλόμενον; Οὐχ ὁρᾷς πᾶσαν τὴν κτίσιν σκιρτῶσαν; Οὐχ ὁρᾷς τὰ ὄρη πηδῶντα; Οὐχ ὁρᾷς τοὺς βουνοὺς εὐφραινομένους; Οὐχ ὁρᾷς τὰς ἀφέσεις τῶν ὑδάτων ὑπερβλυζούσας; Οὐχ ὁρᾷς τὸν Ἰορδάνην ἔξω περιτρέχοντα; Ἀπὸ τῶν σημείων στόχασαι τὸ τεκμήριον, καὶ μή, ὅτι ἔγκυός εἰμι, δίσταζε, Ἰωσήφ. Ἐδανείσθην, οὐκ ἐμολύνθην· ἔχρησα τὴν κοιλίαν, οὐκ ἐμόλυνα τὴν παρθενίαν. Μὴ ἀπιστήσῃς τοῖς προκειμένοις, ὦ Ἰωσήφ. Ὅτε μαιωθήσομαι, τότε τίς εἰμι γνωρισθήσομαι· νῦν ὀνειδίζομαι, τότε μακαρισθήσομαι· νῦν ὡς αἴτιον ἀπελαύνεις, τότε ὡς ἁγίαν ἐγγὺς εἶναι παρακαλέσεις. Μή, ὅτι δοκεῖς φυλάττειν, μεγαλύνου· ἐγὼ γάρ σε φυλάττω· ὁ γὰρ τὴν ἐμὴν κοιλίαν σκηνὴν ποιῆσαι καταδεξάμενος, οὗτος πάσης τῆς φύσεως φύλαξ. Πορευθῶμεν τοίνυν, καὶ ἐναπόγραφοι γενώμεθα, ὅπως πληρωθῇ καὶ ἡ στρατιωτικὴ νομοθεσία, καὶ ἡ βασιλικὴ δογματοθεσία.

7. Ἐν τούτοις ὁ Ἰωσὴφ εὐλαβηθείς, διττὴν λοιπὸν ὁδὸν ἐβάδιζε· τοῖς μὲν ποσὶ τὴν γῆν ἰχνοποιῶν, τοῖς δὲ λογισμοῖς τὰς νεφέλας ὑπερπηδῶν. Τί γὰρ ἕτερον εἶχεν ὁ Ἰωσὴφ διαπράττεσθαι, ἢ ἄνω τὸν νοῦν σχολάζειν, ἐπειδὴ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ ἄνωθέν ἐστι δεδομένη. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Ἰωσὴφ συμπεριεφέρετο τῇ Παρθένῳ, ὁμοῦ καὶ βοηθὸς καὶ σκοπὸς τῶν μελλόντων γενόμενος· οὐχ ὅτι ἔχρῃζεν βοηθοῦ ἡ Παρθένος, μᾶλλον δὲ ὁ ἐν Παρθένῳ κυοφορούμενος· αὐτὸς γὰρ ὁ πάντων βοηθὸς

1. Λουκ. 2, 14.

ἦν καὶ ἔστι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐκέκραγεν ὁ κράζων· «Ἡ βοήθειά μου παρὰ Κυρίου τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.[1]» Ἀλλ' ὅτι ἀναγκαῖον ἦν ὡς πραγματείαν τῆς οἰκονομίας, τοῦ εἶναι τὸν Ἰωσὴφ βοηθόν, πρός τὸ τὴν Παρθένον ὡς ὕπανδρον φημίζεσθαι, πρὸς τὸ λαθεῖν τὸν διάβολον τὸ κατασκευαζόμενον, ὅπως μὴ μάθῃ τὸ γενόμενον· πῶς ὁ Θεὸς μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναναστραφῆναι κατεδέξατο. Τί οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς; Καλὸν γὰρ λοιπὸν συνιδεῖν καὶ τὸν Ἰωσὴφ πληροφορούμενον, καὶ τὸν οἰκίσκον, ἔνθα ἡ Παρθένος ἀπεκύησε, τῆς Ἐκκλησίας τὸν τύπον δεχόμενον· ὅπου θυσιαστήριον μὲν ἡ φάτνη, ἐφημερευτὴς δὲ ὁ Ἰωσήφ, διάκονοι δὲ οἱ ποιμένες, ἱερεῖς οἱ ἄγγελοι, ἀρχιερεὺς ὁ Κύριος, θρόνος ἡ Παρθένος, κρατῆρες οἱ μαζοί, ἀναβόλαιον ἡ ἐνανθρώπησις, ῥιπιστῆρες τὰ χερουβίμ, δίσκος τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὁ Πατὴρ δισκοκάλυμμα. Ὅτι δὲ τῆς Ἐκκλησίας τύπον προσεχάραξεν ὁ τόπος, ἔνθα ἡ Παρθένος ἀπεκύησε τὸν Κύριον, ἤκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· «Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, ὅτι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.[2]»

8. Ὢ τῶν παραδόξων πραγμάτων! βαβαί, πῶς μικρὰ τὰ ῥήματα, καὶ μεγάλα τὰ μυσταγωγήματα! «Ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν.» Ὢ τῶν παραδόξων πραγμάτων, ὁ τῶν χρόνων ποιητὴς ὡρισμένον χρόνον περιέμενεν! Ὁ ὁροθέτης τῶν χρόνων προθεσμίαν μηνῶν ἀνέμενεν, ἵνα μηδεὶς φαντασίαν ἢ δόκησιν νομίσῃ. «Ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν τὴν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ.» Βλέπε τὴν μυστικὴν ἀποκύησιν τῆς Παρθένου· αὕτη ἔτεκεν, αὕτη ἐσπαργάνωσεν. Ἐπὶ τῶν κοσμικῶν γυναικῶν ἄλλη τίκτει, καὶ ἄλλη σπαργανοῖ· ἐπὶ δὲ τῆς Παρθένου οὐχ οὕτως· αὕτη ἔτεκεν, καὶ αὕτη ἐσπαργάνωσεν· καὶ αὕτη ἄκοπος μήτηρ καὶ ἀδίδακτος μαῖα, οὐ συνεχώρησεν ἀνάγνοις χερσὶν ἅψασθαί τινα τοῦ ἀχράντου τόκου· αὕτη διὰ ἑαυτῆς τὸν ἐξ αὐτῆς, πρὸ αὐτῆς καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐθεράπευσεν· «Καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.» Εἶδες, ὦ φίλε, πῶς τῆς Ἐκκλησίας τὸν τύπον προανεζωγράφησε τὸ εὐτελὲς καταγώγιον, ἔνθα ἡ Παρθένος ἔτεκεν, ἡ ἅπαξ κυοφορήσασα, καὶ δεύτερον μὴ γεννήσασα, καὶ ὕβρεως ἔμφασιν μὴ ὑπομείνασα· εἰ καί τινες μανέντες, διὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτοὺς λέγοντος τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ· «Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον», καὶ δευτέραν σύλληψιν τῆς Παρθένου ἐδογμάτισαν, τὴν ἀφθαρσίαν εἰς φθορὰν μεταβάλλοντες· φάσκοντες ἐν τοῖς οἰκείοις δόγμασιν· Οὐκ ἂν λεχθείη πρωτότοκος, δευτέρου μὴ παρακολουθήσαντος. Οὐ

1. Ψαλμ. 120, 2. 2. Λουκ. 2, 6-7.

μόνον δὲ οἱ ἐξ ἐναντίας τὸν Λουκᾶν τῆς οἰκείας ἀβελτηρίας προβάλλονται μάρτυρα, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον τὰ αὐτὰ μηνύοντα, καὶ ἔτι σαφέστερον παρεγγυῶντα· ὅθεν καὶ τὰς ἐκείνου λέξεις φανεροποιοῦσιν οἱ ἄθεοι, ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασι λέγοντες ἅπερ 'Ιωσὴφ ἐν ὀπτασίᾳ δεξάμενος ἀναγέγραπται, τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου λέγοντος· «"Ωφθη δὲ ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ τῷ 'Ιωσήφ, λέγων· 'Ιωσὴφ υἱὸς Δαυίδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου· 'Ανατὰς δέ, φησίν, 'Ιωσήφ, παρέλαβε Μαριὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Αἴγυπτον· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.[1]» 'Ομοίως καὶ ταύτας τὰς λέξεις οἱ ἐξ ἐναντίας παρεγγυῶνται, ἐκ δευτέρου τὴν ἔνδοξον Παρθένον κυοφορῆσαι δογματίζοντες. 'Αλλ' ἄπαγε τῆς ἀτοπίας! ἀκηλίδωτον ἔμεινε πάντως τὸ παρθενικὸν καὶ ἔνδοξον κειμήλιον· οὐκ ἐμολύνθη ὁ δεύτερος οὐρανός· οὐκ ἠχρειώθη τὸ τοῦ 'Υψίστου θεοχώρητον σκεῦος. Πρωτότοκος ὁ Κύριος ἤκουσεν ἐκ τῆς Παρθένου· καὶ καλῶς ἤκουσεν· οὐχ ὅτι δεύτερόν τινα ὁμοιογενῆ προσεκαλέσατο· ἀλλ' ὅτι πρωτότοκος ὑπῆρχε, τουτέστιν ἀσύγκριτος. Οὐδὲ γάρ, διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν μακάριον Παῦλον περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνάρχου γεννήσεως, ὅς ἐστι πρωτότοκος πάσης κτίσεως[2], ἤδη καὶ ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου φυσικὸν συνέγραψεν· οὐδ' αὖ πάλιν ὁ αὐτὸς Παῦλος, τὸν αὐτὸν Κύριον πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν καλέσας, ἤδη καὶ ὅμοιον τοῦ Κυρίου παρεισήγαγε, παραπλησίως τὸν ᾅδην πατήσαντα.

9. Διὸ ἄκουε συνετῶς, καὶ πίστευε θεοφιλῶς. Πρωτότοκος ὁ Κύριος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τῆς Παρθένου, ἵνα διὰ πάντων γνωσθῇ τὸ μοναδικὸν τῆς υἱότητος ἀξίωμα. 'Ασύγκριτος δὲ ὁ δεσποτικὸς τόκος· ὅπου γὰρ ἡ Μήτηρ Παρθένος, πῶς τόκος ἑρμηνευόμενος; 'Ομοίως καὶ τὸ εἰπεῖν τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον περὶ τοῦ 'Ιωσήφ, ὅτι «Οὐκ ἐγίγνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον·» οὐκ ἐγίγνωσκεν γὰρ αὐτὴν ἀληθῶς, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. "Εως οὗ ἡ Παρθένος ἐκυοφόρει, οὐκ ἐγνώριζεν αὐτὴν ὁ 'Ιωσήφ· οὐκ ᾔδει, τί τὸ ἐν αὐτῇ· οὐκ ᾔδει, τί τὸ πραγματευόμενον· οὐκ ᾔδει, τί τὸ κατασκευαζόμενον· μόνον γὰρ ἔτεκε, καὶ τότε ἐγνώρισε· τότε ἔγνω ὁ 'Ιωσὴφ τίς ἦν ἡ δύναμις τῆς Παρθένου, καὶ τί γενέσθαι κατηξιώθη· τότε ἔγνω, ὅτι μαζὸν ἐπέδωκε, καὶ φλεβοσυλίαν οὐχ ὑπέμεινε· τότε ἔγνω, ὅτι ἐξελόχευσε, καὶ τὰ τῶν λοχῶν οὐ κατενόησε· τότε ἔγνω, ὅτι θηλὴν παρεῖχεν ἡ ἀκρότομος πέτρα τῇ νοητῇ πέτρᾳ· τότε ἔγνω ὁ 'Ιωσήφ, ὅτι περὶ αὐτῆς ἔγραψεν 'Ησαΐας· «'Ιδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει.» Διὰ τὸ ἀσύγκριτον τοιγαροῦν πρωτότοκος ὁ 'Ιησοῦς. Εἰ δὲ δεῖ ἐπαληθεῦσαι τῷ λόγῳ, ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ Μονογενὴς ἐκ Πατρός· μόνος γὰρ ἐκ μόνου ἀνάρ-

1. Ματθ. 1, 20-25. 2. Κολ. 1, 15.

χως γεγέννηται· ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ Μονογενὴς καὶ πρωτότοκος. Μονογενὴς ἐκ τοῦ Πατρός, Μονογενὴς ἐκ τῆς μητρός, διὰ τὸν ὅρον τῆς οἰκονομίας. Ἔχει γὰρ πολλοὺς ἀδελφούς, οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι, καὶ ἐν τῇ Παρθένῳ καὶ ἐν τῷ Πατρί. Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει ἔχει ἀδελφοὺς ὁ Κύριος· καὶ τίνες οὗτοι; Πρὸ πάντων οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, πρὸς οὕς ὁ Κύριος ἔφη· «Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν·[1]» πρὸς οὓς ὁ Κύριος ἔφη· «Ὑμεῖς δέ, προσευχόμενοι, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου[2]», ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Ἰω. 20, 17. 2. Ματθ. 6, 9.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.*

1. Μυστήριον ξένον βλέπω, ἀντὶ ἡλίου τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἀπεριγράπτως χωρήσαντα ἐν τῇ Παρθένῳ. Καὶ μὴ ζήτει πῶς· ὅπου γὰρ Θεὸς βούλεται, νικᾶται φύσεως τάξις. Ἠβουλήθη γάρ, ἠδυνήθη, κατῆλθεν, ἔσωσε. Συνδράμετε πάντα· Θεὸς σήμερον ὁ ὢν καὶ προὼν γίνεται ὅπερ οὐκ ἦν· ὢν γὰρ Θεός, γίνεται ἄνθρωπος, οὐκ ἐκστὰς τοῦ εἶναι Θεός. Οὔτε γὰρ κατ᾽ ἔκστασιν θεότητος γέγονεν ἄνθρωπος, οὔτε πάλιν ἐξ ἀνθρώπων κατὰ προκοπὴν γέγονε Θεός· ἀλλὰ Λόγος ὤν, διὰ τοῦτο ἀπαθὴς γένονεν ἄνθρωπος, ἀμεταβλήτου μενούσης τῆς φύσεως. Καὶ ξένην καὶ ἀτριβῆ βαδίσας ὁδόν, ἐξ ἀγεωργήτου προῆλθε γαστρός, οὔτε τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ἐρήμους τῆς ἐπιστασίας κατέλιπεν, οὔτε τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐνανθρωπήσει, τῆς οἰκείας θεότητος ἐκστάς. Ἀλλὰ βασιλεῖς μὲν τὸν ἐπουράνιον βασιλέα ἦλθον προσκυνῆσαι, τὸν γεννηθέντα ἀρρήτως ἐκ Πατρός, σήμερον δὲ ἐκ τῆς Παρθένου τικτόμενον δι᾽ ἐμέ· ἀλλὰ τότε μὲν γεννηθεὶς κατὰ τὴν φύσιν, σήμερον δὲ διὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν. Πρὸ αἰώνων γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρός, ὡς ὁ γεννήσας οἶδε, σήμερον ἐκ τῆς Παρθένου ὑπὲρ φύσιν ἐτέχθη, καθὼς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπίσταται χάρις. Ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν παιδίον γέγονεν· ὁ ἐπὶ θρόνου ὑψήλου καθήμενος ἐν φάτνῃ τίθεται· ὁ ἀναφὴς καὶ ἀσώματος χερσὶν ἀνθρωπίναις εἱλίσσεται· ὁ τὰ τῆς ἁμαρτίας διασπῶν δεσμὰ ἐν σπαργάνοις ἐμπλέκεται· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο θέλει. Τίνα οὖν ἔτεκεν ἡ Παρθένος; Τὸν Δεσπότην τῆς φύσεως. Κἂν γὰρ σὺ σιωπᾷς, ἡ φύσις βοᾷ. Ἔτεκε γὰρ ἡ Παρθένος Μαρία, ὡς ὁ τεχθεὶς τεχθῆναι ἠθέλησεν. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως ἔστρεπτο, ἀλλ᾽ ὡς Δεσπότης τῆς φύσεως ξένον γεννήσεως εἰσήγαγε τρόπον. Ὅμως, καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, οὐχ ὡς ἄνθρωπος τίκτεται. Εἰ γὰρ ἐκ κοινοῦ γάμου προῆλθε, καθάπερ κἀγώ, ψεῦδος τοῖς πολλοῖς ἐνομίζετο. Νῦν διὰ τοῦτο ἐκ Παρθένου τίκτεται ὁ τικτόμενος, καὶ τὴν μητέρα λοιπὸν διατηρεῖ, καὶ τὴν παρθενίαν ἄλυτον διαφυλάττει, ἵνα ὁ ξένος τῆς κυήσεως τρόπος πίστεώς μοι μεγάλης πρόξενος γένηται. Ὅθεν κἂν Ἕλλην, κἂν Ἰουδαῖός με ἐρωτᾷ, εἰ Χριστὸς κατὰ φύσιν γέγονεν ἄνθρωπος, ἢ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἐροῦμαι μάρτυρα τοῦ λόγου τὴν ἄσπιλον τῆς παρθενίας σφραγῖδα καλῶν· οὕτως γὰρ Θεὸς νικῶν τῆς φύσεως τάξιν.

*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 960 κἑξ.**

2. Καὶ εἰ βούλῃ, ἐρώτησον τὸν μακάριον Λουκᾶν τὸν εὐαγγελιστήν, καὶ ἀποκρίνεταί σοι περὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας. 'Αρχόμενος γὰρ οὕτως λέγει· «'Εν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ τῆς συλλήψεως 'Ελισάβετ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα Ναζαρέτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα 'Ιωσήφ, καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου Μαριάμ.Καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν εἶπε· Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. 'Η δέ, ἰδοῦσα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος· Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ 'Ιησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας καὶ Υἱὸς 'Υψίστου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον 'Ιακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Εἶπε δὲ Μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον. Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις 'Υψίστου ἐπισκιάσει σοι.[1]».... Καὶ δυσχεραίνεται. Εἰσῆλθεν ἄσαρκος, ἐκυοφορήθη ἐννεαμηνιαῖον χρόνον ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου. Εἰσῆλθεν ὡς ἠθέλησεν ἐκυοφορήθη ὡς ηὐδόκησε. Προῆλθεν ὡς ἐβουλήθη. Εἰσῆλθεν ἄσαρκος, ἐγένετο ἄνθρωπος, ἡνωμένης τῆς θεότητος τῇ οἰονομίᾳ. Καὶ οὐ λέγομεν δύο υἱούς, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν νοοῦμεν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν 'Ιησοῦν Χριστόν. 'Εγένετο ἄνθρωπος καὶ ἦν, ὢν τῇ φύσει. 'Εγένετο ὃ οὐκ ἦν, καὶ ἔμεινεν ὃ ἦν. «'Εν ἀρχῇ» γὰρ «ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.[2]» Σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ἀποθέμενος ὃ ἦν. «Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.[3]» Τό, «'Εσκήνωσεν ἐν ἡμῖν», τοῦτ' ἔστι συνανεστράφη ἡμῖν, κατὰ τὸν ἅγιον 'Ιερεμίαν, μᾶλλον δὲ τὸν τούτου ὑπουργὸν Βαρούχ· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν, ὃς ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν 'Ιακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ 'Ισραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.[4]»

3. Ἄκουε οὖν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς φωνῆς· μεγάλην γὰρ ἡμῖν ἔμφασιν φέρει ἡ τοῦ ἀγγέλου φωνὴ πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον ῥηθεῖσα. «'Ιδού», φησί, «συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ 'Εμμανουήλ, τουτέστι μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.» Πρὸ τοῦ συλληφθῆναι ἐν μήτρᾳ Θεὸς ἐκλήθη τὸ παιδίον τὸ Μεθ' ἡμῶν Θεός. Συνᾴδει οὖν τῷ τοῦ προφήτου λόγῳ τό, «τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη», καὶ τό, «ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.» Πρὸ τῆς οὖν συλλήψεως Θεὸς κέκληται τὸ παιδίον. Πῶς οὖν οὐ Θεοτόκος ἡ ἁγία Παρθένος Μαρία; 'Επειδὴ οὖν οὔτε ὅλως ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἑρμηνείαν

1. Λουκ. 1, 26-35. 2. 'Ιω. 1, 1. 3. 'Ιω. 1, 14. 4. Βαρ. 3, 36-38.

αὐτὸ ὄνομα, Θεὸς τὸ παιδίον τὸ τεχθὲν τὸ μὴ λῦσαν τῆς Παρθένου τὴν κατὰ φύσιν παρθενίαν, ἀλλ' οὕτως ἐκ τῆς Θεοτόκου τεχθείς, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· Θεὸς μὲν κατὰ φύσιν, ἄνθρωπος δὲ δι' οἰκείαν εὐδοκίαν. Γενόμενος δὲ ἄνθρωπος, ἔστι καὶ Θεός, ἡνωμένων μέντοι τῶν δύο φύσεων. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ ὁ ἐξ ἐναντίας. Εἰ Θεοτόκος ἡ Παρθένος, ἀρχὴν δίδως τῷ Θεῷ Λόγῳ ἐκ τῆς Παρθένου. Οὐ λέγω αὐτὸν ἀρχὴν εἰληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· ἄπαγε! Πρὸ γὰρ τῶν αἰώνων ὑπῆρχεν· αὐτὸς γὰρ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, αὐτὸς καὶ πάσης κτίσεώς ἐστι δημιουργός, καθὼς φησιν ὁ Εὐαγγελιστής· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν.[1]» Οὗτος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ἐννεαμηνιαῖον καιρὸν ἐν γαστρὶ ἐγένετο, καὶ τῶν κόλπων τῶν πατρικῶν οὐκ ἀπηλλοτριώθη. Ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου ὤν, ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν ἄνω δυνάμεων ἐξολογεῖτο καὶ προσεκυνεῖτο. Ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου ὤν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐπλήρου, ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν φέρων οὐ δυνάμει, ἀλλὰ νεύματι. Οὗτος ὑπὸ μήτρας ἐφέρετο μὲν ὡς ἄνθρωπος, εἰργάζετο δὲ ὡς Θεός· οὐ περιφερόμενος ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου, ἀλλὰ πάντα περικρατῶν καὶ διέπων ὡς Θεὸς κατὰ τὴν κλῆσιν τοῦ ὀνόματος, «Θεὸς μεθ' ἡμῶν», ὁ ἐκ Παρθένου τεχθείς. Εἰ δὲ λέγεις παιδίον ψιλὸν τὸ τεχθέν, καὶ οὐ Θεός, ἄκουε τοῦ μεγάλου κήρυκος Ἡσαΐου βοῶντος καὶ λέγοντος πρὸς τὴν ἀχάριστον συναγωγήν, μᾶλλον δὲ ἐξαγωγὴν τῶν Ἰουδαίων· ὅτι «Παιδίον ἐγεννήθη, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν· οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.[2]» Παιδίον κατὰ φύσιν πότε ἐγένετο Θεὸς ἐξουσιαστής, ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, ἐπικληθὲν «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός;»

4. Εἰ δὲ Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, καὶ ἄρχων εἰρήνης, καὶ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὸ παιδίον τὸ ἐκ τῆς Παρθένου τεχθέν, πῶς οὐ Θεοτόκος ἡ Παρθένος, ἀλλὰ Θεοδόχος, εἰ καὶ συνέλαβε, καὶ ἔτεκε, καὶ Θεὸς τὸ τεχθέν; Καὶ πάλιν αὐτῷ λέγω, ὡς ἠθέλησεν εἰσῆλθεν, ὡς ηὐδόκησεν ἐκυοφορήθη, ὡς ἠβουλήθη προῆλθεν ὁ τεχθείς. Τί ἐρευνᾷς αὐτοῦ τὴν θέλησιν; Τί ἐξακριβάζῃ αὐτοῦ τὴν εὐδοκίαν; Τί ἐξιχνιάζῃ αὐτοῦ τὴν βούλησιν; Ἄκουε παρὰ Παύλου, μᾶλλον δὲ καταγινώσκου ὑπ' αὐτοῦ· «Τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε;[3]» Μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἐρευνῶν καὶ ἐξιχνιάζων αὐτοῦ τὴν γέννησιν, τοῦ προφήτου λέγοντος· «Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;[4]» Ὁ προφήτης φεύγει τὴν γενεὰν αὐτοῦ διηγήσασθαι, καὶ σὺ τὴν φύσιν περιεργάζῃ καὶ πολυπραγμονεῖς; Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς τὴν κάτω γέννησιν αὐτοῦ διηγούμενος, οὕτω λέγει· «Ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες, καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς ἐπὶ τὴν

1. Ἰω. 1, 3. 2. Ἡσ. 9, 6. 3. Ῥωμ. 9, 19. 4. Ἡσ. 53, 8.

ποίμνην αὐτῶν· καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς, καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος. Μὴ φοβεῖθε· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτήρ, ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δαυίδ.[1]» Ὁ ἄγγελος Χριστὸν καὶ Κύριον λέγει, εὐαγγελιζόμενος τοὺς ποιμένας, τὸν τεχθέντα ἐκ τῆς Παρθένου. Εἰ οὖν Κύριος ὁ τεχθείς, πῶς οὐ Κυριοτόκος ἡ Παρθένος; Ἐγὼ δὲ λέγω καὶ Χριστοτόκον, καὶ Κυριοτόκον, καὶ Σωτηριοτόκον, καὶ Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἀγγέλου τοῦ εὐαγγελισαμένου τοὺς ποιμένας καὶ τὴν Παρθένον. Εἰ ἄγγελοι Σωτῆρα, καὶ Χριστόν, καὶ Κύριον, καὶ Θεὸν κηρύττουσιν, ἡμεῖς τί ἀποκρουόμεθα αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν; εἰσῆλθεν ἐν τῇ Παρθένῳ ἄσαρκος, ἐκυοφορήθη σωματικῶς καὶ καθὼς ηὐδόκησεν. Ἐξῆλθε διὰ τῆς μητρικῆς φύσεως οἰκονομικῶς, οὐ μέντοι μετὰ τὸ τεχθῆναι ἡνώθη ὁ Θεὸς Λόγος τῇ οἰκονομίᾳ. Προῆλθεν ἀτρέπτως τῇ φύσει γενόμενος ὃ οὐκ ἦν, μείνας ὃ ἦν. Οὐκ ἀλλοιωθεὶς τῇ οὐσίᾳ ἑαυτὸν ἐκένωσε, τουτέστι καθὼς ἠβουλήθη· οὐχ ὑφ' ἑτέρου κενωθείς, μορφὴν δούλου ἔλαβεν· οὐ κενωθεὶς τῆς θεότητος, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον τὸν λέγοντα· «Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών.[2]» Ἐκένωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὃ οὐκ ἦν· καὶ πάλιν αὐτὸ λέγω, μείνας ὃ ἦν, Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος οὗτος· ὡς παιδίον γενόμενος, ὡς υἱὸς δοξάζεται. Εἰσῆλθεν ἀσώματος, ἐνεδύσατο σῶμα καθὼς ἠθέλησε, καὶ κατεπόθη τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.

5. Εἰπὲ οὖν Θεοτόκον τὴν Παρθένον, καὶ μὴ λέγε Θεοδόχον· μᾶλλον δὲ λέγε Θεοδόχον καὶ Θετόκον. Εἰ Θεοδόχος ἐστὶ καὶ Θεοτόκος· σάρκα οὐκ ἂν ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς ὁ Θεὸς Λόγος; ἀλλὰ ἐκεῖ βιάζεταί με ὁ Εὐαγγελιστὴς βοῶν μεγάλῃ τῇ φωνῇ· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.[3]» Ἐν δὲ τῷ ἄλλῳ εὐαγγελιστῇ οὕτω λέγει· «Ἠρώτα ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Ἀποκριθέντες δὲ οἱ ἀπόστολοι εἶπαν· Οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἱερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προφητῶν. Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·[4]» Καὶ οὐκ εἶπε· Σὺ εἶ ὁ γενόμενος χάριτι Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλά, «Σὺ Χριστός», τρανῇ τῇ φωνῇ, «ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.» Καὶ Μάρκος δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς πάλιν τῇ αὐτῇ κέχρηται φωνῇ, συνῳδὰ φθεγγόμενος τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ. «Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ[5] τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.» Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ, εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶν ὁ ἑκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες

---

1. Λουκ. 2, 8-11. 2. Φιλιπ. 2, 6-7. 3. Ἰω. 1, 14. 4. Ματθ. 16, 13-16. 5. Μάρκ. 1, 1.

τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα σημεῖα, ἐφοβήθησαν σφόδρα λέγοντες, «Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν οὗτος·[1]» ὁ δὲ ἄγγελος τοῖς ποιμέσιν· «Ἰδοὺ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν Σωτήρ, ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος, ἐν πόλει Δαυίδ.[2]» Εἰ οὖν τὸ τεχθὲν Κύριος, καὶ Κυριοτόκος ἡ Παρθένος· ὅπου δὲ Κύριος, ἐκεῖ καὶ Θεός· οὐ κεχώρισται Κύριος Θεοῦ ἢ Θεὸς Κυρίου, ὡς λέγει ἐν τῇ Παλαιᾷ· «Καὶ ἔβρεξε Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου·[3]» καὶ πάλιν· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου·[4]» καὶ πάλιν· «Ἄκουε, Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι·[5]» καὶ πάλιν ὁ Ψαλμῳδός· «Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, εἰσάκουον τῆς προσευχῆς μου·[6]» ὁ αὐτὸς πάλιν· «Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν·[7]» καὶ πάλιν αὐτός· «Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, τίς ὅμοιός σοι;[8]» Καὶ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τίτον Ἐπιστολῇ οὕτως γράφει· «Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς· ἵνα, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.[9]» Οὗτος ὁ τεχθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος. Τοῦτον τὸν Χριστὸν καὶ Κύριον μακάριος Παῦλος μέγαν Θεὸν αὐτὸν κηρύττει λέγων· «Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.» Πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους οὗτος γράφει· «Ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται, ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ διαθήκη, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός.[10]» Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Παῦλος· «Πᾶς πόρνος, καὶ πλεονέκτης, καὶ μέθυσος, καὶ ἀκάθαρτος, καὶ εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ Κυρίου καὶ Θεοῦ.[11]»

6. Ὥστε ἀποδέδεικται τὸν Κύριον καὶ Θεὸν εἶναι, καὶ Θεὸν τὸν Κύριον. Εἰ δὲ καὶ τούτων οὐκ ἀνάσχῃ, πείσωσί σε οἱ δαίμονες οἱ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γεργεσηνῶν κράζοντες· «Ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς.[12]» Πειθέτωσάν σε οἱ δαίμονες. Εἰ τὴν μαρτυρίαν Πέτρου παραγράφῃ καὶ εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνὴν ἀποστρέφῃ· τὴν κατὰ Μάρκον αἰδέσθητι. Φοβήθητι τὸν ἄγγελον τὸν εἰρηκότα, Σωτῆρα καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον τὸν τεχθέντα ἐκ τῆς Παρθένου. Ἐπὶ τούτοις ἀπιστεῖς; Χαλίνωσον τὴν ὁρμὴν τῆς βλασφημίας σου, καὶ ὁμολόγησον τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνὴν τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λεχθεῖσαν, Ἐμμανουήλ, τουτέστι Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.

---

1. Ματθ. 27, 54. 2. Λουκ. 2, 10-11. 3. Γεν. 19, 24. 4. Δευτ. 6, 5. 5. Δευτ. 6, 4. 6. Ψαλμ. 83, 9. 7. Ψαλμ. 117, 27. 8. Ψαλμ. 88, 9. 9. Τίτ. 2, 11-13. 10. Ῥωμ. 9, 3-5. 11. Ἐφ. 5, 5. 12. Λουκ. 4, 34.

Πρὸ τῆς συλλήψεως Θεὸς καλεῖται· καὶ ἐν τῷ συλληφθῆναι αὐτὸν οἰκονομικῶς οὐ κατὰ φύσιν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου ἀρνῇ αὐτὸν Θεὸν εἶναι; Εἰ δὲ ὁμολογεῖς αὐτὸν Θεὸν εἶναι ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου, ὅπερ καὶ ἔστιν, καὶ ἡνῶσθαι αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον τῇ ἐνσάρκῳ οἰκονομίᾳ, τί φεύγεις Θεοτόκον λέγειν τὴν Παρθένον; Εἰ Θεοτόκος οὐκ ἔστι, οὐδὲ Παρθένος μετὰ τόκον. Ἐγὼ δὲ λέγω, ἐν τῇ συλλήψει τῆς παρθενικῆς μήτρας ὤν, ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς κόλποις ἐκάθητο μὴ περιγραφόμενος. Ἁπλῆ γὰρ καὶ ἀσύνθετος ἡ φύσις ἡ θεία μὴ περιγραφομένη. Ἄτρεπτος ἡ φύσις, καὶ ἀναλλοίωτος ἡ οὐσία. Καὶ τοῦτον τὸν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ὄντα, τοῦτον ἔτεκε νῦν τῇ οἰκονομίᾳ ἡ Παρθένος. Ὡς ἠθέλησεν εἰσῆλθεν· ὡς ηὐδόκησε, συνελήφθη ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου· ὡς ἐβουλήθη, προῆλθε τεχθείς. Σὺ τί περιεργάζῃ αὐτοῦ τὴν γέννησιν; Ἢ ὡς Θεὸν φοβήθητι, ἢ ὡς δεσπότην αἰδέσθητι, ἢ ὡς κτίστην καὶ δημιουργὸν εὐλαβήθητι, ἢ ὡς Κύριον τρόμησον, ἢ ὡς κριτὴν φρίξον. Ἐντρέψουσί σε οἱ δαίμονες οἱ τοὺς χοίρους ἀπελάσαντες, καὶ τὴν ἀγέλην τῷ βυθίῳ ἀποπνίξαντες. Ἐκεῖνοι ἐπιγνόντες τὸν δεσπότην λέγουσι· «Τί ἡμῖν καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς.» Ἐκεῖνοι τὸν κίνδυνον καὶ τὴν ἀπειλὴν τῆς βασάνου φεύγουσι, καὶ σὺ καθ' ἑαυτοῦ τὴν κρίσιν τῆς βασάνου ἐφέλκῃ. Ἐκεῖνοι ἔγνωσαν τὸν ἐκ Μαρίας τεχθέντα Κύριον καὶ κριτὴν τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ ἰδόντες αὐτὸν πρὸ τῆς κρίσεως ἐτρόμησαν· καὶ σὺ ταύτην τὴν κρίσιν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων καταφρονεῖς, καὶ οὐκ ἐκπλήττῃ; Καὶ πάλιν ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, καθαρὰν ἐκλευκαίνων ὑμῖν τοῦ λόγου τὴν ὑπόθεσιν· ὥστε ἐν γνώσει ἀσφαλείας ἀσάλευτον ἔχειν τὴν πίστιν καὶ τὴν κρηπῖδα τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν βεβαίαν κατέχειν.

7. Πάλιν ἐπὶ τὸ προκείμενον βαδιοῦμεν, ὀρθὴν καὶ ἀκλινῆ τὴν ὁδὸν τῆς πίστεως ἀναδεικνύντες. Ἐμοὶ μὲν γὰρ τὸ λέγειν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Οὗτος ὁ Θεὸς εἰσῆλθε διὰ τῆς ἀκοῆς τῆς Παρθένου ὡς ἠθέλησεν, ἐκυοφορήθη ὡς ηὐδόκησε, προῆλθε τεχθεὶς ὡς ἠβουλήθη· εἰσῆλθεν ἀσώματος ὡς ἠθέλησεν· ἐκυοφορήθη ὁ ἀχώρητος ἐν χωρητικῷ σκεύει, ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου οἰκονομικῶς, ὡς ηὐδόκησε. Προῆλθε τεχθεὶς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὡς ἐβουλήθη. Ἐγένετο ὃ οὐκ ἦν, ἔχων ἀναλλοιώτου οὐσίας ὃ ἦν. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καίτοι γε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός.[1]» Τοῦτον τὸν Υἱὸν ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς γενόμενον ἐκ γυναικός, τὸν ἐκ τῆς ἀχράντου φύσεως γεννηθέντα, τὸν ἐκ τῆς ἀφράστου οὐσίας προελθόντα, τὸν τῶν πατρικῶν κόλπων οὐκ ἀπαλλοτριωθέντα, τὸν τοῦ βασιλικοῦ θρόνου μὴ χωρισθέντα, ἀλλὰ ἰδίως τῷ Πατρὶ συνθρονεύοντα καὶ συγκαθεζόμενον, οὐκ ἐν χάριτι, ἀλλ' ἐν θεϊκῇ φύσει καὶ πατρικῇ

1. Γαλ. 4, 5.

οὐσίᾳ. Πῶς γὰρ κεχώρισται, φράσον μοι, αὐτοῦ λέγοντος, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί·[1]» καὶ πάλιν· «Ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα;[2]» Αὐτὸν τὸν τεχθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, τοῦτον πρὸ τῆς συλλήψεως ὁ ἄγγελος Ἐμανουὴλ κέκληκε[3], τουτέστι, «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», ὃν εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης, τὸ παιδίον τοῦτο τὸ ἐκ τῆς Παρθένου προελθόν, Θεὸν ἰσχυρόν, ἐξουσιαστήν, ἄρχοντα εἰρήνης, πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ποῖον παιδίον κατὰ φύσιν τεχθὲν Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστὴς ἐγένετο; Ποῖον παιδίον τεχθὲν ἀστέρα εἵλκυσε μηνύοντα τοῦ ζητουμένου βρέφους, μᾶλλον δὲ Δεσπότου, τὸ στενωπὸν καταγώγιον; Ποῖον παιδίον μάγους ἐξ ἀνατολῶν προσεκαλέσατο προσκυνῆσαι αὐτῷ; Ποῖον παιδίον κατὰ φύσιν τεχθὲν δῶρά ποτε προσηνέχθη παρὰ μάγων; Καὶ τὰ δῶρα εἴδομεν, εἰ ὡς ἀσθενεῖ ἀνθρώπῳ προσηνέχθη, καὶ οὐχὶ Θεῷ, βασιλεῖ καὶ ἀνθρώπῳ· χρυσὸν μὲν ὡς βασιλεῖ, λίβανον δὲ ὡς Θεῷ, καὶ σμύρναν ὡς ἀνθρώπῳ, εἰς ἐνταφιασμόν. Χρυσὸν μὲν ὡς βασιλεῖ· «Ὁ Θεός, τὸ κρῖμά σου τῷ βασιλεῖ δός, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως.[4]» Ταύτην τὴν φωνὴν εἶπεν ὁ Δαυίδ. Μετὰ ταῦτα ὁ ἄγγελος εἰς τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας· «Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.[5]» Ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Ἰω. 14, 10. 2. Ἰω. 14, 10. 3. Πρβλ. Ἡσ. 7, 14. 4. Ψαλμ. 71, 2. 5. Λουκ. 1, 32-33.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΠΑΝΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ, ΚΑΙ ΘΕΟΥ, ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.*

1. Τὰ τῆς παρούσης ἱερᾶς πανηγύρεως ἡ εὐαγγελικὴ σάλπιγξ περιηχείτω· καὶ τοὺς τῷ παρθενικῷ τῷδε νυμφῶνι ἐξ εἰλικρινοῦς διανοίας παραστάντας ἡμᾶς ὁ μυστικὸς νυμφοστόλος Λουκᾶς πρὸς τὴν τῶν ἐν αὐτῷ καλῶν κατανόησιν τῷ λόγῳ χειραγωγείτω. Οὐδὲ γὰρ ὅσιον, αὐτοῦ χοροστατοῦντος τὰ κατ' αὐτήν, ἕτερόν τινα λόγον ἔξωθεν παρεισάγεσθαι, μηδεμίαν μὲν εὐπρέπειαν, οὐκ ὀλίγον δὲ ταύτῃ τὸ αἶσχος περιποιούμενον. Ὡς γάρ, ἡλίου καθαρῶς ἐπιλάμποντος, ματαία τις ἡ τοῦ λύχνου φαῦσις καὶ ἄχρηστος· οὕτως ἔνθα Λουκᾶς, ἢ ἄλλος τις τῶν εὐαγγελιστῶν ἀπηχήσειε, πᾶς λόγος ἀργός, καὶ προσκορής, καὶ ἀνόνητος. Λεγέτω δὴ οὗτος τῆς ἑορτῆς τὰ γνωρίσματα, καὶ δεικνύτω ταύτην μᾶλλον τοῖς φιλεόρτοις ἡμῖν ἢ τοῖς φιλοπολέμοις τὰς παρατάξεις αἱ σάλπιγγες. Λέξει δὲ πάντως καὶ δείξει μάλα τρανῶς, ἀκοὴν ἡμῶν ὑποτιθέντων εὐγνώμονα. Καὶ δὴ προσεκτέον, καὶ πάσῃ φυλακῇ τηρετέον, ἵνα μή, κατήγορον τὸν συνήγορον καὶ κριτὴν τὸν πανηγυριστὴν παραφρόνως ἀπεργασάμενοι, μεταμελετῶμεν ἐπ' ἐσχάτων, πλὴν ἀνωφελῆ καὶ ἀνόνητα.

2. «Ἀνήγαγον» οἱ γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν «εἰς Ἱεροσόλυμα παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου.[1]» Τίς ἂν ἐφίκοιτο λόγος τῶν λεγομένων; Ποῖος νοῦς ἐν περινοίᾳ τοῦ θαύματος περιγένηται; Ποία ἀκοὴ τὸ μεγαλεῖον χωρήσει τοῦ διηγήματος; Ὢ τῶν φοβερῶν ἀκουσμάτων! Ὁ προαιώνιος πρόσφατος· ὑπὸ χρόνον ὁ ἄχρονος· ἐν περιλήψει ὁ ἀπερίληπτος· ὁ ἀΐδιος νήπιος· τὸ μέγιστον, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου καὶ γίνεται καὶ πιστεύεται. Τί τὸ ξένον, τί τὸ παράδοξον; Τίς ἡ τοσαύτη τοῦ Λόγου περὶ ἡμᾶς συγκατάβασις; Ἀνήγαγον οἱ γονεῖς τὸ παιδίον. Τί λέγεις, ὦ τῶν ἱερῶν εὐαγγελιστῶν ἐξοχώτατε καὶ σοφώτατε; Τί λέγεις, ὦ τῆς οὐρανίας ἐκφαντορίας ἐξηγητὰ καὶ διδάσκαλε; Τί λέγεις, ὦ μυστικὲ λογογράφε τῶν νοημάτων τοῦ Πνεύματος; Περὶ Θεοῦ διαλέγῃ, καὶ τοπικῆς μεταβάσεως μέμνησαι; Υἱὸν Θεοῦ τὸν ἐκ Παρθένου τεχθέντα βούλει διατρανῶσαι τοῖς πέρασι ,καὶ σαρκικοὺς εἰς μέσον παράγεις γονεῖς; Καὶ ἔστιν ὅλως

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 973 κἑξ.

1. Λουκ. 2, 22-23.

Θεοῦ γονεὺς ἐπὶ τῆς γῆς; Ἢ ἔχει γονεῖς Θεός; Ἢ νηπιάζει Θεός; Ἢ βαστάζεται ὑπὸ γονέων Θεός; Τίς ὁ λόγος, τί τὸ μυστήριον; Ἀνήγαγον οἱ γονεῖς τὸ παιδίον. Τίσιν ἄρα παλάμαις; ἀγκάλαις δὲ ποίαις τοῦτον βαστάζοντες; Τὰ χερουβὶμ τρέμει, τὰ σεραφὶμ ἀποστρέφεται, ἄγγελοι φρίττουσιν, ἀρχάγγελοι καταπλήττονται, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν φόβῳ τὰς ὄψεις κατακαλύπτουσι· καὶ σὺ βροτοὺς εἰσάγεις ἐνύλους βαστάζοντας τοῦτον, καὶ κινοῦντας καὶ περιάγοντας. Τί τὸ θαῦμα; Τί τὸ πρᾶγμα; Τί τὸ ἀπόρρητον; Ἀνήγαγον οἱ γονεῖς τὸ παιδίον· ταῦτα γὰρ ἔλεγες, τὰ περὶ τὴν γέννησιν ἡμῖν ἱστορῶν· τούτου γὰρ χάριν καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰσήγαγες τοῖς ποιμέσι τὸν τόκον ὁμοῦ καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ οὗτος ὑποδεικνύντας καὶ διαγγέλλοντας· τήν τε οὐρανίαν ἐκείνην πληθύν, μεγαλοφώνως βοῶσαν, καὶ λέγουσαν· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη.[1]» Καὶ τὴν τεκοῦσαν πάντα μετ' ἐπιμελείας διατηροῦσαν, καὶ ταῖς τῆς παρθενίας σφραγῖσι συμβάλλουσαν; Ναί, φησί, καὶ μὴ πρὸς τὸ θαῦμα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν οἰκονομίαν ἀπόβλεπε. Οὐ γὰρ Θεὸς οὕτως, ὡς ἔφυ, γυμνὸς βρεφουργεῖται, καὶ μητρικαῖς ὠλέναις ἐμπεριγράφεται, ἀλλὰ τὴν βροτείαν φύσιν ὑπειλημμένος, μᾶλλον δὲ αὐτόχρημα τῆς ἁμαρτίας χωρὶς κατὰ ἀλήθειαν γενόμενος ἄνθρωπος. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Οὐκ ἔχω λέγειν, φησίν· ἄρρητον γὰρ τοῦτο, καὶ παντελῶς ἀνερμήνευτον, οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ τεκούσῃ· καὶ οὐ ταύτῃ μόνον, ἀνθρωπίνης γὰρ καὶ αὐτὴ φύσεως ἔλαχεν, εἰ καὶ τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον κατηξίωται χάριτος, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ ἀΰλῳ φύσει, καὶ πρώτῃ μετὰ τὴν πρώτην. Εἰ δὲ καὶ ἄϋλος φύσις, καὶ αὐτὴ ἡ τῷ μυστηρίῳ καθυπουργήσασα παντελῶς ἠγνόησε τὸ μυστήριον, πῶς τοῦτο παρ' ἐμοῦ μαθεῖν ἐπιζητεῖς, ἀνθρώπου μηδ' αὐτὸ τὸ ἐν ποσὶν ἔστιν ὅτε γινώσκοντος; Πῶς γέγονεν ἄνθρωπος; εἰπὲ σὺ περὶ σεαυτοῦ πρῶτον, πῶς γέγονας ἄνθρωπος, καὶ τότε διερευνήσεις καὶ περὶ τῆς θείας σαρκώσεως· μᾶλλον δὲ μηδὲ τότε· οὐδὲ γὰρ ἐπειδήπερ ἡ σὴ γέννησις γνώριμος, ἤδη καὶ ἡ Θεοῦ· ἢ γὰρ ἂν ἦν κἀκείνη ἀνθρώπου, καὶ οὐ Θεοῦ.

3. Οὔκουν ἐξεταστέον τό, «πῶς·» ὅσῳ γὰρ σὺ τοῦ Θεοῦ ταπεινότερος, τοσούτῳ καὶ τῆς σῆς γεννήσεως ἀπορρητοτέρα, καὶ ἔτι μᾶλλον, ἡ τοῦ Θεοῦ. «Ἀνήγαγον» οἱ γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν «εἰς Ἱεροσόλυμα.» Τί ποτε ἄρα δράσοντες; Μήτιγε τὴν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείαν παραληψόμενοι; ἢ ὅπλα χαλκεύσοντες ἢ στρατὸν συγκινήσοντες, ἢ ἄλλο τι τῶν χαμαιπετῶν καὶ προσκαίρων συνεπικερδήσαντες τῷ παιδί; Οὔ, φησίν· ἀλλὰ «παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου.» Τί φής, ἄνθρωπε; καὶ ἔστι τοῦ ἀληθῶς Θεοῦ Θεός· ἢ τοῦ κυρίως Κυρίου Κύριος ἕτερος; Ἔστι, φησί, καὶ μὴ δείσῃς· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν τοῦτο, κατὰ χάριν δὲ καὶ οἰκονομίαν τὴν ἀνωτάτω. Ὥσπερ γὰρ τῶν οὐ κυρίως υἱῶν Πατὴρ ὁ Θεὸς λέγεται· «Ἐγὼ γάρ»,

---

1. Λουκ. 2, 14.

φησίν, «εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες·[1]» οὕτω καὶ τοῦ κυρίως Υἱοῦ κατὰ φύσιν (ὁμοούσιος γὰρ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί), κατὰ χάριν δὲ καὶ οἰκονομίαν Θεὸς λέγεται. «Ἀναβαίνω» γάρ, φησί, «πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν.[2]» Ὅτου χάριν «οὐδὲ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ὁ Υἱὸς καλεῖν ἐπαισχύνεται· Ἀπαγγελῶ γάρ, φησί, τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμνήσω σε.[3]» «Καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου.» Ὢ τῆς οἰκονομίας! ὢ τῆς ἀνεξιχνιάστου περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου οἰκονομίας καὶ ἀγαθότητος! Ὁ νομοθέτης ὑπὸ τὸν νόμον· ὁ τῶν Μωσαϊκῶν προσταγμάτων δοτὴρ τοῖς προστοττομένοις ὑποκύπτειν οὐκ ἀπαναίνεται. Ὁ τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἐλευθερώσας τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄνθρωπος τῷ νόμῳ δουλεύειν οὐκ ἀναβάλλεται.

4. «Καθώς ἐστι γεγραμμένον ἐν νόμῳ Κυρίου.» Τίς ὁ γράψας, τίς; Ὁ Κύριος. Οὐχ εἷς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν οὗτος, ὁ σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι δοξαζόμενος; Ναί, φησίν· ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τοῦτο, καὶ τοῦ μὴ νομισθῆναι τοῖς χριστομάχοις ἀντίθεος. «Μὴ νομίσητε» γάρ, φησίν, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.[4]» Καὶ τί ξένον εἰ ὁ γέννησιν καὶ φάτνην καὶ σπάργανα, καὶ περιτομὴν καταδεξάμενος ὀκταήμερον, καὶ παραστῆναι ἔναντι Κυρίου κατὰ τὸν νόμον ἄνεισιν εἰς Ἱεροσόλυμα· ὅς γε τοσοῦτον οὐκ ἐπικαλύπτεται τούτοις, ὅτι καὶ τῷ Στεφάνῳ λιθολευστουμένῳ πρὸς Ἰουδαίων ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Πατρὸς ἐμφανίζει ἑαυτόν, καίτοι μονίμην ἔχων τὴν ἐκ δεξιῶν τούτου καθέδραν καὶ ἀδιάπτωτον. «Εἶπε», γάρ, φησίν, «ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.[5]» Ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἄνω καὶ θεϊκῶς, τοῦτο δὲ κάτω καὶ οἰκονομικῶς διὰ τὴν πρόσληψιν, καὶ διὰ τὸ χρηματίσαι τοῦτον Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, μίαν ἐξ ἀμφοτέρων ὑπόστασιν· καὶ διὰ μιᾶς ταύτης ἄμφω ταῦτα, καὶ ὄντα καὶ γνωριζόμενον· ἵνα τῇ κοινωνίᾳ τῶν φύσεων καὶ τῶν οἰκείων ταύταις ἰδιωμάτων ῥάστην ἡμῖν καὶ συντομωτάτην τὴν σωτηρίαν περιποιήσηται.

5. «Ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται.[6]» Τί οὖν, πᾶς πρωτότοκος ἅγιος; Ὥρα σοι λοιπόν, καὶ Ἰσμαήλ, καὶ Ἡσαῦ, καὶ πρὸ τούτων τὸν Κάϊν, καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν θεοστυγῶν τε καὶ κατηραμένων ἀνδρῶν, τῷ πρώτους αὐτοὺς διανοῖξαι μήτραν, ἁγίους τῷ Κυρίῳ καλεῖν. Καὶ τίνος χάριν λέγεται περὶ Ἰσμαήλ, ὅτι «Ἔκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς·[7]» περὶ δὲ Ἡσαῦ, ὅτι «Τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ, ἐμίσησα;[8]» Τίνος δὲ χάριν, εἰ ἅγιος ἦν τῷ Κυρίῳ ὁ Κάϊν, ἐπὶ τῷ τούτου φόνῳ ἑπτὰ ἐκδικούμενα παρελύετο; Εἰ πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται,

1. Ψαλμ. 81, 6. 2. Ἰω. 20, 17. 3. Ἑβρ. 2, 11-12. 4. Ματθ. 5, 17. 5. Ψαλμ. 109, 1. 6. Ἔξ. 13, 2. Λουκ. 2, 23. 7. Γεν. 21, 10. 8. Μαλ. 1, 2-3.

τί πλέον ἔχει Χριστὸς τοῦ Ῥουβίμ; Τί δὲ τὸ περισσὸν τούτου πρὸς τὸν Ἀμνών; καὶ γὰρ καὶ οὗτοι δόξαιεν ἄν, τῷ πρώτως ἀποτεχθῆναι, μήτραν πως διανοῖξαι. Ἀλλ' ὅρα, μὴ θερμῶς ἅττε περὶ τὰ Γράμματα, καὶ μὴ πόρρω τῆς νύσσης ἀπότρεχε. Οὐ γὰρ τοῦτο, φησίν, εἶπον, ὅτι Πᾶν πρωτότοκον ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται· ἢ γὰρ ἂν οὕτω καὶ πρὸς τὴν ἄλογον φύσιν ἡ ἁγιότης διέβαινεν· ἀλλ' ὅτι Πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν· τουτέστιν, Ὅταν ἀπειρογάμως ὁ τόκος προβῇ· ὅταν οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός [1], ἀλλ' ἐξ ἁγίου Πνεύματος ἡ τοῦ τικτομένου γένηται σύλληψις· ὅταν, μηδενὸς ἔξωθεν κρούσαντος αὐτὸ τὸ βρέφος ἔσωθεν διανοίξῃ· ὅταν, τῆς παρθενίας σφραγίδων καὶ κλείθρων ἀσαλεύτων φυλαττομένων ἔνδοθεν, ἔξω τὸ τικτόμενον ἐκπηδήσῃ· οὕτω «Πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται.» Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲ τὰ βρέφη τὰς μήτρας διήνοιξεν, ἀλλ' ἡ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα συνέλευσις· «Ἔγνω» γάρ, φησίν, «Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Κάϊν.[2]» Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τεχθὲν τὰς τῆς μήτρας διήνοιξε πύλας, μηδὲ μιᾶς προσδεθὲν σαρκικῆς συμφωνίας ἀπὸ τῶν ἔξωθεν. «Πρὶν ἢ γάρ», φησί, «συνελθεῖν αὐτούς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐν Πνεύματος ἁγίου.[3]» Δύνασαι δὲ καὶ συνεκδοχικώτερον τὴν φωνὴν ἐκλαβεῖν τῆς Παρθένου, ἔξωθεν συνακουομένης, ἵν' ᾖ τὸ ἑξῆς οὕτως· «Πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν παρθένον, ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται.» Ὅπερ μόνον ἐπὶ Χριστοῦ πέπρακται, μηδενὸς ἄλλου τῶν πάντων κεκοινωνηκότος τῷ χρήματι. Μόνος γὰρ οὗτος παρθένον μήτραν σαρκὶ τεχθεὶς ἐξανέῳξε· καὶ πάλιν ταύτην παρθένον, ὡς πρὸ τοῦ τόκου, τετήρηκεν.

6. «Καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου· ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν.[4]» Τί δέ; Καὶ θυσίας κατὰ τὸν νόμον ἀνήνεγκε; Καὶ πῶς φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι «Τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν ἀνενέγκας [5]», τουτέστι διὰ τοῦ σταυροῦ θυσιάσας; Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς θυσιάσων ἀνέρχεται, πρῶτον μὲν εὑρεθήσεται κυρῶν τε καὶ συνιστῶν ταῦτα ἅπερ αὐτὸς οὗτος, πρὸς τὸ κρεῖττον ἀμεῖψαι παρεγένετο· ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸς ἔσται τῶν πολλῶν εἷς, δουλεύων τῇ τοῦ νόμου κατάρᾳ. Καὶ τίνος χάριν ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου; [6]» Ἢ οὐχ ὑπὲρ τοῦ βρέφους ταῦτα; Οὔ, φήσειεν ἄν, καὶ μάλα γενναίως ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τὸ βρέφος τεκούσης Μητρός. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων· «Ὅτε γάρ», φησίν, «ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς, ἀνήγαγον τὸ

1. Πρβλ. Ἰω. 1, 13. 2. Γεν. 4, 1. 3. Ματθ. 1, 18. 4. Λουκ. 2, 24. 5. Ἑβρ. 7, 26-27. 6. Γαλ. 3, 13.

παιδίον εἰς Ἱεροσόλυμα παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ,καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου·» τοῦτο περὶ τοῦ βρέφους· «καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου, ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν·» τοῦτο περὶ τῆς Παρθένου καὶ τοῦ ταύτης μνηστῆρος Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ βρέφους ταῦτα, ξένον οὐδέν. Ὁ γὰρ περιτμηθῆναι κατὰ τὸν νόμον μὴ ἀπαξιώσας, πῶς ἂν τὰς κατὰ τὸν νόμον θυσίας ἀπείπατο; ᾧ γε τοσοῦτον ἀπῆν τὸ ἀναβάλλεσθαι ταῦτα καὶ ὑπερτίθεσθαι, ὅτι καὶ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα βαπτισθῆναι οὐ παρῃτήσατο· καίτοι τοῦ βαπτιστοῦ χρείαν ἔχοντος ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθῆναι. Ἀλλ' ὅμως τοσοῦτον ἡμῖν συγκατέβη, καὶ οὕτως ὑπὸ τῆς ἰδίας φιλανθρωπίας κεκίνηται, ὡς μὴ τὰ κατὰ νόμον μόνον, ἀλλὰ καὶ σταυρὸν καὶ θάνατον καταδέξασθαι, ἵνα πρὸς ἑαυτὸν ἡμᾶς ἀνελκύσῃ, κάτω κειμένους ἐν τῷ τῆς παραβάσεως πτώματι.

7. «Καὶ ἰδοὺ ἦν», φησίν, «ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλήμ, ᾧ ὄνομα Συμεών· καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος καὶ εὐλαβής, προσδεχόμενος παράκλησιν τοῦ Ἰσραήλ.[1]» Τίς ἂν ἀξιώτερον ἔπαινον τῶν βραχυτάτων τούτων ῥημάτων τῷ ἀνδρὶ προσκομίσειε; «Καὶ ἰδοὺ ἦν ἄνθρωπος·» ἄνθρωπος τὸ φαινόμενον, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὸ νοούμενον· ἄνθρωπος τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἀξίαν πολλῷ τῷ μέσῳ τῶν ἀνθρώπων ὑπερκείμενος· τὴν φύσιν ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ἄγγελος. Ἄνθρωπος αἰσθητὴν μὲν ἐνδιαίτημα τὴν κάτω Ἱερουσαλὴμ κεκτημένος· νοητὸν δὲ τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ τὴν μητρόπολιν, «ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός·[2]» ἄνθρωπος ἀνθρώποις μὲν τῇ σαρκὶ συναναστρεφόμενος, ἀγγέλοις δὲ τῷ πνεύματι συμπολιτευόμενος· μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀγγέλων ὁ Συμεὼν ὑπέρτερος· εἴπερ τὸν ἐκείνοις ἀθέατον, οὗτος ἰδεῖν κατηξίωται· καὶ οὐκ ἰδεῖν μόνον, ἀλλ' ὃ τούτου μεῖζον ἦν καὶ παραδοξότερον, καὶ ἐναγκαλίσασθαι. «Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος·» ἀπεδίδου γὰρ ἑκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν· τῷ μὲν λόγῳ τὸ τὰ θεῖα καὶ ἐννοεῖν καὶ λογίζεσθαι· τὸ αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ·[3] τὸ μὴ ἐπανιστᾶν τὴν κτίσιν τῷ Κτίστῃ, κατὰ τοὺς ἄφρονας· τὸ μηδὲν ἔξω τῆς θείας εἶναι προνοίας ὑπολαμβάνειν· τὸ διὰ τῶν κτισμάτων ἀναλόγως τὸν Γενεσιουργὸν ἐννοεῖν·[4] τῷ δὲ θυμῷ τὴν κατὰ τοῦ ὄφεως αὐστηρίαν, τὸ κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἀπότομον· τὸ κατὰ τῶν ἀσεβούντων ἀσυμπαθὲς καὶ ἀνήμερον. Ὁ Ἠλίας μὲν κατὰ τῶν Ἀχαὰβ πεντηκοντάρχων.[5] Φινεὲς δὲ κατὰ τοῦ Μαδιανιτίου μύσους·[6] Πέτρος δὲ καὶ Παῦλος, ὁ μὲν κατὰ Ἀνανίου καὶ Σαπφείρας[7], ὁ δὲ κατὰ Ἐλύμα[8] καὶ Ἀλεξάνδρου[9], καὶ πολλῶν ἄλλων δικαιότατα ἀπεχρήσατο. Τῇ δὲ ἐπιθυμίᾳ τὸ μελετᾶν ἐν νόμῳ Κυρίου διαπαντός· τὸ ἐπιθυμητὰ ἡγεῖσθαι τὰ δικαιώματα Κυρίου «ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν,

1. Λουκ. 2, 25. 2. Ἑβρ. 11, 10. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 10, 5. 4. Πρβλ. Ῥωμ. 1, 20. 5. Πρβλ. Δ' Βασ. 1, 14. 6. Πρβλ. Ἀριθ. 25, 9. 7. Πρβλ. Πράξ. 5, 4. 8. Πρβλ. Πράξ. 13, 8. 9. Πρβλ. Α' Τιμ. 1, 20.

καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον·[1]» τὸ λέγειν μετὰ Δαυίδ· «Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων· ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχή μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου.[2]» Οὕτως ἦν δίκαιος ὁ Συμεών, μηδενὸς εἴδους τῆς ἀρετῆς ὑστερούμενος· εἴπερ ἐμπεριεκτικὴν ἴσμεν τὴν δικαιοσύνην καὶ τῶν ἄλλων πασῶν ἀρετῶν, ὅσαι ταῖς γενικαῖς ταύταις ὑποβεβήκασιν. «Εὐλαβὴς» δὲ πῶς; εὐλαβούμενος ἀπὸ προσώπου Κυρίου καὶ τῶν αὐτοῦ προσταγμάτων· ἀνεγνώκει γὰρ καὶ λίαν ἐπεσκεμμένως τό, «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;[3]»

8. «Προσδεχόμενος παράκλησιν τοῦ Ἰσραήλ.» Ποίαν παράκλησιν; Ἣν Ἀβραὰμ ἐν ἀγγέλου ἑωρακὼς σχήματι, θεοπρεπῶς προσεκύνησε.[4] Ποίαν παράκλησιν; Περὶ ἧς Ἰακὼβ προηγόρευσεν· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων, εἰπών, ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.[5]» Ἀλλὰ ποίαν παράκλησιν; Αὐτὴν ἐκείνην περὶ ἧς Βαλαάμ, εἰ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐλῆς ἔξωθεν ἑστηκώς, προεφήτευσεν· «Ἀνατελεῖ», λέγων, «ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραήλ.[6]» Αὐτὴν ἐκείνην περὶ ἧς Μωϋσῆς φησιν, ὅτι «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ.[7]» Ταύτην τὴν παράκλησιν, διὰ Πνεύματος ἁγίου χρηματισθεὶς Συμεών, προσεδέχετο. Τί οὖν; μήτι γε ἄρα ταύτην ἀεὶ προσδεχόμενος ἐψεύσθη; πῶς τῶν ἐλπίδων, ἢ τῆς προσδοκίας διήμαρτεν; Οὐμενουν, οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ εἶδε καὶ ἐνηγκαλίσατο. Ὢ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς, ὢ τῆς ὑπερβαλλούσης εὐλαβείας καὶ καθαρότητος! «Εἰς ἅ», κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον [Πέτρον], «ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι[8]», εἰς ταῦτα Συμεὼν οὐ παρακύψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ καθαρῶς ἐμβατεῦσαι, καὶ ψηλαφῆσαι ταῦτα, καὶ ἀκραιφνῶς μυηθῆναι δεδύνηται.

9. «Καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν.[9]» Ὢ τοῦ θαύματος! Οὐδὲ ποσὶν οἰκείοις πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου διακονίαν κέχρηται· ἅρμα δὲ τούτῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον γίνεται καὶ οἷον ὑπόπτερόν τινα, καὶ αἰθεροδρόμον Ἀμβακοὺμ ἄλλον, πρὸς τὸν ναὸν εἰσάγει, καὶ τῷ ἱερῷ παριστᾷ· πάντως που τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν λέγον καὶ προσφθεγγόμενον· Δεῦρο, ἴθι, γέρον φίλε, ἵνα τῶν πάλαι σοι κεχρηματισμένων θαυμάτων τὰς ἐκβάσεις ἐναργῶς κατόψῃ, καὶ γνῷς οἵων πραγμάτων μύστης ἐταμιεύθης, οἵας εὐκλείας παρὰ τοὺς ἄλλους τετύχηκας. Δεῦρο, τὰς ἐκβάσεις τῆς καλῆς ἀρετῆς ἀναλάμβανε· καὶ ἃ πρότερον ὁ θεόπτης αἰσθητῶς μὲν τῇ πέτρᾳ τῇ ἐν Σινᾷ, νοητῶς δὲ τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀρραγεῖ σκεπασθεὶς πίστει μόλις ὡς διά τινος ὀπῆς, τῆς ἀμυδρᾶς, οἶμαι, θεωρίας καὶ γνώσεως, ἐν ὀπισθίων εἴδει τεθέαται·[10] ταῦτα σὺ νῦν

1. Ψαλμ. 18, 11. 2. Ψαλμ. 83, 2. 3. Ἡσ. 66, 2. 4. Πρβλ. Γεν. 18, 2. 5. Γεν. 49, 10. 6. Ἀριθ. 24, 17. 7. Δευτ. 18, 15. 8. Α' Πέτρ. 1, 12. 9. Λουκ. 2, 27. 10. Πρβλ. Ἔξ. 33, 23.

ἐναργῶς καταμάνθανε, καὶ μετάβαινε λοιπὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἐν τῷ σώματι πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐν πνεύματι· καὶ τὸν ἐν γράμματι νόμον, ᾧ καλῶς ἄγαν καὶ θεοφιλῶς ἐλειτούργησας, μετάθες πρὸς τὸν ἐν χάριτι. Κέκμηκας γὰρ ἱκανῶς ἤδη τοῖς τύποις καὶ ταῖς σκιαῖς· νεάσαι σε δεῖ τῇ ἀληθείᾳ λοιπόν, ἵνα τὰ τέλη τῶν νομικῶν παρατηρημάτων ἀρχή σοι πρὸς τὰ τῆς χάριτος χρηματίσῃ διδάγματα.

10. Ταῦτα κατὰ τὸ νοητὸν οὖς ὁ θεῖος οὗτος πρεσβύτης ἀκούσας παρὰ τοῦ Πνεύματος, χαρᾶς ὅλως καὶ εὐφροσύνης πεπλήρωται· καὶ οἷον ἔνθους ὑπὸ τοῦ θάμβους γενόμενος, οὑτωσί πως τῷ διαλεγομένῳ προσαντημείβετο· Καὶ ἦλθεν ἐκεῖνα, Παράκλητε, ἅπερ ἐγὼ θεάσασθαι κεχρημάτισμαι; ὅλως ἦλθεν ἐκεῖνα, ἅπερ ἰδεῖν ἐγὼ παρὰ σοῦ προεπήγγελμαι; Δὸς τοιγαροῦν τῷ γήρᾳ χεῖρα, Παράκλητε, δός. Ὑπόθες μοι τὴν παρὰ σοῦ χάριν, ὑπόθες. Τὸ γὰρ σῶμά μοι κέκμηκεν ἤδη, καὶ βαδίζειν ἐξατονεῖ. Βάστασον αὐτός, ὦ φύσις παντουργὲ καὶ ἀκάματε, βάστασόν με τὸν ἀσθενῆ, τὸν γέροντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνα τὸ τάχος ἀπάγαγε. Ἐὰν γὰρ θελήσω ποσὶν οἰκείοις πρὸς βάδισιν χρήσασθαι, χρονίζω πάντως ἐν τῇ ὁδῷ κἀκεῖνα παρέρχεται, καὶ οὐ θεωρῶ αὐτά. Καὶ οἴμοι τῶν σκυθρωπῶν, εἰ ξένος τούτων γενήσομαι, ὧν τὰς ἐμφάσεις πόρρωθεν ἔλαβον! Οὔπω ταῦτα κατὰ νοῦν ὁ πρεσβύτης ἀνετυπώσατο, καὶ ταῖς τοῦ νεὼ πύλαις θᾶττον ἢ λόγος παρίσταται. «Ἦλθε γὰρ ἐν τῷ Πνεύματι», φησίν, «ἐν τῷ ἱερῷ.» Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις, ἔργον τὴν βούλησιν ἔχουσα, καὶ τῇ βουλήσει συμπαρομαρτοῦντα τὰ πράγματα.

11. «Καὶ ἐν τῷ εἰσάγειν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν, τοῦ ποιῆσαι κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ.[1]» Εἶδες ἀπάντησιν ξένην καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον; Εἶδες ἀπάντησιν, οὐκ ἐκ συντυχίας τινός, ἢ συνθήματος γενομένην, ἀλλ' ἐκ πνευματικῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος; Καί, ὢ τοῦ θαύματος! οὐδὲ μικρόν τι θάτερος προέλαβε θάτερον, ἀλλ' ὁμοῦ Χριστός τε καὶ Συμεών, ὁ μὲν ταῖς μητρικαῖς ὠλέναις, ὁ δὲ τῷ Πνεύματι βασταζόμενος, τῇ τοῦ ἱεροῦ φλιᾷ παρειστήκεισαν. Ὁ μὲν οὖν ,τῆς πρὸς γῆν ἀνανεύσας συγκύψεως· κάτω γὰρ ἦν τέως συννεύων τῷ γήρᾳ καμπτόμενος· βραχύ τι τὼ πόδε, τὴν βακτηρίαν ῥίψας, ἐπιστηρίζεται, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνας, τῶν μητρικῶν ἀγκαλῶν λαβεῖν ἐπειρᾶτο τὸν θεάνθρωπον νήπιον· ἡ δὲ μικρὸν μὲν ἐπέσχεν· οὐ γάρ πω σαφῶς ᾔδει τὴν ἐν Πνεύματι πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ γέροντος ἄφιξιν· ἔπειτα δ', ὡς τὸ θεῖον βρέφος ταῖς ταύτης ἀγκάλαις ἑώρα περισκιρτῶν καὶ πρὸς τὰς ἐκείνου παλάμας παρεκπηδῆσαι φιλονεικοῦν, θᾶττόν τε γινώσκει τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν· καὶ τῷ πρεσβύτῃ χειραπλοῦντι τοῦτο προσεπιδίδωσι· Δέξαι, βοῶσα, γεραρώτερε ἄνθρωπε, τὸν πόθος σὲ μᾶλλον ἢ πρὸς ἐμὲ τὴν τεκοῦσαν νῦν ἐπειγόμενον· δέξαι τὸν σὲ

1. Λουκ. 2, 27.

ποθοῦντα μᾶλλον ἢ Ἰωσήφ· δέξαι τὸν δευτέραν τῆς σῆς φιλίας τὴν πρὸς ἐμὲ τὴν μητέρα στοργήν, ὡς ἔοικε, λογιζόμενον· δέξαι, καί, ὡς βούλει, τοῦ ποθουμένου καταπόλαυε. Ταῦτα εἶπεν ἡ Θεοτόκος, καὶ ταῖς τοῦ πρεσβύτου παλάμαις τὸν υἱὸν ἐπιτίθησιν. Ὁ δέ, τὴν ὄψιν, ὡς εἶχε τάχος, τούτῳ προσεπικλίνας, καὶ τοῖς χείλεσι τούτου προσεπερείσας τὰ ὄμματα, τοιαῖσδέ που φωναῖς πρὸς αὐτὸν ἀπεχρήσατο·

12. Τίς ἡ τοσαύτη περὶ ἡμᾶς σου φιλανθρωπία καὶ συγκατάβασις, Δέσποτα; Τίς ὁ τοσοῦτος πλοῦτος τῆς εὐσπλαγχνίας σου; Τί τὸ κινῆσαν τὴν σὴν ἀγαθότητα τοὺς ταπεινοὺς ἡμᾶς ἐπισκέψασθαι; Πότερον πῶς ἡμῖν ἥκεις, φιλάνθρωπε καὶ φιλάγαθε Δέσποτα; Ἆρά γε τὰ χερουβὶμ καὶ τὰ σεραφὶμ συγκινήσας, ἢ τὴν ἅπασαν τῶν οὐρανίων διακόσμησιν ἐπαγόμενος; Ἆρά γε «συσσεισμός τις ὤν, ἢ πνεῦμα μέγα καὶ κραταιὸν διαλῦον ὄρη καὶ συντρίβον πέτρας, ἢ πῦρ δειματοῦν ῥαδίως καὶ καταναλίσκον τοὺς προστυγχάνοντας, ἢ φωνὴ αὔρας λεπτῆς[1]», οἷς καὶ τῷ Θεσβίτῃ σεαυτὸν ἐνεφάνισας; Οὔ, φησίν, ὦ γέρον φιλοσοφώτατε· οὐδενὶ τούτων ὑμῖν ἐμφανίζομαι. Οὐ γὰρ οἶδε ταῦτα χωρεῖν ἡ φύσις ἡ θνητή τε καὶ πρόσυλος· ἀλλὰ σαρκοφόρος τις, καὶ ὑμῖν παραπλήσιος· νήπιος, ὡς ὁρᾷς, καὶ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν τέως βρεφοφανὴς καὶ ἀτέλεστος· νήπιος ἔτι σπαργάνοις περισφιγγόμενος, ἔτι τῶν μητρῴων μαζῶν ἀμφοῖν περιδρασόμενος ταῖς χερσίν· νήπιος, ἄσημόν τι καὶ περικεκομμένον ἔτι διὰ τὴν ἐκ Μαρίας σάρκα φθεγγόμενος· νήπιος ἀγκάλαις μὲν ταῖς σαῖς συνεχόμενος, ἀποσκοπῶν δὲ πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν μαζόν. Καὶ νῦν μὲν ταῦτα· μικρὸν δὲ ὕστερον, ὅσον τριάκοντα ἔτη περισπεῦσαι χρόνον, καὶ τὸ Ἰωάννου βαπτισθήσομαι βάπτισμα, καὶ προδοθήσομαι, καὶ δήμιος πρὸς Καϊάφαν ἀχθήσομαι καὶ ἐμπτυσθήσομαι, καὶ κολαφισθήσομαι, φραγγελωθήσομαι· τέλος σταυρωθήσομαι, καὶ λόγχῃ νυγήσομαι, καὶ τάφῳ νεκροφανῶς συγκλεισθήσομαι, καὶ πλάνος ὀνομασθήσομαι, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἂν εἴη τῆς ἀνθρωπίνης ἴδιον φύσεως, παραπλήσιον ὑμῖν, τῆς ἁμαρτίας χωρίς, ἀναδέξομαι. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, μηδὲ τὸν νοῦν ἐκστῇς καὶ καταπλαγῇς· τοῦτο γὰρ τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· τοῦτο ἡ μεγάλη τοῦ Πατρὸς βουλή τε καὶ ἡ πρόγνωσις, ἧς ἄγγελος ἐγὼ τοῖς θεηγόροις προηγόρευμαι·[2] τοῦτο ὁ πρὸς ὑμᾶς οἶκτος, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι βλέπειν τὴν ἐμὴν εἰκόνα δεινῶς ἀνδραποδιζομένην τοῖς δαίμοσι· τὸ μὴ φέρειν ὁρᾶν τὸν βασιλέα τῆς κτίσεως κακῶς τῇ κτίσει δουλεύοντα· τὸ μὴ καρτερεῖν θεωρεῖν τὸν ἀποστάτην καὶ ὑπερήφανον τοῦ ἐμοῦ σφαλερῶς κατεπαιρόμενον πλάσματος. Ταῦτά με τῶν πατρικῶν ἀνεκφοιτήτως ἐξανέστησε κόλπων, καὶ ὡς ὑμᾶς τὴν διὰ σαρκὸς πορείαν ποιήσασθαι πεποίηκε· ταῦτά με γεννηθῆναι καὶ νηπιάσαι, καὶ τῷ ἱερῷ παραστῆναι, καὶ ταῖς σαῖς ἀγκάλαις ἀνακλιθῆναι πεποίηκεν. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως τὸν τύραννον

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 19, 13. 2. Πρβλ. Ἡσ. 9, 6. Μαλ. 3, 1.

δεσμευθῆναι, καὶ τὰ τούτου σκεύη διαρπασθῆναι, εἰ μὴ παραπλησίως ὑμῖν τῆς ἁμαρτίας χωρὶς κοινωνήσω τῆς ἀνθρωπότητος· οὐκ ἦν ἄλλως τῶν πολυπλόκων τοῦ ᾅδου ἀρκύων τὸν ᾿Αδὰμ ἀναθῆναι, καὶ τὴν πρώτην κατάστασιν ἀπολήψεσθαι, καὶ τὸ ὅλον Θεὸν τοῦτον γενέσθαι, εἰ μὴ ἐγὼ ἄνθρωπος γένωμαι, καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ κοινωνήσω καὶ οὐσίας καὶ φύσεως.

13. Τοίνυν τὰς τῆς ἐνανθρωπήσεως τῆς ἐμῆς καὶ αἰτίας μαθών, ἄπιθι· καὶ σκυθρωπῶς ἐν τοῖς εἰς ᾅδου τῷ ᾿Αδὰμ διατρίβοντι φαιδροπρεπῶς ἐμφανίσθητι· καὶ ἀντὶ τῶν ἐν λύπαις ὠδίνων τὰ τῆς χαρᾶς τῇ Εὔᾳ διακόμισον εὐαγγέλια· Ἥκει, λέγων, ἡ λύτρωσις· ἥκει ὁ ῥύστης· ἥκει ἡ ἄφεσις· ἥκει ὁ ἐλευθερωτής. Μηκέτι θρήνει, φύσις ἡ ἀνθρωπεία· ἥξει γὰρ ὁ ἀντιληψόμενος ὑμῶν, ἥξει καὶ οὐ χρονιεῖ. Τούτων τοίνυν τῶν θείων φωνῶν κατὰ τὸ νοερὸν οὗς ὁ ᾿Αβραμιαῖος ἐκεῖνος ἀκούσας πρεσβύτης, τοῦ γήρως ὥσπερ ἐν λήθῃ γενόμενος, θᾶττον ἀνέθορε, καὶ προθυμίας ὅλος πλησθείς, γεγωνοτάτῃ φωνῇ· «᾿Ισχύσατε», φησίν, «ἀνειμέναι χεῖρες, ἰσχύσατε· γόνατα παραλελυμένα, ἀνορθώθητε·[1]» κνῆμαι συντετριμμέναι, κρατυνθῆτε, ἵνα, τὴν εἰς ᾅδου πορείαν εὐθυβόλως ἀνύσασαι, τηλικούτων ἀγαθῶν ἄγγελοι χρηματίσητε τοῖς προγόνοις. Εἶθ᾿ ὡς εἶχε τάχους πρὸς τὸ θεῖον ἐπιστραφεὶς βρέφος· «Νῦν ἀπολύεις», ἔφη, «τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου· ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν τοῦ λαοῦ σου ᾿Ισραήλ.[2]» Ὢ τῆς ζέσεως! ὢ τῆς θερμότητος! ᾿Επειδή σοι, φησίν, ὦ Δέσποτα, ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐλεῆσαι τὸ σὸν ὑπὸ τῆς ἰδίας φιλανθρωπίας κεκίνησαι πλάσμα, ἐγώ τε περὶ τὰς ἐλπίδας οὐκ ἐψεύσθην, καὶ ὁ τοῦ θείου χρηματισμὸς Πνεύματος ἀπαραχάρακτος ἔμεινεν· ἀπόλυσόν με τὸ τάχος· ἀπόλυσον, δέομαι. Μή με κατέχῃς ἐπὶ πολύ, Δέσποτα· μὴ βραδύνω ταῦτα τοῖς γενάρχαις ἀποκομίσαι τὰ χαροποιὰ εὐαγγέλια· μὴ προλάβῃ τὰ βρέφη με, Δέσποτα, ἃ διὰ σὲ τὸν πρὸς ʽΗρώδου φόνον ὑπέμεινε. Νήπιά εἰσι καὶ γοργὰ καὶ εὐκίνητα· ἐγὼ δὲ γέρων καὶ βραδὺς καὶ δυσκίνητος· καὶ δέδοικα μήπου, ταχύτερον προδραμόντα μου μεγίστων οὕτω καὶ λαμπρῶν ἀγαθῶν ἄγγελοι τοῖς τοῦ γένους προπάτορσι γένωνται. Οὕτω μὲν οὖν ὁ θεῖος ὄντως ἀνὴρ καὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας διαπρύσιος κήρυξ εὐχαριστήσας· τοῦτο γὰρ τὸ τὸν Θεὸν εὐλογῆσαι δηλοῖ, προσευξάμενος ἀπελύετο. Ἥψατο γὰρ ἀοράτως, οἶμαι, τῶν τούτου φρενῶν ὁ Σωτήρ, καὶ τῆς δεήσεως τούτου κατὰ πάντα εἰσήκουσε, καὶ ὡς ἴδιον λάτρην, κεκμηκότα μὲν πλεῖστα τῷ νόμῳ καὶ τῇ σκιᾷ, νεάζοντα δὲ τοῖς θείοις τῆς χάριτος δόγμασι, προσελάβετο.

14. ʽΟ δὲ ᾿Ιωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, «θαυμάζοντες», φησίν, «ἦσαν ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ.[3]» ᾿Εθαύμαζον δέ, μήπω τελείαν,

---

1. ʽΗσ. 35, 3. 2. Λουκ. 2, 29-32. 3. Λουκ. 2, 33.

οἶμαι, λαβόντες πληροφορίαν τῆς τούτου θεότητος· καίτοι ἀρκούντων τῶν κατὰ τὴν γέννησιν θαυμάτων· ἐκείνων, φημί, τῶν κατὰ τοὺς μάγους καὶ τοὺς ποιμένας· ἔτι τε τῆς διαφόρου τῶν ἀγγέλων ἐπιστασίας, καὶ τοῦ πάντων θαυμάτων ἐπέκεινα θαύματος, τῆς παρθενίας ἡ φυλακὴ καὶ συντήρησις πρὸς τελείαν τούτου πληροφορίαν καὶ συγκατάθεσιν. Ἀλλ' ὅμως, πρὸς τὸν ὄγκον ἀποσκοποῦντες τοῦ θαύματος, καὶ τὴν οἰκείαν εὐλάβειαν χαλινοῦσαν τοὺς λογισμοὺς ἔχοντες (μέγα γὰρ καὶ κατ' ἀλήθειαν ὂν τὸ σεσαρκῶσθαι Θεὸν ὑπελάμβανον), ἔτι τὸν νοῦν κλονούμενον εἶχον καὶ ἀμφιβάλλοντα. Ὅθεν ἐν βραχέσι τὴν κατὰ τὸ βρέφος θεολογίαν ὁ πρέσβυς στοιχειωσάμενος, πρὸς ἐκείνους λοιπὸν τὰς τῶν λόγων ἡνίας μεταχειρίζεται, εὐλογῶν σε τούτους καὶ μακαρίζων τῆς περὶ τὴν οἰκονομίαν διακονίας· προλέγων τε καὶ τὰ περὶ τὸν σταυρὸν ἄριστά τε καὶ τελεώτατα.

15. «Εὐλόγησε γάρ», φησίν, «αὐτοὺς Συμεών, καὶ εἶπε πρὸς Μαριὰμ τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον.[1]» Ἀντιλέξει γὰρ καὶ ἀμφιβαλεῖ περὶ τούτου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν δόγματος Σίμων πρὸς τὸν Μαρκίωνα, καὶ Ἄρειος πρὸς τὸν Σαβέλλιον, καὶ Εὐτυχὴς πρὸς τὸν Νεστόριον, καὶ ἀμφότεροι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· οἱ μὲν τὴν θεότητα μόνην, οἱ δὲ τὴν σάρκα τούτῳ προσνέμοντες· οἱ μὲν κτιστὸν εἰσάγοντες, καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἀλλότριον, οἱ δὲ Λόγον ἀνυπόστατόν τινα καὶ κενὸν οὐσίας, καὶ μηδὲν τοῦ κατὰ προφορὰν χεομένου διεναλλάττοντα· οἱ μὲν φαντασίαν αὐτοῦ τὴν διὰ σαρκὸς παρουσίαν ὑποτιθέμενοι, οἱ δὲ μηδὲ ἀνειληφέναι σάρκα καθόλου διατεινόμενοι· ἢ ἀνειληφέναι μέν, ἄψυχον δὲ ταύτην καὶ ἀνενέργητον, ἢ ψυχὴν μὲν ἔχουσαν, ἄνουν δὲ ταύτην καὶ ἄλογον· καὶ ἁπαξαπλῶς ἄλλοι ἄλλως ἀμφιβαλοῦσι καὶ ἀντιλέξουσιν, ἕκαστος κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὰ περὶ αὐτοῦ συμπεραίνοντες. «Περὶ γὰρ τῆς αἱρέσεως ταύτης» πρὸς τὸν Παῦλον οἱ Ἰουδαῖοί φασι, «γνωστὸν ἡμῖν ἐστιν, ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται.» Ἀντιλέγεται μέν, ἀλλ' οὐ βάλλεται· πολεμεῖται, ἀλλ' οὐ νικᾶται· τοξεύεται, ἀλλ' οὐ τιτρώσκεται· πολιορκεῖται, ἀλλ' οὐκ ἀνδραποδίζεται· τὸ μέγιστον, πίπτει, ἀλλ' οὐ συντρίβεται· μᾶλλον δὲ καὶ ἀνατρέπει. Τοῦτο γὰρ τῆς καθαρᾶς πίστεως ἡμῶν τὸ ἐξαίρετον, καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος· ὅτι οὐ μόνον αὕτη, καίτοι πανταχόθεν σφοδρῶς περιστοιχιζομένη ταῖς ἐκ τῶν αἱρέσεων συστροφαῖς τε καὶ λαίλαψιν, ἄσειστος διατελεῖ καὶ ἀτίνακτος· ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία σοφῶς κατεργάζεται, λαμπρὰ κατὰ τῶν ἐφεδρευόντων διανιστῶσα τρόπαια.

16. Τοιοῦτος μὲν οὖν, φησίν, ὦ μακαρία Παρθένε, ὃν ἐκ γαστρός σου προήνεγκας· θραύων μὲν ῥᾳδίως καὶ ταράσσων τοὺς ἑαυτοὺς τῆς ἀληθείας ἀποσπαράξαντας· ἀνιστῶν δὲ καὶ τῷ Πατρὶ προσάγων, ὅσοι

1. Λουκ. 2, 34.

ἂν πρόσθωνται τούτῳ, καὶ τὰ τούτου φυλάξωσι δικαιώματα. Οὐ μὴν δέ, ἐπειδὴ τοιοῦτον ἔσχες Υἱόν, καὶ τοιαύτης λέλογχας εὐκλείας ὡς πάσης ἄρδην ἐπέκεινα γνωρισθῆναι γηγενοῦς φύσεως, ἀπείραστός τις ἔσῃ καὶ ἀπαθής, καὶ οἱονεὶ πρὸς τὰς θλίψεις ἀνάλωτος· ἀλλὰ «καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία·[1]» μὴ γάρ σε, φησί, τὸ μεγαλεῖον τοῦ θαύματος πρὸς ὄγκον ἐπάρῃ φυσήματος. Εἰ γὰρ καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐκύησας, ἀλλὰ θλῖψιν ἕξεις ταῖς κατὰ φύσιν γεννώσαις, ἐφάμιλλον· μᾶλλον δὲ πολλῷ μεγίστην καὶ ὑπερβάλλουσαν, ὅσον ἐκεῖναι μὲν χωρὶς θαυμάτων τὰς περὶ τὰ τέκνα θλίψεις ὑπέμειναν· σὺ δὲ μετὰ τοσαύτην πληθὺν τεραστίων, μετὰ τὰς ἀπλέτους ἐκείνας τῶν προφητικῶν ῥημάτων ἐκβάσεις, μετὰ τὴν περιβόητον τῆς παρθενίας φυλακὴν καὶ συνήρησιν, ὢ τοῦ θαύματος! «καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.» Τίνος; «σοῦ», φησίν, «αὐτῆς», τῆς τὸν Γαβριὴλ εὐμοιρησάσης εὐαγγελιστήν, καὶ τοῦ τόκου σημάντορα· «σοῦ», τῆς τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψίστου ἐπισκιάζουσαν, καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπιφοιτῶν τε καὶ περιιπτάμενόν σε[2], σχούσης ἀριδηλότατα· «σοῦ αὐτῆς», ἣν μάγοι μετὰ τοῦ ἀστέρος δι' ἀστέρος ὁδηγηθέντες προσεκύνησαν, καὶ ποιμένες μετὰ ἀγγέλων τῷ θείῳ βρέφει συνεμακάρισαν, καὶ συνύμνησαν·[3] «σοῦ αὐτῆς», ἣν Ἰακὼβ φοιτῶσαν ὡς οὐρανοὺς ἑώρακε κλίμακα·[4] καὶ Μωϋσῆς ὁ θεόπτης βάτον πυράφλεκτον[5] καὶ λυχνίαν, καὶ στάμνον, καὶ πλάκα, καὶ τράπεζαν· καὶ Ἀαρὼν ῥάβδον ἀνίκμως βλαστήσασαν·[6] «σοῦ αὐτῆς», ὢ πανάφθορε καὶ πανάμωμε, ἣν Δαυὶδ μὲν κιβωτὸν καλεῖ ἁγιάσματος[7], Σολομὼν δὲ κλίνην χρυσῆν[8] καὶ θρόνον, καὶ κοιλάδα κρίνων·[9] ἀρετῶν, οἶμαι, τῶν θείων, καὶ παράδεισον θεοφύτευτον. Καὶ «σοῦ» δὲ «αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία· σοῦ» τῆς ἐκλελεγμένης καὶ πρὸ γεννήσεως, τῆς προωρισμένης ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· «σοῦ αὐτῆς», ἣν ὁ Πατὴρ ἐξελέξατο, καὶ ὁ Υἱὸς ἐνεσκήνωσε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον θεοπρεπῶς ἐπεσκίασε· καὶ πᾶσα ἡ κτίσις Θεοῦ Μητέρα καὶ Θεοτόκον κηρύττει κυριώτατά τε καὶ ἀληθέστατα. «Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.»

17. Διὰ τί, φησίν, ἐμοῦ, γέρον θαυμασιώτατε; μὴ γὰρ ἐγὼ Θεοῦ Υἱὸν ἐμαυτὴν ἀνεκήρυξα; Μὴ γὰρ ἐγὼ περὶ τοῦ ναοῦ προεφήτευσα; ἢ τὸν Λάζαρον ἤγειρα; ἢ τὸν παράλυτον ἐθεράπευσα; ἢ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν ὠμμάτωσα; Τίνος χάριν τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἡ ῥομφαία διαδραμεῖται; Ὅτι τὸ Σάββατον ἔλυσα; Ὅτι τὸν νόμον παρέβην; Ἰδοὺ δι' ἐκεῖνον τόν τε Υἱὸν περιέτεμον, τήν τε Ἱερουσαλὴμ ἔφθασα, καὶ τῷ ναῷ πάρειμι, καὶ τοὺς νεοττοὺς τῶν τρυγόνων, δεῖγμα μικρᾶς τε καὶ πενεστάτης ὄντας θυσίας, τῇ θείᾳ τραπέζῃ προσανατίθημι.

---

1. Λουκ. 2, 35. 2. Πρβλ. Ματθ. 2,2-11. 3. Πρβλ. Λουκ. 2, 8-14. 4. Πρβλ. Γεν. 28, 12. 5. Πρβλ. Ἔξ. 19, 1 ἑξ. 6. Πρβλ. Ἀριθμ. 17, 23. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 131, 8. 8. Πρβλ. Ἆσμ. 3, 10. 9. Πρβλ. Ἆσμ. 2, 1.

Τί τοίνυν ἐστὶν ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον, ὃ τοῦ νόμου παρέλυσα, ἵνα ῥομφαία τὴν ψυχὴν ἐμὴν διελεύσηται; Φράσον τὸ τάχος, μήπως ὡς ὑπερβεβηκότα καὶ πολλῷ τῷ βίῳ καταγηράσαντα ὑποπτεύσωμεν. Οὔ, φησίν, ὁ θεῖος ἐκεῖνος πρεσβύτης, καὶ τῆς προφητικῆς ἀνάπλεως χάριτος· δι' οὐδὲν τούτων· ἔξω γὰρ τούτων πάντων ἦσθα καὶ ὑπερέκεινα· ἀλλ' «ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί.[1]» Αἰνίγματι, φησί, λέγεις ὅμοιον· οὔπω σαφῶς τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους ἐνέφηνας. Εἰπεῖν σε δεῖ φανερώτερον· ἔτι γὰρ ἀφανές πως καὶ ὑπόσκιον τὸ λαλούμενον. Ἐγώ σοι, φησίν, ὦ Χριστοῦ κτῆμα, καὶ χρῆμα, καὶ σκήνωμα, τῶν ζητουμένων ἅπαν ἐπιλύσω τὸ ἄπορον. Ἀλλ' ὅρα μή σε τὸ πάθος νικῆσαν μικρόψυχόν τινα δείξῃ καὶ ἀφιλόσοφον· ὅπερ ἐπὶ σοῦ λέγειν μᾶλλον οὐ θέμις ἢ ἐπὶ ἡλίου τὸ ἀφεγγὲς καὶ ἀθέρμαντον. Προδιδόμενον ὄψει τοῦτον, ὃν θεοπρεπῶς ἀπεγέννησας, καὶ δεσμούμενον, ἐπτυσμένον καὶ ῥαπιζόμενον, φραγγελούμενον καὶ κολαφιζόμενον, καλάμῳ τυπτόμενον ἀκάνθαις στεφανούμενον, χλαῖναν ἐνδιδυσκόμενον, ὑπὸ Φαρισαίων συκοφαντούμενον, ὑπὸ Σαδδουκαίων ὀνειδιζόμενον, ὑπὸ Πιλάτου κρινόμενον, ὑπὸ στρατιωτῶν χλευαζόμενον, τῇ σπείρᾳ γονυπετούμενον· τὸν Βαραββᾶν ὄψει προτιμώμενον τούτου καὶ προκρινόμενον· τέλος σταυρῷ προσπηγνύμενον, ὄξος μετὰ χολῆς ποτιζόμενον, λόγχῃ νυττόμενον τάφῳ περικλειόμενον, πλάνον ὀνομαζόμενον, σφραγῖσι καταδεσμούμενον, φρουρούμενον φύλαξι. Καὶ ἁπαξαπλῶς, πᾶν ἀλγεινὸν καὶ ἀτιμίας ἐμφαντικὸν ἐπ' αὐτῷ κατόψει πραττόμενον μεθ' ὑπερβολῆς· διὰ ταῦτα, σοῦ τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία· διὰ ταῦτα κλαύσεις καὶ κόψῃ, καὶ οἷα μήτηρ θρηνήσεις ἐπὶ Υἱῷ, τὸν τῶν κακούργων ὑπομένοντι θάνατον· μάλιστα τοὺς ἀπορρήτους ἐκείνους καθ' ἑαυτὴν ἀνελίττουσα λογισμούς· οἷον, τὸ τοῦ Γαβριὴλ εὐαγγέλιον, τὴν ἄσπορον σύλληψιν, τὸν τόκον τὸν ἄφθορον, τὴν ἄσυλον παρθενίαν, τὸ ἀμόλυντον τῆς ἁγνείας, τὸ μηδὲν παθεῖν ἐν τῷ τόκῳ φυσικοῦ νόμου καὶ μητρικῆς ἀκολουθίας, διὰ τοῦ καὶ πρὸ τόκου καὶ μετὰ τόκον παρθένον ὡσαύτως καὶ εἶναι καὶ μεῖναι παναληθέστατα.

18. «Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί.» Ἀποκαλυφθήσεται γὰρ Πέτρου μὲν ὁ πυρὸς τέως θερμότερος ζῆλος, χλιαρός τις καὶ οἷον ὑπόψυχρος διὰ τῆς ἀρνήσεως· Ἰωάννου δὲ καὶ Ἰακώβου καὶ τῶν λοιπῶν διὰ τῆς φυγῆς, ἥν, ἀφέντες αὐτόν, ἅπαντες ἔφυγον, πάντων ὥσπερ τῶν μεγίστων θαυμάτων ἐπιλαθόμενοι. Καὶ αὖ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀποκαλυφθήσεται Πιλᾶτος μὲν εἰς τὸν μετάμελον ἥκων διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἀποσμήξεως· ἡ δὲ τούτου σύνευνος ὡς ἐπίστευσε, διὰ τῆς νυκτερινῆς ὄψεως· ὁ ἑκατόνταρχος διὰ τῶν σημείων· Ἰωσὴφ καὶ Νικόδημος διὰ τῆς κηδείας· Ἰούδας διὰ τοῦ βρόχου. Ἰουδαῖοι διὰ τὸ δοῦναι τοῖς φύλαξι τὰ ἀργύρια. Καὶ

1. Λουκ. 2, 35.

ἁπαξαπλῶς, μάχη τις ἔσται καὶ στάσις λογισμῶν τε καὶ διαλογισμῶν ἐναντίων· τῶν μὲν τὰ τῆς θεότητος διαλογιζομένων, τῶν δὲ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Θαυμάσουσι μὲν γάρ, φησί, πάσχοντα τοῦτον ὁρῶντες, καὶ ἀγωνιῶντα, καὶ θρόμβους ἱδρώτων ἐκπέμποντα· ἔτι τε δειλιῶντα, καὶ τὴν τοῦ πάθους παραίτησιν προσευχόμενον· τήν τε τῶν νεκρῶν ἐννοοῦντες ἀνάστασιν καὶ τὴν τῶν τυφλῶν ὀμμάτωσιν· τήν τε τῶν λεπρῶν ἀποκάθαρσιν, καὶ τὴν τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐκδίωξιν· καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελεσθέντων σημείων πληθύν· θαυμάσουσι, καὶ τὸν νοῦν ὧδε κἀκεῖσε κλονούμενον ἕξουσι, ἀσύμφωνα ταῦτα τοῖς πρώτοις ὁρῶντες, καὶ ἀκατάλληλα· θαυμάσουσι δὲ πάλιν οἱ τὸν σεισμὸν ὁρῶντες, καὶ τὴν ἐν ἡμέρᾳ νύκτα, τόν τε τοῦ διαπετάσματος διχασμόν, καὶ τὴν τῶν πετρῶν διάρρηξιν ἔτι τε τῶν μνημάτων τὴν ἀνακάλυψιν, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἐξανάστασιν· θαυμάσουσι καὶ ἐκστήσονται τῇ καρδίᾳ, καὶ πρὸς ἀπορίας βυθὸν καταντήσουσιν, ἄνθρωπον μὲν τὸν κρεμάμενον βλέποντες, Θεὸν δὲ τὸν ἐνεργοῦντα ταῦτα καὶ συμπεραίνοντα. Οὕτως ἀποκαλυφθήσονται ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί, τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δὲ ἐκεῖνα διαλογιζομένων. Ἀλλ' ὅμως ἡ μάχη αὕτη τῶν λογισμῶν καὶ ἡ στάσις, καὶ ἡ φύρσις, καὶ ἡ ἀντίθεσις, ὁμονοίας καὶ συμφωνίας, καὶ εἰρήνης τῆς ἀνωτάτω τῇ Ἐκκλησίᾳ χρηματίσει παραίτιος· δι' ἑκατέρων γὰρ ὃ ἦν Χριστὸς κηρυχθήσεται, καὶ Θεὸς ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος γνωρισθήσεται, αὐτεξουσίως θέλων καὶ ἐνεργῶν ὁ αὐτός, τὰ μὲν τῇ θεότητι, τὰ δὲ τῇ ἀνθρωπότητι. Ταῦτα μὲν οὖν εἶπεν ἄν, οἶμαι, ὁ θεῖος ὄντως καὶ Ἀβραμιαῖος ἐκεῖνος πρεσβύτης, εἴ τις αὐτὸν διήρετο περὶ τούτων.

19. Εἶτα μετ' αὐτὸν παρίσταται καὶ Ἄννα τῷ γράμματι, γηραιοῖς βαδίζουσα βήμασιν· ἐκάλει γὰρ καὶ αὐτὴν τὸ μυστήριον, προφητείας χάριν πληρώσουσαν· ὅπως καὶ αὐτὴ προφητικῶς μαρτυρήσειν, ὡς ἐγνώρισε Κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.[1] Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου πυθώμεθα, τίς τε καὶ πόθεν αὕτη καθέστηκε, καὶ ἐπὶ ποίοις καὶ πότε τῷ ἱερῷ ἐφέστηκεν· αὖθις τε ὁποῖα ἔλεγεν, ἐρευνήσωμεν. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστής· «Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις θυγάτηρ Φανουὴλ ἐκ φυλῆς Ἀσήρ· αὕτη προβεβηκυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς· ζήσασα μετ' ἀνδρὸς ἔτη ἑπτὰ ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς· καὶ αὐτὴ χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων· ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, νηστείαις καὶ δεήσεσι λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν. Καὶ αὕτη, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστᾶσα, ἀνθωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν Ἱερουσαλήμ.[2]» Τίς ὁ λόγος τοῦ τοιαύτην ἀκριβῆ περὶ τῆς προφήτιδος ταύτης τὸν εὐαγγελιστὴν ποιήσασθαι τὴν ἀφήγησιν· ὥστε καὶ τοῦ ταύτης πατρὸς καὶ τῆς φυλῆς ἐπιμνησθῆναι, ὅπερ ἐπ' οὐδενὶ ἑτέρῳ σχεδὸν εὕρηται; Τὸν μὲν

1. Πρβλ. Ψαλμ. 97, 2. 2. Λουκ. 2, 36-38.

περὶ τούτου ἀκριβῆ λόγον μόνος ἂν εἰδείη αὐτὸς ὁ τῶν ἁγίων Θεὸς καὶ οἱ τῇ αὐτοῦ ἐμπνοίᾳ Πνεύματος λαλεῖν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, δεδιδαγμένοι μυστήρια· αὐτὴ δὲ προφητικῇ διαλάμπουσα χάριτι, τοῖς προσδεχομένοις ἐν Ἱερουσαλὴμ λύτρωσιν, θεόσδοτον ἐνεγέννα παράκλησιν· ὅτι ὁ τοῦ παντὸς Λυτρωτής, λέγουσα, παραγέγονε, καὶ τῶν πάντων ὁ Σωτὴρ ἦλθε καὶ πεφανέρωται, τὴν ἰδίαν εἰκόνα λυτροῦσθαι βουλόμενος, καὶ σῴζειν τὸ πλάσμα θέλων, ὃ ἔπλασε. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ὀνομάζεται, ἐπειδὴ καὶ Σωτὴρ ὁ Ἰησοῦς ἑρμηνεύεται.

20. Τούτων δὲ πάντων γινόμενων τοῖς πράγμασι, καὶ λεγομένων τοῖς ῥήμασιν, ἥ τε Θεομήτωρ Μαριὰμ ἐξενίζετο, καὶ ὁ συμπαρὼν Ἰωσὴφ ἀπεθαύμαζεν. Ὅπως τὰ δεδογμένα τελέσαντες τῷ νόμῳ, ἐπείπερ ἅπαντα τοῦ νόμου πληροῦν ὁ Χριστὸς παραγέγονε, καὶ ἀνάπαυσιν διδόναι τοῖς τοῦ νόμου προστάγμασιν, εἰς Ναζαρὲτ ἐπανέρχονται· ἔνθα καὶ πρὸς τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ εὐηγγελίσατο ἡ τὸν Σωτῆρα τῷ κόσμῳ γεννήσασα, ἐξ ἀσπόρου μὲν συλλήψεως κυήσασα, παρθένος δὲ μετὰ γέννησιν μείνασα, καὶ πᾶσι δεικνύουσα τοῖς βλέπουσιν, ὡς ἐγνωρίσθη Θεοῦ τὸ Σωτήριον, καὶ τὸ φῶς τοῖς ἔθνεσιν ἔλαμψε· καὶ ὡς Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ λύτρωσις πᾶσι τῆς γῆς ἐφάνη τοῖς πέρασι· καὶ δόξαν τοὺς δεδεγμένους ἐνέδυσε θεϊκὴν ὁμοῦ καὶ ἀΐδιον, καὶ ῥεῦσιν καὶ φθορὰν οὐ γινώσκουσαν.

21. Ἡμεῖς δέ, ὦ ποθεινότατοι, καθάπερ ἐκεῖνοι, οὕτω Χριστῷ τῷ Θεῷ συναντήσωμεν, σωφροσύνην κομίζοντες, ἁγνείαν βαστάζοντες, ἀκακίαν προσφέροντες, ἀμνηστίαν ἐμφαίνοντες, περισπασμῶν ἑαυτοὺς ἀφορίζοντες, καὶ Θεῷ καθαροὺς προσκομίζοντες, τρόπων ἡμερότητα φέροντες, καὶ τὸ πρὸς ἅπαντας προσηνὲς καὶ φιλάλληλον ἔχοντες. Καὶ πρὸς τούτοις ἅπασι τὴν πρὸς πάντας συμπάθειαν ἄγοντες, καὶ τὸν ἐκ ψυχῆς συμπαθοῦς ἀεὶ προερχόμενον ἔλεον βλύζοντες, οὕτω Χριστὸν προσιόντα δεξώμεθα· οὕτω Χριστὸν εἰσοικίσωμεν· οὕτω Χριστὸν θεοπρεπῶς ἐναγκαλισώμεθα, καὶ προφητικοῖς ἀνθομολογησώμεθα ῥήμασι, τὴν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀνυμνοῦντες προέλευσιν, καὶ ἣν πρὸς ἡμᾶς συμπάθειαν εἴργασται μεγαλοφώνοις κηρύττοντες στόμασιν· ἵνα καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν, καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ παναγάθῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚ ΓΕΝΕΤΗΣ ΤΥΦΛΟΝ.*

1. Πολυσπούδαστόν ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις τὸ τῶν γονέων γλύκασμα, γνήσιον, ποθητόν, παντὸς χρυσίου τιμιώτερον. Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ γονεῦσιν ἀντισταθμιζόμενον κτῆμα. Χρυσὸς πολλάκις ἀπόλλυται· γονέων δὲ φίλτρον οὐ μαραίνεται. Ἄργυρος πολλάκις ἰοῦται· τῶν δὲ γεννησάντων αἱ ὠδῖνες οὐ μειοῦνται. Μαργαρῖται πολλάκις διαφθείρονται· γονέων δὲ δάκρυα τῷ Κυρίῳ παρίστανται. Διὸ καὶ τῶν γονέων τὸ τίμιον ἡ θεία Γραφὴ γνωρίζουσα, παραινεῖ τοῖς τέκνοις βοῶσα· «Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω.[1]» Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα· Καὶ εἰ περισπούδαστόν ἐστι τὸ τῶν γονέων γλύκασμα, τίνος ἕνεκεν ὁ Δαυὶδ τοὺς γονεῖς διαβάλλων ἔλεγεν· «Ὁ Πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με· ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με;[2]» Τί λέγεις, ὦ φίλε, πρὸς τὰ παρόντα; Παντὸς κτίσματος τιμιώτερον τὸ τῶν γονέων γλύκασμα· μὴ γὰρ ὡς πρὸς τὸν δημιουργὸν τῶν ἁπάντων Θεόν· οὐκ ἔστι κτίσμα κτίστῃ συγκριθῆναι δυνάμενον. Εἰ μὲν ἦν ὁ Δαυὶδ εἰρηκώς· «Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με·» ἀντελάβετο δέ μου ὁ δεῖνα, ὁ γείτων, ἢ ὁ συγγενής, ἢ ὁ φίλος, ὡς ὑπεναντίον διεβεβαίου· εἰ δὲ καὶ τῶν γονέων τὸν Κύριον εὐσπλαγχνότερον ἀπεφήνατο,καὶ τοὺς γονεῖς οὐκ ἐνύβρισε, καὶ τὸν Θεὸν ἐδόξασεν.

2. Τίνος δὲ χάριν ὁ Δαυὶδ προσήκατο τὰς συλλαβάς, λέγων· «Ὁ Πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με· ὁ δὲ Κύριος ἀντελάβετό με;» Ἴστε πάντες σαφῶς, ὅσα τε φιλόλογοι, πῶς ὁ τῶν ἁπάντων Θεὸς βουλόμενος τὸν Σαούλ, ὡς φαῦλον, τῆς βασιλείας διαδέξασθαι, καὶ τὸν Δαυίδ, ὡς φίλον, εἰς τὴν βασιλείαν προσήκασθαι ἀποστέλλει τὸν ἑαυτοῦ διάκονον Σαμουὴλ εἰς τὸν οἶκον τῶν γονέων τοῦ Δαυίδ, ἐπιφερόμενον τὸ κέρας τῆς χειροτονίας, λέγων πρὸς τὸν Σαμουὴλ ὁ Κύριος·[3] Πορευθεὶς εἰς τὸν οἶκον Ἰεσσαί, χρῖσόν μοι ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς βασιλέα. Ὁ δὲ Σαμουὴλ ὡς εἰς διακονίαν στελλόμενος ἀντερήσατο πρὸς τὸν Κύριον, λέγων· Καὶ τίνα προχειρίσομαι; Λέγε μοι τὸ ὄνομα, Δέσποτα, ἵνα σπουδαιότερον πρὸς τὸ δοκοῦν σοι διαβήσωμαι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς τὸν Σαμουήλ· Οὐ θέλω σε γινώσκειν τὸν

*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1001.**

1. Ἐξ. 21.17. 2. Ψαλμ. 26,10. 3. Πρβλ. Α' Βασ. 16,1-13.

προχειριζόμενον, ἵνα μὴ ὡς προσωπολήπτης διαβληθῇς. Ἔχεις τὸ κέρας τῆς χειροτονίας, ὅπου δ' ἂν ἐπινεύσῃ τὸ κέρας, καὶ τὸ ἔλαιον λιμνάσῃ, ἐκεῖνον μοι προχείρισον εἰς βασιλέα. Κατέχων τὸ κέρας, ἀπροσωπόληπτον διαιτητήν, μηδαμῶς δυσχέραινε. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Σαμουήλ, καὶ ὡς παρὰ Θεοῦ τὴν γνῶσιν δεξάμενος, εὐθέως ἀναμφιβόλῳ ποδὶ κατέδραμεν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰεσσαί, λέγων πρὸς αὐτόν· Ἀπέστειλέ με ὁ Κύριος προχειρίσασθαι ἕνα τῶν υἱῶν σου εἰς βασιλέα. Εὐθέως δὲ ὁ Ἰεσσαὶ καὶ ἡ τούτου γαμετὴ τὸν πρῶτον υἱὸν προεβίβασαν, ὡς τὴν εὐλογίαν τῶν πρωτοτόκων βαστάζοντα, καὶ ἐν τοῖς τέκνοις τὴν εὐταξίαν φυλάττοντα. Ὁ δὲ Σαμουήλ, εὐθέως τὴν χεῖρα ὑψώσας, καὶ πρὸς τὴν χειροτονίαν σχηματισθείς, καὶ τὸ κέρας ἐπινεύσας, ἀπέλυσε τὸν πρῶτον ἀχειροτόνητον, θείῳ νεύματι τοῦ ἐλαίου στάξαι μὴ βουληθέντος. Ὡς ἕνα ἕκαστον τῶν υἱῶν αὐτοῦ παρήγαγεν αὐτῷ ἐκτὸς τοῦ Δαυίδ, ὑπέστρεψαν οἱ πάντες λιτοὶ καὶ ἀχειροτόνητοι.

3. Ὑποστρεψάντων δὲ τούτων λιτῶν, ἀντέβαλλεν ὁ Ἰεσσαὶ πρὸς τὸν Σαμουήλ, λέγων. Τί πεποίηκας, ἄνθρωπε; ἐσφάλης, καὶ οὐκ οἶδας. Ἦ ἐσφάλης, ἢ παῖξαι με παρέδραμες. Παρὰ θύρας εἰσελήλυθες· ἀλλαχοῦ ἀπεστάλης, καὶ ὧδε τὸ κέρας ἐγύμνωσας· μάτην ἡμᾶς ἐχαροποίησας, θρυλλήσας, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν μὴ πληρώσας. Ὁ δὲ Σαμουὴλ πρὸς τὸν Ἰεσσαί· Τί καταπλήττεις, πρεσβῦτα; καταψηφίζῃ τοῦ ἀποστείλαντός με. Ἔστι προφήτην πλανηθῆναί ποτε; Εἰ μὲν οἰκείᾳ γνώμῃ παρεγενόμην, καλῶς διστάζεις· εἰ δὲ ὁ τῶν καρδιῶν γνώστης ἀπέστειλέ με, τί ἀνανεύεις; Ὁ δὲ Ἰεσσαὶ πρὸς τὸν Σαμουήλ· Καὶ ἐν τίνι λοιπὸν ἐπινεύσω; Παρήγαγόν σοι πᾶσαν τῶν τέκνων μου τὴν καλλονήν, καὶ οὐδαμοῦ τῆς ἐπαγγελίας τὸ γνώρισμα. Μὴ μᾶλλον οὐκ ἔγνως τὸν ἀποστείλαντά σε; Μὴ ἄρα ἀλλαχοῦ ἀπεστάλης; Μήτιγε ἐμὲ τὸν πρεσβύτην κατέδραμες χειροτονῆσαι; Ὁ δὲ Σαμουὴλ πρὸς τὸν Ἰεσσαί· Τί με καταπλήττεις, πρεσβῦτα; Οὐκ ἔχεις ἄλλον υἱόν; εἰ μὲν οὐκ ἔχεις, ἐσφάλην· εἰ δὲ ἔχεις, οὐκ ἐπλανήθην. Ὁ δὲ Ἰεσσαὶ πρὸς τὸν Σαμουήλ· Ἔχω μὲν καὶ ἄλλον υἱόν, ἀλλ' ὅμως μικρόν, εὐτελῆ, μὴ ποιοῦντα βασιλέα. Αἰσχύνομαι καὶ προβιβάσαι αὐτόν. Ὁ δὲ Σαμουὴλ πρὸς αὐτόν· Παραδιατάττῃ τῷ Κτίσαντι; αἰσχύνῃ προβιβάσαι τοῦτον; Τί γάρ; Πολυσαρκίαν χρίζει ὁ Θεός; Προχείρισαι οὖν τοῦτον· λιμνάσει πάντως τὸ ἔλαιον, ἐπινεύσει, οἶδα, τὸ κέρας. Εὐφραινέσθω σου ὁ οἶκος. Τί γάρ; Ὅτι μικρός ἐστιν, οὐ ποιεῖ βασιλέα; Περίμεινον μικρόν, καὶ ὄψῃ· πῶς οὗτος ὁ μικρὸς τὸν γιγαντιαῖον πύργον, τὸν Γολιὰθ λέγω δή, καταστρέψει. Τοιγαροῦν ταύτην τῶν γονέων τὴν λοιδορίαν ὁ Δαυὶδ κατανοήσας, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοξον εὐεργεσίαν θείᾳ Γραφῇ παραδιδούς, ἐβόα· «Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με· ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με.[1]»

---

1. Ψαλμ. 26, 10.

4. Ταύτην τοίνυν τὴν τοῦ προφήτου Δαυὶδ εὐχάριστον φωνήν, εὐκαίρως καὶ ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἀναβλέψας, ἐρεῖ μεγαλοφώνως καὶ αὐτός· «Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με· ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με.» Ἴστε πάντες σαφῶς, καὶ πῶς οὗτος ὑπὸ μὲν τῶν γονέων διεπτύσθη, ὑπὸ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐγκαταλείφθη. Ὅπως δὲ τὸ χρέος ἀποδωσώμεθα, καὶ μικρὸν ἀναψύξωμεν, ἵνα καὶ πάλιν πιστευθῶμεν ὀφειλήματα· φέρε τοίνυν ἐπὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν εὐκαίρως παραγάγωμεν. Ἤκουες, ἀγαπητέ, τῇ προτέρᾳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου βοῶντος· «Καὶ παράγων», φησίν, «ὁ Ἰησοῦς, εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς καθήμενον· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Ῥαββί, τίς ἥμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ;[1]» Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτούς· «Οὐδὲ οὗτος ἥμαρτεν, οὐδὲ οἱ γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Κύριος, ἔπτυσε χαμαί, καὶ ἐποίησε πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ.[2]» Καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωάμ· καὶ ἀπελθὼν ἐνίψατο· καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψε· καὶ ἀναβλέψας ἐπίστευσε τῷ ἀποστείλαντι. Ἄκουε συνετῶς. Ἐπηρώτησαν τὸν Κύριον οἱ μαθηταί, λέγοντες· «Διδάσκαλε, τίς ἥμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ;» Δικαία τῶν ἀποστόλων ἡ ἐπερώτησις, ἔνθεν δείκνυται, ὅτι ὡς Θεῷ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ προσίεσαν. Τίς γὰρ οἶδε τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, εἰ μὴ ὁ τῶν καρδιῶν ἰχνηλάτης; Διὸ καὶ ὁ Κύριος οὐκ ἀνένευσε πρὸς τὴν ἐπερώτησιν, ἀλλὰ παραυτὰ ἐποίει τὴν ἀπόκρισιν, ἐν ταυτῷ καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπερώτησιν πληροφορῶν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεοπιστίαν βεβαιῶν. Ἀποκριθεὶς γὰρ ὁ Κύριος εἶπεν· «Οὔτε οὗτος ἥμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ·» τουτέστιν ἡ παροῦσα τούτου τύφλωσις οὐκ ἔστιν ἁμαρτιῶν πρόσκομμα, ἀλλὰ φύσεως σφάλμα. Ὥσπερ γὰρ φυτὸν πρὸ τοῦ τῆς γῆς ἐκκύψαι, ἐν τῇ ῥίζῃ πολλάκις ἀπὸ περιστάσεως ἀερίου τὴν βλάβην δέχεται, οὕτω καὶ οὗτος ὁ ἐκ γενετῆς τυφλός, ἐν τῇ νηδύϊ τὴν πήρωσιν ἐδέξατο· ἢ τοῦ μητρῴου κόλπου ἀνευθέτου ὑπάρχοντος, ἢ τοῦ πατρῴου σπόρου κακοχύμου καταβληθέντος. Ὁ δὲ τὴν σφαλεῖσαν φύσιν διορθώσασθαι δυνάμενος οὐδὲν ἕτερον ἢ τῶν φύσεων δημιουργὸς εὑρεθήσεται. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἀπεφήνατο λέγων· «Οὔτε οὗτος ἥμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ.» Καὶ ταῦτα εἰπὼν εὐθέως διὰ τοῦ ἔργου γνωρίζει, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τῶν φύσεων δημιουργός, καὶ ὅτι περὶ αὐτοῦ ἔλεγεν· «ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ·» τουτέστιν, ἵνα γνωρισθῶ δι' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ εἰμὶ λιτὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς κραταιός. Ἠδύνατο γὰρ ὁ Κύριος τῷ ῥήματι μόνῳ τὸν τυφλὸν ἰάσασθαι, ὁ λόγῳ τοὺς οὐρανοὺς στερεώσας, κατὰ τὸ φάσκον θεῖον ῥητόν· «Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν·[3]» ἠδύνατο

1. Ἰω. 9,1-2. 2. Ἰω. 9, 3-6. 3. Ψαλμ. 32, 6.

οὖν λόγῳ καὶ τοῦτον τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν θεραπεῦσαι. Ἀλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο, πηλὸν δὲ ἐπιχρίει τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἵνα πᾶσι φανερὸν καταστήσῃ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τοῦ Ἀδὰμ κεραμεύς, καὶ διὰ τοῦ ὁμοίου τὸ ὅμοιον ἀποπληρῶν. Οὐ ξενίζει τὴν περιοδίαν, ἵνα μὴ διασκεδάσῃ τὴν θαυματουργίαν· πηλὸν ἐπὶ πηλὸν ἐπιχρίει, διὰ τοῦ ὁμοίου τὸ ὅμοιον ἀναπληρῶν. Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα, καὶ ὅτι τούτου χάριν ὁ Κύριος ἔχρισε πηλῷ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ἵνα πᾶσι φανερὸν καταστήσῃ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν Ἀδὰμ χοοπλαστήσας.

5. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωάμ; Μὴ καὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸν Σιλωὰμ ἐχάλασεν; Ἄκουε συνετῶς. Ὅτε τὸν Ἀδὰμ ὁ Κύριος ἐπηλόπλασε, τότε οὐδεὶς τῶν ἀντιλεγόντων Ἰουδαίων παρῆν· ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἦν ἀντιλέγων, τότε μὲν ὁ Κύριος εὐσυσταλτικώτερον τὸν λογικὸν ἀνδριάντα κατασκευάζει· νυνὶ δὲ ὡς πολλῶν ὄντων τῶν ἀντιλεγόντων, πλατύνει τὴν περιοδίαν, ἵνα κρατύνῃ τὴν ἐξουσίαν, ὅπως καὶ ἄκοντας τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπινεῦσαι τῷ θαύματι παρασκευάσῃ. Τούτου οὖν χάριν ἀπέστειλε τὸν πηλοφόρον εἰς τὸν Σιλωὰμ νίψασθαι, οὐχ ὅτι τοῦ Σιλωὰμ ἔχρῃζεν ὁ τοῦ Σιλωὰμ δεσπότης· ἀλλ' ὅπως, τοῦ τυφλοῦ τρέχοντος, οἱ βλέποντες ἀκολουθήσωσι, καὶ γενήσηται ὁ μὴ βλέπων τῶν βλεπόντων ὁδηγός, αὐτοὶ δὲ οἱ καταδραμόντες μάρτυρες γενήσωνται τοῦ θαύματος. Ὅταν γὰρ καὶ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Κύριος, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωάμ, ἄπειρα πλήθη κατέδραμον μαρτυροῦντα τῷ θαύματι. Καὶ ἔτι ἐνήχουν οἱ τῶν Φαρισαίων παῖδες πολυπραγμονοῦντες, καὶ φαντασίαν τὴν θαυματουργίαν βοῶντες. Τί ἔμελλον ποιεῖν, εἰ μὴ ἐπλάτυνε τὴν θαυματουργίαν; Ἄλλως δὲ πάλιν, εἰ βουληθῇς τὸν Σιλωὰμ εἰς τύπον λαβεῖν τῆς τοῦ βαπτίσματος κολυμβήθρας, οὐκ ἂν ἁμάρτοις· ἐπειδὴ ἐν ἐκείνῃ πάντες ἀπονίπτονται τὸ σκότος τῆς ἀγνωσίας, καὶ λαμβάνουσι τὸ φῶς τῆς εὐσεβείας.

6. Καὶ ὅτι μετὰ τὴν τοσαύτην τοῦ θαύματος πλατύτητα οἱ πλείους τῶν Ἰουδαίων ἀντέλεγον τῷ θαύματι, ἤκουες τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· «Οἱ δὲ γείτονες, καὶ οἱ ἰδόντες αὐτὸν πρὸ τούτου, ὅτι προσαίτης ἦν, ἔλεγον· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ προσαιτῶν ὁ ἐκ γενετῆς τυφλός; Ἄλλοι ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν. Ἕτεροι δὲ ἔλεγον· Οὐκ ἔστιν οὗτος, ἀλλ' ὅμοιος αὐτῷ ἐστιν. Ὁ δὲ ἀναβλέψας ἔλεγεν ὅτι, Ἐγώ εἰμι ὃν λέγετε.[1]» Εἶδες τύφλωσιν ἀναβλέψεως πρόξενον; Ὁ τυφλὸς ἀνέβλεψε καὶ οἱ βλέποντες ἐτυφλώθησαν τῇ κακίᾳ. Ἀεὶ γὰρ ἡ κακία τυφλή. Διὸ καὶ Ἰουδαίων παῖδες ἀπὸ κακίας ἐπήχουν τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν, λέγοντες πρὸς αὐτόν· Λέγε ἡμῖν, ἄνθρωπε, τίνος χάριν συγκροτεῖς ἡμῖν τὸν υἱὸν τοῦ τέκτονος, καὶ ὡς Θεὸν αὐτὸν θέλεις διαφημίζεσθαι; Οὐκ εἶ σὺ ὁ ἐκ γενετῆς τυφλός· γνωρίζομεν ἡμεῖς

---

1. Ἰω. 9, 8-9.

ἐκεῖνον· πολλοστὸν αὐτῷ τὰ πρὸς τὰς χρείας ἐχορηγήσαμεν. Πῶς οὖν θρυλλεῖς σύ, καὶ λέγεις, ὅτι Αὐτὸς ἀνέῳξέ μου τοὺς ὀφθαλμούς; Εἰ χρημάτων δέῃ, καὶ τούτων χάριν ψευδολογεῖς, ὅσον βούλει κομίζου· μόνον τῆς ἀληθείας μὴ ἀπέχου. Πάντα οὖν ἐποίουν, ἵνα πως διασκεδάσωσι τὸ θαῦμα. Ὁ δὲ ἀναβλέψας πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας Ἰουδαίους ἔφασκε. Τί με συκοφαντεῖτε; Τί μου τὸ ψυχικὸν βλέμμα τυφλῶσαι προαιρεῖσθε; Ἀνέβλεψα, οὐ τυφλοῦμαι· μάτην μοι κονιορτὸν βλασφημίας προσρίπτετε. Ἄλλος ἐφιλανθρωπεύσατο, καὶ ὑμεῖς ἀντιβάλλετε. Οὐ προσκυνεῖτε, ἀλλὰ λοιδορεῖτε. Καλῶς δὲ αὐτὸν υἱὸν τοῦ τέκτονος προσαγορεύετε· μετημφίασε γὰρ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν τὰς θυρίδας. Μικρόν μοι συγχωρήσατε, εἰ μετ' ὀλίγον ὑμῖν διαλέγομαι. Συγχωρήσατέ μοι πρῶτον κατανοῆσαι τοῦ οὐρανοῦ τὸ κάλλος, τοῦ ἡλίου τὸ κέντρον, τῆς σελήνης τὸ φάος τῆς ἡμέρας τὸν ὅρον, τῆς νυκτὸς τὸ μέτρον, τῶν ἀστέρων τὴν χορείαν, τῶν νεφῶν τὴν διαδρομήν, τῆς γῆς τὴν εὐθύτητα, τῆς θαλάσσης τὸ κύτος, τῶν πλοίων τὴν ἄτριβον διάβασιν, τῶν ἀνωμάλων τὴν περιοχήν, τῶν ὀρέων τὰ κυρτώματα, τῶν ποταμῶν τὰ ῥεύματα, τῶν πηγῶν τὰ νάματα, τῶν φρεάτων τὰ ἀντλήματα, τῶν κτηνῶν τὰ σκιρτήματα, τῶν θηρίων τὰ ποικίλματα, τῶν ὀρνέων τὰ σχιζόπτερα, τῶν ἰχθύων τὰ ἰδιώματα, τῶν δένδρων τὰ ὑψώματα, τῶν καρπῶν τὰ γλυκάσματα. Συγχωρήσατέ μοι πρῶτον ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτων θεάσασθαι, καὶ εἶθ' οὕτως ὑμῖν διαλέγομαι, πῶς ἀνέβλεψα. Πάλαι μὲν ἐγεννήθην, νυνὶ δὲ πρῶτον εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον τῷ μέρει τῆς ὄψεως. Ἤκουσα τοῦ προφήτου βοῶντος· «Ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται.[1]» Ἐγὼ ἐκ τῶν κτισμάτων, ὑμεῖς ἐκ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν ἀναλόγως τὸν δημιουργὸν θεωρήσατε. Τί μοι χρημάτων περιουσίαν ἐπαγγέλλεσθε; Οὐ πιπράσκω τὸ δῶρον, οὐ καπηλεύω τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἀνάβλεψιν. Ἄμεινον εὐγνωμόνως προσαιτεῖν, ἢ κακοτρόπως πλουτεῖν. Τὸ λοιπὸν οὐκέτι προσαιτῶ· ἔλαβον γὰρ τὸν παράπτοντά μοι πρὸς ἐργασίαν λύχνον τοῦ σώματος. Οὐκέτι οὖν προσαιτῶ, ἀλλὰ γεωργῶ· οὐκέτι χάριν αἰτῶ, ἀλλὰ μισθὸν ἀπαιτῶ· οὐκέτι ῥάβδῳ τὴν γῆν ψηλαφῶ, ἀλλὰ τὴν ἄμπελον δρεπάνῳ κλαδεύω· οὐκέτι ἀργύρια συνάγω, ἀλλὰ δράγματα θερίζω· οὐκέτι τὴν πήραν περισφίγγω, ἀλλ' ἅμαξαν ἕλκω· οὐκέτι ἄρτων κλάσματα λαμβάνω, ἀλλὰ σῖτον κομίζω· οὐκέτι στένων βοῶ· Δῶτε τῷ τὸ φῶς μὴ ἔχοντι, ἀλλὰ μεγαλοφώνως κράζω· «Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι;[2]»

7. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀντιλέγοντες Ἰουδαῖοι, ὡς εἶδον αὐτὸν μὴ μόνον ἰαθέντα, ἀλλὰ καὶ συνηγοροῦντα τῷ θαύματι, προσήεσαν ἔτι ἐπερωτῶντες αὐτόν· Πῶς ἀνέβλεψας; Τί σοι ἐποίησεν ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἐπιμένεις τῷ πράγματι; Ὁ δὲ ἀναβλέψας πρὸς τοὺς

1. Σοφ. Σολ. 13, 5. 2. Ψαλμ. 26, 1.

τυφλωθέντας ἔφη· Πῶς ἀνέβλεψα; Ἐπὶ Θεοῦ λέγετε, πῶς τῆς φύσεως ἀκολουθία γίνεται; Εἰ τὸ πῶς ἐρωτᾶτε, ἀντερωτήσω ὑμᾶς κἀγώ· Πῶς τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν, ἀκολουθίαν ἢ θαυματουργίαν μηνύσας; Πῶς τὸν Λάζαρον ἐκ τοῦ τάφου ἐκάλεσε, φυσικῶς ἢ θεοπρεπῶς; Πῶς τὸν λεπρὸν τοῦ πάθους ἀπέλυσε, περιοδεύσας, ἢ θελήσας; Πῶς τὴν αἱμορροῦσαν γυναῖκα, ναυαγοῦσαν, ἐκ τῆς τῶν αἱμάτων φορᾶς, τοῦ κλύδωνος διέσωσε; Τὸ πάθος ἐρευνήσας, ἢ τὴν πίστιν κατανοήσας; Οἱ δὲ ἀντιλέγοντες Ἰουδαῖοι, ὡς εἶδον αὐτὸν ἐπιμένοντα, δριμύτερον κατεσχηκότες, εἷλκον αὐτὸν μετὰ βίας ἐπὶ τὸ Φαρισαϊκὸν κριτήριον, λέγοντες πρὸς αὐτόν. Νυνί σου τὰς σάρκας καταξανθῆναι παρασκευάσομεν, ἵνα δουλείαν, καὶ μὴ διδασκαλίαν μετέρχῃ. Οὐ σιωπᾷς, ἀλλὰ δημηγορεῖς, καὶ ὡς Θεὸν αὐτὸν θέλεις φημίζεσθαι, ἐκεῖνον τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ; Ἀπὸ συμβεβηκότος τινὸς ἀνέβλεψας, καὶ προσφωνεῖς ἡμῖν, ὡς ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἐτέχθης, καὶ ἐπάγεις ἡμῖν ἐκεῖνον τὸν τοῦ τέκτονος υἱόν; Οὐ σιωπᾷς, ἀλλὰ μεγάλα βοᾷς; Ὁ δὲ ἀναβλέψας πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας ἔλεγεν· Εἰ οὐ θέλετέ με βοᾶν, τί ἐπερωτᾶτέ με συχνῶς; Ὑμεῖς ἑαυτοὺς θρυλλεῖτε, κἀμοὶ τὸ ἔγκλημα προσάπτετε. Ὥς φατε, εἰ ἐκ συμβεβηκότος τινὸς ἀνέβλεψα, τί μου τοὺς γονεῖς παρεστήσατε; Μάτην θορυβεῖσθε· οὐ δύνασθε κρύψαι τὸ θαῦμα· κἂν ἐγὼ σιωπήσω, οἱ ὀφθαλμοί μου βοῶσιν. Ἄνθρωπός τις λεγόμενος Ἰησοῦς, οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἴασις, πηλὸν ἐπέχρισέ μου τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ εἶπέ μοι· «Ὕπαγε νίψαι εἰς τὴν καλυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ· Καὶ ἀπελθὼν ἐνιψάμην·[1]» νιψάμενος, τὸν μὲν πηλὸν ἐπεθέμην, τὸ δὲ φῶς ἐδεξάμην.

8. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι κριταί, καὶ πλήθους ἀπείρου συναθροιζομένου· σάββατον, γὰρ ἦν, ὅτε τὸ θαῦμα τοῦτο πεποίηκεν ὁ Ἰησοῦς· ἐπηρώτων αὐτὸν τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις λέγοντες· Οἶδας, ἄνθρωπε, ποίῳ τόπῳ παρέστηκας, καὶ ὅτι ἀσυγχώρητον τὸ παρὸν κριτήριον τυγχάνει, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα πλάνην διαλαθεῖν ποτε. Λέγε ἡμῖν μετὰ πάσης ἀκριβείας· Πῶς ἀνέβλεψας; Τί σοι ἐποίησεν ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὃν λέγεις; Ὁ δὲ ἀναβλέψας πρὸς τὸ Φαρισαϊκὸν κριτήριον, ἀπεκρίνατο· Πῶς ἀνέβλεψα, πάλιν περιεργάζεσθε; πάλιν ὡς κατάδικον εὐθύνετε, λέγοντές μοι· Πῶς ἀνέβλεψας; Ἐὰν ὑμῖν εἴπω, πάλιν θορυβεῖσθε. Τὸ πῶς ἀνέβλεψα, ἐγὼ ὑμῖν ἐρῶ. Τὴν μὲν αἰτίαν τῆς περιοδίας λέγω, τὴν δὲ ἐξουσίαν τῆς θαυματουργίας, οὐκ ἔχω λέγειν· «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς ξύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προσέδωκεν αὐτῷ, καὶ οὐκ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ;[2]» Εἰ θέλετε μαθεῖν τὴν περιοδίαν, αὕτη ἐστίν, ἣν ἤδη προεῖπον· «Πηλὸν ἐποίησε, καὶ ἐπέχρισέ μου τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ εἶπέ μοι· Ὕπαγε νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ. Ἀπῆλθον δέ, καὶ ἐνιψάμην, καὶ εὐθέως ἀνέβλεψα·[3]» οὐ τοῦ ὕδατος ἐνεργήσαντος ἀλλὰ τοῦ πτύ-

1. Ἰω. 9, 11. 2. Ῥωμ. 11, 34-35. 3. Ἰω. 9, 11.

σματος παραδοξοποιήσαντος. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαϊκοὶ κριταί, ὡς εἶδον αὐτὸν ἔτι ἐπιμένοντα τοῖς αὐτοῖς, τοῦτον ἀπωσάμενοι, τοὺς γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος ἐφώνησαν, καὶ ἐπυνθάνοντο παρ᾽ αὐτῶν λέγοντες· «Εἴπατε ἡμῖν οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς ὑμῶν, ὃν λέγεται, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη; Πῶς οὖν ἄρτι βλέπει;[1]» Οἱ δὲ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος ἀνταποκριθέντες πρὸς τοὺς ἐπερωτῶντας, εἶπον τὰ τῆς μακαρίας Σουσάννης· «Στενὰ ἡμῖν πάντοθεν.[2]» ᾽Εὰν εἴπωμεν ὅτι Υἱὸς ἡμῶν ἐστιν, οὐκ ἐκφευξόμεθα τὰς χεῖρας ὑμῶν· τοῦτο γὰρ ἐπηγγείλασθε· ἐὰν δὲ εἴπωμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς ὑμῶν, αἰωνίαν κόλασιν ὑποστησόμεθα· τοῦτο γὰρ ἀπόκειται τοῖς τὴν ἀλήθειαν κρύπτουσι. Διό, τὴν αἰωνίαν μᾶλλον κόλασιν προτιμήσαντες, τοσοῦτον ἐροῦμεν, ὅσον καὶ ἐν τοῖς παροῦσι ζημίαν οὐχ ὑπομείνωμεν. «Οὗτος ὁ παῖς, ὦ ἄρχοντες, ὅτι μὲν υἱὸς ἡμῶν ἐστιν, ἴσμεν, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη, οὐκ ἀγνοοῦμεν· τὸ δὲ πῶς ἀνέβλεψεν, οὐκ οἴδαμεν· ἢ τίς ἤνοιξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν. Ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε, αὐτὸς λαλήσει περὶ ἑαυτοῦ.[3]»

9. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι, καὶ σφόδρα διαπορούμενοι· ἐπέφερεν γὰρ αὐτοῖς οὐ τὴν τυχοῦσαν αἰσχύνην τὸ ὅλως ὁμολογεῖσθαι, ὅτι υἱὸς αὐτῶν ἐστι, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη· ὡς οὖν εἶδον οἱ Φαρισαϊκοὶ κριταὶ ἐπιμένοντας τοὺς γονεῖς τοῦ τυφλοῦ, καὶ λέγοντας, ὅτι Οὗτος ὁ υἱὸς ἡμῶν ἐστι, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη, ἐπὶ τούτῳ δακνόμενοι, ἐπειδὴ ὡμολογεῖτο ἡ ἀλήθεια, τινὰς τῶν ἀπατεώνων ἐκ τῶν ὄπισθεν ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ τυφλοῦ, περιηχοῦντας αὐτῶν τὰς ἀκοάς, καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ λέγοντας· ᾽Αρνήσασθε τὸ τέκνον ὑμῶν, καὶ μὴ ὁμολογήσητε, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη, ὅπως ἕξητε τοὺς ἄρχοντας φίλους, καὶ πολλῶν δωρεῶν ἀξιωθήσεσθε. Οἱ δὲ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος, ὅσα τε γονεῖς, δακρύοντες ἀπεκρίναντο πρὸς τοὺς τὰ μάταια συμβουλεύοντας· Τί λέγετε, ὦ ἄνθρωποι; Τί ἡμᾶς ὑποσύρετε; ἀρνησώμεθα τὸ ἴδιον ἡμῶν τέκνον; Θηρίων ἡμᾶς ὠμοτέρους θέλετε εἶναι. Δράκων τὰ ἴδια τέκνα περιπτύσσεται, καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιον τέκνον ἀρνησώμεθα; μὴ γὰρ ἠπείθησε τοῖς γονεῦσί ποτε· ἀλλὰ καὶ τυφλὸς ὢν διέτρεφεν ἡμᾶς, καὶ ἀναβλέψας πολλῷ μᾶλλον γηροκομήσει ἡμᾶς. ᾽Αρκείσθω οὖν ὑμῖν· ἔστω, ὅτι οὐ θέλομεν δι᾽ ὑμᾶς κηρύττειν τὸν περιοδεύσαντα τὸ ἡμέτερον τέκνον, οὔτε εἰπεῖν μετὰ παρρησίας, τίς ἐστιν οὗτος. Ἔστι δὲ εἰπεῖν τινα πάντως. Καὶ πόθεν ἡμῖν ἡ γνῶσις, ὅτι διὰ τὸν Φαρισαϊκὸν φόβον ἔκρυψαν οἱ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος τὸ κηρύξαι τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἐπὶ πάντων; Πόθεν οὖν ἡμῖν ἡ ἀπόδειξις, αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς ᾽Ιωάννης ἀπεμνημόνευσε, λέγων· «Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος, ὅτι ἐφοβοῦντο τοὺς ᾽Ιουδαίους. Ἤδη γὰρ συνετέθειντο οἱ ᾽Ιουδαῖοι, ἵνα, ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστόν, ἀποσυνάγωγος γένηται.[4]» Εἶδες Φαρισαϊκὴν πονηρίαν;

1. ᾽Ιω. 9, 19. 2. Δαν. (Σωσ. 22). 3. ᾽Ιω. 9, 20-21. 4. ᾽Ιω. 9, 22.

Δέον αὐτοὺς ὁμολογεῖν τὸν Κύριον, προσπίπτειν τε, καὶ προσκυνεῖν τὸν Κτίστην, ἔτι δὲ καὶ τῶν παθῶν τὴν λύσιν ἐπιζητεῖν· ἐκεῖνοι δὲ οὐ μόνον οὐχ ὡμολόγησαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμολογοῦντας ἐμάστιζον. Διὸ καὶ ὁ Κύριος κατακρίνων αὐτοὺς ἔλεγεν· «Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ οὔτε ὑμεῖς εἰσέρχεσθε, οὔτε δὲ τοὺς βουλομένους εἰσελθεῖν συγχωρεῖτε.[1]»

10. Τί οὖν οἱ Φαρισαϊκοὶ κριταί; Ὡς εἶδον τοὺς γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος μηδὲν πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀποκρινομένους, τούτους ἀπωσάμενοι δι' ἑτέρας θύρας, καὶ ἐκ δευτέρου προσφωνήσαντες τὸν ἀναβλέψαντα παῖδα· οὐκ ἦν γὰρ παρὼν ὁ παῖς, ὅτε τὴν πεῦσιν προσῆγον οἱ Φαρισαῖοι τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ· πιθανολογοῦντες ἐπηρώτων πάλιν τὸν ἀναβλέψαντα, λέγοντες αὐτῷ· Κἂν νῦν ὁμολογεῖς τὴν ἀλήθειαν, καὶ πᾶσι φανερὸν καθιστᾷς, ὅτι οὐκ εἶ σὺ ὁ ἐκ γενετῆς τυφλός· ἤδη γὰρ παρὼν ἔφης γονέων ἐκείνων εἶναι, καὶ ἰδοὺ ἀκηκόαμεν παρ' αὐτῶν, ὅτι οὐκ εἶ αὐτῶν υἱός, οὐδὲ ἔσχον ἐκ γενετῆς τυφλὸν τέκνον. Πῶς οὖν σὺ ἐπιτρίβῃ λέγων, ὅτι Ἄνθρωπός τις λεγόμενος Ἰησοῦς ἐπέχρισε πηλὸν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἐνιψάμην, καὶ βλέπω; Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἀναβλέψας, καὶ ἐπιγνοὺς αὐτῶν τὴν κακίαν, ἀνταπεκρίνατο πρὸς αὐτοὺς λέγων· Θαυμάζω, εἰ ἀληθεύετε ταῦτα λέγοντες. Οἱ γονεῖς εἶχον ἀρνήσασθαι τὸ ἴδιον τέκνον, καὶ μάλιστα μήτηρ ἄρρενα, ἢ πατὴρ μὴ παροξυνθείς; σφόδρα ἄπιστόν μοι φαίνεται τὸ λεγόμενον, καὶ τῶν ἐμῶν ἀκοῶν ἀπρόσδεκτον. Εἰ δὲ τοῦτο γέγονεν, οὐδὲν θαυμαστόν· τοῦτο ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπάρχει, διὸ καὶ συγγνώμης ἀξιωθήσονται, ὡς φόβῳ τοῦτο ποιήσαντες. Ὑμεῖς οἱ γραμματεῖς τὸν Θεὸν ἀρνεῖσθε, καὶ ὡς μηδὲν φαῦλον πράττοντες διάκεισθε. Καὶ περὶ τῶν ἐμῶν γονέων ὁ λόγος· ὃ ὑμεῖς πρὸς τὸν Θεὸν ποιεῖτε, τοῦτο τοὺς γονεῖς πρὸς ἐμὲ ποιεῖν διαβάλλετε. Οὐχὶ περὶ ὑμῶν ὁ Κύριος ἔκραξεν ἐκ πολλῶν τῶν χρόνων διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου λέγων· «Υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν;[2]» εἰ καὶ ὑμῖν φίλον τὸ ἀρνεῖσθαι, ἀλλ' ὅμως ἐγὼ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἀνέχομαι. Ὁμολογῶ καὶ τὸν θεραπεύσαντά με, γνωρίζω δὲ καὶ τοὺς γεννήσαντάς με· εἰ γὰρ καὶ ἠρνήσαντό με οἱ γονεῖς μου, καὶ οὕτως οὐ διστάζω. Οἶδα, οἶδα σαφῶς βοῶντα τὸ Δαυΐδ· «Ὁ πατήρ μου μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ Κύριος προσελάβετό μου.[3]» Οἱ δὲ Φαρισαῖοι δριμυχθέντες ἔλεγον αὐτῷ· Τί λέγεις, ματαιόφρον, τῷ Δαβὶδ ἑαυτὸν συγκρίνεις; καὶ τὸν υἱὸν τοῦ τέκτονος Κύριον ὁμολογεῖς, τὸν μὴ ἔχοντα ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι; Κείσθω, ὅτι ἀνέβλεψας· τὸν Θεὸν ὑμνολόγει. Τί τούτῳ εὐχαριστεῖς; Οὐκ ἔστιν οὗτος ἐκ τοῦ Θεοῦ· εἰ ἦν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἔλυεν τὸ Σάββατον· «Δὸς δόξαν τῷ Θεῷ· ἡμεῖς γὰρ οἴδαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἁμαρτωλός ἐστιν.[4]»

---

1. Ματθ. 23, 13. 2. Ἡσ. 1, 2. 3. Ψαλμ. 26, 10. 4. Ἰω. 9, 24.

11. Ὁ δὲ ἀναβλέψας, ἀκούσας ὅτι ἁμαρτωλὸν τὸν Κύριον λέγουσι, τὴν ψυχὴν εἰλιγγιάσας, καὶ τὰς ἀκοὰς ἐπισχών, ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς Φαρισαίους λέγων· Τί λέγετε; Ἁμαρτωλός ἐστιν, ὁ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν φωτοδότης; Τί τῇ πικρίᾳ μέλι προσμιγνύετε; Ἐν ταὐτῷ με καὶ δοξάζειν καὶ βλασφημεῖν παρακελεύετε. Τὸ μὲν δοξάσαι τὸν Θεόν, καλόν, τὸ δὲ ἁμαρτωλὸν εἰπεῖν, ἐσκοτισμένης διανοίας ἐστὶν ἐπιχείρημα. Εἰ ἁμαρτωλός ἐστιν, δείξατέ μοι ἁμαρτίας ἔμφασιν ἐν αὐτῷ, καὶ πείθωμαι τῇ διδασκαλίᾳ ὑμῶν· ἢ ὑμεῖς ἔμφασιν ἐν αὐτῷ ἁμαρτίας δείξατε, ἢ ἐγὼ θείας ἐν αὐτῷ θαυματουργίας ὑπάρχειν ἐχέγγυα. Καταλιμπάνω τὰ κατ' ἐμαυτόν, καὶ λοιπὸς ἐκ τῶν ἄλλων ποιοῦμαι τὴν ἐπερώτησιν· Ἁμαρτωλός ἐστιν, ὥς φατε; Οὐχ οὗτος τὸν υἱὸν τῆς χήρας ἐκκομιζόμενον νεκρὸν λόγῳ ἀνέστησεν; Ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ἢ Θεοῦ Λόγου ἦν τὸ ἔργον; Οὐχὶ τῶν δέκα λεπρῶν ὑφ' ἓν τὴν καταστιχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πάθους παρδαλιαίαν δορὰν ῥήματι ἐκκαθαίρων, εἰς τὴν ἀνθρωπόμορφον μονοειδῆ μετήνεγκε θέαν; Ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ἢ Θεοῦ Λόγου τὸ ἔργον; Οὐχὶ τὸν ὑπὸ λεγεῶνος τῶν δαιμόνων παρενοχλούμενον ἄνθρωπον, τὸν μήτε κρατηθῆναι δυνάμενον, μήτε οἶκον εἰσδεχόμενον, ἀλλ' ἐν τοῖς μνήμασιν αὐλιζόμενον, βασιλικῶς τῆς τυραννίδος ἀπέλυσεν; Ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ἢ Θεοῦ Λόγου τὸ ἔργον; Ἀγνωμονέστερόν με τῶν δαιμόνων θέλετε εἶναι; Οἱ γὰρ δαίμονες, καὶ μαστιζόμενοι ὑπ' αὐτοῦ, Υἱὸν Θεοῦ αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν· κἀγὼ ὁ θεραπευθεὶς παρ' αὐτοῦ ἁμαρτωλὸν αὐτὸν προσφωνήσω; Ὡς Θεὸς ἐργάζεται, καὶ ὡς ἁμαρτωλὸς φημίζεται; «Εἰ ἁμαρτωλός ἐστιν, οὐκ οἶδα· ἓν δὲ οἶδα, ὅτι τυφλὸς ὤν, ἄρτι βλέπω.[1]» Τοῦτο δὲ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἁμαρτωλοῦ τὸ ἔργον.

12. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι, ὡς εἶδον ἑαυτοὺς ἐπιπολὺ τῆς αἰσχύνης ἐμπλέους, ἀπεκρίναντο πρὸς τὸν ἀναβλέψαντα, λέγοντες· Ἔδει μέν σε ὡς κατάδικον μαστιχθῆναι, καὶ κατὰ τοὺς νόμους τιμωρηθῆναι· ἀλλ' ἵνα μὴ παρὰ τῶν ματαιοφρόνων ὡς βάσκανοι διαβληθῶμεν συμπεριφερώμεθά σου τῇ ἕξει· διὸ δὴ πρὸς τὴν ἐπερώτησιν ἀποκρίθητι τί σοι ἐποίησεν ἐκεῖνος; πῶς ἀνέβλεψας; Λέγε· τί πέπονθας; Ὁ δὲ ἀναβλέψας, ἐπιθαρρήσας, προέκοπτε γὰρ τῇ πίστει, ἀνταπεκρίνετο λέγων· Πάλιν ἐρωτᾶτέ με, πῶς ἀνέβλεψα; Καθ' ἑαυτῶν πράττετε, καὶ οὐκ οἴδατε. Ὅσον θέλετε τὸ θαῦμα σβέσαι, τοσοῦτον πλειόνως αὐτὸ φαιδρύνεται. Πάλιν ἐρωτᾶτέ με, πῶς ἀνέβλεψα, ἤδη τρίτον ὑμῖν εἶπον, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατέ μοι. «Τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε μαθηταὶ αὐτοῦ γενέσθαι;[2]» Οὐχὶ διὰ τοῦτο μετὰ ἀκριβείας τὴν περιοδίαν ἐρευνᾶτε; Εἰ τοῦτο βούλεσθε, τὸ λοιπὸν προσέλθετε πρὸς αὐτὸν ἀνενδοιάστως, καὶ φωτίσθητε· γνωρίσατε αὐτὸν ἀναμφιβόλως· οὐκ ἀποστρέφεται τὸν μετὰ πίστεως προσιόντα αὐτῷ. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι, ἐλοιδόρησαν τὸν ἀναβλέψαντα, λέγοντες αὐτῷ·

1. Ἰω. 9, 25. 2. Ἰω. 9, 27.

«Σύ εἶ μαθητὴς ἐκείνου· ἡμεῖς γὰρ τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί. Ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι Μωσῇ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν, πόθεν ἐστί. Σύ εἶ μαθητὴς ἐκείνου.[1]» Ὁ δὲ ἀναβλέψας, ὑπομειδιάσας, ἀπεκρίνατο λέγων· Ἐγώ εἰμι μαθητὴς ἐκείνου; καλῶς ἐλέξατε λοιδορήσαντές με. Ὢ ὕβρεως ἐνδόξου! Ἐδοξάσατέ με μᾶλλον, καὶ οὐκ οἴδατε. Τοῦ Μωσέως ἐστὲ μαθηταί; Καὶ τί δυνάμεως ἀπεδείξασθε ἔργον; Ὑμεῖς μὲν τοῦ Μωσέως ἐστὲ μαθηταί· οἱ δὲ ἀπόστολοι τοῦ ἐμοῦ ἰατροῦ εἰσι μαθηταί. Ἐπιδείξατε καὶ ὑμεῖς οἱ τοῦ Μωσέως μαθηταὶ τί ποτε κατὰ τῶν μαθητῶν τοῦ ἐμοῦ ἰατροῦ. Εἰ τίποτε δυνάμεως ἔχετε, οὐ λέγω νεκρούς, τοὺς καθεύδοντας διυπνίσατε, ὡς οἱ ἀπόστολοι τοὺς τεθνεῶτας. Εἰ δύνασθε τοῖς ἀποστόλοις ἐξισοῦσθαι, οὐ λέγω ἐπὶ ὕδατος, ἐπὶ γῆς βαδίσατε, ὡς ὁ Πέτρος ἐπὶ θαλάσσης. Εἴ τι δυνάμεως ἔχετε, τοῖς ἀποστόλοις ἁμιλλᾶσθε, οὐ λέγω πνεύματα, τὰ ὄρνεα σοβήσατε, ὡς οἱ ἀπόστολοι τοὺς δαίμονας. Εἴπατέ μοι· Τοῦ Μωσέως ἐστὲ μαθηταί; Εἰ Μωσέως ἐστὲ μαθηταί, ἐπειθαρχεῖτε ἂν τῷ Μωσῇ λέγοντι περὶ αὐτοῦ· «Ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. Αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς. Ἔσται δέ, πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται.[2]» Βλέπετε μὴ ἐξολοθρευθήσεσθε, καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη διασπαρήσεσθε, ὡς τοῦ προφητευθέντος τὴν δύναμιν μὴ γνωρίζοντες. Οὐκ οἴδατε τίς ἐστιν ὁ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν περιοδευτής; Οὐκ οἴδατε, ἐπειδὴ πρὸς φόνον αὐτὸν ζητεῖτε. Οἴδατε δὲ καὶ τίς καὶ πόθεν ἐστίν. Ὅτε γὰρ παρὰ Ἡρώδου ἠρωτᾶσθε, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, εὐθυβόλως καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον ἀνηγγείλατε λέγοντες, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται. Ὅτε πρὸς φονοκτονίαν ἐπιζητεῖται, γνωρίζετε· ὅτε δὲ πρὸς θαυματουργίαν ἐνδείκνυται, οὐ γνωρίζετε.

13. Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα, Καὶ πόθεν ἡμῖν ἡ γνῶσις, ὅτι ὁ ἀναβλέψας τυφλὸς τοσαύτην δικαιολογίαν εἶχε ποιήσασθαι πρὸς τοὺς Φαρισαϊκοὺς κριτάς; Τί λέγεις, ὦ φίλε; σίδηρος πυρὶ προσομιλήσας ὅλως πυρακτοῦται, καὶ στομωθεὶς ὀξύτατα τέμνει· καὶ οὗτος τῶν Δεσποτικῶν χειρῶν ἀξιωθείς, καὶ τοῦ θεϊκοῦ ἐμπτύσματος, οὐκ εἶχε ἀσυλλόγιστα κατὰ τῶν παρανόμων ῥητόρων σοφιστεύειν; Οὐ περὶ τούτου καὶ τῶν τοιούτων ἔλεγεν ἡ θεία Γραφή· «Κύριος σοφοῖ τυφλούς;[3]» Εὔκαιρον καὶ τοῦτον τὸν παραδόξως ἀναβλέψαντα, καὶ τῷ Κυρίῳ γνησίως πιστεύσαντα, καὶ κατὰ Ἰουδαίων κραταιῶς ἐνισχύσαντα, λογικόν, εὐπειθές, πολυγάλακτον πρόβατον προσειπεῖν. Ἐπέγνω γὰρ τὸν ἀρχιποιμένα Χριστόν, ἀπεπήδησε τοὺς Φαρισαϊκοὺς λύκους· εἰσῆλθε διὰ τῆς σταυρικῆς θύρας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μάνδραν. Ἤκουες ἀρτίως τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀνα-

---

1. Ἰω. 9, 28-29. 2. Δευτ. 18, 15, 19. Πράξ. 3, 22-23, 3. Ψαλμ. 145, 8.

βαίνων ἀλλαχόθεν, κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστής.[1]» Θύραν ὁ Κύριος ἑαυτὸν προσηγόρευσε· καὶ γὰρ ὅπως μή τινες, θύραν ἀκούσαντες, δόξωσιν ἁπλῶς αὐτὸν περὶ θύρας λιτῆς λέγειν, ἐπάγει τὴν ἑρμηνείαν, ἵνα κρατύνῃ τὴν διδασκαλίαν· εὐθέως γὰρ προσθεὶς ἔλεγεν· «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ καὶ ἐξέλθῃ, νομὴν εὑρήσει.[2]» Καλῶς ὁ Κύριος θύραν ἑαυτὸν προσηγόρευσεν, ὡς φυλάττων τοὺς ἔνδον τῆς πίστεως, ὡς ἀποσοβῶν τοὺς ἔξω περιαθροῦντας, καὶ εἰσάγων εἰς τὴν τοῦ οἰκοδεσπότου πατρὸς συντυχίαν. Οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ, κατ' αὐτὸν τὸν λέγοντα· «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι.[3]» Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων. Καλῶς ὁ Κύριος ἑαυτὸν προσηγόρευσε θύραν, καὶ οὐ θύρας· εἷς γὰρ ὁ Πατὴρ καὶ εἷς ὁ Υἱός, καὶ ἓν Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ τρεῖς θεοί· ἀλλὰ μία θύρα γνώσεως. Καὶ τίς τούτου μάρτυς; Παῦλος βοῶν· «Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.[4]» Οὐδαμοῦ, οὐ δύο, οὐ τρεῖς, οὐ τέσσαρες, οὐ πέντε, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ εἷς, ἐπειδὴ καὶ μία θύρα, εἷς Κύριος, ἀδιαίρετος οὐσία· μία πίστις, ἡ ἀβαθμίδοτος δοξολογία, ἓν βάπτισμα, καὶ ἀκαπήλευτον φώτισμα· ὁ ταύτην ἔχων τὴν γνῶσιν διὰ τῆς θύρας εἰσέρχεται, καὶ τῇ θύρᾳ Χριστοῦ περιπτύσσεται, καὶ τῆς θύρας οὐ χωρίζεται.

14. Ἡμᾶς ὁ Κύριος ἀρτίως ἴδια πρόβατα ἀκολακεύτως προσηγόρευσεν· ἴδια πρόβατα, ὡς πολυποκοῦντα τῇ φιλοπτωχίᾳ· ὡς πλεονάζοντα τὸ γάλα τοῦ θρεπτικοῦ λόγου· ὡς χλοαζόμενα τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα· ὡς πειθομένους τῇ σταυρικῇ βακτηρίᾳ· ὡς συναγομένους τῇ τριπλόκῳ τῆς πίστεως ἁλύσει· ὡς μὴ λειποτακτοῦντας, ἀλλ' ἐπερειδομένους τῷ ἀκρογωνιαίῳ λίθῳ Χριστῷ. Θύραν ὁ Κύριος ἑαυτὸν προσηγόρευσε· καὶ καλῶς θύραν· ἔχει γὰρ δύο παραστάδας, τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην· οὐδὸν καὶ ὑπέρθυρον, περιτομὴν καὶ ἀκροβυστίαν· οἶκον τὴν ἐκκλησίαν· τράπεζαν τὸ θυσιαστήριον: ἄρτον τὸν ἀμνόν· κρατῆρα τὸν μυστικὸν οἶνον· χρυσὸν τὴν ἀκίβδηλον πίστιν· ἄργυρον τὴν λαμπρὰν πολιτείαν· μαργαρίτας τὰ θεῖα δόγματα· χλαῖναν τὴν στολὴν τοῦ βαπτίσματος. Ἤκουες ἀρτίως αὐτοῦ λέγοντος· «Ἐγώ εἰμι ὁ Ποιμὴν ὁ καλός· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.[5]» Ἑαυτὸν ὁ Κύριος ᾐνίττετο· ὃ γὰρ ἤμελλε ποιεῖν, προέλεγεν· οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τῶν προβάτων θάνατον κατεδέξατο εἰ μὴ μόνος ὁ Κύριος. Αὐτὸς μόνος ὑπὲρ τῶν λογικῶν προβάτων κατεδέξατο θάνατον, οὐκ ἀκούσιον, ἀλλ' ἑκούσιον· θάνατον οὐκ ἐπιζήμιον, ἀλλ' ἐπικερδῆ· θάνατον οὐ φθορᾶς δεκτικόν, ἀλλ' ἀφθαρσίας χορηγόν· θάνατον πίστει κατανοούμενον, οὐ πολυπραγμονούμενον· θάνατον οὐ καθ' ὁμοιότητα τοῦ θανάτου γενόμενον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ

1. Ἰω. 10, 1. 2. Ἰω. 10, 9. 3. Ματθ. 11, 27. 4. Ἐφεσ. 4, 5. 5. Ἰω. 10, 11.

θανάτου θάνατον εὑρισκόμενον. Εἰ μὴ γὰρ ὁ Κύριος τὸν ἑκούσιον θάνατον κατεδέξατο, οὐκ ἂν ὁ διάβολος θάνατον ὑπέμεινε. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος βοῶν ἔλεγε· «Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος;[1]» ἀλλ' ἐνταῦθα τὸν λόγον σφραγίσαντες, τῷ Θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Α' Κορ. 15, 55.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ· ΠΟΡΕΥΕΣΘΕ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΕΝΑΝΤΙ ΚΩΜΗΝ, ΚΑΙ ΕΥΡΗΣΕΤΕ ΟΝΟΝ ΔΕΔΕΜΕΝΗΝ, ΚΑΙ ΠΩΛΟΝ ΜΕΤ' ΑΥΤΗΣ· ΛΥΣΑΝΤΕΣ ΑΓΑΓΕΤΕ ΜΟΙ.*[1]

1. Πάλιν ἡμᾶς εὐεργετῶν ὁ Κύριος, καὶ τὴν οἰκείαν ἑαυτοῦ εἰς ἡμᾶς ἐκτείνων χάριν, ὁμοῦ καὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας τὰς ἡμετέρας διεγείρει ψυχάς. Τοῖς γὰρ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μοχθήσασι, καὶ περισπασθεῖσιν ἐν τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν, ὁ Θεὸς τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐν καρδίᾳ δέδωκεν, ὅπως γνόντες γνώσονται οἱ ἄνθρωποι, ὅτι οὐ τοὺς αἰῶνας διαμενοῦσιν, ἀλλὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον φαντάζονται. Ἵνα οὖν καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος πρόνοιαν ποιήσωνται, ἔμφυτον ἡμῖν μάθησιν διὰ τοῦ αὐτεξουσίου ἐχαρίσατο. Πάντες οὖν οἱ ἄνθρωποι, σοφοί τε καὶ ἄφρονες, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται, πλούσιοι καὶ πένητες ἴσασιν, ὅτι θάνατος πάντας διαδέξεται. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸν αἰῶνα τοῦτον φαντάζεσθαι· τοῦτό ἐστιν ἕκαστον τὸ ἑαυτοῦ τέλος πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν. Πολλοὶ δέ, καὶ τοῦτο εἰδότες, ὅτι θάνατος αὐτοὺς διαδέξεται, οἴονται μετὰ τοῦτον τὸν αἰῶνα ἔσεσθαι ὡς οὐχ ὑπάρξαντες· οἷοι ἦσαν οἱ εἰπόντες· «Ὀλίγος ἐστὶ καὶ λυπηρὸς ὁ βίος ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναποδισμὸς τῆς τελευτῆς ἡμῶν. Δεῦτε οὖν, φασί, καὶ ἀπολαύσωμεν τῶν ὄντων ἀγαθῶν· οἴνου πολυτελοῦς καὶ μύρων ἐμπλησθῶμεν.[2]» Τούτους δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος διατίθησι λέγοντας· «Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.[3]» Εἰ τοσοῦτον οὖν ἴσχυσαν γνῶναι οἱ ἄθλιοι, ὅτι ὀλίγος ἐστὶ καὶ λυπηρὸς ὁ βίος αὐτῶν· πῶς τὸν τῶν ἀγαθῶν ποιητὴν τάχιον οὐχ εὗρον; μόνον οὖν σοφοῦ ἐστι γνῶναι τὰς αἰτίας τῶν γενομένων· οἶδε γὰρ σαφῶς, καὶ πῶς ἐγένοντο, καὶ οὗ χάριν ἐγένοντο· οἶδεν, ὅτι τῶν πάντων ὁ Θεὸς ποιητής ἐστιν· ἤκουσε γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.[4]» Οἱ δὲ τῷ βίῳ τούτῳ χρησάμενοι, ὡς ἐν νεότητι σπουδαίως, καὶ τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ καταδαπανηθέντες ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, οὐκ ἔγνωσαν τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἦσαν ἀκριβώσαντες περὶ τούτων τὸν νοῦν, πάντως ἂν καὶ τὸν τούτων δημιουργὸν Θεὸν τάχιον ἐπεγίνωσκον· «Ἐκ γὰρ μεγέθους

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 20, σ. 1024.

1. Ματθ. 21, 2. 2. Σοφ. Σολ. 2, 5-7. 3. Α' Κορ. 15, 32. 4. Α' Κορ. 10, 31.

καὶ καλλονῆς κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται·[1]» Ὁδῷ οὖν κέχρηται ἀγούσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῶν κτισμάτων ἐπὶ τὸν ἁπάντων κτίστην καὶ δημιουργόν.

2. Ταῦτα μὲν προσεθήκαμεν τῷ λόγῳ, ἐπειδήπερ πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθησαν· καὶ ὅτι «φθόνῳ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον[2]», καὶ σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτημάτων ἕκαστος ἐσφίγγετο. «Ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ.[3]» Ἀλλ' ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς λυτρούμενος τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ζωοποιῶν τοὺς τεθανατωμένους. Ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀπόστολος, τοῦτο ἐπιστάμενος, ἔγραφε λέγων· «Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον τῷ τοῦ ἑνὸς δικαιώματι ἡ χάρις εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς.[4]» Ἐπεδήμησε τοιγαροῦν πρὸς ἡμᾶς ὁ ζῶν καὶ ἐνεργὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ εἰκὼν ἡ ἀπαράλλακτος, ὁ Υἱὸς ὁ μονογενής, «δι' οὗ γεγόνασιν οἱ αἰῶνες, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος.[5]» Διὸ ἀποστέλλει δύο μαθητὰς εἰς τὴν κατέναντι κώμην, λέγων πρὸς αὐτούς· «Πορεύθητε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι.[6]» Ματθαῖος μὲν διαγράφων τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γενόμενα, ὄνον καὶ πῶλον ὠνόμασε· Λουκᾶς δὲ τὰ ἀμφότερα εἰς μίαν ἑνότητα ἀνακεφαλαιούμενος, πῶλον ὀνομάζει· φησὶ γὰρ οὕτω Λουκᾶς ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν Εὐαγγελίῳ· «Ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἰπών· Ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην· ἐν ᾗ εἰσπορευόμενοι εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἐκάθισε· λύσαντες ἀγάγετέ μοι.» Εὑρήσεις οὖν τὸν Ματθαῖον πανταχοῦ δύο ὀνομάζοντα, τὸν δὲ Λουκᾶν εἰς ἓν τὰ δύο ἀνακεφαλαιοῦντα. Οἷον καὶ ἐπὶ τῶν τυφλῶν ὁ Ματθαῖος δύο πάλιν ὀνομάζει, εἰπών· «Καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοί, κράζοντες καὶ λέγοντες· «Ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὸς Δαυίδ.[7]» Ὁ δὲ Λουκᾶς τοὺς δύο εἰς ἕνα ἀνακεφαλαιούμενός φησιν· «Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχώ, τυφλός τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδόν, προσαιτῶν. Ἀκούσας δὲ ὄχλου διαπορευομένου, ἐπυνθάνετο τί ἂν εἴη τοῦτο. Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος παρέρχεται, καὶ ἐβόησε λέγων· Ἰησοῦ υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με.[8]» Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν δαιμονιζομένων εὑρήσεις τὸν μὲν Ματθαῖον δύο ὀνομάζοντα, τὸν δὲ Λουκᾶν ἀκριβεστέρᾳ τῇ διανοίᾳ εὐσεβῶς ἀντὶ τῶν δύο ἕνα εἰρηκότα. Φησὶν οὖν ὁ Ματθαῖος περὶ τῶν δύο οὕτως· «Καὶ ἐλθόντι

---

1. Σοφ. Σολ. 13, 5. 2. Σοφ. Σολ. 2, 24. 3. Ῥωμ. 5, 14. 4. Ῥωμ. 5, 15. 5. Ἑβρ. 1, 3. 6. Λουκ. 19, 30. 7. Ματθ. 9, 27. 8. Λουκ. 18, 35-38.

αὐτῷ εἰς τὸ πέραν εἰς τὴν χώραν τῶν Γερασηνῶν, ὑπήντησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι, ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι, χαλεποὶ λίαν.[1]» Λουκᾶς δὲ τοὺς δύο εἰς ἕνα γράφων ἔλεγεν· «Ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ ἐν τῇ γῇ ὑπήντησεν ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν.[2]» Πανταχοῦ οὖν εὑρήσεις τὸν Ματθαῖον διττῶς περὶ πάντων φθεγγόμενον· τὸν δὲ Λουκᾶν ἑνικῶς διαλεγόμενον. Ὥστε οὐκ ἐσφαλμένα εἰσὶ τὰ θεῖα Εὐαγγέλια, μὴ γένοιτο! οὔτε πάλιν ἀντίθετα ἑαυτοῖς ἐφθέγξαντο οἱ ἐξ ἑνὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐμφορούμενοι· μίαν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν σῴζουσι διὰ τῶν ἁγίων Γραφῶν δύναμιν οἱ ἅγιοι.

3. Τούτων δὲ καὶ καὶ ἡμεῖς ἐμνημονεύσαμεν οὐκ ἐκπεσόντες τοῦ προκειμένου· ἀνεγνώσθη γὰρ ἡμῖν, ὡς ἠκούσατε, Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ἡ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς ἐστιν αὕτη· «Τότε Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητάς, λέγων αὐτοῖς· Πορεύθητε εἰς τὴν κώμην, τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι.» Ἤδη προειρήκαμεν, ὅτι αὕτη ἡ ὄνος ἡ ἐθνῶν Ἐκκλησία ἐτύγχανεν· ὁ δὲ πῶλος ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀδάμ ἐστιν, ὃν ἔδησεν ὁ Σατανᾶς ταῖς αὐτοῦ πανουργίαις. Αὕτη γὰρ ἡ ὄνος ἀκάθαρτον ζῷον ἐχρημάτιζε, μὴ ἀνάγουσα, μήτε κατάγουσα μηρυκισμόν·[3] ἥτις ἐστὶν ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία· ἐμιαίνετο γὰρ πρὸ τούτου ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς, καὶ ἐμολύνετο ἐν τοῖς ἀκαθάρτοις αἵμασιν· ὡς λέγεσθαι πρὸς αὐτὴν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου· «Ἐμοίχευσας ἐν ποιμέσι πολλοῖς·[4]» ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐπεδήμησε πρὸς ἡμᾶς, «καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.[5]» Οὐ γὰρ ἦν ἀγγέλων τὸ σῶσαι κτίσιν Θεοῦ, ἀλλὰ Λόγου, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Αὐτῷ γὰρ καὶ ἐχρεωστεῖτο, τῷ καὶ κτίστῃ εἰρημένῳ. Ἀποστέλλει οὖν τοὺς δύο μαθητὰς εἰς τὴν κατέναντι κώμην λῦσαι τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, «ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον Ἐκκλησίαν, μηκέτι ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα, ἤ ἄλλο τι» τῶν προλεχθέντων περὶ αὐτῆς· ἀλλ' «ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος[6] τῷ Χριστῷ.» Οὕτως γὰρ καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γεννώμενα ἔσονται εἰς «λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.[7]»

4. Ἀπέρχονται οὖν οἱ δύο μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην, καὶ λύουσι τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, κατὰ τὰ κελευσθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ διδασκάλου. Ἀνεκαλέσατο γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον πόλιν, τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Ἔλυσε δὲ ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν· ὡς καὶ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν πρὸ πολλοῦ βοᾶν καὶ λέγειν· «Ἔδωκέ σε εἰς διαθήκην γένους μου, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν ἀνειμένους, καὶ

1. Ματθ. 8, 28. 2. Λουκ. 8, 27. 3. Πρβλ. Λευϊτ. 11, 4. 4. Ἱερ. 3, 1. 5. Φιλιπ. 2, 7-8. 6. Ἐφ. 5, 27. 7. Τίτ. 2, 14.

ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.[1]» Πορεύονται οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. Κώμην δὲ ἐὰν ἀκούσῃς τὸν περίγειον τοῦτον κόσμον ὑπολάμβανε· ἡ γὰρ πόλις ἡ ἐπουράνιός ἐστιν, ὡς προείπαμεν. Τὸ δέ, καὶ «Εἰς τὴν κατέναντι κώμην», Μωσῆς ἐν τῇ Γενέσει προεσήμανεν, εἰπών· Ἀπῴκησεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς, καὶ ἐκέλευσε τὰ χερουβίμ, καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάττειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς.[2]» Οὐδενὸς γὰρ ἄλλου ἦν εἰσαγαγεῖν ἡμᾶς, ὅθεν ἐξεβλήθημεν, ἢ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τοῦ τεθεικότος τὰ χερουβίμ φυλάττειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. Οὐδενὸς γὰρ ἄλλου ἦν ἀνακαλέσασθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον πόλιν ἢ αὐτοῦ, τοῦ ἀποφηναμένου καθ' ἡμῶν. Οὕτως οὖν νοηθήσεται καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου, ὅτι πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐστίν. Ὑποδείγμασι γὰρ κέχρηται ἡ θεία Γραφή· κἂν γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν διαλάβω, τὸν ἄνθρωπον σημαίνω· κἂν τοῦ Ἀδὰμ μνήμην ποιήσωμαι, ἀλλὰ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἀνθρωπότητα ὁμολογῶ. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ἵνα τὸ πεπλανημένον ἐπιστρέψῃ, καὶ τὸ ἀπολωλὸς ζητήσας εὕρῃ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λύων τοὺς πεπεδημένους, καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατερραγμένους, καὶ ἀνακαλούμενος τοὺς ἐκπεσόντας, καὶ λυτρούμενος τοὺς αἰχμαλώτους. Τοῦτο δὲ μηνύων ὁ θεοφόρος Δαυὶδ ἐν Ψαλμοῖς ᾄδει, λέγων· «Ἐπίστρεψον, Κύριε, τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν, ὡς χειμάρρους ἐν τῷ νότῳ· [3]» οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σκότος καταλάμπων, περὶ οὗ γέγραπται· «Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα.[4]» Τῆς γὰρ παρουσίας τοῦ Σωτῆρος καταλαμψάσης τὰ σύμπαντα, λύεται λοιπὸν ἡ ὄνος καὶ ὁ πῶλος ἐκ τῶν δεσμῶν. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἦρεν, ὥς φησιν διὰ τοῦ προφήτου· «Ἐγώ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου.[5]»

5. Δείξωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ ἑαυτῶν· λύσωμεν πάντα δεσμὸν ἀδικίας. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κυρίως ἀγαθόν, ἵνα ἐν οἷς αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ὀρθῶς καὶ καλῶς ἐπολιτεύσατο, μανθάνωμεν αὐτὸν μὴ λόγῳ μόνον παραδεδωκέναι ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ πράγμασι τὰ συμφέροντα. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν.[6]» Δήσαντες γὰρ ἡμῶν πόδας καὶ χεῖρας οἱ πρὸ τούτου κύριοι, ᾐχμαλώτευσαν ἡμᾶς, προκόπτειν οὐκ ἐπιτρέποντες τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἐπιδημήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς. Ἀπέστειλε γὰρ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, καὶ ἔλυσεν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν. Οὐκοῦν τὰ γενόμενα παράδοξα σημεῖα παρὰ

---

1. Ἡσ. 42, 6-7. 2. Γεν. 3, 24. 3. Ψαλμ. 125, 4. 4. Ἡσ. 9, 1-2. 5. Ἡσ. 43, 25. 6. Ἡσ. 61, 1.

τοῦ Ἰησοῦ, κἂν αἰσθητῶς κατὰ τὴν ἱστορίαν ἐγένετο, ἀλλὰ νοητῶν χάριν ἐγένετο. Ἐτελεῖτο γοῦν τὰ τῆς ἱστορίας· καὶ πράγματα ἦν θεῖα τὰ σημαινόμενα. Εἰ μὴ γὰρ πράγματα θεῖα ἦν τὰ σημαινόμενα, οὐκ ἂν οὕτως ἔμελλε τοῖς προφήταις προκηρύξαι αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν. Ἡσαΐας οὖν βοᾷ, λέγων· «Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πραΰς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον, υἱὸν ὑποζυγίου.[1]» Ἐπὶ τούτοις τοῖς γενομένοις παραδόξοις σημείοις παρὰ τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἔστιν οὔτε προσθῆναι, οὔτε ἀφελεῖν. Πάντα γὰρ τελείως καὶ ἀνελλιπῶς ἐποίησεν. Ἦν γὰρ δυνατὸς ἐν ἔργοις καὶ λόγος αὐτοῦ. Ἀμέλει τούτων μηνύων καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἔλεγε· «Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ. Τῇ ὡραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου καὶ ἔκτεινε, καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασίλευε.[2]» Τῇ γοῦν δυνάμει αὐτοῦ τῇ μεγάλῃ πᾶσαν ἠλευθέρωσε τὴν ἀνθρωπότητα.

6. Ταῦτα δὲ ἐποίησε τὰ σημεῖα παρὼν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς μεθ' ἡμῶν, ἵνα φοβηθῶμεν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τὰ αἰσθητὰ σύμβολα νοητῶν ἐστιν, ἄκουε. Ἐπεδήμησε γὰρ ὁ Σωτήρ, ἵνα τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν προηγουμένως εὐεργετήσῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τοῖς πολλοῖς ἄγνωστον ἦν, διὰ τῶν ὁρωμένων ἰάσεων τὴν κεκρυμμένην τῆς ψυχῆς σωτηρίαν ἐδείκνυεν. Ἀμέλει τῷ παραλυτικῷ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν δωρησάμενος ἠπιστεῖτο· ἔλεγον γὰρ Ἰουδαῖοι· «Τίς δύναται ἁμαρτίας ἀφιέναι, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός;[3]» Εἶτα, ἐπειδὴ τὸ ἀφανὲς καὶ προηγούμενον ποιήσας ἐλάνθανε κατὰ δεύτερον λόγον καὶ τὸ σῶμα ἰάσατο. Εἶπε γὰρ αὐτῷ· «Ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει.[4]» Ὁρᾷς, πῶς ταχέως οὗτος λέλυται ἀπὸ τῶν δεσμῶν· καὶ οὐ μόνον διὰ τῆς ἔξωθεν ἰάσεως λέλυται, ἀλλὰ καὶ τῶν τοσούτων ἁμαρτημάτων ἐλευθεροῦται· ἔτι μὴν καὶ κήρυκα τῆς θεραπείας αὐτὸν ἀπέδειξε, καὶ ὅλως τὰ γενόμενα αἰσθητῶς νοητῶν χάριν ἐγίνοντο. Διά τοι τοῦτο ἀποστέλλονται καὶ οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην, καὶ λύουσι τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, κατὰ τὰ κελευσθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Τοῦτο δὲ ὅλως γέγονεν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ τοῦ Ἰακὼβ προφητεῖαι. Εὐλογῶν γὰρ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, φθάσας εἰς τὸν Ἰούδαν, προφητεύει, καὶ θεῖα ῥήματα φθέγγεται. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· «Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἕλικι τῶν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ.[5]» Καὶ ὅλως τὰ λεχθέντα πάντα εἰς τὸν Ἰούδαν εὑρήσεις εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος προφητευόμενα· δύναται γὰρ ὁ φιλομαθὴς κατ' ὀλίγον ἀναγινώσκων νοῆσαι τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα. Ἵνα δὲ μὴ πᾶσαν τὴν ἱστορίαν διηγησώμεθα, ἀκούσωμεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Πρόδηλον γάρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν.[6]»

7. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐγένετο τὰ γενόμενα, ἵνα τὸν δημιουργὸν διὰ

---

1. Ζαχ. 9, 9. 2. Ψαλμ. 44, 4-5. 3. Μάρκ. 2, 7. 4. Μάρκ. 2, 9. 5. Γεν. 49, 11. 6. Ἑβρ. 7, 14.

τῆς λειτουργίας φανερὸν ποιήσωσι. Τίς γάρ, θεασάμενος ναῦν ἄριστα εὐθυνομένην, οὐκ ἔννοιαν δέχεται κυβερνήτου; ἅρμα δὲ καλῶς διαβαῖνον, καὶ τεχνικαῖς ἡνίαις φερόμενον, οὐκ ἐννοεῖ τὸν ἡνιοχοῦντα; Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν ἐν χερσὶ τοιαῦτα, τί ἂν εἴποιμεν ἐπὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος παραδόξων; Ὁρῶμεν γὰρ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τὰ φοβερὰ καὶ παράδοξα· οἷον θαλάσσης τὰς τρικυμίας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσαρασσόντων ἀνέμων τὰς κινήσεις, ἡλίου τε τὸν κύκλον, καὶ σελήνης τὸν δρόμον, καὶ τῶν ἀστέρων τὴν σύνθεσιν. Τίς δὲ οὐκ ἐφοβήθη, ὅτε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω; ὅτε ὁ ἥλιος, οὐ φέρων τὸ τολμηθέν, φόβῳ τὸ φῶς ἔστειλεν; ἢ ὅτε αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνεῴχθησαν, καὶ οἱ ἐναποκείμενοι ἀνέστησαν[1], καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐφοβήθησαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ; διὸ καὶ ἄκοντες ὡμολόγουν, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν οὗτος, καὶ ὅλως τὰ πλείονα τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν ἀποκρύφοις ἐστί.[2] Χίλιαι γὰρ χιλιάδες παραστήκουσιν αὐτῷ αἰνοῦντες· καὶ μύριαι μυριάδες λειτουργοῦσιν αὐτῷ.[3] Ἐπιγνῶμεν οὖν ἡμεῖς τὸν εὐεργέτην· δοξάσωμεν τὸν Πατέρα σὺν Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· μίαν θεότητα ὁμολογήσωμεν· τοῦ ἁμαρτάνειν παυσώμεθα· τῶν πτωχῶν μνημονεύσωμεν· ἡ φιλαδελφία μενέτω· τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. Οὕτω γὰρ διάγοντες, βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Πρβλ. Ματθ. 27, 53. 2. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 43, 32. 3. Πρβλ. Δαν. 7, 10.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ· ΠΟΡΕΥΟΜΕΝΟΥ ΔΕ ΑΥΤΟΥ ΥΠΕΣΤΡΩΝΝΥΟΝ ΤΑ ΙΜΑΤΙΑ ΑΥΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΟΔΩ. Ο ΔΕ ΠΛΕΙΣΤΟΣ ΟΧΛΟΣ ΕΧΑΙΡΕ ΧΑΡΑΝ ΜΕΓΑΛΗΝ, ΚΑΙ ΕΚΡΑΖΕΝ· ΩΣΑΝΝΑ ΕΝ ΤΟΙΣ ΥΨΙΣΤΟΙΣ.*[1]

1. Ἐὰν τὰ καθέκαστα τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων πραγμάτων σκοπήσωμεν, ἄπειρά ἐστιν. Εἰ οὖν βλεπομένων καὶ γενομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ μνησθῆναί τις οὐ δύναται, πῶς ἂν τὰ κεκρυμμένα αὐτοῦ κατανοῆσαί τις δυνηθῇ; «Τὰ γὰρ πλείονα», φησί, «τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἐν ἀποκρύφοις ἐστίν.[2]» Οὐκοῦν ἐστιν ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀόρατα, ἅτινα ἐν ἀποκρύφοις τυγχάνει· περὶ ὧν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀπόστολος συμμαρτυρεῖ, καὶ λέγει· «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται[3]», ἀληθῶς γάρ, «ὡς ἀνεξευρεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ![4]» Ἀμέλει καὶ ὁ προφήτης, τῆς αὐτῆς ἐχόμενος γνώμης, ἔλεγε· «Κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην.[5]» Ζητήσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς πρῶτον τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ οὕτω ταῦτα πάντα προστεθήσεται ἡμῖν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν Εὐαγγελίοις διδάσκει λέγων· «Ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε.[6]» Ζητοῦμεν δὲ ἡμεῖς οὐ μαργαρίτας, οὐδὲ ὑακίνθους, ἅπερ οἱ ἀπειρόκαλοι τεθαυμάκασιν· ἀλλὰ ζητοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην· «Ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν.» «Εἰ» γὰρ «ἔγνωσαν», φησίν, «οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.[7]» Αὕτη δέ ἐστιν ἡ σοφία, περὶ ἧς ἔλεγε καὶ ὁ Σολομὼν ἐν προφητείᾳ· «Ἐξαπόστειλόν μοι τὴν τῶν σῶν θρόνων πάρεδρον σοφίαν.[8]» Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς καὶ σοφία κηρύσσεται, μαρτυρήσει μοι ὁ Παῦλος, λέγων· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.[9]» «Ζητεῖτε οὖν πρῶτον τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.[10]» Τὰ γὰρ ἐσόμενα τῶν ἡγουμένων δεύτερα τυγχάνει· κἂν γὰρ ἔχει λόγον ἡ κατὰ τὸν νόμον σκιά, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀρραβών ἐστιν.

2. Ἰουδαῖοι τοιγαροῦν μέχρι σήμερον, τῷ γράμματι μᾶλλον ἢ

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1033 κέξ.

1. Λουκ. 19, 36-38. Ματθ. 21, 8. 2. Σοφ. Σειρ. 43, 33. 3. Ῥωμ. 1, 20. 4. Ῥωμ. 11, 33. 5. Ἀββ. 3, 2. 6. Ματθ. 7, 7. 7. Α' Κορ. 2,8. 8. Σοφ. Σολ. 9, 4. 9. Α' Κορ. 1, 27. 10. Ματθ. 6, 33.

τῷ πνεύματι προσέχοντες, ἐπλανήθησαν. Ἄκουε γὰρ αὐτῶν λεγόντων· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος τὸν νόμον ἦλθε καταλῦσαι καὶ Σάββατα. Ἀλλ᾽ ἐὰν πτωχὸς λέγῃ κατὰ χρημάτων, οὐ πιστευθήσεται· οὐδ᾽ ἂν ἀκόλαστος περὶ σωφροσύνης, ἀληθὴς αὐτοῦ ἡ μαρτυρία. Οὐ γὰρ ἐκ διαθέσεως περὶ τούτων διαβεβαιοῦνται· ὁ μὲν γὰρ τῷ μὴ ἔχειν καταποφαίνεται τοῦ πλούτου· ὁ δὲ μὴ ἐνεργήσας τῇ ἐγκρατείᾳ, μηδὲ μετὰ πόνου σωφροσύνην ἀσκήσας, χλευάζει τοὺς ἐπιποθοῦντας. Ἀμέλει ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, διελέγχων αὐτῶν τὴν ἄνοιαν, ἔλεγεν· «Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, οὐδὲ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι.[1]» Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γράφει· «Πλήρωμα οὖν νόμου ὁ Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι.[2]» Κατασκεψώμεθα οὖν βαθύτερον περὶ τῶν μαθητῶν ἀγαπητοί· κατασκεψώμεθα δὲ ἐν τῇ κυρίως καὶ ἄνευ προσθήκης σοφίᾳ καλουμένῃ· αὕτη γὰρ γνῶσιν ἔχει θείων μυστηρίων· αὕτη ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν ὡς ἐν οἴκῳ κατοικεῖ, ἐὰν μάλιστα καθαρὰ τυγχάνῃ, περὶ τὰ νοήματα ἀσχολουμένη· «Εἰς γὰρ κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέῳ ἁμαρτίαις.[3]» Καθαρίσωμεν οὖν ἑαυτούς, ἀγαπητοί, ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος· ἀκούσωμεν τοῦ προφήτου βοῶντος· «Ἁγνίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοί, καθαρίσατε καρδίας, δίψυχοι.[4]» Οὕτω γάρ τις δυνηθῇ καὶ τὰ αἰσθητὰ δοκιμάζειν, καὶ τὰ νοητὰ κατέχειν· καὶ τὰ μὲν αἱρεῖσθαι, τῶν δὲ πόρρω γενέσθαι. Ὡς δόκιμοι τραπεζῖται τὸ καλὸν ἐκλεξώμεθα, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπεχόμενοι. Τοῖς οὖν καλοῖς ὡς ἀναγκαίοις προσέλθωμεν, τοῖς δὲ ἀδιαφόροις, ὅσον ἡ χρεία ἀπαιτεῖ. Ὁ γὰρ πλοῦτος τῷ ἰδίῳ λόγῳ οὐδὲ ἀγαθὸς οὐδὲ φαῦλος τυγχάνει, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τοῦ χρωμένου εἰς ἑκάτερα κρίνεται. Αὐτίκα ὁ μέγας Ἀβραὰμ πλούσιος σφόδρα ἐτύγχανεν· ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοῦτο τῆς ἀρετῆς ἐξέκλινεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πτωχὸς Λάζαρος, ἐν πενίᾳ ὤν, εἰς ἀνδρείαν καὶ μεγαλοψυχίαν τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ λογισμῷ ἐνηλείφετο. Οὐκοῦν, ὡς ἔφην, οὔτε ἡ πενία κακόν, οὔτε ὁ πλοῦτος φαῦλος· ἀλλὰ ἡ χρῆσις μετὰ τῆς διαθέσεως τοῦ χρωμένου. Ἀμέλει τοῦ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων· τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός. Τῷ μὲν γὰρ πιστῷ τὰ πάντα ὑποτέτακται, καὶ δοῦλα τὰ πάντα τυγχάνει· ἐπειδὴ καὶ πάντων ἄρχει, καὶ πάντων καταφρονεῖ· ὁ δὲ ἄπιστος πάντων ἐστὶ δοῦλος, κυριευόμενος ὑπὸ τοῦ μαμωνᾶ, μηδενὸς ἄρχων, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρχόμενος. Καὶ πάντα μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα καλά· ἡ δὲ τῶν χρωμένων διάθεσις πολὺ τὸ διάφορον ἔχει.

3. Ἀμέλει ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, μετὰ σοφίας τοῖς πᾶσι τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἐπιστήσας, κατεσκέψατο, καὶ διέγνω, πῶς πλούτῳ χρήσηται· πῶς πενίαν ἐνέγκῃ· πῶς νόσον ὑπομένῃ· πῶς δὲ ὑγίειαν καταμίξῃ. Αὗται δέ εἰσιν αἱ ἀρεταί, αἵτινες τὴν ἐπιμέλειαν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει

1. Ματθ. 5, 17. 2. Ῥωμ. 10, 4. 3. Σοφ. Σολ. 1, 4. 4. Ἰακ. 4, 8.

ποιοῦνται. Ἀπεναντίως δὲ τοῖς εἰρημένοις ὁ μὴ σοφὸς διατεθήσεται· τοῦτο δέ ἐστι τὸ περισπασμὸν πονηρὸν δεδόσθαι τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων παρὰ Θεοῦ, ἵνα ἐκ τοῦ ἐπιπόνου μόχθου, καὶ τῆς ἐν τοῖς ὁρωμένοις ἀμηχανίας, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν καὶ σοφίαν καταφεύγωσι. Τούτου χάριν περισπασμὸν «πονηρὸν[1]» δέδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν, ἐπίπονον. Ὅτι δὲ «τὸ πονηρὸν» ἐπίπονόν ἐστιν, ἄκουε τὸ Ἰὼβ γεγραμμένον·[2] φησὶ γάρ· Ἔπεσεν ἐν τῷ Ἰὼβ ἕλκη πονηρά, τουτέστιν, ἐπίπονα· καὶ αἱ πληγαὶ Αἰγύπτου πονηραὶ κέκληνται, τουτέστιν, ἐπίπονοι· ἵνα καὶ τὴν διάνοιαν ἑαυτῶν κινήσωσιν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τὰ θεῖα λόγια, καὶ ἐν τούτοις ἀεὶ φρονιμώτεροι γενόμενοι, ἐπιστήσωσι τὸν νοῦν ἑαυτῶν τῷ ζωοποιῷ πνεύματι. Οἴδατε γάρ, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Πόνῳ οὖν καὶ ἀσκήσει τὴν τῆς ἀρετῆς ὠφέλειαν ἀσπασώμεθα· πόνῳ γὰρ τὸ καλὸν κατορθοῦται, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος γράφει λέγων· «Ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν πληγαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις[3]», καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησι· «Πάντα στέγω, πάντα ὑπομένω, ἵνα μή τινα ἐγκοπὴν δῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ.[4]»

4. Ταῦτα δὲ προεθήκαμεν τῷ λόγῳ, ἐπειδὴ τὸ ἀνάγνωσμα δοκεῖ τινα ἔχειν λόγον· φησὶ γάρ· «Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, ὑπεστρώννυον τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ·[5]» ἵνα τὸν Ἰησοῦν ἐπιβιβάσαντες τῷ πώλῳ, ἄρξωνται πορεύεσθαι. Τοῦτο δὲ ἡμᾶς τὸ εὐαγγελικὸν διδάσκει ῥητόν. Καὶ πόσα ὅλως οἱ ἀπόστολοι ἱμάτια εἶχον ἑαυτῶν, ὥστε τὰ μὲν αὐτῶν ἐπιρρίπτειν τῇ ὄνῳ, ἵνα ἐπιβιβάσωσι τὸν Ἰησοῦν, τὰ δὲ ὑποστρωννύειν ἐν τῇ ὁδῷ· ἀκτήμονες ἄνδρες, καὶ πάντα καταλείποντες, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων πάντων καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν φυλάξαντες, τὸ μήτε δύο χιτῶνας ἔχειν; Τίς δὲ καὶ ἡ τοιαύτη ἱλαρότης, ὥστε βαδίζοντος ὄνου, μὴ θέλειν ἐπιβαίνειν χαμαί, ἀλλ' ἐπὶ ἱματίων; Ταῦτα δὲ ἐκδιῃτημένων ἐστὶ καὶ τρυφώντων. Ἄρα καὶ Ἰησοῦς τρυφῇ ἐσχόλαζεν, ἵνα μὴ βουληθῇ ἐποχουμένου αὐτοῦ χαμαὶ πατεῖν τὴν ὄνον; Ἀγαπητοί, οὐκ ἔστι τρυφώντων τὸ διδασκάλιον· ἀλλ' οὐδὲ τῶν πώποτέ τις ὁ τὸ ῥητὸν τοῦτο ποιήσας· οὐδὲ γὰρ ὁ παρ' Ἕλλησι Ναβουχοδονόσωρ τοῦτο πεποίηκεν· οὐδὲ ὁ τοῦτον διαδεξάμενος Βαλτάσαρ· οὔτε μὴν ὁ μέγας Σολομών, ὅτε ἦν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Προειρήκαμεν γάρ, ὅτι ἐγίγνωσκε, πῶς χρήσηται τῷ πλούτῳ, πῶς πενίαν ἐνέγκῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. Αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἀκοῦσαι λέγοντος· «Κύριε, μή μοι δῷς πλοῦτον, μηδὲ πενίαν· ἀλλὰ μέτρησόν μοι τὰ δέοντα καὶ αὐτάρκη.[6]» Σοφίας δὲ μᾶλλον ἐπεμελεῖτο· διὸ βοᾷ καὶ λέγει· «Εἱλόμην αὐτὴν ἔχειν ἀντὶ χρυσίου καὶ ἀργυρίου· ὑπὲρ ὑγείαν καὶ εὐμορφίαν ἠγάπησα αὐτήν.[7]» Πόθεν δὲ τοσαῦτα ἱμάτια τοῖς μαθηταῖς, ὥστε ἀπὸ Βηθα-

---

1. Ἐκκλ. 1, 13. 2. Πρβλ. Ἰὼβ 2, 7. 3. Β' Κορ. 6, 4. 4. Α' Κορ. 9, 12. 5. Πρβλ. Ματθ. 21, 8. 6. Παρμ. 24 (Ἑβρ. 30, 8.) 7. Σοφ. Σολ. 7, 9-10.

νίας ἕως εἰσέλθῃ εἰς Ἱεροσόλυμα ὑποστρωννύναι τῇ ὄνῳ βαδιζούσῃ;

5. Ἀλλὰ νύττει με ὁ λόγος ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ἀναγωγήν, καὶ ἐκζητῆσαι τὰ ἀποστολικὰ ἱμάτια. Ἐπαναγάγωμεν οὖν ἑαυτοὺς ἐκ τῆς γῆς ὀλίγον. Φημὶ τοίνυν τὰ ὑποστρωννύμενα ἱμάτια τῇ ὄνῳ τὰ ἠθικὰ εἶναι παιδεύματα, ῥιπτόμενα ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς· ταῦτά ἐστι τό· «Οὐ πορνεύσεις· οὐ φονεύσεις· οὐ κλέψεις· οὐ ψευδομαρτυρήσεις· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου», καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παραγγέλματα. Μηκέτι οὖν χαμαὶ πατῶμεν· ἱματίων γὰρ ἡμῖν ἀποστολικῶν ὑπεστρωμένων, χαμαὶ πατεῖν οὐκ ὀφείλομεν, ἵνα μὴ τοὺς πόδας ἑαυτῶν τῆς ψυχῆς μολύνωμεν ἀπὸ τοῦ χοῦ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἐάν τις ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ προσκαλέσηται, εἴπωμεν αὐτῷ· «Ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς;[1]» Καὶ τάχα διὰ τοῦτο νίπτει Ἰησοῦς τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, ἵνα, ἥνπερ εἶχον πρότερον κόνιν ἀποβαλόντες, μηκέτι χαμαὶ πατῶσι, μηδὲ μολύνωσιν ἑαυτῶν ἀπὸ τοῦ χοῦ τῆς γῆς τοὺς πόδας, ἀλλὰ καθαροὶ γενόμενοι ἐπὶ ἱματίων ἐπιβαίνωσιν. «Ὡς ὡραῖοι» γάρ, φησίν, «οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην.[2]» Περιζωσώμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ἡμῶν, καὶ ὑποδυσώμεθα τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.[3] Συνέβη γὰρ ἡμᾶς ποτε ἐπὶ γῆς πειραθῆναι, ὅτε κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἐξῃχμαλωτίσθημεν εἰς τὴν γῆν τῶν Χαλδαίων. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφήτης στενάζων ἔλεγεν· «Ἡ τρυφερά μου ἐπορεύθη ὁδοὺς τραχείας.[4]» Πρὸ γὰρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου πεῖραν ἔλαβεν ὁ ποὺς τῆς τρυφερᾶς ψυχῆς βαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς· ὅτε δὲ ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, κηρύξαι τοῖς αἰχμαλώτοις ἄφεσιν· «Τότε ἔβαλεν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἀποτίθεται τὰ ἱμάτια, καὶ λέντιον περιζώννυται, καὶ νίπτει τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας· καὶ μετὰ τὸ νίψαι αὐτῶν τοὺς πόδας ἐνδύεται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.[5]» Καὶ ἐνδεδυμένος συνήσθιεν αὐτοῖς. Ὥστε διὰ τοῦτο ὑπέστρωσαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ ὁδῷ, ἵνα μὴ ἐπὶ γῆς βαίνωμεν, μηδὲ ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορευσώμεθα· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ τὸ στῆθος ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐπανακλίνεσθαι, ἐπικλίνωμεν μᾶλλον αὐτῷ, ὡς Ἰωάννης, ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ. Κἂν γὰρ ἔτι ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τοιοῦτος διατρίβῃ, οὐκ ἔχει τοὺς πόδας συρομένους ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ' ὡς ὁ Παῦλος ἐπὶ γῆς περιπατῶν, ἐν οὐρανῷ πολίτευμα ἔχει.

6 «Ἐπεκάθησαν οὖν», φησί, «τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τὸν πῶλον. Καί, πορευομένου αὐτοῦ, ὑπέστρωσαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ. Οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες αὐτὸν καὶ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον, λέγοντες· Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυίδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.[6]» Θαῦμα καινὸν καὶ παράδοξον, ἀγαπητοί. Ἄρα γὰρ πλῆθος ἦν μαθητῶν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, οὐχ οἱ δώδεκα ἦσαν μόνοι ; Καὶ πῶς πλῆθος ἐνταῦθα

1. Ἀσμ. 5, 3. 2. Ῥωμ. 10, 15. Ἡσ. 58, 7. 3. Πρβλ. Ἐφ. 6, 14. 4. Βαρ. 4, 26. 5. Ἰω. 13, 4, 5, 12. 6. Ματθ. 21, 7-9.

σημαίνει τὸ Εὐαγγέλιον; Ἀλλὰ τάχα καὶ ἄγγελοι αὐτῷ συμπαρῆσαν, καὶ δυνάμεις θεῖαι αὐτῷ ἐμαθήτευον. Πρὸ γὰρ Πέτρου, καὶ Ἰωάννου, καὶ τῶν λοιπῶν, Γαβριὴλ αὐτῷ μαθητεύεται· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀποσταλεὶς πρὸς τὴν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ μεμνηστευμένην παρθένον Μαρίαν. Αὐτός ἐστιν ὁ λέγων· «Ἆρον τὸ παιδίον, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον.[1]» Αὐτός ἐστιν ὁ εἰρηκώς· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.[2]» Αὐτός ἐστιν ὁ καὶ ἐν τῷ μνημείῳ ἀποκυλίσας τὸν λίθον· αὐτός ἐστιν ὁ καὶ ταῖς γυναιξὶν εὐαγγελισάμενος, καὶ εἰπών· «Οὐκ ἔστιν ὧδε, ὃν ζητεῖτε· ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ὥσπερ εἴρηκε. Δεῦτε, φησίν, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο· ἰδοὺ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε.[3]» Διὸ καὶ ὁ προφήτης πρὸ πολλοῦ βοᾷ λέγων· «Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα.[4]» Καὶ ἄγγελοι οὖν αὐτῷ μαθητευόμενοι διακονοῦσι. «Καὶ ἰδού», φησίν, «οἱ ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ.» Καὶ πάντες αὐτῷ μαθητεύοντες χαίρουσιν· «Ἤρξαντο» γάρ, φησίν, «ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαίρειν χαρὰν μεγάλην.[5]»

7. Ζητῶ οὖν, ἐπὶ τίνι χαίρουσιν οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις, καὶ χαίρουσιν αἰνοῦντες τὸν Θεὸν φωνῇ μεγάλῃ; Ἆρα ὅτι ὁ Κύριος ἐπὶ ψιλοῦ ὀναρίου ἐκαθέσθη; Καὶ διὰ τοῦτο χαίρουσιν οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις, ὅτι ὁ Κύριος ἐπὶ ὀναρίου ἐπωχεῖτο; Τίς ἡ τοσαύτη ἀπειροκαλία; Ἐάν τις ἐπὶ ὄνου καθεσθῇ χαρᾶς ἄξιόν ἐστι; Καὶ ἐπὶ τούτῳ τις ὀφείλει χαίρειν, καὶ ταῦτα οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταί; Ἐγὼ οὐκ οἶμαι διὰ τοῦτο χαίρειν τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ· μάλιστα καὶ ἀγγέλων αὐτοῖς συνόντων καθὼς ὑπεθέμεθα· Ἐκεῖνοι γὰρ ἴσασι, διὰ ποῖα πράγματα χαίρουσι. Πάντως γὰρ ὁρῶσί τινα, ἐφ' οἷς ἄξιον ἦν αὐτοὺς χαίρειν. Πρόσχες γάρ, τί φησι τὸ Εὐαγγέλιον· ὅτι ἔχαιρον «ἐπὶ πασῶν, ὧν εἶδον, δυνάμεων.[6]» Οἵας δὲ δυνάμεις ἐθεώρουν οἱ μαθηταί, ἐν τῷ ἐπικαθέσθαι τῇ ὄνῳ τὸν Ἰησοῦν; Οὐκ ἦν ψιλὸν τὸ πρᾶγμα ἀλλὰ διὰ τῆς ἱστορίας ἐθεώρουν τινὰ μυστήρια καὶ δυνάμεις θείας. Ἄκουε γὰρ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος, ὅτι «Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενήκοντα ἐννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρείαν ἔχουσι μετανοίας.[7]» Διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐδίδασκεν αὐτούς, λέγων ἐν παραβολαῖς· «Ἄνθρωπός τις ἔχων ἑκατὸν πρόβατα, ἐὰν πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφίησι τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα τὰ μὴ πεπλανημένα, καὶ πορεύεται ζητῶν τὸ πεπλανημένον; Καὶ εὑρὼν αὐτό, χαρὰν χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενήκοντα ἐννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις·[8]» τὰ γὰρ μὴ πεπλανημένα χρείαν οὐκ ἔχουσι μετανοίας. Οὗτος οὖν ὁ πῶλος καὶ πρόβατον καλεῖται, καὶ υἱὸς νεώτερος. «Πρόβατον γάρ», φησί, «πλανώμενον ἐγενήθη ὁ λαός μου·[9]»

---

1. Ματθ. 2, 13. 2. Λουκ. 1, 35. 3. Ματθ. 28, 6-7. 4. Ἡσ. 9,1-2. 5. Λουκ. 19, 37. 6. Λουκ. 19, 37. 7. Λουκ. 15, 7. 8. Ματθ. 18,12-13. 9. Πρβλ. Ἡσ. 53, 6.

καὶ πάλιν· «Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ·[1]» καί, «Ὁ υἱός μου οὗτος ὁ νεώτερος ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη· νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν.[2]»

8. Ταῦτα οὖν πάντα εἰς ἑαυτὸν ἀναδεξάμενος ὁ Κύριος, ἄνθρωπον ἐνεδύσατο, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ἐπὶ ὀναρίου ἐκαθέσθη, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, κατὰ τὰς Γραφάς. Καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἔκειτο ἐν τῷ μνημείῳ, ἡ δὲ θεότης ἐσκύλευσε τὸν ᾅδην· καὶ ἔλυσε τοὺς πεπεδημένους, καὶ ἐλυτροῦτο τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ἐζωοποίει τοὺς τεθανατωμένους. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνέρχεται θριαμβεύων τὸν ἐχθρόν, καὶ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ στεφανούμενος ἐξ ἀκανθῶν, ἵνα τῆς γενομένης καθ' ἡμῶν ἀποφάσεως ἐλευθερώσῃ. Λέλεκται γὰρ τῷ Ἀδάμ, ὅτι «Ἀκάνθας ἀνατελεῖ σοι ἡ γῆ·[3]» διὸ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον ἀναδέχεται, καὶ κάλαμον τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρὶ κατέχειν παρεσκεύασαν, ἵνα διὰ τούτου τοῦ ὄφεως ῥᾳδίως τὴν ἀναίρεσιν ποιήσηται. Οὕτω πάλιν ἀντὶ τοῦ ἰοῦ τοῦ ὄφεως, οὗ μετέλαβεν ἐν τῷ παραδείσῳ, αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν χολὴν μετ' ὄξους ποτίζεται· καὶ ἀντὶ τῆς πλευρᾶς, ἐξ ἧς ἐξῆλθεν Εὔα, αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ πλευρὰν παρέσχεν εἰς σφαγήν. Γυνὴ Εὔα, γυνὴ Μαρία, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ἄνθρωπος ὁ Ἀδάμ, ἄνθρωπος, ὃν ἐφόρεσεν ὁ Χριστός. Παράδεισος, ἐξ οὗ ἐξεβλήθη ὁ Ἀδάμ· παράδεισος, ὃν ἀνέῳξε τῷ λῃστῇ ὁ Χριστός. Οὗτος οὖν ὁ πῶλος ὁ εἷς ἁμαρτωλός ἐστιν, ὁ μετανοῶν, ὃν ἔλυσεν ὁ Κύριος ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν, περὶ οὗ χαρὰ γίνεται οὐ μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μετὰ οὖν τὸ λυθῆναι τὸν πῶλον ὑπὸ τῶν μαθητῶν, φέρουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ χαίρουσι χαρὰν μεγάλην· ἔτι μὴν καὶ ἄγγελοι καὶ θεῖαι δυνάμεις χαίρουσιν ἐπὶ τῷ ἀπολωλότι καὶ εὑρεθέντι. Ὁ οὖν ἐπιμελῶς προσέχων τοῖς λεγομένοις, τοὺς καὶ εὐαγγελικοὺς λόγους μυστικῶς ἀναγινώσκων, ὄψεται, ὡς ὁ πῶλος οὗτος ὁ ἁμαρτωλὸς Ἀδάμ ἐστιν. Ἐὰν δὲ λέγω Ἀδάμ, πᾶσα ἀνθρωπότης ἐστίν. Οὗτος οὖν ὁ πῶλος πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας θηρίοις ἦν ὑποβεβλημένος, καθὼς καὶ πρὸ τούτου ὑπεθέμεθα. Θηρία δὲ λέγω πᾶσαν τὴν ἀντικειμένην δύναμιν, καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν δαίμονα Σατανᾶν.

9. Ὅτε οὖν ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος πρὸς ἡμᾶς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν ὥστε πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, τότε καὶ ἡμεῖς θαρροῦντες λέγομεν σὺν τῷ Προφήτῃ· «Οὐ παραδώσεις τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι.[4]» Συνέθλασε γὰρ ὁ Κύριος τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων. Διὸ καὶ ὁ Προφήτης βοᾷ λέγων· «Ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα.[5]» Ἐκυρίευσαν οὖν οὗτοι, ὡς προεῖπον, τοῦ πώλου. Καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ δήσαντες αὐτόν. Οἶμαι γὰρ καὶ τὸν προφήτην

---

1. Ἡσ. 1, 3. 2. Λουκ. 15, 32. 3. Γεν. 3, 18. 4. Ψαλμ. 73, 19. 5. Ψαλμ. 90, 13.

'Ησαΐαν διὰ τοῦτο λέγειν· «Λέων καὶ σκύμνος λέοντος, ἐκεῖθεν καὶ ἀσπίδες καὶ ἔκγονα ἀσπίδων πετώμενα, οἳ ἔφερον ἐπὶ ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν.[1]» Παιδεῦσαι οὖν ἡμᾶς βουλόμενος ὁ προφήτης τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, διὰ τῶν θηρίων ἐγνώρισεν· αἵτινες ἀντικείμεναι δυνάμεις τὸν ἑαυτῶν ὀλέθριον πλοῦτον ἐφόρτιζον τὴν ἀνθρωπότητα. Τίς δέ ἐστιν ὁ πλοῦτος τοῦ διαβόλου; 'Η κακία, καὶ ἡ εἰδωλολατρεία, καὶ ἡ ἡδονή, καὶ ἡ ἀφροσύνη, καὶ πᾶσα ἁμαρτία. Τοῦτον γὰρ αὐτὸν τὸν πλοῦτον ἡ ὄνος καὶ ὁ πῶλος κατὰ πολλὴν τὴν ἀνάγκην ἐβάσταζε, καὶ ἐδέδετο τοῖς τῆς ἁμαρτίας δεσμοῖς· οὐδὲν γὰρ τῆς ἁμαρτίας βαρύτερός ἐστι· διὸ καὶ μολίβδῳ εἴκασται παρὰ τῷ προφήτῃ. 'Από οὖν τούτων ἁπάντων εἰς ἡμᾶς ἐπιδημήσας, ἠλευθέρωσε, καὶ ἀποφορτίσας τὸν ἐκείνων πλοῦτον, καὶ λύσας ἐπεκαθέσθη τῷ πώλῳ. Διὸ καὶ οἱ μαθηταὶ ῥίπτουσιν ἐπ' αὐτόν τινα τῶν ἱματίων, τινὰ δὲ καὶ ὑποστρωννύουσιν ἐν τῇ ὁδῷ.

10. Ταῦτα δέ εἰσι τὰ ἠθικὰ παιδεύματα ὡς προείπαμεν. Χαίρουσιν οἱ μαθηταὶ χαρὰν μεγάλην· καὶ γὰρ κατὰ ἀλήθειαν χαρᾶς ἐστιν ἄξιον μεγάλης ἐπὶ τούτοις πᾶσιν, οἷς ὁ 'Ιησοῦς ἐπιδημήσας εὐηργέτησε τὴν ἀνθρωπότητα. 'Επιμεληθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τῶν τὴν διανοίας ὀφθαλμῶν, καὶ γενώμεθα μαθηταὶ τῆς σοφίας, ὅπως ἴδωμεν τὰς δυνάμεις τὰς καθ' ἑκάστην ὥραν διακονούσας τῷ 'Ιησοῦ. Τηλικούτων οὖν ἀγαθῶν καταξιωθέντες, χαίρωμεν καὶ ἡμεῖς. Χαίρωμεν καὶ ἡμεῖς χαρὰν μεγάλην, διότι κατηξίωσεν ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. 'Ανέστη γὰρ τριήμερος ἐκ τῶν νεκρῶν, σκυλεύσας τὸν ᾅδην, τὸν ἐχθρὸν καταπατήσας, τῆς θλιβούσης ἡμᾶς ἁμαρτίας τὰ δεσμὰ διαρρήξας. Διὸ καὶ «συνήγειρεν ἡμᾶς, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις·[2]» ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Πατρός. ῞Οπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν ἀνῆλθεν αὐτὸς ὁ Χριστός, αἰώνιον λύτρωσιν εὑράμενος. Εἴπωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς φωνῇ μεγάλῃ· «'Ωσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.[3]» Προσκυνήσωμεν οὖν Πατέρα σὺν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τρεῖς ὑποστάσεις κηρύττοντες, μίαν θεότητα ὁμολογοῦντες. 'Αρετὴν προτιμήσωμεν, ἀγαπητοί, καὶ τοὺς ὑπὲρ ταύτης πόνους ἑκουσίως ἀσπασώμεθα· ἐγκράτειαν ἀσκήσωμεν· τῶν πτωχῶν μνημονεύσωμεν. Οὕτω γὰρ διάγοντες, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν ἐν Χριστῷ 'Ιησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

1. 'Ησ. 30, 6. 2. 'Εφ. 2, 6. 3. Ματθ. 21, 9.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΠΕΜΠΤΗΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ.*

1. Τοῦ Σωτῆρος τὰ πάθη, πένθος μὲν Ἰουδαίων, εὐφροσύνη δὲ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκείνοις μὲν γὰρ συμφοράν, ἡμῖν δὲ χαρὰν ἀπεγέννησεν· ἐκείνους θανάτῳ κατέκρισεν, ἡμῖν δὲ ἑορτὰς προεξένησε. Σήμερον τῆς Ἰουδαϊκῆς πονηρίας τὸ πέρας ἠλέγχθη, καὶ τῆς δεσποτικῆς εὐεργεσίας καὶ αἱ λαμπάδες ἀνήφθησαν. Σήμερον ἐν γωνίᾳ δεῖπνον σκευάζεται, καὶ τῇ οἰκουμένῃ γίνεται τράπεζα· σήμερον τῆς οὐρανίου τροφῆς ἄσταχυν ἐβλάστησε· σήμερον τοῦ ξύλου τῆς τρυφῆς ἀκινδύνως ἄνθρωπος ἅπτεται· σήμερον τῶν μυστηρίων ἀνοίγεται θησαυρός· σήμερον βρῶσις ἀποστόλοις εὐτρεπίζεται, μακαριότητος ἄρτος· σήμερον τῆς πνευματικῆς εὐωχίας ἀπόλαυσις ἄρχεται· σήμερον τὸ «Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα.[1]» Προλαμβάνω τὸν σταυρόν, διαμερίζω τὰ μέλη, προφθάνω σου τὴν πρᾶσιν, Ἰούδα, τῇ ἐκχύσει αἵματος, ὃ πιπράσκειν βούλῃ· προλαμβάνων χαρίζομαι· ἐμὸν γάρ ἐστιν, Ἰούδα, τὸ σῶμα· σοῦ δὲ τὸ πωλῆσαι φιλήματι· ἐμοῦ ἔργον ἡ διὰ αἵματος σωτηρία· σὸν δὲ ἔργον ἡ τοῦ αἵματος ἐμπορία. Ἔνιψά σου τοὺς πόδας, εἰς τὸν κατ' ἐμοῦ δρόμον ὁρμῶντας. Ἐδίδαξα χεῖρας θαυματουργεῖν, τῷ τῆς ἐμῆς πράσεως κοιλανομέναις τιμήματι. Λάβετε, φάγετε· προλαμβάνετε τὴν τοῦ προδότου ταχύτητα· νικήσατε τὴν πρᾶσιν τῇ βρώσει. Οὐ χρονοτριβῶ τὸ δῶρον, ἀναμένων τὸ πάθος· οὐκ ἀναβάλλομαι τὴν δόσιν· ἐγγὺς γὰρ ἡ πρᾶσις. Ἀπαθές ἐστι τὸ σῶμα· χαρίζομαι τῆς τῶν ἐσθιόντων ἀπαθείας μαρτύριον. Προλαμβάνω τοῖς ὀδοῦσι τῶν Ἰουδαίων τὴν φάλαγγα· ἕως τὸν σταυρὸν ὑπερτίθεμαι, φάγετε καὶ ὑμεῖς, φάγετε. «Οὐκ ἔστι» γὰρ «λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυσίν [2]» Ἰουδαίοις. Ἕως ἐκεῖνος τοὺς συναλλακτὰς ζητεῖ, τὸν πωλούμενον μαργαρίτην ἁρπάσατε.

2. «Τί μοι θέλετε δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν αὐτὸν προδώσω;[3]» Τί πωλεῖς ἄρτον, Ἰούδα, τὸν ἤδη τῇ βρώσει παραδοθέντα; Ποῦ σου τῆς φιλοπτωχίας οἱ λόγοι· «Ἐδύνατο τοῦτο πραθῆναι πολλοῦ», λέγων, «καὶ δοθῆναι πτωχοῖς;[4]» Ὅτε γυναῖκα μύροις ἀλείφουσαν, καὶ προλαμβάνουσαν τῇ χρίσει τὸν τάφον, καὶ ζῶντα τιμῶσαν, ἐπειδὴ

*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1048 κἑξ.**

1. Ματθ. 26, 26. 2. Ματθ. 15, 26. 3. Ματθ. 26, 15. 4. Ματθ. 26, 9.

νεκρὸν οὐκ ἠδύνατο, ταύτην ἐξυβρίζεις, τοὺς τῆς φιλοπτωχίας προβαλλόμενος νόμους· «Ἠδύνατο, λέγων, τοῦτο πραθῆναι·» τουτέστιν ἠδύνατο καὶ τοῦτο μετὰ τούτου πραθῆναι. Ἔστω· φονεύεις, οὐδὲ θάπτεσθαι κελεύεις; Ἔστω· αἷμα πωλεῖς, τί καὶ τὸ ἄλειμμα πιπράσκεις; Ὢ φιλαργυρίας φιλοπτωχίας ἐνδυομένης προσωπεῖον! Ὢ τῆς μισανθρώπου φιλανθρωπίας! ἠδύνατο τοῦτο πραθῆναι καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. Κάπηλος φιλοπτωχίας Ἰούδας, καὶ αὐτὸ τῆς φιλοπτωχίας τὸ σχῆμα πραγματευόμενος. Ἀλλ᾽ οὐκ ἠτόνησεν ἡ τοῦ Σωτῆρος μακροθυμία ἐκτείνειν μετὰ τοῦ σφαγέως τὴν χεῖρα. Συνεσθίει τῷ προδότῃ, δυσωπῶν τὴν προαίρεσιν. Ἐπιδίδωσιν ἄρτον, καὶ τρέφει τὸν ἀναιρέτην· καὶ τὴν Νέαν Διαθήκην ἐπὶ τραπέζης ἀναγράφων οὐκ ἀποστερεῖ τῆς κληρονομίας τὸν προδόντα, καὶ διαθέμενος οὐκ ἀποστερεῖ τοῦ μέρους τὸν μετὰ βραχὺ παραδιδόντα. Ἀλλ᾽ οὐκ ὤφειλεν ὁ κλῆρος τὸν τρόπον· ἡ τιμὴ τὴν γνώμην οὐ μετέβαλεν· ὡς γὰρ ἔλαβε τὸ ψωμίον, εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς αὐτόν. Ἡ τοῦ Ἰούδα προαίρεσις τοῦ διαβόλου κλῆσις· οὐ γὰρ ἁπλῶς εἰσῆλθεν, ἀλλ᾽ εὗρε τὸ τῆς ψυχῆς καταγώγιον· εὗρε γνώμην ἐπιτηδείαν πρὸς οἰκείωσιν· εὗρε σεσαρωμένον· εὗρε ποθούμενον πάθος, καὶ τὸν οἶκον οὐκ ἔφυγεν· εὗρεν ὅπλον, ᾧ χρησάμενος παρατάξηται.

3. «Τί μοι θέλετε δοῦναι;» Πειράζων μὲν ὁ διάβολος τὸν Κύριον εἶπε· «Ταῦτα πάντα σοι δώσω.[1]» Νῦν δὲ Ἰούδας βοᾷ· Τί θέλετε δοῦναι! Ὢ ῥημάτων καὶ τρόπων συγγένεια! ὢ συμφωνία διαβόλου πάλαι μελετηθεῖσα! Οὐ λέγει, τί μοι δύνασθε δοῦναι; Ὡς εὔωνον κτίσμα τὸν δεσπότην προτίθησιν· ὡς ἄτιμον συμφωνεῖ τὸν ἀτίμητον. Τί τοιοῦτο οὐ λαμβάνεις, οἷον δίδως Ἰούδα; Ὑπόμνησον σεαυτὸν τῶν τοῦ πιπρασκομένου θαυμάτων, καὶ τότε ἀναλόγως τὸν θαυματουργὸν καπήλευε. Βάδιζε πρὸς τὸν λεπρόν· παρ᾽ ἐκείνου διδάσκου τὴν τῆς ἰατρείας ποσότητα. Ἐρώτα τυφλούς, τίνος ἀξίαν ἡγοῦνται τὴν ἴασιν. Ἐρώτα τὸν Λάζαρον, πόσου τιμᾶται τὴν τοῦ θανάτου φυγήν. Ἐξέταζε τὸν παράλυτον τὸν τοῦ χρόνου καὶ τῆς κλίνης διὰ τὸ πάθος δεσμώτην. Ζυγοστάτησον τὰς αὐτοσχεδίους ἐν ἐρήμῳ τραπέζας. Διατίμησον τὸν ἐπὶ τῶν κυμάτων περίπατον, τὰς τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀνέμων ἐπιτιμήσεις· τὰς τῶν δαιμονιώντων θεραπείας ἐπίσκεψαι. Τούτων ἁπάντων ἐπιλήσμων γενόμενος, ὃν πωλεῖς οὐκ ἐννοεῖς.

4. «Οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια.[2]» Ὢ πράσεως δεσποτείαν τῷ πιπρασκομένῳ κατὰ τῶν ὠνουμένων ἐγγυομένης! Πιπρασκόμενος γὰρ ὁ δεσπότης, κτήτωρ τῶν ἀγοραζόντων ἐγίνετο. Εἰκότως οὖν ὁ Χριστὸς ἀνεβόα· «Πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν·[3]» εἴ τι λείπει τοῖς προγονικοῖς ὑμῶν, ὦ Ἰουδαῖοι, τολμήμασιν. Ἐκεῖνοι προφήτας ἀνῄρουν, ὑμεῖς δὲ τὸν προφητευθέντα φονεύετε. Ἐκεῖνοι τοὺς πεμφθέντας κατέσφαττον, ὑμεῖς δὲ τὸν τοὺς προφήτας ἀποσταλ-

---

1. Ματθ. 4, 9. 2. Ματθ. 26, 15. 3. Ματθ. 23, 32.

κότα. 'Εκεῖνοι τοὺς δούλους, ὑμεῖς τὸν Δεσπότην ἀποκτείνετε. 'Εκεῖνοι τοὺς ἱερεῖς ἀνήρουν, ὑμεῖς τὸν ναὸν κατελύσατε. Μείζονα τῶν προλαβόντων τὰ δεύτερα. Θάλασσαν πλεύσας [περάσας], ἠλέγχθης ἀχάριστος· μάννα τρεφόμενος, τὸν ἐν Αἰγύπτῳ μόσχον ἐθρήσκευσας· νόμον δεχόμενος, τὸν νομοδότην παρανομίαις καθυβρίζεις. Ἦξεν ἡ πέτρα τῇ ῥάβδῳ Μωσέως, ὁ δὲ σὸς τρόπος ἀκαμπὴς πρὸς εὐσέβειαν. 'Ενίκας μαχόμενος, καὶ τὸν ἐξ οὐρανοῦ στρατηγὸν οὐκ ἐγνώριζες. 'Εδεσμεύετο δρόμος ἡλίου, σοὶ προθεσμία νίκης γινόμενος, σὺ δὲ τὰς τῶν τέκνων σφαγὰς θυσίας εὐχαριστηρίους τοῖς εἰδώλοις προσέφερες. 'Αεὶ σύντροφος 'Ιουδαῖος αἱμάτων τὰς προφητῶν σφαγὰς ὑπολαμβάνει· τούτοις [τούτων] τοῖς αἵμασι κατὰ μικρὸν ἀρδευόμενος εἰς αὐτὴν σήμερον τῆς παρανομίας τὴν κορυφὴν ἀπωλίσθησε; Τίς οὖν αὐτοῖς ὁ τῆς παρανομίας καρπός; «'Ιδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος.[1]» Ἔκδοτον εἰς τὴν κόλασιν τὸ ἔθνος· ἕως γὰρ θεραπείας ἐλπίδα ὑπερφαίνει τὸ πάθος, πράοις φαρμάκοις ὁ ἰατρὸς ἀνακτᾶται τὸ νόσημα· ἀπογνοὺς δὲ τὴν θεραπείαν τοῦ πάθους, ἀποτέμνεται μέλος.

5. Μικρὸς ἐν μέσῳ καιρός, καὶ παρῆν 'Ιούδας, μετὰ τὴν πρᾶσιν φαιδρός, καθάπερ τις ἔμπορος τοῦ φορτίου τὸ ἄχθος ἀπωσάμενος· παρῆν ὡπλισμένος φιλήματι, παρῆν δεικνύς, ὃν ἐπώλησε. Τί οὖν ὁ Κύριος πρὸς τὸν 'Ιούδαν; 'Ως μέθῃ βεβαπτισμένον φιλαργυρίᾳ διύπνιζε, λέγων· «Φιλήματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως;[2]» Οὕτω φιλεῖν ἐδιδάχθης; Εἰπέ μοι, οὗτος παρ' ἐμοί σοι τῆς ἀγάπης ὁ νόμος; Ὢ φιλήματος αἵματος πεπληρωμένου! Ὢ πολέμου κεχρωσμένου φιλήματι! Ὢ φίλημα δῆγμα θανάτου γενόμενον! Ὢ φίλημα ἀσπίδων ἰὸν ἐρευγόμενον. Ὃ πρὸς ἀγάπην ἐδιδάχθης, τούτῳ πρὸς ἀπάτην ἐχρήσω. 'Ορῶ σου τοὺς ἐπὶ τοῦ στόματος ἥλους· τί κρύπτεις, ἃ πράττεις; Τὸν σταυρὸν ἀναμένω. 'Ο μὲν 'Ιούδας τούτοις· Πέτρος δὲ περὶ φίλτρου διωμνύετο· «'Εὰν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι.[3]» Μεθύων τῷ πόθῳ κατὰ θανάτου θρασύνεται· οὐ μετρεῖ τοὺς λόγους τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως· οὐκ ἐννοεῖ τὸν ἀληθεύοντα, καὶ ἀντιλέγων σεμνύνεται. Τί οὖν ὁ Κύριος; Οὐ χρεία μου λόγων πρὸς νίκην· 'Αλεκτρυών σου τὴν μεγαλαυχίαν ἐλέγξει· ἐκεῖνος τῶν τοῦ δεσπότου λόγων συνήγορος ἔσται· ἐκεῖνός σοι τοῖς τῶν ῥημάτων κόμποις βοῶν ἀντιστήσεται. 'Ηκολούθει τοῖς λόγοις τὰ πράγματα. Παιδίσκη φθέγγεται, καὶ ἡ κορυφὴ τῶν ἀποστόλων ταράττεται, καὶ Πέτρος ἐλέγχεται. Κόρη λαλεῖ, καὶ ἡ πέτρα χειμάζεται· κόρη ψιθυρίζει, καὶ Πέτρος ἀρνεῖται. Ἤλπιζε πείθειν τὴν κόρην ὁ Πέτρος ὀμνύων· ἀλλ' ὄρνις τοὺς ὅρκους οὐ δέχεται· ἐπιστομίζει ταῖς φωναῖς τὸν ἀρνούμενον. 'Αξίαν ἀποστολικὴν οὐκ αἰσχύνεται· τιμᾷ γὰρ τοῦ Δεσπότου τὴν πρόρρησιν· «Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με.[4]» Εἴληφα,

1. Ματθ. 23,38. 2. Λουκ. 22,48. 3. Ματθ. 26,35. 4. Ματθ. 26,34.

Πέτρε, τῆς κατηγορίας τὸ σύνθημα. Κἂν σιωπῆσαι μὴ θέλω, βοᾶν οὐκ ἰσχύω. Ὢ ῥημάτων κυμάτων τῷ Πέτρῳ φανέντων! Ὃν ᾐδέσθη τὰ κύματα τοῦτον ἀλεκτρύων ἐστηλίτευσεν. Ὅπου γὰρ ὁ Δεσπότης προστάττων ἐστίν, ὑπηρετεῖ τοῖς ὁμοδούλοις ἡ θάλαττα. Ὅπου ὁ Δεσπότης ἀντιπράττει, καὶ ἀλεκτρυόνες ὁπλίζονται. Πάντα γὰρ τοῖς τοῦ πεποιηκότος ἕπεται νεύμασιν «Ἐὰν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι·» καὶ πάλιν· «Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.[1]» Βλέπε φόβου καὶ πόθου συμπεπλεγμένας φωνάς. Ἠγνόησας, ὦ Πέτρε, τὸν Κύριον; Οὐκοῦν καὶ ὁ Κύριος τὸν Πέτρον ἠγνόησεν; Ὢ φόβου πόθον νικήσαντος! Θεώρησον τὴν τοῦ Πέτρου δειλίαν, ἵνα μάθῃς, τίς ὁ τὴν παρρησίαν δωρούμενος. Ἐλεγχέσθω φύσις, ἵνα φανῇ ἡ χάρις· δεικνύσθω τὸ πάθος, ἵνα φανῇ τῆς δυνάμεως ὁ χορηγός· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Ματθ. 26, 72.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ Τῌ ΑΓΙᾼ ΠΑΡΑΣΚΕΥῌ.*

1. Μέγα μὲν οὐρανὸς δημιούργημα, καὶ τῆς ὁρωμένης κτίσεως πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι καλούμενον· μέγα δέ τι καὶ θαυμαστὸν τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις, ἀοράτοις στεφανουμένη τοῖς κάλλεσιν. Ἁμιλλᾶται τοῖς εἰρημένοις καὶ ἥλιος, τὰς ἡμερινὰς τοῦ φωτὸς λαμπάδας περιβαλλόμενος, καὶ τὸν οὐράνιον δρόμον ἐλαύνων. Ἐκπλήττει τὴν διάνοιαν ἡ γῆ, κρεμαμένη προστάγματι, καὶ τὸ βαρὺ στοιχεῖον τοῖς ὕδασιν ἐποχούμενον. Τί δ' ἄν τις εἴποι, θάλατταν ἡπλωμένην ὁρῶν, καὶ ψάμμῳ μὲν δεδεμένην, πνεύμασι δὲ κυβερνωμένην; Ἀλλὰ πάντα μὲν καλὰ καὶ λίαν καλά, καὶ τῆς τοῦ δημιουργοῦ σοφίας τεχνάσματα· ᾔσχυνε δὲ τούτων τὸ κάλλος ὁ ἄνθρωπος τῇ τῆς τιμῆς ὑπερβολῇ, τοῖς τιμωμένοις τὴν ὕβριν γεννήσας. Θαῦμα γὰρ τῇ κτίσει προσενέγκας ὑπερβαῖνον τὰ μέτρα τῆς κτίσεως, ἀδοξίαν τοῖς τιμωμένοις κατέχεεν. Οὕτω πλάνης μήτηρ ἡ κτίσις ἄκουσα γέγονεν. Ἀλλ' ᾤκτειρε τὴν πλανωμένην ὁ Θεός, καὶ φέρει σταυρὸν ἐν μέσῳ, θεογνωσίας ἀνθρώποις ὄργανον, τῆς κτίσεως δυνατώτερον. Ἄπρακτος γοῦν ὁ οὐρανὸς πρὸς ἀσεβείας γέγονε διόρθωσιν. Καὶ ἥλιος μὲν ᾐσχύνετο προσκυνούμενος, κωλύειν δὲ τοὺς προσκυνοῦντας οὐκ ἴσχυσε. Γῆ, τὰ τοῦ σώματος φάρμακα βρύουσα, τῇ ψυχῇ νοσούσῃ βοηθεῖν οὐκ ἠδύνατο. Θάλασσα περιττὴ πρὸς τὸ πάθος ἠλέγχετο. Καὶ ἄνθρωπος τυφλώττων περιῆγε τὴν κτίσιν, καὶ τὸ προσπίπτον ψηλαφῶν προσεκύνει. Θεὸν εὑρεῖν οὐ δυνάμενος· ὃν ὁ τῆς κτίσεως ὅλης δῆμος κηρύττων πρὸς τὴν ἑνὸς Θεοῦ διδασκαλίαν προσάγειν οὐκ ἐξήρκεσεν. Ἀλλ' ὃ μὴ πεποίηκεν ὁ οὐρανός, τοῦτο ἴσχυσεν ὁ σταυρός· καὶ ὃν ἥλιος οὐκ ἐδίδαξε, σταυρὸς ἀναλάμψας ἐφωταγώγησε· καὶ ξύλον εὐτελὲς φυτευθὲν οἰκουμένην ἀσεβοῦσαν πρὸς εὐσέβειαν ἐγεώργησε. Ξύλον καταδίκης ὄργανον τοῖς καταδίκοις ἐλευθερίαν ἐκαρποφόρησεν. Ἠτόνησε πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπων ἡ κτίσις, καὶ σταυρὸς εἰσελθὼν ἰατρὸς ἀνεδείχθη. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ θάνατος, ξύλῳ τὸ πάλαι βακτηρίᾳ χρησάμενος, τὴν τῶν ἀνθρώπων ῥίζαν ἐπολιόρκησεν, ὁδὸν εὑρὼν εἰς παρείσδυσιν τὴν ἐν βρώσει παράβασιν· τότε, παρανοιχθείσης οὕτω τῆς ὁδοῦ τῷ θανάτῳ τὰ γένη συνήπτετο, καὶ οἱ κοινωνοὶ τῆς φύσεως ἐγίνοντο κληρονόμοι κολάσεως. Οἰκτείρας

*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1053 κἑξ.**

τοὺς πλασθέντας ὁ πλάστης, ξύλον ἀντιφάρμακον ξύλου τῇ φύσει χαρίζεται, καὶ πάθος οἰκονομίας εἰσήνεγκε πάθους ἀλεξιφάρμακον καὶ θανάτῳ κρατοῦντι θάνατον ἀνθοπλίσας κατηγωνίσατο· καὶ πάλιν ἐλεύθερος ὁ ἄνθρωπος, οἷς ἐδέθη πρὸς θάνατον, τούτοις τὴν ἀθανασίαν εὑράμενος· δι' ὧν γὰρ κατεκρίνετο, διὰ τούτων ἐλύετο.

2. Ὦ θείας ἀληθῶς σοφίας, καὶ μηχανῆς οὐρανίου! Σταυρὸς ἐπήγνυτο, καὶ εἰδωλολατρεία κατεστρέφετο· σταυρὸς ἐγείρετο, καὶ διαβολικὴ δυναστεία κατεδικάζετο· σταυρὸς ἐπήγνυτο, καὶ Ἰουδαίων ὁ τύφος πρὸς πτῶσιν μεθίστατο· ἵνα μάθῃς, ὅτι μὴ ξύλον ἁπλῶς τῶν τοσούτων θαυμάτων παραίτιον, ἀλλ' ὁ τῷ ξύλῳ πρὸς τὴν νίκην χρησάμενος. Οὐ γὰρ καθ' ἑαυτὸ τὸ πάθος σωτήριον, ἀλλ' ὁ διὰ πάθους οἰκονομεῖν τὴν σωτηρίαν βουλόμενος. Σοὶ μὲν γὰρ γίνεται θανάτου λύσις ὁ θάνατος, ἀλλ' ἤμειψε τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν ὁ τῇ φύσει τοὺς ὅρους πηξάμενος. Σταυρός, καὶ πάθος, καὶ λόγχη, καὶ ἧλοι, καὶ θάνατος, ταῦτα ζωῆς ἀθανάτου γίνεται σπάργανα· τούτοις ὁ δεύτερος ἄνθρωπος εἰς ζωὴν ἀπετέχθη. Οἷς ὁ πρῶτος Ἀδὰμ κατεκρίθη, τούτοις ὁ δεύτερος Ἀδὰμ ἠλευθερώθη· ὑφ' ὧν ἡ ἀρχὴ τῶν ἀνθρώπων κατέπεσεν, ὑπὸ τούτων ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀνθρώπων ἀνυψοῦται. Σήμερον ὁ δεσπότης καὶ Κύριος κατάκριτος ἄγεται, καὶ ἐκ δικαστηρίου πρὸς δικαστήριον παραπέμπεται· καὶ Καϊάφας ἀποφαίνεται, καὶ Πιλᾶτος τὴν ψῆφον διαδέχεται. Καὶ οὐ παραιτεῖται τὴν κρίσιν ὁ Χριστός, ἵνα λύσῃ τὴν τοῦ κόσμου κατάκρισιν.

3. Ὢ παραδόξων θαυμάτων! δέχεται τὴν τοῦ θανάτου ψῆφον ὁ Χριστός, καὶ εὐθὺς ὁ Βαραββᾶς ἀπολύεται. Ἐκ προοιμίων ὁ σταυρὸς τοῖς καταδίκοις ἐλευθερίαν χαρίζεται. Μὴ γάρ μοι πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων πονηρίαν ἀπίδῃς, μήθ ὅτι τὸν εὐεργέτην καταδικάζοντες προτιμῶσι τὸν μιαιφόνον· ἀλλ' ὅτι ἡ τῆς καταδίκης ἀρχή, τῆς τῶν καταδίκων ἐλευθερίας ὑπῆρχεν ἀρχή· ὅτι ὁ τὴν τῶν καταδίκων δίκην δεξάμενος δικαίως ζώντων ὁμοῦ καὶ νεκρῶν κριτὴς ἀναφαίνεται· «Καθότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν ὁ Θεὸς τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισεν ὁ Θεός, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.[1]» Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι, τοὺς ἄλλους τοῦ θανάτου τρόπους παρέντες, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὥρμησαν, τιμωρίαν ὁμοῦ καὶ ἀτιμίας ἐπινοήσαντες ὄργανον· καὶ τὴν τοῦ νόμου κατάραν τῷ διὰ ξύλου θανάτῳ προσάπτουσιν, ἐπιφορτίζειν ἡγούμενοι τοῦ θανάτου τὸ βάρος. Ἠγνόουν δὲ ἄρα τὸν σταυρὸν νίκης ἐντίμου κατασκευάζοντες σύμβολον. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἀρκούμενοι, κοινωνοὺς τοῦ θανάτου καὶ λῃστὰς γενέσθαι βιάζονται, ἵνα ἡ τοῦ θανάτου κοινωνία τῆς τελευτῆς γένηται ἀδοξία. Ἠγνόουν δὲ ἄρα λῃστὴν τῷ Χριστῷ συσταυρώσαντες, κήρυκα τῆς τοῦ ἐσταυρωμένου βασιλείας χειροτονοῦντες. «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.[2]» Ὡς λῃστὴς ἐσταυρώθης,

1. Πράξ. 17, 31. 2. Λουκ. 23, 42.

καὶ εὐαγγελιστὴς ἀνεδείχθης; Ὡς βασιλέα τιμᾷς ὃν ἀτιμάζειν ἐτάχθης; «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.» Τί ἔφης, ὦ λῃστά, ἀγνοεῖς ἃ πάσχεις; Ἐπελάθου τῶν ἥλων; οὐκ ᾐσθάνου τῶν ὀδυνῶν; Ὡς ἐν ἱερῷ προσευχόμενος, οὐχ ὡς ἐν ξύλῳ κρεμάμενος, οὕτως ἱκετεύεις; Εἶδον, φησί, Θεὸν ἀληθινόν, καὶ ἱκετεύειν τοῦτον ἐπόθησα. Ἔγνων ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τὴν ἀξίαν. Εἶδον καταδίκην, τὴν βασιλείαν κηρύττουσαν. Εἶδον ἐν τῇ κατηγορίᾳ διαδήματος χάριν ἀστράπτουσαν. Εἰ γὰρ σταυρούμενος βασιλεύει, τίς ἂν εἴη στεφόμενος; Γνωρίζει τὴν βασιλείαν ἡ κτίσις. Ἥλιος σταυρούμενον ὁρᾷ, καὶ φαίνειν οὐ τολμᾷ· ἁρπάζει τῶν σταυρούντων τὸ φῶς, ὑπὲρ Δεσπότου μαχόμενος· νυκτὶ παραλόγῳ καταδικάζει Ἰουδαίων παρανομίαν. Ἡ γῆ σαλευομένη ταράττεται, καὶ κρεμνᾷ σεισμῷ τοὺς ἐπὶ σταυροῦ τὸν Δεσπότην κρεμάσαντας. Πῶς μὴ πεισθῶ; Βασιλέα τὸν ὑβριζόμενον ὁ τίτλος βοᾷ. Ἡ κτίσις μαρτύρεται. Ἅπερ ἀναγινώσκω τοῖς γράμμασιν, ἐπιγινώσκω τοῖς πράγμασι. «Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.»

4. Ὦ λῃστὰ πικρὲ τῶν Ἰουδαίων κατήγορε! Ὦ λῃστὰ δικαοσύνης συνήγορε! Ὦ λῃστὰ βασιλείας ἔμπορε! Ὦ λῃστὰ παραδείσου φύλαξ! Ὦ λῃστὰ τοῦ Ἀδὰμ περὶ τὴν κτίσιν βεβαιότερε! Ὦ λῃστὰ τοῦ προγόνου περὶ τὸν παράδεισον ἀσφαλέστερε! Ἐκεῖνος, ἀκαίρως ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπὶ τὸ ξύλον, θάνατον εἰς τὸν κόσμον εἰσήγαγε· σὺ δέ, εὐκαίρως ἐπὶ τὸν σταυρὸν τὰς χεῖρας ἁπλώσας, τὸν ἀπολόμενον ἀνεκτήσω παράδεισον. Ὦ λῃστὰ τὸν προγονικὸν κλῆρον ἀπολόμενον διὰ μιᾶς εὐτυχίας ἀνακτησάμενε! Ὦ λῃστὰ πρῶτος βασιλείας ὁμολογίαν καρπωσάμενε! Ὦ λῃστὰ βασιλείας ὁμολογητά, καὶ κληρονόμε, μαρτύρων ζηλωτά! Ὦ λῃστὰ ῥήματι μικρῷ τὸν οὐρανὸν ὑπανοίξας! Ὦ λῃστὰ ξένην ἐπῳδὴν πρὸς ξένον θησαυρὸν μηχανησάμενε! Ὦ λῃστὰ πάρεργον σταυροῦ τὸν οὐρανὸν ποιησάμενε! Ὦ λῃστὰ νομίμου λῃστείας τοῖς ἀνθρώποις διδάσκαλε! Ὦ λῃστὰ λῃστείαν ἐπαινουμένην διδάξας! Ὦ λῃστὰ διδάξας ἀνθρώπους, πῶς βασιλεία λῃστεύεται! Ὦ λῃστὰ ποθουμένην τῷ κλεπτομένῳ κλοπὴν ὑφηγούμενε! Ὦ λῃστὰ μεγάλους λῃστείας μισθοὺς συγγραψάμενε! Ὦ λῃστὰ μέγα δείξας τὸ τῆς ὁμολογίας γεώργιον! Ὦ λῃστὰ βραδέως πιστεύσας, καὶ ταχέως ὁμολογήσας, ἔσχατος ἐλθών, καὶ πρῶτος στεφθείς! Ὦ λῃστὰ δείξας πίστεως ὀξυτάτην ἐνέργειαν! Ὦ λῃστὰ δείξας πίστεως ὠδῖνας, χρόνου εἰς τόκον μὴ δεομένας! Ὦ λῃστὰ πικρὲ τοῦ Ἰούδα κατήγορε! Ὦ λῃστὰ τῷ προδότῃ τῆς ἀγχόνης φανεὶς βαρύτερος! Ὦ λῃστὰ ὁ τὴν τοῦ Ἰούδα προδοσίαν κατὰ τοῦ διαβόλου μιμησάμενε! Ὦ λῃστὰ τῇ ἐκείνου τέχνῃ θαυμαστῶς κατ' ἐκείνου χρησάμενε! Ὦ λῃστὰ δικαίως τὸν Χριστὸν ἀγοράσας, καὶ μάρτυρα τῆς κτήσεως τὸν σταυρὸν ἐπαγόμενε! Ὦ Πέτρου συστρατιῶτα, καὶ τῶν ἀποστόλων συμμύστα!

5. Διεδέξατο δὲ τὸν σταυρὸν ὁ τάφος, νεκροῦ πεῖραν οὐκ ἔχων. Ὦ τάφος ἀθανασίας χωρίον! Ὦ τάφος ἀναστάσεως ἐργαστήριον!

Ὦ τάφος τῶν τάφων κατάλυσις! Ὦ τάφος ἐν ᾧ θάνατος τοῦ εἶναι θάνατος παύεται! Ὦ τάφος ἐν ᾧ ζωὴ φύεται πέρας οὐκ ἔχουσα! Καλῶς ὁ τάφος καινός! Τοῦτο τῆς χάριτος βούλημα. Ἵνα γὰρ μὴ τῶν νεκρῶν τὸ πλῆθος ἀμφίβολον δείξῃ τὸν ἀναστάντα, καὶ πάλιν ὁ Ἰουδαῖος λάβῃ τῆς συκοφαντίας τὰς ὕλας, γυμνὸς ὁρᾶται τῶν κειμένων ὁ τάφος, γλῶτταν Ἰουδαϊκὴν ἀφοπλίζων, μονονουχὶ τοιαῦτα πρὸς τὸν Ἰουδαῖον ἀποφθεγγόμενος· Τί λέγεις, ὦ συκοφάντα; Νεκρὸν ἕτερον οὐχ ὁρᾷς· οὐκοῦν τῷ ἀνισταμένῳ προσκύνησον! θέασαι αὐτὸν ἐγηγερμένον, καὶ τὴν δεσποτείαν ἐπίγνωθι· ὃν νεκρόν μοι παρέδωκας, ἀθάνατον ἀντιδίδωμι. Ἀλλ' οὐκ ἠρκεῖτο τούτοις ὁ Ἰουδαῖος· ἐπισυνάπτει δὲ τῷ τάφῳ τὰς σφραγῖδας. Ἄθλιε καὶ πανάθλιε, ὁ τοῦ θανάτου τὰς ὀδύνας λύων, τὰς σφραγῖδας οὐ λύει; Ὁ σκυλεύων τὸν ᾅδην, τὰ σήμαντρα φοβεῖται; Σφράγιζε τὸν τάφον, ἐπισημαίνου τὸν λίθον, στρατιώτας ἐπίστησον, πολιόρκει τὸ μνῆμα. Μεῖζόν μου ποιεῖς τὸ κατόρθωμα, θεατὰς τῆς ἀναστάσεως εὐτρεπίζεις, μάρτυρας τῆς ἐγέρσεως φέρεις, κήρυκας τῶν ἐμῶν θαυμάτων τοὺς σοὺς ὑπηρέτας κατασκευάζεις.

6. Δεῦρο οὖν, ἀδελφοί, μείνωμεν τὰς ὠδῖνας τοῦ τάφου. Ἴδωμεν τέως δωροφοροῦντα τὸν Ἰωσήφ, καὶ τὸν Νικόδημον συντρέχοντα, σινδόνι καθαρᾷ, καὶ ὀθονίοις, καὶ σουδαρίῳ περιειλίσσοντας τὸν τοῦ παντὸς Κύριον, σμύρναν τε καὶ ἀλόην, τὰ τῆς ἀφθαρσίας σύμβολα, προσκομίζοντας. Ἴδωμεν κυοφορουμένην τὴν ἀνάστασιν. Ἴδωμεν γαστέρα τάφου τῆς ἀναστάσεως μητέρα. Μείνωμεν ἰδεῖν τὸν Χριστὸν τροπαιοῦχον ἐκ τάφου συνεγειρόμενον· καὶ τὴν κατὰ θανάτου καὶ τυράννου νίκην ἀναδησάμενον. Τοίνυν φαιδροὶ φαιδρῷ τῷ ἀνισταμένῳ Χριστῷ προσέλθωμεν. Αὐτῷ γὰρ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΠΑΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΦΗΤΑΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΝΣΕΠΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΔ' ΨΑΛΜΟΝ ΟΜΙΛΙΑ.*

1. Ἡ ποδηγοῦσα πίστις εἰς τὴν ὁδὸν τῆς θεογνωσίας, καὶ τὴν ἐνάρετον καὶ ἀκατάληπτον πολιτείαν, οὐ νεωτέραν ἔχει τὴν ἀρχήν, καθὼς φασιν ἀνόμιμοι καὶ ἀλιτήριοι Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τῶν ὁσίων καὶ εὐσεβῶν Πατέρων, λέγω δὲ τοῦ Ἄβελ, καὶ τοῦ Ἐνώχ, καὶ τοῦ Νῶε, καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τῶν ἄλλων δὲ πάντων δικαίων. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸ μυροφόρον ἀγγεῖον, τὸν στύλον τῆς ἀληθείας Παῦλον, γράφοντα ταῦτα ἐπὶ λέξεως καὶ λέγοντα·[1] Πίστει Ἄβελ πλείονα θυσίαν παρὰ Κάϊν προσεδέξατο ὁ Θεός· ὅθεν καὶ ζῇ εἰς τὸν αἰῶνα. Πίστει Ἐνὼχ εὐαρεστήσας τῷ Θεῷ, μετετέθη εἰς τὸν παράδεισον, μὴ θεασάμενος μηδὲ τὸν κοινὸν θάνατον τῆς φύσεως. Πίστει Νῶε κατεσκεύασε τὴν κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, χαρακτηρίζων τὴν ἀνεκλάλητον Ἐκκλησίαν, ἔχουσαν διώροφα καὶ τριώροφα, ἐπίκλησιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Πίστει Ἀβραάμ, ἐξελθὼν ἐκ τῆς Χαλδαϊκῆς χώρας, παρῴκησεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἀπεκδεχόμενος τὴν ἐπουράνιον πόλιν, τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, τὴν μητέρα τῶν πρωτοτόκων, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς μόνος ὁ Θεός. Πίστει Ἰσαὰκ ἀναφερόμενος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, οὐκ ἀπεδάκρυσεν, εἰδώς, ὅτι εἰκονίζει τὸν ἀμνὸν τὸν μέλλοντα αἴρειν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Πίστει Ἰακὼβ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ, ἐκμηνύων ἀντικρὺ τὸν νικοποιὸν καὶ τρισμακάριον σταυρόν. Πίστει, Ἰωσὴφ τελευτῶν ἐνετείλατο τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ἐξαγαγεῖν αὐτὰ ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἵνα μὴ μέλλουν οἱ Αἰγύπτιοι ὡς Θεὸν αὐτὰ σέβεσθαι. Πίστει Ῥαὰβ οὐ συναπώλετο τῇ πόλει Ἱεριχώ, δεξαμένη μετ' εἰρήνης τοὺς κατασκόπους. Πίστει Μωσῆς ἐποίησε τὸ Πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος πρὸς τὸ καὶ ἡμᾶς πίστει ἐπιτελεῖν τὸ σωτήριον Πάσχα, καὶ μὴ ἐν ὑποκρίσει («Πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἐκ πίστεως γενόμενον ἁμαρτία ἐστί.[2]») Χρίοντας τῷ αἵματι οὐκ ἐπὶ τῶν δύο σταθμῶν τῶν θυρῶν, ἀλλὰ σφραγίζοντας ψυχὴν καὶ σῶμα· ἵνα ὁ Φαραὼ σὺν τῷ διαβόλῳ καταποντισθῇ εἰς τὸ πέλαγος τῆς Ἐρυ-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1061 κἑξ.

1. Πρβλ. Ἑβρ. 11, 1 ἑξ. 2. Ῥωμ. 14, 23.

θρᾶς θαλάσσης. Ἡμεῖς δὲ ὁ νέος Ἰσραὴλ μετὰ Μωσέως ᾄδωμεν τὴν ἐπινίκιον ᾠδήν. Πίστει οἱ προφῆται κατηγωνίσαντο βασιλείας, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, δηλονότι ὁ σοφὸς Δανιήλ· ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, οἱ τρεῖς παῖδες δηλαδή, πατήσαντες τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς δρόσου μαλακωτέραν. Ἕτεροι δὲ ἐτυμπανίσθησαν περὶ τοὺς ἄξονας τῶν τροχῶν μεληδὸν κλονούμενοι, μὴ παραδεξάμενοι τοῦ τυράννου Ἀντιόχου τὴν παράκλησιν, ὅτι «θύσατε καὶ γίνεσθέ μου φίλοι», ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. Ἐλιθάσθη ὁ φερώνυμος Στέφανος, περιθέμενος τοῖς κροτάφοις τὸ στέφος τῆς δικαιοσύνης. Ἐπρίσθη Ἡσαΐας, ἀλλ' ἐγκωμιάζεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀπέθανον ἐν μαχαίραις Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος· ἐφονεύθη Ζαχαρίας· περιῆλθον ἐν μηλωταῖς Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος, καὶ ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, κακουχούμενοι ὑπὸ ἀσυνέτων, μένοντες ἐν σπηλαίοις, καὶ ἐν ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ὧν οὐκ ἦν ὅλος ὁ κόσμος ἄξιος Αὐτοὶ γὰρ ἄξιοι ἦσαν, ὡς θεοφιλεῖς καὶ φιλάρετοι ἄνδρες.

2. Λέγει δὲ καὶ Δαυὶδ ἡ πνευματικὴ λύρα, καθὼς ἀρτίως ἠκούσαμεν διὰ τοῦ ὑποφωνηθέντος ἡμῖν ᾄσματος· «Δίκασον, Κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς με· πολέμησον τοὺς πολεμοῦντας με.[1]» Οὐκ ἐκφαίνων ταῦτα ὁ Θεὸς λέγει πρὸς αὐτόν· Θέλεις, ὦ Δαυίδ, καταπολεμηθῆναι τοὺς ἐχθραίνοντάς σοι; Ὁ δὲ Δαυίδ· Ναί, Κύριε, καὶ πάνυ αὐτοὺς θέλω καταπολεμηθῆναι. Ὁ δὲ Μονογενής· Καὶ ἐὰν ταῦτα ὑποστῶσιν οἱ ἐχθροί σου, ποῦ σου τὸ ἀμνησίκακον; Πῶς δὲ καὶ δύνασαι ψάλλειν ἀληθεύων; «Κύριε, εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακά, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός;[2]» Ὁ δὲ Δαυίδ· Ναί, Δέσποτα, ὅτι οὕτω ψάλλω ἀληθῆ, ἀλλ' ἐὰν σὺ αὐτοὺς πολεμήσῃς, καὶ διὰ τὰ παρὰ σοῦ γινόμενα πάντα ἄγνωστα καὶ ἀκατάληπτα ὑπάρχει. Οὕτω δέ μοι καὶ ἐνετείλω. Μὴ ἑαυτὸν ἐκδικήσῃς· «Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω αὐτοῖς.[3]» Ὁ δὲ Μονογενής· Καὶ πῶς χρὴ πολεμηθῆναι τοὺς ἐχθραίνοντάς σε; λέγε καὶ φανεροποίει τὴν αἰτίαν. Ὁ δὲ Δαυίδ· Οὐ χρείαν ἔχεις, Δέσποτα, ἐρωτήσεως ἢ ὑπομνήσεως, ὢν προγνώστης καὶ εἰδαίνων τὰ προγνώσεως, καὶ ποίας προαιρέσεως ἔχει γενέσθαι ὁ μέλλων τίκτεσθαι ἄνθρωπος. Οὐδὲ ὑπάρχεις, ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων, ἀγνοῶν τοὺς νόμους, ἢ χρήζων συνηγόρου ἢ συγκαθέδρου, οἳ πρὸς ἓν ἕκαστον κεφάλαιον ἀποφαίνοντες. Σὺ γὰρ εἶ σύνθρονος τοῦ Πατρός, τῶν νόμων εὑρετής, τῶν σοφῶν διορθωτής, τῆς δικαιοσύνης χορηγός, τῶν καταπονουμένων ὑπερασπιστής, τῶν συκοφαντουμένων ἔκδικος. Τὴν γὰρ Σουσάνναν συκοφαντηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀκολάστων γερόντων ἐρρύσω ἀπὸ τοῦ θανατικοῦ ψηφίσματος, ἀποστείλας εἰς δικολογίαν τὸν σοφὸν καὶ ἀνάργυρον ῥήτορα Δανιήλ. Ἐπεὶ οὖν πάντων ἔχεις γνῶσιν, καὶ ἐπίστασαι, πῶς χρὴ αὐτοὺς πολεμηθῆναι· εἰ δὲ ἐπιτρέπεις μοι, λέγω· εἰμὶ γὰρ δοῦλος τῆς σῆς

1. Ψαλμ. 34, 1. 2. Ψαλμ. 7, 5. 3. Ἑβρ. 10, 30.

φιλανθρωπίας, καὶ τοῦτο ἀχρεῖος, καὶ οὐ δύναμαι ἀντιπρᾶξαι τῇ κελεύσει σου. 'Ο δὲ Μονογενής· 'Επιτρέπω σοι, καὶ εἰπὲ ἀτρόμως καὶ ἀνυπεσταλμένως 'Ο δὲ Δαυὶδ «'Επιλαβοῦ ὅπλου καὶ θυρεοῦ καὶ ἀνάστηθι εἰς τὴν βοήθειάν μου.[1]» 'Ο δὲ Μονογενής· Καὶ ποίου ὅπλου ἔχω ἐπιλαβέσθαι, ἢ ποίου θυρεοῦ; Πῶς δὲ ἔχω ἀναστῆναι εἰς βοήθειάν σου; Μὴ ἄρα ἐκείνου τοῦ ὅπλου ἢ ἐκείνου τοῦ θυρεοῦ ἔχω ἐπιλαβέσθαι, ὃν ἀφείλου ἀπὸ τοῦ ἀλλοφύλου Γολιάθ, ὃν καὶ ἐπάταξας ἐπὶ τῇ κοιλάδι, ἐμοῦ ὁδηγήσαντος τὸν λίθον εἰς τὸ ἀσημείωτον καὶ ἀφώτιστον αὐτοῦ πρόσωπον; 'Αλλ' ἴσθι τοῦτο σαφῶς ὅτι ἐγὼ τούτων τῶν ὅπλων πάντη καὶ καθόλου χρείαν οὐκ ἔχω. 'Εὰν δὲ καὶ συσχῶ τὸ πνεῦμα, τελευτᾷ πᾶσα σὰρξ κινουμένη ἐπὶ τῆς γῆς 'Ο δὲ Δαυίδ· Οἶδα καὶ ἐγώ, Δέσποτα, ὅτι τούτων τῶν ὅπλων χρείαν οὐκ ἔχεις, ὢν βασιλεὺς κραταιός, παντοδύναμος, ἀκαταμάχητος, διαιωνίζων. 'Ικετεύω δὲ τὴν ἀσύγκριτον ἀγαθωσύνην σου ἐπιλαβέσθαι ὅπλου καὶ θυρεοῦ, τουτέστιν, ἐνανθρωπήσεως καὶ πάθους· ἀναστῆναι δέ μοι εἰς βοήθειαν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. 'Ο μὲν Μονογενής· Καὶ σὺ πόθεν οἶδας ταῦτα τὰ θεῖα καὶ ἀπόκρυφα μυστήρια, «εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν οἱ ἄγγελοι παρακύψαι;[2]» 'Ο δὲ Δαυίδ· Ἔλαβον αὐτῶν τὴν γνῶσιν παρὰ τοῦ ἁγίου παρακλήτου Πνεύματος. 'Ο δὲ Μονογενής· Μεθ' ὧν οἶδας ταῦτα, εἰπέ, εἴ τι καὶ ἄλλο ἔχεις· ἀκούσομαι γάρ σου καὶ περὶ αὐτοῦ εὐμενῶς καὶ δικαίως. 'Ο δὲ Δαυίδ· «Εἶπον τῇ ψυχῇ μου, Σωτηρία σου εἰμί.[3]» 'Ο δὲ Μονογενής· Τοῦτο ἔχεις, καὶ θάρσει· σώσω γάρ σου τὴν ψυχὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς μου καὶ τοῦ πάθους. 'Ο δὲ Δαυίδ· «'Εθαρσοποιήθην λίαν· καὶ παραυτὰ ἀνθυποφέρει· «Κύριε, τίς ὅμοιός σοι;[4]» ὁ δὲ Μονογενής· 'Ο Πατήρ, Ὅθεν καί φημι· «'Ο ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν Πατέρα μου.[5]» Πορεύου ἐν εἰρήνῃ, ἀπεκδεχόμενος τῶν ἐπαγγελιῶν τὴν μακαρίαν ἐλπίδα.

3. Οὐκοῦν ἀπολυθέντων τούτων ἐφοδίων, οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐξελθόντες κεκράγασιν μεγάλῃ τῇ φωνῇ. Εἴ τις καὶ ἄλλος ἔχει δίκην τῶν προφητῶν, εἰσερχέσθω ἀκωλύτως, συνηγορῶν τὴν ἀλήθειαν. Πρὸς τὴν παρακέλευσιν εἰσέρχεται Ναβουθὲ ὁ 'Ισραηλίτης, ὃν καὶ θεασάμενος αὐτὸν ὁ Μονογενὴς λέγει· Σὺ δὲ μετὰ τίνος ἔχεις, ἢ μετὰ τίνα βούλῃ δικάσασθαι; Εἰ δὲ αὐτὸς δι' αὐτοῦ οὐ δύνασαι εἰσηγήσασθαι τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματός σου, ἔχεις δὲ δικολόγον, καὶ αὐτὸς εἰσερχέσθω ἀκωλύτως, συνηγορῶν σοι τὴν ἀλήθειαν. 'Ο δὲ Νάβουθέ· Ναί, Δέσποτα, ἔχω συνήγορον δικαιότατον, ἁρματηλάτην 'Ηλίαν· ἡ δὲ δίκη μου συγκροτεῖται μετὰ τῶν ψευδομαρτύρων. Ὅθεν ἀρχόμενος τοῦ πράγματός μου λέγω κατὰ τὸ ἑξῆς· «'Αναστάντες μοι μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον ἠρώτων με[6]», διαβεβαιούμενοι ὅτι ηὐλόγησα Θεὸν καὶ βασιλέα· οὓς καὶ ἐξετάζων ὁ Κύριος ἔφη· Εἴπατέ

---

1. Ψαλμ. 34, 2. 2. Α' Πέτρ. 1, 12. 3. Ψαλμ. 34, 3. 4. Ψαλμ. 34, 10. 5. 'Ιω. 14, 9. 6. Ψαλμ. 34, 11.

μοι φιλαλήθως, τίς ὑμᾶς ἠνάγκασε συκοφαντῆσαι τὸν ἐμὸν δοῦλον καὶ νομοφύλακα; Οἱ δὲ ἀπεκρίνοντο· Ἀχαὰβ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἰεζάβελ. Ὁ δὲ Μονογενής· Ἔστω οὖν ὁ Ἀχαὰβ ἐν τῷ πολέμῳ τοξευόμενος βέλει εὐθυβόλῳ κατὰ τοῦ ἥπατος, ἢ μᾶλλον κατὰ τοῦ πνεύμονος, τοῦ ἀδίκως ἀναπνεύσαντος εἰς τὴν πλεονεκτικὴν ἐπιθυμίαν. Ἡ δὲ Ἰεζάβελ ἔστω ῥιπτομένη ἐν οἰκοπέδῳ, γενέσθω δὲ κυνῶν τάφος. Ὁ δὲ Ναβουθὲ κληρονομείτω ἀντὶ τοῦ ἐξαφανιζομένου ἀμπελῶνος τὴν τρυφὴν τοῦ παραδείσου καὶ τῆς αἰωνιότητος.

4. Ὑπομνηματισθείσης δὲ ταύτης ἀποφάσεως, εἰσέρχεται ὁ μεγαλοφωνότατος Ἠσαΐας κεκραγώς· Κύριε, ἄκουσον ἐμοῦ εὐμενῶς καὶ δικαίως. Ὁ δὲ Μονογενής· Λέγε κατὰ τοῦ ἀδικήσαντός σε, μᾶλλον σὺ ὢν προφήτης δίκαιος, πνευματικός, ἱκανὸς ἑαυτῷ συστήσασθαι τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματός σου. Ὁ δὲ προφήτης· Ἔχω δίκην μετὰ τοῦ Μανασσῆ, ἐπεὶ ἐμοῦ σπουδαίως καὶ ἀόκνως κηρύσσοντος τὸν θεῖον καὶ θεόπνευστον λόγον, αὐτὸς ἀσυμπαθῶς καὶ ἀνελεημόνως ξυλίνῳ πρίονί με ἀνεῖλεν. Ὁ δὲ Μονογενής· Εἰ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Μανασσῆς, παραδιδόσθω τοῖς Χαλδαίοις εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἐμπαιγμὸν καὶ σφαγήν· ἵνα μάθωσιν οἱ βασιλεῖς τοὺς ἐμοὺς προφήτας μὴ ὑβρίζειν, ἢ ἀποκτείνειν, ἀλλὰ τιμᾶν καὶ μεγαλύνειν· ἐνθυμούμενοι, ὅτι δι' ἐμοῦ πᾶς βασιλεὺς βασιλεύει, καὶ οἱ δυνάσται γράφουσι δικαιοσύνην. Σὺ μὲν ἀντὶ τῆς ἐπιγείου Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐπουράνιον μητέρα τῶν πρωτοτόκων οἴκει· κἀκεῖνος δὲ τὸν τόπον, «ἐξ οὗ ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός.[1]»

5. Περαιωθείσης δὲ καὶ ταύτης τῆς ἀποφάσεως, εἰσέρχεται ὁ θαυμασιώτατος Ἱερεμίας, ὃν καὶ θεασάμενος ὁ Μονογενὴς λέγει· Σὺ δὲ μετὰ τίνος ἔχεις, ἢ μετὰ τίνος βούλεσαι δικάσασθαι; Ὁ δὲ Ἱερεμίας· Ἔχω δίκην μετὰ τὸν Ἰουδαίων, βούλομαι δὲ δικάσασθαι ἐπὶ σοῦ τοῦ ἀπροσωπολήπτου Δεσπότου. Ὁ δὲ Μονογενής· Καὶ τί κατηγορεῖς τοὺς ὁμοφύλους σου; Ὁ δὲ προφήτης· Κατηγορῶ αὐτούς, ἐπεὶ ἀνταπέδωκάν μοι ἀντὶ τῶν καλῶν κακά, ἀντὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν πονηρά. Ἐμοῦ εὐχομένου ὑπὲρ ὑγείας αὐτῶν καὶ σωτηρίας, αὐτοὶ ἐβουλεύσαντο φαρμάκῳ με ἀνελεῖν, ἐγκρύψαντες αὐτὸ μετὰ πολλοῦ δόλου εἰς τὸν ἄρτον μου. Ὁ δὲ Μονογενής· Καὶ τί αὐτοῖς θέλεις γενέσθαι; Ὁ δὲ προφήτης. Ἐκεῖνο αὐτοῖς ποίησον τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς Παροιμίαις· «Ὁ ἀνταποδιδοὺς κακὸν ἀντὶ ἀγαθοῦ, οὐ κινηθήσεται κακὰ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ.[2]» Ὁ δὲ Μονογενής· Οὐδὲν ἄτοπον ἐζήτησας. Ἴδε οὐ κινοῦνται κακὰ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἱερουσαλήμ, ἕως ἂν ἐκ θεμελίων ἐρημωθῇ. Σὺ ἀναπαύου ἐν τοῖς ἀστενώτοις κόλποις τοῦ προπάτορος Ἀβραάμ.

6. Περαιωθείσης καὶ ταύτης τῆς ἀποφάσεως, εἰσέρχεται ὁ προφήτης Ζαχαρίας κεκραγώς· Κύριε, δίκασον καὶ ἐμοῦ εὐμενῶς

1. Ἠσ. 35, 10. 2. Παρμ. 17, 13.

καὶ δικαίως. Ὁ δὲ Μονογενής· Λέγε κατὰ τῶν ἀδικησάντων σε. Ὁ δὲ Ζαχαρίας· Εἰσὶν οἱ ἀδικήσαντές με οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ νομοδιδάσκαλοι. Ὁ δὲ Μονογενής· Καὶ τί τοιοῦτό σε ἠδίκησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ νομοδιδάσκαλοι; Ὁ δὲ Ζαχαρίας· Ἐφόνευσάν με μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐπάγη δὲ καὶ τὸ αἷμά μου ἐπὶ τῆς πέτρας πρὸς ἔλεγχον τῆς μιαιφόνου αὐτῶν γνώμης. Ὁ δὲ Μονογενής· Τοιγὰρ καὶ αὐτοὶ ἀποθνησκέτωσαν ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου παρὰ τῶν Ῥωμαίων· δι᾿ ὧν δέ τις ἁμαρτάνει, διὰ τούτων καὶ κολάζεται· καὶ οἵῳ τις μέτρῳ μετρήσει τῷ πλησίον αὐτοῦ, τοιούτῳ αὐτῷ ἀντιμετρηθήσεται οὐρανόθεν δικαίως. Ἐκείνων δὲ παθόντων τὰ ἴσα καὶ ὧν ἦσαν ἄξιοι, σὺ δὲ εἰσέρχου εἰς τὸν νοητὸν νυμφῶνα, ἐπακούων παρ᾿ ἐμοῦ τῆς εὐκταιοτάτης φωνῆς· «Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.[1]»

7. Εἶτα, πληρωθείσης καὶ ταύτης τῆς ἀποφάσεως, εἰσέρχονται καὶ τὰ ἀναιρεθέντα παιδία ἐν Βηθλεέμ, βοῶντα καὶ λέγοντα· Κύριε, καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ ὄνομά σου ξίφεσιν ἀνηρέθημεν ὑπὸ τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ παρανόμου Ἡρώδου.[2] Ὁ δὲ Μονογενής· Εἰ δι᾿ ἐμὲ ὑπεμείνατε τὸν ἐπικέρδιον θάνατον καὶ προὔχοντα τῆς ζωῆς, κἂν μυρία μέρη, μὴ λυπεῖσθε, εἰδότες σαφῶς ὅτι οἱ δι᾿ ἐμὲ ἀποθνήσκοντες οὐ καταθνήσκουσι· ζῶσι γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα. Ὅθεν κελεύω τὸν μὲν Ἡρώδην ὑποβληθῆναι τοῖς ἐννέα ἀνιάτοις πάθεσιν, ὑμᾶς δὲ καταταγῆναι ἐν ταῖς χορείαις τῶν ἀθλοφόρων μαρτύρων, κελαδοῦντας μετ᾿ αὐτῶν τὸν ἐπινίκιον ὕμνον.

8. Τελευταῖον δὲ πάντων εἰσέρχεται καὶ ἡ ἀνεξάρτητος Ἐκκλησία, ἣν καὶ θεασάμενος ὁ Μονογενὴς λέγει· Σὺ δὲ τί ἔχεις, ἡ ἐμὴ νύμφη καὶ ἡ ἀμύσακτος κόρη, καὶ ἡ ἀκηλίδωτος παρθένος; Ἡ δὲ Ἐκκλησία· Λυποῦμαι, δι᾿ ὃ καί φημι· «Δίκασον, Κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς με, πολέμησον τοὺς πολεμοῦντάς με.[3]» Ὁ δὲ Μονογενής· Καὶ διατί πολεμεῖσαι; Λέγε καὶ φανεροποίει τὴν αἰτίαν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία· Πολεμοῦμαι, Δέσποτα, διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων, καὶ τὴν ποίησιν τοῦ ἀληθινοῦ καὶ βεβαίου Πάσχα, καὶ διὰ τὴν σεπτὴν καὶ ἄχραντόν σου εἰκόνα, ἥν μοι παρέδωκαν οἱ θεοφόροι ἀπόστολοι κατέχειν αὐτὴν εἰς ὑπογραμμὸν καὶ ἀρραβῶνα τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας σου. Ὁ δὲ Μονογενής· Εἰ καὶ διὰ τοῦτο πολεμεῖσαι, μὴ ἀθυμήσης ἢ ἀποκάμῃς τῇ διανοίᾳ, ἢ τῷ λογισμῷ. Ἰδοὺ γὰρ σαφῶς, ὅτι ὁ ἀπαρνούμενος τὸ Πάσχα καὶ τὴν ἄχραντόν μου εἰκόνα, κἀγὼ αὐτὸν ἀπαρνήσομαι ἔμπροσθεν τοῦ ἐπουρανίου μου Πατρός, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ἀγγέλων. Ὁ δὲ πάλιν συμπάσχων μοι διὰ τοῦ Πάσχα, καὶ συνδοξάσεται. Ἢ οὐκ ἤκουσας τό, τί διεταξάμην τῷ νομοθέτῃ Μωσῇ· Ποίησόν μοι δύο Χερουβὶμ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου [4],

1. Ματθ. 25, 21. 2. Πρβλ. Ματθ. 2, 16. 3. Ψαλμ. 34, 1. 4. Πρβλ. Ἔξ. 25, 18.

εἰς προμήνυσιν τῆς ἐμῆς εἰκόνος; Καὶ πάλιν, ὅτε με ἐπείραζον οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες· «Διδάσκαλε, ἔξεστιν ἡμῖν δῶσαι κῆνσον τῷ Καίσαρι, ἢ οὔ;» εἶπον δὲ πρὸς αὐτούς· «Ὑποδείξατέ μοι νόμισμα», καὶ λέγω ὑμῖν· Οἱ δὲ προσέφερόν μοι δηνάριον· καὶ λέγω πρὸς αὐτούς· «Τίνος εἰκὼν αὕτη καὶ ὑπογραφή;» Οἱ δὲ εἶπον· «Καίσαρος·» καὶ εἶπον πρὸς αὐτούς· «Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.[1]» Καὶ πάλιν πρὸς τὸν Πέτρον· «Πορεύου, βάλλε ἄγκιστρον εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ τὸν ἰχθὺν τὸν ἔχοντα ἀνελθεῖν, ἄνοιξον τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ εὑρήσεις στατῆρα· δὸς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.[2]» Τουτέστι, δὸς τὴν εἰκόνα τὴν ἐμὴν καὶ σὴν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἢ οὐκ ἤκουσας τοῦ μνήστορός σου Παύλου, λέγοντος· «Εἰ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν;[3]» καὶ πρὸς Ἀθηναίους· «Κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Περιερχόμενος τὰ σεβάσματα ὑμῶν, ἐν ᾧ βωμὸν εὗρον, γράφοντα· Ἀγνώστῳ Θεῷ· καὶ ὃν ὑμεῖς ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ὑμῖν καταγγέλλω.[4]» Καὶ πρὸς Γαλάτας· «Ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανεν μὴ πείθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ, οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν, καὶ τοῦτο ἐσταυρωμένος;[5]» Καὶ πρὸς Κορινθίους· «Εἴ τις οὐ προσκυνεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐληλυθότα ἐν σαρκί, ἔχει μαρὰν ἀθὰ τὸ ἀνάθεμα.[6]» Σὺ δέ, ἡ ἐμὴ νύμφη, νουθέτει τὰ τέκνα σου ἐμμένειν τοῖς ἐμοῖς προστάγμασι, καὶ μὴ δειλιάσῃς θυμοὺς βασιλέων, ἢ ἀπειλὰς τυράννων, ἢ φρυαγμοὺς αἱρεσιάρχων, ἢ πῦρ, ἢ ξίφος, ἢ θηρία, ἢ ἀφαιρέσεις χρημάτων, ἢ κτημάτων, ἢ οἰκιῶν, ἢ ὁμοίων. Οἵαν γὰρ καὶ δόξουσιν οἱ παραβάται ἧτταν, ἡττηθήσονται· καὶ οἵαν βουλὴν βουλεύσονται, ἐγὼ διασκεδάσω· ἔχεις γὰρ ἐκ θεμελίων τὴν στερρὰν καὶ ζῶσαν πέτραν. Ἀμήν.

---

1. Ματθ. 22, 17-21. 2. Ματθ. 17, 26. 3. Ῥωμ. 8, 17. 4. Πράξ. 17, 22-23. 5. Γαλ. 3, 1. 6. Πρβλ. Α΄ Κορ. 16, 22.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ.*

1. Εἰ ταῖς τῶν ἀγγέλων ἐνῆν πρὸς τὸ παρὸν χρήσασθαι γλώτταις, εἰ φωνὰς ἀθανάτους ἡ τῶν θνητῶν ἐκτήσατο φύσις, ἐτόλμησε μόλις ἂν τὰς τῆς ἑορτῆς ὑμνῆσαι δωρεάς. Νυνὶ δὲ γλῶττα θνητὴ καὶ πήλινον ὄργανον τί μὲν ἂν εἴποι, τί δὲ καὶ φθέγξοιτο, ἅπερ ἡ σύμπασα κτίσις ὁμοφωνοῦσα πρὸς ἀξίαν ὑμνεῖν οὐκ ἰσχύει; Ὑπερβαίνει γὰρ ἀληθῶς κτίσεως μέτρα τὰ δῶρα τῆς χάριτος. Θάνατος ἐξ ἀνθρώπων ἐλαύνεται, καὶ ᾅδης τὴν πολυετῆ δυναστείαν ἀποτίθεται· καὶ γένος ἀνθρώπων ἁμαρτίας νόμῳ κατάδικον τῇ τῆς χάριτος δωρεᾷ βασιλεύειν διδάσκεται· Τῆς τοίνυν Δεσποτικῆς ἑορτῆς ὁ πρωτοστάτης μὲν τῆς ἀπολαύσεως ἄνθρωπος, κοινωνὸς δὲ τῆς χάριτος ἡ λοιπὴ γίνεται κτίσις. Ἐν ἀνθρώπου γὰρ μορφῇ σήμερον ὁ τῆς φύσεως ἀνεπλάττετο δῆμος. Οὕτω γὰρ Παῦλος ὁ τῆς χάριτος μαθητὴς περιήγγειλεν· «Εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα.[1]» Μιᾷ φωνῇ ἑλκύσας τὰ σύμπαντα πρὸς ἀνάκτισιν, ὁ τῆς κτίσεως δημιουργὸς ἀνέστη. Ἡ γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις κοινὴ τῶν πάντων ὑπάρχει ἀνάκτισις. Καὶ τοῦτο Παῦλος ἡμῖν εὐαγγελίζεται, λέγων. ὅτι «Καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ·[2]» τουτέστι τὴν φθορὰν ἀποτίθεται, τὴν δουλείαν ἀποδύσεται, τὴν ἀθαναοίαν ἀπολήψετα', πρὸς ἀμείνονα μεταστήσεται λῆξιν. Τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ πρὸς ἀφθαρσίαν καινουργουμένῳ καὶ ἡ δι' αὐτὸν παραχθεῖσα ἀνακαινισθήσεται κτίσις.

2. Ἔκτισε μὲν γὰρ ὁ Θεὸς τὴν μεγάλην ταύτην τῆς κτίσεως. πόλιν· φωνῇ μόνῃ τὴν τῶν πολλῶν παραγωγὴν ποιησάμενος, φωνῇ μόνῃ τὴν τῶν ὅλων οὐσίαν ἑλκύσας, τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ σοφίας τὴν δύναμιν ἔδειξεν· ὡς ἐν ναῷ δὲ περιφανεῖ, τῇ κτίσει, τὴν ἰδίαν εἰκόνα τὸν ἄνθρωπον δημιουργήσας ἀνέστησεν. Ἔδει τοιγαροῦν καὶ νῦν, τῆς ἰδίας εἰκόνος καινουργουμένης, καὶ αὐτὸν τὸν τῆς εἰκόνος οἶκον συνανακτίζεσθαι. Τούτων ἡμῖν ἐγγυητὴς σήμερον ἡ παροῦσα πανήγυρις. Διὰ ταύτην ὁ μακάριος ἔκραζε Παῦλος· «Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.[3]» Ἀρνήσεται γὰρ θανάτου νόμον τὸ σῶμα, τοῖς τῆς ἀθα-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca , τ. 28, σ. 1073 κέξ.

1. Β' Κορ. 5, 17. 2. Ῥωμ. 8, 21. 3. Α' Κορ. 15, 53.

νασίας στεφανούμενον ἄνθεσιν· καὶ χώραν οὐχ ὑφέξει φθορά, τῆς ἀφθαρσίας ἐπιλαμπούσης. Ὢ τῆς μεγάλης τῶν πραγμάτων μεταβολῆς! ὢ τῆς ὑπὲρ ἐλπίδας ἐναλλαγῆς! ὢ μεγάλου πένθους εἰς εὐθυμίαν καταλήξαντος! ὢ χαρᾶς διαδεξαμένης τὴν συμφοράν! Αὔξει γάρ, αὔξει τῆς ἑορτῆς τὴν δοξολογίαν ἡ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης ὑπόμνησις. Ἦμεν γὰρ ἐν παραδείσῳ τὸ πρότερον, ἀγεωργήτου τρυφῆς κλῆρον ἐκ φιλανθρωπίας δεξάμενοι. Ἐπῆλθεν ὁ ὄφις τοιχωρύχος, τῆς ἀπολαύσεως ληστεύσας τὴν τρυφήν, καὶ κατάκριτον τὸ ληστευθὲν κατέστησε γένος, ὁδὸν εὑρὼν τοῦ θανάτου, τῆς ἐντολῆς τὴν παράβασιν. Ἐντεῦθεν ᾅδης, πύλας ἀνοίξας, τὸ τῶν ἀνθρώπων ὑπεδέχετο γένος· καὶ τίκτουσα φύσις φοβερὸν εἶχε τῶν τικτομένων τὸν θάνατον· καὶ τῶν ὠδίνων οἱ πόνοι πρόσοδος ἐγίνετο τάφων. Καὶ ἦν κληρονόμος ἐκ παρανομίας θάνατος, ἑκάστην τῶν ἡλικιῶν ἀκωλύτως ἀγρεύων· οὐκ ἐμβρύου φειδόμενος, οὐ τὸ τεχθὲν προορῶν, οὐ τὸν ἔφηβον ἐλεῶν, οὐ καταλιμπάνων νεάζοντας, οὐ πρεσβύτας αἰδούμενος, οὐχ ἁμαρτωλοῖς συγγινώσκων, οὐ δικαίων κατάλογον αἰσχυνόμενος, οὐ προφήτας παραιτούμενος, οὐχ ἱερέα παραπεμπόμενος· ἀλλ' ἥπλωτο κατὰ πάντων ἡ τοῦ θανάτου σαγήνη, τὸ προσπίπτον ἁρπάζουσα.

3. Οὐκ ἦν ἰατρὸς τοῦ κακοῦ· οὐκ ἦν ἐπαγόμενον φάρμακον, καὶ τοσαῦται γενεαὶ τὴν ζωὴν παροδεύσασαι, τὴν ἀκόρεστον οὐκ ἐπλήρωσαν τοῦ θανάτου γαστέρα. Καὶ ἦν τὸ δεινὸν τοῖς πενθοῦσιν ἀπαραμύθητον, καὶ πρὸς ἴασιν ἄπορον, εἰ μὴ Χριστὸς σταυρωθεὶς τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα κατήνεγκε, νυκτοτριημέρῳ ταφῇ τὰ πολυχρόνια τοῦ ᾅδου καταστρέψας βασίλεια· οὐ νῦν πρώτως πρὸς φιλανθρωπίαν δραμών, οὐδ' αὐτὸς ἑαυτοῦ πρὸς τὸ παρὸν γεγονὼς συμπαθέστερος, εἰ καὶ νῦν ἔργῳ τὴν ἀνάστασιν ἔδειξεν· ἀλλὰ καὶ πάλαι κρατοῦντα τὸν θάνατον ταῖς τῆς ἀναστάσεως ἐφόβει σκιαῖς· καὶ τοῦ ᾅδου τὴν βασιλείαν ἐτάραττεν, ἐλπίδας ἀθανασίας ἀμυδρῶς τῷ γένει δωρούμενος· ἰσοχρόνους καὶ τῆς τοῦ ᾅδου τυραννίδος τὰς τῆς καταλύσεως ἀνυφαίνων ἐννοίας. Καὶ σκόπει τὴν ἀπόρρητον τῶν πραγμάτων οἰκονομίαν. Ἄβελ πρῶτος ὑπὸ τοῦ θανάτου κατέχεται[1]. Ὁ δεδωκὼς τῷ θανάτῳ τῆς ἁμαρτίας τὴν πρόφασιν, δίδωσι τῇ φύσει κατὰ τοῦ θανάτου δικαιολογίας ὑπόθεσιν. Εἰ γὰρ ἀδίκως κατέχεται, δικαίως ἀνίσταται· ἁμαρτωλοῦ γὰρ ἀποθανόντος, ἰσχυρότερος δικαζόμενος ὁ θάνατος. Σαθρὰ δὲ κατὰ δικαίων τῷ ᾅδῃ ἡ ἐγχείρησις· ἀσθενὴς ὁ τοῦ θανάτου δεσμός, δίκαιον ἔχων ἀδίκως κρατούμενον. Εἰ γὰρ ἡ ἁμαρτία τῆς τοῦ θανάτου βασιλείας ἰσχύς, ὁ μήπω πταίσας ἀνεύθυνος. Διὰ τοῦτο δυνάμενος ὁ Θεὸς ἐξαρπάσαι τοῦ φόνου τὸν Ἄβελ, τοῦτο μὲν οὐ πεποίηκε, συνεχώρησε δὲ τὴν ἀναίρεσιν, ἵνα ἄρριζος γένηται θάνατος δικαίου φυτουργούμενος αἵματι. Διὰ τοῦτο Χριστός, ὑπὲρ τοῦ κόσμου δικαζόμενος, ἔλεγε· «Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου

1. Πρβλ. Γεν. 4, 8.

τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω.[1]» Ἄνωθεν οὖν ἡ τοῦ Ἄβελ διὰ Χριστοῦ προκεκήρυκται δίκη καὶ νίκη. Λάβε μοι Παῦλον συνηγοροῦντα· «Καὶ ἀποθανὼν», φησίν, «Ἄβελ, ἔτι λαλεῖ· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο[2]», παραβολὴν τὴν ὁμοιότητα λέγων· Φέρει γὰρ μίμησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ δίκης ἡ τοῦ Ἄβελ ἀναίρεσις. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ θάνατον φθέγγεται, καὶ κατηγορεῖ τοῦ φονεύσαντος. Ἡ γὰρ τοῦ βίου παρουσία, τοῦ θανάτου τὴν βίαν ἐνίκησεν. Οὐκ ἔστησεν αὐτοῦ βοῶσαν τὴν γλῶσσαν ὁ φόνος, οὐδὲ τὰς τοῦ αἵματος δικαιολογίας ἐνέκοψεν· ἀλλ' ἀθάνατα φθέγγεται γλῶττα κρατουμένη θανάτῳ. Οὐκ ἂν ἦν εὔπορος εἰς ἀπολογίαν ἡ φύσις, εἰ ὁ Ἀδὰμ προανήρπαστο· ἡ γὰρ τῆς παραβάσεως αἰσχύνη τὴν γλῶτταν ἀνέφραττεν. Ἄβελ πρῶτος πεσὼν ἤγειρε τὰς ἐλπίδας τῆς φύσεως.

4. Ἔφθασεν ἐπὶ τούτοις Ἐνώχ, καὶ τόπου μεταστάσει τὸν ᾅδην ἀπέφυγεν, εὐδοκιμήσει βίου δραπετεύων τὸν θάνατον.[3] Μετὰ τοῦτον Ἠλίας ὁ μέγας, οὐδὲ αὐτὸς εἴξας τῷ θανάτῳ, τὸ τῆς ξενοδόχου παιδίον τελευτῆσαν ἐξήρπασεν, εὐχῆς δυναστείᾳ τοῦ θανάτου τὴν βίαν νικήσας, καὶ τὴν ἐξ ᾅδου πρὸς ζωὴν ὑποστροφὴν καινουργήσας.[4] Ἐλισσαῖος ἐπὶ τούτους ἀνέτειλε, διπλῆν ἐξ ἁπλῆς τὴν χάριν δεξάμενος, ὃς τὸ τῆς Σωμανίτιδος παιδίον ἐξ ᾅδου πρὸς βίον δι' εὐχῆς μετεπέμπετο.[5] Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς τοῖς τοῦ θανάτου περιεβλήθη δικτύοις, καὶ νεκρὸς ὤν, ὅμως τὸν ᾅδην ἐσύλησε, τῇ τοῦ σώματος ἀφῇ τὸν νεκρὸν φυγαδεύσας, καὶ διὰ νεκροῦ νεκρὸς πρὸς βίον ἐκλέπτετο.[6] Καὶ ἦν ὁ προφήτης τῷ θανάτῳ νεκρὸς ἐπιζήμιος. Τοῦ γὰρ Ἐλισσαίου θανόντος, προσθήκην ὁ τῶν νεκρῶν ἀριθμὸς οὐκ ἐλάμβανεν. Ἀλλ' ἀκερδὲς τῷ ᾅδῃ κατὰ τοῦ δικαίου τὸ θήραμα. Ἐν τούτοις οἱ τύποι τῆς ἀναστάσεως ὠχύρουν φθειρομένην τὴν φύσιν· βοηθῆσαι δ' ὅμως τοῖς ἁλοῦσιν οὐκ ἴσχυον· «Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως[7]», τοῦ νόμου τὸν χρόνον ὅρους τοῦ κράτους ποιούμενος. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν ἀνεφάνη, ἔτρεχον μὲν εἰς ἔργον αἱ τοῦ γένους ἐλπίδες· καὶ φωνῇ Δεσποτικῇ τὰ ᾅδου διηνοίγετο κλεῖθρα, καὶ δεσμώτας νεκροὺς ἀπεδίδουν οἱ τάφοι· καὶ κλῆσις ἐγίνετο, καὶ τάφος ἠνοίγετο· καὶ φύσις ἀνθρωπίνη Θεῷ ἡνωμένη τὸν ᾅδην κατέπληττεν. Ἐντεῦθεν ὁ ᾅδης πρὸς τὸν τοὺς νεκροὺς ἀφαιρούμενον ἐβόα· Τί τὴν ἐν παραδείσῳ συγγραφὴν ἀνατρέπεις; τί τὸ κατὰ τῆς φύσεως κατασχίζεις χειρόγραφον; Ἐγγράφοις δικαίοις κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὠχύρωμαι. Ἔχω τό, «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ[8]», τοῦ γένους τὸ πρόστιμον. Ὠδύρετο μὲν δὴ καθ' ἕνα τῶν νεκρῶν ἀφαιρούμενος· ἠγνόει δὲ ἄρα, ὡς Χριστός, καταβάς, πάνδημον ἀφαίρεσιν τοῖς θνήσκουσι χαρίσεται. Ἵνα γὰρ μηδεὶς ἔτι τῷ ᾅδῃ περιλειφθείη

---

1. Ἰω. 12, 31. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 11, 4. 3. Πρβλ. Γεν. 5, 24. 4. Πρβλ. Γ' Βασ. 17, 22. 5. Πρβλ. Δ' Βασ. 4, 32 ἑξ. 6. Πρβλ. Δ' Βασ. 13, 21. 7. Ῥωμ. 5, 14. 8. Γεν. 3, 19.

δεσμώτης, κάτεισιν αὐτὸς εἰς ᾅδου Χριστός· τῇ μὲν φορουμένῃ σαρκὶ δελεάζων τὸν ᾅδην, θεότητος δὲ δυνάμει καθαιρῶν αὐτοῦ τὰ βασίλεια, βραχεῖ χρόνῳ τὰ παλαιὰ τοῦ νόμου διατεμὼν χειρόγραφα, ἵνα ἀνθρώπους εἰς οὐρανοὺς ἀναγάγῃ· οὐρανούς, τὸ ἐλεύθερον τοῦ θανάτου χωρίον, ἀφθαρσίας καταγώγιον, δικαιοσύνης ἐργαστήριον.

5. Ἐν τούτοις ἐβαπτίσθης τοῖς ἀγαθοῖς, νεοφώτιστε· ἀρραβών σοι γέγονεν ἀναστάσεως, νεοφώτιστε, ἡ τῆς χάριτος μύησις· ἐνέχυρον τῆς ἐν οὐρανῷ διαίτης ἔχει τὸ βάπτισμα. Ἐμιμήσω τῇ καταδύσει τοῦ Δεσπότου τὸν τάφον· ἀλλὰ ἀνέδυς πάλιν ἐκεῖθεν, τὰ τῆς ἀναστάσεως ἔργα πρὸ τῶν ἔργων θεώμενος. Ὧν εἶδες τὰ σύμβολα, τούτων ἀποδέχου τὰ πράγματα. Δέχου μάρτυρα τῶν λεγομένων τὸν Παῦλον λέγοντα· «Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα.[1]» Καλῶς τό, σύμφυτοι· φυτεία γὰρ πρὸς ἀθανασίαν τὸ βάπτισμα, ἐν κολυμβήθρᾳ φυτευομένη, καὶ οὐρανῷ καρποφοροῦσα. Ἐκεῖ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἀπορρήτως ἐργάζεται· καὶ μὴ τῷ τῆς φύσεως συγγενεῖ ἀγνοήσῃς τὸ θαῦμα. Ὑπηρετεῖ πρὸς τὴν χρείαν τὸ ὕδωρ· δημιουργεῖ δὲ τὴν ἀναγέννησιν ἡ χάρις, ὡς ἐν μήτρᾳ τῇ κολυμβήθρᾳ τὸ ἐμβαλλόμενον ἀναπλάττει. Ὡς ἐν χωνευτηρίῳ τῷ ὕδατι τὸν κατιόντα ἀναχαλκεύει. Δίδωσιν αὐτῷ τῆς ἀθανασίας μυστήρια· ἀναστάσεως σφραγῖδα χαρίζεται. Τούτων σοι τῶν θαυμάτων, ὦ νεοφώτιστε, καὶ ἡ ἀμφίεσις φέρει τὰ σύμβολα. Ἀπόβλεψον εἰς ἑαυτὸν τὰς τῶν ἀγαθῶν εἰκόνας φοροῦντα. Λαμπρὰ μὲν γὰρ καὶ διαυγὴς ἡ ἐσθής σου τῆς ἀφθαρσίας ζωγραφοῦσα τὰ σύμβολα. Ὀθόνη σοι λευκὴ καθάπερ διάδημα τὴν κεφαλὴν διασφίγγει, τὴν ἐλευθερίαν κηρύττουσα. Ἡ γὰρ τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου νίκη περιφέρει τὰ μηνύματα. Ἔδειξε γάρ σε Χριστὸς ἐγειρόμενον· νῦν μὲν συμβόλοις, δείξει δὲ κατὰ μικρὸν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐὰν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως μὴ ταῖς ἁμαρτίαις ῥυπώσωμεν· ἐὰν τὴν λαμπάδα τῆς χάριτος ἀτόποις μὴ κατασβέσωμεν πράξεσιν· ἐὰν τὸν τοῦ Πνεύματος διαφυλάξωμεν στέφανον. Τότε σαφῶς ὁ Δεσπότης ἐξ οὐρανῶν μετὰ φοβερᾶς καὶ φιλανθρώπου βοῆς ἀναβοήσειε· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.[2]» Αὐτῷ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Ῥωμ. 6, 5. 2. Ματθ. 25, 34.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥΣ ΤΩ ΣΑΒΒΑΤΩ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΣΙΜΟΥ ΛΟΓΟΣ.*

1. Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὅλην τῶν ἀνθρώπων τὴν ζωὴν ἑορτὴν ἀπειργάσατο μίαν. Τῶν γὰρ ἐν τῇ γῇ τὸ πολίτευμα πρὸς οὐρανὸν μεταστήσας, τὰς τοῦ πανηγυρίζειν ἀφορμὰς ἐδωρήσατο. Καὶ μάρτυς τῶν εἰρημένων ὁ Παῦλος, ὁ τῶν Χριστοῦ ῥημάτων ὄργανον τὴν γλῶσσαν κτησάμενος. «Ἡμῶν γὰρ» φησί, «τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.[1]» Τίς γὰρ ἀπεκδεχόμενος ταῖς ἐλπίσιν οὐχ ἑορτάζει; Τίς, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν λογισμῷ φανταζόμενος, οὐ προλαμβάνει χαίρων τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν; Τίς δέ, βασιλέως θνητοῦ κάθοδον ἐσομένην ἀκούων, οὐκ ἀνίσταται μὲν τὴν διάνοιαν, εὐφραίνεται δὲ τὴν ψυχήν, προτρέχων τῷ πόθῳ τῆς θέας τὸν χρόνον; Τότε συγκινοῦνται μὲν δῆμοι, σκιρτῶσι δὲ παῖδες, χορεύουσι κόραι, πρεσβῦται τὸ γῆρας ἀναιρεῖσθαι βιάζονται, ταῖς ἐλπίσιν ἀκμάζοντες· καὶ χωρεῖ διὰ πάντων ἡ τῆς βασιλικῆς παρουσίας πανήγυρις. Τί οὖν ἂν εἴποι τις, παραγινομένου Χριστοῦ βασιλέως ἀθανάτου, οὐχ ἵνα πόλεις φαιδρύνῃ, καὶ πύργους ἐγείρῃ, οὐδὲ ἵνα δωρεὰς παράσχῃ, πατουμένας τῷ χρόνῳ· ἀλλ' ἵνα τὸν ἄνθρωπον ἀθανασίαν ἐνδύσῃ, καὶ θανάτῳ ληστευόμενον ἐν ἀσύλῳ χωρίῳ οὐρανοῦ κατοικίσῃ;

2. Σήμερον ὤφθη Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ πάλιν δευτέρᾳ θέᾳ, βεβαιοτέραν τῆς ἀναστάσεως τὴν πίστιν ἐργαζόμενος. Ὤφθη δέ, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· ὁ γὰρ τὸν ᾅδην δείξας ἀτείχιστον οὐκ ἐδέετο θυρῶν πρὸς τὴν εἴσοδον. Ὅπου γὰρ προστάττει Θεός, τῆς συνηθείας ἀργοῦσιν οἱ νόμοι. Ἐπὶ τῇ θαλάσσης ἐβάδιζε πρότερον· καὶ ἡ ῥέουσα φύσις τοῖς τῆς σαρκὸς ποσὶν ὑπεστρώννυτο, καὶ βήμασι ποδῶν ἐμετρεῖτο τὰ κύματα, καὶ τὸ πέλαγος πρὸς τὴν χρείαν εἰς ἔδαφος μετεπήγνυτο. Εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Καίτοι, τῆς ἀναστάσεως γινομένης, ὁ τοῦ τάφου κεκύλιστο λίθος, καὶ ἡ τοῦ μνήματος ἀνεστόμωτο θύρα. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐδείχθη, ὅτι ἅπερ ἔπασχεν ὁ τάφος ὁρώμενος, ταῦτα ὁ ᾅδης ἀοράτως ὑπέμενε· καὶ ἀνοιγομένου τοῦ μνήματος, ἀθύρωτος πλέον ὁ θάνατος

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1081 κἑξ.

1. Φιλιπ. 3, 20.

ἀπηλέγχετο· ἔδει γὰρ συναπογυμνοῦσθαι τῷ ᾅδῃ τὸν τάφον, καὶ τοῖς ὁρωμένοις τὰ μὴ φαινόμενα στηλιτεύεσθαι· ἐνταῦθα δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσέρχεται· ἵνα οἱ περὶ τὴν ἀνάστασιν ἀπιστοῦντες ἐκπλαγῶσι τὴν εἴσοδον, καὶ χειραγωγηθῶσι πρὸς τὸ θαῦμα τῷ θαύματι. Ἀναστὰς οὖν ὁ Χριστὸς πρὸ τῶν μαθητῶν ταῖς γυναιξὶν ἐμφανίζεται· καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀποστόλοις εὐηγγελίζοντο τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τοῦτο εἰκότως. Οὕτω γὰρ τῆς Εὔας ἡ ἐπήρεια τῷ διαβόλῳ περιετρέπετο. Ὅθεν γὰρ ὥδευσεν ἡ νόσος, ἐκεῖθεν ἡ θεραπεία ἔρχεται. Ὅθεν ὁ θάνατος ἤρξατο, ἐκεῖθεν ἡ ἀνάστασις φαίνεται. Γυνὴ γὰρ τῆς παραβάσεως αἰτία, καὶ τῆς ἀναστάσεως κήρυξ· ἡ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ πρὸς τὴν πτῶσιν χειραγωγήσασα, τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἀναστάντα μαρτύρεται.

3. Ὤφθη τοίνυν καὶ τοῖς ἀποστόλοις Χριστὸς ἐν οἴκῳ κεκρυμμένοις, εἰσῆλθε τῶν θυρῶν κεκλεισμένων. Καὶ ἀπιστεῖ τοῖς γινομένοις μὴ παρὼν ὁ Θωμᾶς· καὶ ποθῶν τὴν θέαν, τὴν ἀκοὴν ἀπεστρέφετο· ἔφραττε τὴν ἀκοήν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναπετάσαι βουλόμενος· ἐπλήττετο τῷ πόθῳ, διὰ φωνῆς τοξευόμενος· «Ἐὰν μὴ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.[1]» Ἄπληστος πρὸς διάθεσιν, καὶ μὴ πιστεύων ὁ Θωμᾶς, προβάλλεται ἀπιστίαν, ἵνα ἀπολαύσῃ τῆς θεωρίας. Λύσει μου, φησί, τὴν ἀπιστίαν φανείς· βαλῶ τὸν δάκτυλόν μου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων. Δεσπότην, ὃν ποθῶ, περιπτύξομαι. Μεμψάσθω τὴν ἀπιστίαν, καὶ χαρισάσθω τὴν θεωρίαν. Ὡς ἄπιστος ἴδω, καὶ ὡς πιστὸς περιπτύξομαι, καὶ ἀπολαύσω. Ἴδω χεῖρας ὀρυχθείσας, δι᾽ ὧν αἱ παραβᾶσαι τοῦ Ἀδὰμ ἐθεραπεύθησαν χεῖρες· ἴδω πλευράν, δι᾽ ἧς ὁ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἀνῄρηται θάνατος. Θεατής, οὐκ ἀκροατής, τοῦ Δεσπότου γενέσθαι θέλω. Τῇ διηγήσει πλέον πρὸς ἐπιθυμίαν ἀνάπτομαι· δι᾽ ὧν εὐαγγελίζεσθε, διὰ τούτων τὴν ὀδύνην ἐπαυξῆτε. Ἐγὼ δέ μου θεραπεύσω τὴν ἀνίαν, τὴν θεραπείαν προχειριζόμενος.

4. Ἀλλ᾽ αὖθις παρῆν ὁ Δεσπότης, καὶ λύει τῷ μαθητῇ μετὰ τῆς ἀνίας τὴν ἀπιστίαν. Μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ἀπιστίαν ἔλυσεν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνέπλησε. Παρῆν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· ἀπιστουμένη θέᾳ πιστοῦται τὴν ἀπιστουμένην ἀνάστασιν· καὶ πάλιν διπλασιάζει τὸ θαῦμα, ἵνα πληροφορήσῃ τὸν Θωμᾶν. «Βάλε», φησί, «τὸν δάκτυλόν σου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων·[2]» ὃν ἐζήτεις ἀπόντα, παρόντος ἀπόλαυε. Οἶδά σου τὴν ἐπιθυμίαν καὶ σιωπῶντος· πρὸ τῶν λόγων, τὴν γνώμην ἐπίσταμαι. Ἤκουόν σου τῶν ῥημάτων, καὶ μὴ βλεπόμενος, παρήμην ἀπιστοῦντι, καὶ μὴ φαινόμενος, ἐνεδίδουν τῇ ἀπιστίᾳ καιρόν, ἵνα σου τὴν ἐπιθυμίαν θαυμάσω. «Βάλε τὸν δάκτυλόν σου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων· καὶ βάλε τὴν χεῖρά σου εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπι-

1. Ἰω. 20, 25. 2. Ἰω. 20, 27.

στος, ἀλλὰ πιστός.[1]» Ὁ δὲ Θωμᾶς, ψηλαφήσας καὶ τὴν ἀπιστίαν ἐξορίσας, πίστει εἰλικρινεῖ καὶ πόθῳ θεοπρεπεῖ κέκραγεν· «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου.[2]» Καί φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· «Ὅτι ἑώρακάς με, πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες.[3]» Κήρυξον, Θωμᾶ, τοῖς μὴ ἑωρακόσι μου τὴν ἀνάστασιν· Ἕλκυσον τὴν οἰκουμένην, οὐκ ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ λόγοις πιστεύουσαν· περίελθε βαρβάρων ἔθνη καὶ πόλεις· δίδαξον ἀνθ' ὅπλων σταυρῷ θωρακίζεσθαι. Κήρυξον μόνον, καὶ προσκυνοῦντες πιστεύσουσιν· οὐκ ἀπαιτηθήσῃ παρ' αὐτῶν τὴν θέαν τὴν ἐμήν· Εἰπὲ τὴν κλῆσιν, καὶ ὅρα τὴν πίστιν· «Μακάριοι» γὰρ ἀληθῶς «οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες.» Τοιοῦτος ὁ νεόλεκτος οὗτος τοῦ Δεσπότου στρατός, τῆς πνευματικῆς κολυμβήθρας ὠδῖνες, τὰ ἔργα τῆς χάριτος, ἡ γεωργία τοῦ Πνεύματος· οὐκ ἰδόντες ὑπήκουσαν, ἀλλὰ ποθοῦντες ἐπίστευσαν. Ἐπέγνωσαν Χριστὸν οὐκ ὄμμασι σώματος, ἀλλ' ὄμμασι πίστεως. Οὐκ ἔβαλον τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων, ἀλλὰ τῷ σταυρῷ περιπλακέντες τὸ πάθος ἠσπάσαντο. Δεσποτικῆς πλευρᾶς θεαταὶ οὐκ ἐγένοντο, ἀλλὰ χάριτι Δεσποτικοῖς συνήχθησαν μέλεσι, κυροῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν τοῦ Δεσπότου φωνήν· «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες·» οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ Χριστῷ συναφθέντες.

5. Σήμερον ἀποδύεσθε τὴν φορουμένην ἐσθῆτα, ἀλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τὴν κεκρυμμένην σφραγῖδα· ἀποδύεσθε τὰ φαινόμενα σύμβολα, ἀλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τῆς στρατιᾶς τὰ γνωρίσματα. Ἀποτίθεσαι τὴν ἀμφίεσιν, ὦ τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα, ἀλλὰ μὴ γυμνωθῇς τῶν ὅπλων τῆς πίστεως· νῦν τοι μάλιστα χρεία τῆς πανοπλίας. Νῦν γὰρ κατὰ σοῦ πλέον ἢ τοῦ πρόσθεν ἐγρήγορεν ὁ πολέμιος, καὶ ἐκραταιώθη ὁ πόλεμος. Ἕως αἰχμάλωτος ἦς καὶ δοῦλος τοῦ ἐχθροῦ, τὸ κρατεῖν ἔχων ἐκεῖνος, τοῦ πολεμεῖν οὐκ ἐφρόντιζεν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς Χριστὸν μετετάχθης, καί, φυγὼν τὸν ἐχθρόν, τῷ Δεσπότῃ προσέδραμες, καὶ λύκον ἀποπηδήσας, συνετάχθης τῇ ποίμνῃ, ὡς παλαιάν σε θήραν μετέρχεται, πολυτρόπους ἐκμηχανώμενος δόλους. Πρὸς ταύτην ἡμᾶς τὴν παράταξιν ὁ μακάριος ἀλείφων Παῦλος, στρατηγεῖ καὶ προχειρίζεται παραγγέλματα. «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν», λέγων, «ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας.[4]» Ὁρᾷς στῖφος πολεμικὸν καὶ ζέουσαν μάχην; Ὑπὲρ τίνων οὖν ἄρα ὁ πόλεμος; Ποῖα τῆς μάχης τὰ κέρδη; Αὐτὸς ἐπάγει ὁ στρατηγὸς λέγων· «Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις», τουτέστιν, ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων κτημάτων. Ὑπὲρ τῆς ἀφθαρσίας ὁπλίζει, καὶ ὑπὲρ ἀτρεπτότητος πολεμεῖ· ὑπὲρ τοῦ συνεῖναι Χριστῷ παρατάττει Ταῦτα γὰρ ἐπουράνια κτήματα· ταῦτα ἐκεῖνος ἀφελέσθαι βούλεται. Οὐκ ἀφίησί σε πολεμοῦντα γυμνόν· καθοπλίζει δὲ τοῖς ὅπλοις τοῦ Πατρός. Καί μοι βλέπε τῶν ὅπλων τὴν

---

1. Ἰω. 20, 27. 2. Ἰω. 20, 28. 3. Ἰω. 20, 29. 4. Ἐφ. 6, 12.

ἀστραπὴν φοβερὰν οὖσαν τοῖς ἐχθροῖς· φησὶ γὰρ οὕτως· «Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὰς ὀσφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι· καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ.[1]» Πρὸς ἀοράτους ἐχθροὺς ἀοράτοις ἐκόσμησεν ὅπλοις.

6. Τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ὅπλων ἰσχύς· ὅτι δὲ τὰ τῆς παρατάξεως, κἂν μὴ φαίνηται, γίνεται, σκόπησον οὕτως. Εἰ γὰρ τὸν Χριστὸν πειράζειν οὐκ ὤκνησεν ὁ διάβολος, ἀλλ' ἀναισχυντίας ὑπερβολῇ καὶ κατὰ τοῦ Δεσπότου τετόλμηκε· πῶς τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων παύσηται; Εἶδε τὸν Χριστὸν βαπτισθέντα (σὺ δὲ σκόπει τὸν καιρόν, ὦ νεοφώτιστε), καὶ τότε πρὸς τὸ πειράζειν ἠγέρθη. Εἶδεν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεινάσαντα, καὶ συνεργὸν τῆς πείρας τὴν πεῖναν ἐλάμβανεν, οὐδὲ αὐτῆς τῆς τροφῆς τὴν χρείαν μηχανημάτων ἐλευθέραν ἀφείς, ἀλλὰ προσελθὼν ἐνεχείρει πειράζειν καὶ λέγειν· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.[2]» Μονονουχὶ τοῦτο λέγων· Υἱὸς Θεοῦ σοβαρεύεις καλούμενος, ἠπατήθης ὀνόματι. Προσηγορίᾳ γυμνῇ πράγματος σεμνύνῃ. Πεινῶντα βλέπω, καὶ Υἱὸν Θεοῦ ὀνομάσω; Ἡ τιμὴ τῷ πάθει νοθεύεται. Θεράπευσον τὴν χρείαν τῷ θαύματι· ὑπακούσωσιν οἱ λίθοι προστάττοντι, καὶ πιστεύσω τῇ κλήσει· αἰδεσθῶσιν ἐκεῖνοι τὸ ἐπίταγμα, καὶ συντρέχω τῷ θαύματι· δέξομαι τὴν φωνὴν καὶ συντίθεμαι τῇ τιμῇ. Ἀλλὰ Γραφικοῖς ἐτοξεύετο ῥήμασιν· «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.[3]» Ἀλλ' αἰσχυνθεὶς τῇ προτέρᾳ πάλῃ, καὶ δευτέραν πεῖραν προσήγαγεν· «Ῥίψον» φησὶν «ἑαυτὸν ἄνωθεν κάτω· γέγραπται γάρ, ὅτι Τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου.[4]» Ἀλλ' ἤκουσε πάλιν· «Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου.[5]» Καὶ οὐκ ἐνάρκησε δευτέρᾳ πτώσει, ἀλλ' ἐπάγει καὶ τρίτην μηχανὴν προσδοκίᾳ νίκης πρὸς πτῶσιν δελεαζόμενος· «Ταῦτα γάρ σοι πάντα δώσω», φησίν, «ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι.[6]» Ὁρᾷς μηχανημάτων γοργότητα; Ὁρᾷς ἀπάτης παρασκευήν;

7 Ἀλλὰ τρεῖς μὲν ἰδέας ἴσως πειρασμῶν εἶναι νενόμικας, τῷ τοῦ ἀριθμοῦ ἑπόμενος σχήματι· ἅπαν δὲ πειρασμῶν εἶδος ἄρα ἐν τοῖς τρισὶ περιέξεται· οὐ γὰρ ἂν ἐπαύσατο πειράζων, εἰ μὴ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν φαρέτραν τῶν βελῶν ἐξεκένωσε. Πάσας γὰρ τὰς ἐξ ἡδονῆς μηχανὰς διὰ τῆς περὶ τὴν βρῶσιν ἐπιθυμίας προσήγαγε, μιᾷ προσβολῇ τὴν τῶν ὀρέξεων ἀνακινήσας συγγένειαν. Εἰπὼν δέ, «Ῥίψον σεαυτόν», τὰς ἐκ μεγαλαυχίας μεθόδους ἐκίνησε. Τὸ δέ, «Ταῦτα πάντα σοι δώ-

1. Ἐφ. 6, 14-17. 2. Ματθ. 4, 3. 3. Δευτ. 8, 3. 4. Ματθ. 4, 6. Ψαλμ. 90, 11. 5. Ματθ. 4, 7. Δευτ. 6, 16. 6. Ματθ. 4, 9.

σω», τὴν χαλεπωτάτην ῥίζαν τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν φιλαργυρίαν, εἰσήγαγεν. Ἅπαν γὰρ εἶδος ἁμαρτημάτων ἐκ μιᾶς ταύτης φύεται ῥίζης. Καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἁμαρτία χώραν οὐκ ἔχει, μὴ διὰ τούτων ὁδεύουσα. Ἢ γὰρ δι' ἡδονῆς τιτρώσκει, ἢ διὰ δόξης τοξεύει, ἢ χρημάτων ἔρωτι πρὸς πλημμέλειαν ἕλκει. Γυμνωθεὶς οὖν τῶν βελῶν τότε τοῦ τοξεύειν ἐπαύσατο· καὶ γυμνὸν ἡμῖν αὐτὸν ὁ Χριστὸς τῶν μηχανημάτων κατέστησεν, ἀπράκτους αὐτοῦ τὰς ἀκίδας ἐργασάμενος· γνωρίμους τοὺς δόλους κατέστησεν, εὐχείρωτον αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις ποιούμενος.

8. Τοῖς Δεσποτικοῖς τοίνυν ἀγῶσι τὴν νίκην κερδανῶμεν· Χριστοῦ πολεμοῦντος οἰκεῖα στήσωμεν τρόπαια. Μὴ ῥυπώσωμεν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως, ὃν ἡ χάρις ἐξύφανε· μὴ δωρεὰν ἀτιμάσῃς, ἣν παρὰ Θεοῦ ἔλαβες· ἐννόει τὸν δεδωκότα, καὶ τὸ δοθὲν διαφύλαξον. Εἴ τινος μαργαρίτου φύλαξ ἢ ἁλουργίδος κατέστης βασιλικῆς, ἄρα οὐκ ἂν μέχρι θανάτου τῆς φυλακῆς ἐπεδείξω τὴν ἐπιμέλειαν; Ἀλλὰ νῦν οὐ μαργαρίτου μόνον, οὐδὲ πορφύρας, οὐδὲ κτήματος ἁπλῶς βασιλικοῦ, αὐτὸ δὲ τὸ τοῦ Δεσπότου κατεπιστεύθης σῶμα· μᾶλλον δέ τι λέγω, γέγονας σῶμα Δεσποτικόν, μέλος ἐγένου Χριστοῦ· ἐνεδύσω Χριστόν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· «Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύσαντο.[1]» Μὴ γενοῦ τῶν τοῦ Χριστοῦ προδότης μελῶν. Ὑπῆρξας τοῦ Πνεύματος οἰκητήριον, καὶ μέλος τοῦ ἐν οὐρανοῖς βασιλεύοντος. Ἀρεταῖς οὖν τὸν δῶρον τιμήσωμεν· σωφροσύνης ἐπιμεληταὶ καταστῶμεν· φιλανθρωπίαν μετέλθωμεν· ἐλεημοσύνην προχειριζώμεθα· ἀπιστίας ἰὸν ἀποτιναξώμεθα· δόλον ἀποστραφῶμεν τοῦ διαβόλου φίλον· μισήσωμεν ψεῦδος τοῦ πολεμίου τὸ ὄργανον. Μιμησώμεθα τὸν μακάριον Παῦλον, ὃς βαπτισθεὶς ἐκήρυττεν, ὃν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἤλαυνε. Μιμησώμεθα τὸν τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχον, ὃς ἐν ὁδῷ τυχὼν τοῦ βαπτίσματος, ὁδὸς αὐτὸς τοῖς πιστεύουσι τῶν Αἰθιόπων ἐγένετο. Πολυπλασιάσωμεν τὸ τῆς χάριτος τάλαντον, ἵνα τῆς πολυεύκτου φωνῆς ἀκούσωμεν τοῦ Δεσπότου λέγοντος· «Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστὸς ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.[2]» Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Γαλ. 3, 27. 2. Ματθ. 25, 21.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.*

1. Ἡ μὲν τῆς ἀναστάσεως μνήμη τὰ κατὰ τοῦ θανάτου τοῖς ἀνθρώποις χαρίζεται νικητήρια· ἡ δὲ παροῦσα πανήγυρις πρὸς οὐρανὸν ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰς ἐν τῇ γῇ διατριβὰς ἀλλάξασα, τὸν οὐρανὸν βατὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζεται. Οὐ γὰρ ἐχρῆν τὸν θάνατον, κεκρατηκότα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάλιν αὐτὸ τοῖς τοῦ θανάτου χωρίοις αὐλίζεσθαι. Νῦν μοι μέγα φρονεῖν ἀληθῶς κατὰ τῆς διαβολικῆς τυραννίδος ἐπέρχεται, ὅταν ἴδω σήμερον τοῦ ἐμοῦ γένους τὴν ἀπαρχὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλεύουσαν. Νῦν πέπτωκε τοῦ πολεμίου τὸ κράτος, ἀπέλιπε τοῦ διαβόλου τὰ μηχανήματα. Οὐκ ἔτι ταῦτα παράδεισος, ὦ διάβολε· οὐδὲ φυτοῦ τέρψις πρὸς ἀπάτην θηρεύουσα, ἵνα πάλιν λύσας μου τὸν φόβον, κυρώσῃς τὸν θάνατον. Οὐκέτι, «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ», ἀκούω· ἀλλ', εἰ καὶ γῆ εἶ, πρὸς οὐρανὸν ἀπελεύσῃ διὰ τὴν τοῦ ἀνάγοντος ἀγαθότητα. Καταλιμπάνω τὸ τῶν ἁμαρτημάτων χωρίον, παραχωρῶ σοι τῆς γῆς, ἐφ' ἧς ἐτέχθην, ἐφ' ἧς ἐτράφην· εἰς οὐρανὸν μετοικίζομαι, τῆς σῆς ἀπάτης ἐλεύθερος. Πάλαι μὲν οὖν σοι φυτὸν πρὸς τὴν τοῦ Ἀδὰμ αἵρεσιν ἤρκεσεν, ὅτε πλήξας τῷ τοῦ ξύλου καρπῷ τὸν πρωτόπλαστον ἔξω γενέσθαι τῆς τοῦ παραδείσου τρυφῆς κατηνάγκασας· νῦν δέ, κἂν πᾶσαν κενώσῃς τὴν φαρέτραν, κατὰ σεαυτοῦ φέρεις τῶν τοξευμάτων τὰ βλήματα. Ποῦ σοι λοιπόν, διάβολε, τῆς παλαιᾶς ἀπάτης τὰ μηχανήματα; Ποῦ σοι ὁ σοφιστεύων ὄφις, ἵνα τὴν Εὔαν χωρίσῃ τοῦ παραδείσου, τό, «Ἧ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, ἔσεσθε ὡς θεοί [1]», προσφθεγγόμενος; Γέγονάς μοι τῶν ἀγαθῶν προφήτης ἀκούσιος. Αἷς γὰρ πρὸς ἀπάτην ὑποσχέσεσιν ἐχρήσω, ταύτας διὰ πραγμάτων ἐκέρδανα· γέγονέ μοι τῆς ἐπαγγελίας ἡ φαντασία διὰ τῆς πείρας ἀλήθεια. Ὢ θαυμάτων ἀπίστων· καὶ ξένων τῆς φύσεως! οἷς ὁ παράδεισος ἀπεκλείσθη, τούτοις ὁ οὐρανὸς ἠνεῴχθη. Ὁ πρὸ βραχέος ἐπὶ Πιλάτου κρινόμενος, σήμερον ἐν οὐρανῷ κριτὴς ἐνθρονίζεται. Ὁ παρὰ Ἰουδαίων γελώμενος, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῶν χερουβὶμ κάθηται, δήμοις ἀγγέλων ὑμνούμενος. Ὁ ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ἀκάνθαις τὴν κεφαλὴν στεφανούμενος, θεϊκῆς ἀξίας διαδήματι σφίγ-

---

*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1092 κἑξ.**

1. Γεν. 3, 5.

γεται. Ὦ ποσάκις ἡ τοῦ Δαυὶδ ἐνηχοῦσα κιθάρα τὰ παρόντα ἐθέσπιζεν! «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.[1]» Νῦν ἀληθῶς γέγονε τὰ κρούσματα πράγματα· καὶ ἃ πρότερον ἰδεῖν ἐν μέλεσιν ἐπεθύμησε, σήμερον εἶδεν ἐν πράγμασι· καὶ γέγονε μελῶν ὑπουργὸς οὐρανός, τὸν παρ' ἐκείνῳ μνημονευόμενον τοῖς νώτοις ὑποδεχόμενος· καίτοι καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τόκον οὐρανὸς ἔτι τικτομένῳ δι' ἀστέρος ὑπέκυπτεν, ὥσπερ ἐπειγόμενος καὶ πρὸ καιροῦ δέξασθαι τὸν ἐν σπηλαίῳ κρυπτόμενον. Ἀλλ' ἔδει τοὺς τῆς οἰκονομίας καιροὺς καὶ ὅρους φυλάττεσθαι.

2. Ἐμοὶ μὲν θαυμάζειν ἐπέρχεται πῶς τὴν τοῦ γένους αἰσχύνην εἰς εὐδοξίαν μετέβαλε· πόσην Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγανάκτησιν εἰς μεγίστην εὐμένειαν ἤνεγκεν. Ἔπλασεν ἡμᾶς χερσὶν οἰκείαις ὁ Θεός, τροφῆς αὐτοσχεδίου κτήτορας ἔδειξε, τρυφῆς ἐξουσίαν, γῆς ὑπουργίαν ἔδωκεν, ἀέρος δουλείαν, θαλάττης εὐπορίαν παρέσχετο, ἡλίου βολάς, σελήνης αὐγάς, ἀστέρων φοράς, ζῴων πάντων ὑποταγάς. Παρῆλθέ τις ἐν μέσῳ πολέμιος διαβάλλων εἰς φθόνον Θεόν, ἔπεισεν ἀπατῶν· γίνεται τῆς ἐκείνου μερίδος ὁ ἀπατώμενος, ἀντιθεΐας ἐνόσησε πάθος, συνέθετο λάθρα κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἐκτείνει τὴν χεῖρα κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων. Ἐπιφαίνεται Θεός, ἐλέγχει τὰς παρανόμους ἐλπίδας, φεύγει τὴν θέαν ἡ τοῦ γένους ἀρχή, καὶ παραιτεῖται τὸν ἔλεγχον, ὑπὸ δένδρον κρύπτεται, φοβουμένη τὸν κτύπον ἡ παρανόμως φαντασθεῖσα θεότητα. Τῆς οὖν ἀξίας γυμνώσας Θεός, ἀπωθεῖται τοῦ παραδείσου τὸν ἄνθρωπον, μονονουχὶ τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἀποφθεγγόμενος· Οὐκ ἐπὶ ταύταις σε ταῖς ἐλπίσιν ἐτεκτηνάμην ἐγώ· οὔτε διὰ ταύτας ἐν ταῖς χερσί μου ταύταις διέπλασα, τὸν πηλὸν εἰς φύσιν μεταμορφώσας. Σὺ δέ, ἣν ἔλαβες παρ' ἐμοῦ χεῖρα, κατὰ τῆς ἐμῆς ἐξέτεινας ἐντολῆς, καὶ γέγονας διαβόλου συμμύστης, κατὰ τοῦ Ποιητοῦ συμφραξάμενος. Τοιγαροῦν ἔξιθι τῆς ἀξίας· ἐντίμου χωρίου μεθίστασο· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Ὑπόστρεφε πρὸς αὐτήν, τὰ ὑπὲρ σαυτὸν φαντασθείς· ἀνακαμπτέτω πάλιν ἡ φύσις· μάθε μητέρα τὴν γῆν, θανάτῳ πρὸς αὐτὴν παραπεμπόμενος. Ταῦτα τῆς διαβολικῆς ἀπάτης τὰ ἔπαθλα ταῦτα τῆς τοῦ γένους ἀρχῆς τὰ γνωρίσματα· τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν δρᾶμα συνεισῆλθε τῇ φύσει. Ἀλλ' οὐκ ἄχρι παντὸς ἤνεγκεν ὁ Δημιουργὸς ὁρῶν τὸ δημιούργημα συντριβόμενον· ᾤκτειρε δὲ αἰδουμένην κα πενθοῦσαν τὴν φύσιν, καὶ ἠλέησε τὴν ἐν τῇ κτίσει πλανωμένην εἰκόνα. Τί οὖν ποιεῖ; Πλάττει πάλιν ἕτερον Ἀδάμ, ἐκ τῆς φύσεως ἐγείρων προστάτην τῇ φύσει, καὶ χοῦν ἐκ Παρθένου δανεισάμενος, μορφοῖ πρὸς ἀληθεστέραν εἰκόνα ἐν ἑαυτῷ τὸ πλαττόμενον ἔμβρυον. Πλάττει καὶ μένει, καὶ στολὴν ὑφαίνων ἐν μήτρᾳ, ὡς ἐν θαλάμῳ βασιλικῷ ἐνδύεται τὴν εἰκόνα, ἵνα τῆς εἰκόνος περιέλῃ τὴν γύμνωσιν. Ἔδειξε γὰρ ἀπάτης ἰσχυρό-

1. Ψαλμ. 109, 1.

τερον καὶ ἁμαρτίας ἀνώτερον, ἀθάνατον καὶ μετὰ θάνατον, καὶ λυτῆρα τάφων ἐν τάφῳ γενόμενον· καὶ ἀθανασίᾳ στεφανώσας, σήμερον πρὸς οὐρανοὺς ἀνεκόμισε, κοινὸν ἐγκαλλώπισμα τῇ κτίσει, τὴν τῆς φύσεως ἀπαρχὴν δωρησάμενος.

3. Ἆρ' οὖν, εἴποι τις ἄν, ὡς τότε θυμῷ μὲν κρατούμενος ὁ Δημιουργὸς παρὰ πόδας οὔσης τῆς παραβάσεως, τὴν εἰκόνα βδελύττεται, καὶ μισήσας τὴν γνώμην καταδικάζει τὴν φύσιν· νυνὶ δὲ χρόνῳ μεταμαθὼν τὴν ἀγανάκτησιν, μαλαχθέντος τοῦ θυμοῦ, τὸν ἠδικηκότα φιλανθρωπεύεται; Οὐμενοῦν· οὔτε γὰρ ἐκεῖνα θυμός, οὔτε ταῦτα μεταμέλεια πάθους χαρίζεται· ἀλλ' ἄνωθεν ὁρῶν, τάξιν βραβεύει τοῖς πράγμασιν· ὁρῶν γὰρ τῇ τοῦ θανάτου καταδίκῃ τὴν φύσιν ὀκλάζουσαν, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὠδίνων ἕτοιμον τὸν τάφον διάδοχον, καὶ πλοῦτον τοῦ ᾅδου γινόμενον τῶν ἀνθρώπων τὴν θήραν, καὶ καθημέραν θανάτου γινόμενον παρανάλωμα, λύων τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεός, ἐλπίδα εὐθύς, ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει, καὶ τὸν 'Ενὼχ ἐκ μέσων ἁρπάσας, θάνατον ἀνθρώπων ἡττώμενον ἔδειξε, καὶ θνητὴν φύσιν ἐδίδασκεν ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι, καὶ τέως θανάτου δρόμον ἐμάνθανεν ἐμποδίζεσθαι· καὶ ἡ τοῦ δικαίου μετάστασις, θανάτου στάσις ἐγίνετο. Τοῦτο γινόμενον ἐν μέσῳ πένθει, παλινῳδίαν τὴν φύσιν ἐδίδασκε, καὶ χρησταῖς ἐλπίσιν ἀνίεσθαι. Ἵνα δὲ μὴ χρόνος πάλιν ἐν μέσῳ ῥέων πολὺς κατακλύσῃ τὴν μνήμην τοῦ θαύματος, καί, τὰ τῆς ἐλπίδος ἀπαλείψας ἴχνη, τὴν ἀθυμίαν αὐξήσῃ, καὶ πάλιν ὁ θάνατος κατὰ τῶν ἀνθρώπων φοβερώτερος φαίνηται· ἀναλαμβάνει τὸ θαῦμα καὶ διπλασιάζει τὸ δῶρον, καὶ παρῆν 'Ηλίας νικητὴς κατὰ τοῦ θανάτου καλούμενος ὅς, φωνῇ τὰς νεφέλας ὑποδραμών, οὐρανῷ περὶ ἀβροχίας ἠπείλησε, καὶ ῥήματι δήσας τὴν κτίσιν ἡνίοχος τῶν στοιχείων ἐγένετο, γλώττῃ μικρᾷ τῆς κτίσεως συστείλας τοὺς οἴακας. Τότε τὸ μέγα θαῦμα δείκνυται ἄνθρωπον οὐρανὸς αἰσχυνόμενος· ἵνα γὰρ μὴ τὸ τοῦ ἀνδρὸς εὐτελὲς ὑποκλέψῃ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τὴν αἴσθησιν, γνώριμον αὐτὸν πρῶτον τῇ κτίσει πάσῃ προτίθησι, καὶ τότε πυρὸς ὀχήματι ἐπιβὰς παραδόξῳ πτήσει καὶ δρόμῳ κάτω καταλιμπάνει τὸν θάνατον· καὶ ἀλλάσσει τὸν νόμον τῆς φύσεως ἡ ἀξία τῆς χάριτος. 'Ανελήφθη γὰρ 'Ηλίας ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ κέκραγεν ἡ Γραφὴ τὸ θαῦμα, τοῖς ὅλος αἰῶσι τῇ φωνῇ παραπέμπουσα.

4. Σὺ δέ μοι λοιπόν, ἀγαπητέ, τῆς λέξεως τὴν ἀκρίβειαν σκόπησον· καὶ μή σε διαλάθῃ συλλαβῆς γραφικῆς περιουσία καὶ δύναμις· μηδὲ τῆς λέξεως παραδρομῇ τῷ δεσπότῃ τὸν οἰκέτην νομίσῃς ἰσότιμον· οὐ γὰρ εἰς οὐρανὸν 'Ηλίας ἀνέρχεται, οὐδέ, διαδραμὼν τὸ στερέωμα, τοῖς ἐκεῖσε χωρίοςς αὐλίζεται· ἀλλ' ἄκουσον, τί φησιν ὁ ἀνάγων· «'Εν δὲ τῷ ἀνάγειν Κύριον τὸν 'Ηλίαν, ὡς εἰς τὸν οὐρανόν·[1]» καὶ πάλιν μικρὰ λέξις· «Ἔστησε τὸν 'Ηλίαν πρὸς τὰ ἄνω φερόμενον.[2]» 'Αρκεῖ γὰρ τῷ

1. Δ' Βασ. 2, 1. 2. Πρβλ. Δ' Βασ. 2, 11.

προφήτῃ τιμηθῆναι τῷ τύπῳ. Πρὸ γὰρ τοῦ δεσπότου τὸν οἰκέτην οὐρανὸς οὐχ ὑποδέχεται· «οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου [1], ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.» Ἐτηρεῖτο γὰρ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχῇ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ποιητὴν ὁ οὐρανός. Οὕτω μὲν οὖν τοῖς περὶ τὸν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίαν ὁ Θεὸς ἀγαθῇ ἐλπίδι εὐφράνας τοὺς ἀνθρώπους, δι' ὧν ἀνθρώποις οὖσι τὸν τοῦ ἀέρος δρόμον ἱππήλατον ἥπλωσεν. Οὐ μὴν ἄχρι γε τούτων ἔστησε τῶν ὑπὲρ τὴν φύσιν τὴν πίστιν· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς καθημέραν θεωρίας, ἐθάδας γενέσθαι παρασκευάζει τοῦ θαύματος. Τί γὰρ ποιεῖ; Προστάττει τὸν συγγραφέα Μωσέα εἰκονογράφον τῆς κτίσεως γενέσθαι καὶ διὰ σκηνῆς μιμήσασθαι τὸν ποιητὴν ἐγκελεύεται· γῆς μὲν μίμημα καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ τὸ τῆς σκηνῆς πρόσωπον θεωρούμενον· τὰ δὲ τῆς σκηνῆς ἐνδοτέρω διατειχίσας παραπετάσματι (ἀνθρώποις καταλείψας ἀθέατον οὐρανοῦ τινα τάξιν), τῷ μὴ φαινομένῳ μέρει χαρίζεται. Ἀλλ' οὕτως οὐρανοῦ καὶ γῆς διὰ τῶν σχημάτων νομοθετήσας τὴν μίμησιν, τὰ ἐν ἀδύτῳ ἄβατα πάλιν ἀνθρώποις εἶναι θελήσας, μόνῳ τῷ ἀρχιερατεύοντι τῶν ἀπορρήτων ἀνοίγει τὴν εἴσοδον, τῆς εἰς οὐρανὸν ἀνόδου τὴν τοῦ τότε ἀρχιερέως εἴσοδον τυπικῶς ἐργαζόμενος· ἵνα, ὁρῶντες οἱ τότε τὸν οὐρανὸν ἐν τύπῳ διατεμνόμενον, καὶ τὸν ἀρχιερέα μόνον τῶν ἀβάτων κατατολμῶντα, προεθισθῶσι τῇ θέᾳ, καὶ μὴ πολεμῶσι τοῖς θαύμασι. Τούτων ὑπομιμνήσκων Ἰουδαίοις ὁ Παῦλος ὁ τῆς οἰκουμένης παιδευτής, ἐβόα τῷ γράμματι· «Εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διὰ παντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, μόνος, ὁ ἀρχιερεύς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων.[2]» «Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως· οὐδὲ δι' αἵματος ταύρων καὶ τράγων· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια.[3] Καὶ πάλιν μετὰ βραχέα· «Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν.[4]»

5. Οὕτως οἶδε καὶ τύποις ἐντρέπειν τοὺς ἀπίστους ὁ Θεός, καὶ θαύμασι πιστοῦσθαι τὰ θαύματα. Οὕτω Χριστὸς ἀνήρχετο εἰς οὐρανόν· οὕτω τοὺς τύπους ἔργῳ ἀληθείας ἐκύρωσεν· Ἔδει μὲν οὖν συνάπτεσθαι τῇ ἀναστάσει τοῦ Σωτῆρος τὴν ἄνοδον, καὶ τὸν τοῦ ᾅδου νικητὴν εὐθὺς τὸν οὐρανὸν ὑποδέξασθαι· ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ τάχος τῶν γενομένων κλέψῃ τὴν αἴσθησιν, παγῆναι τῷ χρόνῳ βούλεται τοῖς ἀποστόλοις διὰ τῆς θεωρίας τὰ θαύματα, καὶ τῇ συνεχεῖ τῶν ὀμμάτων προσβολῇ τῇ ψυχῇ παραπέμψαι τὴν πίστιν. Συνεστιᾶται τοῖς μαθηταῖς, ἀπολαύει τροφῆς, ἀνενδεὴς ὤν, συγχωρεῖ ψηλαφᾶσθαι τὸ σῶμα, μάρτυρας

1. Ἰω. 3, 13. 2. Ἑβρ. 9, 6-7. 3. Ἑβρ. 9, 11-12. 4. Ἑβρ. 9, 24.

τῆς ἀληθείας οὐκ ὀφθαλμοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ δακτύλους ἐφελκόμενος. Λύσας οὖν τῆς φαντασίας τὴν ὑποψίαν τῷ χρόνῳ τῆς παρουσίας, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀποδημίαν εἰκότα τοῖς ἀποστόλοις φθεγξάμενος, θεατὰς τῆς ἀνόδου τοὺς μαθητὰς ἀπεργάζεται. Ἔδει γὰρ τῶν θαυμάτων τοὺς κήρυκας, ἀνενδοίαστον φέρειν τῶν κηρυττομένων τὴν γνῶσιν. Ἀνήγετο μὲν οὖν ὁ Σωτήρ· ἔβλεπον δὲ κάτωθεν οἱ μαθηταί· νέφος δὲ τοὺς πόδας ὑποδραμών, ὄχημα πρὸς τὸν δρόμον ἐγίνετο. Ὢ παραδόξων θαυμάτων! Ὁ ἀὴρ διοδεύεται, αἰθὴρ διαδέχεται, ἄγγελοι συμπαρατρέχοντες ᾄσμασιν ἐπινικίοις ἐπανηγύριζον· ἐκπεπληγμένους τῇ θέᾳ τοὺς μαθητὰς ἑορτάζειν ἔπειθον· «Τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;[1]» Τί ἑστήκατε; τῷ κόσμῳ τὸ θαῦμα κηρύξατε, τῇ ἀποδημίᾳ τὴν παρουσίαν· «οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν.[2]» Τούτων ἀκούσας τῶν φωνῶν ὁ Παῦλος, τῆς φωνῆς ἀφίησι τὰς σάλπιγγας, διὰ τῶν γραμμάτων κεκραγώς· «Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.[3]» Τούτοις προστίθησι τοὺς ἀνθρώπους λέγων, ὅτι «Ἁρπαγήσονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀέρα, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου.[4]» Καὶ γὰρ οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. Ἐκ τῆς δεσποτικῆς τοίνυν ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου, καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁμοίας ἐλπίδας τρυφήσαντες, λέγωμεν πρὸς αὐτόν· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας·[5]» ὅτι σοι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Πράξ. 1, 11. 2. Πράξ. 1, 11. 3. Φιλιπ. 3, 20. 4. Α' Θεσ. 4, 17. 5. Ψαλμ. 103, 24.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΝΔΡΕΑΝ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ.*

1. Ὁρῶν τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀγέλην τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὸ γαληνὸν ἀληθῶς καὶ ἀκύμαντον πέλαγος, ἀποστολικὴν ὑπερβεβλημένην σαγήνην, τῆς δεσποτικῆς φωνῆς ὑπομιμνήσκομαι βοώσης· «Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων.[1]» Ὢ φωνῆς ἐνεργοῦς! Ὢ ῥημάτων διὰ πραγμάτων γνωριζομένων! Ὢ τῆς ἀληθοῦς ὑποσχέσεως καθ' ἡμέραν αὐξανομένης! Τίνος γὰρ ἡ πολυάνθρωπος αὕτη θήρα; Τίς ὁ τὴν περιφανῆ ταύτην ἀθροίσας πανήγυριν, ἢ δῆλον, ὡς ὁ περιφανὴς τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέας; ὁ ἁπλώσας τῆς γλώττης καὶ τῆς μνήμης τὰ θήρατρα· ἵνα, τὴν ἱερὰν ταύτην ἐμπλήσας ὁλκάδα τοῖς οἴαξι τῆς ἀποστολῆς, πρὸς οὐρανὸν ἰθύνῃ τὸ σκάφος. Καὶ ποῖα τὰ τῆς ἄγρας πρωτεῖα; Ποῖα δὲ τῶν καμάτων τὰ ἀκροθίνια; Οἱ τὸν τῆς ἱερωσύνης περίβολον ταῖς ἀρεταῖς περιφαιδρύνοντες. Οἱ πρῶτοι τὰς ἀποστολικὰς ταύτας ὑπερθέντες ἀγκάλας, καὶ τοὺς ἔξω πλανωμένους πρὸς σωτηρίαν ἀγρεύσαντες. Ἀλλ' ἢ καὶ τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως ὁ μέγας οὗτος Ἀνδρέας τὰς προφάσεις δέδωκεν· ἀλλ' ὅ γε πᾶς τῶν ἀποστόλων συνεκτιμᾶται χορός. Οὓς γὰρ ἡ χάρις συνῆψεν, οὐ διίστησι τόπος. Καὶ καθάπερ εἴ τις τῶν ἐκ πολυτελείας διηνθισμένων λίθων ἐπαινεῖν ἐθελήσειε στέφανον, ὅτου ἂν τοῖς ἐπαίνοις περιδράξηται μέρους, τὸν ὅλον συνθαυμάζει τοῖς μέρεσι· ἢ καθάπερ, χρυσῆν τινα σειρὰν ὁρῶν τις, ὅπῃ ἂν ἅψαιτο, τὸ πᾶν συνεκίνησεν· οὕτω καὶ ὁ πρὸς ἕνα τῶν ἀποστόλων λόγος βαδίζων δι' αὐτοῦ συνέχει τοὺς ἅπαντας κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνήν· «Εἰ χαίρει ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη.[2]» Ποίαν γὰρ ἂν μελῶν ἁρμονίαν οὕτως ἡ φύσις ἐξύφηνεν, ὡς τὴν τῶν ἀποστόλων χορείαν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις συνήρμοσε; Μία γὰρ ὄντως χάρις, ἡ τοὺς ἀποστόλους τῷ δεσπότῃ στρατολογήσασα.

2. Δεῦρο οὖν ἐπὶ τοὺς πάντας, καὶ διὰ πάντων τὸν καθ' ἕνα θαυμάσωμεν. Ἀνδρέας ὁ τῆς ἀποστολικῆς ἀνδρείας ἐπώνυμος, ὁ πρῶτος διδάσκαλον τὸν δεσπότην ἐπιγραψάμενος· ἡ τῆς ἀποστολικῆς χορείας ἀρχή· ὁ πρὸς τὴν δεσποτικὴν παρουσίαν ὀξυδερκής, ὁ τῆς Ἰωάννου μαθητείας τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν ἀνταλλαξάμενος· ἡ τῶν τοῦ

*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1101 κἑξ.**

1. Ματθ. 4, 19. 2. Α' Κορ. 12, 26.

Βαπτιστοῦ ῥημάτων σφραγίς. Ἦν μὲν γὰρ τῶν Ἰωάννου μαθητῶν ὁ δοκιμώτατος· ἐν λυχνιαίῳ φέγγει ζητῶν τοῦ φωτὸς τὴν ἀλήθειαν, ὥσπερ τις ἐν ἀμυδροτέραις αὐγαῖς πρὸς τὰς Χριστοῦ μαρμαρυγὰς ἐθιζόμενος. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης τέως τοῖς Ἰορδάνου νάμασιν ἐφεστὼς τὰς Ἰουδαίων ἀγέλας ἐβάπτιζε, τοῖς Μωσέως προστάγμασιν ἀντιφάρμακον ἐν ὕδασι κατασκευάζων μετάνοιαν, καὶ Μωσαϊκοῦ ξίφους τὴν ἀκμὴν ἀνακόπτων τοῖς ῥεύμασιν. Οἷς γὰρ ἡ τοῦ νόμου παράβασις θάνατον ἔτεκε, τούτους προεξαρπάζων ὁ Βαπτιστὴς τῇ μετανοίᾳ προέπεμπεν. Ἐπειδὴ γὰρ μήπω παρῆν ὁ καταλύων τὸν θάνατον, ταῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ὑπερθέσεσιν ὁ θάνατος ἐπραΰνετο, ἀκούσιον φιλανθρωπίαν διὰ μετανοίας ἐκπαιδευόμενος. Ὅτε δὲ παρῆν ὁ δεσπότης κρυπτόμενος τῇ τῆς οἰκονομίας σοφίᾳ, καὶ κρύπτων τῆς ἀξίας τὴν ἀστραπὴν ἐν περιβολαίῳ θνητῷ, γνοὺς ὁ Ἰωάννης, εὐθὺς τὸν παιδευτὴν εἰς δορυφόρον μετέβαλε, καὶ τὴν χεῖρα συστείλας κῆρυξ τοῦ παρόντος ἐγένετο· «Ἴδε, ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.[1]» Οὗτος, φησίν, ὁ τοῦ θανάτου λυτήρ. Οὗτος ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀναιρέτης. Ἐγὼ δὲ νυμφαγωγός, οὐ νυμφίος ἀπέσταλμαι. Δορυφόρος, οὐ Δεσπότης ἐλήλυθα.

3. Τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ τῶν ἀποστόλων περιφανέστατος Ἀνδρέας νυττόμενος, τὸν παιδευτὴν καταλείψας πρὸς τὸν κηρυττόμενον ἔδραμε· καὶ δεξάμενος τοῦ λόγου τὸ σύνθημα, γίνεται τῆς Ἰωάννου γλώσσης ὀξύτερος· καὶ τῷ Δεσπότῃ προσελθών, ἐδείκνυ τὸν πόθον τῷ σχήματι, κοινωνὸν τοῦ δρόμου τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην συναπαγόμενος· καὶ ἄμφω, τὸν λύχνον ἀφέντες, ἐπὶ τὸν ἥλιον φέρονται. Ἀνδρέας ἡ πρώτη τῶν ἀποστόλων φυτεία· οὗτος ἀνέῳξε τῆς Χριστοῦ μαθητείας τὰς πύλας· πρῶτος τῆς προφητικῆς γεωργίας τοὺς καρποὺς ἐτρύγησε, καὶ τὰς ἁπάντων ἐλπίδας ὑπερδραμών, πρῶτος τὸν παρὰ πάντων προσδοκώμενον περιπτύσσεται. Πρῶτος ἔδειξε τὰ τοῦ νόμου προστάγματα προθεσμίᾳ μετρούμενα. Πρῶτος τὴν Μωσέως ἔστησε γλῶτταν, μετὰ Χριστὸν λαλούσης οὐκ ἀνασχόμενος, οὐχ ὑβριζόμενος, οὐχ ὑβρίζων τῶν Ἰουδαίων τὸν παιδευτήν· ἀλλὰ προτιμῶν τοῦ πεμφθέντος τὸν πέμψαντα· μᾶλλον δὲ πρῶτος ὤφθη τὸν Μωσέα τιμῶν· πρῶτος ἐπέγνω τὸν ὑπ' ἐκείνου προφητευόμενον· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούετε.[2]» Παραιτεῖται τὸν νόμον τῷ νόμῳ πειθόμενος. Ἤκουσε Μωσέως λαλοῦντος· «Αὐτοῦ ἀκούετε.» Ἤκουσεν Ἰωάννου βοῶντος· «Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ·» καὶ γέγονε πρὸς τὴν δεῖξιν αὐτόμολος. Ἐπιγνοὺς δὲ τὸν προφητευθέντα προφήτην, χειραγωγεῖ τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὴν εὕρεσιν. Ἀγνοοῦντι τῷ Πέτρῳ τὸν θησαυρὸν δείκνυσιν· «Εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν[3]» ὃν ἐποθοῦμεν. Οὗ τὴν παρουσίαν ἠλπίσαμεν, τούτου τὴν θεωρίαν ἁρπάσωμεν. Εὑρήκαμεν

1. Ἰω. 1, 29. 2. Δευτ. 18, 15. 3. Ἰω. 1, 41.

ὃν προφητικαὶ βοῶσαι σάλπιγγες ἀναμένειν ἐκέλευον. Ἤνεγκεν ὁ χρόνος ὃν ἡ χάρις ἐκήρυττεν, ὃν ἤλπισεν ὁ πόθος ἰδεῖν ὄμμασιν. Εὗρε γάρ, φησίν, οὗτος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα, καὶ μερίζεται πρὸς αὐτὸν τῆς θεωρίας τὸν θησαυρόν. Χειραγωγεῖ πρὸς τὸν δεσπότην τὸν Πέτρον. Ὢ παραδόξου θαύματος! Οὕτω μαθητὴς Ἀνδρέας καὶ καθηγητὴς ἀνθρώπων καθίσταται. Ἀπὸ τοῦ διδάσκειν τοῦ μανθάνειν ἀπήρξατο· ἁρπάζει τῆς ἀποστολῆς τὴν ἀξίαν. Εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν. Ὢ πόσας νύκτας ἀΰπνους ἀνύσαντες παρὰ τοῖς Ἰορδάνου ῥείθροις, νῦν ὃν ἐποθοῦμεν εὑρήκαμεν! Οὐκ ἦν βραδὺς μετὰ τὴν φωνὴν ὁ Πέτρος· Ἀνδρέου γὰρ ἦν ἀδελφός· καὶ θερμῇ τῇ γνώμῃ τὰς ἀκοὰς ἐκπετάσας ἠπείγετο.

4. Λαβὼν τὸν Πέτρον ὁ Ἀνδρέας τῷ Δεσπότῃ προσάγει τὸν μεριστὴν τῆς φύσεως, κοινωνὸν τῆς μαθητείας ἀπεργασάμενος. Τοῦτο πρῶτον Ἀνδρέου κατόρθωμα. Ηὔξησε τῶν ἀποστόλων τὸν ἀριθμόν· προσήνεγκε Πέτρον, ἵν' εὕρῃ Χριστὸς τὸν τῶν μαθητῶν κορυφαῖον. Ὥστε καὶ ἐν οἷς ὕστερον εὐδοκιμῶν ὁ Πέτρος εὑρίσκεται, παρὰ Ἀνδρέου τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχει τὰ σπέρματα. Ἀλλ' ἡ τῶν ἐπαίνων ἰσόρροπος ἐξ ἑκατέρων πρὸς ἀλλήλους ἀντίδοσις γίνεται. Οἰκειοῦνται γὰρ τὰ ἀλλήλων ἀγαθά, καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀγαθοῖς ἐναβρύνονται. Πόσην γοῦν ἤνεγκε τοῖς πᾶσι χαρὰν ὁ Πέτρος πρὸς τὰς δεσποτικὰς ἐρωτήσεις ὀξέως ἀποκρινόμενος, καὶ λύσας σιωπὴν μαθητῶν ἐρυθριῶσαν; «Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;[1]» Καὶ ὡς αὐτὸς ὢν τῶν ἐρωτηθέντων ἡ γλῶττα, ἢ ὡς ἁπάντων ἐν ἐκείνῳ λαλούντων, μόνος ὑπὲρ πάντων ἐφθέγγετο· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», μιᾷ φωνῇ καὶ τὸν οἰκονομοῦντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀποφθεγξάμενος. Ὢ συμφωνίας ῥημάτων! οἷς γὰρ Ἀνδρέας τὸν Πέτρον ἐχειραγώγησε ῥήμασι, τούτοις ἄνωθεν ὁ Πατὴρ τὸν Πέτρον ἐνηχῶν καθυπέγραφεν. Ἐκεῖνος ἔλεγεν· «Εὑρήκαμεν τὸν Μεσίαν. » Ὁ πατὴρ ὑπέβαλλε λέγων· «Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·[2]» μόνον οὐχὶ ταῦτα πρὸς τὸν Πέτρον ἐγκελευσάμενος· Φθέγξαι, ὦ Πέτρε, τὰς Ἀνδρέου φωνὰς ἐρωτώμενος· φάνηθι τοῦ διδασκάλου πρὸς ἀπόκρισιν ἑτοιμότερος. Οὐκ ἐψεύσατο πρὸς σὲ λέγων· «Τὸν Μεσσίαν εὑρήκαμεν.» Σύ, τὴν Ἑβραΐδα φωνὴν εἰς Ἑλλάδα μεταστήσας, ἀναβόησον· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.» Ὁρᾷς ὅσοις εὐθὺς ἐν προοιμίοις τῆς μαθητείας ὁ Ἀνδρέας ἐγκαλλωπίζεται.

5. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰς πόλεις καταλιμπάνων ὁ Σωτὴρ περιενόστει τὴν ἔρημον, συμπεριῄει αὐτῷ τῶν ἀνθρώπων τὰ γένη, μηδὲ πρὸς βραχὺ τὸν χωρισμὸν ὑπομένοντα. Ἦν ἐν ἐρημίᾳ καὶ τροφῆς ἀπορία, καὶ ἡ γαστὴρ οὐκ ἐσπένδετο. Ὁ δὲ Σωτήρ, τῆς ἐρήμου λαβόμενος, θαῦμα παλαιὸν ἀνεζωπύρει· καὶ τῶν ἐν ἐρήμῳ ποτὲ θαυμάτων μάρτυρα πάλιν ἐποιεῖτο τὴν ἔρημον· καὶ τοὺς μαθητὰς ἑστιάτορας προϋ-

1. Ματθ. 16, 13. 2. Ματθ. 16, 16.

βάλλετο, καὶ πρὸς αὐτοσχέδιον εὐωχίαν τὰ πλήθη προτρέπεται. Τὸ τοίνυν τῶν μαθητῶν πλῆθος πρὸς τὴν ἔνδειαν ἐταράττετο, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁρῶντες, τὸ δὲ μέλλον οὐκ ἐννοοῦντες τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐλυμαίνοντο. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο τι τῶν μαθητῶν ἐφθέγγετο, τὴν παροῦσαν ἀπορίαν ἐπαγγέλλοντες. Ἀνδρέας δέ, τῶν προσόντων, τὴν εὐτέλειαν ἐλέγχων, ἔλαθε διδοὺς τῷ Σωτῆρι τὰς προφάσεις τοῦ θαύματος. Τί γάρ φησιν; Οὐκ εἰσὶν εἰ μὴ πέντε ἄρτοι, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. Τί οὖν ὁ Σωτήρ; Φέρετέ μοι αὐτὰ ὧδε. Καὶ γέγονεν ἡ τῆς σπάνεως ὁμολογία τῶν ἀγαθῶν περιουσία.

6. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Σωτὴρ ἤδη λοιπόν, τὰς ἐν γῇ διατριβὰς ἀνύσας, καὶ τὸν αὐτάρκη τοῖς μαθηταῖς συνδιατρίψας χρόνον, πρὸς οὐρανοὺς ἐκομίζετο· ἀπόστολοι δέ, τὴν οἰκουμένην διαλαβόντες, καὶ τοῖς σώμασι μερισθέντες, ἄλλος ἀλλαχόσε τὰ τῆς χάριτος μετοχετεύων νάματα. Ἐνταῦθα τοίνυν ὁ μακάριος οὗτος Ἀνδρέας, Ἑλλάδα τε ὁμοῦ καὶ βάρβαρον ἐμπλήσας τῆς χάριτος καὶ δυσωπήσας πρὸς πίστιν τὰ ἔθνη τοῖς θαύμασιν, ἐπὶ τὸ τῆς ἀπιστίας μαχιμώτατον, τὴν Ἀχαΐαν λέγω, ἐπεστέλλετο. Ἔνθα δὴ πολλοὺς οὐρανῷ προσγράψας, εἷς διὰ τῆς πίστεως, σταυρῷ παραδίδοται· καὶ τρόπῳ τῆς τελευτῆς τὸν Δεσπότην μιμούμενος, ἵνα τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πάθους δείξῃ τοῦ πόθου τὸ μέγεθος. Σταυρὸς οὖν ἐπὶ μέσῃ Ἑλλάδος ἐπήγνυτο, καὶ Ἀνδρέας ἐκρεμᾶτο, σταυρῷ τὸν σταυρωθέντα κηρύσσων, καὶ τοῖς ἥλοις τοὺς ἥλους πιστούμενος, καὶ τῷ πάθει τὸ πάθος μαρτυρούμενος. Πέρας δὲ τοῦτο τῆς θνητῆς ζωῆς εὑράμενος, ἐνεργεστέραν τῆς διδασκαλίας διὰ τοῦ πάθους τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Οὓς γὰρ οὐκ ἔπεισε δημηγορῶν, τούτους ἀναιρεθεὶς ἐδυσώπησεν· καὶ οὓς λαλῶν οὐχ εἵλκυσε, παθὼν ἐσαγήνευσε. Μερισθεὶς γὰρ οὐρανῷ καὶ γῇ, σώματι μὲν ἔχων τὴν γῆν, ψυχῇ δὲ τὸν οὐρανὸν κληρωθείς, ἐποπτεύει τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀγέλας, ἰάμασι καὶ θαύμασι τοὺς ἐπὶ γῆς δεξιούμενος. Ἐκείνης τῆς γεωργίας οἱ παρόντες ἀνεβλάστησαν στάχυες· ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας οἱ τῆς πίστεως ἤνθησαν βότρυες. Καὶ ὑμεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι ἀπηντήκατε, οἱ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἔμποροι πρὸς τὸν οὐρανῷ θαυμαζόμενον συνεληλύθατε. Χριστοῦ γάρ ἐστι διὰ τοῦ μακαρίου Παύλου φωνή· «Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν.[1]» Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Β' Τίμ. 2, 12.

ΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

1. Τρία ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρὰ τοῦ Χριστιανοῦ, πίστιν ὀρθήν, καὶ ἀλήθειαν ἀπὸ γλώσσης, καὶ ἁγνείαν ἀπὸ σώματος. Καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως φύλαττε. Πρῶτον μὲν μηδέποτέ τινα καταλαλήσῃς, μηδέ τινος ἀκούσῃς καταλαλοῦντος. Ἀλλ' ὅταν ἀκούσῃς τινὸς καταλαλοῦντος, φύγε καὶ ἀναχώρησον ἐκεῖθεν, καὶ κάθισον εἰς τὸν οἶκόν σου, ἵνα μὴ ἀκούσῃς αὐτόν, καὶ κλαῦσον τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα μὴ καὶ σὺ γένῃς ὅμοιος τοῦ καταλαλοῦντος, καὶ ἀπέλθῃς εἰς κόλασιν αἰώνιον, εἰς δράκοντας πυρίνους, τρώγοντές σου τὴν γλῶσσαν. Εἶπε γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Προφήτου, ὅτι «Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τῶν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον·[1]» Τὸ γάρ, «λάθρα», τοῦτο κρύφιόν ἐστι, καὶ μὴ παρόντος τοῦ ἀνθρώπου. Τί δέ ἐστι καταλαλιά; Ὅπερ οὐ δύνασαι εἰπεῖν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἀλλὰ ὄπισθεν αὐτοῦ λαλεῖν, λοιδορῶν αὐτόν, καταλαλιά ἐστιν αὐτή. Βλέπε, φύλαττε τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ καταλαλιᾶς, καὶ ἀπὸ κακοῦ, καὶ παντὸς ὅρκου, καὶ ψεύδους· καὶ μηδέποτε τολμήσῃς ὀμόσαι τὸν Θεὸν ἢ δικαίως, ἢ ἀδίκως. Ὁ γὰρ ὀμνύων τὸν Θεὸν καὶ παραβαίνων τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τοῦ εἰπόντος· «Μὴ ὀμόσεις ὅλως, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ μήτε ἐν τῇ γῇ·[2]» ὅτι οὗτοι οἱ ὀμνύοντες εἰς κόλασιν αἰώνιον ἀπέρχονται μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ Σατανᾶ. Ἀλλὰ βλέπετε, ἀδελφοί μου, φυλάξατε τὴν γλῶσσαν ἀπὸ ὅρκου, ἀπὸ γέλωτος, ἀπὸ φλυαρίας ματαίας, ἀπὸ ἀκαίρου πράγματος, καὶ ἀπὸ παντὸς ψεύδους· καὶ λοιπὸν «ἔστω ὑμῖν τὸ ναί, καὶ τὸ οὔ, οὔ[3]», τὸ δὲ περισσὸν λαλεῖν καὶ ὀμνύειν τοῦ πονηροῦ ἐστιν. Ἐὰν δὲ κατὰ σοῦ γένοιτο παρά τινος ὀμόσαι, εἰπέ· «Ἀλήθειαν λέγω, καὶ οὐ ψεύδομαι[4]», καὶ ἄφες αὐτόν. Μετὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φλυαρῶν μὴ συγκαθίσῃς, ὅπως ὑπαντήσῃς τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἀμέμπτως, ὅταν μέλλῃ ἔρχεσθαι ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ. Τότε τῶν καταλαλούντων οἱ ὀδόντες ὑπὸ τῶν ἀποτόμων ἀγγέλων σοντρίβονται. Τότε τῶν ὀμνυόντων τὰ στόματα ὑπὸ ἀσβέστου πυρὸς ἐμφράττονται. Τότε τῶν διανευόντων οἱ ὀφθαλμοὶ ὑπὸ ἀσπλάγχνων καὶ ἀνελεημόνων ἀγγέλων ἐξορίζονται. Τότε οἱ γελῶντες πικρῶς κλαύσουσι. Τότε οἱ φλυαροῦντες ἐλεεινὰ στενάζουσιν, καταδικαζόμενοι εἰς τὸν πύρινον ποταμόν, εἰς τὸν σκώληκα τὸν ἀκοίμητον, εἰς τὸν δεινὸν ᾅδην, εἰς

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 1108 κέξ.

1. Ψαλμ. 100, 5. 2. Ματθ. 5, 34-35. 3. Ἰακ. 5,12. 4. Α' Τιμ. 2,7.

τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰς τὸν πικρὸν κλαυθμόν, εἰς τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, εἰς τὴν ἄσβεστον κάμινον. Βλέπε μὴ καταδικασθῇς εἰς τὰς κολάσεις ἐκείνας. Βλέπε μὴ διὰ μικρὰν γλυκύτητα τοῦ κόσμου τούτου τοῦ παρερχομένου καταδικασθῇς εἰς αἰώνιον κόλασιν αἰῶνα αἰῶνος, εἰς τὰ κολαστήρια ἐκεῖνα. Σὺ δέ, ἐὰν θέλῃς σωθῆναι, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν, ἅπερ ἀκούεις φύλαξον· καὶ βίασαι ὑπὲρ αὐτὰ ἕως θανάτου, ἵνα στεφανωθῇς παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅταν μέλλῃ ἐρευνᾶν τὰ κρυπτὰ πάντα, τὰ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ, ὅταν μέλλωμεν πάντες γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι παρίστασθαι τῷ βήματι, τὸ φοβερόν, οἶμαι, αἰσχυνόμενοι...

2. Ἄκουε λοιπὸν κἂν ἀνὴρ κἂν γυνή, καὶ φύλαξον ἅπερ παρέδωκαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, ἵνα μετ' αὐτῶν ἀπολαύσωμεν ἑσπέρας· καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπέρχου, καὶ ἐξομολογοῦ τῷ Θεῷ τὰς ἁμαρτίας σου ἅπερ ἔπραξας. Ἂν δὲ μὴ ἀπέλθῃ, καὶ εὔξῃ σε, μὴ ἐγγίσῃς εἰς ἔργον, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν εὐλογημένον· ἐὰν δὲ εὔξῃ σε, καὶ τότε ἐπάρῃς τὸ ἔργον σου, ὁ Θεὸς εὐλογεῖ αὐτό, μὴ κακὸν προσεγγίσῃ σοι. Ἀνισταμένου σου τὸ πρωΐ, τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ποίησον εἰς πάντα τὰ μέλη σου, καὶ περιπατῶν, καὶ κοιμώμενος, καὶ ἀνιστάμενος, πάντοτε λέγε· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, βοήθησόν μοι. Τετράδην καὶ παρασκευὴν νήστευε. Τὰς δὲ ἄλλας ἐξουσίαν ἔχεις, κἂν θέλῃς, νήστευε, κἂν θέλῃς, μὴ νήστευε. Ὅμως τὰς γυναῖκας ἁρμόζῃ ἵνα πάντοτε νηστεύωσι. Βλέπε ὀψέ ποτε, ὅτι ὁ διάβολος ἐπιφέρει τὴν ὀξυχολίαν, ἵνα ὀξυνθῇς, καὶ ἀπολέσῃς τὴν ψυχήν σου. Τὴν δὲ πραΰτητα ὁ Θεὸς διδοίη, ἵνα διὰ τῆς πραΰτητος καὶ τῆς ἐλεημοσύνης σωθῇς. Καὶ βλέπε ὅτε ὁ διάβολος φεύξεται ἀπὸ σοῦ, μάλιστα ὅταν ἴδῃ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐν τῷ μετώπῳ σου, καὶ ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου. Φεῦγε δὲ καὶ τὰς μάχας, κἂν δικαίως κἂν ἀδίκως, ἵνα μὴ ἀπολέσῃς τὴν ψυχήν σου. Γέγραπται γάρ, ὅτι «Ὁ θυμώδης καὶ ὀξὺς ἐγείρει μάχας·[1]» ὁ δὲ Κύριος ἄγγελον ἀνελεήμονα ἐπιπέμπει εἰς αὐτόν. Μνησικακίαν μετά τινος μὴ ἔχῃς· ἀλλὰ γίνου ἄκακος ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ ἔχοντα κακίαν. Εἶπε γὰρ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις· «Ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γίνεσθε ὡς τὰ νήπια, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.[2]» Ἰδὲ λοιπόν, τὰ παιδία οὐ μάχονται, καὶ πάλιν ὁμιλοῦσιν ἄλληλα. Ἐκτὸς ἡμῖν πάντα ἀπὸ πάσης κακίας. Αὐτὸς λοιπόν, ἀδελφέ, μιμητὴς γενοῦ τῶν παίδων εἰς τὴν κακίαν, ἵνα σωθῇς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Ἄκουε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Μὴ ἐπιδυέτω ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.[3]» Τὸ λαλεῖν πολλὰ μίσησον, καὶ μᾶλλον ἀγάπησον τοῦ σιωπᾶν. Καὶ εὔχεσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ λέγε· «Ὁ Θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.[4]» Μίσησον δὲ καὶ τὰς οἰνοποσίας, καὶ

1. Παρμ. 15, 18. 2. Ματθ. 18, 3. 3. Ἐφ. 4, 26. 4. Λουκ. 18, 13.

πολυφαγίας. Μίσησον καὶ τὸν καθαρισμόν, καὶ τὸν ὀρχηθμὸν φεῦγε, καὶ τὰς τραγῳδίας, ἐκεῖνα τοῦ διαβόλου ἐστὶ παίγνια. Τὸν καλλωπισμὸν τῶν ἱματίων μίσησον, μηδὲ τὴν βλακίαν ἀγαπήσεις· ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινοφροσύνην, καὶ τελείαν διὰ τὸν Θεόν, ἵνα ἐκεῖθεν ἐνδύσῃ ὁ Χριστός, καὶ Θεὸς ὑμῶν στολὴν δόξης, ἔνδυμα ἀφθαρσίας, στέφανον κάλλους, διάδημα βασιλέως· ἵνα τότε ἔχῃ ἡ ψυχή σου παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, λέγουσα· Κύριε, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῷ ματαίῳ διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον πολλὰ ὑστερήθην, ἵνα τὴν βασιλείαν σου ἀπολάβω, καὶ ἀπολαύσω, Δέσποτα. Καὶ τότε ἐρεῖ ὁ Δεσπότης Χριστὸς λέγων· Εἰ σὺ δὲ ὀλίγα ἐκοπίας, (πολλὰ) ἡτοίμασά σοι· ἀλλὰ εἴσελθε εἰς τὸν νυμφῶνα τῆς δόξης μου, καὶ ἀπόλαυσον ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· ὅσα ἡτοίμασα τοῖς ἀγαπῶσί με[1], καὶ ποθοῦσι τὸ ὄνομά μου τὸ ἅγιον. Καὶ τότε ἀπολαύσεις μετὰ χορῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ μαρτύρων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Τότε ἐρεῖ ὁ Δεσπότης Χριστός, τοῖς ἀγωνισαμένοις διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τοῖς μὴ ὀμόσασι, τοῖς μὴ κλέψασι, τοῖς μὴ πορνεύσασι, τοῖς μὴ ψευσαμένοις, τοῖς μὴ ὀργὴν καὶ λύπην πρὸς τὸν πλησίον ποιήσασι, τοῖς ἐλεήσασι τοὺς πένητας, καὶ μὴ ἀποστρέψασι τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν ἀλλήλων. Ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 9.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΑΤΙΝΩΝ ΛΟΓΟΥ.*

1. Ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως οἱ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐκεῖνος τό· «Ὅταν ἔλθῃ», λέγων, «ὁ Παράκλητος ὃ ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται·[1]» μόνον ἐντεῦθεν προβολέα τὸν Πατέρα τοῦ Πνεύματος ἀποδείκνυσιν· οὕτω καὶ οὗτοι τῷ διδασκάλῳ πειθόμενοι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου τοῦτό φασιν ἐκπορεύεσθαι. Εἰ δέ τις ἐρεῖ, ὅτι οὐδαμοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου λέγεται τοῦ Πατρός· ἀκουέτω ὁ τοιοῦτος, ὅτιπερ ὁ περὶ τούτων γράφων οὐκ ἄλλως ἐπιμαρτύρεται ἢ κατὰ τὴν τῶν θειοτάτων Πατέρων ἡμῶν διδασκαλίαν. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρός φασιν ἐκπορεύεσθαι, τὴν αἰτίαν ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ κυριακοῦ λαμβάνοντες στόματος· οὕτω καὶ οἱ καθεξῆς λογογράφοι καὶ συγγραφεῖς ἀκολούθως διαγορεύουσιν. Οὐ μέντοιγέ τις αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτό φησιν ἐκπορεύεσθαι· εἰ μή πως ἐρεῖ τις τὴν ἄλλην πρόχυσιν, εἴτουν φανέρωσιν καὶ ἀποστολὴν τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος. Πρὸς ταύτην γάρ, καίπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς φανεροῦται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς ἐπινέμησιν, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς ὁ τῆς ἀληθείας διδάσκει κανών. Κἀπειδήπερ ἅπαντας τὸ αὐτὸ λέγοντες συμφώνως καὶ ἓν κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν, καὶ οὐδαμοῦ φαίνεταί τις διαφωνῶν· εὔδηλον, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἔχει τὴν ὕπαρξιν· εἴπερ ἡ τοιαύτη ἐκπόρευσις καθέστηκεν ὕπαρξις. Ὥσπερ γὰρ πάντων λεγόντων, γέννημα Πατρὸς ὁ Υἱός, συνεπινοεῖται καὶ τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν προαιώνιον γέννησιν· οὕτω καὶ πάντων λεγόντων τὸ Πνεῦμα πρόβλημα Πατρός, συνεπινοεῖται καὶ τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὴν προαιώνιον πρόβλησιν· εἰ μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, καὶ μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Κατὰ δὲ τὴν ὑστέραν πρόχυσιν, εἴτουν ἐπινέμησιν καὶ χορηγίαν τὴν πρὸς τοὺς ἀξίους, ὥσπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, οὕτω καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καθάπερ δὲ καὶ τὴν ὑστέραν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, εἴτουν ἐπιδημίαν τὴν πρὸς ἡμᾶς, οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον δοξάζομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος. Καί πειθέτω σε ἡ τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴ πρὸς

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 28, σ. 824 κέξ.

1. Ἰω. 15, 26.

Ἰωσὴφ λέγουσα τὸν ἄνδρα Μαρίας τό, «Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου.[1]» Εἰ δὲ βούλει μαθεῖν, ὅτι καί τινες ἐκ τῶν ἡμετέρων μεγάλων ἁγίων ἀπεφήναντο τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, ἤδη τὸν μέγαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἥλιον Κύριλλον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τοῦ κόσμου παντός, πρὸς τοῦτο λάμβανε μάρτυρα· ἐν γὰρ τῷ Περὶ Τριάδος λόγῳ αὐτοῦ ὧδέ πως σαφῶς παριστᾷ. Ἡ παναγία, φησί, καὶ σεπτὴ Τριάς, πρὸ πάντων αἰώνων καὶ εἰς ἀεὶ ὑπάρχουσα, ἄχραντός ἐστι καὶ ἀΐδιος, ἀσώματος, ἀκατάληπτος, ἀπερίληπτος, περιληπτικὴ δὲ τῶν ἁπάντων, καὶ συγκρατοῦσα τὸ πᾶν, ἀγαθή, προνοητική, δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἀπαθής, ἀναλλοίωτος, ἄτρεπτος, νῷ ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων καὶ τῇ κτιστῇ φύσει ἀκατάληπτος· ὁμοούσιος ἐν ἑαυτῇ, ἀκοινώνητος δὲ κατ' οὐσίαν πάσῃ τῇ κτίσει· γινωσκομένη μόνον ὑφ' ἑαυτῆς, ὑπ' οὐδεμιᾶς φύσεως τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ τῆς ὑπὲρ κόσμον τοῦτον· μονὰς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, εἴτουν προσώποις, καὶ Τριὰς ἐν μονάδι θεότητος, ἤτοι μιᾶς οὐσίας γινωσκομένη. Ταύτης τῆς ἁγίας καὶ σεπτῆς μονάδος, αἱ προσκυνηταὶ τρεῖς ὑποστάσεις γινώσκονται καὶ πιστεύονται· ἐν Πατρὶ ἀνάρχῳ, ἀναιτίῳ, ἀγεννήτῳ, ἀϊδίῳ· καὶ ἐν Υἱῷ μονογενεῖ γεννηθέντι ἀρρήτως, καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀφράστως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ Πατρός, καὶ διὰ τοῦτο ὁμοουσίῳ καὶ ἴσῳ τῷ Πατρί, χωρὶς τῆς πατρότητος, ἀρχὴν δὲ καὶ αἰτίαν τὸν Πατέρα ἔχοντι γεννητῶς· καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ζωοποιῷ προσκυνουμένῳ, ἐκπορευομένῳ ἐκ τοῦ Πατρός, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός. Οὐ γεννητῶς καθάπερ ὁ Υἱός, ἵνα μὴ δύο Υἱοὶ ἐν τῇ Τριάδι· ἀλλ' ἐκπορευομένῳ, καθάπερ εἴρηται, ἐκ μόνου τοῦ Πατρός, καὶ ἀπὸ στόματος· πεφηνότι δὲ δι' Υἱοῦ, καὶ λαλήσαντι ἐν τοῖς ἁγίοις προφήταις καὶ ἀποστόλοις. Πλήν, ὡς εἶπον, τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὑπάρχοντι καὶ τὸ ὁμοούσιον ἔχοντι πρὸς Πατέρα καὶ Υἱόν. Ἀκοινώνητον δὲ καὶ αὐτό ἐστιν. ὥσπερ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

2. Ὁρᾷς πῶς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, ἢ μᾶλλον κατὰ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφήν. Καὶ μή μοι τὸ ἀπὸ τοῦδε λεγέτω τις τὰ ψυχρὰ ἐκεῖνα ῥήματα, ἢ λογύδρια, ὅτι Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος οἱ ἀοίδιμοι, πρὸς δὲ καὶ ὁ Νυσσαέων Γρηγόριος, τῆς προσθήκης γεγόνασιν αἴτιοι. Ὁ μὲν γὰρ Ἀθανάσιος οὕτως φησί· Τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς οἱ ἀντίθετοι λέγουσι, καὶ παρὰ τοῦ Λόγου, τοῦ ἐκ Πατρός, ἐκπορευόμενον· ὁ δὲ Νύσσης, εἰπὼν τὸν Υἱὸν εἶναι προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου τουτέστι τοῦ Πατρός, ἑξῆς λέγει· Τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου· ὁ δέ γε

1. Ματθ. 1, 20.

σοφώτατος Κύριλλος προφανῶς, φησίν, εἴρηκεν ἐξ ἀμφοῖν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ταῦτα τῶν τῆς σαθρᾶς προσθήκης τερατουργῶν τὰ προβλήματα. Ἔγωγε δ' «ἅπαν νόημα», καίπερ ὢν ἀμαθής, «αἰχμαλωτίζων εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ», ὧδέ πως ταῦτα διασαφῶ. Οὕτως τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός φησιν 'Αθανάσιος, καὶ παρὰ τοῦ Λόγου, τοῦ ἐκ Πατρός, ἐκπορευόμενον, ὥσπερ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ συναϊδίου Πατρός, καθὰ καὶ ὁ Υἱὸς οὕτως ἀποστέλλεται, καὶ δίδοται παρὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς πιστοῖς, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρός· καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀπ' αὐτοῦ λάμβανε τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ, «Πνεῦμα Κυρίου», λέγοντος, «ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με. Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με.[1]» Ἄρα τὸ Πνεῦμα καὶ ἔχρισε τὸν Υἱόν, καὶ ἀπέσταλκεν· ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ ἐξ ἀμφοῖν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀποστέλλεται. Ὅπως δὲ τοῦτο, αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς οὕτω διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος ἄκουσον· «Ἄκουέ μου, Ἰακὼβ καὶ Ἰσραήλ, ὃν ἐγὼ καλῶ. Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα· καὶ πλὴν ἐμοῦ θεὸς οὐκ ἔστιν. Ἐγὼ χειρί μου ἐθεμελίωσα τὴν γῆν, καὶ τὸ Πνεῦμα μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν. Ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἄστροις ἐνετειλάμην. Καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με.[2]» Ἄρα ὁ Πατήρ ἐστιν ἐνταῦθα ὁ λέγων τό· «Ἀπέσταλκέ με.» Ὁρᾷ τὴν ἰσοτιμίαν τῶν τριῶν προσώπων τῆς ὑπερτάτης θεότητος; Ὅτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποστέλλεται ἐξ ἀμφοῖν, ὡς ὁμοούσιον ἀποστέλλεται Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρός, ὡς ὁμοούσιος καὶ τοῦ Πνεύματος. Ὅτε δὲ ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς ὁμοούσιος. Εἰπὼν τοίνυν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τὸ ἐκπορευόμενον τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα, ἐδήλωσεν ὅθεν ἔχει τὸ Πνεῦμα τὴν ὕπαρξιν, ἐκ μόνου δηλονότι τοῦ Πατρός. Εἰπὼν δὲ πάλιν οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός, ὡς παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρός, τὴν ἰσοτιμίαν ἐδήλωσε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καταισχῦναι ἐν τούτῳ τὸν ἀθεώτατον Ἄρειον, ὃς κτίσμα ἔλεγε, καὶ οὐ Θεὸν τὸν Υἱόν· οἱονεὶ ταῦτα λέγων πρὸς αὐτόν· Ὦ ἀθεώτατε Ἄρειε, οὕτω τὸ ἐκπορευόμενον Πνεῦμα τοῦ Πατρός, παρὰ τοῦ ὑπὸ σοῦ βλασφημουμένου Υἱοῦ ἐκλάμπει καὶ δίδοται τοῖς πιστοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν καὶ δωρεάν, ὥσπερ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ συναϊδίου Πατρός. Ὅτι δὲ τοῦτο τοιοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὅρα τί γράφει πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τὸν Σεραπίωνα, ὁ τῆς ἀθανασίας ἀξιώνυμος οὗτος Πατήρ. Τὰ αὐτὰ γὰρ λέγων, καὶ φιλοσοφῶν περὶ τῶν αὐτῶν, οὕτω κἀκεῖσέ φησιν· Ὥσπερ γέννημα μονογενές ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, καὶ αὐτὸ ἓν καὶ οὐ πολλά, οὐδ' ἐκ πολλῶν, ἕν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ Πνεῦμα. Ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωήν, οὖσαν ἐνέργειαν καὶ δωρεὰν αὐτοῦ,

1. Ἡσ. 61, 1. Λουκ. 4, 18. 2. Ἡσ. 48, 12-16.

ἥτις γε ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδοται. Ὥσπερ γέννημα μονογενές, φησίν, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός, οὕτω καὶ πρόβλημα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἓν τὸ Πνεῦμα καὶ οὐ πολλά, οὐδ' ἐκ πολλῶν δηλονότι τὴν ὕπαρξιν ἐσχηκός. Ἀλλ' ὡς μόνον αὐτὸ Πνεῦμα καὶ πρόβλημα, οὕτως καὶ ἐκ μόνου τοῦτο καὶ ἐξ ἑνὸς τοῦ Πατρός. Ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, ὡς ἐξ ἑνὸς τοῦ Πατρός, καὶ μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωήν, ἥτις ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ δωρεὰν ἐνεργοῦν, καὶ διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. Ἥτις γε δωρεὰ διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, τουτέστιν ἐκχεῖσθαι καὶ ἀποστέλλεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδοται. Φιλοσοφήσας πρῶτον ὁ ἅγιος περὶ τῆς προαιωνίου τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἀμυδρῶς, μόνον αὐτὸ ἀποδείξας πρόβλημα, ὡς ἐξ ἑνὸς τοῦ προβολέως τε καὶ Πατρός, διὰ τῶν ἑξῆς ἡμῖν ἀποδείκνυσι μάλα σαφῶς καὶ τὴν ὑπὸ χρόνον πρόχυσιν, ὡς ἐξ ἀμφοῖν ὑπάρχουσαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὅπερ δὲ δύναται ἐκεῖ τό, Οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός, ὡς παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρός, οὕτως ἐνταῦθα καὶ τό· Ἥτις γε ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδοται.

3. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου φησί· μετὰ τοῦ Υἱοῦ δηλονότι συνημμένως καὶ ἅμα, καὶ οὐ μετὰ τὸν Υἱὸν ὑστερίζων κατὰ τὴν ὕπαρξιν. Εἰπὼν δὲ τὸν Υἱὸν προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, μὴ νόμιζε μὴ καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου. Ὥσπερ γὰρ ὁ Υἱὸς προσεχῶς καὶ ἔγγιστα ἐκ τοῦ πρώτου, τουτέστι τοῦ Πατρός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, κατὰ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν. Πρῶτος δὲ ὁ Πατὴρ οὐ κατὰ χρόνον, οὐδὲ κατὰ τάξιν, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ καθὸ αἴτιος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὥσπερ καὶ μείζων καὶ ἄναρχος, ὡς ἀναίτιος, ὡς ῥίζα τῶν ἐξ αὐτοῦ καὶ πηγή. Ὥσπερ γὰρ οὗτος μόνος ἄναρχος πρὸς τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱόν, οὕτω καὶ τούτων ὁ αὐτὸς μόνος αἴτιος· τὸ δὲ Πνεῦμα πρὸς τὸν Πατέρα, οὐκ ἄναρχον, οὐδ' ἀναίτιον, ὥσπερ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἀρχήν. Οὐ μόνον τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς ἄναρχος ὥσπερ καὶ ὁ Πατήρ. Πρῶτος αἴτιος καὶ μόνος ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ μὴ ζήτει καὶ δεύτερον ὁ ὀρθόδοξος, μηδέ γε τρίτον· ἵνα μή, τὴν αὐτὴν καὶ μίαν οὐσίαν κατατέμνων κακοσχόλως, καὶ διαιρῶν, καταδικασθῇς ὡς κακόδοξος. Πρῶτος τοιγαροῦν ὁ Πατὴρ καθὸ μείζων, μείζων δὲ καθὸ ἄναρχος· ἄναρχος δὲ καθὸ ἀρχὴ τῶν ὁμοφυῶν ὑποστάσεων. Τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ Υἱὸς προσεχῶς ἐκ τοῦ μείζονος, τουτέστι τοῦ Πατρός. Ἅμα γὰρ ὁ Υἱὸς κυρίως καὶ ἀληθῶς,

καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός. Οὐχ ὁ μὲν πρότερον, τὸ δὲ μετ' αὐτόν· ἀλλ' ἅμα ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ, ἅμα καὶ τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκπόρευσις ἐκλάμπεται, καὶ ἀποστέλλεται τὸ Πνεῦμα καὶ δίδοται διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὡς μακάριός φησιν Ἀθανάσιος, καθάπερ καὶ ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ Πνεύματος, ὥσπερ εἴρηται. Ὡσαύτως καὶ τὸ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, λέγω δὴ τό, ἐξ ἀμφοῖν, κατ' αὐτὴν ἐκληπτέον τὴν ἔννοιαν· τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξ ἀμφοῖν ἐκλάμπεται, ἀποστέλλεται καὶ δίδοται, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Δύο γεννήσεις ὡς ἄνωθεν ἔφθην εἰπὼν ἐπὶ τοῦ Λόγου μεμάθηκα· μίαν μὲν τὴν ἐκ Πατρὸς καὶ ὑπὲρ χρόνον, μίαν δὲ τὴν ἐκ τῆς Παρθένου καὶ ὑπὸ χρόνον. Ὡσαύτως καὶ δύο προχύσεις ἐμυήθην ἐπὶ τοῦ Πνεύματος· μίαν μὲν τὴν ἐκπορευτικὴν καὶ ὑπὲρ χρόνον, καὶ μίαν τὴν μεταδοτικὴν ἀγαθότητος. Ἀλλὰ τῆς πρώτης γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, καὶ τῆς πρώτης τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὁ Πατὴρ μόνος αἴτιος. Τῆς δὲ ἄλλης γεννήσεως τῆς ὑπὸ χρόνον, καὶ τῆς ἄλλης προχύσεως τῆς μεταδοτικῆς, οὐ μόνος αἴτιος ὁ Πατήρ, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐξ ἀμφοῖν τοιγαροῦν τὸ Πνεῦμα, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, πρὸς ἐπινέμησιν προχεῖται· οὐ κατὰ τὴν ὕπαρξιν, μὴ γένοιτο! ἐπεὶ δύο τὰ αἴτια παρεισάγονται, τοῦ ἑνὸς συμφυοῦς καὶ ὁμοτίμου κατὰ πολὺ διαφέροντα.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ*

* Τὰ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καταριθμοῦνται κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ο'.

ΠΙΝΑΞ

ΘΕΜΑΤΩΝ, ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

(Συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀχαΐας Παντελεήμονος Καρανικόλα.)

α) Οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν σελίδα, οἱ δὲ μετὰ τὸ κόμμα εἰς τοὺς στίχους τῆς σελίδος.– β) Ὅταν εὑρίσκηται πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελίδος τὸ σημεῖον σελ., τὸ ὄνομα ἢ πρᾶγμα ἀπαντᾶται περισσότερον ἢ δὶς εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα.– γ) Ὅπου ἀπαντᾷ πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελίδος τὸ σημεῖον σ ἢ σ-ς, αἱ σελίδες δὲν ἔχουν τοὺς στίχους ἠριθμημένους.